ČARLZS ČAPLINS

MANA DZĪVE

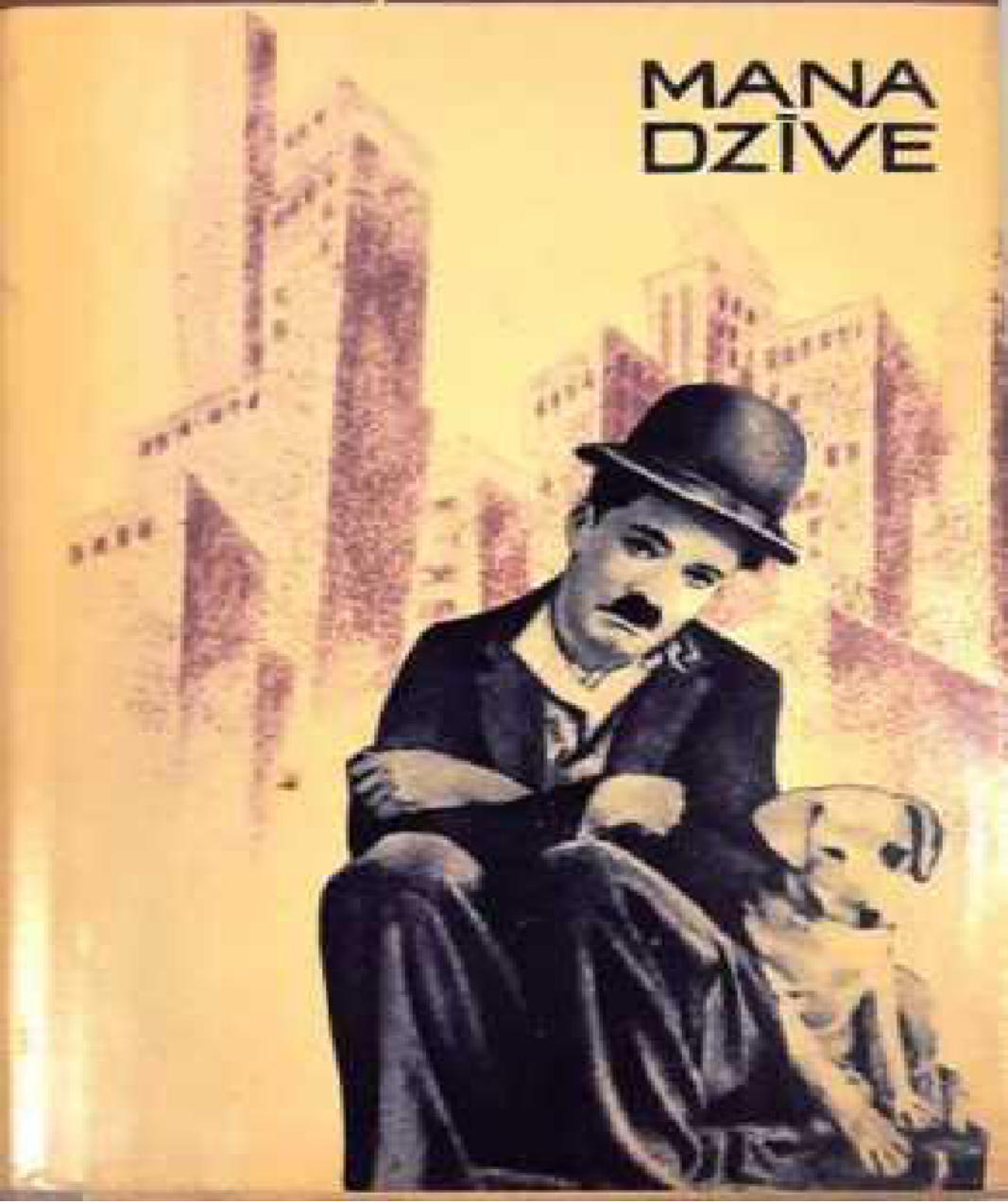

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Čārzls Čaplins Mana dzīve
Autobiogrāfija
Sērija „Ievērojamu cilvēku dzīve“
Izdevniecība «Liesma» Rīga 1966
No angļu valodas tulkojusi Ilga Melnbārde Mākslinieks M. Vuņins
8—1—5
1966—22

-
- Sērijā „Ievērojamu cilvēku dzīve“ iznāk Šādi darbi
- PRELŪDIJA
- PIRMĀ NODAĻA
- OTRĀ NODAĻA
- TREŠĀ NODAĻA
- CETURTĀ NODAĻA
- SESTĀ NODAĻA
- septītā nodaļa
- ASTOTA NODAĻA
- devītā nodaļa
- DESMITA NODAĻA
- VIENPADSMITĀ NODAĻA
- DIVPADSMITĀ NODAĻA
- trīspadsmitā nodaļa
- Četrpadsmita nodaļa
- PIECPADSMITĀ NODAĻA
- SEŠPADSMITĀ NODAĻA
- SEPTIŅPADSMITĀ NODAĻA
- ASTOŅPADSMITĀ NODAĻA
- DEVIŅPADSMITĀ NODAĻA
- DIVDESMITA NODAĻA
- DIVDESMIT PIRMĀ NODAĻA
- DIVDESMIT OTRĀ NODAĻA
- DIVDESMIT TRESA NODAĻA
- DIVDESMIT PIEKTĀ NODAĻA
- DIVDESMIT SEPTĪTĀ NODAĻA
- DIVDESMIT ASTOTA NODAĻA
- DIVDESMIT DEVĪTĀ NODAĻA
- TRĪSDESMITĀ NODAĻA
- TRĪSDESMIT pirmā nodaļa
- Čarlija Čaplina filmas
- KOMENTĀRI

- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18
  - 19
  - 20
  - 21
  - 22
  - 23
  - 24
  - 25
  - 26
  - 27

Čārzls Čaplins Mana dzīve

Sērijā „Ievērojamu cilvēku dzīve“ iznāk Šādi darbi

F. ORŽEHOVSKA. EDUARDS GRĪGS
5. GONIONSKIS. SANDINO
M. MIŽO. SENT-EKZIPERĪ ATMIŅAS.
SASTADĪJUŠI A. FILIPA un K. RUA. ŽERĀRS FILIPS
H. HERSONSKIS. VAHTANGOVS
V. un I. KORNI. MORIS un LONDONAS KRAUKĻI
N. KAĻMA. APBURTAIS KREKLS
Ļ. RUBINŠTEINS. KRIETNAIS EIBS
A. TALANOVS NANSENS

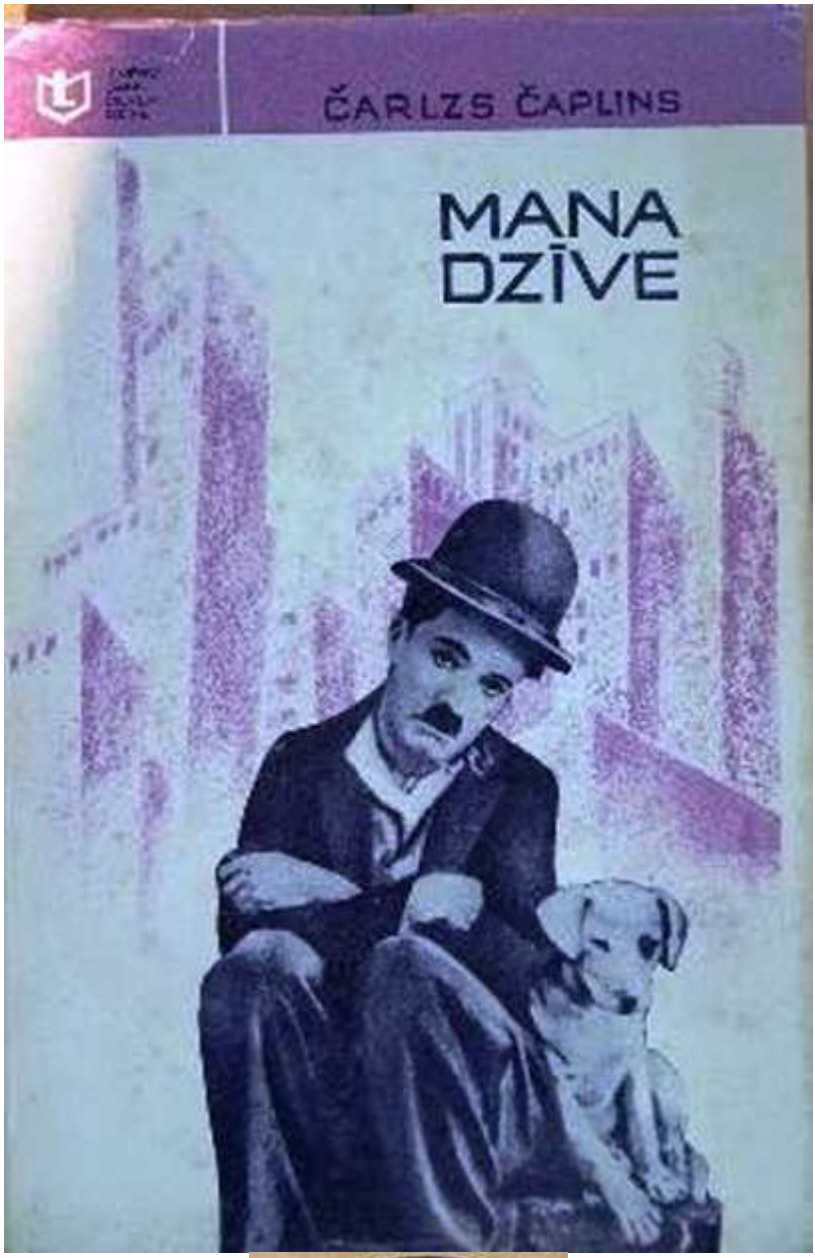

Veltīju Unai

PRELŪDIJA

Pirms atklāja Vestminsteras tiltu, Keningtonrouda bija tikai šaurs jājamceļš. Pēc 1750. gada izveidoja jaunu ielu, kas sākās no tilta un veda tiešā ceļā uz Braitonti. Tāpēc Keningtonrouda, kur es pavadīju lielāko daļu savas bērnības, varēja lepoties ar dažām arhitektoniski skaistām mājām, kuru fasādes rotāja balkoni ar dzelzs margu režģi: senos laikos namu iemītnieki, tur stāvēdami, droši vien noskatījās, kā Džordžs IV karietē devās uz Braitonu.

Deviņpadsmitā gadsimta vidū lielākā tiesa šo celtņu bija noslīdējušas krietnu pakāpienu zemāk un pārvērtušās par ires mājām. Bija tomēr ari tādas, kas palika neskartas; tajās mita ārsti, veiksmīgi tirgotāji un varietē zvaigznes. Svētdienas rītos dažu labu Keningtonroudas durvju priekšā varēja redzēt glītu divričos iejūgtu poniju, kas bija gatavs aizvizināt kādu vodeviļu aktieri defmit jūdzes līdz Norvudai vai Merto-nai, atceļā apstājoties pie vairākiem krodziņiem — «Baltā zirga», «Raga» un «Alus krūzes», kuri atradās Keningtonroudā.

Būdams divpadsmit gadu vecs zēns, es bieži stāvēju pie «Alus krūzes» un vēroju, kā slavas oreola apvītie džentlmeņi cēli izkāpa no savām braucamajām ierīcēm un devās iekšā bāra telpā, kur svētdienās mēdza sastapties vodevilistu izlase, lai iedzertu beidzamo «malciņu» pirms došanās mājup uz pusdienu maltīti. Cik valdzinoši viņi likās, ģērbušies savos rūtainajos uzvalkos un pelēkajos katliņos, ar briljanta gredzeniem un kaklasaites adatām, kas mirdzēja un laistījās! Pulksten divos svētdienas pēcpusdienā krodziņu slēdza, apmeklētāji izbira uz ielas, kur vēl brītiņu pakavējās, pirms teica cits citam ardievas, un es mēdzu kā apburts lūkoties un uzjautrināties, jo daži no iznācējiem jocīgi šūpojās.

Kad aizgāja pēdējais, mani pārņēma tāda sajūta, it kā saule būtu aizslēpusies aiz mākoņa. Un es slāju atpakaļ uz vecu, nolaistu māju rindu, kas slējās netālu no Keningtonroudas, un devos augšup pa Pouneltera-ses trešā numura ļodzīgajām kāpnēm uz mūsu mazo jumtistabiņu.

Nams atstāja nomācošu iespaidu. Tas allaž oda pēc samazgām uņ vecām drēbēm. Tanī svētdienā, ko es patlaban aprakstu, māte sēdēja, stingi vērdamās ārā pa logu. Viņa pagriezās un vārgi pasmaidīja Telpā, kuras platība mazliet pārsniedza divpadsmit kvadrātpēdas, bija bezgala smacīgi, un šoreiz tā šķita vēl mazāka un slīpie griesti zemāki, nekā parasti. Galds, kas stāvēja pie sienas, bija apkrauts ar netīriem šķīvjiem un tasēm. Kaktā pie zemākās sienas slējās veca dzelzs gulta, ko māte bija nokrāsojusi baltu. Starp gultu un logu atradās mazs grauzdējamais režģis un gultas kājgalī — vecs saliekamais krēsls, ko

nakti pārtaisīja manam brālim Sidnejam par guļvietu. Taču tobrīd Sidnejs bija aizbraucis jūrā.

Tanī svētdienā istaba likās vēl nomācošāka tāpēc, ka māte nez aiz kāda iemesla nebija to uzkopusi. Parasti viņa turēja to tīru, jo bija līksma, dzīvespriecīga un vēl jauna — tikko sasniegusi trīsdesmit sešus gadus. Māte prata nožēlojamo skabūzīti padarīt brīnišķi mājīgu. Sevišķi jauks tas likās ziemā, svētdienas rītos, kad viņa mēdza man pienest brokastis pie gultas un es atmozdamies ieraudzīju šauru, tīru istabiņu, kur mazajā kamīnā gailēja ogles, plauktiņā kūpēja katliņš un pie aizsarga sildījās pīkša vai žāvēta siļķe. Māte parasti grauzdēja maizītes. Viņas mīļā klātbūtne, istabas omulība, maigā, stieptā urdzēšana, kas atskanēja, verdošajam ūdenim līstot mūsu fajansa tējkannā, kamēr es lasīju humoristisko nedēļas žurnālu, — tādi bija rāmo svētdienas rītu prieki.

Taču šoreiz māte sēdēja, vienaldzīgi lūkodamās ārā uz ielas. Pēdējās trijās dienās viņa, dīvaini stinga un izklaidīga, gandrīz neatgāja no loga. Zināju, ka viņa raizējas. Sidnejs atradās uz kuģa, un divus mēnešus mēs nebijām saņēmuši no viņa nekādas vēstis. Šujmašīna, ko māte bija noīrējusi, pūlēdamās ar to nopelnīt mums iztiku, nokavēto iemaksu dēļ bija atņemta (tā notika bieži). Arī mana paša peļņa — pieci šiliņi, ko es ik nedēļas saņēmu par deju stundām, pēkšņi izbeidzās.

Es šo kritisko stāvokli gandrīz neaptvēru, jo tādā mēs dzīvojām pastāvīgi. Zēna jautrais prāts man ļāva aizmirsties un atmest nepatikšanām ar roku. Kā parasti pēc skolas es steidzos mājās pie mātes un izpildīju, ko viņa man lika, iztukšoju atkritumu traukus, uznesu spaini tīra ūdens un tad skrēju pavadīt vakaru pie Makartijiem, lai tikai tiktu projām no mūsu nožēlojamā skabūža.

Makartiji bija seni mātes draugi no viņas varietē aktrises dienām. Viņi dzīvoja ērtā mājoklī Keningtonroudas labākajā galā un, raugoties no mūsu viedokļa, bija samērā pārtikuši. Makartijiem bija dēls Volijs, ar kuru es mēdzu rotaļāties, līdz satumsa. Tad mani allaž uzaicināja palikt uz tēju. Tā uzkavēdamies, es pamanījos tur iebaudīt dažu labu maltīti. Dažkārt misis Makartija apvaicājās par mēti: kāpēc viņa pēdējā laikā nemaz nerādoties. Es pūlējos kaut kā aizbildināties, jo, kopš māli bija piemeklējusi nebalta diena, viņa reti kad satikās ar saviem teātra biedriem.

Protams, bija reizes, kad es paliku mājās. Tad māte vārīja tēju un liellopu taukos cepa maizi, ko es ar baudu notiesāju. Pēc tam viņa kādu stundu lasīja man priekšā, jo bija lieliska lasītāja. Tad es atklāju, cik brīnišķīga ir mātes sabiedrība, un sapratu, ka jaukāk ir pavadīt laiku mājās nekā iet pie Makartijiem.

Šobrīd, kad ienācu istabā, māte pagriezās un pārmetoši manī palūkojās. Viņas izskats mani iztrūcināja; viņa bija noliesējusi gluži

vāja, un viņas acis pauda mokas. Mani pārņēma neizsakāmas skumjas. Sirdī plosījās pretrunīgas jūtas: kāda balss mudināja palikt mājās un pakavēt mātei laiku, taču gribējās arī aizkļūt no šīs nožēlojamās vietas projām. Māte vienaldzīgi manī nolūkojās. — Kāpēc tu neej pie Makartijiem? — viņa vaicāja.

Nebiju tālu no asarām. — Tāpēc, ka gribu palikt pie tevis.

Viņa pagriezās un sāka tukši vērties ārā pa logu. — Skrej pie Makartijiem un paēd tur pusdienas — mājās jau nekā tev piemērota nav.

Viņas balsī jautās pārmetums, taču es nelikos to dzirdam. — Ja gribi, tad iešu, — šaubīdamies noteicu.

Māte tikko manāmi pasmaidīja un noglāstīja man galvu. — Jā, jā, skrej vien — Un, kaut gan es lūdzu atļauju palikt, viņa uzstāja, lai eju. Tā es, vainas apziņas mocīts, devos projām, atstādams māti vienu nožēlojamā skabūzī un nemaz nenojauzdams, cik drausmīgs liktenis viņu gaida tuvākajās dienās. 9

PIRMĀ NODAĻA

Es piedzimu 1889. gada 16. aprīlī pulksten astoņos vakarā īstleinā, Volvertā. Drīz pēc tam mēs pārcēlāmies uz Vestskvēru Sentdžordžroudā, Lembetā. Ja var ticēt mātes vārdiem, tad mana pasaulīte toreiz bija laimīga. Par mūsu apstākļiem nevarēja sūdzēties; dzīvojām trijās gaumīgi mēbelētās istabās. Vienas no manas agrās bērnības atmiņām ir mātes paraža ik vakaru pirms došanās uz teātri mīļi apguldīt mūs ar Sidneju ērtās gultās, atstājot istabmeitas uzraudzībā. Manā trīsarpus gadu vecajā pasaulē nebija nekā neiespējama; ja Sidnejs, kas bija četrus gadus vecāks par mani, varēja taisīt trikus, norīt naudas gabalu un likt tam pa pakausi iznākt ārā, tad es, protams, spēju veikt tādu pašu varoņdarbu; tā manā vēderā nogāja puspenijs, un mātei vajadzēja sūtīt pēc ārsta.

Ik vakaru, atnākusi no teātra, viņa mēdza atstāt uz galda dažādus gardumus — Neapoles kūkas šķēli vai konfektes, lai mēs ar Sidneju tos no rīta atrastu un saprastu, ka nedrīkst trokšņot, jo māte parasti ilgi gulēja.

Viņa bija subrete kādā varietē teātrī — jauka, maza aktrisīte ar maigu sejas krāsu, acīm, zilām kā vijolītes, un gariem, gaišbrūniem matiem, kas sniedzās gandrīz līdz ceļiem. Toreiz viņai nebija vēl trīsdesmit gadu. Mēs ar Sidneju māti dievinājām. Lai gan viņu nevarēja dēvēt par nez kādu izcilu skaistuli, mūsu acīs viņa izskatījās brīnišķīga. Tie, kas māti pazina, vēlākajos gados stāstīja, ka viņa bijusi trausla, valdzinoša un neatvairāmas burvības pilna. Viņai ļoti patika uzpost mūs svētdienas pastaigām — Sidneju Itonas uzvalkā ar garām biksēm un mani — zilā samtā, ar piedienīgiem ziliem cimdiem. Cēli tipinādami pa Keningtonroudu, mēs tādos gadījumos jutāmies svētlaimes kalngalos.

Londonā tolaik valdīja miers. Dzīves ritums bija rāms; pat zirgu vilktie tramvaji ripoja pa Vestminsterbridž-roudu omulīgā gaitā un gala stacijā pie tilta nesteidzīgi apgriezās apkārt. Mātes turīgajās dienās mēs dzīvojam arī Vestminsterbridžroudā. Tā bija līksma, laipna iela ar vilinošiem veikaliem, restorāniem un varietē teātriem. Augļu veikals stūrī iepretī tiltam ar savām apelsīnu, ābolu, bumbieru un banānu piramīdām, kas bija glīti sakārtotas durvju priekšā, atgādināja īstu krāsu orģiju; tā spilgti atšķīrās no svinīgās, pelēkās parlamenta ēkas tieši pāri upei.

Tāda bija manas bērnības, manu pirmo iespaidu un atmodas laika Londona: atmiņas par pavasarīgo Lembetu — par nesvarīgiem notikumiem un lietām — par braucieniem ar māti omnibusa otrajā stāvā, kur es mēģināju satvert garām traucošo ceriņkrūmu zarus, par daudzkrāsainajām — oranžajām, zilajām, rožainajām un zaļajām

omnibusa biļetēm, ar kurām bija nokaisīta ietve pie zirgu tramvaju un omnibusu pieturām, par sārtvaidzēm puķu pārdevējām, kuras bija apmetušās Vestminsteras tilta galā un sēja raibus puķu pušķus, veikliem pirkstiem ietīdamas tos kopā ar trauslu paparžu lapu folijā, par tikko aprasināto rožu miklo smaržu, kas viesa manī neskaidras skumjas, par bezprieka svētdienām, bāliem vecākiem un bērniem, kuri nesa pārifVestminsteras tiltam rotaļu vējdzirnavas un krāsainus balonus, un par omulīgajiem, lētajiem tvaikonīšiem, kas lēni nolaida dūmeņus, paslīdēdami zem tilta balstiem. Laikam no šādiem sīkumiem dzima mana dvēsele.

Uz maņām jūtām iedarbojās arī priekšmeti mūsu dzīvojamā istabā: mātes glezna, kurā dabiskā lielumā bija attēlota Nella Gvina[1], kas man nepatika; garkaklainās karafes uz bufetes, kuras man iedvesa bailes, un mazā, apaļā mūzikas vācelīte ar emaljēto vāciņu (uz tā bija redzami mākoņos zvilnoši eņģelīši), kura mani reizē sajūsmināja un mulsināja. Turpretī rotaļu krēsliņš, kurš par sešiem penijiem tika iegūts no čigāniem, baudīja manu mīlestību, jo sniedza negausīgu īpašnieka apziņu.

Atceros arī atsevišķus notikumus: Karaliskā Akvārija[1] apmeklējumu, kad es kopā ar māti skatījos gan intermē-dijas, gan «Viņu»[2], gan degošu dāmas galvu, kas smaidīja caur liesmām, bet pēc tam makšķerēju laimes akā; māte, samaksājusi sešus penijus, pacēla mani līdz zāģu skaidām pildītā tovera malai un es izvilku pārsteiguma sainīti ar mākslīga rubīna piespraudi un stabulīti, kura bija taisīta no saldas masas un neskanēja. Atmiņā palicis arī gājiens uz Kenterberijas varietē teātri, kur mēs sēdējām sarkana plīša krēslos un lūkojāmies tēva priekšnesumos . . .

Un nu manu acu priekšā ataust nakts: ceļojumu pledā tīts, es kopā ar māti un viņas biedriem aktieriem sēžu četrjūgā un tīksmi klausos viņu līksmajos smieklos. Ritmiski šķind iejūgs un klaudz zirgu pakavi, un taurētājs ar dižmanīgām raga skaņām vēsta Keningtonroudai par mūsu ierašanos.

Tad kaut kas notika! Varēja būt pagājis mēnesis — bet tikpat labi arī tikai pāris dienu, — kad es pēkšņi aptvēru, ka ar māti un ārpasauli nav kaut kas kārtībā. Visu rītu viņa ar kādu draudzeni bija projām un atgriezās mājās ļoti satraukta. Es, sēdēdams uz grīdas, rotaļājos un piepeši ievēroju, ka man virs galvas valda stiprs uzbudinājums. Šķita, it kā es klausītos, pats atrazdamies akas dibenā. Māte raudāja, palaikam izgrūzdama dedzīga sašutuma pilnus kliedzienus un pieminēdama vārdu «Ārmstrongs»— Armstrongs esot teicis šo, Ārmstrongs teicis to, Ārmstrongs esot neģēlis! Viņas uztraukums bija tik dīvains un spēcīgs, ka es sāku raudāt un māte bija spiesta paņemt mani klēpī un mierināt. Pēc dažiem gadiem uzzināju, kas todien noticis. Māte bija atgriezusies no tiesas, kur tika iesūdzējusi tēvu, ka

tas neuztur bērnus. Lēmums nebija viņai labvēlīgs. Ārmstrongs bija mana tēva advokāts.

Es nemaz lāgā neapzinājos, ka man ir tēvs, un neatceros, ka viņš būtu dzīvojis ar mums kopā. Arī viņš tēloja vodeviļās un bija kluss, domīgs vīrietis ar tumšām acīm. Māte apgalvoja, ka viņš izskatoties līdzīgs Napoleonam. Tēvam bija augsts baritons, un viņu uzskatīja par ļoti labu aktieri. Pat tanī laikā viņš pelnīja iespaidīgu summu — četrdesmit mārciņu nedēļā. Viņa nelaime bija pārmērīga dzeršana, un māte teicās tāpēc no viņa izšķīrusies.

Vodeviļu tēlotājiem tolaik bija grūti nedzert, jo alkoholu pārdeva visos teātros. Pēc uzstāšanas no aktiera gaidīja, lai viņš iet uz teātra bāru un sadzer ar apmeklētājiem. Daudziem teātriem bārs ienesa lielāku peļņu nekā kase, un veselai virknei zvaigžņu maksāja lielas algas ne vien par viņu talantu, bet arī tāpēc, ka viņi lielāko daļu naudas notērēja bufetē. Tā daudzus aktierus dzeršana iedzina postā — un mans tēvs bija viens no tiem. Trīsdesmit septiņu gadu vecumā viņš no pārmērīgas dzeršanas nomira.

Māte stāstīja par viņu gan ar humoru, gan skumjām. Iedzēries viņš kļuvis varmācīgs. Reiz, kad viņam uznākusi dusmu lēkme, māte kopā ar dažiem draugiem aizbēgusi uz Braitonu un, saņēmusi viņa nikno telegrammu: «Kas tev padomā? Atbildi tūlīt!» — telegrafējusi: «Balles, viesības un izbraukumi zaļumos, dārgais!»

Māte bija vecākā no divām meitām. Viņas tēvs Čarlzs Hills, īru kurpnieks, bija cēlies no Korkas grāfistes. Vaigi viņam bija sārti kā āboli, matu cekuls sirms un bārda gluži kā Kārlailam Vislera gleznotajā portretā. Podagra bija saliekusi viņu trijos līkumos. Vectēvs stāstīja, ka dabūjis to, gulēdams uz mitras zemes, kad nacionālistu sacelšanās laikos slēpies no policijas. Beidzot viņš bija apmeties Londonā un atvēris Istleinā, Volvertā, kurpnieka darbnīcu.

Vecmāmiņa bija pa p»sei čigāniete. Ģimenē uzskatīja, ka šis fakts ir rūpīgi slēpjams. Vecmāmiņa tomēr dižojās, ka viņas dzimta vienmēr rentējusi zemi. Viņas jaunavas uzvārds bija Smita. Atceros viņu kā ņipru, mazu vecenīti, kas vienmēr mani jūsmīgi apsveica, atdarināšdama bērna runu. Viņa nomira, kad man vēl nebija ne seši gadi. Ar vectēvu viņa kopā nedzīvoja, kāpēc — to neviens no viņiem neteica. Taču krustmāte Keita apgalvoja, ka iemesls esot bijis laulības trijstūris: vectēvs reiz pārsteidzis vecmāmiņu ar mīļāko.

Mērīt mūsu ģimenes tikumus ar parasto mērauklu būtu tikpat nepareizi, cik ielikt termometru verdošā ūdenī. Ar šādu iedzimtību pūrā abas daiļās kurpniekmeitas aši vien pameta tēva namu un devās uz skatuvi.

Krustmāte Keita, mātes jaunākā māsa, arī bija subrete, taču mēs par viņas dzīvi maz ko zinājām, jo pie mums viņa parādījās tikai šad tad un izgaisa kā meteors. Viņa bija glīta un temperamentīga un nekad

lāgā nesatika ar māti. Viņas nejaušie apciemojumi parasti beidzās pēkšņi ar kādu dzēlīgu piezīmi, kam iemesls bija mātes runa vai rīcība.

Astoņpadsmit gadu vecumā māte bija aizbēgusi ar kādu pusmūža vīru uz Āfriku. Viņa bieži runāja par turienes bagāto dzīvi plantācijās, kur netrūcis ne kalpu, ne jājam-zirgu.

Tanī pašā mātes mūža gadā piedzimis mans brālis Sid-nejs. Man tika sacīts, ka viņš esot kāda lorda dēls un divdesmit viena gada vecumā saņemšot mantojumā divus tūkstošus mārciņu. Šī vēsts mani gan iepriecināja, gan aizvainoja.

Āfrikā māte ilgi nepalika. Drīz viņa atgriezās Anglijā un apprecēja tēvu. Man nebija ne jausmas, kādēļ Āfrikas epizode beigusies, taču, kad bijām nonākuši galīgā nabadzībā, es ne reizi vien pārmetu mātei, kāpēc viņa pametusi tik brīnišķīgu dzīvi. Viņa smējās un sacīja, ka bijusi pārāk jauna, nepiesardzīga un naiva.

Kādas bija viņas jūtas pret tēvu, es tā arī nezinu, tomēr runāt viņa runāja par to bez jebkāda rūgtuma, un šī objektivitāte liek man domāt, ka diez vai viņa bija to dziļi mīlējusi. Dažreiz viņa runāja par tēvu ar līdzjūtību, citreiz stāstīja, kā viņš dzēris un niknumā trakojis. Vēlākos gados māte ikreiz, kad sadusmojās uz mani, skumīgi mēdza sacīt: — Tu tāpat beigsi savu mūžu renstelē kā tavs tēvs.

Tēvu viņa bija pazinusi vēl pirms aizbraukšanas uz Āfriku. Viņi bija viens otru mīlējuši un kopā uzstājušies īru melodrāmā «Šeimess O'Braiens». Sešpadsmit gadu vecumā viņa jau tēloja galveno lomu. Kādā viesizrāžu turnejā viņa bija iepazinusies ar paveco lordu un aizmukusi ar to uz Āfriku. Kad viņa atgriezās Anglijā, tēvs atkal sasaistīja pārrautos mīlas pavedienus, un viņi apprecējās. Pēc trim gadiem piedzimu es.

Vai bez dzeršanas te bija sava nozīme arī citiem apstākļiem, es nezinu, taču gadu pēc manas dzimšanas vecāki izšķīrās. Alimentus māte nepieprasīja. Būdama pati vodeviļu zvaigzne un pelnīdama divdesmit piecas mārciņas nedēļā, viņa gluži labi varēja uzturēt kā sevi, tā mūs, bērnus. Vienīgi nelaimē viņa sāka meklēt palīdzību, citādi viņa nekad nebūtu griezusies pie tiesas.

Mātei uzbruka nepatikšanas: viņai sāka sagādāt raizes balss saites. Tās viņai nekad nebija spēcīgas, un visniecīgākā saaukstēšanās nesa sev līdzi laringītu, kas vilkās nedēļām ilgi, taču viņai vajadzēja turpināt darbu, un tā balss kļuva arvien sliktāka. Viņa nevarēja uz to vairs paļauties. Dziesmas vidū tā aizlūza vai pēkšņi pārgaja čukstā, un skatītāji smējās vai sāka svilpt. Mūžīgas rūpes bojāja mātes veselību un padarīja viņu par nervozu neveiksminieci. Tāpēc viņas angažementi pamazām ap-sīka, kamēr galu galā izbeidzās pavisam.

Šīs balss saišu slimības dēļ es piecu gadu vecuma pirmo reizi uzstājos uz skatuves. Māte parasti labprātāk ņēma mani vakaros līdzi

uz teātri nekā atstāja vienu pašu īrētajās istabās. Toreiz viņa uzstājās «Olderšotas kantīnē», nabadzīgā, netīrā teātrī, kas bija domāts galvenokārt kareivjiem. Tie bija kauslīgi zeļļi, kuri aiz mazākā iegansta laida vaļā ņirgas. Izpildītājiem nedēļa, ko vajadzēja pavadīt Olderšotā, nozīmēja tīrās šausmas.

Atceros, ka stāvēju aiz kulisēm, kad mātes balss aizlūza un pārgāja čukstā. Skatītāji sāka smieties, dziedāt falsetā un svilpt. Viss likās nereāls, un es lāgā nesapratu, kas notiek. Taču troksnis pieauga, un māte beidzot bija spiesta aiziet no skatuves. Viņa ienāca aiz kulisēm ļoti uztraukusies un strīdējās ar direktoru, kas bija redzējis mani tēlojam mātes draugiem un ieminējās, lai ļaujot man uzstāties viņas vietā. *

Atminos, ka viņš paņēma mani aiz rokas, uzveda uz skatuves un, pāris vārdos paskaidrojis publikai stāvokli, atstāja vienu. Spožās rampas gaismas apspīdēts, lūkodamies uz dūmakā tītajām klausītāju sejām, es sāku dziedāt. Orķestris, pēc krietna brīža man piemērojies, spēlēja pavadījumu. Izpildīju labi pazīstamo dziesmiņu «Džeks Džonss».

Džeku Džonsu pazīst visā tirgū,
Liels un mazs zin labi, kāds viņš ir.
Bija dienas, kad man arī likās:
Pasaulē nav tādas lietas, kas mūs šķir.
Bet, kopš viņš ir iedzīvojies mantā,
Nav vairs labā drauga, kas reiz bij,
Dūšu šķebina, kad raugos šajā frantā,
Galvu gaisā paslējis, kas biedriem garām slij,
Svētdien rītos nu viņš lasa «Telegrāfu»,
Agrāk diezgan labs bij arī «Stars».
Kad ir nauda kabatā, tad tēlo grāfu, —
Aizmirsis, kas bija aizvakar.

Kad biju ticis līdz pusei, uz skatuves sāka birt nauda. Es tūlīt pavēstīju, ka papriekš pacelšu monētas un tad dziedāšu tālāk. Tas izraisīja smieklu brāzmu. Uzņāca direktors ar kabatas lakatiņu un palīdzēja man bagātību uzlasīt. Es biju pārliecināts, ka viņš grasās to paturēt. Šīs aizdomas atklājās publikai, un smiekli kļuva vēl skaļāki, īpaši kad direktors devās projām no skatuves un es nobažījies tipināju viņam pakaļ. Tikai kad direktors bija atdevis peļņu mātei, es atgriezos un atsāku dziesmu. Jutos pilnīgi brīvi. Sarunājos ar skatītājiem, dejoju un atdarināju vairākus aktierus — arī māti, nodziedādams viņas izpildīto īru maršu.

Railijs, Railijs — zēns, kas katram tīk,
Railijs — arī man viņš nekad neapnīk.
Armijā vairs otra tāda Drosminieka nebūs vis,
Kāds ir pulkā astotajā Seržants Railijs — varonis.

Atkārtodams piedziedājumu, es pilnīgi nevainīgi atdarināju mātes balss aizlūšanu un biju pārsteigts, kā tas iedarbojās uz publiku. Atskanēja smiekli un atzinības saucieni, atkal bira nauda, un, kad māte uznāca uz skatuves, lai mani aiznestu, viņas parādīšanās izraisīja pēr-kondimdošus aplausus. Tovakar es uzstājos uz skatuves pirmo un māte — pēdējo reizi.

Ja liktenis uzsūta cilvēkam likstas, tad nav ko cerēt uz tā līdzjūtību vai taisnīgumu. Tā notika arī ar māti. Viņa nekad neatguva balsi. Tāpat kā pēc rudens nāk ziema, tā arī mūsu sliktos apstākļus nomija vēl ļaunāki. Lai gan māte saimniekoja taupīgi un bija iekrājusi mazliet naudas, tā drīz vien pagaisa, tāpat kā viņas rotas un citas kaut cik vērtīgākas lietas, kuras viņa ieķīlāja, lai sagādātu līdzekļus iztikai, visu laiku cerēdama, ka atgūs balsi.

Pa to laiku mēs no trim ērtām istabām pārcēlāmies divās un tad vienā, Mūsu mantiņu skaits pamazām saruka, un apkārtne, kurā mēs pārvietojāmies, kļuva arvien pelēkāka.

Māte pievērsās reliģijai — laikam cerībā, ka tā atdos viņai balsi. Viņa kārtīgi apmeklēja Kristus baznīcu Vest-minsterbridžroudā, un es ik svētdienu biju spiests nosēdēt dievkalpojumā no sākuma līdz beigām un, nepācietībā degdams, klausīties Baha ērģeļu muziķu un cienīgtēva F. B. Meijera dedzīgajā un dramatiskajā basa, kas atbalsojās baznīcas jomā itin kā neskaitāmu kāju šļūcošie soļi. Acīm redzot, viņa svinīgie auri bija iespaidīgi, jo šad un tad es pamanīju, ka māte klusi noslauka asaras, un tas mani mazliet mulsināja.

Labi atceros svēto vakarēdienu kādā karstā vasaras dienā un vēso sudraba kausu ar gardo vīnogu sulu, kas tika sniegta draudzei, un mātes maigo roku, kura mani atturēja, kad es gribēju iebaudīt par daudz. Atminos arī, cik atvieglots jutos, kad mācītājs aizvēra bībeli, jo tas nozīmēja, ka sprediķis drīz beigsies un sāksies lūgšanas un beigu himna.

Kopš māte bija pievērsusies baznīcai, viņa reti sastapās ar saviem teātra draugiem. Šī pasaule bija izgaisusi un kļuvusi vienīgi par atmiņām. Likās, mēs vienmēr esam dzīvojuši nožēlojamos apstākļos. Gads, kas tagad sekoja, šķita neizsakāmi garš un grūts. Mēs mitām itin kā drūmā mijkrēslī; mātei bija gandrīz neiespējami atrast darbu, un, neprazdama neko citu kā vienīgi tēlot uz skatuves, viņa piedzīvoja arvien jaunas neveiksmes. Viņa bija maza, trausla, jūtīga sieviete, kas cīnījās pret drausmīgu pārspēku, jo Viktorijas laikmets bija raksturīgs ar turības un nabadzības galējībām. Trūcīgākās šķiras sievietem neatlika nekas cits kā iet privātās mājās par kalponēm vai algādzēm uzņēmumos, kur viņas izmantoja līdz pēdējam. Dažkārt mātei palaimējās dabūt darbu par slimo kopēju, taču tas notika reti un nevilkās ilgi. Tomēr māte allaž mācēja atrast kādu izeju: tā kā viņa pati bija gatavojusi savus teātra kostīmus, viņa labi prata apieties ar

adatu un varēja nopelnīt dažus šiliņus, šūdama draudzes loceklēm tērpus. Taču ar to tik tikko pietika, lai mēs visi trīs varētu vilkt dzīvību. Tā kā tēvs dzēra, viņam vairs nebija teātrī pastāvīga angažementa, un desmit šiliņi nedēļā, kurus viņš mums maksāja, ienāca visai nekārtīgi.

Māte tagad bija pārdevusi lielāko daļu savas mantības. Pēdējā lieta, kas palika, bija lāde ar skatuves tērpiem. Tos viņa ļoti negribēja pārdot, jo cerēja, ka varbūt atgūs balsi un atgriezīsies teātrī. Reizēm viņa ņēmās rakņāties lādē, kaut ko meklēdama, un mēs, ieraudzījuši kādu vizuļiem rotātu tērpu vai parūku, lūdzāmies, lai viņa tos apģērbj. Atceros, ka reiz viņa uzlika tiesneša cepuri, apvilka talāru un nodziedāja savā klusajā bal-stiņā vienu no senajām, pašas sacerētajām, ņiprā tempā uzrakstītajām un publikas iemīļotajām dziesmiņām, kuras vārdi skanēja šādi:

Esmu tiesnese,
Turklāt visai laba.
Spriežu taisnīgi,
Kas nav šo vīru dabā.
Vēlos iemācīt Viņiem, kā to dara,
Un tā parādīt,
Kāda meičām vara . ..

Tad viņa ar apbrīnojamu vieglumu metās graciozā dejā un, aizmirsusi šuvekli, iepriecināja mūs ar citām populārām dziesmiņām, izpildot arī tām piederošās dejas, kamēr gluži vai aizelsās un nogurusi atslīga krēslā. Tad viņa mēdza kavēties atmiņās un rādīt savas vecās teātra afišas. Viena no tām skanēja:

ĀRKĀRTĒJA IZRĀDE!
Gleznā, talantīgā
LILIJA HĀRLIJA, traģikomisku lugu aktrise un dejotāja.

Māte mēdza mums notēlot ne tikai savas vodeviļu lomas, bet atdarināt arī citas aktrises, kuras bija redzējusi tā saucamajā dramatiskajā teātrī.

Stāstīdama lugas saturu, viņa atveidoja dažādas lomas: piemēram, sākumā viņa atdarināja «Krusta zīmē» Mēr-siju, kas ar dievišķīgu gaismu acīs dodas uz arēnu lauvām rīklē, bet pēc tam augsto, priesterisko Vilsona Bērēta balsi, kad viņš, apāvis kurpes ar piecu collu augstiem papēžiem (jo bija maza auguma), sludināja: «Kas ir šis kristiānisms — es nezinu. Bet to es gan zinu: ja tas radītu daudz tādu sieviešu kā Mērsija, tad Roma, nē, visa pasaule kļūtu šķīstāka! . . .» To viņa izrunāja ar humora pieskaņu, taču līdz ar to atzinīgi novērtēdama Bērēta talantu.

Viņas instinkts nekad nevīla, ja runa bija par īstām aktiera spējām. Vienalga, vai tā bija dramatiskā aktrise Ellena Terija vai Džo Elvins no varietē skatuves, māte prata izskaidrot viņu mākslu. Viņa

instinktīvi aptvēra spēles tehniku un runāja par teātri tā$_r$ ka spēj runāt vienīgi cilvēks, kas to mīl.

Viņa mēdza stāstīt anekdotes, reizē notēlojot ari darbības personas. Tā viņa, piemēram, parādīja mums kādu notikumu no Napoleona dzīves: kā ķeizars, pastiepies uz pirkstgaliem, pūlas dabūt savā bibliotēkā no plaukta kādu grāmatu un maršals Nejs viņu aptur (māte tēloja abas lomas ar humoru): — Sir, atļaujiet man paņemt to jūsu vietā! Esmu lielāks. — Napoleons noskaities nošņāc: — Lielāks? Lielāks vis ne, tikai garāks!

Viņa mēdza notēlot Nellu Gvinu, dzīvi aprakstīdama, kā tā noliecas pār pils kāpņu margām, turēdama rokās savu bērnu un draudēdama Čarlzam Otrajam: — Dod šim bērnam vārdu, vai arī es nosviedīšu to zemē! — Un karalis Čarlzs steidzīgi piekrīt: — Labi, labi! Viņš būs Sv. Ol-benijas hercogs.

Atceros kādu vakaru mūsu istabā Ouklistrītas pagrabstāvā. Gulēju gultā, atveseļodamies no drudža. Sidnejs bija aizgājis uz vakarskolu, un mēs ar māti palikām vieni. Ārā krēsloja, viņa sēdēja ar muguru pret logu un savā neatdarināmajā veidā lasīja, tēloja un izskaidroja Jauno derību un Kristus mīlestību un žēlsirdību pret nabagajiem un maziem bērniem. Varbūt viņas jūtas izraisīja mana slimība, taču, lai būtu kā.būdams, viņa sniedza vislieliskāko un aizkustinošāko Kristus interpretāciju, kādu es jebkad esmu dzirdējis vai redzējis. Viņa runāja par dieva dēla iecietību un iejūtību, par sievieti, kas grēkojusi un ko pūlis grasījies nomētāt ar akmeņiem, un par Kristus vārdiem: «Kas no jums ir bez grēka, tas lai pirmais met akmeni uz viņu!»

Māte lasīja, kamēr istaba satumsa, un apklusa tikai, lai aizdegtu lampu, bet pēc tam pastāstīja par ticību, kādu Jēzus iedvesis slimajos, tā ka tiem vajadzējis tikai aizskart viņa drēbju vīli un tie tūlīt kļuvuši veseli.

Māte stāstīja par augsto priesteru un varizeju naidu un skaudību, aprakstīja, kā Jēzu saņēmuši un ar kādu cieņas pilnu mieru viņš atbildējis Poncijam Pilatam, kas, mazgādams rokas ļaužu priekšā, teicis (šos vārdus viņa izrunāja ļoti teatrāli): «Es nekādas vainas pie viņa neatrodu.» Viņa aprakstīja, kā karavīri Jēzu izģērbuši un šautuši un, likdami viņam galvā ērkšķu kroni, apsmējuši un apspļaudījuši viņu, teikdami: «Esi sveicināts, jūdu ķēniņ!»

Turpinot stāstu, mātei acīs ieriesās asaras. Viņa aprakstīja, kā Sīmanis palīdzējis nest Kristus krustu, cik pateicības pilns Jēzus paskatījies uz šo cilvēku un kā Ba-raba, viens no ļaundariem, kas viņam blakus piesists krustā, mirdams nožēlojis grēkus un lūdzis piedošanu, un Jēzus sacījis: «Šodien tu būsi ar mani paradīzē.» Un kā, noskatīdamies no krusta uz savu māti, pestītājs teicis: «Sieva, redzi, tavs dēls!» Un kā pēdējās nāves mokās izsaucies: «Mans dievs, mans dievs, kāpēc tu esi mani atstājis?» Un tad mēs abi raudājām.

— Redzi, — māte sacīja, — cik viņš bijis cilvēcisks, viņš mocījies šaubās tāpat kā mēs.

Māte bija mani tā aizrāvusi, ka es vēlējos to pašu nakti mirt un satikt Jēzu. Taču viņa par to sevišķi sajūsmināta nebija. — Jēzus grib, lai tu vispirms nodzīvotu savu mūžu un lai piepildītos, kas tev lemts virs zemes, — viņa teica. Šai tumšajā istabā Ouklistrītas pagrabstāvā māte iededza man visbrīnišķīgāko gaismu, kādu pasaule jebkad pazinusi un kas apveltījusi literatūru un teātri ar visdiženākajiem un pilnskanīgākajiem tematiem: mīlestību, līdzcietību un cilvēcīgumu.

Dzīvojot tādā apkārtnē kā mēs, viegli var aizmirst, ka jāpievērš uzmanība izteiksmes veidam. Taču māte vienmēr centās pārvarēt vides ietekmi, vērīgi klausījās, kā mēs runājam, laboja valodas kļūdas un iedvesa pārliecību, ka mēs esam citādi nekā kaimiņi.

Kad ieslīgām arvien dziļāk nabadzībā, es savā bērnišķīgajā neziņā ņēmos mātei pārmest, ka viņa neatgriežas uz skatuves. Viņa smaidīja un sacīja, ka teātra dzīve esot nepatiesa un liekulīga un ka tādā pasaulē viegli varot aizmirst dievu. Taču, runādama par teātri, viņa ikreiz aizmirsās un aizrāvās sajūsmā. Daždien viņa pēc atmiņu stāstiem uz ilgu laiku iegrima sevī un, noliekusies pār šuvekli, cieta klusu, bet es savukārt kļuvu untumains, jo nu taču mēs nebijām vairs daļa no šīs burvīgās pasaules. Tad māte pacēla acis un, redzēdama savu zēnu nelaimīgu, ņēmās mani. jautri mierināt.

Tuvojās ziema, un Sidnejam vairs nebija ko ģērbt mu-gurā$_r$ tāpēc māte uzšuva viņam svārkus no savas vecās samta jakas. Tai bija sarkani un melni svītrotas piedurknes ar ielocēm pie pleciem. Māte pēc labākās sirdsapziņas centās apģērba gabalu pārtaisīt, taču diezgan neveiksmīgi. Sidnejs negribēja to valkāt un raudādams žēlojās: — Ko puikas skolā par mani domās?

— Kurš ies raizēties, ko ļaudis domā! — māte iebilda. — Bez tam svārki izskatās ļoti smalki. — Māte tā prata pārliecināt, ka Sidnejs līdz pat šai dienai neaptver, kāpēc viņš padevies un bijis ar mieru tos valkāt. Taču tā notika, un svārki un mātes kurpes, kurām tika nogriezti augstie papēži, bija par iemeslu ne vienam vien kautiņam skolā. Zēni saukāja brāli par «Jāzepu ar raibajiem svārkiem». Mani savukārt godāja par «Seru Frensisu Dreiku»[3], jo es nēsāju sarkanas zeķes, kas bija nogrieztas no mātes triko tērpa un izskatījās kā ielocītas.

Šim skumjajam laikam vēl nebija paredzams gals, kad māti sāka mocīt stipras galvassāpes. Viņa bija spiesta mest šūšanu pie malas un dienām ilgi gulēt tumšā telpā ar tējas lapiņu kompresēm uz acīm. Pikaso savā mūžā pārdzīvoja zilu laikmetu, mēs turpretī pelēku. Pārtikām no draudzes' žēlsirdības dāvanām: zupas taloniem un sainīšiem, kurus izsniedza kā pabalstu trūkumcietējiem. Sidnejs gan brīvajā laikā pārdeva avīzes, un, kaut gan viņa ieguldījums bija kā

pilienˆjūrā, tā tomēr šķita sava veida palīdzība. Taču ikvienai krīzei ir savs kulminācijas punkts, — un mums tas bija laimīgs.

Kādu dienu, kad māte jau jutās labāk, bet vēl gulēja ar kompresi uz acīm, aptumšotajā istabā iedrāzās Sidnejs un, uzsviezdams avīzes uz gultas, skaļi pavēstīja: — Es atradu naudas maku! — Viņš padeva to mātei. Atvērusi maku, māte ieraudzīja sauju sudraba un vara monētu. Aši aizdarījusi zutni, viņa aiz satraukuma atslīga atpakaļ spilvenos.

Sidnejs bija kāpaļājis pa omnibusiem, pārdodams avīzes. Vienā no tiem viņš uz tukša sēdekļa ieraudzījis maku. Brālis zibens ātrumā it kā nejauši uzmetis tam virsū avīzi, pacēlis to kopā ar visu maku un izlēcis ārā. Tukšā laukumā aiz afišu dēļa viņš zutni attaisījis un redzējis, ka tas ir pilns ar sudraba un vara naudu. Sirds sākusi pukstēt kā negudra un, i nedomādams atrasto bagātību skaitīt, viņš aizvēris maku un drāzies mājup.

Atguvusies māte izbēra atraduma saturu uz gultas. Taču maks joprojām likās smags. Tajā bija vēl vidējais nodalījums! Māte to atdarīja un ieraudzīja septiņus zelta sovrinus. Aiz prieka tīri vai zaudējām prātu. Makā, paldies dievam, nebija adreses, tāpēc reliģiskas dabas pārmetumi māti daudz nemocīja. Pāris vārdos gan tika pieminēta īpašnieka nelaime, taču šīs bažas drīz izkliedēja mātes ticība, ka dievs maku sūtījis kā debesu svētību.

Vai šī slimība bija fiziska vai psihiska, es nezinu, taču nedēļas laikā māte tika uz kājām. Izveseļojusies, viņa tūlīt ietērpa mūs no galvas līdz kājām jaunās drānās, un mēs devāmies vienas dienas izbraukumā uz Sautendu.

Pirmo reizi redzēdams jūru, es jutos kā hipnotizēts. Kad spožā saules mirdzā tuvojāmies tai pa kalnainu ielu, tā atgādināja gaisā pakārtu dzīvu, trīsošu nezvēru, kas gatavs mesties man virsū. Novilkām visi trīs kurpes un ņēmāmies bradāt. Remdenais ūdens, kas apskaloja pēdas un potītes, un mīkstās smiltis, kuras padevās zem kājām, bija prieka pilns atklājums.

Kas tā bija par dienu! Dzeltenais liedags ar sārtajiem un zilajiem spainīšiem un koka lāpstiņām, krāsainajām teltīm un saulsargiem; buru laiviņas, kas jautri lēkāja pa smejošajiem, mazajiem vilnīšiem, kamēr citas, izvilktas krastā, gulēja, laiski atgāzušās uz sāniem, smaržodamas pēc jūras zālēm un darvas, — atmiņas par to visu joprojām ir dzīvas un apdvestas ar īpašu burvību.

1957. gadā es atkal aizbraucu uz Sautendu un velti meklēju šauro, kalnupejošo ieliņu, no kuras biju pirmo reizi skatījis jūru, taču no tās neredzēju ne pēdu. Pilsētas nomalē slējās šķietami pazīstama zvejnieku ciemata atliekas ar senlaicīgām veikalu fasādēm. Tas it kā klusi čukstēja par pagājušo. Bet varbūt to uzvēsmoja tikai jūras zāļu un darvas smaka.

Mūsu naudas līdzekļi iztecēja kā smiltis no stundu rādītāja, un atkal pienāca grūtas dienas. Māte meklēja citu darbu, taču nekas nebija atrodams. Izraisījās arvien vairāk problēmu. Iemaksas par šujmašīnu bija nokavētas, tāpēc to atņēma. Tēva iknedēļas desmit šiliņu pabalsts vairs nemaz neienāca.

Māte izmisumā meklēja citu advokātu, bet tas, redzēdams, ka nav ko cerēt uz lielu peļņu, deva viņai padomu

prasīt pabalstu no Lembetas pašvaldības iestādēm, lai tās piespiestu tēvu maksāt.

Citas izejas nebija: mātei ai savu vājo veselību bija piedevām jāuztur vēl divi bērni, tāpēc viņa nolēma, ka mums visiem trim jāiet dzīvot Lembetas nespējnieku patversmē.

OTRĀ NODAĻA

Kad māte mums ar Sidneju pavēstīja par nespējnieku patversmi, mēs gan apzinājāmies, ka tas ir kauns, taču abi uzskatījām to arī par zināma veida dēku un pārmaiņu pēc dzīves vienā pašā smacīgā istabā. Tomēr tanī skumīgajā dienā es īsti neaptvēru, kas notiek, līdz mēs patiesi iegājām pa nespējnieku patversmes vārtiem. Tad es pēkšņi sajutu bezcerības pilno mulsu, ko šī vieta izdvesa, jo mums vajadzēja šķirties: māte aizgāja uz vienu pusi — uz sieviešu nodaļu, mēs — uz telpām, kur mita bērni.

Cik labi es atceros pirmās apmeklējumu dienas sāpīgās skumjas, .kas sažņaudza sirdi, kad mēs redzējām māti ienākam apmeklētāju istabā, ģērbušos patversmes drēbēs! Cik pamesta un apjukusi viņa izskatījās! Nedeļas laikā viņa bija novecojusi un novājējusi, taču, ieraugot mūs, atplauka smaidā. Nfēs ar Sidneju sākām raudāt. Māte, to dzirdot, arī nespēja novaldīties, un lielas asaras ritēja viņai pār vaigiem. Galu galā viņa atkal nomierinājās, mēs apsēdāmies uz rupji ēvelēta sola, un viņa maigi plikšķināja mūsu rokas, ko bijām uzlikuši viņai uz ceļiem. Māte smaidīja par mūsu apcirptajām galvām un mierinot tās glāstīja, teikdama, ka drīz mēs būšot atkal kopā. No priekšauta kabatas viņa izvilka kokosriekstu karameļu kārbiņu, kuru bija nopirkusi nespējnieku patversmes veikalā par naudu, ko nopelnīja, tamborēdama kādai no uzraudzēm mežģiņu aproces. Kad viņa aizgāja, Sidnejs atkal un atkal bēdīgi nogaudās, cik māte stipri novecojusi.

Mēs ar Sidneju ātri piemērojāmies nespējnieku patversmes dzīvei, taču visu laiku jutāmies nomākti. Notikumus es daudz neatceros, tikai zinu, ka mēs allaž ļoti

gaidījām silto pusdienu maltīti, kad visi bērni pulcējās ap garu galdu. Galā saimnieka vietā sēdēja kāds patversmes iemītnieks, gadus septiņdesmit piecus vecs džentlmenis ar dižciltīgiem sejas vaibstiem, plānu, baltu bārdu un bēdīgām acīm. Viņš nosēdināja mani sev blakus, jo es biju pats jaunākais un pirms matu apcirpšanas arī pats sprogainākais. Viņš sauca mani par savu «tīģeri» un teica, — kad es paaugšoties, tad valkāšot cilindru ar kokardi un, rokas uz krūtīm sakrustojis, sēdēšot viņa ratu aizmugurē. Šādi piešķirtā goda pēc es iemīļoju veco džentlmeni. Taču pāris dienu vēlāk parādījās zēns, kas bija jaunāks un sprogaināks par mani un ieņēma manu vietu blakus vecajam džentlmenim, jo, kā viņš smiedamies paskaidroja, pašam jaunākajam un sprogainākajam zēnam vienmēr esot priekšroka.

Pēc trijām nedēļām mūs aizsūtīja no Lembetas nespējnieku patversmes uz Henvelas bāreņu un trūcīgo bērnu skolu apmēram divpadsmit jūdzes no Londonas. Brauciens maiznīcas ratos likās mums

vesels piedzīvojums. Mūsu apstākļos tas sniedza daudz prieka, jo Henvelas apkārtne toreiz bija skaista: te stiepās kastaņu iejoztas alejas, brieda kviešu lauki un dārzi līka zem augļu smaguma; kopš tā laika spēcīgā smarža, kas pēc lietus ceļas no tīrumiem, man vienmēr atgādina Henvelu.

Pēc ierašanās mūs nosūtīja uz pieņemšanas nodaļu, kur pirms īstās ieskaitīšanas skolā vajadzēja iziet medicīnisku un psiholoģisku novērošanu, jo triju četru simtu zēnu vidū nenormāls vai slims bērns būtu gan neveselīga parādība skolai, gan arī pats justos nelaimīgs.

Pirmās pāris dienas es nospiests staigāju apkārt gluži kā pazudis, jo nespējnieku patversmē vienmēr apzinājos, ka māte ir tuvu, un tas bija zināms mierinājums, kamēr Henvelā mūs, likās, šķīra veselas jūdzes. Mūs ar Sidneju no uzņemšanas nodaļas nosūtīja uz īsto skolu, kur mēs kopā vairs nepalikām: Sidneju nometināja pie lielajiem zēniem, mani — pie mazajiem. Gulējām dažādos blokos, tāpēc reti viens otru redzējām. Sešu gadu vecumā paliku gluži viens un tāpēc jutos pavisam nožēlojams, īpaši vasaras vakaros gulētiešanas laikā, kad mēs skaitījām lūgšanas un es, naktskrekliņā ģērbies, līdz ar divdesmit citiem maziem puisēniem nometos telpas vidū ceļos, lūkojos pa augstajiem logiem uz rietošo sauli un viļņotajiem pakalniem un likos visam apkārtējam pilnīgi svešs. Šādos brīžos mēs spalgās balstiņās nepareizi vilkām:

Jel mani neatstāj: grimst saule pamalē,
Un krēsla tumst: kungs, mani neatstāj:
Kad citi balsti zūd, nav miera dvēselē,
Tad, palīgs vārgdieņiem, tu mani neatstāj!

Tieši tad es jutos visvairāk nomākts. Lai gan korāļa vārdus es nesapratu, melodija un mijkrēslis mani darīja bezgala skumju.

Taču mums par priecīgu pārsteigumu māte pēc diviem mēnešiem panāca, ka mūs izlaiž ārā. Tikām nosūtīti atkal uz Londonu, Lembetas nespējnieku patversmi. Māte, apģērbusies pašas drēbēs, stāvēja pie vārtiem un mūs gaidīja. Viņa bija iesniegusi atlaišanas lūgumu tikai tāpēc, ka gribēja pabūt kaut vienu dienu kopā ar saviem bērniem. Pavadījusi dažas stundas mūsu sabiedrībā, viņa grasījās tai pašā dienā atgriezties atpakaļ nespējnieku patversmē: būdama tās iemītniece, viņa vienīgi ar šādas viltības palīdzību varēja izkārtot satikšanos ar mums.

Pirms uzņemšanas privātās drēbes mums bija atņemtas un apstrādātas ar tvaiku; tagad mēs tās negludinātas dabūjām atpakaļ. Kad gājām ārā pa patversmes vārtiem, visi trīs izskatījāmies gpiužām saburzīti. Bija agrs rīts, māju mums nebija, tāpēc devāmies uz Keningtonas parku, kas atradās apmēram jūdzi atstatu. Sidnejs bija iesējis mutautiņā deviņus penijus, tāpēc nopirkām pusmārciņu ķiršu un pavadījām rīta cēlienu Keningtonas parkā, sēdēdami uz soliņa un

ēzdami ogas. Sidnejs, saņurcījis avīzes lapu, aptina to ar aukliņu, un kādu brītiņu mēs visi trīs spēlējām bumbu. Pusdienlaikā iegājām kafejnīcā un izdevām atlikušo naudu: divus penijus par tējas maizīti, vienu — par žāvētu zivi un vienu par divām puspenija tējas tasītēm, ko sadalījām savā starpā. Pēc tam devāmies atpakaļ uz parku, kur mēs ar Sidneju atsākām rotaļas, bet māte sēdēja un tamborēja.

Pēcpusdienā atgriezāmies patversmē. Māte bezrūpīgi noteica: — Būsim tieši laikā uz tēju. — Administrācija bija ļoti sašutusi, jo tas nozīmēja, ka mums jāiziet cauri tā pati procedūra, sākot ar drēbju dezinfekciju un beidzot ar krietni pailgo Sidneja un manu uzturēšanos

patversmē pirms atgriešanās uz Henvelu, kas mums, protams, atkal deva iespēju redzēties ar māti.

Šoreiz mēs palikām Henvelā gandrīz veselu gadu, kas nesa daudz jauna, jo šai laikā es sāku iet skolā un iemācījos rakstīt savu vārdu — «Caplins». Tas man šķita visai valdzinošs un līdzīgs man.

Henvelas skola dalījās divās daļās - zēnu un meiteņu klasēs- Sestdienas pēcpusdienā pirti rezervēja mazajiem, kurus mazgāja vecākās skuķes. Pirms septiņu gadu vecuma man, protams, bija jāpārdzīvo tas pats, un tādās reizes mani mocīja kautrība: nepieciešamība ļauties, lai kaut kāda četrpadsmit gadu veca meiča tevi apkaunojošā kārtā apstrādā no visām pusēm ar beržamo vīkšķi, sagādāja man pirmo apzinīgo mulsuma sajutu.

Septiņu gadu vecumā mani pārcēla no mazo puisēnu nodaļas uz lielāko zēnu nodaļu, kurā ieskaitīja bērnus no septiņiem līdz četrpadsmit gadiem. Tagad es varēju piedalīties visās viņu nodarbībās, treniņos un tālajās pastaigās, kurās mēs devāmies divreiz nedēļā.

Lai gan Henvelā par mums rūpējās samērā labi, mēs jutāmies kā pamesti. Bēdīga bija pati atmosfēra; skumjas jautās pat lauku gatvēs, pa kurām soļoja simt bērnu procesija, sadalījusies pāros pa divi. Kā es nīdu šīs pastaigas un ciematus, kuriem mēs gājām cauri un kuru iedzīvotāji blenza uz mums kā nez uz kādu brīnumu! Mēs taču bijām «stulbo muižas» iemītnieki, kā žargonā dēvēja patversmi.

Zēnu spēļu laukums aizņēma apmēram vienu akru un bija bruģēts ar akmens plātnēm. To iejoza vienstāva ķieģeļu celtnes: kancelejas, noliktavas, ambulances, zobārsta kabinets un garderobe, kur zēni atstāja drēbes. Tumšākajā pagalma stūrī atradās krēslaina telpa, kur kopš neilga laika bija ieslodzīts kāds četrpadsmit gadu vecs zēns, pēc citu puiku vārdiem, briesmīgs pārgalvis. Stāstīja, ka viņš mēģinājis aizbēgt no skolas, izrāpdamies pa trešā stāva logu uz jumta, un, kad audzinātāji kāpuši viņam pakaļ, apmētājis tos ar kastaņiem un ķieģeļu lauskām. Tas noticis, kad mēs, mazie, jau gulējuši. Vecākie zēni mums otrā rītā godbijīgās bailēs ieplestām acīm sniedza attiecīgu ziņojumu.

Par lielākajiem šāda veida nodarījumiem vainīgie tika sodīti ik piektdienu lielajā vingrošanas zālē, drūmā telpā ar augstiem griestiem.

Tās platība bija sešdesmit reiz četrdesmit pēdu, un vienā malā no sijām nokarājās virves, pa kurām mēs rāpāmies augšā. Piektdienas rītā divi līdz trīssimt zēnu vecumā no septiņiem līdz četrpadsmit gadiem iesoļoja iekšā un nostājās militārā ierindā, izveidodami trīs četrstūra malas. Attālākais zāles gals bija ceturtā mala, un tur aiz liela skolas sola, kas garumā neatpalika no armijas ēdamgalda, stāvēja grēcinieki mi gaidīja uz tiesāšanu un sodu. Sola priekšā labajā pusē slejas koka statīvs, pie kura šūpojās siksnas, ar ko sasprādzēt locītavas, bet sānos draudīgi nokarājās bērza žagars.

Par mazākiem pārkāpumiem zēnu noguldīja uz garā galda ar seju pret zemi. Kājas viņam sasprādzēja kopā, un tās turēja viens no uzraugiem; otrs izvilka puikas kreklu no biksēm, pārstiepa pār galvu un tad cieši savilka viņa bikses.

Kapteinis Hindrams, pensijā aizgājis jūrnieks, kas svēra ap divsimt mārciņu, aizlicis vienu roku aiz muguras, otra turēdams apmēram četras pēdas garu nūju vīrieša īkšķa resnumā, stāvēja, tēmējot uz zēna sēžamvietu. Tad viņš lēni un draudīgi pacēla sitamo augstu gaisā un gāza ar to puikam pa dibenu, ka nošvīkstēja vien. Skats bija baismīgs, un kāds no ierindā stāvošajiem zēniem allaž noģība.

Mazākais sitienu skaits bija trīs, lielākais — seši. Ja grēcinieks saņēma vairāk par trīs, viņa kliedzieni iedvesa šausmas. Taču dažreiz zēns baismi klusēja vai bija zaudējis samaņu. Sitieni upuri paralizēja, tā ka viņu vajadzēja nonest malā un noguldīt uz vingrošanas matrača, kur viņu atstāja raustāmies un lokāmies vismaz desmit minūtes. Tad sāpes pārgāja, atstādamas puikam uz dibena trīs sarkanas svītras veļas mazgātajās pirksta resnumā.

Bērza žagari bija vēl briesmīgāki. Pēc trim sitieniem divi seržanti, balstīdami zēnu no abām pusēm, nogādāja viņu ķirurga kabinetā.

Puikas ieteica apsūdzību nenoliegt, pat ja tiesājamais nebija neko darījis: ja vaina tomēr tiekot pierādīta, tad piespriežot lielāko sitienu skaitu. Parasti zēni sapinās savos izteicienos un neprata pietiekami skaidri savu nevainību apliecināt.

Es tagad biju septiņus gadus vecs un iedalīts pie lielajiem puikām. Atceros, kā pirmo reizi kļuvu liecinieks pēršanai. Zālē valdīja nāves klusums. Administrācijai ienākot, sirds salēcās bailēs. Aiz sola stāvēja «noziedznieks», kas bija mēģinājis aizbēgt no skolas. Zēns bija tik maza auguma, ka pār sola malu varēja saskatīt vienīgi viņa galvu un plecus. Puisēnam bija vāja, stūraina sejiņa un milzīgas acis.

Direktors svinīgi nolasīja apsūdzību un noprasīja: — Vai tu atzīsti savu vainu vai ne?

«Noziedznieks» netaisījās atbildēt un izaicinoši blenza grīdā. Viņu pieveda pie statīva un mazā auguma dēļ lika uzkāpt uz ziepju kastes, lai būtu iespējams sasprādzēt roku locītavas. Zēns saņēma trīs sitienus ar bērza rīksti un tika aizvests pie ķirurga uz ārstēšanu.

Ceturtdienās rotaļu laukumā ierēcās taure, un mēs visi pārtraucām spēles, sastingdami kā statujas, kamēr kapteinis Hindrams pa megafonu pavēstīja, kuriem zēniem par saviem nodarījumiem vajadzēs piektdien saņemt sodu.

Kādu ceturtdienu es sev par brīnumu izdzirdu savu vārdu. Nespēju iedomāties, ko būtu izdarījis. Taču kāda neizskaidrojama iemesla pēc biju patīkami satraukts — varbūt tāpēc, ka nu atrados dramatisko notikumu centrā. Tiesas dienā iznācu priekšā. — Tu tiec apvainots ateju dedzināšanā, — sacīja direktors.

Tā nebija taisnība. Daži puikas bija aizdedzinājuši uz cementa grīdas pāris papīra gabalu, un, kamēr tie vēl liesmoja, es nejauši ienācu iekšā. Gar pašu dedzināšanu man nebija nekādas daļas.

— Vai tu esi vainīgs vai ne? — direktors vaicāja.

Sanervozējies es, paklausīdams kādam spēkam, kas bija stiprāks par mani, izgrūdu: — Vainīgs. — Nejutu ne sašutumu, ne dusmas par nodarīto netaisnību. Gāju kā uz baismu dēku. Mani aizveda pie sola un trīsreiz iegāza pa dibenu. Sāpes bija tik mokošas, ka man aizrāvās elpa, taču es nekliedzu un, kad mani, tīri vai paralizētu, aiznesa uz matraci atjēgties, jutos drosmīgs kā uzvarētājs.

Tā kā Sidnejs strādāja virtuvē, viņš par sodu uzzināja tikai piektdien, kad kopā ar citiem iesoļoja vingrošanas zālē un sev piar sāpīgu izbrīnu ieraudzīja virs sola sle-jamies manu galvu. Vēlāk brālis stāstīja, ka, redzēdams mani saņemam trīs cirtienus, viņš aiz dusmām raudājis.

Mazākais brālis parasti dēvēja lielāko par «savu veco», kas iedvesa lepnumu un sniedza mazu drošības apziņu. Es savu «yeco» Sidneju šad tad sastapu nejauši, iedams ārā no ēdamistabas. Tā kā brālis strādāja virtuvē, viņš mēdza man slepeni iegrūst rokā uz pusēm pārgrieztu apaļu maizīti, kam starpā bija iespiests pamatīgs sviesta gabals. Es to pabāzu zem adītās jakas un vēlāk notiesāju kopā ar kādu citu zēnu. Nevar teikt, ka mēs būtu bijuši izsalkuši, taču lielais sviesta gabals likās sevišķs gardums. Tomēr drīz vien šo delikatešu piegāde pārtrūka, jo Sidnejs aizbrauca no Henvelas uz mācību kuģi «Eksmuta».

Vienpadsmit gadu vecumā patversmes zēni varēja iestāties armijā vai flotē. Tos, kas gāja uz floti, nosūtīja uz «Eksmutu». Protams, tas nebija obligāti, taču Sidnejs gribēja taisīt karjeru uz jūras. Tā nu es paliku Henvelā viens.

Mati bērniem ir neatņemama sastāvdaļa. Viņi rūgti raud, kad tos pirmo reizi apgriež; vienalga, kādi tie ir — sprogaini, taisni vai cirtaini, mazuļiem liekas, it kā tiktu nocirpta daļa viņu personības.

Henvelā izcēlās galvas ādas ēdes epidēmija, un, tā kā ēde bija ļoti lipīga, visus slimniekus ievietoja otrā stāva izolatorā, kura logu prieUšā pletās rotaļu laukums. Mēs bieži vērāmies augšup un redzējām, kā nabaga cietumnieki skumji nolūkojas uz mums. Galvas

viņiem bija noskūtas gluži kailas un notrieptas brūnas ar jodu. Tas bija pretīgs skats, un mēs raudzījāmies uz saviem biedriem ar riebumu.

Tāpēc, kad kopēja ēdamistabā pēkšņi apstājās man aiz muguras, pašķīra galvvidū matu cekulu un pavēstīja: — Ēde! — es sāku krampjaini raudāt.

Ārstēšana vilkās nedēļām ilgi un šķita kā pati mūžība. Manu galvu noskuva, aplēja ar jodu un apsēja ar lakatiņu kā kokvilnas lasītājam. Taču vienu gan es nedarīju: nenolūkojos pa logu uz puikām rotaļu laukumā, jo zināju, kā citi mūs nicina.

Sai ieslodzījuma laikā mani apciemoja māte. Viņa bija kaut kā tikusi ārā no nespējnieku patversmes un pūlējās iekārtot mums ģimenes ligzdu. Mātes klātbūtne bija ka smaržīgs puķu pušķis; viņa izskatījās tik jauka un spirgta, ka es kaunējos par savu nekopto ārieni un apcirpto galvu, kas bija notriepta ar jodu.

*— Jums jāatvaino viņa netīrā seja, — kopēja sacīja.

Māte pasmējās, un es ļoti labi atceros mīļos vārdus, ko viņa teica, mani apskaudama un skūpstīdama: — Lai cik netīrs, tomēr mīļš.

Drīz pēc tam Sidnejs pameta «Eksmutu», es — Hen-veļu, un mēs abi aizbraucām pie mātes. Viņa noīrēja istabu netālu no Keningtonas parka un kādu laiku bija spējīga mūs uzturēt. Taču drīz vien pienāca brīdis, kad mēs atkal atradāmies nespējnieku patversmē. Apstākļi, kas noveda pie mūsu atgriešanās šai iestādē, bija saistīti ar grūtībām, kuras stājās ceļā mātei, darbu meklējot, un ar tēva teātra angažementu izbeigšanos. īsajā starplaikā mēs pārcēlāmies no viena ūķa uz otru; tas atgādināja dambretes spēli — pēdējais gājiens veda atpakaļ uz nespējnieku patversmi.

Tā kā mēs vairs nedzīvojām tai pašā draudzē, mūs nosūtīja uz citu nespējnieku patversmi un no turienes uz Norvudas skolu, kas likās drūmāka par Henvelu: koki te bija garāki un to lapotne tumšāka. Iespējams, ka apkārtnes daba bija krāšņāka, taču pati atmosfēra — gaužām nomācoša.

Kādu dienu, kad Sidnejs spēlēja futbolu, divas kopējas aizsauca viņu no sporta laukuma un pateica, ka māte sajukusi prātā un aizsūtīta uz Keinhillas psihiatrisko slimnīcu. Dzirdot šo vēsti, brālis, neizrādīdams ne mazāko satraukumu, devies atpakaļ un turpinājis futbola spēli. Taču, kad tā beigusies, viņš aizzadzies projām un izraudājies.

Kad viņš pastāstīja par šo nelaimi man, es nespēju tai ticēt. Raudāt neraudāju, bet mani pārņēma mulsa un izmisums. Kāpēc viņa bija tā darījusi? Māte, tik jautra un bezrūpīga, — kā viņa varēja kļūt negudra? Neskaidri nojautu, ka viņa tīšām aizbēgusi no saprāta valstības, lai nebūtu jādomā par mums. Izmisuma mokās man šķita, ka redzu viņu bēdīgi nolūkojamies manī un aizslīdam projām tukšumā.

Oficiāli mēs šo vēsti saņēmām pēc nedēļas; dzirdējām arī, ka tiesa

nolēmusi nodot mūs ar Sidneju tēva aizbildnībā. Izredzes dzīvot pie tēva likās satraucošas. Biju redzējis viņu tikai divas reizes mūža, vienreiz uz skatuves, un otru reizi, iedams garām kādam namam Kenington-roudā. Viņš kopā ar svešu dāmu nāca pa dārza celiņu uz ielas pusi. Apstājos un nolūkojos viņā, instinktīvi noģizdams, ka tas ir mans tēvs. Viņš pamāja, lai es pienāku klāt, un pavaicāja manu vārdu. Neskaidri apjauzdams dramatisko situāciju, es izlikos, ka neko nezinu, un sacīju: — Čarlijs Čaplins. — Viņš nozīmīgi pavērās dāmā, parakņājās kabatā un iedeva man puskronu. Bez liekas runāšanas es drāzos taisnā ceļā mājup un pavēstīju mātei, ka esmu saticis tēvu.

Un nu mums vajadzēja pārcelties pie viņa uz dzīvi. Lai būtu kā būdams, Keningtonrouda bija pazīstama, nevis sveša un nomācoša kā Norvuda.

Kāds darbinieks aizveda mūs maiznīcas ratos uz Ke-ningtonroudas 287. numuru — namu, kur biju redzējis tēvu nākam pa dārza celiņu. Durvis atvēra dūma, kas toreiz bija gājusi viņam blakus. Viņa izskatījās drūma un izklaidīga, taču bija glīta auguma, slaida un valdzinoša, ar pilnīgām lūpām un skumjām acīm kā stirnai; viņai varēja dot gadus trīsdesmit. Dāmu sauca par Luīzi. Izrādījās, ka mistera Čaplina nav mājās, taču pēc parasto formalitātu nokārtošanas un dokumentu parakstīšanas skolas amatpersona atstāja mūs pie Luīzes, kas uzveda mūs augšā līdz pirmajam kāpņu laukumam un no turienes ielaida dzīvojamajā istabā. Iegājuši iekšā, ieraudzījām mazu zēnu, kas rotaļājās uz grīdas. Tas bija ļoti skaists, četrus gadus vecs bērns ar lielām, tumšām acīm un kupliem. brūniem, cirtainiem matiem. Viņš bija Luīzes dēls — mans pusbrālis.

Ģimene mitinājās divās istabās, un, lai gan pirmajai bija lieli logi, gaisma sūcās iekšā it kā caur ūdens slāni. Viss izskatījās tikpat skumjš, cik Luīze; bēdīgas šķita kā tapetes, tā mēbeles, kas bija pārvilktas ar saru drānu; un visbriesmīgāko bezcerību uzvēsmoja stikla kastē ieliktā izbāztā līdaka, kura bija norijusi otru tāda paša lieluma zivi, — upura galva rēgojās ārā no laupītājas mutes.

Dibenistabā Luīze bija novietojusi vēl vienu gultu mums abiem ar Sidneju, taču tā bija pārāk šaura. Sidnejs ierosināja, lai ļauj viņam gulēt dzīvojamajā istabā uz dīvāna. — Tu gulēsi tur, kur tev liek, — atcirta Luīze. Iestājās neveikls klusums. Neteikdami ne vārda, devāmies atpakaļ uz dzīvojamo istabu.

Uzņemšana nebija jūsmīga, un par to arī nevarēja brīnīties. Mēs ar Sidneju tikām pēkšņi uzkārti Luīzei kaklā kā lieka nasta, būdami turklāt tēva likumīgās sievas atvases.

Sēdējām abi klusēdami un vērojām, kā Luīze gatavo kaut ko ēst. — Ja gribi būt noderīgs, — viņa uzrunāja Sidneju, — še, piepildi ogļu spaini. Un tu, — viņa pagriezās pret mani, — aizej uz ēdnīcu blakus «Baltajam briedim» un paņem par šiliņu sālītu liellopa gaļu!

Es biju gaužām priecīgs, ka varu tikt projām kā no viņas, tā no visas atmosfēras, jo manī modās slepenas bailes un es sāku ilgoties, kaut mēs atkal atrastos Norvudā.

Tēvs atnāca mājās vēlāk un laipni mūs apsveica. Viņš mani valdzināja. Pusdienu laikā vēroju ikvienu viņa kustību, skatīdamies, gan kā viņš ēda, gan kā, gaļu griezdams, turēja nazi itin kā spalvu. Gadiem ilgi es viņu atdarināju.

Kad Luīze pastāstīja, ka Sidnejs žēlojoties par šauro gultu, tēvs sacīja, lai viņš guļot dzīvojamajā istabā uz dīvāna. Brāļa uzvara iekveldināja Luīzē naidu, viņa šo gadījumu nekad nepiedeva un pastāvīgi sūdzējās par Sidneju tēvam. Tomēr par spīti savam īgnumam un nejaukumam viņa ne reizes man neiesita un pat nedraudēja to darīt, taču viņas nepatika pret Sidneju lika man mocīties mūžīgās bailēs. Luīze bieži lietoja alkoholu, un tas manas šausmas vēl kāpināja. Iedzērusi viņa it kā nespēja atbildēt par savu rīcību un iedvesa baismas; viņa jautri uzsmaidīja savam mazajam zēnam ar tā skaisto eņģeļa sejiņu, bet puika māti lamāja ar pašiem neglītākajiem vārdiem. Es nez kāpēc nekļuvu šim bērnam tuvs. Kaut gan viņš bija mans pusbrālis, neatceros, ka jebkad būtu pārmijis ar viņu kādu vāidu — protams, biju gandrīz četrus gadus vecāks par viņu. Dažreiz Luīze sēdēja, dzerdama un truli blenzdama galdā, un es tad nezināju aiz bailēm kur dēties. Turpretī Sidnejs nepievērsa viņai sevišķu uzmanību; viņš parasti ieradās tikai vēlu vakarā. Man bija jānāk mājup tūlīt pēc skolas, jāskrien pildīt visādi uzdevumi un jādara šādi tādi saimniecības darbi.

Luīze sūtīja mūs Keningtonroudas skolā, kas vismaz nozīmēja nelielu pārmaiņu, jo citu bērnu klātbūtnē es nejutos tik- vientuļš. Sestdiena bija pa pusei brīva, taču es pēc tās nekad neilgojos, jo tas nozīmēja, ka būs)āiet

mājās, jāberž grīda un jātīra naži. Bez tam šinī dienā Luīze allaž sāka dzert. Kamēr es tīrīju nažus, viņa sēdēja ar kādu draudzeni, cilādama glāzi un kļūdama arvien īgnāka, arvien vairāk sarūgtināta, kā arī gluži dzirdami žēlodamās biedrenei, ka viņai jārūpējoties par Sidneju un mani un ka tā esot šausmīga netaisnība. Atceros, kā viņa teica: — Sitas vēl nekas (ar to viņa domāja mani), bet otrs ir gatavais nešķīstenis. Viņu vajadzētu sūtīt uz labošanas iestādi — turklāt viņš nav pat Čarlija dēls. — Šāda Sidneja nievāšana mani biedēja un nomāca. Es nelaimīgs devos gulēt un, nemiera pilns, vēl ilgi nespēju iemigt. Nebiju vēl astoņus gadus vecs, un šīs dienas šķita visgarākās un bēdīgākās manā mūžā.

Dažkārt sestdienas naktīs, juzdamies dziļi izmisis, es izdzirdu mundru koncertīnas mūziku: gar guļamistabas logu, spēlēdams skotu kalniešu maršu, pagāja garām harmonists tiokšņainu jaunekļu un ķiķinošu ielas pārdevēju pavadībā. Brašā, sparīgā mūzika likās nežēlīgi

vienaldzīga pret manu nelaimi, tomēr, skaņām izgaistot tālumā, es savukārt nožēloju, ka tās vairs nav dzirdamas. Reizēm aizslīdēja garām kāds ziņu izsaucējs: ievēroju īpaši vienu, kas nāca ik vakaru un likās klaigājam vārdus no «Valdi, Britānija». Tirāde noslēdzās ar tādu kā ņurdoņu. Taču patiesībā šis vīrs pārdeva austeres. No krodziņa, kas atradās trīs mājas tālāk, slēgšanas faikā atskanēja piedzērušo apmeklētāju balsis, kas vilka tolaik populāru, sentimentālu, gaudīgu meldiņu:

Lai, senās dienas pieminot, naids gaist bez pēdām,
Lai, senās dienas pieminot, sirds ļaujas miņu vēdām!
Mūžs pārāk īss ir strīdiem,
Kam velti dusmas sēt?
Sniegt roku īstā brīdī —
To vajag spēt.

Pārliekā jūtelība mani neaizkustināja, taču tā šķita piedienīga pavadone manam postam un ieaijāja mani miega.

Kad vēlu naktī pārradās Sidnejs (agri brālis laikam neatgriezās nekad), viņš pirms gulētiešanas devās sirojuma uz pieliekamo. Tas Luīzei aizdeva trakas dusmas, un kādu vakaru viņa iedzērusi ienāca istabā, norāva brālim segas un lika, lai viņš vācoties projām. Tomēr Sidnejs bija tam sagatavojies. Viņš aši pabāza roku zem spilvena un izrāva «stiletu» — garu kurpju velkamo, ko bija uztrinis asu kā nazi.

— Pamēģiniet tik nākt man tuvumā, — viņš uzkliedza, — dabūsiet nogaršot šo te!

Luīze nobijusies atsprāga atpakaļ. — Ak tu nolāpītais neķītreli — tu gribi mani nogalināt!

— Jā, — Sidnejs teatrāli atsaucās, — es jūs nogalināšu!

— Pagaidi vien, kad atnāks misters Čaplins!

Taču-misters Čaplins reti kad rādījās mājās. Tomēr es atceros kādu sestdienas vakaru, kad Luīze un tēvs bija dzēruši un mēs visi nez kāpēc sēdējām kopā ar saimnieci un tās vīru viņu viesistabā pirmajā stāvā. Tēvs spuldzes gaismā izskatījās bāls kā rēgs. Viņš bija sliktā garastāvoklī un kaut ko klusi murmināja. Pēkšņi viņš iebāza roku kabatā, izvilka sauju naudas un trieca to pret grīdu, tā ka zelta un sudraba monētas pašķīda uz visām pusēm. Viss likās gluži nereāls. Neviens nekustējās. Saimniece sēdēja sabozusies, bet es pamanīju, ka viņas šaudīgais skatiens seko zelta sovrinam, kas bija paripojis attālā kaktā zem krēsla; manas acis vērās tai pašā virzienā. Tā kā visi joprojām sēdēja kā sastinguši, es uzskatīju par labāku naudu pacelt; saimniece un citi darīja tāpat, uzlasīdami atlikušo bagātību un rūpīgi pūlēdamies noslēpt savu rīcību no tēva draudīgā skatiena.

Kādu sestdienu, pārnācis no skolas, es neatradu nevienu mājās. Sidnejs, kā parasti, bija aizgājis un cauru dienu spēlēja futbolu, un saimniece sacīja, ka Luīze ar dēlu pazuduši jau rītausmā. Sākumā jutos

atvieglots, jo tas nozīmēja, ka man nebūs jāberž grīdas un jātīra naži. Gaidīju, kamēr pulkstenis rādīja krietni pāri pusdienas stundai. Tad man sirdī iezagās bažas. Varbūt viņi mani pametuši? Laikam ritot, sāku izjust viņu prombūtni arvien sāpīgāk. Kas bija noticis? Istaba izskatījās skarba un nemīlīga, un tās tukšums mani biedņja. Mocīja arī izsalkums, tāpēc es ielūkojos pieliekamajā, taču tur nebija ne kripatas. Nespēju vairs izciest drausmīgo vienatni, tāpēc nošņurcis izgāju ārā un pavadīju pēcpusdienu, klimzdams pa tuvējiem tirgus laukumiem. Slāju pa Lembetvoku un Kātu, mokpilnā izsalkumā lūkodamies pa ēdnīcu logiem uz kūpošajiem ceptas liellopu un cūkas gaļas gabaliem un mērcē peldošajiem zeltbrūnajiem kartupeļiem. Stundām ilgi vēroju, kā pūšļotāji pārdod savu preci. Šāda izklaidēšanās mani nomierināja, un uz kādu brīdi es aizmirsu savas likstas un izsalkumu.

Kad atnācu atpakaļ, bija jau nakts; pieklauvēju pie durvīm, tomēr neviens neatvēra. Visi šķita kaut kur izgājuši. Gurdi aizvilkos līdz Keningtonkrosas stūrim un atsēdos ietves malā netālu no mūsu mājas, lai redzētu, kad kāds atgriežas. Jutos noguris un nelaimīgs un gudroju, kur varētu būt Sidnejs. Tuvojās pusnakts, un Ke-ningtonkrosa bija kā izmirusi. Retumis uznira vienīgi kāds klaidonis. Veikalu ugunis sāka dzist. Tikai aptieka un krodziņi palika gaiši. Likos sev bezgala nožēlojams.

Pēkšņi atskanēja mūzika. Brīnišķīgi! Tā nāca no stūra krodziņa «Baltā brieža» priekšnama un lieliski atbalsojās tukšajā laukumā. Harmonikas un klarnete meistarīgi izpildīja «Sausserdi un biti». Agrāk nekad netiku apzinīgi ieklausījies kādā melodijā, taču šī bija skaista un liriska un turklāt bezgala jautra un priecīga, silta un nomierinoša. Aizmirsu izmisumu un pārgāju pāri ielai pie muzikantiem. Harmoniku spēlētājs bija akls, acu vietā viņam rēgojās rētaini dobuļi; klarnetists izskatījās nodzēries un sarūgtināts.

Gaužām drīz viss beidzās, un pēc muzikantu aiziešanas nakts kļuva vēl skumjāka. Izvārdzis un paguris šķērsoju atkal ielu un devos uz māju pusi. Nu man bija vienalga, vai kāds pārnāks vai ne. Gribējās vienīgi gulēt. Tad pamanīju neskaidru stāvu, kas soļoja pa dārza celiņu uz namdurvīm. Tā bija Luīze — mazais puika skrēja mātei pa priekšu. Jutos gluži satriekts, kād ievēroju, ka viņa stipri klibo, nosvērdamās uz vienu pusi. Sākumā domāju, ka viņa cietusi kādā klizmā un savainojusi kāju, bet tad nopratu, ka viņa ir galīgi piedzērusies. Līdz šim nekad nebiju redzējis tik drausmīgi piesūkušos žūpu. Ieraudzīdams Luīzi šādā stāvoklī, nodomāju, ka labāk būs nemaisīties viņai pa kājām, tāpēc nogaidīju, kamēr viņa ieiet iekšā. Pēc īsa brīža pārnāca saimniece, un es kopā ar viņu devos istabā. Zagdamies augšā pa tumšajām kāpnēm, cerēju, ka varēšu nemanīts ielīst gultā, taču uz laukumiņa izmeimuroja Luīze.

— Velns un elle, kā tu domā, kur tu tagad velcies? — viņa

nošļupstēja. — Te nav tavas mājas.

Stāvēju kā sālsstabs.

— Te tu šonakt negulēsi! Man jūs visi esat līdz kaklam. Vācies ārā! Ir tu, ir tavs brālis! Lai tavs tēvs rūpējas par jums pats!

Daudz negaidīdams, es apgriezos, noskrēju lejā un izdrāzos uz ielas. Nogurumu vairs nejutu; biju to pārvarējis. Agrāk tiku dzirdējis, ka tēvs pastāvīgi apmeklējot «Ķēniņienes galvas» krodziņu Prinsroudā, ap pus-jūdzi no mūsu mājas, tāpēc gāju šinī virzienā, cerēdams viņu tur atrast. Tomēr drīz ieraudzīju tēvu nākam uz manu pusi. Spuldze, spīdēdama aizmugurē, padarīja viņa stāvu līdzīgu tumšai ēnai.

— Viņa nelaiž maūi iekšā, — es šņukstēju, — un man liekas, ka viņa ir pilnā.

Tuvodamies mājai, tēvs sagrīļojās. — Es pats arī neesmu skaidrā, — viņš sacīja.

Mēģināju viņu pārliecināt, ka tā nav.

— Nē, esmu piedzēris, — viņš, nožēlas pilns, noburkšķēja.

Tēvs atdarīja dzīvojamās istabas durvis un apstājās uz sliekšņa, nebilzdams ne vārda un draudīgi nolūkodamies Luīzē. Viņa, šūpodamās uz priekšu un atpakaļ, turējās pie kamīna malas.

— Kāpēc tu nelaidi viņu iekšā? — tēvs noprasīja.

Luīze apmulsusi palūkojās viņā un tad nomurmulēja:

— Tu arī vari iet pie velna — jūs visi varat braukt ellē!

Tēvs pņkšņi paķēra no bufetes smagu drēbju suku un zibenīgi laida ar to no visa spēka Luīzei; sukas mugurpuse ķēra viņu plakaniski pa vaigu. Luīzes plaksti aizvērās, un viņa ar dobju būkšķi nokrita bezsamaņā uz grīdas, it kā mīļu prātu nogrimtu aizmirstībā.

Tēva rīcība mani satrieca; šāda varmācība izgaisināja cieņu, ko es jutu pret viņu. Kas notika vēlāk, lāgā neatceros. Pēc brīža laikam atnāca Sidnejs, tēvs mūs abus apguldīja un pats aizgāja projām.

Uzzināju, ka tēvs ar Luīzi torīt sastrīdējušies, jo viņš to pametis un aizgājis uz visu dienu viesos pie sava brāļa Spensera Čaplina, kam piederēja vairāki krodziņi Lem-betas apkaimē. Tā kā Luīze sāpīgi izjuta savu stāvokli, viņai nepatika ciemoties svaiņa ģimenē, un tēvs posās ceļā viens pats. Luīze aiz atriebības pavadīja laiku kaut kur citur.

Viņa mīlēja tēvu. Lai gan es biju pavisam mazs zēns, tomēr noģidu šīs jūtas no viņas skatiena pat tovakar, kad viņa, apjukusi un tēva nevērības aizvainota, stāvēja pie kamīna. Esmu pārliecināts, ka aiī tēvs viņu mīlēja. To es ievēroju ne reizi vien. Dažkārt viņš bija maigs un jauks un vakarā pirms došanās uz teātri Luīzi skūpstīja. Svētdienas rītos, nebūdams dzēris, viņš ēda kopā ar mums brokastis un stāstīja Luīzei par vodeviļu aktieriem, kas uzstājās ar viņu vienā programmā, un mēs visi sēdējām kā apburti. Es vēroju viņu ar vanaga skatienu, nepalaizdams garām nevienu kustību. Būdams jautrā omā,

viņš reiz aptina ap galvu dvieli un dzinās mazajam dēlēnam pa kaļ ap galdu, klaigādams. — Es esmu turku sultāns, bargais ziveļļas valdnieks!

Ap astoņiem vakarā pirms došanās uz teātri viņš mēdza izdzert sešas jēlas olas portvīnā, tikai retumis iebaudīdams sātīgu maltīti. Šī barība uzturēja viņu no dienas dienā. Bieži vien viņš nerādījās mājās un, ja atnāca, tad — lai izgulētu dzērumu.

Kādu dienu pie Luīzes ieradās pārstāvji no biedrības, kas apkaroja nežēlīgu apiešanos ar bērniem, un viņa bija par to ļqti sašutusi. Pārstāvji apmeklēja viņu sakarā ar policijas ziņojumu, ka mēs ar Sidneju trijos no rīta uzieti guļam pie naktssarga ugunskura. Toreiz Luīze mūs abus bija izdzinusi ārā, un policija pavēlēja viņai atvērt durvis un ielaist mūs iekšā. •

Tomēr pēc neilga laika, kad tēvs patlaban bija aizceļojis viesizrādēs uz provinci, Luīze saņēma vēstuli ar ziņu, ka māte izlaista no slimnīcas. Pēc dažām dienām uznāca saimniece un pavēstīja, ka pie parādes durvīm stāvot dāma, kas atnākusi pēc Sidneja un Čarlija. — Tā ir jūsu māte, — sacīja Luīze. Uz mirkli mēs apjukām. Tad Sidnejs nobrāzās lejup pa kāpnēm mātes skavās, un es viņam sekoju. Tā bija tā pati mīļā, smaidošā māte, kas mūs maigi apkampa.

Abas sievietes jutās pārāk neveikli, lai satiktos, tāpēc māte uzgaidīja pie parādes durvīm, kamēr mēs ar brāli savācām lietas. Neviens no mums nejuta ne aizvainojumu, nedz nelabvēlību, — teikdama ardievas, Luīze izturējās ļoti laipni pat pret Sidneju.

Māte bija noīrējusi istabu vienā no nomaļajām ielām aiz Keningtonkrosas netālu no Heivorda marinēto dārzeņu fabrikas, no kuras ik pēcpusdienu vēlās asa smaka.

Taču istaba bija lēta, un mēs visi atkal varējām dzīvot kopā. Mātes veselība bija lieliska, un mums ne reizi neienāca prātā, ka viņa bijusi slima.

Kā mēs izmitinājāmies šo laiku, man nav ne mazākās jausmas. Lai būtu kā būdams, es neatceros nekādas pārmērīgas grūtības vai neatrisināmas problēmas. Tēva desmit šiliņi nedēļā ienāca gandrīz regulāri, un māte, protams, ķērās atkal pie šūšanas darbiem un atjaunoja savus sakarus ar baznīcu.

No šī laika man palicis prātā kāds notikums. Mūsu ielas galā atradās lopkautuve, un mūsu mājai bieži dzina garām kaujamās aitas. Atceros, ka viena no tām izbēga un skrēja pa ielu par lielu uzjautrinājumu garāmgājējiem. Daži mēģināja dzīvnieku satvert. Pāris cilvēku, to darīdami, paklupa. Kamēr aita bailēs šaudījās un lēkāja no vienas puses uz otru, es sajūsmā smējos, jo skats bija gaužām jocīgs. Tomēr, kad dzīvnieku noķēra un aizveda atpakaļ uz kautuvi, es aptvēru traģisko īstenību un kliegdams brēkdams ieskrēju iekšā pie mātes: — Viņi to nogalinās! Viņi to nogalinās! — Šī skaidrā pavasara

pēcpusdiena un komiskā pakaļdzīšanās dienām ilgi neizgaisa man no prāta, un diezin vai šī epizode kaut kādā veidā neietekmēja manas nākamās filmas, kurās traģiskais apvienojās ar komisko.

Skolā tagad pavērās jauni apvāršņi: vēsture, dzeja un eksaktās zinātnes. Taču daži priekšmeti šķita ikdienišķi un garlaicīgi, īpaši aritmētika: saskaitīšana un atņemšana saistījās ar priekšstatu par pārdevējiem un kases aparātiem, un aritmētikas lietošana labākajā gadījumā pasargāja no apkrāpšanas, saņemot ārā naudu par pirkumiem.

Vēsture bija ļaundarību un varmācību hronika, nepārtrauktu slepkavību virkne, kur karaļi nogalināja savas sievas, brāļus un to dēlus, bet viņi savukārt — karaļus; ģeogrāfija nozīmēja vienas vienīgas kartes; dzeja nebija nekas cits kā atmiņas vingrināšana. Izglītība mulsināja mani ar dažādām ziņām un faktiem, kas manī izraisīja gaužām mērenu interesi.

Ja turpretī kāds no skolotājiem būtu patiesi pratis parādīt savu «preci» izdevīgā gaismā — nolasījis ik zinībai rosinošu ievadu, kas kairinātu manu ziņkāri; licis darboties manai iztēlei, nekaļot galvā kailus faktus vien; uzjautrinājis un ieintriģējis ar dažādiem skaitļu trikiem; apdvesis ar romantiku ģeogrāfijas kartes; pavēris plašu ainu uz vēsturi un iemācījis saklausīt dzejas mūziku — kas zina, no manis būtu iznācis augsti mācīts vīrs.

Atgriezusies no slimnīcas, māte pūlējās atkal attīstīt manu interesi par teātri. Viņa centās nostiprināt pārliecību, ka man piemīt talants. Taču dziņu izteikt visu, ko māte man bija mācījusi, es pirmo reizi izjutu vienīgi pāris nedēļu pirms ziemsvētkiem, kad skolā nolēma uzvest mūzikas pavadījumā «Pelnrušķīti». Man nez kāda iemesla pēc lomu neiedalīja, un es klusībā mocījos skaudībā un skaidri apzinājos, ka varētu tēlot labāk nekā izredzētie. Nevarēju ciest, ka zēni runā un darbojas tik vienmuļi un neizteiksmīgi. Nejaukajām māsām nepiemita ne mazākās humora dzirksts. Pretīgi smalkās balstiņās tās nobēra savas rindas kā labi iekaltu pantiņu. Ar kādu patiku es būtu atveidojis vienu no māsām — māte taču varētu mani tik labi pamācīt! Turpretī meitene, kas tēloja Pelnrušķīti, mani gauži valdzināja. Tā bija skaista, trausla, apmēram četrpadsmit gadu veca būtne, kurā es slepenībā biju iemīlējies. Tomēr kā sabiedriskā stāvokļa, tā gadu ziņā viņa bija man nepieejama.

Luga uz mani atstāja visai drūmu iespaidu, vienīgais gaismas stars bija meitenes daiļums, kas viesa sirdī vieglas sēras. Toreiz man neRija ne mazākās jausmas, kādu neaprakstāmu uzvaras prieku es baudīšu pēc diviem mēnešiem, kad mani ņēmās vadāt no vienas klases otrā, liekot deklamēt «Mis Priscilas kaķi». Šo humoristisko dzejoli māte ieraudzīja laikrakstu kioska logā, un viņai tas likās tik jocīgs, ka viņa to turpat norakstīja un pārnesa majas. Kādā starpbrīdī es skaitīju to

savam skolas biedram. Misters Rīds, mūsu skolotājs, pacēla galvu no burtnīcām; mans priekšnesums viņu tā uzjautrinājaˆ ka viņš lika to ai kārtot visas klases priekšā; bērni smējās kā kutināti. Mana slava ātri izplatījās pa visu skolu, un nākamajā dienā man vajadzēja deklamēt ik klasē — kā zemiem, tā meitenēm.

Lai gan biju mātes vietā uzstājies publikas priekšā jau piecu gadu vecumā, taču apzinīgi slavas augļus baudīju pirmoreiz. Skola kā pēc burvja mājiena kļuva neaprakstāmi pievilcīga. No neievērojama, kautra maza puikas es pārvērtos par magnētu, kas piesaistīja kā skolotāju, tā audzēkņu uzmanību. Tas pat uzlaboja manas sekmes. Taču mācības tika pārtrauktas, kad es pametu skolu, lai piebiedrotos dejotāju trupai, kas koka tupelītēs izpildīja komiskas ainiņas un saucās «Astoņi Lenkašīras zēni».

TREŠĀ NODAĻA

Tēvs pazina misteru Džeksonu, kas vadīja trupu, un pārliecināja māti, ka tas būs labs iesākums manai skatuves karjerai un tai pašā laikā arī materiāls atbalsts: es dabūšu brīvu iztiku un dzīvokli un viņa — puskronu nedēļā. Sākumā māte šaubījās, bet, iepazinusies ar misteru Džeksonu un tā ģimeni, priekšlikumu pieņēma.

Misters Džeksons bija gadus piecdesmit piecus vecs. Viņš bija strādājis par skolotāju Lenkašīrā un uzaudzinājis trīs zēnus un meiteni, kas visi ietilpa «Astoņu Lenkašīras zēnu» trupas sastāvā. Mūsu vadītājs bija dziļi ticīgs Romas katolis. Pēc pirmās sievas nāves viņš esot prasījis padomu bērniem, vai precēties vēlreiz vai ne. Otrā sieva bija mazliet vecāka par viņu pašu, un misters Džeksons mums, bijības pilns, mēdza stāstīt, kā viņš to apprecējis. Viņš ielicis precību sludinājumu kādā laikrakstā un saņēmis pāri par trīssimt vēstuļu. Pielūdzis dievu, lai tas vadītu viņa roku, viņš atvēris tikai vienu, un tā bijusi no misis Džeksonas. Viņa arī agrāk strādājusi par skolotāju un bijusi katoliete — gluži kā misters Džeksons izlūdzies.

Misis Džeksona nebija apveltīta ar visai daiļu ārieni un baudkāri nepazina laikam pat vārda pēc. Atceros, ka viņai bija bāla, vāja, izģindusi seja ar neskaitāmām krunciņām, kuras varbūt varēja izskaidrot ar to, ka, būdama jau krietni gados, viņa tika aplaimojusi misteru Džeksonu ar vēl vienu atvasi. Lai nu kā, bet viņa bija uzticama un paklausīga sieva, kas, zīdīdama vēl bērnu, čakli palīdzēja vadīt trupu.

Kad misis Džeksona aprakstīja minēto mīlestības romānu no sava viedokļa, tas skanēja mazliet citādi. Viņi apmainījušies vēstulēm, taču vaigu vaigā satikušies vienīgi kāzu dienā. Pirmajā sarunā, kas norisinājusies dzīvojamajā istabā, kamēr ģimene gaidījusi blakus telpā, misters Džeksons teicis: «Tu esi viss, ko es vēlos,» — un viņa svinīgi deklarējusi to pašu. Pabeigdama stāstu, viņa mums, zēniem, klīrīgi noteica: — To nu gan es negaidīju, ka tūlīt kļūšu astoņu bērnu māte.

Džeksonu vecākajam dēlam bija sešpadsmit, jaunaka-jam — divpadsmit, bet meitai — deviņi gadi. Matus mazajai cirpa kā zēnam, lai viņa izskatītos tāda pati kā citi trupas locekļi.

.Ik svētdienu visi, izņemot mani, apmeklēja katoļu baznīcu. Būdams vienīgais protestants, es jutos vientuļš un reizēm devos līdzi. Ja es tik ļoti necienītu mātes reliģiskos uzskatus, mani viegli būtu varējuši pierunāt kļūt par katoli, jo man patika dievkalpojumu mistika un mazie, pašdarinātie altāri ar ģipša jaunavām Marijam, kurus zēni allaž uzstādīja guļamistabu kaktā, izrotādami ar puķēm un degošām svecēm un, garām ejot, ikreiz locīdami ceļus svētās priekšā.

Pēc sešu nedēļu vingrināšanās varēju sākt kopa ar ciliem dejot.

Taču, sasniedzis astoņu gadu vecumu, biju zaudējis paļāvību un, uzstādamies publikas priekšā, pirmo reizi mūžā trīcēju kā apšu lapa. Tik tikko spēju pakustināt kājas. Aizritēja nedēļas, pirms varēju dejot arī solo kā visi pārējie.

Nemaz nejutos pārāk aplaimots, būdams tikai viens no astoņiem. Tāpat kā citi, es kāroju izpildīt kādu solo priekšnesumu: ne tikai tāpēc, Ha tas nozīmēja vairāk naudas, bet arī tāpēc, ka tas instinktīvi solīja man lielāku iekšēju apmierinājumu nekā dejošana kopā ar pārējiem. Man gribējās būt par zēnu, kas izpilda komiskas lomas, taču, lai stāvētu uz skatuves dēļiem viens, vajadzēja krietnu tiesu vīrišķības. Lai nu kā, mans pirmais dzinulis darīt vēl ko citu bez dejošanas bija smīdināt. Mans ideāls kļuva uzstāšanās divatā: savu gara acu priekšā redzēju divus zēnus, kas pārģērbušies par ērmīgiem klaidoņiem. Pastāstīju savu ideju vienam no biedriem, un mēs nolēmām kļūt partneri. Tas bija mūsu senilgotais sapnis. Nospriedām, ka sauksimies «Bristols un Caplins, klaidoņi miljonāri», pielīmēsim vaigu bārdas un valkāsim lielus briljanta gredzenus. Tika paredzēts viss, kas, pēc mūsu domām, šķita komisks un varēja nest peļņu, taču šim nodomam — ak vai! — nemūžam nebija lemts piepildīties.

Publikai patika «Astoņi Lenkašīras zēni», jo, kā teica misters Džeksons, mēs nemaz neatgādinājām parastos

bērnu aktierus. Viņš lepojās ar to, ka mēs nekad negri-mējāmies un ka mūsu sārtums bija dabisks. Ja kāds no mums pirms uzstāšanās izskatījās pabāls, viņš lika mums vaigus enerģiski paknaibīt. Tomēr Londonā, kur vienā vakarā bija jādejo divos vai trīs varietē teātros, mēs savu uzdevumu dažkārt aizmirsām un, stāvēdami uz skatuves, izskatījāmies mazliet noguruši un garlaikoti, kamēr beidzot ieraudzījām kulisēs misteru Džeksonu, kas, savilcis muti platum platā smaidā, ar zīmēm rādīja, ka mums jādara tas pats, un mēs kā elektrizēti acumirklī sākām braši smaidīt.

Braukādami pa provinci, mēs šad tad pa nedēļai apmeklējām dažādu pilsētu skolas, kas pagadījās ceļā, taču daudz mācītāks es no tā nekļuvu.

Ziemsvētku nedēļās mūs uzaicināja tēlot kaķus un suņus kādā «Pelnrušķītes» pantomīmā Londonas Hipodromā. Tajā laikā tas bija jauns teātris, kas apvienoja sevī cirku un varietē un pārsteidza skatītāju ar krāšņo iekārtojumu un apbrīnojamo tehniku. Manēžas grīda slīga lejup, iegrimdama ūdenī, un uz šī fona tika inscenēti sarežģīti baleti. Skaistas, vizuļojošas, triko tērptas meitenes rindu pēc rindas brašā solī pazuda zem ūdens līmeņa. Kad iegrima pēdējā rinda, arēnā iznāca slavenais franču klauns Marselīns. Ģērbies sagumzītā frakā un cilindrā, makšķerkātu rokā, viņš apsēdās arēnā uz saliekamā soliņa, atvāza lielu lādi ar dārgakmeņiem, uzsprauda uz āķa briljanta kaklarotu un ielingoja to ūdenī. Pēc brītiņa viņš ķērās pie mazākajām

dārglietām, iemeta pāris rokassprādžu un galu galā iztukšoja visu lādi. Tad pēkšņi nez kas sāka raustīt auklu, un Marselīns ņēmās jocīgi līkņāt un liekties, cīnīdamies ar makšķeri un galu galā izvilkdams no ūdens mazu, dresētu pūdeliti, kas atdarināja visas klauna kustības: ja Marselīns apsēdās, suns arī notupās; ja klauns stāvēja uz galvas, suns darīja tāpat.

Marselīna tēlojums bija bezgala komisks un aizraujošs, un londonieši sajūsmā zaudēja vai prātu. Virtuves skatā mani iesaistīja komiskā ainiņā ar slaveno jokdari. Es biju kaķis, kas lok pienu, un klaunam vajadzēja, kāpjoties atpakaļ no suņa, pārvelties pār manu muguru. Marselīns vienmēr žēlojās, ka es to pietiekami neizliecot un viņš krizdams sasitoties. Man bija kaķa maska ar izbrīna pilnu izteiksmi. Pirmās bērniem domātās dienas izrādes laikā es pielipināju kādam sunim pie dibengala un ņēmos to apostīt. Kad publika sāka smieties, es pagriezos un, pārsteigts vērdamies skatītājos, paraustīju aukliņu, tā pamirkšķinādams vienu no savām platajām acīm. Kad nu es brītiņu tā biju ošņājis un mirkšķinājis plakstiņu, aizkulisēs, izmisīgi plātīdamies ar rokām, izskrēja režisors. Es tomēr savas izdarības nepārtraucu. Apostījis suni, nogāju šņaukādams gar proscēniju un tad pacēlu pakaļkāju. Publika rēca aiz smiekliem — droši vien tāpēc, ka šāda rīcība kaķim nemaz nepiedienēja. Beidzot pievērsu uzmanību režisora mājieniem un, skaļu aplausu pavadīts, nokūleņoju no skatuves. — Tā nemūžam vairs nedari!:—viņš bez elpas izdvesa. — Tādu triku dēļ lords kambarkungs var teātri slēgt!

«Pelnrušķīte» guva milzīgus panākumus, un, lai gan Marselīnam nebija tikpat kā nekāda sakara ar sižetu vai fabulu, viņš kļuva par izrādes naglu. Pēc daudziem gadiem slavenais klauns pārgāja uz Ņujorkas Hipodromu, kur arī sacēla sensāciju. Taču, kad Hipodromā nojauca cirka manēžu, Marselīnu drīz aizmirsa.

Ap 1918. gadu uz Losandžeiosu atbrauca brāļu Ringlingu cirks, kura arēna bija trīsreiz lielāka par parasto. Viņiem līdzi ieradās Marselīns. Gaidīju, ka viņš atkal uzstāsies ar solo numuriem, taču satriekts ieraudzīju, ka viņš ir tikai viens no daudzajiem klāfcmiem, kas šaudījās pa milzīgo arēnu. Tā vulgārais, ekstravagantais milzu cirks pazudināja lielu mākslinieku.

Pēc izrādes devos uz viņa ģērbtuvi un stādījos priekšā, atgādinādams, ka Londonas Hipodromā esmu vienā ainā ar viņu tēlojis kaķi. Tomēr Marselīns uzklausīja mani ļoti vienaldzīgi. Pat ar visu savu klauna grimu viņš izskatījās saīdzis un itin kā iegrimis skumjā apātijā.

Pēc gada viņš Ņujorkā izdarīja pašnāvību. īsa rindkopa avīzēs vēstīja, ka kāds no tā paša nama iedzīvotājiem dzirdējis šāvienu un atradis Marselīnu guļam uz grīdas ar revolveri rokā. Gramofonā vēl griezusies plate, kas spēlējusi «Mēnesnīcu un rozes».

Pašnāvību izdarīja daudzi slaveni angļu komiķi. T. Dan-vils, lielisks jokdaris, ieiedams restorāna bārā, bija dzirdējis kādu nosakām: «Ar to ir beigas.» To pašu dienu viņš Temzas malā nošāvās.

Marks Šeridans, viens no ievērojamākajiem Anglijas komiskajiem aktieriem, nošāvās kādā Glazgovas parkā, jo nebija radis atsaucību šīs pilsētas publikā.

Frenks Koins, ar kuru mēs uzstājāmies vienā programmā, bija zaļoksnējs, dzīvespriecīgs komiķis, kas kļuva slavens ar savu jautro dziesmiņu:

Sim ādenim es mugurā vairs nekāpšu,
Uz šāda zirga jāt es tiešām nevaru.
Es tikai tādā lopā varu aulekšot,
Kur sievas uzkar veļu žāvējot.

Privātajā dzīvē viņš bija patīkams un allaž smaidīgs, lāču kādu pēcpusdienu viņš, sēzdamies kopā ar sievu savos ponija vilktajos divričos un grasīdamies doties izbraukumā, pēkšņi atcerējās, ka ir ko aizmirsis, un, palūdzis dzīvesbiedri uzgaidīt, devās atkal augšā pa kāpnēm. Pēc divdesmit minūtēm sieva gāja skatīties, kāpēc viņš kavējas, un atrada Frenku guļam asins peļķē vannas istabā uz gi īdas. Rokā nelaimīgais bija sažņaudzis skujamo asmeni — viņš bija tik dziļi pārgriezis rīkli, ka atšķēlis gandrīz galvu.

No daudzajiem māksliniekiem, ko es bērnībā redzēju, uz mani ne katrreiz vislielāko iespaidu atstāja paši veiksmīgākie, bet tie, kas bija spilgtas personības privātajā dzīvē. Zarmo, komisks žonglieris, bija ārkārtīgi disciplinēts. Viņš ieradās teātrī ik rītu, tikko atslēdza durvis, un vingrinājās stundām ilgi. Mēs redzējām, kā viņš aiz kulisēm balansēja uz zoda biljarda kiju, tad pameta gaisā biljarda bumbu un uztvēra to uz kijas gala, pēc tam pasvieda otru un pūlējās uzķert to uz pirmās, bet tas viņam reti kad izdevās. Viņš stāstīja misteram Džeksonam, ka slīpējot šo numuru jau četrus gadus un nedēļas beigās gatavojoties to pirmo reizi izmēģināt publikas priekšā. Tovakar mēs visi stāvējām kulisēs un vērojām viņu. Triks izdevās lieliski — jau pirmajā reizē, pametis bumbu gaisā, viņš notvēra to uz biljarda kijas gala, tad pasvieda otru un uzķēra uz pirmās. Tomēr aplausi bija visai šķidri. Misters Džeksons bieži stāstīja, ka viņš tovakar sacījis Zarmo: «Jās parādāt savu triku tā, ka tas izskatās ļoti viegls. Jūs neprotat uzsist cenu. Ļaujiet bumbai vairākas reizes nokrist zemē, pirms to uzķerat.» Zarmo iesmējās: «Es vēl neesmu tik labi iemanījies, lai varētu atļauties bumbu neuzķert.» Zarmo interesējās arī par frenoloģiju un mēdza noteikt mūsu raksturus, aptaustot galvaskausus. Viņš sa-cija man, ka es iegaumēšot visas iegūtās zināšanas un likšot tās lietā.

Jocīgie, izveicīgie trapeču klauni brāļi Grifiti mulsināja man prātus. Karinādamies lejup no trapeces, viņi nikni spēra viens otram

pa seju ar milzīgām, polstētām kurpēm.

— Ui! — teica tas, kas saņēma sitienu. — Pamēģini Lik tā darīties vēlreiz!

— Ak pamēģināt?! ... — Bums!

Saņēmējs sataisīja pārsteigtu, skurbu seju un novilka: — Viņš tak no tiesas atkal darīja to pašu!

Mani šāda traka varmācība satrieca. Tomēr privātajā dzīvē brāļi bija klusi, mierīgi cilvēki, ļoti pieķērušies viens otram.

Dens Līno, manuprāt, bija lielākais angļu komiķis kopš leģendārā Grimaldi. Man gan neizdevās Līno redzēt viņa «ziedu laikā», taču es uzskatīju šo mākslinieku vairāk par raksturlomu tēlotāju nekā komiķi. Māte stāstīja, ka viņa dīvainajiem Londonas zemāko šķiru varoņu atveidojumiem piemitis liels cilvēciskums, tā ka skatītājiem tie kļuvuši mīļi.

Par slaveno Mariju Loidu runāja, ka viņa esot vieglprātīga, taču, kad mēs uzstājāmies kopā vecajā Tivoli, kas atradās Strendā, es redzēju, ka viņa ir ļoti nopietna un apzinīga māksliniece. Platām acīm lūkojos baiļpiinajā, tuklajā, mazajā dāmā, llhs nobažījusies un uzbudināta staigāja šurp un turp aiz kulisēm, kamēr pienāca brīdis, kad viņai bija jāiet uz skatuves. Tad sasprindzinājums tūlīt izgaisa un viņa dzirkstīja priekā.

Brensbijs Vil jamss, Dikensa varoņu tēlotājs, apbūra mani, lieliski atveidodams Uriju Hīpu, Bilu Saiksu un veco vīru no «Senlietu pārdotavas». Šī skaistā, cieņas pilna jaunekļa veiklība, ar kādu viņš mainīja grimu Glazgovas trokšņainās publikas priekšā, pārvērzdamies jau minētajos spēcīgajos tēlos, pavēra man daudz plašāku skatu uz teātri. Viņš iekveldināja manī arī interesi par literatūru. Nu man gribējās uzzināt, kāds noslēpums glabājas grāmatās — šajos sēpijas tehnikā uzburtajos Dikensa teļos, kas dzīvoja dīvainā, Krukšenka[4] radītā pasaulē. Tik tikko mācēdams lasīt, es tomēr galu galā nopirku «Oliveru Tvistu».

Dikensa raksturi mani tā valdzināja, ka es ņemos atdarināt Brensbija Viljamsa radītos tēlus. Tāds plaukstošs talants nekādā ziņā nevarēja palikt kā svece zem pūra. Tā nu reiz gadījās, ka misters Džeksons redzēja mani uzjautrinām citus zēnus ar «Senlietu tirgotavas» vecā vira atdarinājumiem. Es tūlīt uz vietas tiku pasludināts par ģēniju, un misters Džeksons nolēma pavēstīt to pasaulei.

Svarīgais brīdis pienāca Midlsbro teātrī. Pēc mūsu dejas misters Džeksons uznāca uz skatuves ar tādu nopietnību, it kā grasītos pasludināt jauna mesijas atnākšanu, un paziņoja, ka savu zēnu vidū atklājis brīnumbērnu, kas atdarināšot Brensbiju Viljamsu «Senlietu pārdotavas» ainā, kur vecais vīrs nespēj aptvert mazās Nellas nāvi.

Noskatījusies jau garu garo programmu, publika par to nebija

sevišķi sajūsmināta. Tomēr es parādījos uz skatuves. Biju tērpies savā parastajā deju kostīmā — baltā linaudekla blūzē, mežģiņu apkaklē, pusgarās plīša biksēs un sarkanās koka tupelītēs, tikai nogrimēts kā deviņdesmit gadu vecs vīrs. Kaut kur un kaut kā mums bija pieklīdusi apvalkāta parūka — varbūt misters Džeksons to tika nopircis, — taču tā man nederēja. Galva man gan bija liela, bet parūka izrādījās vēl lielāka; tai bija kails vidus, un tikai gar malām nokarājās garas, sirmas matu lēšķes. Tāpēc, uznākdams uz skatuves salīcis kā vecs vīrs, es atgādināju rāpojošu vaboli, un publika atzīmēja šo faktu, ņirgdama smieklos.

Pēc tādas uzņemšanas bija grūti cilvēkus apklusināt. Pusbalsī apsaucu viņus: — Kuš, kuš, netrokšņojiet, citādi uzmodināsiet manu Nellu.

— Skaļāk! Skaļāk! Runā tā, ka var dzirdēt! — klaigāja publika.

Tomēr es neatlaidos no sava vārgā čuksta, kas skanēja tik klusu, ka skatītāji sāka dauzīt ar kājām. Tā beidzās mana — Čarlza Dikensa varoņu atveidotāja karjera.

Lai gan mēs dzīvojām vienkārši, tomēr laiks, ko es pavadīju kopā ar «Astoņiem Lenkašīras zēniem», bija patīkams. Dažkārt gan atgadījās mazas domstarpības. Atceļos, ka mēs uzstājāmies vienā programmā ar diviem iesācējiem akrobātiem apmēram manā vecumā. Tie mums paklusām stāstīja, ka viņu mātes saņemot septiņus šiliņus un sešus pensus nedēļā un katru pirmdienas rītu paliekot viņiem zem olu un šķiņķa šķīvja vienu šiliņu kabatas naudai. — Mēs turpretī, — žēlojās kāds no mūsu zēniem, — dabūjam tikai divus penijus un brokastīs maizi ar džemu.

Kad mistera Džeksona dēls Džons izdzirda, ka mēs sūdzamies, viņš sāka rūgti raudāt un pastāstīja, ka reizēm, kad mēs paliekot bez angažementa un uzstājoties Londonas nomalēs, tēvs nedēļā saņemot tikai septiņas mārciņas par visas trupas priekšnesumiem un ar lielām grūtībām varot savilkt kopā galus.

Abu jauno mācekļu bagātā dzīve iekveldināja mums sirdīs vēlēšanos kļūt par akrobātiem. Tāpēc vairākus rītus daži no mums, sagaidījuši, kad atslēdz teātra durvis, skrēja praktizēties kūleņu mešanā ar virvi, kuras viens gals bija apsiets ap jostasvietu, vidus pārmests pār trīsi, kamēr otru galu turēja kāds cits puika. Man šādi kūleņi izdevās visai labi, bet tad es kritu un izmežģīju īkšķi. Ar to beidzās mana akrobāta karjera.

Mēs nekad neapmierinājāmies ar dejošanu vien, bet vienmēr pūlējāmies paplašināt savu repertuāru. Es gribēju kļūt par komisku žonglieri, tāpēc iekrāju pietiekami naudas, lai nopirktu četras gumijas bumbas un četrus alvas šķīvjus, un stundām ilgi stāvēju gultas malā vingrinādamies.

Misters Džeksons bija ļoti labs cilvēks. Trīs mēnešus pirms tam,

kad es atstāju trupu, mēs piedalījāmies mana tēva beneficē. Tēvs bija stipri slimojis; daudzi varietē mākslinieki, to vidū arī mistAa Džeksona «Astoņi Lenkašīras zēni», būdami ar mieru viņam palīdzēt, uzstājās, neprasot par to maksu. Benefices vakarā tēvs uzņāca uz skatuves, smagi elpodams, un ar pūlēm teica runu. Es stāvēju malā un vēroju viņu, neapjauzdams, ka lūkojos uz nāvei lemtu cilvēku.

Kad trupa uzturējās Londonā, es katras nedēļas beigās apciemoju māti. Viņai šķita, ka es izskatoties bāls un vājš un dejošana nelabvēlīgi ietekmējot manas plaušas. Pavisam noraizējusies viņa aizrakstīja par savām bažām misteram Džeksonam, kurš tā sadusmojās, ka aizsūtīja mani mājās pavisam, teikdams, ka viņam vieglāk esot iztikt bez manis nekā mierināt tādu bailīgu māmiņu.

Tomēr pēc dažām nedēļām man sākās astma. Lēkmes kļuva tik stipras, ka māte nešaubījās par tuberkulozi un lūlīt aizveda mani uz Bromptonas slimnīcu, kur es tiku pamatīgi izmeklēts. Plaušās man nekā neatrada, taču astma man bija. Mēnešiem ilgi man uzņāca mokpilnas lēkmes — brīžiem likās, ka es nosmakšu. Bija reizes, kad gribējās izlēkt pa logu. Apklājis galvu ar segu, es ieelpoju ārstniecības zāļu tvaikus, kas nekādu lielu atvieglojumu tomēr nesniedza. Taču, kā ārsts pareģoja, kad paaugos lielāks, astma pārgāja.

No šī laika es šo to atceros pavisam skaidri, bet šo to — gluži miglaini. Visspilgtāk atminos, ka bijām iestiguši galīgas nabadzības purvā. Nezinu, kur atradās Sidnejs; būdams četrus gadus vecāks, viņš tikai retumis parādījās manā redzes lokā. Iespējams, ka viņš mitinājās pie vectēva, lai mātei būtu vieglāk. Mēs laikam pārcēlāmies no viena mājokļa uz otru, kamēr beidzot apmetāmies mazā jumtistabiņā Pounelterasē 3.

Es labi apzinājos, kāds kauna traips ir mūsu trūkums. Pat visnabadzīgākie bērni svētdienās ēda pusdienas mājās. Pašu virtuvē cepta gaļa bija cienījama stāvokļa simbols, kas atdalīja vienu trūkumcietēju pašķiru no otras. Tie, kuri nevarēja svētdienā sēsties pie mājās pagatavotas maltītes, skaitījās diedelnieki, un mēs tādi arī bijām. Māte mani mēdza sūtīt uz tuvāko ēdnīcu nopirkt par sešiem penijiem pusdienas (gaļu ar diviem kartupeļiem). Kas tas bija par kaunu — sevišķi svētdienā! Es mātei pārmetu, ka viņa neko negatavo pati, un viņa velti pūlējās ieskaidrot, ka tāda ēdiena vārīšana izmaksātu divreiz vairāk.

Taču kādā veiksmīgā piektdienā māte laimēja piecus šiliņus zirgu skriešanās sacīkstēs un, lai darītu man prieku, nolēma svētdien pagatavot pusdienas. Līdz ar citiem gardumiem viņa nopirka gabalu gaļas, kas izskatījās pa pusei pēc mīkstuma, pa pusei pēc iekšējiem taukiem un svēra piecas mārciņas. Gabalam bija piesprausta zīmīte: «Cepšanai».

Tā kā mūsu istabā nebija cepeškrāsns, māte izmantoja saimnieces

plīti un, kautrēdamās staigāt virtuvē iekšā un ārā, uz labu laimi aprēķināja laiku, kas varētu būt nepieciešams cepeša pagatavošanai. Tāpēc mums par lielu vilšanos gaļas gabals saruka līdz kriketa bumbas apmēriem. Tomēr par spīti mātes apgalvojumam, ka sešpensu pusdienas esot vieglāk pataisāmas un garšīgākas, man viss gāja pie sirds un es izjutu gandarījumu, ka esam sasnieguši Džonsu līmeni.

Pēkšņi mūsu dzīvē notika pārmaiņa. Māte sastapa senu draudzeni, kas bija kļuvusi visai turīga. Šī krāšņā, izskatīgā Junonas tipa sieviete bija aizgājusi no skatuves un kļuvusi par veca, pārtikuša pulkveža mīļāko. Viņa dzīvoja elegantajā Stokvelas rajonā un, sajūsmināta, ka atkal satikusi māti, uzaicināja mūs uz visu vasaru viesos. Tā kā Sidnejs atradās uz laukiem, kur palīdzēja novākt apiņus, māti nevajadzēja daudz pierunāt. Viņas adatai piemita burvju spējas, kas palīdzēja ietērpties tik pieklājīgi, ka varēja rādīties sabiedrībā. Arī es, ģērbies savā svētdienas uzvalkā — piemiņā no «Astoņiem Lenkašīras zēniem», — izskatījos šādam gadījumam piedienīgi.

Tā mēs nedabūjām ne lāgā apskatīties, kad jau atradāmies visai mierīgā Lensdaunskvēra stūra mājā kā pašas laimes klēpī. Nams bija pilns ar kalpotājiem, sārtām un zilām guļamistabām, viegliem aizkariem un baltu lāčādu paklājiem; dzīvojām kā nieres taukos. Cik labi man atmiņā palikušas lielās, zilās siltumnīcas vīnogas, kas greznoja bufeti ēdamistabā! Vainas apziņā vēroju, ka to skaits noslēpumainā kārtā no dienas dienā sarūk, tā ka tukšie kāti arvien vairāk sāka atgādināt skeleta ribas.

Nama apkalpotāju štats sastāvēja no četrām sievietem: virējas un trim istabmeitām. Bez mātes un manis te uzturējās vēl viens viesis — %varen brašs, glīts, jauns cilvēks ar īsi apcirptām, rudām ūsām. Viņš bija ļoti patīkams un labi audzināts un likās esam pastāvīgs mājas iedzīvotājs — tikmēr, kamēr ieradās pulkvedis ar sirmu vaigu bārdu. Tad skaistais jauneklis nozuda.

Pulkveža apciemojumi nebija visai bieži — viņš parādījās vienu vai divas reizes nedēļā. Kamēr viņš viesojās, māju ietina noslēpumainības plīvurs, un māte man allaž piekodināja, lai es nemaisoties pa kājām un labāk nemaz nerādoties. Kādu dienu es ieskrēju hollā tieši tai brīdī, kad pulkvedis nāca lejā pa kāpnēm. Viņš bija slaids, cienīgs, vizītsvārkos un cilindrā ģērbies džentlmenis ar sārtu seju, garu, sirmu vaigu bārdu un kailu galvvidu. Viņš žēlīgi man uzsmaidīja un turpināja savu ceļu.

Nevarēju aptvert, kāpēc pulkveža ierašanās izraisa tādu satraukumu un noslēpumainību. Tomēr viņš nekad nepalika ilgi, jauneklis ar īsi apcirptajām ūsām drīz vien atgriezās, un dzīve mājā ritēja atkal ierasto gaitu.

Es ļoti pieķēros jaunajam cilvēkam ar rudajām ūsām.

Mēs devāmies garās pastaigās pa Klephemkomenu, ņemdami līdzi

divus skaistus kurtus, kas piederēja mājas saimniecei. Klephemkomenai tajos laikos piemita izsmalcināta elegance. Tā vēdīja pretī pat no dažādu ziepju, pūderu un smaržu aromāta piestrāvotās drogu preču tirgotavas, kur reizēm iegriezāmies iepirkties. Kopš šā laika drogu preču veikalu smarža man allaž iekveldina sirdī tvīksmīgas ilgas pēc dzimtenes. Jauneklis ieteica mātei likt man mazgāties ik rītus ar aukstu ūdeni, lai ārstētu astmu. Iespējams, ka šīs spēcinošās peldes palīdzēja; man tās ļoti iepatikās.

Jābrīnās, cik ātri cilvēks piemērojas ērtībām! Cik izlutināti mēs kļūstam un kā pierodam pie dzīves labumiem! Nepagāja ne nedēļa, kad es uzskatīju, ka viss šis komforts ir pats par sevi saprotams. Cik bagāts es jutos, kad, pildot rīta rituālu, izvedu pastaigāties suņus, turēdams tos jaunās, brūnās ādas saitēs, un vēlāk atgriezos skaistā, kalpotāju pilnā mājā, kur mūs gaidīja uz elegantām sudraba paplātēm pasniegts lenčs!

Dārzs, kas atradās aiz nama, robežojās ar citu māju, kuras iemītnieki algoja tikpat, daudz kalpoņu, cik mēs. Šī ģimene sastāvēja no trim cilvēkiem — jauna, precēta pāra un viņu dēliņa apmēram manā vecumā. Zēna istaba bija pilna ar brīnišķīgām paijām. Mani bieži vien uzaicināja ar viņu rotaļāties un palikt uz pusdienām, un mēs cieši sadraudzējāmies. Puikas tēvs bija liels ierēdnis Sitijas bankā un māte — jauna un tīri glīta.

Kādu dienu noklausījos, kā mūsu kalpone sarunājās ar kaimiņu istabmeitu. Tā sacīja, ka puisēnam vajadzīga mājskolotāja. — Šim jau arī bez tādas neiztikt, — teica mūsu kalpone, zīmēdamās uz mani. Apziņa, ka mani uzlūko par bagātnieku, patīkami kutināja pašlepnumu, taču es tā arī lāgā neizpratu, kāpēc viņa mani paaugstināja līdz šādam stāvoklim. Laikam gribēja celt savu prestižu, norādīdama, ka viņas saimnieki ir tikpat turīgi un cienījami kā blakus mājas iemītnieki. Pēc šīs sarunas es, ēzdams pie sava drauga pusdienas, ikreiz jutos tīri kā viltvārdis.

Lai gan diena, kad atstājām krāšņo māju, lai atgrieztos uz Pounelterases trešo numuru, mums šķita visai drūma, tomēr jutāmies zināmā mērā atviegloti, ka tiekam atpakaļ brīvībā; galu galā, būdami viesi, mēs pastāvīgi dzīvojām

zināmā sasprindzinājumā, un māte mēdza teikt, ka ciemiņi esot līdzīgi kūkām: noturētas par ilgu, tās kļūstot cietas un negaršīgas. Tā īsā, bagātībā aizvadītā laika sprīža zīdainie pavedieni aptrūka, un mēs atkal palikām bez līdzekļiem.

CETURTĀ NODAĻA

1899. gadā bija modē vaigu bārdas: tās audzēja karaļi, valstsvīri, karavīri un jūrnieki, Krūgeri, Solsberiji, Kiče-neri, Kaizeri un kriketa spēlētāji. Tie bija gadi, kad neticamā greznība aizgāja līdz aplamībai, kad blakus neaprakstāmai bagātībai varēja redzēt galēju nabadzību, kad gan karikatūristi, gan feļetonisti un visa prese pauda fanātisku politisku īsredzību. Taču Anglijai bija jāpiedzīvo daudzi triecieni un aizvainojumi — saujiņa būru fermeru afrikāņu Transvālā, pēc mūsu preses ziņojumiem, karoja visai negodīgi: slēpdamies aiz akmeņiem un klinšu izciļņiem, viņi šāva uz sarkanajos mundieros tērptajiem britu kareivjiem, kas derēja par lieliskiem mērķiem. Tad kara ministrija pēkšņi apķērās un naski apmainīja spilgtos tērpus pret aizsargkrāsas uniformām. Ja jau būriem labak patīkot tā, lai tad arī viņiem tiekot.

Es neskaidri apjautu kefcu no patriotiskajām dziesmām, vodeviļu skečiem un ģenerāļu attēliem, kuri greznoja cigarešu kārbiņu vākus. Ienaidnieki, protams, manā iztēlē bija pēdīgie nelieši. Pienāca bēdīgas vēstis, ka būri aplenc Leidismitu. Veiksme pie Mefikingas turpretī iesvēla Angliju histēriskā sajūsmā. Beidzot mēs uzvarējām, citiem vārdiem sakot, izkūlāmies cauri. To visu es dzirdēju no ikviena cita, tikai ne no mātes. Viņa ne ar vārdu nepieminēja karu. Viņai vajadzēja izcīnīt pašai savu kauju.

Sidnejs, sasniedzis četrpadsmit gadu vecumu un atstājis skolu, dabūja darbu par telegrammu iznēsātāju pasta kantorī Strendā. Ar brāļa algu un mātes peļņu no šūšanas darbiem kaut kā varēja iztikt, kaut arī viņas ieguldījums ģimenes budžetā bija ļoti mazs. Māte strādāja kādai darbnīcai, kas viņu bezgalīgi ekspluatēja, maksājot par divpadsmit blūzēm vienu šiliņu un sešus pensus. Lai gan apģērba gabalus piegādāja jau izgrieztus, duča pagatavošanai vajadzēja divpadsmit stundu. Māte spēja nodot, augstākais, piecdesmit četras blūzes nedēļā un saņēma par to sešus šiliņus un deviņus pensus.

Naktī es bieži gulēju nomodā mūsu jumtistabiņā, lūkodamies, kā viņa sēž, noliekusies pār šujmašīnu. Petrolejas lampas gaisma apvija viņas galvu it kā ar staru vainagu, metot uz sejas maigu ēnu. Lūpas pavērusi, māte sasprindzināti uzmanīja vīles, kas zem mašīnas adatas ātri tecēja uz priekšu. Vienmuļā dūkoņa mani no jauna ieaijāja miegā. Ja viņa tā strādāja vēlu naktī, tad tas nozīmēja, ka jānokārto kāds neatliekams maksājums. Ar tiem vienmēr bija grūtības.

Tad atkal pienāca krīze. Sidnejam vajadzēja jaunas drēbes. Viņš bija valkājis savu telegrāfa zēna formu ne tikai darbdienās, bet arī svētdienās, kamēr draugi sāka par viņu zoboties. Tā nu dažas nedēļas nogales brālis notupēja mājās, kamēr māte varēja nopirkt viņam zilu sarža uzvalku, kaut kā sagrabinādama kopā astoņpadsmit šiliņu. Tas

iecirta neaizpildāmu robu mūsu budžetā, tāpēc ik pirmdienas rītu, kad Sidnejs savā telegrāfa zēna formā aizgāja darbā, māte bija spiesta zilo uzvalku ieķīlāt. Viņa dabūja par to septiņus šiliņus, ik sestdienu izpirkdama apģērba gabalu atkal ārā, lai brālim nedēļas nogalē būtu ko valkāt. Šī parastā ceremonija norisinājās ik nedēļu vairāk nekā gadu, kamēr uzvalks izdila. Tad nāca nepatīkams pārsteigums.

Pirmdienas rītā, kā parasti, māte devās uz lombardu. Pieņēmējs vilcinājās. — Man žēl, misis Caplina, bet mēs jums vairs nevaram aizdot septiņus šiliņus.

— Kāpēc tad tā? — māte izbrīnījusies vaicāja.

— Tas nozīmē pārāk lielu risku; apģērba gabals ir galīgi izdilis. Paskatieties, — viņš turpināja, pabāzdams roku zem bikšu dibena, — tam jau var redzēt cauri.

— Bet nākamajā sestdienā es tās izpirkšu, — teica māte.

Ķīlu ņēmējs purināja galvu. — Lielākais, ko es varu dot, ir trīs šiliņi par svārkiem un vesti.

Māte reti kad raudāja, taču šis trieciens bija tik stiprs, ka viņa pārnāca mājās, mirkdama asarās. Septiņi šiliņi bija nepieciešami, lai mēs varētu izsisties līdz nākamajai sestdienai.

Pa to laiku arī manas drānas, saudzīgi izsakoties, nekļuva jaunākas. Tas, kas bija atlicis no mana «Astoņu Lenkašīras zēnu» uzvalka, izksatījās visai raibs. Salāpīti bija gan elkoņi un bikses, gan kurpes un zeķes. Tērpies šādās skrandās, es ieskrēju tieši krūtīs savam jaukajam, mazajam draugam no Stokvelas. Ko viņš darīja Kening-tonā, es nezinu un biju pārāk apmulsis, lai pavaicātu. Zēns mani apsveica diezgan draudzīgi, tomēr es redzēju, kā viņš uzmanīgi aplūko manu nožēlojamo apģērbu. Lai pārvarētu apjukumu, es, cenzdamies izturēties pavisam dabiski, visizsmalcinātākajā izrunā pavēstīju, ka esmu uzvilcis vecās drēbes, iedams uz riebīgu galdniecības slundu.

Taču mans paskaidrojums zēnu neko neinteresēja. Viņš apjukumā mulsi novērsa skatienu un pajautāja, kā klājoties mātei.

Mundri atbildēju, ka viņa izbraukusi uz laukiem, un pievērsu uzmanību zēnam: — Vai jūs vēl dzīvojat turpat?

— Jā, — viņš atteica, nomērīdams mani ar tādu skatienu, it kā es būtu izdarījis nezin cik lielu grēku.

— Labs ir, es skriešu, — es pēkšņi pavēstīju.

Zēns vāri pasmaidīja. — Ardievu, — viņš sacīja, un mēs izšķīrāmies. Viņš nosvērtā solī devās uz vienu pusi, es saniknots un nokaunējies pa galvu pa kaklu metos pretējā virzienā.

Māte bieži lietoja sakāftivārdu: «Kas pats grib krist, to ar varu nepacelsi.» Taču viņa pati pie šīs parunas nepieturējās, un šāda rīcība bieži aizvainoja manus uzskatus par pieklājības normām. Kādu dienu, kad mēs nācām mājās no Bromptonas slimnīcas, māte apstājās un sabāra puikas, kuri kaitināja vecu, drausmīgu, noskrandušu un netīru

sievieti. Viņai bija apcirpti mati, kas tolaik likās neparasti, un zeņķi smiedamies grūda cits citu uz nelaimīgās pusi, it kā pieskarties viņai nozīmētu sevi aptraipīt. Nožēlojamā sieviete stāvēja kā briedis, kam nav vairs glābiņa no medniekiem, kamēr iejaucās māte. Pēkšņi vazaņķes acīs atplaiksnīja doma, ka viņa māti pazīst. — Lila, — viņa vārgi izdvesa, lietodama mātes skatuves vārdu, — vai tu mani — īvu Lestoku — vairs neatceries?

Māte tūlīt sazīmēja viņā kādu vecu draudzeni no saviem skatuves laikiem.

Es jutos tik apmulsis, ka devos uz priekšu un gaidīju māti uz stūra. Zēni smīkņādami un ņirgdami pagāja man garām. Es biju nikns. Pagriezos, lai redzētu, kas notiek ar māti, un tīri vai neticēju savām acīm: vecā vazaņķe bija piebiedrojusies viņai, un abas nāca uz manu pusi.

— Vai atceries mazo Carliju? — māte vaicāja.

— Kā nu ne! — sieviete skumīgi nogaudās. — Cik reižu neturēju viņu kā mazu bērniņu uz rokām!

Šī doma bija atbaidoša, jo sieviete likās tik noskretusi un pretīga! Nezināju, kur likt acis aiz kauna, kad pretimnācēji atgriezās atpakaļ un nopētīja mūs visus trīs kā nez kādus brīnumus.

Māte bija pazinusi sievieti savos varietē laikos kā «žilbinošo īvu Lestoku» un stāstīja, ka toreiz viņa bijusi ņipra un glīta. Patlaban īva apgalvoja, ka ilgu laiku nogulējusi slimnīcā, bet tagad, iznākusi ārā, pārlaižot naktis pavārtēs un pestīšanas armijas patversmēs.

Vispirms māte aizsūtīja viņu uz pirti, tad man par šausmām atveda uz mūsu mazo jumtistabiņu. Es tā arī nekad neuzzināju, vai viņas pašreizējo apstākļu cēlonis bijusi slimība vien vai vēl kas cits. Visbriesmīgākais bija tas, ka klaidone gulēja Sidneja izvelkamajā atzveltnes krēslā, lāču māte atdeva viņai arī visas drēbes, bez kurām varēja iztikt, un pāris šiliņu. Pēc trim dienām viņa devās projām, un vairāk mēs arī par «žilbinošo Ivu Lestoku» neko nedzirdējām.

Pirms tēva nāves māte aizgāja no Pounelterases un noīrēja istabu savas draudzenes, tās pašas draudzes locekles un dievbijīgas kristietes misis Teiloras mājā. Misis Teilora bija maza, plecīga, apmēram piecdesmit piecus gadus veca sieviete ar četrstūrainu zodu un dzeltenīgu, grumbainu seju. Lūrēdams uz mūsu saimnieci baznīcā, es atklāju, ka viņai ir mākslīgi zobi. Dziedot tie bieži noslīdēja no augšējām smaganām uz mēles, un šis skats mani pilnīgi hipnotizēja.

Šī sieviete, kam bija enerģiskas manieres un neizsīkstoša enerģija, paņēma māti savā kristietes paspārnē un par visai mērenu cenu izīrēja ielas puses istabu sava lielā nama trešajā stāvā. Māja atradās blakus kapsētai.

Misis Teiloras vīrs, Dikensa mistera Pikvika kopija, izgatavoja precīzijas lineālus. Viņa darbnīca bija iekārtota augšējā stāvā zem

stikla jumta. Man šī vieta šķita tīrā paradīze — tur bija tik klusi un mierīgi. Es bieži sajūsmināts nolūkojos, kā misters Teilors strādādams sasprindzināts veras caur biezajiem aceņu stikliem un lielo palielināmo lupu, veidodams tērauda lineālu, ar ko varēja izmērīt ar pareizību līdz collas piecpadsmitajai daļai. Viņš strādāja viens un mani bieži vien sūtīja izpildīt kādu uzdevumu.

Misis Teilora karsti vēlējās uzvest vīru uz pareizā ceļa: viņas acīs misters Teilors bija grēcinieks. Misis Teiloras meita, kas izskatā apbrīnojami atgādināja māti, tikai nebija tik dzeltena, grumbaina un veca, būtu varējusi likties gandrīz vai skaista, ja neizturētos pārāk asi un augstprātīgi. Viņa, tāpat kā tēvs, nekad neapmeklēja baznīcu. Tomēr misis Teilora joprojām nezaudēja cerības atgriezt abus. Meitu viņa dievināja, turpretī mana māte jauno sievieti lāgā nevarēja ciest.

Kādu pēcpusdienu, sēdēdams augšā pie mistera Teilora un nolūkodamies viņa darbā, es izdzirdu, kā māte ar mis Teiloru lejā strīdas. Misis Teiloras nebija mājās. Nezinu, kā ķilda iesākās, taču abas skaļi kliedza viena uz otru. Kad sasniedzu mūsu kāpņu laukumiņu, māte patlaban, pārliekusies pār margām, sauca: — Ko jūs no sevis īsti iedomājaties, cienījamā mēsluvaboles jaunkundze?

— Ak dievs! — spiedza jaunava. — Kas tā par jauku valodu no kristietes mutes!

— Nemaz neraizējieties, — māte aši atcirta. — Tas lasāms bībelē, mana dārgā: piektās Mozus grāmatas divdesmit astotās nodaļas trīsdesmit septītajā pantā, tikai tur lietots mazliet citāds vārds. Taču jums pilnīgi piedien arī «mēsluvabole».

Pēc šī ķīviņa mēs pārcēlāmies atpakaļ uz Pounelterasi.

Keningtonroudas «Trīs briežos» tēvs bieži neiegriezās, tomēr, kad es kādu vakaru gāju krodziņam garām, mani nez kas skubināt skubināja palūkoties iekšā: bija taču iespējams, ka viņš tur ienācis. Mazliet pavēris bāra durvis, es pa šauro spraugu patiešām ieraudzīju stūrī sēžam tēvu! Grasījos doties projām, bet tēva seja atplauka priekā, un viņš pamāja, lai es pienāku klāt. Šāda sirsnība mani pārsteidza: tēvs nekad neizrādīja savas jūtas. Viņš izskatījās ļoti slims: acis iekritušas un ķermenis pietūcis līdz milzīgiem apmēriem. Vienu roku viņš līdzīgi Napoleonam bija uzlicis uz vestes, it kā gribēdams atvieglot smago elpošanu. Tovakar viņš bija neparasli laipns un uzmanīgs, apjautājās par māti un Sidneju un, kad es dzīros doties projām, cieši mani apskāva un pirmo reizi mūžā noskūpstīja. Tā bija pēdēja reize, kad es tēvu redzēju dzīvu.

Pēc trim nedēļām viņu aizveda uz svētā Toma slimnīcu. Lai to izdarītu, tēvu vajadzēja piedzirdīt. Aptvēris, kur atrodas, viņš sāka rauties ārā no sanitāru rokām, bet — bija jau nāvei nolemts. Pavisam jaunam, tikai trīsdesmit septiņus gadus vecam, tēvam bija jāmirst no tūskas. Slimnīcā viņam no ceļu locītavām nolaida sešpadsmit kvartu

šķidruma.

Māte vairākas reizes aizgāja viņu apciemot un allaž atgriezās skumja. Viņa sacīja, ka tēvs izteicis vēlēšanos atgriezties pie mums, braukt uz Āfriku un uzsākt tur jaunu dzīvi. Mani šādas izredzes iepriecināja, turpretī māte purināja galvu: viņa izprata stāvokli labāk. — To viņš teica tikai, lai man izpatiktu, — viņa sacīja.

Kādu dienu viņa pārnāca mājās no slimnīcas, sašutusi par evaņģēlistu mācītāju Džonu Maknīlu, kas, apmeklēdams tēvu, teicis: «Ziniet, Čarlij, skatoties uz jums, man nekas cits nenāk prātā kā vienīgi senais sakāmvārds: «Ko sēsi, to pļausi.»»

— Jauki vārdi, ar kuriem mierināt cilvēku uz nāves sliekšņa, — māte sacīja. Pēc dažām dienām tēvs nomira.

Slimnīca gribēja zināt, kas viņu apbedīs. Māte, kam nebija ne penija, ierosināja griezties pie varietē aktieru palīdzības fonda, teātru labdarības organizācijas. Tas izraisīja lielu satraukumu tēva radinieku vidū — tikt apraktam par labdarības līdzekļiem viņiem šķita baismīgs pazemojums. Toreiz Londonā uzturējās tēvocis Alberts no Āfrikas, mana tēva jaunākais brālis, un tas pavēstīja, ka samaksāšot par apbedīšanu.

Bija paredzēts, ka bēru dienā mums pie Sv. Toma slimnīcas jāpiebiedrojas pārējiem Čapliniem un no turienes jābrauc uz Tūtingas kapsētu. Sidnejs nevarēja ierasties, jo strādāja. Mēs ar māti atnācām uz slimnīcu pāris stundu pirms noliktā laika, tāpēc ka viņa gribēja redzēt tēvu, kamēr zārks vēl nav aizvērts.

Zārks bija apvilkts ar baltu satīnu. Galā, ieskaudamas tēva seju, margoja mazas, baltas pīpenītes. Piezīmējusi, ka puķes izskatoties ļoti vienkāršas un aizkustinošas, māte pavaicāja, kas tās tur saspraudis. Apkalpotājs pastāstīja, ka agri no rīta ieradusies kāda dāma ar mazu puisēnu. Tā bija Luīze.

Pirmajos ratos brauca māte, tēvocis Alberts un es. Ceļš līdz Tūtingai prasīja mātei lielu piepūli, jo viņa līdz šim nebija tēvoci Albertu ne reizes redzējusi. Viņš izskatījās pēc dendija un runāja visai izsmalcinātā stilā. Izturēties viņš gan izturējās pieklājīgi, tomēr ledaini vēsi. Stāstīja, ka viņš esot bagāts. Viņam piederēja lielas fermas Transvālā, un būru kara gados viņš bija apgādājis Anglijas valdību ar zirgiem.

Apbedīšanas ceremonijas laikā stipri lija, un kapraču mestās zemes pikas atsitās pret zārku ar dobju un nežēlīgu dunoņu. Tas izklausījās šausmīgi, un es sāku raudāt. Pvadinieki svieda kapā ziedus un vainagus. Māte, kam nebija nekā, ko mest, paņēma manu lepnumu — mutautiņu ar melnu apmali. — Tas, dēliņ, būs no mums abiem, — viņa čukstēja. Pēc apbedīšanas Caplini lika apturēt pie viena no saviem traktieriem, kur devās iebaudīt lenču, iepriekš pieklājīgi pajautājuši, kur lai mūs nogādā. Tā tikām aizvesti mājup.

Kad atgriezāmies, skapis bija tukšs kā izslaucīts, ja neskaita liellopu tauku bļodiņu, un mātei neatradās ne graša, jo pēdējos divus penijus viņa bija atdevusi Sidnejam, ko samaksāt par lenču. Tēva slimības laikā viņa strādāja maz, un nu, nedēļas beigāte, Sidneja septiņus šiliņus lielā telegrāfa zēna alga bija jau izsīkusi. Pēc bērēm jutāmies izsalkuši. Par laimi tieši šai brīdī namam garām gāja vecu lietu uzpircējs. Mums bija kāds sagrabējis petrolejas pavards, kuru māte — gan negribot — pārdeva par puspe-niju un nopirka maizi, ko ēst ar taukiem.

Būdama tēva likumīgā sieva, māte nākamajā dienā saņēma aicinājumu ierasties slimnīcā pēc viņa lietām: asinīm notraipīta melna uzvalka, apakšveļas, virskrekla, melnas kaklasaites, veciem rītasvārkiem un rūtainām mājas kurpēm, kuru purngalos bija iebāzti apelsīni. Velkot ārā augļus, no tupelēm uz gultas izkrita pussovrins. Tā bija tīrā dieva dāvana!

Vairākas nedēļas nēsāju ap piedurkni sēru lentu. Šis bēdu simbols kļuva visai ienesīgs, kad kādā sestdienas pēcpusdienā, nolēmis uzsākt komerciālus darījumus, es laidos pārdot ziedus. Pierunājis māti aizdot man vienu šiliņu, es aizdipāju uz puķu tirgu, iegādājos divus narcišu

pušķus un, pārnācis no skolas, ņēmos siet tās saišķlšos, par kuriem grasījos prasīt peniju. Ja man laimētos pārdot visus, tad peļņa būtu simtprocentīga.

Sataisījis sērīgu seju, es devos iekšā bāros un teicu: — Vai vēlaties narcises, mis? Vai varu piedāvāt narcises, kundze? — Sievietes vienmēr atvaicāja: — Kas tev miris, puisīt? — Es klusā balsī nočukstēju: — Mans tēvs,— un viņas man samaksāja ar uzviju. Māte brīnījās, ka es vakaros pārrodos mājās, nopelnījis par pēcpusdienas darbu vairāk nekā piecus šiliņus. Taču reiz viņa man uzskrēja virsū, kad es nācu ārā no dzertuves, un līdz ar to manai puķu pārdevēja karjerai pienāca gals; mātes kristietes sirdsapziņa nespēja paciest, ka viņas zēns tirgojas krogos ar ziediem. — Dzeršana iedzina kapā tavu tēvu, un no tādiem avotiem smelta nauda var mums atnest vienīgi postu, — viņa sacīja. Taču ienākumus viņa paturēja, kaut arī puķes pārdot vairs neļāva.

Manī mājoja spēcīgs komersanta gars. Mūžīgi es gudroju kādu plānu, kas ļautu iedzīvoties bagātībā. Es mēdzu nolūkoties uz tukšām veikala telpām, prātodams, kādus ienesīgus uzņēmumus, sākot no ceptu zivju un kartupeļu bodītes līdz veselām pārtikas preču tirgotavām, es tur varētu ierīkot. Maniem plāniem vienmēr bija sakars ar kaut ko ēdamu. Vajadzēja vienīgi kapitālu — bet kā pie tā tikt? Beigu beigās sāku mākties virsū mātei, lai ļauj man pamest skolu un sameklēt darbu.

Tā nu es kļuvu pieredzes bagāts speciālists daudzās nozarēs. Vispirms izmēģināju roku izsūtāmā zēna amatā pie kāda sīkpreču

tirgotāja. Brīvos brīžus itin patīkami pavadīju pagrabtelpās ziepju kārbu, cietes maisiņu, sveču, konfekšu un cepumu vidū, baudīdams visu šo saldo dieva dāvanu tikām, kamēr kļuva nelabi.

Pēc tam strādāju pie Hūla un Kinsija-Teilora, apdrošināšanas biedrības ārstiem Trogmortonas avēnijā — šo vietu es mantoju no Sidneja, kas mani ieteica. Tā bija izdevīga; man maksāja divpadsmit šiliņu nedēļā, un par to man vajadzēja uzgaidāmajā istabā pierakstīt apmeklētājus un pēc ārstu aiziešanas uzkopt telpas. Uzgaidāmajā istabā es guvu lielus panākumus, visādi izklaidēdams pacientus, kas gaidīja uz pieņemšanu, turpretī apkopēja darbs man galīgi negāja pie sirds — šai ziņā Sidnejam bija veicies daudz labāk. Man nebija nekas pretī mazgāt urīna pudelītes, taču tīrīt desmit pēdu augstos logus bija īsts Gargantuā darbs, un tā nu telpas kļuva arvien nespodrākas un putekļainākas, kamēr man beidzot pieklājīgi pateica, ka es šim amatam esot par mazu.

To izdzirdis, jutos galīgi satriekts un laidu vaļā rau-dienu. Doktoram Kinsijam-Teiloram, kura sieva bija ļoti bagāta dāma ar lielu māju Lankastergeitā, kļuva manis žēl, un viņš apsolīja iekārtot mani savā namā par kalpotāju. Man tūlīt novēlās kā akmens no sirds. Kalpot privātā un turklāt vēl tik naudīgā namā!

Tas bija patīkams darbiņš, jo visas istabmeitas mani lutināja. Viņas apgājās ar mani kā ar bērnu un ik vakaru, teikdamas «ar labu nakti», noskūpstīja. Ja liktenis man negatavotu citu dzīves ceļu, es, iespējams, būtu kļuvis par virssulaini. Taču kundzei iegribējās, lai es iztīru pagrabu — vajadzēja izšķirot un sakārtot kastes un citādas grabažas, kas te slējās veselām kaudzēm. Ķēros pie darba, taču tad manu uzmanību piesaistīja apmēram astoņu pēdu gara skārda caurule, un es ņēmos to pūst tikpat kā tauri. Tieši, kad šī nodarbība man pa īstam iepatikās, visā savā godībā iepeldēja kundze un pateica, ka es pēc trim dienām varot lasīties, kur deguns rādot.

Patīkami bija strādāt pie «V. H. Smita un dēla», kancelejas piederumu tirgotājiem, taču, tikko viņi uzzināja, ka esmu mazgadīgs, darbs »pagaisa vējā. Vienu dienu es biju stikla pūtējs. Par stikla pūšanu biju lasījis skolā un guvis pārliecību, ka tā ir visai romantiska nodarbošanās, taču karstums izrādījās tik briesmīgs, ka es zaudēju samaņu un mani iznesa ārā un noguldīja uz smilšu kaudzes. Ar to pietika; nerādīju te vairs acis, neizņemdams pat dienas algu. Pēc tam strādāju pie Streikeriem, kam piederēja maza spiestuve. Mēģināju apkrāpt saimniekus, apgalvodams, ka protu apieties ar vairāk par divdesmit pēdu garo milzeni — Vorfdeila iespiedmašīnu. Biju redzējis to strādājam, vērodams pagrabu no ielas, un darbs man likās viegls un vienkāršs. Sludinājums skanēja: «Vajadzīgs zēns pielicējs pie Vorfdeila iespiedmašīnas.» Kad meistars pieveda mani tai klāt, es redzēju, ka tā ir tīrais nezvērs. Lai to apkalpotu, man bija jāuzkāpj uz piecu pēdu

augstas platformas. Jutos tikpat kā Eifeļa torņa galā.

— Laid nu vaļa! — teica meistars.

— Ko tad?

Redzēdams manu vilcināšanos, meistars iesmējās. — Tu nu, draugs, Vorfdeilu laikam neesi redzējis kā savas ausis!

— Lūdzu, lūdzu, ļaujiet man pamēģināt: jūs redzēsiet, ka es šo mākslu iemācīšos kā nieku, — es činkstēju.

«Palaist» nozīmēja paraut sviru, lai briesmoni iedarbinātu. Meistars man to parādīja un iestādīja milzeni uz pusātrumu. Mašīna sāka griezties, dūkt un sprauslāt; man likās, tā grasās mani aprīt. Papīra loksnes bija milzīgas; ar vienu pietiktu, lai ievīstītu mani no galvas līdz kājām. Man bija ar ziloņkaula lāpstiņu jāatšķir lapa, jāpaceļ aiz stūriem gaisā un noteiktā laikā kārtīgi jānoJiek briesmoņa zobu priekšā, lai tas varētu papīru sagrābt, aprīt un pēc laiciņa izvemt atpakaļ otrā galā. Pirmo dienu es vai beidzos nost aiz bailēm no izsalkušā nezvēra, kas par visu varu gribēja mani apdzīt. Tomēr saimnieks mani pieņēma un maksāja divpadsmit šiliņu nedēļā.

Vēsie rīti, agrā celšanās pirms gaismas un gājiens uz darbu man likās romantikas un dēkainības plīvura tīti. Ielas bija tukšas un klusas, tikai pāris tumšu stāvu tuntuļoja ieturēt brokastis Lokarta tējnīcā, kuras ugunis aicinot mirdzēja tumsā kā bāka. Sēdot kopā ar biedriem un strebjot karstu tēju, mani šai īsajā, brīnišķi jauka siltuma piestrāvotajā brīdī pirms dienas darba vienmēr apņēma drošības un labklājības sajūta. Strādāt spiestuvē bija gluži patīkami; grūtākais nāca nedēļas beigās, jo tad vajadzēja nomazgāt krāsu no garajiem, smagajiem želatīna veltņiem, kuri svēra vairāk par simt mārciņām; taču citādi darbs bija ciešams. Tomēr pēc trim nedēļām iegulu ar gripu, un māte uzstāja, lai es atgriežoties skolā.

Sidnejs tagad bija sešpadsmit gadu vecs. Reiz viņš pārradās mājās, priecīgi satraukts, un pavēstīja, ka nolīgts par taurētāju uz kāda «Donovana un Kāsla» līnijas pasažieru tvaikoņa, kas braucot uz Āfriku. Viņa pienākums būšot dot signālus, ka laiks nākt uz lenču, pusdienām un citām maltītēm. Pūtēja mākslu brālis bija apguvis uz mācību kuģa «Eksmuta», un nu šīs pūles nesa augļus. Viņam bija apsolīta divu mārciņu un desmit šiliņu liela mēnešalga un dzeramnaudas, ko viņš varēšot saņemt, apkalpodams trīs galdiņus otrās klases ēdam-salonā. Sidnejs sacīja, ka pirms došanās jūrā avansā saņemšot trīsdesmit piecus šiliņus, ko, protams, atdošot mātei. Nākotnes izredzes mums likās tik rožainas, ka mes tūlīt pārcēlāmies uz divistabu dzīvokli virs vīriešu frizētavas Cesterstrītā.

No pirmā ceļojuma Sidnejs atgriezās kā uzvarētājs, jo pārveda vairāk par trim mārciņām dzeramnaudas vien — turklāt visu sudraba monētās. Atceros, kā brālis izbēra šo bagātību no kabatām uz gultas. Tik daudz naudas vienuviet es nebiju redzējis nekad savā mūžā un

nevarēju novaldīt rokas. Sarausu monētas kaudzē, tad atkal izsvaidīju, sakrāvu stabiņos un rotaļājos tikmēr, kamēr gan māte, gan Sidnejs pateica, ka es esot īsts sīkstulis.

Kāda greznība! Kas par bezrūpīgu dzīvi! Bija vasara, un mēs mielojāmies ar kūkām, saldējumu un daždažādiem gardumiem — žāvētām siļķēm un lasi, pīkšu un grauzdētām tējas maizītēm, bet svētdienas rītos — ar mīkstiem plācenīšiem un bulciņām.

Sidnejs saaukstējās un pāris dienu novāļājās pa gultu, un mēs ar māti viņu kopām. Tanī reizē mēs atļāvāmies nopirkt par veselu peniju saldējumu milzīgā glāzē, ko es itāliešu saldējuma paviljonā pasniedzu piepildīšanai, tā krietni nokaitinādams īpašnieku. Kad ierados atkal, viņš ieteica man nākamreiz paņemt līdzi veļas toveri. Mūsu iemīļotais vasaras dzēriens bija šerbets ar pienu — šer-bets, kas putodams kūsāja* cauri piena plēvītei, bija patiesi brīnišķīgs.

Sidnejs mums stāstīja daudz jocīgu notikumu par_ savu braucienu. Pirms došanās jūrā viņš, pirmoreiz taurēdams lenča signālu, bija gandrīz pazaudējis darbu. Brālis nebija ilgi vingrinājies, un matroži, kas atradušies uz klāja, dzirdot kroplīgās skaņas, rēkuši kā kutināti. Nikns kā lauva atskrējis galvenais stjuarts. — Kas tie, velns parāvis, par kaucieniem? — viņš auroja.

— Piedodiet, ser, — teicis Sidnejs, — neesmu vēl pieradis pie instrumenta.

— Nu, tad pa fiksam pierodi, pirms kuģis izbrauc jūrā, citādi varēsi lasīties malā.

Maltīšu laikā stjuarti, izpildīdami pasūtījumus, sastājušies virtuvē garā rindā. Taču, kad pienākusi Sidneja kārta, viņš savus pasūtījumus bijis aizmirsis un dabūjis atkal stāties rindas galā. Pirmās pāris dienas, kad citi jau sen pasnieguši saldo ēdienu, viņš tikai stiepis zupu.

Sidnejs palika mājās līdz tam laikam, kamēr izsika visa nauda. Tomēr viņš bija aizrunāts ar! otram braucienam un saņēma atkal avansā trīsdesmit piecus šiliņus, ko atdeva mātei. Tiesa, ar to ilgam laikam nepietika. Pēc trim nedēļām mēs no jauna atradāmies uz sēkļa, un līdz Sidneja pārbraukšanai bija atlicis otrtik daudz. Lai gan māte joprojām šuva, ar viņas peļņu nepietika, lai mēs noturētos virs ūdens. Tā nu mūs vēlreiz piemeklēja krīze.

Taču man netrūka izdomas spēju. Mātei bija vesela kaudze vecu drēbju, un sestdienas rītā es piedāvājos pamēģināt tās pārdot tirgū. Māte jutās mazliet apjukusi un sacīja, ka drānām neesot nekādas vērtības. Es tomēr ietinu tās vecā palagā un kātoju uz Ņūingtonbatsu. Tur izliku savu necilo mantību uz ietves — skats bija visai nožēlojams un sērīgs, — nostājos renstelē un sāku klaigāt: — Sanāk, sanāk! — Cilādams te vecu kreklu, te korseti, es saucu: — Cik dosiet man par šo? Šiliņu, sešus pensus, trīs pensus, divus pensus? — Neviens nepirka apģērba gabalu pat par peniju. Ļaudis apstājās, izbrīnā noskatījās

manī, tad iesmējās un devās atkal savās gaitās. Pamazām mani pārņēma mulsa, īpaši, kad manī pa logu sāka nolūkoties pārdevēji no zeltkaļa veikala, kas atradās tieši pretī. Neļāvu tomēr nekam sevi iebiedēt. Galu galā pārdevu par sešiem pensiem getras, kas neizskatījās pārāk apdilušas. Tomēr, jo ilgāk paliku, jo neomulīgāk jutos. Tad pie manis pienāca džentlmenis no juvelieru veikala un stipri krieviskā akcentā pavaicāja, cik ilgi es jau piekopjot tirgotāja amatu. Par spīti viņa svinīgi nopietnajai sejai es saklausīju jautājumā humora pieskaņu un pastāstīju, ka esmu pilnīgs jauniesācējs. Vīrs lēni aizsoļoja atpakaļ pie abiem biedriem, kas smīnēdami apbrīnoja mani pa veikala logu. Nu man reiz pietika! Nospriedu, ka laiks tīt preci palagā un slāt uz māju pusi. Kad pastāstīju mātei, ka esmu par sešiem pensiem pārdevis getras, viņa iekvēlojās sašutumā. — Tām nu gan vajadzēja ienest vairāk, — viņa iesaucās. — Tās bija tik skaistas!

Atrazdamies šādos apstākļos, mēs pārāk nesteidzāmies maksāt iri. Šis jautājums bija ari viegli atrisināms: dienā, kad varēja gaidīt iekasētāju, mēs dzīvoklī nerādījāmies, un mūsu lietas bija tik nevērtīgas, ka ņemt tās ķīlā nebūtu nozīmes: pārvadāšana izmaksātu vairāk. Lai nu kā, pārceļamies tomēr atpakaļ uz Pounelterases trešo numuru.

Šai laikā iepazinos ar kādu vecu vīru un viņa dēlu, kuri strādāja iebraucamajā vietā Keningtonroudas tuvumā. Tie bija apkārtceļojoši rotaļlietu taisītāji, kas nāca no Glazgovas un, klīzdami no vienas pilsētas uz otru, izgatavoja paijas un pārdeva tās iedzīvotājiem. Viņi bija brīvi kā putni gaisā, un es viņus apskaudu. Rotaļlietu taisītāju profesijai nevajadzēja lielu kapitālu. Ieguldījums nepārsniedza vienu šiliņu — tad jau varēja sākt nodarboties ar šo amatu. Meistari mēdza vākt kurpju kārbas, ko ik veikals atdeva viņiem ar lielāko prieku, un korķa skaidas, kurās mēdza uzglabāt vīnogas un kuras arī varēja dabūt par velti. Sākumam bija nepieciešams iegādāties tikai par peniju līmi, par peniju — koku, par diviem penijiem — auklu, par peniju — krāsainu ziemsvētku papīru un par sešiem penijiem — trīs raibus vizuļojošas folijas ruļļus. Par šiliņu varēja izgatavot septiņus dučus kuģīšu un pārdot tos par peniju gabalā. Sānus tiem izgrieza no kurpju kārbām un uzšuva uz kartona pamata, gludo virsmu apklāja ar līmi un tad apkaisīja ar korķa skaidām. Mastus aptakelēja ar spožo, krāsaino foliju un pie topmasta un klīverbomju galos visā kuģa garumā piestiprināja zilus, dzeltenus un sarkanus karodziņus. Simt vai vairāk šo mazo rotaļkuģīšu ar raibajiem mastiem un karodziņiem bija jautra, līksmes pilna aina, kas pievilka klientus. Tāpēc arī paijas ātri izpirka.

Iepazinies ar šiem meistariem, es ņēmos viņiem palīdzēt gatavot buriniekus un drīz vien iepratos viņu mākslā. Kad viņi atstāja mūsu rajonu, es uzsāku biznesu pats! Par visai pieticīgu kapitālu — sešiem pensiem un kartona griešanā uzberztām tulznām man izdevās

izgatavot trīs dučus kuģīšu nedēļā.

Taču mūsu jumtistabiņā nebija pietiekami telpas mātes darbam un manai laivu būvei. Turklāt māte žēlojās par vārītās līmes smaku. Līmes pods bija arī nepārtraukts drauds viņas linaudekla blūzēm, kas, jāsaka, aizņēma lielāko daļu istabas. Tā kā mans ieguldījums budžetā bija mazāks par mātes peļņu, viņas darba intereses guva virsroku un man amats bija jāatmet.

Visu šo laiku mēs reti tikām redzējuši vectēvu. Aizritējušajā gadā viņam nebija klājies visai labi. Viņa rokas

bija satūkušas no podagras, un viņam kļuva grūti labot apavus. Agrāk viņš, kad varēja, izpalīdzēja mātei ar pāris šiliņiem. Dažkārt viņš mēdza mūs pacienāt ar pusdienām — aplam garšīgu viru no kvekeru auzu putraimiem un sīpoliem, kas bija vārīta pienā, piemetot sāli un piparus. Ziemas vakaros šī maltīte deva mums spēku pārciest aukstumu.

Būdams zēns, es uzskatīju vectēvu par bargu, īdzīgu sirmgalvi, kas allaž vai nu aizrāda uz manu uzvedību, vai labo valodas kļūdas. Šo mazo sadursmju dēļ manī bija radusies pret viņu nepatika. Tagad reimatisms vecīti bija novedis slimnīcā, un māte katrā apmeklējumu dienā gāja viņu apraudzīt. Šie apciemojumi izrādījās izdevīgi, jo viņa parasti atgriezās ar svaigu olu turziņu, kas šinī tukšajā laikā nozīmēja mums īstu gardumu. Kad māte nevarēja iet pati, viņa sūtīja mani. Vectēva laipnība un prieks, ka esmu ieradies, aizvien sagādāja man jaunu pārsteigumu. Māsiņas viņu ārkārtīgi ieredzēja. Vēlāk vectēvs man stāstīja, kā viņš jokojies, teikdams, ka par spīti reimatismam, kas viņu saliecis deviņos līkumos, viss viņa aparāts sabojājies vis neesot. Šāda dižošanās māsiņas uzjautrināja. Kad reimatisms atļāva, viņš strādāja virtuvē, un no turienes nāca arī māsu olas. Apmeklējumu dienās viņš parasti gulēja un no skapīša, kas atradās pie gultas, paslepeni izvilka un padeva man lielu turzu šo gardumu, kuru es pirms aiziešanas aši pabāzu zem sava jūrnieka mundiera.

Nedēļām ilgi mēs dzīvojām no olām, kas tika gatavotas visos iespējamos veidos — gan vārītas, gan ceptas, gan kultenī. Par spīti vectēva apgalvojumam, ka māsas esot noskaņotas viņam draudzīgi un vairāk vai mazāk zi- ' not, kas notiekot, es, iziedams ar olām no palātas, allaž jutos bezgala nobažījies, baidījos, ka paslīdēšu uz gludi novaskotās grīdas vai ka kopējas ievēros manu uzblīdušo ķermeni. Tomēr dīvainā kārtā katrreiz, kad es gatavojos aiziet, māsiņas kaut kur nozuda. Tā bija bēdīga diena, kad vectēvs, izveseļojies no reimatisma, atstāja slimnīcu.

Bija pagājušas sešas nedēļas, un Sidnejs joprojām nerādījās. Sākumā māte par to neuztraucās, bet, kad aizritēja vēl viena nedēļa, viņa aizrakstīja «Donovana un Kāsla» līnijas kantorim un saņēma ziņu, ka Sidnejs Keiptaunā nogādāts krastā reimatisma ārstēšanai. Šī vēsts

māti uz-

Mana māte

Mans tēvs

bildināja un krietni pasliktināja viņas veselību. Tomēr viņa turpināja savus šūšanas darbus, un man palaimējās dabūt dažas deju stundas, kuras es pēc skolas pasniedzu kādā ģimenē, saņemdams

nedēļā piecus šiliņus.

Ap šo laiku uz Keningtonroudu pārcēlās Makartiji. Misis Makartija bija īru komiķe un manas mātes draudzene. Viņas virs, Valters Makartijs, strādāja par grāmatvedi. Taču, kad mātei vajadzēja aiziet no skatuves, mēs misteru un misis Makartijus pazaudējām no redzes loka un sastapām tikai pēc septiņiem gadiem, kad viņi pārcēlās uz dzīvi Volkota namā Keningtonroudas lepnajā galā.

Viņu dēls, Volijs Makartijs, bija ar mani vienā vecumā. Būdami mazi bērni, mēs mēdzām tēlot pieaugušos, izliekoties, ka esam vodevilisti, pīpējot iedomātus cigārus un braucot šķietamos ponija vilktos divričos. Mūsu vecākus šādas izdarības visai uzjautrināja.

Kopš Makartiju pārcelšanās uz dzīvi Volkota namā māte ar viņiem satikās reti, turpretī mēs ar Voliju kļuvām nešķirami draugi. Tikko man beidzās stundas, es mēdzu skriešus doties mājup pie mātes — uzzināt, vai nav kas jādara, un tad drāzties pie Makartijiem. Volkota nama pagalmā mēs spēlējām teātri. Būdams režisors, es allaž sev iedalīju neliešu lomas, jo neapzinīgi nojautu, ka tās ir spilgtākas par varonei tēliem. Parasti mēs rotaļājāmies tikmēr, kamēr Voliju sauca vakariņās. Gandrīz vienmēr aicināja arī mani. Maltītes laikos es, līzdams vai no ādas laukā, centos kaut kā pakalpot saimniecei. Taču dažkārt maniem manevriem nebija panākumu, un es nelabprāt tuntuļoju mājup. Māte arvien priecājās, mani redzot, un pagatavoja kaut ko garšīgu — taukos ceptu maizi vai kādu vectēva atsūtīto olu ar tasi tējas. Tad viņa man lasīja, vai arī mēs sēdējām kopā pie loga un viņa mani uzjautrināja, izteikdama piezīmes par gājējiem, kas steidzās garām. Viņa izgudroja par tiem veselus stāstus. Ja gājējs bija jauns vīrietis, kas soļoja ņiprā, atsperīgā gaitā, māte, piemēram, sacīja: — Re, kur iet misters Lē-cējbumbiņš. Viņš dodas slēgt derības un, ja šodien laimēs, nopirks lietotu tandēma divriteni sev un savai meitenei.

Tad lēni aizčāpoja grūtsirdībā grimis cilvēks. — Hm, tam mājās pusdienās gaidāma sautēta gaļa ar pastinakiem, kas viņam pagalam negaršo. — Pēc tam paslīdēja garām kāds augstprātīga izskata jaunskungs. — Te nu mēs redzam smalku jaunekli, kas tomēr šobrīd raizējas par caurumu savā bikšu dibenā.

Beidzot kāds cilvēks aizšāvās garām visai ašā gaitā. — Šis džentlmenis ir nupat ieķēris caurejas zāles, — tā māte turpināja, un es smējos kā kutināts.

Pagāja vēl viena nedēļa, bet no Sidneja nebija ne ziņas, ne miņas. Ja es būtu bijis mazliet vecāks un jūtīgāk uztvēris mātes raizes, es atskārstu draudošās briesmas, ievērotu, ka viņa jau vairākas dienas vienaldzīgi sēž pie loga, nav uzkopusi istabu un kļuvusi neparasti klusa. Es būtu uztraucies, kad šūšanas firma sāka atrast trūkumus mātes darbā un nedeva vairs pasūtījumus, kad tika aiznesta šujmašīna, jo bija nokavēti kārtējie maksājumi, un arī kad pēkšņi izbeidzās deju

stundas, par kurām es saņēmu piecus šiliņus nedēļā. Šai laikā es būtu varējis pamanīt, ka māte izturas pret visām mūsu likstām truli un apātiski.

Misis Makartija pēkšņi nomira. Kādu laiku viņa jutās savārgusi, pēc tam veselība sāka strauji pasliktināties, un drīz viņa izdzisa. Man tūlīt iešāvās prātā, cik brīnišķīgi būtu, ja misters Makartijs apprecētu māti, jo mēs ar Voliju taču bijām tik labi draugi. Bez tam tas būtu ideāls atrisinājums visām mātes grūtībām.

Drīz pēc bērēm es viņai par to ieminējos: — Tev vajadzētu biežāk tikties ar misteru Makartiju. Deru, ka viņš tevi labprāt precētu.

Māte vārgi pasmaidīja. — Lai taču nabaga vīrs izmēģina arī citas iespējas, — viņa sacīja.

— Ja tu apģērbtos un uzpostos kā agrāk, tu viņam patiktu. Bet tu jau nemaz nepūlies — sēdi tik galīgi nolaidusies sasekšķējušā istabā un vairāk neko.

Nabaga māte! Kā es šos vārdus nožēloju! Es taču neaptvēru, ka viņa ir bezspēcīga no bada. Tomēr nākamajā dienā, pārcilvēciski sasprindzinājusi spēkus, viņa sakopa istabu.

Skolā bija sākušās brīvdienas, tāpēc es grasījos jau agrā rītā doties pie Makartijiem, lai tikai aizkļūtu projām no mūsu nožēlojamiem bēniņiem. Tiku uzaicināts palikt uz lenču, taču man kāda nojauta iečukstēja, lai eju atpakaļ pie mātes. Kad nogriezos uz Pounelterasi, mani pie vārtiem apturēja kaimiņu bērni.

— Tava māte sajukusi prātā, — teica kāda maza meitene.

Šie vārdi bija kā pliķis sejā.

— Ko tu runā muļķības? — es nošļupstēj u.

— Tā ir taisnība, — iebilda otra. — Viņa klauvēja pie visām kaimiņdurvīm un dāvināja ogles, sacīdama, ka tās esot dzimšanas dienas veltes bērniem. Vari pajautāt manai mātei.

Vairs neko neklausīdamies, es metos pa taciņu mājup, uzdrāzos augšā pa kāpnēm un atrāvu mūsu istabas durvis. Mirkli apstājos, lai atvilktu elpu, un sasprindzināts vēroju māti. Bija vasaras pēcpusdiena, un telpa šķita neiedomājami smacīga. Māte, kā parasti, sēdēja pie loga. Viņa lēni pagrieza bālo, izmocīto seju un paskatījās manī.

— Māt! — es gandrīz vai iekliedzos.

— Kas ir? — viņa vienaldzīgi atvaicāja.

Es pieskrēju klāt, nokritu ceļos, paslēpu seju viņai klēpī un sāku nevaldāmi raudāt.

— Kuš, kuš, — viņa maigi teica, glāstīdama man galvu. — Kas noticis?

— Tu neesi vesela, — es šņukstēdams izgrūdu.

Māte mierinādama apgalvoja: — Esmu gan.

Taču viņas domas šķita neskaidras — it kā aizklīdušas kaut kur tālu projām.

— Nē, nē! Bērni stāsta,% ka tu esot apstaigājusi visas mājas un . . . — es aiz elsām nespēju pabeigt.

— Es meklēju Sidneju, — viņa gurdi noteica. —- Viņi nelaiž tavu brāli pie manis.

Nu es zināju, ka bērnu vārdi bijuši patiesība.

— Ai māmiņ, tā nerunā! Tā ne! Tā ne! — es raudādams lūdzos. — Ļauj man pasaukt ārstu!

Viņa, glāstīdama man galvu, turpināja: — Makartiji zina, kur viņš atrodas, un slēpj manu dēliņu no manis.

— Māmiņ, lūdzu, ļauj man pasaukt ārstu, — es elsoju un, pielēcis kājās, metos uz durvīm.

Sāpju pilnu izteiksmi māte noskatījās man pakaļ. *— Kurp tu iesi?

— Pēc ārsta. Nepalikšu ilgi.

Māte neatbildēja ne vārda, tikai raižpilna nolūkojās man pakaļ. Es aši noskrēju pie saimnieces. — Man tūlīt jādabū ārsts, māte nav vesela!

— Mēs jau aizsūtījām pēc viņa, — saimniece atbildēja.

Draudzes ārsts bija vecs un nīgrs un, uzklausījis saimnieces stāstu, kas neatšķīrās no bērnu vēstījuma, pavirši izmeklēja māti. — Gara vājums. Viņa jāsūta uz slimnīcu, — viņš paziņoja.

Ārsts izrakstīja apliecību; tajā, starp citu, bija sacīts, ka māte nav saņēmusi pietiekamu uzturu. Doktors man paskaidroja, ka viņa saslimusi tāpēc, ka par maz ēdusi.

— Viņai tur klāsies labāk, — mani mierinādama, sacīja saimniece. — Slimnīcā viņa saņems pienācīgu barību.

Viņa palīdzēja mātei savākt drēbes un apģērbties. Māte paklausīja kā bērns; viņa bija tik nespēcīga — griba šķita pilnīgi atstājusi vārgo ķermeni. Kad izgājām no mājas, kaimiņi un bērni bija sapulcējušies uz ielas pie vārtiņiem un, baiļu pārņemti, noraudzījās bēdīgajā skatā.

Slimnīca atradās apmēram jūdzes attālumā. Ejot māte grīļojās aiz nespēka kā piedzērusi, streipuļodama no vienas puses uz otru, lai gan es viņu atbalstīju. Spožā pēcpusdienas saule likās nežēlīgi atsedzam mūsu postu. Garāmgājēji droši vien nodomāja, ka māte ir piedzērusi, taču man viņi visi atgādināja rēgus no ļauna sapņa. Māte nebilda ne vārda, tomēr laikam zināja, kurp mēs ejam, un vēlējās ātrāk nokļūt tur. Pa ceļam es pūlējos viņu mierināt, un viņa smaidīja, jo bija par vārgu, lai runātu.

Kad beidzot nonācām slimnīcā, kāds jauns ārsts paņēma māti savā gādībā. Izlasījis zīmīti, viņš laipni sacīja: •— Viss kārtībā, misis Čaplina, nāciet šeit.

Māte tūlīt bija ar mieru paklausīt. Bet, kad māsas jau veda viņu projām, viņa pēkšņi atgriezās, sāpīgi apjauzdama, ka pamet mani vienu.

— Uz redzēšanos rīt, — es māksloti priecīgs uzsaucu.

Tā nu māti aizveda, bet viņa visu laiku rūpju pilna lūkojās atpakaļ uz mani. Kad viņa izgaisa skatienam, ārsts pagriezās: — Un kas notiks ar tevi, jauno cilvēk?

Tā kā nespējnieku patversmju skolas man bija līdz kaklam, es pieklājīgi atbildēju: — O, es dzīvošu pie krustmātes.

Soļodams no slimnīcas mājup, es jutu vienīgi stindzinošas skumjas. Tomēr biju arī atvieglots, jo zināju, ka mātei slimnīcā būs labāk, nekā sēžot vienai tumšajā istabā, kur nebija nekā ko ēst. Taču sirdi plosošo skatienu, ko viņa man uzmeta, ejot projām, es nekad neaizmirsīšu. Atcerējos visas viņas jaukās paražas, līksmo prātu, laipnību un mīlestību; atcerējos, kā viņa, maza un nogurusi, nāca no ielas viņa gala un, domās nogrimusi, neskatījās ne pa labi, ne pa kreisi, kamēr ieraudzīja pretī brāžamies mani; tad viņa vienā mirklī pārvērtās un sāka jautri smaidīt, bet es kāri ielūkojos papīra turziņā, kur viņa vienmēr nesa mājās mazus gardumus mums ar Sidneju. Pat tanī rītā viņa bija paglabājusi mazliet saldumu, kurus gribēja pierunāt mani apēst, kad es raudāju, paslēpis seju viņas klēpī.

Negāju tieši mājup — nespēju to darīt. Nogriezos Ņū-ingtonbatsas tirgus viizienā un līdz vēlai pēcpusdienai vēroju veikalu skatlogus. Kad atgriezos mūsu tukšajā jumt-istabiņā, man likās, ka tā noraugās manī ar pārmetumu. Uz krēsla atradās veļas toveris, pa pusei pilns ar ūdeni. Tur mirka divi mani un viens mātes krekls. Ņēmos pārbaudīt mūsu krājumus. Bufetē nebija nekā ēdama, izņemot mazu, jau pustukšu tējas paciņu. Uz kamīna malas gulēja mātes naudas maciņš, kurā es atradu trīs puspeni-jus, dažas atslēgas un vairākas lombarda zīmes. Uz galda stūra rēgojās saldumi, ko viņa bija man piedāvājusi. Tos ieraudzījis, es sabruku un sāku atkal raudāt.

Garīgi izmocīts, tonakt gulēju ciešā miegā. No rīta atmodies, ieraudzīju atkal* baismo tukšumu. Saules stari, kas krita uz grīdas, likās vēl asāk uzsveram mātes prombūtni. Vēlāk ienāca saimniece un sacīja, ka es varot palikt tepat, kamēr viņa izīrēšot istabu citam. Ja man vajagot ēdienu, lai tikai pajautājot viņai. Es pateicos un sacīju, ka Sidnejs atgriezies samaksās visus mūsu parādus. Taču prasīt ēst es kautrējos.

Nākamajā dienā savu solījumu apmeklēt māti neizpildīju. Nespēju aiziet — tas likās pārāk smagi. Taču saimniece bija tikusies ar ārstu un tas teicis, ka māte jau aizvesta uz Keinhilas vājprātīgo namu. Šī skumjā vēsts atviegloja manu sirdsapziņu, jo Keinhila atradās divdesmit jūdžu attālumā un man nebija naudas, kā turp nokļūt. Nodomāju, ka Sidnejs drīz atgriezīsies un tad mēs kopā varēsim apciemot māti. Pirmajās pāris dienās nesatikos un nerunāju ne ar vienu pazīstamu cilvēku.

Ausmā izzagos ārā un paliku projām cauru dienu; man allaž palaimējās sadabūt kaut ko ēdamu — turklāt izlaist

maltītes reizi nesagādāja nekādas grūtības. Kādu rītu saimniece noķēra mani, lavāmies lejup, un noprasīja, vai es esot ēdis brokastis. Papurināju galvu. — Nu, tad nāc šurp, — viņa noteica savā skarbajā balsī.

Nerādījos pie Makartijiem, jo negribēju, lai viņi uzzina, kas noticis ar māti. Gluži kā bēglis centos vairīties no ikviena.

Bija aizritējusi nedēļa kopš mātes aiziešanas, un es jau sāku pierast pie nenoteiktā dzīves veida, kas mani nedz īpaši apgrūtināja, nedz sagādāja patiku. Visvairāk baidījos no mūsu saimnieces, jo, ja Sidnejs neatgrieztos, viņai agrāk vai vēlāk būtu jāziņo par mani draudzes varas iestādēm, kas mani atkal nosūtītu uz Henvelas skolu. Tāpēc centos nerādīties viņai acīs un reizēm pārlaidu pat naktis ārpus mājas.

Nejauši iepazinos ar diviem malkas zāģētājiem, kas strādāja kādā tukšā šķūnī mazliet nomaļus no Kenington-roudas. Izskatā viņi atgādināja bezpajumtniekus. Pusbalsī sarunādamies, šie vīri augu dienu čakli zāģēja un skaldīja malku, ko vēlāk sasēja nastiņās un pārdeva par pus-peniju gabalā. Es mēdzu iestāties vaļējās durvīs un viņus vērot. Vīri paņēma apmēram pēdu resnu malkas bluķi un pāršķēla to collu biezās^ šķilās, salika tās kopā un saskaldīja tievās pagaldēs. Ātrie vēzieni mani valdzināja un apdvesa darbu ar pievilcību. Drīz vien sāku strādniekiem palīdzēt. Viņi pirka savu izejvielu no uzņēmējiem, kas jauca nost vecas mājas, atveda to un izkrāva savā šķūnī (šis darbs aizņēma vismaz vienu dienu), pēc tam vienu dienu zāģēja un nākamajā — skaldīja. Piektdien un sestdien viņi kurināmo pārdeva. Tas mani vairs neinteresēja; patīkamāk bija strādāt kopā šķūnī.

Abi vīri bija laipni, klusi cilvēki tuvu četrdesmitiem, taču izturējās un izskatījās daudz vecāki. «Saimniekam» (tā mēs viņu godājām) deguns kaisa kā cukurslimniekam un augšžoklī turējās viens vienīgs acu zobs. Tam par spīti viņš izskatījās ļoti maigs un mīlīgs. Smejoties zobs jocīgi atsedzās visā savā godībā. Kad trūka liekas tējas tases, saimnieks paņēma tukšu piena bundžu, izskaloja to un smīkņādams sacīja: — Vai šī būs laba? — Otrs vīrs arī bija patīkams, bet kluss, ar dzeltenīgu sejas krāsu, biezām lūpām un lēnu valodu. Ap pulksten vieniem saimnieks pacēla galvu un, vērdamies manī, vaicāja: — Vai esi kādreiz ēdis pēc velsiešu paražas grauzdētu maizi ar sieru?

— Mēs to gatavojām bieži vien, — es atteicu.

Saimnieks pavīpsnājis piemiedza aci, iedeva man divus pensus, un es steidzos pie Eša, kura tējas un pārtikas preču veikals atradās uz stūra. Tur es iegādājos par vienu peniju siera šķēlītes, par otru — maizi. Tirgotājs mani labi ieredzēja un vienmēr izsniedza vairāk, nekā pienācās. Nomazgājuši un nokasījuši siera garoziņas, mēs uzlējām tām ūdeni un piebērām mazliet sāls un piparu. Dažreiz saimnieks piemeta

gabalu cūkas speķa un šķēlēs sagrieztu sīpolu. Tā, piedzerot klāt karstu tēju, mēs baudījām visai garšīgu maltīti.

Lai gan es nekad neprasīju naudu, nedēļas beigās saimnieks man izsniedza sešus pensus, un tas bija patīkams pārsteigums.

Džo, strādnieks ar dzeltenīgo sejas krāsu, slimoja ar krītamo kaiti, un saimnieks mēdza dedzināt viņam zem deguna brūnu papīru, lai vestu pie samaņas. Dažkārt Džo nāca putas pār lūpām un viņš koda mēli. Atguvies naba-dziņš izskatījās nokaunējies un nožēlojams.

Malkas zāģētāji strādāja no septiņiem rītā līdz septiņiem vakarā un reizēm pat vēlāk, un es vienmēr jutu skumjas, kad viņi aizslēdza šķūni un devās mājup. Kādu vakaru saimnieks nosprieda mums izmaksāt divpensu biļetes Dienvidlondonas varietē teātra galerijā. Mēs ar Džo veicīgi nomazgājāmies, notīrījāmies un sākām gaidīt saimnieku. Es biju priecīgi satraukts, jo tonedēļ uzveda Freda Kārno komēdiju «Agrie putni» (pēc vairākiem gadiem es piebiedrojos Kārno trupai). Džo stāvēja, atspiedies pret šķūņa sienu, un es, uzbudināts un sajūsmināts, — viņam iepretī. Pēkšņi mans biedrs skaļi iekrācās un, lēkmes uzveikts, sāniski noslīdēja gar mūri zemē. Vājie nervi nebija izturējuši līksmās gaidas. Saimnieks gribēja palikt viņu pieskatīt, bet Džo, atjēdzies no lēkmes, uzstāja, lai mēs abi ejot bez viņa: viņš no rīta būšot pilnīgi vesels.

Kā baisms drauds mani allaž vajāja doma par patversmes skolu. Ik pa brīdim malkas zāģētāji man par to apvaicājās. Kad brīvdienas bija galā, viņi kļuva mazliet nemierīgi, tāpēc es līdz puspieciem, kad beidzās stundas, centos šķūni nerādīties. Taču diena likās gara un vientulīga, un gaišās ielas, pa kurām es klīdu līdz puspieciem, gaidīdams, kad varēšu doties uz savu krēslaino patvērumu pie malkas zāģētājiem, šķita apvainojam mani kādā pārkāpumā.

Reiz, kad vēlu vakarā lavījos augšā pa kāpnēm, lai dotos pie miera, mani pasauca saimniece, kas nebija gājusi gulēt un gaidījusi, kad es atgriezīšos. Priecīgi satraukta, viņa pasniedza man telegrammu. Tā skanēja: «Ieradīšos rīt pulksten desmitos Vaterlo stacijā. Skūpstu. Sidnejs.»

Necik jauks es, apsveikdams brāli stacijā, vis neizskatījos. Drēbes man bija netīras un saplēstas, kurpju purngali atiruši, un padrēbe spraucās laukā no cepures kā nevīžīgas sievietes apakšsvārki; muti es mazgāju pie malkas zāģētāju krāna, jo tā man nevajadzēja nest ūdens spaini pa trim kāpņu posmiem un iet garām saimnieces virtuvei. Sagaidot Sidneju, man ausīs un uz kakla melnoja tumšas ēnas.

Noskatījis mani, brālis jautāja: — Kas noticis?

Pārāk maiga mana atbilde nebija. — Māte sajuka prātā, un mums vajadzēja viņu nosūtīt uz slimnīcu, — es izšāvu kā no lielgabala.

Sidneja seja apmācās, taču viņš savaldījās. — Kur tu dzīvo? — viņš vaicāja.

— Turpat, Pounelterasē.

Brālis pagriezās sānis, lai parūpētos par bagāžu. Ievēroju, ka viņš izskatās bāls un izdilis. Viņš nolīga važoni ar segtiem ratiem, un nesēji sakrāva saiņus uz jumta — bez visa cita tur bija redeļu kaste ar banāniem!

— Vai tā ir mūsu? — es dedzīgi taujāju.

Sidnejs palocīja galvu. — Banāni vēl ir par zaļiem, — viņš teica, — mums būs jāpagaida pāris dienu, pirms varēsim to ēst.

Ceļā uz mājām viņš sāka izjautāt mani par māti. Biju pārāk uztraukts, lai varētu sniegt sakarīgu pārskatu, taču viņš saprata no pusvārdiem. Sidnejs pastāstīja, ka atstāts kādā Keiptaunas slimnīcā ārstēties un atpakaļbraucienā nopelnījis divdesmit mārciņu, ko ar lielu prieku gribējis nodot mātei. Šo naudu viņš bija iesitis no karavīriem, organizēdams loterijas un derības zirgu skriešanās sacīkstēs.

Brālis izklāstīja man savus plānus. Viņš grasījās pamest jūru un kļūt par aktieri. Sidnejs rēķināja, ka naudas mums pietiks apmēram pieciem mēnešiem un pa šo laiku viņš sameklēs darbu teātrī.

Mūsu ierašanās ratos ar banānu kasti atstāja iespaidu kā uz kaimiņiem, tā saimnieci. Viņa pastāstīja Sidnejam par māti, neskardama tomēr bēdīgus sīkumus.

Tanī pašā dienā Sidnejs devās iepirkties, ietērpa mani jaunā uzvalkā, un tovakar mēs uzposušies sēdējām Dien-vidlondonas varietē teātra partera pirmajās rindās. Izrādes laikā Sidnejs nebeidza atkārtot: — Padomā tikai, ko šis vakars būtu nozīmējis mātei!

Tonedēļ mēs aizbraucām uz Keinhilu viņu apciemot. Brīži, ko pavadījām apmeklētāju istabā gaidās, bija gandrīz neizturami. Atceros, kā apgriezās atslēga un ienāca māte. Viņa izskatījās bāla, ar zilām lūpām un, lai gan mūs pazina, tomēr neizrādīja ne mazāko sajūsmu; agrākais dzīvesprieks bija zudis. Viņu pavadīja kopēja — vientiesīga, mutīga sieviete, kam ļoti gribējās palikt un parunāt. — Žēl, ka jūs atnācāt tādā brīdī, — viņa sacīja, — šodien mēs neesam īsti formā, vai ne, mīļā?

Māte pieklājīgi palūkojās runātājā un mazliet pasmaidīja, it kā gaidīdama, lai kopēja iet projām.

— Jums jāatbrauc vēlreiz, kad mēs būsim veselākas,— sieviete piebilda.

Galu galā viņa aizgāja, un mēs palikām vieni. Sidnejs pūlējās māti uzmundrināt, stāstīdams gan par savu labo veiksmi, gan naudu, ko sapelnījis, gan arī iemesliem, kāpēc tik ilgi aizkavējies, taču māte tikai klausījās un izklaidīgi māja ar galvu, nogrimusi pavisam citās domās. Es teicu, ka viņa drīz izveseļosies. — Protams, — māte žēli novilka. — Ja vien tu tanī pēcpusdienā būtu man iedevis tasi tējas, es nemaz nesaslimtu.

Ārsts vēlāk pateica Sidnejam, ka mātes saprātu, bez šaubām,

nelabvēlīgi ietekmējis nepietiekamais uzturs un ka viņai nepieciešama kārtīga ārstēšanās: lai gan viņai esot skaidrības brīži, paiešot mēneši, iekams viņa galīgi izveseļošoties. Man turpretī vēl dienām ilgi skanēja ausīs viņas piezīme: «Ja vien tu tanī pēcpusdienā būtu man iedevis tasi tējas ... es nemaz nesaslimtu.»

Džozefs Konrāds reiz kādam savam draugam rakstīja apmēram šādi: dzīve viņam liekot justies kā aklai žurkai, kas, iedzīta kaktā, gaida, kad to nositīs. Šo salīdzinājumu varētu ļoti labi attiecināt uz visu mūsu drausmīgo stāvokli; taču dažiem no mums negaidīti uzsmaida laime, un tā notika arī ar mani.

Tiku strādājis par laikrakstu pārdevēju, iespiedēju, slikla pūtēju, ārsta izpalīgu, taisījis rotaļlietas un tā tālāk, taču visu šo amata noviržu laikā tāpat kā Sidnejs nekad neizlaidu no acīm savu gala mērķi — vēlēšanos kļūt par aktieri. Tāpēc šad un tad, kad kārtējo reizi biju bez darba, es nospodrināju kurpes, apstrādāju ar suku uzvalku, apliku tīru apkaklīti un ierados Blekmora teātra aģentūrā Bedfordstrītā netālu no Strenda. Darīju to tikmēr, kamēr uzvalka stāvoklis liedza man šīs vizītes turpināt.

Pirmo reizi, kad tur ienācu, kantoris bija pilns ar nevainojami ģērbtiem abu dzimumu Melpomenas kalpiem, kas stāvēja bariņos un augstā stilā par kaut ko sarunājās. Kautrības mākts, es, bailēs trīcēdams, biju iespiedies attālā kaktiņā pie durvīm un centos noslēpt savus apdilušos svārkus un kurpes, kas purngalos jau grasījās «prasīt ēst». No iekštelpām ik pa brīdim iznāca jauns ierēdnis un ar lakonisku piezīmi: «Nevaram jums neko piedāvāt-—un jums tāpat — un jums arī,» — tikpat, kā ar izkapti nopļāva viedo aktieru mākslas speciālistu augstprātības asnus, un kantoris tukšojās kā baznīca pēc dievkalpojuma. Vienā no tādam reizēm es beigu beigās paliku istabā viens. Pamanījis mani, ierēdnis spēji apstājās. — Ko vēlaties?

Jutos kā Olivers Tvists, kas prasa vēl otru putras bļodiņu. — Vai jums ir kādas zēnu lomas? — asaras valdīdams, ievaicājos.

— Vai esat reģistrējies?

Papurināju galvu.

Man par lielu pārsteigumu viņš ieveda mani blakus telpā, pierakstīja vārdu, adresi un visādas citādas ziņas un teica: ja kaut kas gadīšoties, viņš man pavēstīšot. Aizgāju ar patīkamo sajūtu, ka esmu izpildījis pienākumu, taču reizē biju tīri vai pateicīgs, ka nekas vairāk nav iznācis.

Tagad, mēnesi pēc Sidneja atgriešanās, es saņēmu past-

karti. Tā skanēja: «Lūdzam Jūs iegriezties Blekmora aģentūrā Bedfordstrītā, Strendā.»

Apģērbis jauno uzvalku, devos turp, un mani ieveda pie paša mistera Blekmora, kas smaidīja pār visu seju un šķita pati laipnība. Es viņu biju iztēlojies visvarenu, ar caururbīgu skatienu, taču patiesībā

viņš izturējās ļoti draudzīgi un iedeva vēstuli, ko man vajadzēja aiznest misteram Hamiltonam Čarlza Fromana kantorī.

Hamiltons izlasīja zīmīti un izbrīnījies un uzjautrināts noprasīja, vai es neesot par mazu. Protams, es samelojos un teicu, ka esmu četrpadsmit gadu vecs — īstenībā man nebija vairāk par divpadsmit ar pusi. Viņš paskaidroja, ka man būšot jātēlo Bilijs, izsūtāmais zēns lugā «Šerloks Holmss», ar kuru trupa rudenī gatavojās doties deviņu mēnešu ilgā viesizrāžu braucienā.

— Taču pagaidām, — turpināja misters Hamiltons,

— jūs tēlosiet kādu ļoti pateicīgu zēna lomu mistera Seintsberija sarakstītajā jaunajā lugā «Džims jeb kāda koknejieša piedzīvojumu stāsts». Misters Seintsberijs gaidāmajos izbraukumos būs Šerloks Holmss. — «Džimu» uzvedīšot Kingstonā izmēģinājuma labad pirms izbraukumiem ar «Holmsu». Alga būšot divas mārciņas desmit šiliņu nedēļā, tikpat, cik es dabūšot par «Šerloku Holmsu».

Lai gan par šādu summu es nebiju uzdrīkstējies pat sapņot, tomēr, nepamirkšķinājis ne aci, cienīgi atsacīju:

— Par noteikumiem man jāaprunājas ar brāli.

Misters Hamiltons iesmējās — šādi vārdi viņu laikam ļoti uzjautrināja — un tad uzaicināja visus darbiniekus mani krietni aplūkot. — Tas ir mūsu Bilijs! Kā viņš jums patīk?

Visi sajūsmā veltīja man starojošus smaidus. Kas bija noticis? Pasaule pēkšņi likās izmainījusies, ieslēgusi mani savās vēlīgajās skavās un atzinusi par savu bērnu. Misters Hamiltons man iedeva zīmīti misteram Seintsberijam, teikdams, ka es atradīšot viņu «Zaļās istabas» klubā Les-terskvērā, un es devos projām, juzdamies kā septītajās debesīs.

Tas pats notika «Zaļās istabas» klubā, kur misters Seintsberijs sasauca citus kluba locekļus mani apskatīt. Pēc tam viņš tūlīt iedeva man Semija lomu, norādīdams, ka šis zēns esot viens no viņa lugas galvenajiem varoņiem. Man pārskrēja šermuļi pār kauliem; baidījos, ka viņš neliek man pārlasīt lomu tepat uz vietas: tas būtu briesmīgi, jo es nemaz lāgā nepratu lasīt; taču, par laimi, viņš teica, lai paņemot tekstu līdzi un izskatot bez kādas steigas — mēģinājumi sākšoties tikai pēc nedēļas.

Apdullis no laimes, devos ar omnibusu mājup un tikai tad sāku īsti atskārst, kas ar mani noticis. Nabadzīgā dzīve palika aiz muguras: bija piepildījies senilgotais sapnis — sapnis, par ko tik bieži tika runājusi un tīksminājusies māte. Es varēšu kļūt par aktieri! Viss nāca tik pēkšņi, tik negaidīti! Atkal un atkal es pāršķirstīju savas lomas lappuses — tās bija iesietas jaunos, brūnos vākos. Svarīgāku dokumentu par šo es savu mūžu nebiju turējis rokā. Braukdams ar omnibusu, beidzot izpratu, ka esmu pārkāpis svarīgu slieksni. Es vairs nebiju ne ar ko neievērojams graustu iemītnieks; tagad piederēju

teātra pasaulei. Man gribējās raudāt.

Arī Sidneja acis aizmigloja asaras, kad pateicu, kas noticis. Viņš sēdēja sakumpis uz gultas, domīgi vērdamies ārā pa logu, un labu brīdi šūpoja un māja ar galvu, bet tad nopietni teica: — Tas ir mūsu mūža pagrieziena punkts. Kaut māte varētu priecāties mums līdzi!

— Padomā tikai, — es sajūsmā turpināju. — Deviņus mēnešus es saņemšu pa divām mārciņām desmit šiliņiem nedēļā. Es teicu misteram Hamiltonam, ka visus darījumus kārto tu, tāpēc, — es dedzīgi piebildu, — mēs varbūt varam dabūt pat vairāk. Lai nu kā, šogad mums būs iespējams ietaupīt sešdesmit mārciņas!

Kad mūsu sajūsma mazliet pierima, sākām prātot, ka ar divām mārciņām desmit šiliņiem par tādu lielu lomu tā kā būtu par maz. Sidnejs devās palūkoties, vai nevar izkaulēt vairāk. — Pa galvu jau nesitīs, — es teicu, taču misters Hamiltons palika nelokāms.

— Divas mārciņas desmit ir pats augstākais, — viņš sacīja, un mēs bijām laimīgi par to pašu.

Sidnejs nolasīja man priekšā lomu un palīdzēja iemācīties no galvas. Tā bija trīsdesmit piecas lappuses gara, taču pēc trim dienām es to zināju kā piecus pirkstus.

«Džima» mēģinājumi notika Drūrileinas teātra augšstāva foajē. Sidnejs mani bija tik centīgi dresējis, ka es bēru kā no grāmatas. Tikai viens vārds man sagādāja raizes. Rindiņa skanēja šādi: «Ko ta jūs īsti iedomājaties, kas jūs tāds esat — misters Pīrponts Morgans, vai?» Es turpretī nobuldurēju: — Paterpints Morgans. — Misters Seintsberijs teica, lai sakot tāpat vien arī turpmāk. Pirmie mēģinājumi bija tīrā atklāsme. Tie pavēra jaunu aktiera tehnikas pasauli. Man nebija ne jausmas, ka pastāv tāda lieta kā režisūras māksla — ritms, pauzes, norādījumi, kad jāpagriežas, kad jāsēž, — taču es visu apguvu intuitīvi. Misters Seintsberijs laboja tikai vienu kļūdu: runādams es pārāk daudz grozīju galvu un vaibstījos.

Pēc pāris ainu izmēģināšanas viņš pārsteigumā man vaicāja, vai es esot tēlojis jau kaut kur iepriekš. Cik dedzīgs apmierinājums mani pārņēma, kad jutu, ka patīku misteram Seintsberijam un pārējiem trupas locekļiem! Tomēr viņu sajūsmu es uzskatīju kā pašu par sevi saprotamu.

«Džims» bija domāts kā izmēģinājuma izrāde vienai nedēļai Kingstonas teātrī un otrai — Fulemā. Šī melodrāma bija veidota pēc Henrija Artura Džonsa «Sudraba karaļa» motīviem: kāds aristokrāts, kas slimo ar atmiņas zudumu, nokļūst jumtistabiņā, kur dzīvo kopā ar kādu jaunu puķu pārdevēju un avīžu puiku Semiju, kas bija mana loma. Morāli luga bija visai pacilājoša: meitene gulēja istabiņā skapī, kamēr hercogs, kā mēs viņu saucām, vāļājās uz mīkstas kušetes, bet es pavadīju nakts atpūtas stundas uz grīdas?

Pirmais cēliens notika Deverūkorta 7.ª numurā, Tem-plā, bagāta

advokāta Džeimsa Sītona Getloka apartamentos. Noplīsušais hercogs, aizgājis pie cilvēka, kurš kādā senā mīlas sakarā bijis viņa sāncensis, lūdz no tā žēlastības dāvanas, lai palīdzētu savai sasirgušajai labdarei, puķu pārdevējai, kas uzturējusi viņu slimības laikā.

Izceļas vārdu maiņa, kurā nelietis uzkliedz hercogam: — Ārā! Ejiet un mirstiet badu abi ar savu staiguli!

Lai gan hercogs ir vārgs un trausls, viņš paķer no galda papīrnazi, gribēdams durt nelietim, taču ierocis izkrīt viņam no rokām uz galda, jo nabadziņu pārņem epilepsijas lēkme un viņš bezsamaņā noslīgst pie nelieša kājām. Šai brīdī istabā ienāk nelieša bijusī sieva, ko kādreiz mīlējis skrandainis hercogs. Viņa arī aizlūdz par nelaimes putnu, sacīdama: — Viņam neveicās ne ar mani, nedz advokatūrā! Vismaz tu vari viņam palīdzēt!

Tomēr nelietis atsakās. Aina sasniedz kulmināciju: advokāts apvaino savu bijušo sievu laulības pārkāpšanā ar slimo aristokrātu un nekaunas pat draudēt. Sieviete trakās dusmās paķer papīra nazi, kas izkritis no hercoga rokām, un nodur nelieti, kurš miris atkrīt atzveltnes krēslā, kamēr vārgdienis joprojām paliek guļot bezsamaņā viņam pie kājām. Sieviete' pazūd, un hercogs, atguvis samaņu, redz, ka sāncensis beigts. — Ak dievs, ko es esmu izdarījis? — viņš ievaidas.

Tad seko diezgan pārsteidzoša aina. Viņš pārmeklē mirušā kabatas, atrod portfeli, no kura izņem vairākas mārciņas naudas, briljanta gredzenu un citas dārglietas. Tās hercogs visas pievāc un, kāpdams pa logu ārā, pagriezies atpakaļ, nosaka: — Ardievu, Getlok; jūs tomēr beigu beigās man palīdzējāt. — Priekškars.

Nākamais cēliens norisinās jumtistabiņā, kur hercogs dzīvo. Paveroties priekškaram, uz skatuves atrodas vienīgi detektīvs, kas patlaban ielūkojas skapī. Svilpodams ienāku es un, ieraudzījis svešinieku, apstājos.

Avīžu puika: Hei, jūs tur! Vai jūs ar zināt, ka tā ir dāmas guļamistaba?

Detektīvs: Ko! Šis skapis? Panāc šurp!

Zēns: Edz, kas par nekauņu!

Detektīvs: Beidz jel! Nāc iekšā un aiztaisi durvis!

Zēns (iedams viņam klāt): Va re, cik pieklājīgs — aicina, lai cilvēks ienāk pats savā viesistabā!

Detektīvs: Esmu detektīvs.

Zēns: Ko, kruķis? Es pazūdu!

Detektīvs: Es tev nedarīšu nekā ļauna. Gribu tikai iegūt šādu tādu informāciju, lai kādam cilvēkam izdarītu labu pakalpojumu.

Zēns: Labu pakalpojumu, ko tu neteiksi! Ja te kādu arī apciemos laime, tad kruķi jau nu nebūs tie, kas to atvedīs šurp!

Detektīvs: Neesi muļķis. Vai tādā gadījumā es būtu teicis, ka esmu no policijas?

Zēns: Paldies par kūkām. Labi redzu jūsu zābakus.

Detektīvs: Kas te dzīvo?

Zēns: Hercogs.

Detektīvs: Jā, bet kāds ir viņa īstais vārds?

Zēns: Nezinu. «Hercogs» ir nom de guerre[2], kā viņš to deve, lai gan sitiet mani nost, ja es zinu, ko tas nozīmē.

Detektīvs: Un kāds viņš izskatās?

Zēns: Tievs kā kārts. Sirmiem matiem, gludi skūts, valkā cilindru un monokli. Un velns parāvis, kā viņš caur to ķīķerē uz citiem!

Detektīvs: Un Džims — kas tas ir?

Zēns: Tas? Jūsdomājat — «tā»?

Detektīvs: A, tad viņa ir tā dāma, kas . . .

Zēns (pārtraukdams viņu): Kas guļ skapī — šī te istaba ir mūsu — mana un hercoga ... utt., utt.

Loma bija krietni plaša, un, ticiet vai ne, publiku tā āi kārtīgi uzjautrināja, laikam tāpēc, ka-es izskatījos vēl jaunāks, nekā biju. Par katru teikumu, ko izrunāju, skatītāji smējās — vēderu turēdami. Mani traucēja vienīgi tehniskā puse, piemēram, īstas tējas vārīšana uz skatuves. Es allaž sajaucu, vai kannā vispirms jāieber tēja vai jāielej karsts ūdens. Lai cik paradoksāli tas būtu, man bija vieglāk runāt tekstu nekā veikt kādu darbību.

«Džims» neguva lielus panākumus. Kritiķi lugu nežēlīgi paļāja. Taču man tika veltītas labvēlīgas piezīmes. Viena no tām (to man parādīja mūsu trupas loceklis misters Čarlzs Roks) bija īpaši lieliska. Roks bija vecs Adelfi teātra aktieris ai* vērā ņemamu reputāciju, un es gandrīz visās ainās tēloju kopā ar viņu. — Jauno cilvēk, — viņš svinīgi sacīja, — iepazinies ar šo, nesāc celt degunu gaisā. — Noskaitījis man krietni daudz pamācību par vienkāršību un sirds siltumu, viņš nolasīja recenziju no London Topical Times, kuru es atceros vārdu pa vārdam. Nopēlis lugu, autors turpināja: «Taču ir kāds faktors, kas zināmā mērā nolīdzina citus trūkumus: tā ir Se-mija — avīžu puikas, atjautīga maza Londonas baskāja loma, kas piešķir darbībai labu tiesu komisma. Neraugoties uz tēla banalitāti un vecmodīgumu, jauniņais Čarlzs Čaplins, spilgts un temperamentīgs bērnu aktieris, prata sniegt to ārkārtīgi uzjautrinoši. Redzēju šo zēnu pirmo reizi, taču ceru, ka tuvākajā nākotnē dzirdēšu par viņu daudz glaimojoša.» Sidnejs nopirka veselus divpadsmit avīzes eksemplārus.

Pēc divām nedēļām, kad beidzām izrādīt «Džimu», sākās «Šerloka Holmsa» mēģinājumi. Tobrīd mēs ar

Sidneju joprojām dzīvojām Pounelterasē, jo materiāli vēl nejutām pārāk drošu pamatu zem kājām.

Mēģinājumu starplaikos braucām abi ar brāli uz Kein-hilu apciemot māti. Sākumā kopējas sacīja, ka mēs nevarēšot ar māti tikties, jo viņa patlaban nejūtoties vesela. Viņas paaicināja Sidneju

sānis, lai es nedzirdētu, taču es saklausīju, ka brālis teica: — Nē, nedomāju gan, ka viņš to gribētu. — Tad, pagriezies pret mani, viņš pavaicāja:

— Laikam jau tev nepatiks redzēt māti nemierīgo slimnieku palātā?

— Nē, nē! To es nevarētu paciest! — es šausmās novērsos.

Sidnejs turpretī iegāja pie mātes, viņa brāli pazina, un apmiglotās smadzenes noskaidrojās. Pēc dažām minūtēm kāda kopēja pateica man, ka māte jūtoties pietiekami labi un, ja es vēloties, tad varot viņu apraudzīt. Tā nu sēdējām kopā īpaši izpolstētajā istabā. Pirms devāmies projām, māte paveda mani sānis un bažīgi iečukstēja:

— Neapmaldies, citādi viņi vēl var paturēt tevi te. — Viņa palika Keinhilā astoņpadsmit mēnešus un tikai tad alguva veselību. Kad es atrados izbraukumā, viņu regulāri apciemoja Sidnejs viens pats.

Misters H. Seintsberijs, kas izbraukuma izrādēs tēloja Holmsu, bija dzīva Strand Magazine ilustrācijas kopija. Viņam bija iegarena, inteliģenta seja un apgarota piere. No visiem, kas tēloja Holmsu, viņu uzskatīja par labāko, labāku pat par Viljamu Džiletu[5], sākotnējo apbrīnojamā detektīva atveidotāju un lugas autoru.

Pirmajā ceļojumā direkcija nolēma, ka man jādzīvo kopā ar misteru un misis Grīnu, trupas namdari un viņa sievu, garderobisti. Tas nebija pārāk patīkami. Turklāt Grīnu ģimene reizēm dzēra. Bez tam man ne vienmēr gribējās ieturēt maltīti tad, kad ēda viņi, un ne arvien garšoja tas, kas viņiem. Esmu pārliecināts, ka Grīnus šāda kopdzīve nogurdināja vairāk nekā mani. Tā nu pēc trim nedēļām mēs savstarpēji vienojāmies, ka šķirsimies, un, tā kā es biju par jaunu, lai dzīvotu kopā ar citiem trupas locekļiem, tad nākamajā vietā apmetos atsevišķi. Dzīvoju viens svešās pilsētās, nomaļās istabās, reti sastapdamies ar kādu no biedriem pirms vakara izrādēm un dzirdēdams tikai paša balsi; proti — biju pasācis ar sevi sarunāties. Reizēm devos uz bāriem, kur pulcējās trupas locekļi, un vēroju, kā viņi spēlē biljardu, taču vienmēr jutu, ka mana klātbūtne traucē viņu sarunas, un viņi arī to nemaz neslēpa. Vajadzēja tikai man uzdrošināties pasmaidīt par viņu vieglprātīgajiem jokiem, kad viņi jau dusmīgi rauca pieri.

Sāku jau kļūt melanholisks. Kad mēs svētdienas vakaros ieradāmies kādā ziemeļu pilsētā, es, soļodams pa tumšo galveno ielu un klausīdamies sērajā baznīcas zvanu dunā, jutos vēl vientuļāks. Darbdienās mēdzu apstaigāt vietējos tirgus un iepirkties gaļu un citas pārtikas preces, ko saimniecei vārīt. Dažreiz varēju dzīvot pilnā pansijā un ieturēt maltītes kopā ar ģimenes locekļiem virtuvē. Man tas patika, jo ziemeļapgabalu virtuves bija tīras un jaukas, ar spoži nospodrinātām kamīna restēm un zilu podiņu pavardiem. Kad saimniece cepa maizi, tad, ienākot no saltās, krēslainās dienas

sarkanajā Lenkašīras virtuves krāsns kvēlē un redzot plātis ar neceptiem klaipiem, kas virknējās visgarām pavardam, man sirds iepukstējās līksmāk un es priecīgs sēdos kopā ar ģimeni dzert tēju. Nopietni un svinīgi tika izbaudīts, kā garšo tikko no krāsns izvilktā, karstā maize ar svaigu sviestu.

Mūsu turneja ārpus Londonas ilga jau sešus mēnešus. Sidnejam tā arī nebija laimējies dabūt darbu teātrī, tāpēc viņam vajadzēja nolaisties no savu sapņu augstumiem uz cietas zemes un sākt strādāt par bufetnieku «Ogļu bedrē», kas atradās Strendā. Uz šo vietu bija pieteikušies simt piecdesmit cilvēku, taču traktiera īpašnieki izraudzījās Sidneju. Tomēr brālis pats sāpīgi izjuta šādu kritienu.

Viņš kārtīgi man rakstīja un informēja par mātes stāvokli, taču es viņam atbildēju reti — galvenokārt tāpēc, ka rakstīšana man lāgā nevedās. Tomēr viena no Sidneja vēstulēm mani dziļi saviļņoja un darīja brāli ļoti tuvu; viņš pārmeta, ka es viņam neatbildot, un atgādināja kopā ciestās bēdas, kurām jā vieno mūs ar vēl ciešākām saitēm.

«Kopš mātes slimības,» Sidnejs rakstīja, «mums pasaulē nav neviena tuva cilvēka, vienīgi tu — man un es — tev. Tāpēc tev jāraksta biežāk, lai es justu, ka man ir brālis.»

Viņa vēstule bija tik aizkustinoša, ka es atbildēju nekavējoties. Tagad redzēju Sidneju citādā gaismā. Viņa vārdi uzpūta brāļu mīlestības liesmu tik spoži, ka tā nav apdzisuši visu mūžu.

Pamazām samierinājos ar vientulību, taču tik ļoti atradinājos no runāšanas, ka, pēkšņi sastopot kādu no trupas locekļiem, jutos bezgala samulsis. Nespēju pietiekami ātri saņemt kopā prātus, lai sakarīgi atbildētu, un esmu pārliecināts, ka biedri pameta mani, satraukti un noraizējušies par manām gara spējām. Mis Greta Hāna, mūsu primadonna, piemēram, bija skaista, pievilcīga un ārkārtīgi labsirdīga sieviete, tomēr, kad es pamanīju viņu nākam pāri ielai uz manu pusi, tad steidzīgi novērsos un sāku pētīt kādu skatlogu vai iegriezos sānieliņā, lai tikai nebūtu ar viņu jāsatiekas

Sāku izturēties pret. sevi nevērīgi un kļuvu nedisciplinēts. Viesizrāžu braucienos allaž ierados stacijā vēlu, atskriedams pēdējā mirklī sapinkātiem matiem un bez apkaklītes. Par to es mūžam dabūju rājienus.

Ilgodamies pēc kāda drauga, nopirku trusi un, lai būtu kur būdams, saimniecei nezinot, slepus iestiepu to istabā. Tas bija jauks, mazs dzīvnieciņš, tikai nespēja pierast pie nebrīves. Kažoks trusēnam bija balts un tīrs. Likās gluži vai neticami, ka no mazuļa var plūst tāda asa smaka. Turēju savu dārgumu koka būrī, kas bija paslēpts pagultē. Dažreiz saimniece mundrā garastāvoklī ienesa man istabā brokastis, bet, saodusi nejauko smaku, noraizējusies un apjukusi izmuka ārā. Tikko viņa pazuda aiz durvīm, es palaidu trusi vaļā un tas ņēmās lēkāt

pa istabu.

Necik ilgi, un es jau biju iemācījis dzīvnieciņu, atskanot klauvējienam pie durvīm, steidzīgi skriet uz būri. Ja saimniece atklāja manu noslēpumu, es liku trusēnam demonstrēt šo triku. Tas parasti iekaroja ik sievietes sirdi, un nedēļu, ko mums bija lemts pavadīt šai vietā, mūs piecieta.

Taču Tonipendijā. Velsā, saimniece pēc trika demonstrēšanas tikai noslēpumaini pasmaidīja un nebilda ne pušplēsta vārda, bet, kad es tovakar atgriezos no teātra, mans mīlulis bija pazudis. Ņēmos taujāt, kur trusis palicis, taču saimniece tikai purināja galvu. — Droši vien aizmucis, vai arī kāds to būs nozadzis. — Viņa bija efektīvi atrisinājusi problēmu pēc savas gaumes.

No Tonipendijas mēs devāmies uz ogļraču pilsētu Ebu-veilu, kur bija paredzēts uzturēties trīs dienas. Pateicos dievam, ka nav jāpaliek ilgāk, jo Ebuveila toreiz bija drēgna, neglīta pilsēta ar nebeidzamām pretīgu, gluži vienveidīgu nameļu rindām. Ik māja sastāvēja no četrām mazām istabiņām, ko apgaismoja petrolejas lampas. Lielākā daļa trupas locekļu apmetās mazā viesnīcā. Es, par laimi, atradu gan šauru, tomēr ērtu un tīru istabu kāda ogļrača dzīvoklī. No logiem pavērās skats uz ielu. Kad vēlā stundā atgriezos no izrādes, mani gaidīja vakariņas, kas bija atstātas kamīna priekšā, lai neatdzistu.

Saimniecē, slaidā, glītā pusmūža sievietē, varēja nojaust kādu dvēseles traģēdiju. Rītos, ienākdama ar brokastīm, viņa gandrīz nerunāja. Ievēroju, ka virtuves durvis ir allaž aizvērtas; kad man kaut ko ievajadzējās, biju spiests klauvēt, un tad durvis mazliet atdarījās.

Otrajā naktī, man ēdot vakariņas, ienāca saimnieces vīrs, cilvēks apmēram tādos pašos gados kā viņa. Viņš bija tovakar apmeklējis teātri un ar prieku noskatījies uzvedumu. Turēdams rokā aizdegtu sveci, gatavs jau likties gultā, ogļracis kādu brīdi, tāpat kājās stāvēdams, papļāpāja. Tad viņš apklusa, it kā apdomātu, ko gribējis teikt. — Paklau, man ir kaut kas tāds, kas varētu noderēt jūsu amatam. Vai esi kādreiz redzējis cilvēku — vardi? Še, turi sveci, es paņemšu lampu.

Viņš ieveda mani virtuvē un nolika lampu uz skapīša, kam durvju vietā bija aizvilkts priekšā aizkars. — Ei, Gilbert, iznāc ārā! — ogļracis teica, pašķirdams aizkaru.

No skapīša izrāpās puscilvēks bez kājām ar milzīgu, plakanu galvu, gaišiem matiem, pretīgi bālu seju, iegrimušu degunu, lielu muti un spēcīgiem, muskuļotiem pleciem un rokām. Flaneļa apakšbikšu staras bija nogrieztas līdz augšstilbiem, un no tām līda ārā desmit resnu, strupu kājas pirkstu. Drausmīgā būtne tikpat labi varēja būt kā divdesmit, tā četrdesmit gadu veca. Nelaimīgais palūkojās augšup un pavēra muti smaidā, atsegdams retu, dzeltenu zobu rindu.

— Ei, Gilbert, lec! — uzsauca tēvs, un nožēlojamais cilvēks lēni

noliecās un tad, atbalstījies uz rokām, uzšāvās gandrīz manas galvas augstumā.

— Kā tu domā — vai viņš cirkam derētu? Cilvēks — varde!

Es biju tā pārbijies, ka tik tikko spēju atbildēt. Tomēr minēju vairāku cirku nosaukumus, uz kuriem tēvs varētu rakstīt.

Ogļracis uzstāja, lai nožēlojamā būtne parāda vēl citus trikus, un nenormālais cilvēks lēkāja, rāpās un stāvēja uz rokām, balstīdamies uz šūpuļkrēsla atzveltnēm. Kad viņš galu galā beidza, es izlikos, ka esmu ārkārtīgi sajūsmināts, un uzslavēju viņa veiklību.

— Ar labu nakti, Gilbert, — es sacīju, pirms devos projām, un nabaga puisis lēni un dobji atbildēja: — Ar labu nakti.

Tonakt vairākas reizes pamodos un pamēģināju, vai durvis ir cieši noslēgtas. Nākamajā rītā saimniece likās laipna un runīga. — Tātad jūs vakarnakt redzējāt Gil-bertu, — viņa ieminējās. — Skapītī viņš guļ, protams, tikai tad, kad mēs uzņemam teātra ļaudis.

Nu man ienāca prātā šausmīgā doma, ka esmu varbūt gulējis Gilberta gultā. — Jā, — es nomurmināju un ņēmos ar mākslotu sajūsmu apcerēt viņas dēla iespējas piebiedroties kādam cirkam.

Saimniece pamāja ar galvu. — Esam bieži par to domājuši.

Mana interese — vai kas nu tā bija — šķita viņai darām prieku. Pirms aizbraukšanas iegāju virtuvē atvadīties no Gilberta. Pūlēdamies izturēties gluži dabiski, es paspiedu viņa lielo, raupjo roku, un viņš maigi pakratīja manējo.

Pēc deviņu mēnešu ilgām viesizrādēm provincē mēs atgriezāmies Londonā, kur astoņas nedēļas uzstājāmies priekšpilsētās. «Šerloks Holmss» guva milzu panākumus, un trīs nedēļas pēc pirmās viesizrāžu turnejas beigām bija domāts doties otrā ceļojumā.

Mēs ar Sidneju nolēmām atstāt istabu Pounelterasē un noīrēt solidāku dzīvokli Keningtonroudā; gribējām nomest kā čūskas ādu un iznīcināt visas pagātnes pēdas.

Lūdzu direkciju nākamajā turnejā piešķirt Sidnejam kādu mazu lomu «Holmsā», un viņš to dabūja — par trīsdesmit pieciem šiliņiem nedēļā! Tagad mēs ceļojām kopā.

Sidnejs ik nedēļu rakstīja mātei. Kad otrā turneja tuvojās beigām, saņēmām vēstuli no Keinhilas psihiatriskās slimnīcas, kurā bija rakstīts, ka māte pilnīgi izveseļojusies. Tā bija patiešām laba vēsts. Ātri nokārtojām atbrīvošanas formalitātes un sagatavojāmies sagaidīt viņu Re-dingā. Par godu šim notikumam noīrējām sevišķi lepnas telpas, kurās ietilpa divas guļamistabas un dzīvojamā istaba ar klavierēm; izgreznojām mātes guļamistabu ar ziediem un piedevām pasūtījām garšīgas pusdienas.

Sasprindzināti un laimīgi gaidījām abi ar Sidneju māti stacijā, tomēr mani neviļus mocīja bažas, kā viņa atkal iekļausies mūsu dzīvē, jo es zināju, ka seno dienu ciešais tuvums vairs nav atdzīvināms.

Beidzot vilciens ieripoja stacijā. Satraukti un nedroši ielūkojāmies sejās pasažieriem, kuri kāpa laukā no vagoniem. Beidzot ieraudzījām māti: smaidīdama viņa nesteidzīgi tuvojās mums. Viņa neizrādīja nekādu dziļu saviļņojumu, kad mēs devāmies viņai pretī, un apsveica mūs ar laipnu pieklājību. Acīm redzot, arī viņa vēl nebija iejutušies jaunajos apstākļos.

Braukdami ormaņa ratos mājup, mēs īsajā ceļā pļāpājām par tūkstoš dažādām lietām, svarīgām un nesvarīgām.

Kad bija noplacis pirmais sajūsmas vilnis — paradīts dzīvoklis un puķes mātes guļamtelpā, mēs apsēdāmies viesistabā un mēmi vērāmies cits citā. Bija saulaina diena, un mūsu ligzda atiadās mierīgā ielā, tomēr tagad klusums likās nomācošs, un par spīti alkām justies laimīgam es nevarēju atbrīvoties no nospiestības. Nabaga māte, kam vajadzēja tik maz, lai atgūtu agrāko žirgtumu un dzīvesprieku, atgādināja man skumjo pagātni, kaut gan tā nepavisam nedrīkstēja būt. Tomēr centos cik spēdams savu noskaņojumu slēpt. Viņa bija mazliet novecojusi un kļuvusi smagnējāka. Es allaž tiku lepojies ar mātes izskatu un prasmi ģērbties un gribēju palepoties ar viņu trupas locekļiem, tomēr patlaban viņa likās stipri vecmodīga. Acīm redzot, māte nojauta šīs bažas, jo pavērās manī kā jautādama.

Es kautri sakārtoju viņai matu šķipsnu. — Gribu, lai tu uzposies, pirms mēs tevi iepazīstinām ar trupas locekļiem, — sacīju.

Māte palūkojās manī, tad izņēma pūderslotiņu un pārvilka pār seju. — Esmu laimīga jau, ka dzīvoju, — viņa mundri noteica.

Nepagāja ilgs laiks, kad mēs pieradām viens pie otra un mana nomāktība izgaisa. Ka esam pārauguši tuvību, kas bija saistījusi mūs bērnībā, māte atskārta labāk par mums, un šī izpratne darīja viņu vēl mīļāku. Ceļojumu laikā viņa rūpējās par pārtiku, nesa mājās augļus, citus gardumus un vienmēr pāris ziedu. Arī agrāk, lai cik nabadzīgi mēs bijām, sestdienas vakaros iepirkdamās, māte vienmēr prata atlicināt kādu peniju goldlaku pušķītim. Reizēm viņa kļuva klusa un atturīga, un viņas savrupība mani skumdināja. Viņa izturējās drīzāk kā viešņa, nevis kā māte.

Pēc mēneša viņa izteica vēlēšanos atgriezties Londonā, jo gribēja ātrāk iekārtoties tur, lai mums būtu māja, kur atgriezties pēc ceļojumiem; bez tam, viņa sacīja, tā būšot lētāk nekā braukāt no vienas vietas uz otru un maksat par lieku biļeti.

Viņa noīrēja dzīvokli virs frizētavas Cesterstrītā, kur jau reiz bijām apmetušies, un par desmit mārciņām nopirka uz nomaksu mēbeles. Telpas, protams, ne plašumā, nedz elegancē Versaļu vis neatgādināja, taču guļamistabās māte veica tīros brīnumus, apklādama apelsīnu kastes ar kretonu, tā ka tās izskatā atgādināja kumodes. Kopā ar Sidneju pelnījām četras mārciņas piecus šiliņus nedēļā un vienu mārciņu piecus šiliņus sūtījām mātei.

Kad atgriezāmies mājās pēc otrās turnejas, dažas nedēļas pavadījām pie viņas. Lai gan bijām laimīgi, varēdami padzīvot kopā, tomēr klusībā priecājāmies, ka atkal jādodas viesizrādēs, jo Česterstrītai nepiemita provinces dzīvokļu labierīcības, bet mēs ar Sidneju pie šīm mazajām ērtībām tagad bijām pieraduši. Māte, bez šaubām, to saprata. Atnākusi uz staciju mūs pavadīt, viņa izskatījās diezgan mundra, bet, kad vilciens sāka kustēties un viņa palika stāvam uz perona, smaidīdama un mādama ar nēzdodziņu, mums abiem likās, ka redzam viņas acīs mokas.

Trešā ceļojuma laikā māte mums atrakstīja, ka nomirusi Luīze, pie kuras mēs ar Sidneju tikām dzīvojuši Kening-tonroudā. Likteņa ironija bija gribējusi, lai nāve viņu pārsteidz Lembetas nespējnieku patversmē, tai pašā vietā, kur kādreiz bijām ieslodzīti mēs. Luīze nodzīvoja tikai četrus gadus ilgāk par tēvu. Viņas mazais dēlēns, kas nu palika apaļš bārenis, arī bija nosūtīts uz to pašu

Henvelas skolu, kur pirms gadiem mācījāmies mes ar Sidneju.

Vēstulē māte rakstīja, ka apciemojusi zēnu un pastāstījusi, kas viņa ir un ka mēs ar Sidneju kādreiz esam dzīvojuši kopā ar viņu un viņa tēvu un māti Kenington-roudā. Taču puisēns gandrīz neko neatcerējās, jo tolaik bija sasniedzis tikai četru gadu vecumu. Viņš neatminējās arī tēvu. Tagad viņam bija desmit gadu. Viņš bija reģistrēts Luīzes jaunavas uzvārdā, un, cik mātei izdevās uzzināt, nekādu radinieku nabadziņam nebija. Māte attēloja viņu kā skaistu zēnu, ļoti klusu, kautru un izklaidīgu. Viņa bija aizvedusi mazajam saldumu turziņu, pāris apelsīnu un ābolus un solījusies viņu šad tad apciemot, ko arī laikam darīja, kamēr atkal saslima un tika nosūtīta atpakaļ uz Keinhilu.

Vēsts par mātes sabrukumu sāpīgi iedzēla sirdī. Sīkumus tā arī neuzzinājām. Saņēmām tikai strupu oficiālu paziņojumu, ka viņa atrasta, nesakarīgi runājot, klaiņojam pa ielām. Atlika vienīgi samierināties ar nabaga mātes likteni. Viņa nekad vairs pilnīgi neatguva prāta spējas. Vairākus gadus viņa bija spiesta nīkt Keinhilas vājprātīgo namā, līdz mēs varējām atļauties ievietot viņu privātā klīnikā.

Dažreiz tomēr nelaimes dieviem apnīk dzīt savus jokus un viņi parāda žēlastību,[4] kā notika arī ar māti. Pēdējos septiņus sava mūža gadus viņa, dienvidu saules apspīdēta, nodzīvoja ērtos apstākļos ziedošu puķu vidū un varēja noskatīties, kā pieaugušie dēli iemanto tādu slavu un labklājību, par kādu viņa nekad nebija uzdrošinājusies pat sapņot.

Sakarā ar «Šerloka Holmsa» viesizrādēm aizritēja daudzas nedēļas, pirms abi ar Sidneju varējām apciemot māti. Noslēdzoties ceļojumam, izbeidzās arī Fromana trupas angažements. Taču tad tiesības uzvest «Holmsu» no Fromana nopirka misters Harijs Jorks,

Blekbērnas Karaliskā teātra īpašnieks, kas gatavojās izrādīt lugu mazākajās pilsētiņās. Mūs ar Sidneju ieskaitīja jaunajā trupā, bet par zemāku algu — trīsdesmit pieciem šiliņiem katram.

Uzstāties nelielās ziemeļu pilsētiņās kopā ar sliktākiem aktieriem nozīmēja nepatīkamu kritienu. Tomēr, salīdzinot šo trupu ar agrāko, attīstījās manas sprieduma spējas. Savus secinājumus pūlējos slēpt, taču mēģinājumos, aizrautīgi cenzdamies palīdzēt jaunajam režisoram, kas pastāvīgi mēdza man prasīt padomu, es ņēmos dedzīgi stāstīt, kā vienā vai otrā gadījumā tēlojuši Fromana mākslinieki. Tas manu popularitāti trupas locekļu vidū, protams, nevairoja, un mani uzlūkoja par pārgudru knēveli. Vēlāk kāds jauns režisors man par šīm pamācībām atriebās, uzlikdams desmit šiliņu naudas sodu par notrūkušu pogu, ko viņš vairākas reizes bija atgādinājis piešūt.

«Šerloka Holmsa» autors Viljams Džilets atveda uz Londonu savu jauno lugu «Klarisa», kurā viņš tēloja kopā ai Mariju Doro. Kritiķi nopēla kā lugu, tā Džileta dikciju, un tāpēc viņš sarakstīja intermēdiju «Šerloka Holmsa kļūmīgais stāvoklis», kurā viņam pašam nebija jābilst ne pušplēsta vārda. Šai viencēlienā darbojās tikai trīs personas: kāda ārprātīga sieviete, Holmss un izsūtāmais. Jutos kā septītajās debesīs, kad saņēmu telegrammu no Džileta režisora mistera Poustenta, kurā viņš vaicāja, vai es varētu ierasties Londonā tēlot Bilija lomu kopā ar pazīstamo aktieri viņa viencēlienā.

Mocījos bailēs, jo nevarēju galvot, vai mūsu trupa tik īsā laikā atradīs provincē kādu, kas varēs tēlot Biliju, un dažas dienas jutos, it kā būtu pakārts starp debesīm un zemi. Tomēr laimīgi gadījās cits Bilijs.

Atgriešanos Londonā, lai tēlotu Vestendas teātrī, es nevaru nosaukt citādi kā par savu atdzimšanu. Manī viesa patīkamu satraukumu ik sīkums — gan ierašanās vakara stundā Jorkas hercoga teātrī, gan sastapšanās ar režisoru misteru Poustentu, kas ieveda mani mistera Džileta ģērbtuvē, gan pazīstamā aktiera vārdi, ar ko viņš mani uzrunāja pēc iepazīstināšanas: «Vai jūs gribētu tēlot ar mani «Šerlokā Holmsā»?» Uz to es, drebēdams aiz sajūsmas, attraucu: «Jā gan, ļoti, mister Džilet!» Nākamajā rītā, gaidīdams uz skatuves, kad sāksies mēģinājums, es pirmo reizi ieraudzīju Mariju Doro, kas bija ģērbusies brīnišķīgā, baltā vasaras kleitā. Pēkšņi ieraugot tik lielu daiļumu šādā stundā, es jutos gandrīz vai satriekts. Aktrise bija braukusi īrētā ekipāžā un, pamanījusi uz tērpa tintes traipu, tagad vaicāja butaforiju pārzinim, vai viņam neesot kāds tīrīšanas līdzeklis. Kad pārzinis atteica, ka laikam neesot vis$_r$ Marija Doro bezgala valdzinoši savilka lūpas un noteica: «Ai$_f$ cik tas ir šausmīgi!»

Viņa bija tik aizraujoši skaista, ka es dīvainā kārtā jutos it kā aizvainots. Man aizdeva dusmas viņas smalkās, aizkaitināti uzmestās lūpas, līdzenie, baltie zobi, jaukais zods, ogļu melnie mati un

tumšbrūnās acis. Mani aizvainoja viņas mākslotais sašutums, kas darīja viņu vēl pievilcīgāku. Pļāpādama ar butaforiju pārzini, viņa nemaz nepamanīja manu klātbūtni, lai gan es stāvēju turpat tuvumā un kā apburts nenovērsu no viņas ne acu. Biju nupat sasniedzis sešpadsmit gadu vecumu, un tāda negaidīta dzirkstoša daiļuma klātiene izraisīja manī apņēmību nekrist tam par upuri. Bet, ak dievs, viņa bija tik valdzinoša! Iemīlējos pirmajā acu uzmetienā.

«Šerloka Holmsa kļūmīgajā stāvoklī» vienīgā runātāja bija mis Irēne Venbru, ārkārtīgi apdāvināta aktrise, kas tēloja ārprātīgo, kamēr Holmss tikai sēdēja un klausījās. Tā Džilets atmaksāja kritiķiem. Viencēliens sākās ar to, ka es iedrāzos Holmsa dzīvoklī un no visa spēka ņēmos turēt ciet durvis, kurās lauzās ārprātīgā. Kamēr es satraukts cēntos ieskaidrot Holmsam, kas noticis, prātu zaudējusī sieviete iebruka iekšā. Divdesmit minūtes no vietas, ne mirkli neapklusdama, viņa nesakarīgi stāstīja Holmsam par kādu noziegumu, ko detektīvam pēc viņas pieprasījuma bija jāatklāj. Holmss slepus uzšņāpa zīmīti, piespieda zvana pogu un padeva uzrakstīto man. Pēc brīža divi spēcīgi vīri aizveda dāmu projām, atstādami mūs ar Holmsu vienus, un es noteicu: «Jums bija taisnība, ser. Viņa izbēgusi tieši no tās slimnīcas, kuru jūs domājāt.»

Šis joks kritiķiem patika, taču luga «Klarisa», ko Džilets sacerēja Marijai Doro, izgāzās. Lai gan recenzenti jūsmoja par Marijas skaistumu, tomēr atzina, ka ar to nepietiekot, lai ļautu noturēties repertuārā raudulīgam gabalam, tāpēc Džiletam vajadzēja atkal atjaunot «Šer-loka Holmsa» uzvedumu. Tas tika izrādīts līdz sezonas beigām, un mani paturēja Bilija lomai.

Dedzīgi vēlēdamies tēlot kopā ar Viljamu Džiletu, es biju aizmirsis pavaicāt noteikumus. Nedēļas beigās misters Poustents pienāca man klāt un atvainodamies pasniedza aploksni ar algu. — Man patiesi ir kauns nodot jums šo, — viņš sacīja, — taču Fromana kantorī man lika maksat jums tikpat daudz cik iepriekš: divas mārciņās desmit šiliņus. — Es biju patīkami pārsteigts.

«Holmsa» mēģinājumos atkal satiku Mariju Doro — skaistāku nekā jebkad! — un par spīti tam, ka biju nolēmis nepakļauties viņas burvībai, sāku grimt arvien dziļāk bezcerīgajā mēmas mīlas muklājā. Nevarēju šo vājību ciest un niknojos pats uz sevi par rakstura trūkumu. Mani plosīja divkosīgas jūtas. Es skaistuli gan mīlēju, gan nīdu. Piedevām pie visa viņa izturējās tik laipni un valdzinoši, ka samulsināja mani vēl vairāk!

«Holmsā» viņa tēloja Alisi Folkneri, taču šai lugā mēs nekad nesastapāmies. Es tomēr mēdzu gaidīt brīdi, kad varēju viņai paiet garām uz kāpnēm un izdvest: «Labvakar!» — uz ko viņa mundri atbildēja: «Labvakar.» Tas bija viss, kas starp mums jebkad notika.

«Holmss» guva lielus panākumus. Izrādi noskatījās karaliene

Aleksandra; viņai blakus karaliskajā ložā sēdēja Grieķijas karalis un princis Kristiāns. Princis, acīm redzot, skaidroja karalim lugas saturu, un vissasprindzinātākajā un klusākajā brīdī, kad uz skatuves atradāmies tikai mēs ar Holmsu, pār visu zāli nodārdēja skaļa balss ar stipru akcentu: — Nestāstiet! Nestāstiet!

Daienam Būsiko Jorkas hercoga teātrī bija kantoris, un, garām iedams, viņš mēdza man atzinīgi papliķēt galvvidu tāpat kā Hols Keins, kas bieži ieradās aiz kulisēm apciemot Džiletu. Reiz man uzsmaidīja lords Kičeners.

«Šerloka Holmsa» izrāžu laikā nomira sers Henrijs Ervings[6], un es piedalījos bērēs Vestminsteras abatijā. Tā kā biju Vestendas aktieris, man iedeva īpašu caurlaidi, par ko es gaužām lepojos. Bērēs sēdēju starp svinīgi nopietno Luīsu Voleru, kas toreiz bija romantiskais Londonas publikas elks, un «doktoru» Volfordu Boudiju, burvju mākslinieku, kura «ķirurģiskos» trikus es vēlāk parodēju kādā burleskā. Volers sēdēja, stīvi pagriezis savu skaisto profilu, kā šādā bēdīgā gadījumā pieklājās, un neskatījās ne pa labi, ne pa kreisi. Turpretī «doktors» Boudijs, gribēdams skaidrāk saredzēt, kā seru Henriju nolaiž kapenēs, atkal un atkal pakāpās uz kāda paradīzē aizceļojuša hercoga dusas vietas. Misters Volers uz šādām izdarībām nolūkojās ar neslēptu sašutumu un nicību. Es atmetu cerību kaut ko redzēt un apsēdos, samierinājies ar to$_r$ ka man šoreiz lemts apbrīnot tikai priekšā-stāvošo mugurpuses.

Divas nedēļas pirms «Serloka Holmsa» izrāžu beigām misters Būsiko iedeva man ieteikuma vēstuli slavenajiem misteram un misis Kendeliem, rekomendēdams mani viņu jaunajai lugai. Viņi beidza sekmīgu izrāžu ciklu Sent-džeimsa teātrī. Bija norunāts, ka pulksten desmitos no rīta mēs ar misis Kendelu satiksimies teātra foajē. Viņa par divdesmit minūtēm nokavējās. Beidzot ielā netālu no teātra iznira kāds stāvs. Tā bija misis Kendela, drukna, valdonīga dāma, kas mani apsveica, sacīdama: — A, tātad jūs esat tas zēns! Mēs drīzumā gatavojamies doties ar kādu jaunu lugu viesizrādēs uz provinci, un man gribētos dzirdēt, kā jūs lasāt attiecīgo lomu. Taču patlaban mēs esam ļoti aizņemti. Vai jūs atnāktu šurp rīt šinī pašā laikā?

— Man žēl, kundze, — es vēsi atcirtu, — bet es nevaru pieņemt neko, kas būtu saistīts ar izbraukumiem ārpus pilsētas. — To teicis, pacēlu cepuri, cēlā gaitā izpeldēju no foajē, pasaucu garāmbraucošu važoni un — desmit mēnešus paliku bez darba.

Vakarā, kad Jorkas hercoga teātrī notika pēdējā «Šer-loka Holmsa» izrāde un Marija Doro dzīrās braukt atpakaļ uz Ameriku, es aizgāju projām viens un pietempos līdz nesamaņai. Pēc diviem vai trim gadiem atkal ieraudzīju skaisto aktrisi Filadelfijā. Viņa svinīgi atklāja jaunu teātri, kurā es uzstājos Kārno komiskās trupas sastāvā. Viņa joprojām bija tikpat daiļa kā vienmēr. Nogrimējies stāvēju

kulisēs un vēroju, kā viņa saka runu, taču biju pārāk kautrīgs, lai atgādinātu mūsu pazīšanos.

Tai pašā laikā, kad «Holmsu» noņēma no repertuāra Londonā, beidzās arī brāļa turneja provincē, un tā nu mēs abi ar Sidneju palikām bez darba. Tomēr Sidnejs, veltīgi nešķiezdams laiku, sameklēja sev citu vietu. Izlasījis sludinājumu teātru avīzē «Era», viņš piebiedrojās Čarlija Menona ceļojošo komediantu trupai. Tolaik eksistēja vairāki šādi ansambļi: Čarlija Boldvina «Bankas ierēdņi», Džo Bogenija «Trakie maiznieki» un Boiseta trupa. Visi tie uzveda vienīgi pantomīmas. Lai gan viņu inscenējumi bija situāciju komēdijas, tie tika izpildīti skaistas baleta mūzikas pavadībā un iemantoja plašu popularitāti. Vislabākā bija Freda Kārno trupa, kuras

repertuārs aptvēra daudzas komēdijas. Ikvienas nosaukums saturēja vārdu «putni». Bija «Cietuma putni», «Agrie putni», «Mēmie putni». Ar šo trīs skeču palīdzību Kārno izveidoja teātra uzņēmumu, kurā ietilpa vairāk par trīsdesmit trupām. To repertuārā bija ziemsvētku pantomīmas un sarežģītas muzikālas komēdijas, kas palīdzēja izaudzināt tādus lieliskus māksliniekus komiķus kā Fredu Kičenu, Džordžu Greivsu, Hariju Veldonu, Biliju Rīvsu, Čarliju Bellu un daudzus citus.

Freds Kārno, noskatījies Sidneja tēlojumu Menona trupā, angažēja brāli par četrām mārciņām nedēļā. Būdams četrus gadus jaunāks par Sidneju, es lāgā nederēju nevienai lomai, taču biju iekrājis mazliet naudas no Londonas angažementa un, kamēr Sidnejs uzstājās provincē, paliku pilsētā un mētājos pa spēļu zālēm.

SESTĀ NODAĻA

Biju sasniedzis grūtos un nepievilcīgos agras jaunības gadus ar visām tiem raksturīgām pusaudža jūtu dzīves iezīmēm. Es pielūdzu neprātīgo un melodramatisko, sapņoju un slīgu grūtsirdībā, nolādēju dzīvi un mīlēju to, mans prāts atgādināja kūniņu, no kuras tomēr reizēm pēkšņi izlauzās nobriedušu domu stars. Es klīdu pa šo greizo spoguļu labirintu, un ap mani blāzmoja godkāras ieceres. Par jēdzienu «māksla» nedz domāju, nedz arī runāju. Teātris man nozīmēja eksistences līdzekli un vairāk neko.

Viens pats lauzos cauri šim apmātības un sajukuma biezoknim. Dažkārt gadījās ceļā staigules un naktstauriņi, reizēm notika iedzeršanas, taču ne vīns, ne sievietes, ne dziesmas ilgi manu uzmanību nesaistīja. Es kāroju pēc romantikas un dēkām.

Es labi izprotu Eduarda laika uzvalkā tērptā «ballīšu puikas» psiholoģiju; tāpat kā mēs visi, viņš alkst pēc uzmanības, ilgojas, lai viņa dzīvē būtu gan romantika, gan dramatisms. Kāpēc viņš šad tad nedrīkstētu padižoties un * nodoties rupjām izpriecām tāpat kā aristokrātisko privātskolu audzēkņi, kas arī mēdz noklīst no taisnā ceļa un sacelt skaļus skandālus? Vai tad nav dabiski, ka, redzot tā

sauktās labākās sabiedrības locekļus apliecinām savas tiesības uz ģeķībām, viņš vēlas darīt to pašu?

Viņš zina, ka attiecīgā mašinērija paklausa viņa gribai tāpat kā jebkuras citas šķiras gribai, ka nav vajadzīgas īpašas gara spējas, lai pārslēgtu kādu mehānismu vai nospiestu pogu. Vai viņš šai neprātīgajā vecumā nav tikpat nepārspējams kā ikviens Lanselots, aristokrāts vai zinātnieks, vai viņš nevar ar vienu rokas mājienu iznīcināt pilsētu tāpat kā jebkura Napoleona armija? Vai šis zēns nav fēnikss, kas paceļas no noziedzīgās valdošās šķiras pelniem, neapzinīgi pārņemdams tās uzskatus, ka cilvēks ir tikai pa pusei pieradināts dzīvnieks, kas paaudžu gaitā valdījis pār citiem ar viltus, nežēlības un vardarbības palīdzību. Taču, kā teicis Bernards Šovs: «Es novirzos sāņus, kā allaž notiek ar cilvēkiem, kam darīts pāri.»

Galu galā dabūju darbu «Keisija cirka» trupā, kas inscenēja komiskus skečus. Tēloju divās burleskās: vienā — Diku Tērpinu, cildenu laupītāju, otrā — «doktoru» Vol-fordu Boudiju. Šinī tēlā es guvu zināmus panākumus, jo nepaļāvos tīrai situāciju komikai, bet centos atveidot zinātnieka,- profesora tipu. Turklāt man ienāca prātā laimīgā doma arī attiecīgi nogrimēties. Biju trupas «nagla» un pelnīju trīs mārciņas nedēļā. Izrādēs piedalījās arī bērnu ansamblis, kas tēloja pieaugušos, atveidojot lielpilsētas padibeņu dzīvi. Pēc mana ieskata, inscenējums bija drausmīgs, taču tas palīdzēja attīstīties manām komiķa dotībām.

Kad «Keisija cirks» uzstājās Londonā, es kopā ar pieciem mūsu trupas locekļiem apmetos Keningtonroudā pie misis Fīldsas, sešdesmit piecu gadu vecas atraitnes, kam bija trīs meitas: Frederika, Telma un Fēbe. Frederika bija precējusies ar kādu krievu mākslas galdnieku — jauku, bet ārkārtīgi neglītu cilvēku ar platu tatāra seju, gaišiem matiem un ūsām un šķielējošām acīm. Mēs visi seši ēdām virtuvē un ļoti labi iepazināmies ar ikvienu ģimenes locekli. Uzstādamies Londonā, te dzīvoja arī Sidnejs.

Aizgājis beidzot no «Keisija cirka», es atgriezos Keningtonroudā pie Fīldsiem un dzīvoju pie viņiem pilnā pansijā tāpat kā agrāk. Vecenīte bija labsirdīga, pacietīga un čakla. Viņas vienīgais ienākums bija īres nauda par istabām. Frederika, precēto meitu, uzturēja vīrs. Telma un Fēbe palīdzēja mājas darbos. Fēbe bija piecpadsmit gadu veca un skaista, ar ovālu seju un smalku profilu. Meitene mani stipri valdzināja kā fiziski, tā garīgi; pēdējām jūtām gan es no visa spēka pretojos, jo nebiju vēl septiņpadsmit gadu vecs un pret meitenēm loloju visciniskākos nodomus. Taču Fēbe bija tikumīga, un no maniem plāniem nekas neiznāca. Tomēr meitene mani iemīļoja, un mēs kļuvām ļoti labi draugi.

Fīldsu dāmas bija ārkārtīgi strauja rakstura sievietes un šad tad sanāca cita ar citu asā ķildā. Strīda iemesls parasti bija problēma, kurai no viņām pienākusi kārta veikt mājas soli. Apmēram divdesmit gadu vecā Telma, kas bija laiska un tēloja dāmu, mūžam apgalvoja, ka tas jādara Frederikai vai Fēbei. Pamazām vārdu maiņa kļuva visai trokšņaina, tika vilktas gaismā un, visiem dzirdot, izklāstītas senas pārestības un ģimenes noslēpumi. Misis Fīldsa klaigāja, ka Telma kopš tās reizes, kad aizbēgusi ar kādu jaunu Liverpūles advokātu, uzskatot sevi par smalku lēdiju, kam nepiedienot strādāt saimniecībā, un noslēdza savu atklāsmes runu, teikdama: — Nu, ja tu esi tāda dāma, tad taisies vien un skrien atpakaļ pie sava Liverpūles advokāta — tikai viņš tevi neņems. — Lai beidzamie vārdi izklausītos iespaidīgāki, misis Fīldsa paķēra tējas tasi un ar troksni nosvieda uz grīdas. Visu šo vētraino notikumu laikā Telma olimpiskā mierā cēli sēdēja pie galda. Tad viņa rāmi paņēma krūzīti un, sekodama mātes piemēram, ļāva tai viegli nokrist uz grīdas, sacīdama: — Es arī varu zaudēt savaldīšanos. — Pēc tam viņa nolidināja nākamo — un tā bez skaita, kamēr grīda noklājās ar saplēstu trauku lauskām. — Es arī varu sarīkot scēnu, — viņa teica. Nabaga māte un māsas tikai nevarīgi noskatījās. — Palūk, vien! Re, ko viņa dara! — māte novaidējās. — Vei, vei! Te tev būs vēl ko plēst, — un viņa pastiepa Telmai cukurtrauku, ko temperamentīgā jaunava arī paņēma un vienā mierā aizlingoja pakaļ citiem.

Šādos gadījumos Fēbe bija šķīrēj tiesnese. Viņa sprieda taisnīgi un godīgi, un pārējās meiteni cienīja. Parasti viņa izbeidza ķildu, piedāvādamās visu veikt pati, ko Telma tomēr neļāva.

Es jau gandrīz trīs mēnešus biju bezdarbnieks, un Sid-nejs mani uzturēja, maksādams misis Fīldsai četrpadsmit šiliņu nedēļā par ēdienu un dzīvokli. Brālis tagad bija viens no galvenajiem komiķiem Freda Kārno trupā un šad tad centās ieminēties vadītājam par savu talantīgo,

jauno brāli, taču Kārno izlikās neko nedzirdam, jo uzskatīja, ka es esmu vēl pārāk «zaļš».

Tanī laikā par pēdējo modes kliedzienu Londonā uzlūkoja ebreju komiķus, tāpēc izprātoju, ka apslēpšu savus jaunos gadus zem vaigu bārdas. Sidnejs iedeva man divas mārciņas, par kurām es iegādājos dziesmu notis un amerikāņu humoristisko krājumu «Medisona budžets»: no tās jautrajiem dialogiem smēlos vielu saviem jokiem. Nedēļām ilgi vingrinājos, izmantodams par skatītājiem Fīldsu ģimeni. Viņi klausījās uzmanīgi un centās mani uzmundrināt, taču cita labuma no šādas publikas nebija.

Man piešķīra nedēļu izmēģinājuma izrādēm bez atalgojuma Forestera mjūzikhollā, mazā teātrī, kas atradās Mailendroudas tuvumā ebreju kvartāla centrā. Biju tur uzstājies agrāk kopā ar «Keisija cirku», un direkcija domāja, ka var ļaut man pamēģināt. Manas nākotnes cerības un sapņi bija atkarīgi no šīs izmēģinājuma nedēļas. Kas zina, varbūt pēc Forestera es varēšu piedalīties spožās viesizrāžu turnejās pa visu Angliju? Gada laikā es varētu kļūt par vienu no ievērojamākajām varietē zvaigznēm, kuru vārdus afišās raksta ar milzu burtiem. Biju apsolījis nedēļas beigās, kad būšu numuru pilnīgi apguvis, apgādāt ar biļetēm visu Fīldsu ģimeni.

— Pēc savas veiksmīgās debijas jūs droši vien vairs pie mums nedzīvosiet? — Maicāja Fēbe.

— Protams, ka dzīvošu, — es cildenā augstsirdībā atteicu.

Pulksten divpadsmitos pirmdienas rītā notika dziesmu un to ievadrepliku mēģinājums kopā ar orķestri. Tas noritēja pilnīgi profesionālā līmenī. Taču es nebiju pietiekami padomājis par grimu un neparko nevarēju izgudrot, kādu masku īsti lai izveidoju. Pirms vakara izrādes vairākas stundas pavadīju ģērbtuvē eksperimentēdams, tomēr pat vislielākā bārda neļāva apslēpt manu jaunību. Savā naivumā neapjautu, ka manām komiskajām izdarībām piemīt antisemītiska nokrāsa un ka mani joki ir ne vien veci, bet arī pliekani. Turklāt nemācēju runāt īsti ebre-jiskā akcentā: vārdu sakot, no smieklīguma manā tēlā nebija ne vēsts.

Pēc pirmajiem jokiem publika sāka apmētāt mani ar sīknaudu un apelsīnu mizām, kā ari dauzīt ar kājām un svilpt. Sākumā neapzinājos, kas notiek, taču pamazām atskārtu savu šausmīgo stāvokli. Pasteidzināju kā darbību, tā runu, tomēr zobgalīgās ņirgas neapklusa un monētu un augļu mizu lietus kļuva arvien biezāks. Nonācis no skatuves, nenogaidīju direkcijas spriedumu, bet devos taisnā ceļā uz

ģērbtuvi, notīrīju grimu, izgāju no teātra un nerādīju šai mākslas templī vairs ne acu, atstādams tur pat savas notis.

Bija vēls, kad atgriezos mājās Keningtonroudā. Visa Fīldsu ģimene jau gulēja, un es par to biju ļoti pateicīgs. Rītā pie brokastu galda misis Fīldsa ņēmās mani dedzīgi izprašņāt, kā noritējusi izrāde. Es mākslotā vienaldzībā atteicu: — Labi, tikai nepieciešamas dažas izmaiņas. — Vecenīte sacīja, ka Fēbe aizgājusi palūkoties uz mani, bet nekā neesot stāstījusi, jo jutusies pārāk nogurusi un gribējusi iet gulēt. Kad vēlāk satikos ar Fēbi, meitene vakaru nemaz nepieminēja. Klusēju arī es, un mūsu piemēram sekoja misis Fīldsa un visi pārējie ģimenes locekļi. Neviens ne ar vārdu neatgādināja debiju un neizrādīja ne mazāko pārsteigumu, ka es izrādes neturpinu.

Sidnejs, par laimi, atradās provincē, tā ka man tika aiztaupītas mokas, ko būtu sagādājusi notikušā aprakstīšana, — tomēr brālis laikam uzminēja manas likstas vai arī viņam visu pastāstīja Fīldsi: lai būtu kā būdams, viņš man nekā nejautāja. Visiem spēkiem pūlējos izdzēst no atmiņas izrādes vakara šausmas, taču tās bija nežēlīgi iedragājušas manu pašpaļāvību. Drausmīgā pieredze iemācīja mani redzēt sevi patiesākā gaismā. Es sapratu, ka neesmu varietē komiķis, ka neprotu nodibināt tiešus sakarus ar publiku. Mierināju sevi ar domu, ka būšu raksturkomi-ķis. Tomēr, pirms man patiešām izdevās atrast savu ampluā, vajadzēja pārdzīvot vēl ne vienu vien vilšanos.

Septiņpadsmit gadu vecumā es tēloju jauneklīgu varoni skečā, ko sauca par «Jautro majoru», — pretīgi banālā lugā, kura noturējās uz skatuves tikai vienu nedēļu. Varone, mana laulātā draudzene, bija piecdesmit gadu veca sieviete. Ik vakaru viņa uzstreipuļoja uz skatuves, smaržodama pēc džina, un man, kvēli mīlošajam vīram, bija «skaistule» jāapskauj un jāskūpsta. Šis piedzīvojums izārstēja mani no jebkuras vēlēšanās tēlot mīlētājus.

Tad es izmēģināju roku lugu rakstīšanā. Sacerēju komisku skeču «Divpadsmit taisnīgie» — farsu par zvērinātajiem, kas apspriež sūdzību, kura ierosināta sakarā ar

Keningtonas skolā septiņarpus gadu vecumā (trešajā rindā, vidū)

Pa kreisi: Keningtonroudas Pounelterases 3. numura trešais stāvs (divi augšējie logi).
Pa labi: māja, kas atradās blakus kautuvei un konservu fabrikai. Te mēs dzīvojām, kad māte iznāca no psihiatriskās slimnīcas

Pirms panākumiem . . .

. . . un pēc tiem

«Džentlmenis, dzejnieks un vientuļš sapņotājs, kas mūžam alkst pēc romantikas»

laulības solījuma laušanu. Viens no zvērinātajiem bija kurlmēms, otrs — žūpa, trešais — kaktu dakteris. Pārdevu savu ieceri Čārkoutam, kas vodeviļās tēloja hipnotizētāju «hipnotizējis» mēdiju, viņš lika tam aizsietām acīm vadīt lando pa pilsētu, pats sēdēdams aizmugurē un raidīdams uz savu palīgu «magnētiskus impulsus». Viņš man solīja par lugu trīs mārciņas ar noteikumu, ka es pats to iestudēšu. Nolīgām māksliniekus, un es uzsāku mēģinājumus telpās virs «Raga» restorāna kluba zāles Keningtonroudā. Kāds īgns, vecs aktieris sacīja, ka skečs esot ne vien analfabētisks, bet arī muļķīgs.

Trešajā dienā mēģinājuma vidū saņēmu no Čārkouta zīmīti, kurā bija rakstīts, ka viņš nolēmis lugu neuzvest. Nepiederēdams pie drosmīgo cilts, es iebāzu zīmīti kabatā un turpināju mēģinājumu. Man pietrūka dūšas pateikt ļauno vēsti aktieriem. Lenča laikā palūdzu viņus atnākt uz mūsu dzīvokli, sacīdams, ka ar viņiem vēlas runāt mans brālis. Ievedu Sidneju guļamistabā un parādīju vēstuli. To izlasījis, viņš jautāja: — Nu, un vai tad tu viņiem nepateici?

— Nē, — es nočukstēju.

— Nu, tad pasaki.

— Nespēju, — es nopūtos. — Vienkārši nespēju, viņi taču jau trīs dienas mēģinājuši par skaidru velti.

— Bet tā tak nav tava ˆina, — Sidnejs mēģināja man iestāstīt. — Tūlīt ej un pasaki, — viņš man uzkliedza.

Zaudēju pēdējo kripatiņu drosmes un sāku pinkšķēt. — Ko tad lai es saku?

— Netaisi muļķības! — brālis piecēlās, izgāja otrā istabā un parādīja Čārkouta vēstuli, paskaidrodams, kas noticis, bet pēc tam aizveda mūs visus uz stūra krodziņu un izmaksāja katram glāzi alus ar sviestmaizi.

Aktieri ir neaprēķināmi. Vecais īgņa, kas tā bija kurnējis, tagad izturējās pavisam mierīgi un pasmējās, kad Sidnejs aprakstīja manu briesmīgo izmisumu. — Tā taču nav tava vaina, dēliņ, — viņš teica, uzsizdams man uz pleca. — Tas ir riebīgā, vecā nelieša Čārkouta pirksts.

Pēc izgāšanās pie Forestera viss, kam ķēros klāt, beidzās ar neveiksmi. Taču viena no visraksturīgākajām īpašībām, kas piemīt jaunatnei, ir optimisms: šajos gados cilvēks

instinktīvi jūt, ka nelaimes ir pārejošas un ka nepārtrauktu neizdošanos virkne ir tāda pati utopija kā šaurā taisno ļaužu taciņa, kas ved tiešā ceļā uz debesu valstību. Abām noteikti kaut kur jānovirzās sānis.

Laime man atkal pievērsa savu laipno vaigu. Kādā jaukā dienā Sidnejs pavēstīja, ka misters Kārno gribot mani redzēt. Liekas, viņš nebija apmierināts ar vienu no saviem aktieriem, mistera Harija Veldona partneri «Futbola sacīkstēs», kādā no visasprātīgākajiem

Kārno skečiem. Vel-dons bija visai iemīļots komiķis un palika populārs līdz pat savai nāvei trīsdesmitajos gados.

Misters Kārno bija drukns, mazs, melnīgsnējs vīriņš ar dedzīgām, asām acīm, kas vienmēr it kā novērtēja sarunu biedru. Viņš bija sācis kā akrobāts uz līdztekām un tad sapulcējis vienkop trīs aktierus, kas uzstājās lētos farsos. Šis kvartets kļuva par viņa komisko pantomīmu ansanībļa kodolu. Viņš pats bija lielisks komiķis, kas joprojām radīja daudz interesantu komēdiju varoņu tēlus, piedalīdamies uzvedumos pat tad, kad viņam jau piederēja piecas ceļojošas trupas.

Viens no viņa pirmajiem partneriem man vēlāk pastāstīja, kā misters Kārno aizgājis no skatuves. Kādu vakaru Mančestrā pēc izrādes aktieri žēlojušies, ka nupat Kārno vairs neizprotot ritmu un viņa dēļ ejot zudumā visi komiskie efekti. Kārno, kas tolaik bijis sakrājis no savām piecām trupām 50 000 mārciņu, teicis: — Nu, puiši, ja tādas patiešām ir jūsu domas, tad es aizeju! — un, noņēmis parūku, viņš smaidīdams nolicis to spoguļa priekšā. — Variet to uzskatīt par manu atlūgumu.

Mistera Kārno māja atradās Kouldhārberleinā, Kember-velā; tai blakus slējās noliktava, kurā viņš glabāja dekorācijas saviem divdesmit inscenējumiem. Turpat bija iekārtots arī kantoris. Saņēma viņš mani laipni. — Sidnejs man jūs ļoti slavēja, — viņš sacīja. — Kā jums šķiet —-vai jūs varētu tēlot Harija Veldona partnera lomu «Futbola sacīkstēs»?

Harijs Veldons bija īpaši angažēts šai izrādei ar ļoti lielu algu — trīsdesmit četrām mārciņām nedēļā.

— Dodiet tik iespēju, vairāk nekas man nav vajadzīgs, — es pašpaļāvīgi atbildēju.

Viņš pasmaidīja. — Septiņpadsmit gadi ir gaužām maz, un jūs izskatāties vēl jaunāks.

Es bezrūpīgi paraustīju plecus. — Tas atkarīgs no grima.

Kārno iesmējās. Vēlāk viņš Sidnejam bija teicis, ka par darbu es varot pateikties šim žestam.

— Labs ir, paraudzīsimies, ko jūs protat, — viņš sacīja.

Mani pieņēma uz pusmēnesi ilgu izmēģinājuma laiku par trim mārciņām desmit šiliņiem nedēļā; Kārno norādīja: ja mans tēlojums apmierināšot, ar mani noslēgšot līgumu uz vienu gadu.

Lomas iestudēšanai man deva nedēļu laika — pēc tam Londonas «Kolizejā» vajadzēja notikt pirmizrādei. Kārno lika man aiziet uz «Šeperda Bušempaira» teātri, kur patlaban uzveda «Futbola sacīkstes», un pavērot aktieri, kas tēloja man uzticēto lomu. Jāatzīstas, viņš man šķita garlaicīgs un lempīgs, un, lieki netēlodams kautrīgo, es sev teicu, ka varēšu viņu pārspēt. Tēlu vajadzēja vairāk kariķēt, padarīt komiskāku. Nolēmu savu ieceri īstenot.

Mums bija tikai divi mēģinājumi; par lielāku skaitu misters

Veldons negribēja ne dzirdēt; patiesību sakot, viņš niknojās par šiem pašiem, jo tie viņu atrāva no iemīļotās golfa spēles.

Mēģinājumos es nekādu labo iespaidu neatstāju. Replikas lasīju lēni un jutu, ķa Veldonam rodas šaubas par manām spējām. Sidnejs, kas bija tēlojis to pašu lomu, būtu varējis man palīdzēt, ja vien atrastos Londonā, bet viņš piedalījās citā skečā, kuru patlaban izrādīja provincē.

Lai gan «Futbola sacīkstes» bija farss, pirms Veldona parādīšanās smiekli nekad neatskanēja. Visa darbība bija sagatavošanās viņa uznākšanai, un Veldons, būdams lielisks komiķis, protams, no paša pirmā brīža izraisīja nebeidzamas smieklu brāzmas.

Pirmizrādes vakarā «Kolizejā» mani nervi atgādināja uzvilktas stīgas. Nākamajām stundām vajadzēja atdzem-dināt manu ticību sev un izgaisināt atmiņas par kaunpilno, ļauno sapni, ko biju piedzīvojis pie Forestera. Soļoju šurp un turp pa milzīgās skatuves aizkulisēm, klusībā skaitīdams lūgšanas un mocīdamies pārmaiņus te šaubās, te bailēs.

Atskanēja mūzika. Pacēlās priekškars. Uz skatuves atradās vīru koris — puiši dziedādami trenējās. Beidzot viņi

aizgāja, atstādami telpu tukšu. Nu bija laiks parādīties man. Kā apmāts izgāju rampas gaismā, apzinādamies, ka tādos gadījumos cilvēkam vai nu jāprot uzveikt likteni, vai jālaižas pavisam dibenā. Tikko spēru pirmo soli uz skatuves, man novēlās kā smaga nasta no sirds. Viss bija skaidrs. Iznācu ar muguru piet publiku — tā bija mana paša izdoma. No šīs puses mans uzvalks izskatījās nevainojams: fraka, cilindrs, niedres spieķītis un getras — tipisks karaļa Eduarda valdīšanas laika augstdzimis nelietis. Tad es pagriezos un kļuva redzams mans sarkanais deguns. Atskanēja smiekli. Biju iekarojis skatītāju simpātijas. Melanholiski paraustījis plecus, es izsitu knipi un streipuļodams aizzēģelēju pār skatuvi, paklupdams pret hanteli. Tad mans spieķis aizķērās aiz piepūsta boksa maisa, kas nokarājās no griestiem. Maiss salēcās un iebelza man pa seju. Es sagrīļojos un atvēzēju spieķi, trāpīdams pats sev pa ausi. Skatītāji rēca smieklos.

Tagad jutos mierīgs. Izdoma darbojās neatslābdama. Es būtu varējis palikt viens uz skatuves kaut vai piecas minūtes un izraisīt publikā smieklus, nebilzdams ne pušplēsta vārda. Cienīgi un švītīgi soļojot pa skatuvi, man pēkšņi sāka slīdēt lejup bikses. Biju pazaudējis pogu. Ņēmos to meklēt. Pacēlu no zemes kādu iedomātu sīku priekšmetu, bet tad sasutis aizmetu to sānis, norūkdams: — Nolādētie truši! — Zāli atkal pāršalca smiekli.

No kulisēm kā pilns mēness pabāzās Harija Veldona galva. Agrāk pirms viņa parādīšanās neviens nebija smējies.

Kad Veldons uznaca, es šķietama izmisumā sažņaudzu viņa roku un čukstēju: — Aši! Citādi esmu dimbā! Saspraudi! — Tas viss bija

iepriekš neizmēģināta improvizācija. Biju labi noskaņojis publiku Harija spēlei; tovakar viņš guva milzīgus panākumus, un pa abiem kopā mēs daudzreiz izraisījām smieklus tur, kur agrāk tie nebija dzirdēti. Kad nolaidās priekškars, zināju, ka savu uzdevumu esmu izpildījis. Vairāki trupas locekļi spieda man roku un apsveica. Dodamies uz ģērbtuvi, Veldons pār plecu atskatījās atpakaļ un sausi izmeta: — Viss kārtībā — itin labi!

Tovakar gāju mājās kājām, lai nomierinātu nervus. Apstājies pārliecos pār Vestminsteras tiltu un vēroju tumšo, zīdaini lāsmojošo ūdeni, kas plūda zem balstiem.

Aiz prieka gribējās raudāt, bet acis palika sausas. Lai kā pūlējos un viebos, asaras kā nenāca, tā nenāca: biju izsmēlis visus spēkus. No Vestminsteras tilta devos uz Ele-fentendkāslas rajonu; pa ceļam apstājos un paviljonā iedzēru tasi tējas. Gribējās ar kādu parunāt, taču Sidnejs atradās provincē. Ilgojos, kaut viņš būtu te un es varētu pastāstīt par šovakaru — cik visam notikušajam liela nozīme, it īpaši pēc neveiksmes pie Forestera!

Miegs nenāca. No Elefentendkāslas rajona devos uz Keningtongeitu un izdzēru vēl vienu tasi tējas. Visu ceļu sarunājos pats ar sevi un smējos. Pulkstenis bija pieci no rīta, kad, galīgi noguris, aizgāju gulēt.

Pirmajā vakara mistera Kārno teātrī nebija; viņš atnāca uz trešo izrādi, kad publika man aplaudēja, tikko es parādījos. Kad nolaidās priekškars, viņš, starodams smaidā, pienāca man klāt un teica, lai rīt ierodoties kantori un parakstot līgumu.

Par pirmo vakaru nebiju Sidnejam neko rakstījis, tagad turpretī tūlīt aizsūtīju īsu telegrammu: «Parakstīju līgumu uz vienu gadu par četrām mārciņām nedēļā. Mī|i sveicinu. Čarlijs.» «Futbola sacīkstes» izrādīja Londonā četrpadsmit nedēļas; tad devāmies ceļojumā.

Veldona izveidotais komiskais tēls bija gaužām muļķīgs un lempīgs Lenkasteras vientiesītis, kas ar pūlēm vēla vārdus pār lūpām. Anglijas ziemeļos viņš guva lielus panākumus, taču dienvidos nekādu popularitāti neiemantoja. Bristolē, Kardifā, Plimutā, Sauthemptonā Veldona «akcijas» strauji kritās; šajās nedēļās viņš lēca vai gaisā aiz mazākā nieka, tēloja pavirši un savu niknumu izgāza uz mani. Izrādē viņam vajadzēja iecirst man pļauku un vispār šad un tad iedunkāt. Mēs to saucām par «plaukšķināšanu», tas ir, viņam bija jāizliekas, ka viņš zvetē man pa seju, taču patiesībā kāds aizkulisēs sasita plaukstas, lai izliktos, ka pliķis ir īsts. Taču Veldons dažreiz belza man no tiesas un nevajadzīgi stipri, — manuprāt, tā rīkoties viņu dzina skaudība.

Belfastē stāvoklis saasinājās līdz pēdējam. Kritiķi bija briesmīgi sadevuši Veldonam un uzslavējuši manu tēlojumu. To nu Veldons nevarēja ciest, un tovakar viņš uz skatuves iecirta tādu pliķi, ka man sāka asiņot deguns un komiskas izdarības vairs nenāca ne prātā. Vēlāk

es viņam piedraudēju, ka otrā tādā reizē viņš dabūs pa galvu ar butaforisko hanteli, kas vaļajas uz skatuves; bez tam es piebildu: ja viņam skauž, lai neizgāž savu žulti uz mani.

— Es lai jūs apskaustu? — viņš nicīgi izgrūda ceļā uz ģērbtuvi. — Man ir vairāk talanta dibengalā nekā jums visā miesas būdā!

— Acīm redzot, tieši šai vietā jūsu talants arī slēpjas, — es atcirtu un naski aizvēru ģērbtuves durvis.

Kad Sidnejs atgriezās pilsētā, mēs nolēmām noīrēt dzīvokli Brikstonroudā, izdodot par mēbelēm četrdesmit mārciņu. Aizgājām uz lietotu mēbeļu veikalu Ņūingtonbatsā un pateicām īpašniekam, ka mums jāiekārto četras istabas, nosaukdami arī summu, ko varam atļauties iztērēt. īpašnieks, laiku nežēlodams, stundām ilgi pats palīdzēja izvēlēties vajadzīgās lietas. Viesistabai iegādājāmies grīdsegu, pārējām telpām — linoleju. Nopirkām arī mīksto mēbeļu garnitūru — dīvānu un divus atzveltnes krēslus. Vienā viesistabas kaktā uzstādījām kokā grieztu mauru aizstatni, ko no aizmugures apgaismoja spilgti dzeltens lukturis. Pretējā kaktā uz zeltīta molberta zeltītā ietvarā visā savā godībā slējās pasteļglezna, kurā bija redzams kails modelis. Stāvēdama uz paaugstinājuma, daiļava vērās pār plecu uz bārdainu mākslinieku, kas dzīrās aizbiedēt viņai no gurna mušu. Laikam tieši šis «šedevrs» un aizstatnis piešķīra istabai īpašu noskaņojumu. Tās stils bija mauru tabakas bodītes un franču prieka mājas apvienojums. Taču mums tā patika. Nopirkām pat pianīno un, lai gan bijām spiesti iztērēt piecpadsmit mārciņu virs paredzētās summas, tomēr to nenožēlojām. Dzīvoklis Brikstonroudas piecpadsmitajā numurā, Glenšova blokmājā, bija mūsu ilgotā miera osta. Braukdami viesizrādēs pa provinci, jau iepriekš izbaudījām mirkli, kad atgriezīsimies mājās. Tagad bijām pietiekami turīgi, lai palīdzētu vectēvam un sūtītu viņam desmit šiliņus nedēļā. Varējām aiī nolīgt kalponi, kas ik pa trim dienām nāca uzkopt dzīvokli, lai gan patiesībā tas gandrīz nebija nepieciešams, jo mēs reti kad atļāvāmies pārbīdīt pat mazāko nieku. Uzvedāmies savā ligzdā kā dievnamā. Zvilnējām abi ar Sidneju milzīgajos klubkrēslos un izbaudījām tīksmu apmierinājumu. Nopirkām augstu kamīna aizsargu, kuram visgarām stiepās ar sar-

kanu ādu apsists sēdeklis, un es mēdzu staigāt no atzveltnes krēsla uz sarkano soliņu un ar gandarījumu to aptaustīt.

Sešpadsmit gadu vecumā manus priekšstatus par romantiku bija iedvesmojusi teātra afiša, kurā varēja redzēt meiteni, kas vējā plīvojošiem matiem stāvēja uz klints. Iztēlojos, kā es ar viņu spēlēju golfu (spēli, ko nevaru ne acu galā ieredzēt) un, trīsoša maiguma pārņemts, veselībā starodams, klīstu pa rasotajiem pakalniem un baudu skaisto dabu. Tā bija romantika. Taču jaunības mīlestība ir kas cits. Tā parasti rodas pēc sen pazīstama parauga. Viens vienīgs

skatiens, pāris vārdu (parasti muļķīgu) iesākumam — un nedaudzos mirkļos viss skats uz dzīvi izmainās, visa apkārtne kļūst mums labvēlīga un atklāj slēptus priekus. Tieši tā notika ar mani.

Biju gandrīz deviņpadsmit gadu vecs un jau panākumiem bagāts komiķis Kārno trupā, taču kaut kā trūka. Atšalca un aizšalca pavasaris, un pienāca mokpilni tukšā vasara. Ierastais dienas ritums apnika, vide likās garlaicīga. Nākotne tēlojās kā viena vienīga ikdiena, kas jāpavada neinteresantu, banālu cilvēku sabiedrībā. Man vairs negribējās strādāt tādēļ vien, lai nopelnītu naudu iztikai. Tā bija verga eksistenceˆ kurai trūķa jebkādas burvības. Mani pārņēma skumjas un neapmierinātība, un svētdienās es devos vientuļās pastaigās pa Londonas parkiem, kur klausījos orķestra mūziku. Nevarēju ciest ne pats savu, ne kāda cita sabiedrību. Protams, notika neizbēgamais: es iemīlējos.

Uzstājāmies «Stretemempairā». Tolaik ik vakaru sniedzām izrādes divos vai trijos teātros, braukdami no vienas vietas uz otru paši savā omnibusā. «Stretemā» ieradāmies vispirms un no turienes devāmies uz Kenterberijas mjūzik-hollu un tad uz «Tivoli». Kad sākām darbu, bija vēl gaiša diena. Valdīja tveicīgs karstums, un «Stretemempaira» zāle bija pustukša, kas manu melanholiju, starp citu, nemazināja.

Pirms mums uzstājās dziesmu un deju trupa «Berta Kutsa Yankee Doodle meitenes». Nepievērsu viņām gandrīz nekādu uzmanību. Taču otrajā vakarā, kad es vienaldzīgs un apātisks stāvēju aizkulisēs, viena no meitenēm

dejas laikā paslīdēja un citas sāka spurgt smieklos. Kāda smējēja pavērās sānis un ielūkojās man acīs, it kā jautādama, vai es arī uzjautrinos par šo joku. Lielās, brūnās, draiskulīgi mirdzošās acis mani pēkšņi paņēma savā varā. Tās piederēja slaidai gazelei ar glīti veidotu, ovālu seju, burvīgām, pilnām lūpām un skaistiem zobiem. Efekts atgādināja elektriskās strāvas triecienu. Nonākusi no skatuves, meitene man lūdza paturēt mazu spogulīti, kamēr pati sakārtoja matus. Tā guvu izdevību apskatīt viņu tuvumā. Ar to sākās. Nebija pienākusi vēl trešdiena, kad jau meičai pavaicāju, vai svētdien varēšu viņu satikt. Viņa iesmējās. — Es pat nezinu, kāds jūs izskatāties bez sarkanā deguna! — viņa iesaucās. Es toreiz tēloju krogus brāli «Mēmajos putnos» un biju ģērbies frakā un baltā kaklasaitē.

— Ceru, ka dzīvē mans deguns gluži tik sarkans nav un es arī neizskatos pēc veca kraķa, — pasteidzos iebilst. — Lai to pierādītu, rīt atnesīšu savu attēlu.

Iedevu viņai fotogrāfiju, kurā bija redzams skumjš jauneklis ar melnu kaklasaiti. Pēc manām domām, portrets bija visai izdevies.

— Ai, bet jūs taču esat pavisam jauns, — viņa brīnījās. ■— Es domāju, ka jūs esat daudz vecāks.

— Cik gadu tad jūs man devāt?

— Vismaz trīsdesmit.

Es pasmaidīju. — Man drīz būs deviņpadsmit.

Tā kā mēs ik dienas mēģinājām, tad darbdienās es ar viņu satikties nevarēju. Taču viņa apsolījās svētdienas pēcpusdienā pulksten četros atnākt pie Keningtongeitas.

Svētdien bija lielisks, silts laiks. Pie debesīm neredzēja ne mākoņīša. Ietērpos tumšā, eleganta griezuma uzvalkā ar piemērotu kaklasaiti un rokā vicināju melnkoka spieķi. Pulkstenis rādīja bez desmit minūtēm četri, un es, uztraucies kā skolas puika, gaidīdams vēroju pasažierus, kuri kāpa ārā no tramvajiem.

To darot, iedomājos, ka neesmu meiteni redzējis bez grima. Pēkšņi aizmirsu, kāda viņa vispār izskatās. Lai cik arī pūlējos, nespēju atcerēties viņas sejas vaibstus. Mani pārņēma viegls nemiers. Varbūt viņas skaistums bija neīsts?! Ilūzija?! Tikko no tramvaja izkāpa kāda neizskatīgāka meitene, es jau slīgu* izmisumā. Vai tiešām būs jā-

piedzīvo vilšanās? Varbūt mani bija apmānījusi paša iztēle vai arī veikli uzlikts grims?

Trūka trīs minūtes no četriem, kad kāda izkāpa no tramvaja un soļoja uz manu pusi. Man sašļuka dūša. Nācēja nepavisam nebija skaistule. Mani nomāca doma, ka būs jāpavada ar viņu vesela pēcpusdiena un turklāt jāizliekas sajūsmināt̄am. Jutos jau gluži nožēlojams. Tomēr pacēlu cepuri un savilku lūpas starojošā smaidā; jaunava noskaitusies nomērīja mani ar skatienu no galvas līdz kājām un devās tālāk. Paldies dievam, tā nebija viņa.

Tad precīzi vienu minūti pēc četriem no vagona izlēca jauna meitene, panācās tuvāk un apstājās maņā priekšā. Viņa bija bez grima, ģērbusies vienkāršā matrožu cepurītē un zilā jūrnieku jakā ar misiņa pogām un izskatījās skaistāka nekā jebkad. — Te nu es esmu, — viņa teica, rokas dziļi kabatās sabāzusi.

Meitenes klātbūtne mani tā samulsināja, ka es tik tikko nezaudēju valodu. Galīgi apjucis, neapjēdzu, ne ko teikt, ne darīt. — Pasauksim taksi, — aizsmacis izgrūdu un, palūkojies apkārt, pagriezos pret viņu. — Kur jūs gribētu braukt?

Viņa paraustīja plecus. — Vienalga, kur.

— Tad dosimies uz Vestendu paēst pusdienas.

— Es jau paēdu, — viņa mierīgi paskaidroja.

— To mēs pārrunāsim inašīnā, — es neatlaidos.

Mans drudžainais satraukums laikam darīja viņu nemierīgu, jo braucot es visu laiku daudzināju: — Es zinu, ka to nožēlošu — jūs esat pārāk daiļa! — Velti pūlējos būt asprātīgs un viņai iepatikties. Biju izņēmis no bankas trīs mārciņas un nolēmis vest viņu uz «Trokadero», kur, mūzikas aijāta un plīša elegances apņemta, viņa ieraudzītu mani visromantiskākajā gaismā. Gribēju viņu pārsteigt. Taču meitene palika gluži vēsa un mazliet izbrīnījusies klausījās manos runas plūdos —

sevišķi, kad es viņu nosaucu par savu Nemezīdu: šo vārdu nesen biju iemācījies.

Cik maz viņa noģida, kāda milzīga nozīme šim notikumam ir manā dzīvē! Es nedomāju par fizisko tuvību, man bija svarīga viņas sabiedrība. Dzīvojot tādos apstākļos kā es, eleganci un daiļumu varēja sastapt reti.

Tanī vakarā «Trokadero» es mēģināju pierunāt meiteni paēst pusdienas, taču bez panākumiem. Viņa bija ar mieru tikai paskrubināt sviestmaizi, lai man nebūtu jāēd vienam,

kā viņa izteicās. Tā kā mēs šai lepnajā restorānā aizņēmām veselu galdu, tad jutu, ka mans pienākums ir pasūtīt rūpīgi izvēlētu maltīti, kaut arī patiesībā es nemaz nebiju izsalcis. Pusdienas man bija smags un grūts pārbaudījums. Lāgā nezināju, kad kurš galda piederums jālieto. Mēģinādams maldināt biedreni, izlikos cik vien spēdams dabisks un nevērīgi noskaloju pat bļodiņā pirkstus, taču laikam gan mēs abi bijām laimīgi, kad atstājām restorānu un izkļuvām brīvībā.

Pēc «Trokadero» meitene nolēma doties mājās. Ierosināju pasaukt taksi, taču viņai labāk gribējās iet kājām. Tā kā viņa dzīvoja Kembervelā, tad man šāds priekšlikums bija īsti pa prātam; tas nozīmēja, ka varēšu ilgāk pabūt viņas sabiedrībā.

Tagad, kad manas vētrainās jūtas bija norimušas, viņa izturējās brīvāk. Tovakar staigājām pa Temzas krastmalu un Hetija pļāpāja par savām draudzenēm, nerātnībām un citiem sīkumiem, kam nebija savstarpēja sakara. Es gan lāgā neaptvēru viņas runas saturu. Apzinājos vienīgi, ka ir brīnišķīga nakts un ka es svētlaimīgā satraukumā staigāju pa paradīzi.

Pavadījis Hetiju, es, skurbs aiz laimes, atgriezos krastmalā. Visa pasaule tinās maigā gaismā, un es, dedzīgi vēlēdamies darīt ko labu, atdevu Temzas krastā guļošajiem bezpajumtniekiem atlikumu no savām trim mārciņām.

Norunājām satikties nākamajā rītā pulksten septiņos, jo astoņos Hetijai kaut kur Šāftsberija avēnijā sākās mēģinājums. No viņas mājām līdz metro stacijai Vestmin-sterbridžroudā bija apmēram pusotras jūdzes gājiena un, lai gan mans darbs allaž ievilkās vēlu un es nekad nelikos gulēt pirms diviem, uzcēlos jau rītausmā, lai varētu ar meiteni satikties.

Kembervelroudu tagad apvija burvju mirdza, jo tur dzīvoja Hetija Kellija. Šīs rīta pastaigas, kad mēs rokrokā soļojām uz metro staciju, bija pilnas svētlaimes, kurai piejaucās neskaidras ilgas. Noplukušajai, nolaistajai Kem-bervelroudai, pa kuru es parasti vairījos iet, nu piemita īpaša pievilcība, jo rīta miglā tajā mēdza iznirt Hetijas stāvs, kam es ar laimē drebošu sirdi devos pretī. Neatceros nenieka no tā, ko viņa šo pastaigu laikā teica. Jutos kā sapnī un ticēju, ka mūs savedis kopā noslēpumains spēks un mūsu vienība ir paša likteņa nolemta.

Biju pavadījis viņu trīs rītus, trīs īsus rītus, pēc kuriem dienas vairs neeksistēja līdz nākamajai ausmai. Tomēr ceturtajā reizē Hetijas izturēšanās izmainījās. Viņa apsveicinājās ar mani vēsi, bez sajūsmas un negribēja vairs iet rokrokā. Es meitenei jokodamies pārmetu, ka viņa mani nemīl.

— Jūs gribat pārāk daudz, — viņa atteica. — Galu galā man ir tikai piecpadsmit gadu, un jūs esat četrus gadus vecāks par mani.

Nekādi nespēju aptvert šīs piezīmes jēgu, taču viens bija skaidrs: mūs pēkšņi kaut kas šķīra. Hetija lūkojās -tieši uz priekšu un tipināja švītīgā skolnieces solī, sabāzusi abas rokas mēteļa kabatās.

— Citiem vārdiem sakot, jūs mani patiešām nemīlat,— es teicu.

— Nezinu, — viņa atbildēja.

Jutos kā apstulbināts. — Ja jau nezināt, tad nemīlat.— Viņa par atbildi tikai klusēja. — Redzat, kas es esmu par pravieti, — es tādā pašā vieglā noskaņā turpināju. — Es jau jums teicu iepriekš, ka mūsu sastapšanos nožēlošu.

Mēģināju uzminēt, kas norisinās viņas dvēselē, un uzzināt, ko viņa pret mani jūt, taču Hetija uz visiem jautājumiem tikai atbildēja: — Es nezinu.

— Vai jūs būtu ar mieru mani precēt? — es viņu

izaicināju. t

— Esmu pārāk jauna.

— Nu, bet, ja jūs būtu spiesta precēties, vai tas būtu es vai arī kāds cits?

Hetija tomēr palika neizdibināma un tikai atkārtoja:

— Nezinu ... Jīis man patikat... bet...

— Bet mīlestību jūs pret mani nejūtat, — es, sirdij pamirstot, pabeidzu.

Hetija neteica nekā. Rīts bija apmācies, un ielas izskatījās pelēkas un pilnas bezcerības.

— Nelaime tā, ka esmu ļāvis aiziet visam par tālu, — es aizsmacis sacīju. Bijām pienākuši pie metro ieejas.

— Laikam būs labāk, ja šķirsimies un nekad vairs neredzēsimies, — turpināju, vēlēdamies dzirdēt, ko viņa uz to atbildēs.

Hetija izskatījās visai nopietna.

Saņēmu viņas roku un maigi papliķēju. — Ardievu, tā būs labāk. Jums jau tā ir pārāk liela vara pār mani.

to?

— Ardievu, — viņa sacīja. — Man ļoti žēl.

Atvainošanās nozīmēja sāpīgu triecienu. Kad Betija

ienira metro stacijā, jutu krūtīs neciešamu tukšumu.

Ko es biju izdarījis? Varbūt rīkojos pārāk strauji? Nevajadzēja viņu izaicināt. Biju uzvedies kā uzpūtīgs muļķis un pats sev atņēmis iespējas meiteni vēl kādreiz redzēt. Ja es pēc šādas sarunas censtos vēl

to darīt, tad kļūtu smieklīgs. Kas nu vairs bija līdzams? Varēju tikai ciest. Kaut spētu iemidzināt šīs dvēseles mokas līdz tam brīdim, kad viņu atkal sastapšu! Lai nāktu kas nākdams, jāturas no Hetijas tālāk, kamēr viņa pati izsaka vēlēšanos mani redzēt. Varbūt runāju pārāk nopietni, pārāk uzstājīgi? Nākamreiz, kad tiksimies, izlikšos bezrūpīgs un vienaldzīgs. Bet vai viņa gribēs mani vairs redzēt? Citādi nemaz nedrīkst būt! Nav iespējams, ka viņa mani tik viegli aizraidītu projām.

Nākamajā rītā nespēju noturēties, neaizgājis uz Kem-bervelroudu. Nesatiku Hetiju, bet viņas māti. — Ko jūs esat nodarījis Hetijai! — viņa iesaucās. — Meitene atnāca mājās raudādama un sacīja, ka jūs viņu negribot vairs redzēt.

Paraustīju plecus un ironiski pasmaidīju. — Un ko viņa man nodarījusi? — Tad vilcinādamies ievaicājos, vai drīkstētu viņu vēlreiz satikt.

Māte piesardzīgi papurināja galvu. — Nē, nedomāju, ka jums to vajadzētu darīt.

Uzaicināju viņu iedzert malku vīna, un mēs aizgājām uz stūra bāru pārrunāt notikušo. Kad nu es atkal ņēmos lūgties, lai ļauj man Hetiju redzēt, māte piekrita.

īzdzirdusi zvanu, durvis mums atvēra pati «vainīgā». Ieraugot mani, viņas sejā atplaiksnījās pārsteigums un ziņkāre. Meitene nupat bija nomazgājusies ar «Saulstaru» ziepēm un smaržoja spirgti kā pavasaris. Viņa palika stāvam durvīs, lielām acīm vēsi un vērtējoši lūkodamās manī. Redzēju, ka nav uz ko cerēt.

— Atnācu vēlreiz atvadīties, — sacīju, mēģinādams pārvērst visu jokā.

Betija neatbildēja, bet es redzēju, cik ļoti viņai gribas tikt no manis vaļā.

Pastiepu roku un pasmaidīj u. — Tātad ardievu vēlreiz, —• es pavēstīju.

— Ardievu, — viņa salti noskaldīja.

Lai gan biju sastapis meiteni tikai piecas reizes un gandrīz neviena satikšanās nebija vilkušies ilgāk par divdesmit minūtēm, šī īsā saskarsme ietekmēja mani krietnu laiku.

septītā nodaļa

1909. gadā devos uz Parīzi. Msjē Rirnels no Folīberžēra teātra bija noslēdzis ar Kārno trupu īstermiņa līgumu uz vienu mēnesi. Kā mani satrauca doma par ārzemju ceļojumu! Nedēļu pirms brauciena uzstājāmies Vulidžā. Skumji ritēja drēgnās dienas nožēlojamajā pilsētelē, un es ar nepacietību gaidīju pārmaiņas. Mums bija jāizbrauc svētdien agri no rīta. Es gandrīz nokavēju vilcienu, dabūju rikšot pa platformu un ar pūlēm noķēru pēdējo bagāžas vagonu, kurā pavadīju visu ceļu līdz Doverai. Toreiz man bija • talants uz vilcienu nokavēšanu.

Braucot pāri kanālam, lietus gāza straumēm, taču, ieraugot cauri miglas autam Franciju, mani pārņēma neaprakstāma sajūsma. — Tā nav Anglija, — biju spiests sev vienā laidā atgādināt. — Tas ir kontinents! Francija! —• Šī zeme vienmēr bija rosinājusi manu iztēli. Tēvā ritēja franču asinis — Čaplinu ģimenes dzimtene patiesībā bija Francija. Mani senči bija* pirmoreiz spēruši kāju uz Anglijas zemes hugenotu laikā. Vectēva brālis ar lepnumu mēdza uzsvērt, ka Čaplinu ģimenes angļu nozarojumu dibinājis kāds franču ģenerālis.

Bija vēls rudens un ceļojums no Kalē uz Parīzi — garlaicīgs. Tam visam par spīti, tuvojoties Francijas galvaspilsētai, mans satraukums pieauga. Braucām pa drūmu, vientulīgu apvidu. Tad pamazām satumsušajā debess pamalē iekvēlojās gaiša blāzma. — Tas ir Parīzes uguņu atspīdums, — teica kāds francūzis, kas bija iekāpis mūsu vagonā.

Parīze pilnīgi atbilda manām cerībām. Brauciens no Ziemeļu stacijas uzGofruāMarī ielu mani satrauca un lika kvēlot nepacietībā: ik stūrī gribējās izlēkt no ratiem un iet tālāk kājām. Pulkstenis bija septiņi vakarā, kafejnīcas aicinot mirdzināja zeltītās ugunis, un ārpusē novietotie galdiņi liecināja, ka cilvēki te prot līksmoties. Neskaitot vienīgo jaunievedumu — nedaudzās automašīnas, Parīze

joprojām bija Monē$_r$ Pisaro un Renuāra pilsēta. Bija svētdiena, un ikviens šķita kārojam pēc izpriecām. Atmosfēra bija jautra un dzīvības pilna. Pat mana istaba ar akmens grīdu Gofruā Mārī ielā — es šo telpu dēvēju par Bastī-liju — nespēja noslāpēt manu trauksmi, jo cilvēki te sēdēja nevis mājās, bet pie galdiņiem bistro un kafejnīcu durvju priekšā.

Svētdienas vakars bija brīvs, tāpēc varējām noskatīties izrādi Folīberžēra varietē teātrī, kur mums pirmdien bija jāsāk uzstāties. Man likās, ka neviens teātris nekad nav izstarojis tādu spožumu kā zeltā un plīšā, spoguļos un lielās kristāla lustrās dzirkstošais «Folīberžērs». Biezām grīdsegām izklātajos foajē un beletāžā pastaigājās augstākā sabiedrība. Dārgakmeņiem apkārušies Indijas prinči sarkanos turbānos

un turku un franču virsnieki spalvām greznotās cepurēs bāros sūca konjaku. Plašajā garderobē spēlēja mūzika, un dāmas ļāva noslīdēt apmetņiem un kažokiem, atsegdamas baltos plecus. Tās bija «pastāvīgās apmeklētājas», kas promenēja foajē un beletāžā un diskrēti uzrunāja vīriešus. Tolaik viņas izskatījās skaistas un izsmalcinātas.

«Folīberžērā» bija arī profesionāli valodnieki, kas staigāja pa teātri ar uzrakstu «tulks» pie cepurēm, un es sadraudzējos ar galveno, kurš prata tekoši runāt vairākās valodās.

Pēc izrādes mēdzu apģērbt savu skatuves fraku un ienirt promenētāju pūlī. Kāda gracioza būtne ar slaidu gulbja kaklu un maigu baltu ādu lika manai sirdij iepukstēties ātrāk. Augumā viņa atgādināja Gibsona[7] dejotājas, izskatījās ārkārtīgi skaista, ar uzrautu deguntiņu un garām, melnām skropstām. Tērpusies skaistule bija melnā samta kleitā un garos, baltos cimdos. Dodamās augšup pa bel-etāžas kāpnēm, viņa vienu no tiem nometa zemē. Es to aši pacēlu.

— Mērci, — viņa sacīja.

— Es vēlētos, kaut jūs nomestu to vēlreiz, — draiski atsaucos.

— Pardon?

Apjautu, ka viņa neprot angļu valodu; es turpretī nerunāju franciski. Tāpēc devos tiešā ceļā pie sava drauga tulka. — Šeit ir kāda kundze, kas izraisa manī kvēlas vēlēšanās. Taču viņa šķiet visai dārga.

Tulks paraustīja plecus. — Dārgāka par luidoru jau nebūs.

— Labi, — es piekritu, kaut gan, pēc manam domām, luidors toreiz nozīmēja krietnu naudas summu — un ta patiešām arī bija.

Lūdzu tulku uzrakstīt uz pastkartes dažas franču mīlas frāzes, ar kurām varētu atklāt mīlestību: «Je vous adore», «Je vous ai aimé la première fois que je vous ai vu»[3]. Tās es gribēju lietot piemērotajā acumirklī. Pilnvaroju tulku ievadīt iepriekšējās sarunas, un viņš, izpildīdams pastnieka pienākumus, gāja no viena pie otra. Beidzot viņš atgriezās un sacīja: — Viss norunāts, cena ir viens luidors, bet jums jāsamaksā važonis līdz viņas dzīvoklim un atpakaļ.

Es brīdi pavilcinājos. — Kur viņa mīt? — vaicāju.

— Neiznāks vairāk par desmit frankiem.

Tas nu bija tīrais posts, jo šādus papildizdevumus es nebiju sagaidījis. — Vai kājām iet viņa nevarētu? — jokodamies noprasīju.

— Klausieties, šī meitene pieder pie augstākās klases, par važoni nav ko kaulēties, — tulks pamācīja.

Tā es samierinājos.

Kad viss bija nokārtots, pagāju daiļavai garām uz bel-etāžas kāpnēm. Viņa pasmaidīja, un es atskatījos. — Ce soir![4] — uzsaucu.

— Enchantée, monsieur![5]

Tā kā mums pirms pārtraukuma bija jāuzstājas, apsolījos sagaidīt viņu tūlīt pēc daļas beigām. — Kamēr nolīgsiet važoni, — teica mans draugs, — es padabūšu meiteni, tad nevajadzēs velti šķiest laiku.

— Šķiest laiku?

Braucot pa Itāliešu bulvāri, meitenes seja un slaidais, baltais kakls gaismēnu rotaļā likās velnišķīgi skaisti. Pa-slepus palūrēju uz franču teikumiem pastkartē. — Je vous adore, — iesāku.

Viņa iesmējās, atsegdama lieliskus, baltus zobus. — Jūs ļoti labi runājat franciski.

— Je vous ai aimé la première fois que je vous ai vu, — es dedzīgi turpināju.

Viņa atkal iegulgojās un izlaboja manu franču valodu, paskaidrodama, ka vajagot lietot familiāro «tu». Mirkli padomājusi, skaistule vēlreiz iesmējās un tad palūkojās pulkstenī, taču tas bija apstājies, un meitene ar zīmēm lika noprast, ka grib uzzināt pareizo laiku, jo pulksten divpadsmitos viņai esot ļoti svarīga tikšanās.

— Taču ne šovakar, — es kautri iebildu.

— Oui, ce soir[6]

— Bet jūs esat aizņemta visu vakaru, toute la nu.it![7]

Daiļava pēkšņi izskatījās gluži vai izbijusies. — Oh, non, non, non! Pas toute la nuit![8]

Tālāk norise bija riebīga. — Vingt francs pour le mo-ment?[9]

— C'est pa/[10] — viņa izteiksmīgi atcirta.

— Man žēl, — es sacīju, — tomēr laikam būs labāk, ja apturēšu važoni.

Samaksājis un norādījis aizvest daiļavu atpakaļ uz «Folīberžēru», es bēdīgs un vīlies izrāpos ārā.

Mēs būtu varējuši palikt «Folīberžērā» savas desmit nedēļas, jo guvām lielus panākumus, taču misteram Kārno vajadzēja pildīt citas norunas. Es šai laikā saņēmu sešas mārciņas nedēļā un iztērēju tās līdz pēdējam penijam. Pie manis ieradās kāds Sidneja brālēns — viņa tēva radinieks. Viņš bija bagāts, piederēja pie tā saucamās augstākās šķiras un, uzturēdamies Parīzē, palīdzēja atrast iespējas, kā jautri pavadīt laiku. Šis radinieks bija liels teātra cienītājs un noskuva pat ūsas, lai izskatītos pēc mūsu trupas locekļa un drīkstētu slaistīties pa aizkulisēm. Diemžēl drīz viņu aizsauca uz Angliju, kur, cik nopratu, cienījamie vecāki sadeva nabadziņam pamatīgu brāzienu un aiztrieca uz Dienvidameriku.

Pirms Parīzes ceļojuma tiku dzirdējis, ka «Folīberžērā» uzstājoties Hetijas trupa, tāpēc cieši apņēmos meiteni atkal satikt. Atbraukšanas vakarā devos uz ģērbtuvēm aptaujāties, taču no kādas baleta meitenes uzzināju, ka trupa pirms nedēļas aizbraukusi uz Maskavu. Sarunādamies ar dejotāju, pēkšņi izdzirdu uz kāpnēm dzedru balsi:

Nāc tūlīt šurp! Kā tu iedrošinies runāt ar svešiniekiem!

Kliedzēja bija meitenes māte. Mēģināju viņai ieskaidrot, ka esmu tikai gribējis ievākt ziņas par savu draudzeni, taču sadusmotā sieviete nelikās mani ne redzam. — Nav ko runāt ar šo cilvēku, nāc tūlīt pie

manis!

Šāda rupjība mani aizvainoja. Tomēr vēlāk iepazinos ar nikno dāmu labāk. Viņa ar abām meitām, kas dejoja «Folīberžēra» baleta ansamblī, dzīvoja tai pašā viesnīcā, kur es. Jaunākā, trīspadsmit gadu veca, ļoti daiļa un apdāvināta meitene, izpildīja primadonnas partijas, turpretī otrā, piecpadsmit gadu vecā, nevarēja lepoties ne ar talantu, ne glītu izskatu. Māte, pilnmiesīga francūziete ap četrdesmitiem, bija precējusies ar skotu, kas dzīvoja Anglijā. Kad uzsākām izrādes «Folīberžērā», viņa pienāca man klāt un atvainojās par savu skarbo izturēšanos. Tā nodibinājām ļoti draudzīgas attiecības. Tiku bieži uzaicināts ģimenē uz tēju, kuru dzērām guļamistabā.

Kad tagad padomāju, tad redzu, ka biju neticami vientiesīgs. Kādu pēcpusdienu, kad bērnu nebija mājās un mēs ar māti sēdējām vieni, viņas uzvedība kļuva visai dīvaina. Liedama tēju, viņa sāka trīsēt. Es patlaban plaši apcerēju savas cerības un sapņus, mīlas dēkas un vilšanās, un laipno dāmu tas viss ļoti aizkustināja. Kad piecēlos, lai noliktu tējas tasi uz galdˆ, viņa pienāca man klāt.

-—Jūs esat jauks, — viņa sacīja, saņemdama manu seju abās plaukstās un ielūkodamās dziļi acīs. — Tādam burvīgam zēnam kā jums nedrīkstētu darīt sāpes. — Viņas skatiens kļuva dīvaini ciešs, gandrīz vai hipnotizējošs, un balss iedrebējās. — Vai zināt, es jūs mīlu kā dēlu, — viņa turpināja, joprojām kļaudama delnās manu seju. Tad viņa lēni pieliecās tuvāk un mani noskūpstīja.

— Pateicos, — es patiesā priekā sacīju un savas sirds vientiesībā arī atbildēju ar skūpstu. Viņa joprojām drebošām lūpām un apmiglotām acīm urbās manī, bet tad pēkšņi savaldījās un gāja ieliet vēl vienu tasi tējas. Viņas izturēšanās izmainījās, un ap muti iegulās smaids. — Jūs esat ļoti jauks, — viņa atkārtoja. — Man jūs ļoti patīkat.

Viņa man uzticēja raizes par savām atvasēm. — Jaunākā ir ļoti laba meitene, — viņa sacīja, — turpretī vecāko vajag uzmanīt; viņa kļūst par veselu problēmu.

Pēc izrādes māte mēdza mani uzaicināt uz vakariņām

lielajā guļamistabā, kas atradās viņas un jaunākās meitas rīcībā. Atvadoties es, vēlēdams «labu nakti», abas noskūpstīju; pēc tam man bija jāiet cauri mazai telpai, kur gulēja vecākā skuķe. Kādu nakti, kad es patlaban devos projām, meitene pamāja, lai pienāku klāt, un iečukstēja: — Atstājiet savas durvis vaļā; kad māte ar māsu aizmigs, aiziešu pie jums. — Ticiet vai ne, es sašutis viņu atgrūdu un cienīgi izsoļoju no istabas. Dzirdēju, ka, izbeidzoties angažementam «Folīberžērā», vecākā meita, kam vēl joprojām bija piecpadsmit gadu, aizbēgusi ar suņu dresētāju, druknu, sešdesmit gadu vecu vācieti.

Tomēr tik nevainīgs, kā izskatījos, es vienmēr vis nebiju. Dažkārt kopā ar citiem trupas locekļiem pavadīju naktis, dzīrodams pa

bordeļiem un nododamies visādām jaunības trakulībām. Reiz, iedzēris vairākas glāzes absinta, sanācu matos ar bijušo vieglā svara čempionu Erniju Stounu. Kautiņš sākās restorānā, un, kad viesmīļi un policija bija mūs izšķīruši, viņš sacīja: — Satiksimies viesnīcā, — proti, kur abi dzīvojām. Stouna istaba atradās virs manējās, un četros no rīta, atkuģojis mājās, es pieklauvēju pie Ernija durvīm.

— Nāciet iekšā, — viņš ņipri atteica, — tikai novelciet kurpes, lai nesaceltu lieku troksni.

Klusēdami noģērbāmies līdz pusei un nostājāmies viens otram pretī. Sitām un aizsargājāmies, šķiet, bezgalīgi ilgu laiku. Vairākas reizes viņš man iezvēla tieši pa zodu, taču nesekmīgi. — Es gan domāju, ka jūs protat belzt labāk, — zobojos. Viņš izdarīja izklupienu, bet netrāpīja un iebrāzās ar galvu sienā, gandrīz nokautēdams pats sevi. Mēģināju pieveikt viņu pavisam, bet mani belzieni bija par vārgiem. Tobrīd varēju gan zvetēt nesodīts, taču dunkām trūka spēka. Pēkšņi saņēmu triecienu tieši pa muti, un tas veda mani pie prāta, jo jutu, ka priekšzobi kļuvuši pavisam vaļīgi. — Pietiek, — sacīju, — negribu zaudēt zobus. — Viņš pienāca man klāt, apskāva un tad ielūkojās spogulī: biju saģērējis viņa seju sloksnēs. Rokas man bija satūkušas tik milzīgas kā boksa cimdi, un uz griestiem, aizkariem un sienām vīdēja asins traipi. Kā tie tur varēja nokļūt — nezinu.

Visu nakti man no lūpu kaktiņa sūcās asinis un ritēja lejup pa kaklu. Mazā primadonna, kas mēdza no rītiem ienest tasi tējas, skaļi iebrēcās, domādama, ka esmu izda

lu

rijis pašnāvību. Kopš tās reizes neesmu vairs nekad ne ar vienu kāvies.

Kādu vakaru pienāca klāt tulks, teikdams, ka mani vēloties redzēt slavens mūziķis. Vai es būšot tik laipns un ieiešot viņa ložā? Uzaicinājums šķita interesants, jo mūziķim blakus sēdēja ārkārtīgi skaista eksotiska izskata dāma no Krievu baleta. Tulks stādīja mani priekšā. Džentlmenis sacīja, ka viņam ļoti paticis mans tēlojums, bet viņš jūtoties pārsteigts, redzēdams, cik es vēl esot jauns. Dzirdot šos komplimentus, es pieklājīgi palocījos, pa reizei slepus paglūnēdams uz komponista draudzeni. — Jūs gluži neapzinīgi esat gan mūziķis, gan dejotājs, — viņš teica.

Juzdams, ka uz šo komplimentu var atbildēt tikai ar saldu smaidu, es pavēros tulkā un vēlreiz pieklājīgi paklanījos. Mūziķis piecēlās un sniedza man roku. Sekoju viņa piemēram. — Jā, — viņš turpināja, paspiezdams manu roku. — Jūs esat patiess mākslinieks. — Kad bijām izgājuši gaitenī, pagriezos pret tulku un noprasīju: — Kas bija tā dāma?

— Viņa ir krievu baletdejotāja, mademoiselle... — Vārds bija visai garš un grūti iegaumējams.

— Un kā sauca džentlmeni? — taujāju tālāk.

Debisī, — tulks atbildēja, — slavenais komponists Debisī.

— Neesmu savu mūžˆ par tādu dzirdējis, — es piezīmēju.

Tas bija gads, kad pēc skaļa skandāla tiesāja Šteinheila kundzi, ko apvainoja vīra noslepkavošanā, bet vēlāk atzina par nevainīgu; tas bija gads, kad radās sensacionālā «pompom» deja, kurā pārinieki, nepieklājīgi un izlaidīgi gorīdamies, spiedās viens otram klāt; tas bija gads, kad pasludināja neticamus ienākuma nodokļus — proti, no vienas mārciņas atvilka sešus pensus; un tas bija gads, kad Debisī iepazīstināja Angliju ar savu orķestra prelūdiju «Fauna diendusa», kuru klausoties, publika sāka svilpt un atstāja zāli.

Bēdīgs atgriezos Anglijā un devos ceļojumā pa provinci. Kāds pretstats Parīzei! Šie drūmie svētdienas vakari zie-meļapgabalu pilsētās! Viss slēgts, un vienīgā mūzika, ko, klaiņādami pa tumšajām ieliņām, dzird iedzērušie puiši

un smieklos spurdzošās meitenes, ir sērīgas, pārmetošas zvanu skaņas Citu izklaidēšanās iespēju svētdienās nav.

Bija aizritējuši seši mēneši, kopš trupa atgriezās no Parīzes, un es pamazām iegāju jau ierastajās sliedēs, kad no Londonas kantora pienāca vēstis, kas mani tūlīt uzmundrināja. Misters Kārno paziņoja, ka nākamajā «Futbola sacīkšu» sezonā man jāuzstājoties Harija Veldona vietā. Jutu, ka mana laimes zvaigzne iemirdzas spožāk. Lai gan biju guvis sekmes «Mēmajos putnos» un citos skečos, kas ietilpa mūsu repertuārā, tomēr tie bija niecīgi panākumi, salīdzinot ar galvenās lomas tēlošanu «Futbola sacīkstēs». Bez tam tai vajadzēja būt pirmajai izrādei «Oksfordā», Londonas ievērojamākajā varietē teātrī. Bija paredzēts, ka mēs būsim vakara nagla un manu vārdu pirmoreiz iespiedīs lieliem burtiem afišas augšgalā. Tas bija krietns solis uz priekšu. Laba veiksme «Oksfordā» nostiprinātu manu slavu, dotu pamatu prasīt lielu algu un galu galā ļautu nākt klajā ar paša skečiem. Prātā biju izkalis jau visādus brīnišķīgus plānus. Tā kā «Futbola sacīkstēm» tika angažēts faktiski tas pats aktieru sastāvs, mēģinājumiem nevajadzēja vairāk par nedēļu. Biju daudz domājis, kā tēlot šo lomu. Harijs Veldons runāja Lenkašīras dialektā. Es nolēmu, ka būšu koknejietis.

Taču pirmajā mēģinājumu dienā saslimu ar laringītu. Darīju visu, lai saudzētu balsi — runāju čukstot, ārstējos ar inhalācijām un skaloju kaklu, kamēr bailes laupīja man jebkuru kariķēšanas spēju un liedza piešķirt tēlam krāsainību.

Pirmajā vakarā visas manas kakla dzīslas un balss saites bija sasprindzinātas līdz pēdējam. Taču runa tik un tā izrādījās par klusu. Pēc izrādes pie manis atnāca Kārno. Viņa seja pauda pa daļai vilšanos, pa daļai nicināšanu. — Neviens nevarēja jūs sadzirdēt, — viņš pārmezdams sacīja. Es apgalvoju, ka nākamajā vakarā man balss

skanēs labāk, taču tā nenotika. īstenībā kļuva vēl sliktāk, jo piepūle bija tik milzīga, ka man draudēja briesmas zaudēt balsi pavisam. Trešajā vakarā vajadzēja mani dublēt. Rezultātā angažements pēc pirmās nedēļas izbeidzās. Visas manas cerības un sapņi par izrādēm «Oksfordā» sabruka, vilšanās laupīja spēkus, un es iegulu ar gripu.

Nebiju redzējis Hetiju ilgāk par gadu. Juzdamies pēc gripas vārgs un melanholisks, atkal iedomājos par viņu un reiz vēlā vakara stundā aizklīdu līdz meitenes mājai Kembervelā. Taču nams izrādījās tukšs, un pie tā vīdēja uzraksts: «Izīrējams».

Sāku bezmērķīgi klīst pa ielām. Pēkšņi no tumsas iznira kāds stāvs, kas šķērsoja braucamo ceļu un tuvojās man.

— Carlij! Ko jūs te darāt? — Tā bija Hetija, ģērbusies melnā kotika kažokā un tādā pašā apaļā cepurītē.

— Atnācu jūs apciemot, — es jokodams atteicu.

Viņa pasmaidīja. — Jūs izskatāties ļoti vājš.

Pastāstīju, ka esmu tikai nupat atspirdzis no gripas.

Meitene tagad bija septiņpadsmit gadu veca, tīri glīta un eleganti ģērbusies.

— Bet ko j ū s īsti te darāt? — vaicāju.

— Apciemoju kādu draudzeni un tagad eju pie brāļa. Vai gribat nākt līdzi? — viņa uzaicināja.

Pa ceļam Hetija pastāstīja, ka viņas māsa apprecējusi amerikāņu miljonāru Frenku Gūldu, patlaban dzīvojot Nicā un viņa, Hetija, rīt no rīta atstājot Londonu, lai dotos pie viņiem.

Tovakar vēroju, kā mana iecerētā koķeti dejo ar brāli. Viņas pavedinošā izturēšanās izskatījās muļķīga, un es pats pret savu gribu nespēju atvairīt sajūtu, ka mana kvēlā mīlestība pret viņu%mazliet atvēsinās. Vai viņa bija kļuvusi tikpat banāla kā citas meitenes? Šī doma mani skumdināja, un es pieķēru, ka raugos uz Hetiju kā vienaldzīgs vērotājs.

Viņas ligūra tagad likās sievišķīgāka, es ievēroju krūšu apveidus, un man šķita, ka tās nav pietiekami apaļas un kārdinošas. Vai es viņu precētu, pat ja varētu to atļauties? Nē, man nebija vēlēšanās precēties ne ar vienu.

Pavadīdams meiteni saltajā, skaidrajā naktī mājup, es apcerēju viņas iespējas nodzīvot skaistu un laimīgu mūžu. Laikam mana balss skanēja ne tikvien sēri, bet arī vienaldzīgi, jo viņa sacīja; — Jūs runājat tik bēdīgi, ka man gandrīz gribas raudāt.

Tovakar aizgāju mājās ar uzvaras apziņu, jo skumjas bija Hetiju aizkustinājušas un likušas saskatīt manī cilvēku.

Kārno lika man atkal tēlot «Mēmajos putnos», un likteņa ironija gribēja, lai es tieši pēc mēneša pilnīgi atgūtu

balsi. Vilšanās par «Futbola sacīkstēm» bija liela, bet es mēģināju to aizmirst. Tomēr mani vajāja doma, ka es varbūt neesmu cienīgs

ieņemt Veldona vietu. Bez tam aiz visām nepatikšanām kā rēgs spokojās izgāšanās pie Forestera. Tā kā nespēju vēl pilnīgi atgūt paļāvību, katrs jauns skečs, kurā tēloju galveno komisko lomu, bija pārbaude, kas iedvesa paniskas bailes. Un tad pienāca uztraucošā un izšķirīgā diena, kad vajadzēja brīdināt Kārno, ka līgums izbeidzas un es vēlos algas paaugstinājumu.

Pret jebkuru aktieri, kurš Kārno nepatika, viņš varēja būt cinisks un nežēlīgs. Tā kā pret mani «šefs» izturējās labi, es viņu tādu nekad nebiju redzējis, taču zināju, ka viņš patiesi spēj cilvēku satriekt un turklāt visai vulgārā veidā. Ja izrādīja kādu no viņa komēdijām un viņam nepatika komiķis, Kārno mēdza nostāties kulisēs, aizspiest degunu un diezgan skaļi klakstināt mēli. Reiz viņš pāršāva pār strīpu, komiķis noskrēja no skatuves un metās viņam virsū. Tā bija pēdējā reize, kad Kārno ķērās pie šādiem nepieklājīgiem līdzekļiem. Un nu es stāvēju viņa priekšā, lūgdams noslēgt jaunu līgumu.

— Njā-a, — viņš novilka, ciniski smīnēdams, — jūs vēlaties algas paaugstinājumu, turpretī uzņēmuma intereses prasa, lai to pazeminātu. — Viņš paraustīja plecus. — Kopš piedzīvojām fiasko «Oksfordā», dzirdam vienīgi sūdzības. Mums apgalvo, ka trupa slikti tēlojot — tā neesot nekas cits kā steigā salasīts nejēgu bars.[11]

— Mana vaina tā laikam gan nav, — es sacīju.

— Bet runātāji vaino tieši jūs, — viņš atcirta, cieši vērdamies manī.

— Par ko tad viņi sūdzas? — es vaicāju.

Kārno iekāsējās un nodūra acis. — Viņi apgalvo, ka jums trūkstot zināšanu.

Lai gan šī piezīme trāpīja manu vārīgo vietu, tā reizē arī saniknoja, un es vēsi atbildēju: — Citi ļaudis, redzat, tā nedomā — tie ir ar mieru maksāt man vairāk, nekā es saņemu šeit. — Es neteicu patiesību — cita piedāvājuma man nebija.

— Viņi uzskata, ka izrāde esot drausmīga un komiķis

nekam nederot. Pag, — viņš teica, paceldams tālruņa klausuli. — Piezvanīšu uz «Zvaigzni» Bermondsejam, tad jūs dzirdēsiet pats... Cik noprotu, pagājušajā nedēļā jums klājies gaužām bēdīgi, — viņš sacīja klausulē.

— Draņķīgi, — kāds norūca vada otrā galā.

Kārno atņirdza zobus. — Ar ko jūs to izskaidrojat?

— Velnišķīgi neizdevusies izrāde!

— Un ko jūs sakāt par Čaplinu, galveno komiķi? Vai tad viņš nebija labs?

— Gatavais smerdelis! — balss norēca.

Kārno vīpsnādams pasniedza man klausuli. — Pielieciet pats pie auss.

— Varbūt viņš ir smerdelis, — es teicu runātājam, — taču tik

pretīgi viņš gan nesmird kā jūsu riebīgais teātris!

Kārno mēģinājums apcirpt man algu beidzās ar neveiksmi. Es pateicu: ja viņš manu tēlojumu vērtē tik zemu, tad nav nekādas vajadzības līgumu atjaunot. Kārno bija daudzējādā ziņā viltīgs cilvēks, taču slikts psihologs. Pat ja es būtu galīgi nekur nederīgs aktieris, nebija gudri likt kādam cilvēkam vada otrā galā man to pateikt. Patlaban eš saņēmu piecas mārciņas nedēļā un, kaut gan mocījos mazvērtības sajūtā, prasīju sešas. Man par brīnumu Kārno piekrita, un es atkal atguvu viņa labvēlību.

* *

Anglijā atgriezās Alts Rīvss, Kārno Amerikas trupas režisors, un paklīda baumas, ka viņš meklējot galveno komiķi, ko ņemt līdzi uz Savienotajām Valstīm.

Kopš lielās neveiksmes «Oksforda» varietē teātrī es visu laiku gudroju par braukšanu uz Ameriku — tāds ceļojums solīja ne vien satraucošus piedzīvojumus, bet arī jaunas cerības, jaunas dzīves sākumu jaunā pasaulē. Par laimi, viens no mūsu pēdējā laikā iestudētajiem skečiem —-«Slidotavā», kurā es tēloju galveno lomu, Birmingema tika izrādīts ar lieliem panākumiem. Kad misters Rīvss ieradās pie mums, es centos, cik spēka, un rezultātā viņš telegrafēja Kārno, ka komiķis Savienotajām Valstīm atrasts. Taču Kārno gribēja izmantot mani kur citur. Šī nepatīkamā fakta dēļ es vairākas nedēļas dabūju nīkt šaubās, kamēr beidzot Kārno ieinteresējās par skeču ar

nosaukumu «Nakts slepenā biedrībā». Tā bija burleska par kāda cilvēka ievešanu aizliegtā organizācijā. Mums ar Rīvsu luga likās muļķīga, aplama un tukša. Taču Kārno bija no šīs idejas tīri kā apsēsts. Viņš apgalvoja, ka Amerika esot pilna ar slepenām biedrībām un burleska par tām gūšot milzīgus panākumus. Tā nu man bija lemts izjust bezgalīgu atvieglojumu un priecīgu satraukumu, jo šefs mani izvēlējās par galvenās lomas tēlotāju skeča izrādēm Amerikā.

Izdevība doties uz Savienotajām Valstīm bija tieši tas, ko man vajadzēja. Jutu, ka Anglijā man nav izredžu sasniegt ko vairāk. Iespējas te bija ierobežotas. Man trūka izglītības, un, ja es nevarētu iemantot popularitāti kā varietē komiķis, vienīgā izeja būtu kļūt par sulaini vai ko tamlīdzīgu. Savienotajās Valstīs pavērās plašākas perspektīvas.

Vakarā pirms aizbraukšanas izstaigāju Londonas Vest-endu, uzkavēdamies Lesterskvērā, Koventristrītā, Pel-melā un Pikadilli un skumji prātodams, ka tā būs pēdējā reize, kad redzu Londonu, jo biju nolēmis apmesties uz pastāvīgu dzīvi Amerikā. Staigāju līdz pulksten diviem naktī, vientuļo ielu romantikas un sava paša sēro nojausmu iežūžots.

Nevaru ciest atvadīšanos. Lai ko cilvēks jūt, šķiroties no radiem un draugiem, brūce tikai vēl vairāk sāp, ja viņi iet aizbraucēju

pavadīt. Piecēlos sešos no rīta. Tāpēc arī nemodināju Sidneju, bet atstāju uz galda tikai zīmīti: «Aizbraucu uz Ameriku. Rakstīšu. Ar mīļām sveikām — Carlijs.»

ASTOTA NODAĻA

Divpadsmit dienu mēs braucām pa drausmīgas vētras bangoto okeānu. Ceļa mērķis bija Kvebeka. Trīs dienas dreifējām ar salauztu stūri. Taču, domājot, ka dodos uz citu zemi, man ap sirdi kļuva viegli un jautri. Bija paredzēts braukt caur Kanādu. Kuģī parasti tika pārvadāti lopi, un, kaut gan šoreiz to uz klāja nebija, par žurku trūkumu nevarēja sūdzēties: tās bezkaunīgi līda klāt manai kojai, kamēr es nenocietos un drāzu tām ar kurpi.

Bija septembra sākums, un Ņūfaundlendai mēs paslīdējām garām miglā. Beidzot priekšā iznira cietzeme. Smidzināja lietus, un Sentlorensa upes krasti izskatījās pamesti. Kvebeka no kuģa atgādināja vaļņiem iejoztu cietoksni, kur būtu varējis klīst Hamleta tēva rēgs, un es sāku prātot, kādas gan izskatīsies Savienotās Valstis.

Tomēr, kad devāmies tālāk uz Toronto, rudens krāsās liesmojošā zeme kļuva arvien skaistāka, un manas cerības pieņēmās spēkā. Toronto pārsēdāmies citā vilcienā un izgājām Amerikas imigrācijas iestāžu pārbaudi. Kādā svētdienas rītā pulksten desmitos beidzot ieradāmies Ņujorkā. Izkāpuši Taimsskvērā no tramvaja, jutām tādu kā vilšanos. Pa ielas vidu un ietvēm vējš nēsāja avīžu skrandas. Brodveja izskatījās noplukusi kā nevīža sieviete, kas tikko izlīdusi no gultas. Gandrīz katrā stūrī varēja redzēt augstus krēslus, kur omulīgi zvilnēja kreklos izmetušies vīrieši un, paslējuši uz augšu zābaku zoles, ļāva spodrināt apavus. Radās iespaids, ka šie ļaudis pabeidz savu rīta tualeti uz ielas. Daudzi atgādināja svešiniekus, kas bezmērķīgi slaistās pa ietvēm, it kā nupat būtu izkāpuši no vilciena un kaut kā pūlētos nosist laiku, līdz ceļš vedīs tālāk.

Taču tā bija Ņujorka — dēkaina, mulsinoša, mazliet biedējoša. Parīze salīdzinājumā ar šo pilsētu šķita draudzīgāka. Kaut arī es tur nepratu valodu, Francijas galvaspilsēta sveica mani uz katra stūra ar saviem bistro un kafejnīcām, kas bija izkārtojušās zem klajas debess. Turpretī Ņujorka savā būtībā bija vieta, kur noritēja lielais bizness. Augstie debesskrāpji šķita cietsirdīgi, uzpūtīgi un bezgala vienaldzīgi pret ikdienišķo ļautiņu ērtībām; pat bāri neaicināja savus apmeklētājus apsēsties; tajos bija ierīkoti tikai gari misiņa treliņi, kur uzlikt kājas; parastajiem cilvēkiem pieejamo ēdnīcu baltais marmors gan laistījās spodrībā, taču likās salts kā slimnīcas sienas.

Noīrēju istabu sarkanas smilšakmens mājas sētas pusē kādā Četrdesmit trešās avēnijas šķērsieliņā, kur tagad slejas vecā Taimsa ēka. Istaba bija drūma, netīra un viesa manī ilgas pēc Londonas un mūsu mazā dzīvokliša. Pagrabstāvā atradās ķīmiskā tīrītava, un visu cauru nedēļu tvaicēto un gludināto drēbju smirdoņa kāpa augšup, radīdama vēl neomulīgāku noskaņojumu.

Pirmajā dienā jutos kā no laivas izmests. Angliskās izrunas un lēnās valodas dēļ iešana uz restorānu un ēdienu

pasūtīšana likās tīrās mocības. Te tik daudzi bēra vārdus, noraudami galotnes, ka es aiz neērtības nezināju, kur dēties, jo baidījos, ka sākšu stostīties un likšu viesmīļiem velti šķiest dārgo laiku.

Drudžainais temps bija man svešs. Ņujorkā pat vismazākā uzņēmuma īpašnieks strādā zibens ātrumā. Zēns, kas tīra zābakus, naski vicina spodrināmo suku, bufetnieks aši pārdod alu, pieslidinādams kausu pa spožo leti. Pārdevējs, pasniegdams piena kokteili, kurā iekulta ola un iesala ekstrakts, ar savām kustībām atgādina žonglieri. Trakā steigā viņš paķer glāzi un tad metas virsū dzērienam nepieciešamajām sastāvdaļām — vaniļai, saldējuma piciņai, divām karotēm iesala sīrupa, jēlai olai, ko pārsit un iegāž traukā vienā rāvienā, pieliedams pēc tam klāt pienu. Kad galu galā viss sakratīts, nav pagājusi pat lāgā minūte.

Šinī pirmajā dienā daudzi avēnijā izskatījās tādi paši kā es — apmaldījušies un vientuļi; citi turpretī izturējās tik plātīgi, it kā viņiem piederētu visa pilsēta. Nereti ļaužu uzvedība šķita vēsa un vienaldzīga, it kā būt laipnam un pieklājīgam nozīmētu atzīties kādā vājībā. Taču vakarā, iedams pa vasaras drānās tērpušos cilvēku pilno Brodveju, atguvu paļāvību. Bijām atstājuši Angliju nepatīkami salta septembra vidū un ieradušies Ņujorkā atvasarā, kad dzīvsudraba stabiņš rādīja astoņdesmit grādu; Brodvejā manas pastaigas laikā iegaismojās tūkstošiem krāsaino elektrisko spuldzīšu, kas dzirkstīja kā briljanti. Siltā nakts izmainīja manu noskaņojumu. Sāku aptvert, ko nozīmē Amerika: slaidie debesskrāpji, mirdzošās, līksmās uguntiņas un satraucošie sludinājumi, kas rosināja cerības un dēku alkas. — Šī ir īstā vieta! — klusībā noteicu. — Šī ir vieta, kurā es iederos!

Radās iespaids, ka Brodvejā ikvienam ir sakars ar skatuves mākslu: uz ielas, restorānos, viesnīcās un veikalos — uz katra soļa varēja sastapt gan komiskos, gan dramatiskos aktierus, varietē māksliniekus un cirka zvaigznes — visus nogrimušus profesionālās pārrunās. Tika minēti teātru īpašnieku Lī Šūberta, Mārtiņa Beka, Viljama Mo-risa, Persija Viljamsa, Klova un Erlangera, Fromana, Salivana un Konsidaina, Pentedža vārdi. Apkopējas, lifta zēni, viesmīļi, tramvaju konduktori, bārmeni, piena izvadātāji, maiznieki — visi runāja teātra ļaužu žargonā. Ejot

pa ielu, varēja dzirdēt, kā vecīgas sievietes, kas izskatā atgādināja zemnieces, saka: «Viņš nupat atgriezies no Rietumiem: ražojis pie Pentedža trīs reizes dienā"[4]. Lai tik dod zēnam īsto lomu — iznāks klasisks numurs.» -—«Vai tikāt «Ziemas dārzā» uz Elu Džolsonu[8]?» vaicaja kāds šveicars. «Džeiks var būt pateicīgs: viņš tik uz Ela vien turas.»

Laikraksti ik dienas veltīja teātrim veselu lappusi, kas atgādināja zirgu skriešanās sacīkšu pārskatu: varietē priekšnesumi tāpat kā rikšotāji ierindojās pirmajā, otrajā un trešajā vietā atkarībā no aplausiem un panākumiem. Mēs vēl nebijām startējuši, un man ļoti gribējās uzzināt, kā pienāksim pie finiša. Angažements Persija Viljamsa teātros bija paredzēts tikai sešām nedēļām. Citu līgumu nebija. No mūsu panākumiem bija atkarīgs, cik ilgi paliksim Amerikā. Ja izgāzīsimies, vajadzēs atgriezties Anglijā.

Noīrējam telpu darbam un nedeļu veltījam skeča «Nakts slepenā biedrībā» mēģinājumiem. Tēlotāju sastāvā ietilpa Vokers Untumnieks, slavenais Drūrileinas klauns. Viņš bija pāri par septiņdesmit gadu vecs, ar zemu, skanīgu balsi, bet, kā mēs mēģinājumos atklājām, sliktu dikciju, un tieši šādam aktierim diemžēl vajadzēja gandrīz vienam pašam komentēt notikumu norisi. Tādu rindu ka «Smiekli būs nevaldāmi, c[12]d libitum»■[13] Vokers neparko nespēja izrunāt. Pirmajā vakarā viņš nobuldurēja «ablib-blum», vēlāk izteiciens pārvērtās par «ab-libum», bet pareizo vārdu neviens tā arī nedzirdēja.

Kārno trupām Amerikā bija laba slava. Tāpēc programmā, kas sastāvēja no lielisku mākslinieku priekšnesumiem, mūs uzskatīja par galveno naglu. Lai gan skečs man pagalam nepatika, tomēr es, dabiski, centos, cik spēdams. Cerēju, ka varbūt Kārno būs taisnība un uzvedums izrādīsies «tieši tas, kas Amerikai vajadzīgs».

Neaprakstīšu, kādā nervozā satraukumā un neziņā mocījos pirms premjeras sākuma un kā mani mulsināja amerikāņu aktieri, kas stāvēja aizkulisēs, mūs vērodami. Mans pirmais joks parasti izraisīja Anglijā_veselu smieklu brāzmu un noderēja par barometru, kas ļāva nojaust, kā

skeču uzņems. Uz skatuves bija redzama tūristu nometne. Es j_znācu no telts, turēdams rokās tējas tasi.

Arčijs (es): Labrīt, Hadson. Vai jūs varētu iedot man mazliet ūdens?

Hadsons. Protams. Ko gribat darīt?

Arčijs. Iet vannā.

(Kāds iespurdzās, taču pēc tam zālē iestājās kapa klusums.)

Hadsons. Kā šonakt gulējāt, Ārčij?

Arčijs. Ai, briesmīgi! Sapņoju, ka man dzenas pakaļ kāds kāpurs.

Joprojām mēms klusums. Tā mēs burkšķējām tālāk, un kulisēs stāvošo amerikāņu sejas izstiepās arvien garākas un garākas. Skečs vēl nebija galā, kad viņi jau aizšmauca projām.

Tā bija muļķīga, garlaicīga luga, un es jau pašā sākumā tiku ieteicis Kārno ar tādu inscenējumu viesizrādes neuzsākt. Mūsu repertuārā ietilpa vairāki daudz jocīgāki skeči, piemēram, «Slidotavā», «Zagļi dendiju frakās», «Pasts» un «Parlamenta loceklis misters Pērkinss», kas amerikāņu publikai būtu patikuši. Taču Kārno palika

pie sava.

Neveiksme svešā zemē, maigi izsakoties, nomāc. Bija drausmīgi uzstāties ik vakaru neatsaucīgu skatītāju priekšā, kas vēsi noklausījās mūsu daudzvārdīgo, labsirdīga humora pūno angļu komēdiju. Zagāmies teātri iekšā un ārā paslepus. Cietām šo negodu sešas nedēļas. Citi mākslinieki vairījās no mums kā no mēra apsēstiem. Kad mēs nospiesti un pazemoti pulcējāmies kulisēs, lai dotos uz skatuvi, jutāmies, it kā grasītos stāties rindā nošaušanai.

Biju pateicīgs, ka šādā vientulības un pamestības atmosfērā varu dzīvot viens. Tā nevajadzēja pazemojumā dalīties ar citiem. Dienā devos ilgās pastaigās pa garām avēnijām, kas šķita iestiepjamies bezgalībā, apmeklēju zooloģiskos dārzus, parkus, akvārijus un muzejus. Kopš mūsu neveiksmes Ņujorka man tagad likās pārāk milzīga, tās celtnes pārāk augstas, konkurence, ar ko vajadzēja sadurties ik uz soļa, — nomācoša. Greznie debesskrāpji un modernie veikali nežēlīgi atgādināja manu niecību. Krāšņās mājas Piektajā avēnijā neizskatījās pēc namiem, bet pēc veiksmes pieminekļiem.

Devos cauri visai pilsētai uz graustu rajonu$_t$ pa ceļam pakavēdamies Medisonskvēra parkā, kur uz soliem čurnēja putnu biedēkļiem līdzīgi veci bezpajumtnieki, trulā bezcerībā blenzdami uz zābaku purngaliem. No turienes soļoju tālāk uz Trešo un Otro avēniju. To nabadzībai piemita kaut kas cietsirdīgs, rūgts un cinisks, tas bija izlaidīgs, kliedzošs, bļaustīgs un ņirdzīgs trūkums, kas gruva ārā pa durvīm, plūda pa dūmvadiem un smirdīgu vēmekļu izskatā klājās pār bruģi. Drausmīgā aina mudināja mani ātrāk atgriezties Brodvejā.

Amerikānis ir optimists, kam galva pilna ar veselu sapņu gūzmu. Viņš neatlaidīgi cenšas tikt uz priekšu un cer ātri iedzīvoties mantā. Pievāc, kur vari! Taisies, ka tiec, lai tevi nenoķer! Pārdod, sagrāb skanošo un drāz tālāk! Laidies atkal jaunā dēkā! Taču šī nesavaldīgā alkatība uzlaboja manu garastāvokli. Lai cik paradoksāli tas izklausītos, mūsu neveiksmes rezultātā mani pārņēma dīvaina brīvības un neatkarības izjūta. Amerikā bija daudz citu iespēju. Kāpēc man tā jāturas pie teātra?! Es taču nebiju mākslai pielaulāts. «Laidies citā dēkā!» Pamazām atguvu paļāvību. Apņēmos, lai kas arī notiktu, palikt jaunajā pasaulē.

Pūlēdamies kaut cik aizmirst mūsu izgāšanos, nolēmu papildināt savas zināšanas un šo to pamācīties, tāpēc sāku klīst pa antikvariātiem. Nopirku vairākas mācību grāmatas — Keloga «Retoriku», kādu angļu gramatiku un latīņu-angļu vārdnīcu, nospriedis tās katrā ziņā izstudēt. Taču drīz vien labie nodomi pagaisa vējā. Pāršķirstījis guvumu, noglabāju to tūlīt pašā ceļa somas apakšā un izmetu apņemšanos no galvas, izvilkdams grāmatas dienas gaismā, tikai kad ierados Savienotajās Valstīs otrreiz.

Pirmās nedēļas programmā Ņujorkā ietilpa kāds viencēliens, kas

saucās «Gaša Edvorda skolas gadi». Lugā tēloja bērni. Trupā bija kāds visai pievilcīgs zēns, kurš izskatījās pārāk mazs savām piedzīvojuša vīra izdarībām. Viņam ārkārtīgi patika spēlēt uz cigarešu kuponiem, kurus īpašos veikalos varēja iemainīt pret dažādām lietām, sākot no niķelētām kafijkannām un beidzot ar flīģeļiem. Lai iegūtu kuponus, viņš bija gatavs spēlēt kauliņus gan ar skatuves strādniekiem, gan ar jebkuru citu. Šis puika, ko sauca par Volteru Vinčelu, bēra vārdus kā pupas.

Vēlākos gados viņš šo spēju gan nezaudēja, bet bieži kļūdījās attiecībā uz teiktā patiesību.

Lai gan mūsu skečs izgāzās, mani pašu kritiķi slavēja. Saimss Silvermens no žurnāla Variety rakstīja par mani šādi: «Trupā tomēr ir vismaz viens labs angļu komiķis, kas atbilst Amerikas prasībām.»

Bijām jau samierinājušies ar faktu, ka pēc pusotra mēneša būs jāsaiņo lietas un jāatgriežas Anglijā. Taču trešajā nedēļā uzstājāmies kādā Piektās avēnijas teātrī, kur publika sastāvēja lielāko tiesu no angļu sulaiņiem un pārvaldniekiem. Premjera pirmdienas vakarā guva milzīgus panākumus. Skatītāji smējās par katru joku. Visi trupas locekļi, to vidū arī es, pāisteigumā iepleta mutes. Biju gaidījis parasto vienaldzīgo reakciju. Tēloju pavirši un nejutu laikam nekādu sasprindzinājumu, tāpēc iespaids laikam nevarēja būt slikts.

Tanī nedēļā mūs noskatījās kāds Salivana un Konsi-daina aģents un uzaicināja doties četru mēnešu ceļojumā pa rietumiem. Tā kā paredzētās izrādes bija viegla satura un lētas, mums vajadzēja uzstāties trīsreiz dienā.

Lai gan šai pirmajā turnejā pa Salivana un Konsidaina teātriem neplūcām nez kādus slavas laurus, tomēr salīdzinājumā ar citiem priekšnesumiem izturējām pārbaudi. Tolaik Vidējiem Rietumiem piemita īpatnēja burvība. Temps bija lēnāks, atmosfēra — romantiska; ikvienā drogu preču veikalā un bārā pie ieejas atradās galds kauliņu spēlei: apmeklētāji tā varēja iegūt ikvienu priekšmetu, kas bija pārdošanā. Svētdienas rītos galvenajā ielā ik uz soļa varēja dzirdēt dobju troksni, kas cēlās no spēļu kauliņu ripošanas. Tas likās jauks un omulīgs. Par desmit centiem es nereti laimēju preces dolāra vērtībā.

Dzīve bija lēta. Mazajās viesnīcās varēja dabūt pilnu pansiju ar trim maltītēm dienā par septiņiem dolāriem nedēļā. Ēdiens maksāja pavisam maz. Bāru pašapkalpošanās bufetes bija galvenie mūsu trupas atbalsta punkti. Par pieciem centiem varēja dabūt alus glāzi un veselu šķīvi delikatešu: cūkas kājiņas, šķiņķa šķēles, kartupeļu salātus, sardīnes, makaronus ar sieru un desas — gan gluži karstas, gan aknu, gan dūmdesas. Daži no mūsējiem to izmantoja un krāva šķīvjos tādas kaudzes, ka iejaucās bārmens un uzsauca: — Ei, draugs! Kur jūs, velna milti, ar tādu kravu taisāties braukt — uz Klondaiku, vai?

Mūsu trupā bija piecpadsmit vai mazliet vairāk aktieru, un

ikviens no viņiem tika ietaupījis vismaz pus-algas, pat ierēķinot vietu guļamvagonā. Es pelnīju septiņdesmit piecus dolārus nedēļā un piecdesmit cītīgi un kārtīgi noguldīju Menhetenas bankā.

Turnejas maršruts noveda mūs okeāna piekrastē. Tanī pašā vagonā uz rietumiem brauca kāds glīts, jauns tek-sasietis, trapeču mākslinieks, kas piedalījās vienā programmā ar mums un nevarēja izšķirties, vai izkopt līdz ar partneri vingrojumus uz trapeces vai arī kļūt par profesionālu bokseri. Ik rītu mēdzu kopā ar viņu uzvilkt boksa cimdus un, lai gan teksasietis bija garāks un druknāks, varēju viņu dunkāt pēc sirds patikšanas. Kļuvām ļoti labi draugi un pēc cīkstēšanās mēdzām abi iebaudīt lenču. Jauneklis pastāstīja, ka viņa vecāki esot vienkārši Tek-sasas fermeri, un aprakstīja dzīvi lauku saimniecībā. Drīz vienojāmies, ka atstāsim teātri un sāksim kopīgi audzēt cūkas.

Par abiem mums bija divi tūkstoši dolāru un kvēls sapnis iedzīvoties bagātībā; plānojām iepirkt Arkanzasā zemi par piecdesmit centiem akrā — sākumam divus tūkstošus akru — un pārējo iztērēt par cūkām un fermas iekārtošanu. Ja viss ritētu labi, tad, kā bijām aplēsuši, ņemot vērā dabisko pieaugumu (rēķinājām vidēji gadā piecu sivēnu metienu uz kfetru sivēnmāti), piecos gados varējām sapelnīt simt tūkstošu dolāru.

Braukdami ar vilcienu, lūkojāmies ārā pa logu un, redzot cūku fermas, nezinājām aiz satraukuma kur dēties. Cūkas mums rādījās pat sapņos. Nebūtu es nopircis zinātnisku grāmatu par cūkkopību, varbūt patiešām toreiz pamestu teātri un kļūtu par fermeri, taču apraksts, kas uzskatāmi attēloja cūku kastrēšanas tehniku, atvēsināja manu degsmi, un grandiozās ieceres drīz nogrima aizmirstībā

Turnejā vadāju līdzi vijoli un čello. Kopš sešpadsmit gadu vecuma ik dienas vingrinājos savā guļamistabā četras līdz sešas stundas dienā. Ik nedēļas gāju ņemt stundas pie teātra diriģenta vai kāda cita, ko viņš man ieteica. Tā kā spēlēju ar kreiso roku, tad stīgas un dēka bija novietota' otrādi. Loloju godkāro cerību kļūt par koncertmākslinieku vai, ja tas neizdotos, izlietot iegūto

prasmi varietē priekšnesumos, taču, laikam ritot, apjautu, ka virtuozitāti nekad nesasniegšu, un spēlēšanu atmetu.

Čikāga 1910. gadā saistīja interesi tieši ar savu neglītumu. Šai baismajā, netīrajā pilsētā joprojām strāvoja frontes gars. Kā saka Kāris Sendbergs[9], tā bija varonīga, plaukstoša «dūmu un tērauda» metropole. Plašie klajumi, kas stiepjas ap to, laikam ir kaut kas līdzīgs krievu stepēm. Čikāgai piemita mežonīga pirmo iekarotāju līksme, kas saasināja izjūtas, taču varēja manīt, ka zem tās slēpjas spīvas vientulības sāpes. Šo fizisko kaiti ļaudis mēģināja uzveikt ar tās nacionālās izpriecas palīdzību, ko dēvē par burlesku un kurā piedalās grupa komiķu, kas plēš rupjus jokus, un divdesmit vai vairāk rēviju meiteņu. Dažas bija glītas, citas izskatījās it kā apbružātas. Redzēju

vairākus patiesi jocīgus komiķus, turpretī lugas lielākoties bija nepieklājīgas, rupjas un ciniskas harēmu komēdijas. Atmosfēra bija «īsti vīrie-tiska», pilna ar neķītru antagonismu pret sievietēm. Tas dīvainā kārtā neizraisīja skatītājos nekādu normālu seksuālu tieksmi — publika reaģēja ar zobgalībām. Šādus uzvedumus Čikāgā varēja redzēt ikvienā teātrī; kādā trupā, kas saucās par «Votsona gaļas trestu», ietilpa divdesmit drausmīgi resnas pusmūža sievietes, kuras izrādīja savas miesas triko tērpos. Viņu kopsvars, ka vēstīja sludinājumi, sasniedza vairākas tonnas. Teātra ārpusē izliktās fotogrāfijas, kurās viņas kautri pozēja objektīvam, bija skumja un nomācoša aina.

Čikāgā mēs dzīvojām tālu no centra mazā Vobeša avēnijas viesnīcā. Māja gan izskatījās noplukusi un atbaidoša, tomēr tai piemita romantisks pievilkšanas spēks, jo tur mita vairums burlesku dejotāju. Ik pilsētā allaž drāzāmies taisnā ceļā uz hoteli, kur bija apmetušās teātra meitenes, lolodami dažādas alkatīgas cerības, kas nekad nepiepildījās. Naktīs kā vecmodīgā bioskopā, mezdami šaudīgas atblāzmas uz manas guļamistabas sienas, pa estakāai traucās garām vilcieni. Viesnīca man tomēr patika, kaut arī nekādas dēkas es tur nepiedzīvoju.

Kāda klusa un skaista jauna meitene nez kāpēc allaž bija viena un izturējās ļoti bikli. Dažkārt man iznāca paiet viņai garām, ienākot vai izejot no viesnīcas vestibila, taču vienmēr pietrūka drosmes iepazīties, un, jāatzīstas, viņa mani arī necik neuzmudināja.

Prezidents Freilers no «*Mutual*» filmu sabiedrības izsniedz man čeku par simt piecdesmit tūkstošiem dolāru

Studija, ko es cēlu Holivudā

Pa kreisi: ar Jašu Heifecu.
Pa labi: pianists Leopolds Godovskis ar ģimeni. Vecākais dēls, kas sēž man pa labi, kļuva par vienu no krāsainās fotogrāfijas izgudrotājiem

Kad braucām no Čikāgas uz piekrasti, viņa atradās vienā vilcienā ar mums: burlesku trupas, kas devās uz rietumiem, parasti izvēlējās to pašu maršrutu, ko mēs, un uzstājās tanīs pašās pilsētās. Iedams cauri vagoniem, pamanīju meiteni runājam ar vienu no mūsu trupas aktieriem. Vēlāk viņš atnāca un apsēdās man blakus. — Kas viņa ir par meiteni? — es vaicāju.

— Ļoti jauka. Nabaga bērns, man viņas tā žēl.

— Kāpēc?

Viņš pieliecās tuvāk. — Atceries: klīda baumas, ka vienai no meitenēm esot sifiliss. Nu, tā viņa arī ir.

Sietlā nabadzītei bija biedrenes jāatstāj un jāliekas slimnīcā. Savācām viņai naudu. Ziedoja visas ceļojošās trupas. Ikviens zināja, kas nelaimīgajai meitenei kaiš. Tomēr viņa bija pateicīga par palīdzību un vēlāk atkal pievienojās trupai: ārsti slimību bija izdziedējuši, ņemot talkā salvarsana (tolaik jaunu zāļu) iešļircinājumus.

Sarkano lukturu rajoni tolaik zēla un plauka visā Amerikā. Čikāga bija sevišķi slavena ar savu «Visu nāciju namu», kas piederēja māsām Everlijām, divām vecmeitām pusmūža gados; stāstīja, ka tur varot sastapt jebkuras tautības sievietes. Istabas bija iekārtotas daždažādos stilos un gaumēs: turku, japāņu, Luī XVI; netrūka pat arābu telts. Tā bija visizsmalcinātākā šāda veida iestāde pasaulē, un arī visdārgākā.[4] Miljonāri, rūpniecības magnāti, valdības ministri, senatori un tiesneši — visi bija šā nama klienti. Sanāksmju dalībnieki veiksmīgu sapulces noslēgumu parasti atzīmēja, nolīgdami iestādi uz visu vakaru. Kāds bagāts sibarīts, kā bija zināms, mēdza apmesties tur uz trim nedēļām un nemaz nerādīties dienas gaismā.

Jo tālāk uz rietumiem mēs braucām, jo labāk man patika apkārtējā daba. Milzīgi lielie mežonīgie klajumi, kuri pavērās pa vilciena logu, par spīti savai drūmajai un grūtsirdīgajai noskaņai pildīja manu sirdi ar cerībām. Tāles sniedz veldzi. Tās paplašina redzes apvārsni. Mans skatiens it kā sāka aptvert vairāk. Tādās pilsētās kā Klīv-lendā, Sentluisā, Mineapolisā, Sentpolā, Kanzassitijā, Deri vērā, Bjūtā, Bilingsā bija jūtams dinamiskais nākamības pulss, un manas dvēseles stīgas skanēja šim ritmam līdzi.

Bijām iedraudzējušies ar citu varietē trupu locekļiem. Ikvienā pilsētā sapulcējāmies pa sešiem vai vēl lielākā barā sarkano lukturu rajonā. Dažkārt iemantojām bordeļa saimnieces simpātijas, viņa aizslēdza savu «iestādījumu» uz visu vakaru un nodeva to mūsu rīcībā. Reizēm kāda meitene pazaudēja galvu aktiera dēļ un aizbrauca tam līdzi uz nākamo pilsētu.

Sarkano lukturu rajons Bjūtā, Montānas štatā, aptvēra vienu garu un vairākas sānielas, kur atradās krietns simts publisko namu. To iemītnieces bija jaunas meitenes, sākot no sešpadsmit gadu vecuma. Viņas varēja dabūt par vienu dolāru. Bjūta lepojās, ka tās sarkano lukturu rajonā esot visskaistākās sievietes visos rietumos, un tā bija taisnība. Ja uz ielas redzēja glītu, eleganti ģērbtu meiteni, tad droši varēja sacīt, ka viņa iznākusi no bordeļa iepirkties. Tādās reizēs šīs dāmas nelūkojās ne pa labi, ne pa kreisi un izturējās pilnīgi pieklājīgi. Daudzus gadus vēlāk es strīdējos ar Somersetu Moemu par viņa Sedijas Tompsones tēlu lugā «Lietus». Atceros, ka Žanna Igelsa izvēlējās tam visai grotesku tērpu. Teicu rakstniekam, ka neviena prostitūta Montānas štata Bjūtā nevarētu nopelnīt naudu, ja ģērbtos tik uzkrītoši.

1910. gadā Bjūta joprojām bija «Niķa Kārtera [10] pilsēta», kur kalnrači valkāja garus zābakus ar atlokiem, milzīgus sombrero un sarkanus kaklautus. Pats savām acīm redzēju, kā reiz ielā notika apšaude: vecs, resns šerifs skrotēja pakaļ izbēgušam cietumniekam, kuru galu galā, par laimi, gluži neskartu, iedzina ieliņā, no kuras nebija izejas.

Braucot arvien tālāk uz rietumiem, mana sirds kļuva vieglāka. Pilsētas izskatījās tīrākas. Mūsu maršrutā ietilpa Vinipega, Takoma, Sietla, Vankūvera, Portlenda. Vinipegā un Vankūverā publika sastāvēja lielāko* tiesu no angļiem, un par spīti manai proamerikāniskajai nosliecei bija ļoti patīkami uzstāties tādas auditorijas priekšā.

Beidzot nokļuvām Kalifornijā — saules glāstītajā apelsīnu biržu, vīna dārzu un palmu koku paradīzē, kas tūkstoš jūdžu garumā kuploja Klusā okeāna piekrastē. Sanfrancisko, vārti uz Austumzemēm, bija garšīgu ēdienu un lētu cenu pilsēta; te es iepazinos ar varžu kājiņām

à la provençale [14], smilšu kūkām ar zemeņu pildījumu un

milzīgajiem Avokado šķirnes bumbieriem. Ieradāmies 1910. gadā, kad pilsēta bija atdzīvojusies pēc 1906. gada zemestrīces vai, kā iedzīvotājiem to labpatīk dēvēt, ugunsgrēka. Kalnainajās ielās vēl varēja redzēt dažas plaisas, taču visumā nodarītā posta pēdas gandrīz vairs nebija samanāmas. Nami (arī mana mazā viesnīca) izskatījās jauni un spodri.

Uzstājāmies «Empresā», kas piederēja Sidam Grauma-nam un viņa tēvam — laipniem, sabiedriskiem cilvēkiem. Te pirmo reizi mans vārds figurēja afišā _ viens pats; Kārno netika minēts. Un cik brīnišķīgi izturējās publika! Lai gan «Nakts slepenā biedrībā» bija garlaicīga izrāde, tomēr zāle katru vakaru pildījās līdz pēdējai iespējai un smiekli tikpat kā nenorima. Graumans sajūsmināts teica: — Tikko jums apnīk Kārno kompānija, drāziet šurp: taisīsim izrādes kopā. — Tāda sajūsma man bija kas jauns. Šai pilsētā plūsmoja optimisma un uzņēmības gars.

Losandželosa turpretī bija nepatīkama, karsta un smacīga, un cilvēki izskatījās bāli un mazasinīgi. Klimats te bija daudz siltāks, taču tam trūka Sanfrancisko spirgtuma; daba apveltījusi Kalifornijas ziemeļus ar jaukumiem, kas nevīstoši plauks arī tad, kad Holivuda būs nozudusi no zemes virsas. ˆ

Noslēdzām mūsu pirmo turneju Soltleiksitijā, mormoņu mājvietā, kuras iedzīvotāji man atgādināja Mozus vadītos Izraēļa bērnus. Soltleiksitijā ir milzum plaša pilsēta, kas šķiet trizuļojam saules svelmē kā mirāža. Tik nepārredzamas ielas varēja izgudrot vienīgi cilvēki, kas šķērsojuši tuksnesīgus klajumus. Pilsēta līdzīgi mormoņiem ir barga un atturīga — un tādi bija arī skatītāji.

Pabeiguši skeča «Nakts slepenā biedrībā» izrādes Sa-livana un Konsidaina teātros, atgriezāmies Ņujorkā, gatavodamies braukt tieši uz Angliju, taču misters Viljams Moriss, kas cīnījās pret citiem varietē trestiem, piedāvāja mums sešu nedēļu angažementu savā teātrī Ņujorksiti-jas Četrdesmit otrajā ielā, lūgdams, lai mēs parādām visu repertuāru. Uzsākām viesizrādes ar «Vakaru angļu mjūzikhollā», kas guva ārkārtīgus panākumus.

Tanī nedēļā Viljama Morisa «Amerikāņu mjūzikhollā»

nejauši iegriezās kāds jauns cilvēks ar savu draugu, lai kaut kā pavadītu laiku līdz vēlajai vakara stundai, kad viņiem bija norunāta tikšanās ar dažām meitenēm. Abiem gadījās noskatīties mūsu uzstāšanos. Viens no viņiem piezīmēja: — Ja es kādreiz kļūšu liels vīrs, tad šo puisi angažēšu. — Teiktais attiecās uz manu krogus brāļa tēlojumu skečā «Vakars angļu mjūzikhollā». Runātājs tolaik strādāja kinosabiedrībā «Biograph» [11] pie D. V. Grifita [12] par statistu un saņēma piecus dolārus dienā. Tas bija Maks Senets[13], nākamais Kīstounas sabiedrības dibinātājs.

Kad visai veiksmīgi bijām pabeiguši Viljama Morisa līgumā paredzētās sešu nedēļu ilgās izrādes Ņujorkā, mūs atkal angažēja piecu

mēnešu turnejai Salivana un Konsi-daina teātros.

Kad tā gāja uz beigām, jutos gluži bēdīgs. Atlika tikai trīs nedēļas Sanfrancisko, Sandjego un Soltleiksitijā, un tad vajadzēja atgriezties Anglijā.

Dienā pirms aizbraukšanas no Sanfrancisko devos pa-klaiņāt pa Mārkstrītu un uzdūros aizslēģotam, mazam veikaliņam ar izkārtni: «Šeit par vienu dolāru zīlē laimi pēc roku līnijām un kārtīm». Mazliet kautrēdamies, iegāju iekšā un ieraudzīju tuklu, gadus četrdesmit vecu sievieti, kura iznāca no dibentelpas, mutē gremodama vēl kumosu: biju iztraucējis viņas maltīti. Rešņa nevērīgi norādīja uz galdiņu, kas stāvēja pie sienas iepretī durvīm, un, manī nelūkodamās, sacīja: — Lūdzu, sēdieties! — Viņa pati atzvēlās man iepretī un strupi pavēlēja: — Sajauciet kārtis, pārceliet trīs reizes uz manu pusi un tad uzlieciet rokas ar augšup pavērstām delnām uz galda! — Pēc tam viņa apgrieza kārtis otrādi, izkiāja rindā un, uzmanīgi tās izpētījusi, paskatījās uz manām plaukstām. — Jūs domājat par garu ceļojumu: tas nozīmē, ka jūs atstāsiet Savienotās Valstis. Taču pēc īsa laika jūs atgriezīsieties un uzsāksiet jaunu nodarbošanos — tā atšķirsies no jūsu tagadējā amata. — Te viņa samulsa un sastomījās. — Zināt, tas ir gandrīz tas pats un tomēr citāds. Redzu, ka jums šai pasākumā ārkārtīgi veiksies; jūs gaida liela karjera, tikai es nezinu, kāda tā ir. — To sakot, viņa pirmo reizi pavērās manī un tad saņēma manu roku. — Ak jā, jūs trīs reizes apprecēsieties: ar pirmajām divām sievām jūs nebūsiet laimīgs,

taču mūža gals aizritēs jauki, un pēdējā laulībā jūs iepriecēs trīs bērni. — (Te nu viņa nošāva greizi!) Tad viņa atkal aplūkoja manu roku. — Jā, jūs iedzīvosieties milzīgā bagātībā, šī roka prot taisīt naudu. — Pēc tam sieviete uzmanīgi pavēroja manu seju. — Jūs nomirsiet no plaušu karsoņa astoņdesmit divu gadu vecumā. Lūdzu, vienu dolāru! Vai jūs vēlētos man ko jautāt?

— Nē, — pasmējos. — Labāk lai paliek.

Soltleiksitijā avīzes bija pilnas ar zādzību un banku

laupīšanu aprakstiem. Maskēti bandīti, uzvilkuši pāri sejām zeķes, mēdza iebrukt kafejnīcās un naktsklubos un nostādīt apmeklētājus rindā piesienas un aptīrīt. Vienā naktī notika pa trim laupīšanas gadījumiem, un ļaundari terorizēja visu pilsētu.

Pēc izrādes parasti devāmies uz tuvējo bāru mazliet iedzert un dažreiz iepazināmies ar apmeklētājiem. Kādu vakaru te kopā ar diviem citiem ienāca resns, dzīvespriecīgs vīrietis ar apaļu seju. Abi pavadoņi bija par

viņu jaunāki. ..... Vai jūs, puiši, neuzstājāties «Empresā»

tanī angļu gabalā? — viņš vaicāja, pienācis klāt.

Mēs smaidot palocījām galvu.

— Aiz to jūs man likāties pazīstami! Ei, puiši! Kāto šurp! — Viņš pasauca abus pavadoņus un iepazīstinājis uzaicināja mūs iedzert kādu

glāzi uz viņa rēķina.

Druknais, gadu piecdesmit vecais vīrs bija anglis (kaut arī pēc izrunas to vairs fsti nevarēja spriest) — labsirdīga izskata cilvēks ar mazām, zibošām ačelēm un veselīgu sejas krāsu.

Pēc kāda laika abi viņa draugi un mūsu trupas locekļi piecēlās un aizgāja pie letes. Es paliku vienatnē ar «Tauķi», kā biedri vīru dēvēja.

Viņš kļuva vaļsirdīgs. — Pirms trim gadiem biju aizbraucis uz veco dzimteni, — viņš sacīja, — bet tā vairs nav tāda kā agrāk — šī te ir īstā vieta. Atkuģoju šurp pirms trīsdesmit gadiem, būdams īsts zaļknābis, un, svīzdams Montānas vara raktuvēs, noplēsu vai deviņas ādas, — bet galu galā pieņēmos prātā. «Tā tikai muļķi vergo,» teicu sev. Tagad manā vietā pūlas vientiesīši. — Viņš izvilka lielu žūksni banknošu. — Iemetīsim vēl pa malkam!

— Piesargieties, — es jokodams teicu, — ka jūs kāds neaplaupa!

Viņš palūkojās manī ar viszinīgu, ļauni zobgalīgu smīnu un tad pamirkšķināja plakstiņu. — Pie šitā puikas vis neviens nagus apdedzināt neies!

Redzot šādu acu blisināšanu, mani pārņēma baisma sajūta. Žests lika daudz ko noprast. Resnis joprojām smaidīja, nenolaizdams no manis skatienu. — Vai nu tu samani? — viņš noprasīja.

Es viedi pamāju ar galvu.

Viņš pieliecās man pie auss un klusi turpināja: — Vai redzi tos divus zeļļus? — viņš čukstēja, zīmēdamies uz draugiem. — Tā ir mana kompānija, divi muļķa zābaki — prāta viņiem nav, bet dūšas papilnam.

Es piesardzīgi pieliku pirkstu pie lūpām, norādīdams, ka šos vārdus var izdzirdēt citi.

— Mums, brālīt, nav ko rauties, mēs šovakar pazūdam kokos. Paklau, mēs tak esam tautas brāļi, va' ne? — viņš turpināja. — No vecajiem puikām. Es tevi ne reizi vien esmu redzējis Izlingtonempairā, kā tu tur iekriti ķezā un ķepurojies atkal ārā. — Vīrs saviebās. — Tā nav joka lieta, brāl.

Es pasmējos.

Viņš kļuva vēl vaļsirdīgāks, gribēja noslēgt mūžīgu draudzību un uzzināt manu Ņujorkas adresi. — Uzcirtīšu tev kādu rindiņu, atceroties vecos laikus, — viņš sacīja. Par laimi, vairāk par viņu es tā arī nedzirdēju.

devītā nodaļa

Pārāk neskumu, aizbraukdams no Savienotajām Valstīm, jo biju nolēmis atgriezties — kā un kad, to,vēl nezināju. Lai nu kā, ilgojos pēc Londonas un mūsu mazā dzīvoklīša. Ceļojot pa Savienotajām Valstīm, tas bija kļuvis par manu sapņu pili.

No Sidneja netiku ilgu laiku saņēmis nekādas ziņas. Pēdējā vēstulē viņš rakstīja, ka dzīvoklī apmeties vectētiņš. Taču, kad ierados Londonā, Sidnejs mani sagaidīja stacijā un sacīja, ka dzīvokli atdevis: esot apprecējies un dzīvojot mēbelētās istabās Brikstonroudā. Šī ziņa nozīmēja man smagu triecienu: mazā, jaukā osta, kas deva spēku pārciest grūtības un iedvesa lepnumu, ka man ir mājas, tagad bija zudusi. . . Palicis bez pajumtes, noīrēju

istabu kāda Brikstonroudas nama sētas pusē. Miteklis šķita tik drūms, ka apņēmos atgriezties Savienotajās Valstīs, cik drīz vien iespējams. Šinī pirmajā vakarā Londona likās tikpat vienaldzīga pret manu atgriešanos kā tukšs automāts, kurā velti iemet naudas gabalu.

Tā kā Sidnejs bija precējies un katru vakaru piedalījās kādā izrādē, es viņu maz redzēju, taču svētdienā abi devāmies apciemot māti. Iespaids toreiz likās nomācošs, jo māte nejutās labi. Viņa patlaban bija pārdzīvojusi nemierīgu periodu — nemitīgi dziedājusi korāļus — un mitinājās istabā, kuras sienas nelaida cauri skaņu. Kopēja par to mūs iepriekš brīdināja. Sidnejs iegāja pie mātes, man turpretī pietrūka drosmes, un es paliku gaidām. Brālis atnāca atpakaļ satraukts un sacīja, ka māti ārstējuši ar šoku, laižot virsū ledaini aukstas ūdens strūklas; viņas seja esot gluži zila. Tas pamudināja mūs ievietot viņu privātklīnikā — tagad varējām to atļauties. Māti pārveda uz to pašu iestādi, kurā reiz smaka Anglijas lielais komiķis — nelaiķis Dens Līno.

Ar katru dienu dziļāk izjutu savu niecību. Likās zūdam pēdējais pamats zem kājām. Ja es būtu atgriezies mūsu mazajā dzīvoklītī, droši vien tāds noskaņojums mani nemocītu. Protams, pavisam grūtsirdība mani nepie-veica. Pieradums un tuvās radniecības saites, kas sēja ar Angliju, atgriežoties n® Amerikas, uzvilnīja sirdī dziļu aizkustinājumu. Togad bija brīnišķa vasara — kaut ko tik burvīgi jauku man nekur nebija gadījies redzēt.

Mūsu saimnieks misters Kārno ielūdza mani pavadīt nedēļas nogali savā komfortablajā jahtā pie Tega salas. Jahta bija visai grezna, ar sarkankoka paneļiem un ērtām kajītēm viesiem. Tumsā pie treliņiem iedegās krāsainu spuldzīšu vītnes, kas, manuprāt, izskatījās līksmas un jaukas. Bija skaists, silts vakars, un mēs, paēduši pusdienas, sēdējām raibo lampionu gaismā uz augšējā klāja, dzerdami kafiju un pīpēdami cigaretes. Šāda Anglija būtu spējusi aizvilināt mani projām

no ikvienas citas zemes.

Pēkšņi kāda ģeķīga balss sāka spalgi un histēriski klaigāt: — Ei, ļaudis, skatieties jel uz manu smuko laiviņu! Edz, kas par smuku kuģīti! Un kur nu vēl lampiņas! Ha, ha, ha! — Balss vai aizrijās ņirdzīgos smieklos. Kad palūkojāmies, no kurienes nāk šie vārdu plūdi,

ieraudzījām laivu, ko airēja baltā flaneļa uzvalkā tērpts vīrietis. Pakaļējā sēdekli zvilnēja dāma. Pāris atgādināja žurnāla Punch karikatūru. Kārno pārliecās pār margām un skaļi un zobgalīgi noklakstināja mēli, taču histēriskais smējējs neļāvās atbaidīties. — Te var līdzēt tikai viens,— es sacīju, — proti, rupjība, jo tieši to viņš no mums sagaida. — Nobēru tādas Rablē stilā cienīgas lamas, ka vīrietis, saudzēdams dāmas ausis, steidzīgi aizīrās projām.

Stulbeņa smieklīgā dusmu izvirduma mērķis bija nevis gaumes kritika, bet snobisku aizspriedumu izpausme pret to, ko viņš uzskatīja par zemākās šķiras dižmanību. Viņam nekad nebūtu ienācis prātā, histēriski smejoties, klaigāt Bakingemas pils priekšā: «Ei, ļaudis, skatieties, kādā milzu namā es dzīvoju!» — vai izzobot kronēšanas karieti. Anglijā es asi izjutu, ka cilvēkus pastāvīgi šķiro. Iepriekš minētais angļa tips, šķiet, pārāk ātri izlemj jautājumu par citu sociālo mazvērtīgumu.

Mūsu Amerikas trupu neatstāja bez darba, un četrpadsmit nedēļas mēs uzstājāmies Londonas apkaimē. Izrādi uzņēma labi, skatītāji izturējās brīnišķīgi, taču es augām dienām un naktīm prātoju, vai kādreiz nokļūsim atkal Savienotajās Valstīs vai ne. Mīlēju Angliju, bet dzīvot man te nebija iespējams. Izcelšanās un pagātne manī viesa nemiera pilnu sajūtu, ka es slīgstu atpakaļ nomācošā ikdienībā. Tāpēc, kad pienāca ziņa, ka esam atkal angažēti ceļojumam pa Savienotajām Valstīm, mani pārņēma pacilātība.

Svētdien abi ar Sidneju apmeklējām māti. Viņas veselība šķita uzlabojusies, un, pirms Sidnejs aizbrauca uz provinci, mēs kopā ieturējām vakariņas. Pēdējo vakaru Londonā es, pretrunīgu izjūtu tirdīts, skumjš un sarūgtināts atkal klaiņāju pa Vestendu, domādams, ka redzu šīs ielas pēdējo reizi.

Šoreiz braucām «Olimpika» otrajā klasē un ieradāmies tieši Ņujorkā. Mašīnu troksnis pamazām noklusa: tas nozīmēja, ka tuvojamies ceļamērķim. Tagad man Savienotās Valstis vairs nelikās svešas — jutos kā ārzemnieks starp ārzemniekiem, saistīts ar visiem pārējiem.

Lai kā man patika Ņujorka, tomēr ilgojos arī pēc Rie-

tumiem, kur varēšu sveikt paziņas, ko tagad uzlūkoju par labiem draugiem: īru bufetnieku Montānas štata pilsēta Bjūtā, sirsnīgo un viesmīlīgo Mineapolisas miljonāru, kam piederēja neskaitāmi nekustamie īpašumi, skaisto meiteni Sentpolā, ar kuru pavadīju kopā romantisku nedēļu, skotu Makebiju, raktuvju īpašnieku Soltleiksitijā,

laipno zobārstu Takomā un Graumanus Sanfrancisko.

Pirms aizbraukšanas uz Klusā okeāna piekrasti uzstājāmies mazajos teātros gan Čikāgas un Filadelfijas, gan arī tādu rūpniecības centru kā Folriveras un Dulūtas priekšpilsētās.

Dzīvoju, kā parasti, viens. Taču tam bija savas priekšrocības, jo man radās iespējas papildināt zināšanas, ko tiku apņēmies jau sen, bet vēl joprojām nebiju izdarījis.

Ir tāda brālība, kuras locekļi mūžam alkst uzzināt ko jaunu. Viens no tās locekļiem biju es. Tomēr iemesli, kas mudināja mani rīkoties pēc šā parauga, gluži tik nesavtīgi vis nebija; gribēju kļūt gudrāks ne pašu zināšanu dēļ, bet lai izmantotu tās kā vairogu pret pasaules nicību, ar ko tā soda naivos. Tāpēc, kad laiks atļāva, rakņājos pa antikvariātu grāmatu plauktiem.

Filadelfijā netīši uzdūros kādam Roberta Ingersola[14] «Eseju un lekciju» izdevumam. Tas bija satraucošs atklājums; Ingersola ateisms apstiprināja mana paša pārliecību, ka Vecās derības «drausmīgā cietsirdība pazemo cilvēka garu. Pēc tam atklāju Emersonu [15]. Izlasījis viņa eseju par pašpaļāvību, jutu, ka tā dod man rokā zelta pirmdzimtības tiesības. Sekoja Šopenhauers[16]. Nopirku trīs viņa darba «Pasaule kā griba un priekšstats» sējumus, ko esmu atkal un atkal šķirstījis veselus četrdesmit gadus, tā arī nekad īsti neizlasīdams. Volta Vitmena «Zāles stiebri» mani aizvainoja un dara to vēl šobaltdien. Vitmena mīlestība nezina nekādu robežu, un viņa dzejai piemīt pārāk daudz nacionālas mistikas. Ģērbtuvē izrāžu starplaikos izbaudīju prieku, ko sniedza iepazīšanās ar Tvenu, Po, Hotornu [17], Ēi vingu [18] un Hezlitu [19]. Otrajā turnejā es varbūt neapguvu tādā apjomā klasisko izglītību, kā būtu vēlējies, toties krietni dabūju nogarlaikoties banālajā slikta teātra ikdienā.

Lētie varietē teātri bija drūmi un pelēki, un manas cerības uz gaišu nākotni Amerikā izgaisināja vienmuļais, grūtais darbs: visu nedēļu, arī svētdienās, mēs uzstājāmies

trīs un dažkārt četras reizes dienā. Salīdzinājumā ar to Anglijas varietē šķita tīrā paradīze. Tur mēs vismaz strādājām tikai sešas dienas nedēļā un ik vakaru piedalījāmies ne vairāk kā divās izrādēs. Mierinājām sevi ar to, ka Amerikā varam iekrāt mazliet vairāk naudas.

Sniedzām viesizrādes nepārtraukti piecus mēnešus, un es jutos tik ļoti noguris, ka biju laimīgs, kad Filadelfijā izgadījās brīva nedēļa. Bija nepieciešamas pārmaiņas, cita vide — vajadzēja zaudēt savu identitāti un kļūt par gluži nepazīstamu cilvēku. Man bija apnikusi otršķirīgā varietē vienmuļā ikdiena, un es nolēmu brīvajā laikā kaut vienu nedēļu baudīt elegantas dzīves priekus. Biju iekrājis krietnu naudas summu un aiz tīra izmisuma nolēmu to noplītēt. Kāpēc ne? Biju dzīvojis pavisam vienkārši, lai to ietaupītu, un darba zaudēšanas gadījumā turpinātu tādu pašu spartieša eksistenci. Kāpēc tagad mazliet

neaizlaist pa visiem vējiem?

Nopirku dārgus rītasvārkus un elegantu, nelielu ceļasomu. Tas viss maksāja septiņdesmit piecus dolārus. Pārdevējs ārkārtīgi laipni apvaicājās: — Vai varam piegādāt to jums mājās, ser? — Šie nedaudzie vārdi pacēla mani krietni augstāk pa sociālajām kāpnēm. Nu es varēju braukt uz Ņujorku un aizmirst otršķirīgo varietē ar visu tā pliekano eksistenci.

Noīrēju istabu Astora viesnīcā, kas tolaik izskatījās visai krāšņa. Biju ģērbies labi šūtos vizītsvārkos un katliņā. Vienā rokā turēju niedres spieķi, otrā, protams, mazo ceļasomu. Reģistrējoties dūša gan saskrēja papēžos, jo vestibils bija gaužām grezns un cilvēki izskatījās varen pašpaļāvīgi.

Istaba maksāja četrarpus dolāru dienā. Bikli pavaicāju, vai jāsamaksā uz priekšu. Portjē, mani uzmundrinādams, vēlīgi atteica: — Ai nē, ser, tas nav vajadzīgs.

Gājiens pa zeltā vizošo vestibilu ar tā plīša mēbelēm nozīmēja veselu pārdzīvojumu. Nokļuvis savā istabā, es tik tikko valdīju asaras. Paliku tur ilgāk par stundu, aplūkodams vannas istabu ar tās sarežģītajiem krāniem un izmēģinādams dāsnās karstā un aukstā ūdens šaltis. Cik gan ērtības brīnišķīgi nomierina!

Nomazgājos vannā, sasukāju matus un uzģērbu jaunos rītasvārkus, nolēmis līdz pēdējam izbaudīt greznību, ko varēju saņemt par saviem četrarpus dolāriem.

Kaut jel man būtu avīze ko lasīt! Tomēr palūgt pa tālruni, lai to atnes, pietrūka drosmes. Noliku krēslu istabas vidū un, atzvēlies tajā, vēroju visu skumjā bagātības apziņā.

Pēc kāda brītiņa apģērbos un nogāju lejā. Pavaicāju, kur atrodas restorāns. Bija mazliet par agru pusdienām; telpā sēdēja tikai viens vai divi ēdēji. Zāles pārzinis pieveda mani pie galda, kas atradās loga tuvumā. — Vai jums šī vieta patiks, ser?

— Man vienalga, kur sēžu, — sacīju savā vislabākajā angļu izrunā.

Pēkšņi ap mani sāka viipuļot viesmīļu bars, un man atnesa ledus dzērienu, ēdienu karti, maizi un sviestu. Jutos pārāk saviļņots, lai būtu izsalcis. Taču pārskatīju sarakstu un pasūtīju buljonu, ceptu cāli un vaniļas saldējumu desertam. Viesmīlis pasniedza man vīnu karti, un, rūpīgi to izpētījis, es lūdzu atnest puspudeli šampanieša. Biju pārāk nodarbināts, tēlojot bagātnieka lomu, lai pa īstam spētu izbaudīt vīnu vai maltīti. Beidzis ēst, iedevu viesmīlim veselu dolāru, ko tolaik varēja uzskatīt par visai devīgu dzeramnaudu. Taču bija vērts neskopoties kaut vai - tās klanīšanās un uzmanības dēļ, ar kuru tiku apveltīts, ārā ejot. Pats nezinu, kāda iemesla pēc atgriezos savā istabā, desmit minūtes nosēdēju tur, tad nomazgāju rokas un devos laukā.

Bija mīlīgs vasaras vakars, kas tieši atbilda manam

noskaņojumam. Lēni soļoju Metropolitēna operas virzienā. Tajā uzveda «Tanheizeru». Nekad nebiju redzējis lielas operas izrādi — tikai fragmentus varietē uzvedumos, un tie man galīgi nepatika. Taču patlaban biju tieši piemērotā garastāvoklī, lai skatītos ko nopietnu. Nopirku biļeti un apsēdos otrajā balkonā. Mākslinieki dziedāja vāciski, un es nesapratu neviena vārda. Nezināju arī saturu. Taču, kad, skanot svētceļnieku korim, pār skatuvi nesa mirušo karalieni, es sāku rūgti raudāt. Šī aina šķita uzskatāmi liecinām, kāds gals sagaidāms visām mana mūža grūtajām pūlēm. Nespēju gandrīz vai valdīties; nezinu, ko par mani nodomāja cilvēki, kuri sēdēja blakus. Aizgāju projām satriekts un salauzts.

Devos uz pilsētas centru, izvēlēdamies tumšākās ielas, jo vulgārais Brodvejas spožums šķita nepanesams. Pirms nebiju nomierinājies, nevarēju atgriezties arī uz muļķīgo

viesnīcas istabu. Atguvies no pārdzīvojuma, nolēmu likties tūlīt gulēt. Jutos pārguris kā fiziski, tā garīgi.

Pie viesnīcas durvīm pēkšņi saskrējos ar Arturu Kel-liju, Hetijas brāli, kas agrāk strādāja par viņas trupas antreprenieri. Tā kā Arturs bija meitenei tik tuvs radinieks, centos uzturēt ar viņu draudzīgas attiecības. Nebiju viņu redzējis vairākus gadus.

— Čarlij! Kurp iedams? — viņš iesaucās.

Vienaldzīgi pamāju uz Astora viesnīcas pusi. — Taisījos likties uz auss.

Mani vārdi atstāja uz Arturu neapšaubāmu iespaidu.

Viņš bija kopā ar diviem draugiem un, iepazīstinājis mūs, uzaicināja visus doties uz viņa dzīvokli Medisona avēnijā izdzert tasi kafijas un papļāpāt.

Telpas bija visai omulīgas, un mēs sēdējām, tērgādami par dažādiem niekiem. Arturs rūpīgi sargājās pieminēt mūsu pagātni. Tomēr fakts, ka es biju apmeties Astorā, rosināja viņa ziņkāri. Hetijas brālim par visu varu gribējās dabūt kaut ko dzirdēt. Taču es viņam daudz neko neteicu — tikai, ka brīvajā laikā esmu ieradies uz divām trim dienām Ņujorkā.

Kopš viņām dienām Kembervelā Arturs bija ticis krietni uz priekšu. Tagad viņš, kļuvis par veiksmīgu biznesmenu, strādāja sava svaiņa Frenka Gūlda firmā. Sēdēju un klausījos viņa triviālajās čalās, kas tikai uzvēs-moja vēl dziļākas skumjas. — Viņš ir jauks puisis, — mēļoja Kellijs, zīmēdamies uz kādu draugu, — cik zinu, nāk arī no labas ģimenes. — Paslepus nosmīnēju par šīm ģenealoģiskajām apcerēm un nopratu, ka man ar Arturu nav nekā kopīga.

Ņujorkā paliku tikai vienu dienu. Nākamajā rītā nolēmu atgriezties Filadelfijā. Lai gan milzu pilsētā aizvadītās stundas sniedza vajadzīgo pārmaiņu, tomēr tās nesa līdzi arī sāpes un vientulību. Alku pēc sabiedrības. Ar ilgām gaidīju pirmdienas rīta izrādi, kad sastapšu

trupas locekļus. Lai cik garlaicīgi šķita atgriezties pie apnikušajām darba dzirnām, ar vienu dienu elegantas dzīves man pietika.

Ieradies atkal Filadelfijā, iegriezos teātrī. Tur bija pienākusi telegramma misteram Rīvsam, un es nejauši gadījos klāt, kad viņš to atplēsa. — Vai tik tas neattiecas uz jums? — viņš teica. — Telegramma skanēja: «VAI JUSU

TRUPA IR AKTIERIS VARDA ČAFINS VAI TAMLĪDZĪGI PUNKTS JA IR LAI STĀJĀS SAKAROS AR ĶESEĻU UN BAUMENU BRODVEJA LONCEIKERBILDINGA 24.»

Mūsu trupā tāda aktiera nebija, taču, kā Rīvss teica, ar šo vārdu varēja būt domāts Čaplins. Mani pārņēma satraukums, jo uzzināju, ka Longeikerbildinga atrodas Brodvejas centrā un ir pilna ar advokātu kantoriem. Atcerējos, ka man kaut kur Savienotajās Valstīs mīt bagāta krustmāte, un ļāvu vaļu iztēlei — vecā sieviete varbūt mirusi un atstājusi man mantojumu. Tā nu aiztelegrafēju atpakaļ Keselam un Baumenam, ka trupā ir Čaplins, — varbūt viņi domājuši to. Nepacietīgi gaidīju atbildi. Tā pienāca tai pašā dienā. Steidzīgi atplēsu telegrammu un izlasīju: «LŪDZAM ČAPLINU PĒC IESPĒJAS DRĪZĀK IERASTIES MUŠU KANTORĪ.»

Satraukts, rožainu nojautu pilns, iesedos agraja rīta vilcienā, kas gāja uz Ņujorku — tā atradās tikai divarpus stundu brauciena attālumā no Filadelfijas. Nezināju, kas mani sagaida, — iztēlojos, ka sēžu advokāta kantorī un klausos, kā lasa testamentu.

Ierodoties Brodvejā, mani tomēr gaidīja zināma vilšanās, jo Kesels un Baumens nebija advokāti, bet filmu sabiedrības direktori. Taču tas, ko izdzirdu, mani priecīgi uzbudināja.

Misters Čarlzs Kesels, Viens no Kīstounās sabiedrības īpašniekiem, paskaidroja, ka misters Maks Senets redzējis mani Četrdesmit otrās ielas Amerikāņu mjūzikhollā tēlojam žūpu un, ja es tiešām esot šis aktieris, vēlētos mani angažēt mistera Forda Sterlinga[20] vietā. Bieži biju rotaļājies ar domu par darbu kinostudijā un pat piedāvājis Rīvsam, mūsu režisoram, dibināt sabiedrību, nopirkt tiesības uz visiem Kārno skečiem un uzņemt tos filmā. Taču Rīvss izturējās skeptiski, kas bija gluži loģiski, jo mēs nezinājām nenieka par uzņemšanas tehniku.

Kesels vaicāja, vai es esot redzējis Kīstounās sabiedrības komēdijas. Protams, biju redzējis vairākas filmas, bet neteicu viņam, ka uzskatu tās par rupju triku savārstījumu. Taču tajās allaž parādījās kāda skaista, tumš-acaina meitene Meibla Normana[21], kas bija patiesi apburoša un attaisnoja filmu eksistenci. Nebiju sajūsmā par Kīstounās komēdijas tipu, tomēr noģidu, ka tās man var palīdzēt iegūt slavenu vāidu. Pavadījis gadu šai

drudžainajā darbā, es varētu atgriezties varietē teātrī kā starptautiska mēroga zvaigzne. Bez tam tas nozīmētu jaunu dzīves veidu un patīkamu apkārtni. Kesels sacīja, ka līgums paredzot

piedalīšanos trīs filmās nedēļā; alga par septiņām dienām būšot simt piecdesmit dolāru. Tas bija divreiz vairak, nekā es saņemu Kārno trupa. Taču es sāku minstināties un teicu, ka vēlos ne mazāk par divsimt dolāriem nedēļā. Misters Kesels sacīja, ka tas esot atkarīgs no mistera Seneta: viņš ziņošot tam uz Kaliforniju un tad pateikšot iznākumu.

Gaidīdams vēstis no Kesela, jutos ne dzīvs, ne miris. Varbūt biju prasījis par daudz? Beidzot pienāca vēstule, kurā bija rakstīts, ka sabiedrība esot ar mieru noslēgt līgumu uz gadu par simt piecdesmit dolāriem nedēļā pirmajos trijos mēnešos un simt septiņdesmit pieciem atlikušajos deviņos — tik daudz naudas man nebija savu mūžu piedāvāts. Strādāt vajadzēja sākt pēc viesizrāžu beigām Salivana un Konsidaina teātros.

Uzstādamies Losandželosas «Empresā», mēs, paldies dievam, guvām milzu panākumus. Uzvedām komēdiju «Nakts klubā». Es tēloju sagrabējušu kraķi — dzērāju un izskatījos vismaz piecdesmit gadu vecs. Misters Senets ieradās pēc izrādes mani apsveikt. Šīs īsās sarunas laikā man bija izdevība viņu apskatīt: Senets bija plecīgs cilvēks ar biezām uzacīm, lielu muti un spēcīgu zodu. Viņa āriene atstāja uz mani dziļu iespaidu. Taču nezināju, cik simpātisks viņš būs turpmākajā kopīgajā darbā. Visu laiku, kamēr runājām, jutos ārkārtīgi nervozs un nebiju pārliecināts, vai viņam patīku vai ne.

Viņš it kā garām ejot apvaicājās, kad es stāšoties darbā. Sacīju, ka varu sākt septembra pirmajā nedēļā, kad beigsies mans līgums ar Kārno sabiedrību.

Kanzassitijā es, mocīdamies sirdsapziņas pārmetumos, atstāju trupu. Tā atgriezās Anglijā, kamēr es dzīros doties uz Losandželosu. Vienīgais, uz ko tur varēju paļauties, biju es pats — un šāda sajūta sevišķi neiedrošināja. Pirms pēdējās izrādes pasūtīju visiem pa glāzītei, un doma par šķiršanos lika sāpīgi sažņaugties sirdij.

Kāds no mūsu trupas aktieriem, Arturs Dendo, kam es nez kāpēc nepatiku, gribēja izspēlēt neglītu joku, tāpēc čukstot pavēstīja, ka biedri grasoties man kaut ko dāvināt. Jāatzīstas, šāda ziņa mani aizkustināja. Tomēr ne-

kas nenotika. Kad visi bija atstājuši ģērbtuvi, Freds Kārno, juniors, pastāstīja, ka Dendo gatavojies teikt runu un pasniegt man piemiņas «balvu», taču pēc tam, kad es izpircis katram pa glāzītei, vairs neuzdrošinājies savu nodomu īstenot un atstājis tā saucamo «dāvanu» aiz tualetes spoguļa. Iziādījās, ka tā ir staniolā ievīstīta tabakas kārba, pilna ar veciem grima zīmuļu galiem.

DESMITA NODAĻA

Degdams nepacietībā, ierados Losandželosā un noīrēju istabu mazajā «Lielo Ziemeļu» viesnīcā. Pirmajā vakarā nolēmu izmantot brīvo laiku līdzīgi šoferim, kas svētdienās vizinās savā mašīnā, un noskatīties otro izradi «Empresā», kur bija uzstājusies Kārno trupa. Vietu ierādītāja mani pazina un pēc brītiņa nāca pateikt, ka divas rindas aizmugurē sēžot misters Senets un mis Meibla Nor-mana, kas aicinot mani piebiedroties viņiem. Biju priecīgi satraukts. Pusbalsī aši iepazinušies, mēs tālāk skatījāmies izrādi visi kopā. Kad tā beidzās, pagājāmies pāris soļu pa Meinstrītu un iegriezāmies vīna pagrabiņā paēst vieglas vakariņas un kādu malku iedzert. Misteru Senetu ārkārtīgi pārsteidza mans jauneklīgais izskats. — Domāju, ka esat daudz vecāks, — viņš teica. Viņa balsī jautās raizes, kas mani biedēja, jo es atcerējos, ka visi Seneta komiķi ir paveca izskata cilvēki. Fredam Meisam bija pāri piecdesmitiem, Fordam Sterlingam — ap četrdesmit. — Varu nogrimēties tik vecs, cik vien jūs gribēsiet, — es attraucu. Meiblas Normanas izturēšanās turpretī mani drusku nomierināja. Lai kādi bija aktrises iebildumi, viņa tos neizpauda skaļi. Misters Senets sacīja, ka tūlīt man strādāt nebūšot jāsāk, bet lai es atnākot uz studiju Iden-deilā un iepazīstoties ar darbiniekiem. Iznākuši no pagrabiņa, iesēdāmies mistera Seneta lieliskajā sacīkšu mašīnā, un tā aizvizināja mani uz viesnīcu.

Nākamajā rītā iekāpu tramvajā, kas gāja uz Losandže-losas priekšpilsētu īdendeilu. Tā bija dīvaina vieta, kas it kā šaubījās, vai palikt par pieticīgu dzīvojamo kvartālu vai arī pārvērsties par rūpniecības rajonu. Uz katra soļa te rēgojās kokmateriāliem un vecām grabažām piekrautas noliktavas. Uz agrāko lauku māju zemes ielu

malās no dēļiem bija saslieti ļodzīgi veikaliņi. Pēc ilgas prašņāšanas beidzot stāvēju Kīstounas studijas priekšā. Tā bija aplupusi ēka. Simt piecdesmit kvadrātpēdu lielo zemes platību iejoza zaļš žogs. Ieiet varēja pa dārza celiņu cauri vecam bangelo. Studija izskatījās tikpat ērmīga kā pati īdendeila. Stāvēju, lūkodamies uz to no pretējās ielas puses, nespēdams izlemt — iet iekšā vai ne.

Bija lenča laiks, un es raudzījos, kā grimēti vīrieši un sievietes, «Kīstounas polismenus»[22] ieskaitot, steidzas ārā no bangelo, pārskrien pāri ielai uz mazu bodīti un iznirst no tās, ēzdami sviestmaizes ar karstām desiņām. Daži uzsauca cits citam skaļās, aizsmakušās balsīs:

— Ei, Henk, nāc ātrāk!

— Pasaki Slimam, lai pasteidzas!

Pēkšņi mani sagrāba kautrība, un es veicīgi aizmanījos līdz stūrim, kur atrados drošībā un varēju vērot, vai neieraudzīšu misteru Senetu vai mis Normanu iznākam no bangelo. Taču mani paziņas

nerādījās. Nostāvēju pusstundu un tad nolēmu doties atpakaļ uz viesnīcu. Neparko nespēju sevi piespiest pavērt studijas durvis un nostāties tur aci pret aci ar visiem šiem ļaudīm. Divas dienas aizgāju līdz studijas vārtiem, tomēr nevarēju saņemt dūšu un ieiet iekšā. Trešajā dienā misters Senets man piezvanīja pa tālruni un vaicāja, kāpēc es vēl neesot rādījies darbā. Nomurmināju kaut kādu ieganstu. — Brauciet tūlīt šurp, mēs jūs gaidīsim, — viņš teica. Tā nu es pa galvu pa kaklu aizsteidzos uz īdendeilu, drosmīgi iesoļoju bangelo un pajautāju pēc mistera Seneta.

Režisors priecājās par manu ierašanos un aizveda tūlīt uz studiju. Jutos kā apburts. Visu paviljonu pārplūdināja maiga, vienmērīga gaisma. Platie balta audekla aizkari atņēma saules stariem spilgtumu un piešķīra apkārtnei vieglumu un gaisīgumu. Tāda izkliedēta gaisma bija nepieciešama, lai varētu filmēt bez prožektoriem.

Kad biju iepazinies ar dažiem aktieriem, manu interesi piesaistīja uzņemšanas process. Telpā cits citam blakus atradās trīs paaugstinājumi ar dažādām dekorācijām. Uz tiem strādāja trīs aktieru grupas. Viss kopā atgādināja Pasaules izstādi. Uz vienas platformas Meibla Normana bungoja pā durvīm, kliegdama: — Laidiet mani iekšā! — Tad kamera apstājās, un ar to arī viss beidzās — man

nebija ne mazākā priekšstata, ka filmas uzņem šādējādi pa daļām.

Uz otras platformas strādāja slavenais Fords Sterlings, kura vietā man bija jā stājas. Misters Senets mūs iepazīstināja. Fords gatavojās aiziet no Kīstounas, lai dibinātu pats savu sabiedrību kopā ar firmu «Universal». Kā publika, tā visi studijas darbinieki bija viņu ļoti iemīļojuši. Arī tagad viņi drūzmējās ap Sterlingu un sirsnīgi smejas.

Senets aizveda mani sānis un ņēmās skaidrot studijas darba metodi — Mums nav scenārija — mēs izvēlamies sižetisku līniju un ļaujam notikumiem ritēt dabisko attīstības gaitu, kamēr tā noved līdz situācijai, kur kādam dzenas pakaļ, kas ir mūsu komēdijas būtiskākā sastāvdaļa.

Metode nebija slikta, taču man personiski tāda pakaļdzīšanās nepatika. Tā aizēno personību; lai cik trūcīgs bija mans priekšstats par kinofilmām, es zināju, ka nav nekā svarīgāka par pašu aktieri.

Todien staigāju no viena paaugstinājuma pie otra, vērodams grupu darbu. Visi šķita atdarinām Fordu Sterlingu. Tas mani nepatīkami satrauca, jo viņa spēles veidam nebija ne mazākās līdzības ar manējo. Viņš tēloja neveiksminieku holandieti, kas improvizēdams šaudījās pa skatuvi no vienas malas uz otru un runāja ar holandiešu akcentu. Tas izklausījās jocīgi, bet mēmās filmās zaudēja efektu. Gudroju, ko Senets no manis gaida. Viņš bija redzējis, kā es strādāju, un droši vien zināja, ka neesmu piemērots Forda komēdiju tipam; mans stils bija gluži pretējs. Tomēr ikviens jauns, studijā iecerēts sižets vai situācija apzinīgi vai neapzinīgi tika pieskaņots Ster-linga spēlei;

pat Rosko Arbakls[23] atdarināja Fordu.

Studija, acīm redzot, bija izvietojusies kādā agrākā fermā. Meiblas Normanas ģērbistaba atradās vecā ban-gelo, un tai blakus bija iekārtota telpa$_x$ kur grimēties aktrisēm, kas piederēja pie pastāvīgās trupas. Iesānis no bangelo slējās ēka, kura iepriekš, acīm redzot, bija kalpojusi par šķūni, bet tagad noderēja par galveno ģērbtuvi neievērojamākiem pastāvīgās trupas locekļiem un «Kīstounas polismeniem», kuru vairums bija agrākie cirka klauni un profesionāli bokseri. Man ierādīja vadošo aktieru grimēšanās telpu, ko lietoja Maks Senets, Fords Sterlings un Rosko Arbakls. Arī šī ēka atgādināja

šķūni — iespējams, ka tā bija kādreizējā ratnīca. Bez Meiblas Normanas redzēju vēl arī vairākas citas skaistas meitenes. Studijā valdīja dīvaina atmosfēra, kurā apvienojās daiļais ar neglīto.

Vairākas dienas mētājos pa telpām, prātodams, kad sākšu strādāt. Dažkārt uzgrūdos virsū Senetam, kas skrēja pāri paaugstinājumam, bet viņš, darbā iegrimis, nelikās mani redzot. Mani mocīja nepatīkama sajūta, ka Senets droši vien uzskata manu angažēšanu par kļūdu. No šādām aizdomām, protams, vieglāk nekļuva.

Garastāvoklis ik brīdi bija atkarīgs no Seneta. Ja viņš nejauši mani ieraudzīja un pasmaidīja, es sāku lolot cerības. Pārējie aktieri izturējās nogaidoši, kamēr daži, cik jutu, stipri šaubījās, vai es varēšu aizpildīt Forda Ster-linga vietu.

Pienāca sestdiena. Senets vai staroja aiz laipnības. — Ejiet uz kantori un saņemiet čeku, — viņš sacīja. Teicu režisoram, ka man pats svarīgākais ir sākt strādāt. Gribēju parunāt arī par Forda Sterlinga atdarināšanas jautājumu, taču Senets mani aprāva, piezīmēdams: — Neraizējieties, nāks laiks, nāks padoms.

Tādā bezdarbībā aizritēja deviņas dienas. Nervi bija saspīlēti līdz pēdējam. Fords gan mani mierināja un pēc darba daždien aizveda savā mašīnā uz pilsētas centru, kur mēs mēdzām iegriezties Aleksandrijas bārā iedzert malku vīna un sastapties ar dažiem viņa draugiem. Viens no tiem, misters Eimers Elzverts, kuru es sākumā nevarēju ciest un uzskatīju par gaužām rupju, man reiz jok-pilnā zobgalībā pavaicāja: — Esmu dzirdējis, ka jūs stāsieties Forda vietā. Nu, bet vai tad jūs ar esat komisks?

— Pats sevi jau slavēt neiešu, — es īdzīgi atrūcu. Šāda vizēšanās nostādīja mani visai neveiklā stāvoklī, it īpaši Forda klātbūtnē. Tomēr Sterlings žēlsirdīgi izpestīja mani, piezīmēdams: — Vai tad tu neredzēji viņu «Em-presā» tēlojam krogus brāli? Tas bija ļoti jocīgi.

— Nu, es vēl par viņu smējies neesmu, — Elzverts atcirta.

Viņš bija neveikls liela auguma vīrietis, kas izskatījās it kā uzpūsts. Skūtajā sejā ar bēdīgajām acīm un plato muti vienmēr vīdēja melanholiska, vainas apziņas pilna izteiksme, un smaids atsedza divus trūkstošos priekšzo-

bus. Fords man izteiksmīgi pačukstēja, ka EIzverts esot liela autoritāte literatūrā, finansēs un politikā, viens no vislabāk informētajiem cilvēkiem visā zemē, turklāt viņam piemītot liela humora izjūta. Manī tas tomēr cieņu pret Elzvertu neizraisīja, un es nolēmu, ka mēģināšu no viņa vairīties. Taču kādu vakaru viņš Aleksandrijas bārā sacīja: — Vai tad šis angļu cālēns vēl nav startējis?

— Nav gan, — es nokaunējies iesmējos.

— Jāprot, edz, būt jocīgam.

Tā kā biju saņēmis no šā džentlmeņa ne mazumu «ārstniecisku» pamācību, atmaksāju viņam ar to pašu: — Nu, ja es izskatīšos pusi tik jocīgs kā jūs, tad \Tiss būs kārtībā.

— Va traks! Tā tak ir ironijas piesātināta asprātība, ko?! Par to es viņam izmaksāšu kokteili.

Beidzot gaidītais brīdis bija klāt. Senets ar Meiblu Normanu, kā ari Forda Sterlinga grupa aizbrauca filmēt ārpus studijas, un mājās palika tikai nedaudzi aktieri. Misters Henrijs Lērmans[24], otrais Kistounas režisors pēc Seneta, dzīrās sākt jaunas filmas uzņemšanu un gribēja, lai es tajā tēloju laikraksta korespondentu. Lērmans bija godkārīgs cilvēks un gaijžām lepojās ar faktu, ka uzņēmis pāris veiksmīgu, situāciju komikas pilnu filmu; viņš mēdza uzsvērt, ka personības viņam nevajagot, viņš liekot publikai smieties, lietodams mehāniskus efektus un prasmīgi izgriezdams nevajadzīgos kadrus.

Mums nebija scenārija. Lērmans gribēja izveidot dokumentālu filmu par iespiedmašīnām, iestarpinot dažas komiskas epizodes. Es biju ģērbies vieglos vizītsvārkos, cilindrā un pielīmējis milzīgas ūsas kā velosipēda stūri. Kad ķērāmies pie darba, redzēju, ka Lērmans nu tikai sāk meklēt idejas. Man — kā jaunpienācējam Kī-stounā, — protams, ļoti gribējās ko ieteikt. Tieši tāpēc es arī sabojāju attiecības ar Lērmanu. Kādā ainā, kur man bija jāsarunājas ar laikraksta redaktoru, es iespraudu tik daudz komisku izdarību, cik vien spēju izdomāt, un devu pat šādus tādus padomus pārējiem aktieriem. Lai gan filmu pabeidza trijās dienās, mēs, manuprāt, paspējām iekļaut tajā dažas ļoti komiskas ainiņas. Tomēr, kad ieraudzīju pabeigto lentu, man gandrīz sirds izkāpa pa muti,

jo montētājs bija strādājis kā miesnieks un saīsinājis uzņemto līdz nepazīšanai, izgriezdams visus jocīgos kadrus, ko biju izgudrojis. Jutos satriekts un brīnījos, kāpēc viņš tā rīkojies. Pēc vairākiem gadiem Henrijs Lērmans atzinās, ka darījis to tīšām, jo domājis (tieši tādi bija viņa vārdi), ka es esot pārgudrs.

Dienu pēc tam, kad biju beidzis strādāt Lērmana vadībā, atgriezās Senets. Fords Sterlings filmējās ar vienu grupu, Rosko Ārbakls ar otru; uz visām trim platformām kūsaja rosīgs darbs. Es biju apvilcis ielas uzvalku un dīki slaistījos apkārt, izvēlēdamies tādu pozīciju, kas

varētu krist acīs Senetam. Viņš stāvēja blakus Meiblai, vērodams skatu viesnīcas vestibilā, un patlaban nokoda cigāram galu. — Te mums vajag pāris komisku iespraudumu, — viņš uzrunāja mani. — Nogrimējieties pēc iespējas jocīgāk. Vienalga, kā.

Man nebija ne jausmas, par ko īsti grimēties. Preses, korespondenta āriene no iepriekšējās filmas mani neapmierināja. Taču, iedams uz ģērbtuvi, jau izdomāju, ka ietērpšos platum platās biksēs un milzīgās kurpēs, galvā uzlikšu katliņu un rokā paņemšu niedres spieķīti. Gribēju, lai viss būtu savstarpējā pretrunā: bikses kā maiss, svārciņi šauri, cepure maza, kurpes — kā laivas. Nespēju izlemt, vai grimēties par veci vai jaunekli, tomēr, atcerēdamies, ka Senets bija uzskatījis mani par daudz vecāku, pielīmēju mazas Ūsiņas — nospriedu, ka tās pārvērtīs mani par padzīvojušu vīru, neapslēpjot mīmiku.

Par tēla raksturu biju galīgā neziņā, bet, tikko apģērbos, drēbes un grims ļāva man noprast, kas viņš par putnu. Sāku savu varoni iepazīt, un, kad iesoļoju paviljonā, viņš jau bija uzradies pasaulē. Piegājis pie Se-neta, iejutos lomā un cienīgi promenēju režisora priekšā, vicinādams spieķīti. Prātā šaudījās dažādas komiskas izdarības un jocīgas izdomas.

Maka Seneta veiksmes noslēpums bija viņa entuziasms. Viņš bija lielisks skatītājs un sirsnīgi smējās, kad redzēja kaut ko jocīgu. Patlaban viņš stāvēja, klusu spurgdams, kamēr beidzot sāka locīties smieklos. Tas mani iedrošināja, un es paskaidroju tēla raksturu: — Redziet, šis puisis ir visai daudzpusīgs, viņš reizē ir klaidonis, džentlmenis, dzejnieks un vientuļš sapņotājs, kas mūžam alkst pēc romantikas un dēkām. Viņam gribas, lai jūs noticat,

ka viņš ir zinātnieks, mūziķis, hercogs vai polo spēlētājs. Taču viņš nekautrējas arī pacelt no ielas cigarešu galus vai izmānīt bērnam konfekti. Un, protams, ja ir spiests, viņš iedod arī dāmai ar ceļgalu pa sēžamvietu — taču tikai tad, kad ir galīgi izvests no pacietības!

Tā es demonstrēju sava varoņa rakstura īpašības minūtes desmit vai ilgāk, likdams Senetam smieties bez apstājas. — Lai iet, — viņš beidzot noteica, — kāpiet uz paaugstinājuma un palūkojiet, ko varat darīt. — Tāpat kā Lērmana filmā, man nebija īsta priekšstata par sižetu, zināju vienīgi, ka Meiblai Normanai rodas sarežģījumi ar vīru un mīļāko.

Jebkurā komēdijā aktierim vissvarīgākais ir atrast īsto spēles manieri, bet ne vienmēr to viegli izdarīt. Taču, ieiedams viesnīcas vestibilā, es jutu, ka esmu blēdis, kas izliekas par vienu no viesiem, kamēr īstenībā ir vienkāršs klaidonis, kurš grib mazliet apsildīties. Ienācis aizķēros kādai dāmai aiz kājas. Pagriezos un atvainodamies pacēlu cepuri. Dodoties tālāk, paklupu pret spļaujam-trauku, atkal pagriezos un pacēlu cepuri pret to. Aiz kameras atskanēja smiekli.

Ap mūsu platformu salasījās paliels ļaužu pūlis — ne vien citu grupu dalībnieki, kas atstāja savus paaugstinājumus, lai pamestu acis uz mums, bet arī skatuves strādnieki, galdnieki un kostīmu pārziņi. Tas patiesi bija glaimojoši. Mēģinājuma beigas skatītāju skaits bija krietni pieaudzis, un visi smējās. Itin drīz pamanīju, kā citiem pār pleciem mani vēro Fords Sterlings. Kad viss bija galā, zināju, ka esmu tēlojis labi.

Vakarā, ienākdams ģērbtuvē, atradu tur priekšā Fordu Sterlingu un Rosko Arbaklu, kas patlaban atgrimējās. Runāts tika maz, bet atmosfēra bija saspīlēta. Kā Fords, tā Ārbakls bija noskaņoti pret mani labvēlīgi, taču es nepārprotami jutu, ka viņi nav izlēmuši, kā īsti izturēties.

Aina, kurā piedalījos, aizņēma veselas septiņdesmit piecas pēdas. Vēlāk misters Senets un misters Lērmans ilgi strīdējās, vai var rādīt to visu: parasti komiskā epizode reti bija garāka par desmit pēdām. — Ja tā izraisa smieklus, — es iebildu, — vai tādā gadījumā garumam ir kāda nozīme? — Režisori nolēma demonstrēt visas septiņdesmit piecas pēdas. Tā kā uzvalks man bija palīdzējis

atrast tēla raksturu, es tūlīt pat nolēmu, ka nekad neģērbšos citādi, lai notiktu kas notikdams.

Tovakar braucu mājās tramvajā kopā ar kādu no mazākajiem aktieriem. — Jūs esat uzsācis ko jaunu, — viņš teica. — Tik gardi mēs neesam smējušies ne par vienu, pat ne par Fordu Sterlingu, — jums vajadzēja redzēt viņa sejas izteiksmi, kad viņš jūs vēroja, tas gan bija ievērības cienīgs skats!

— Cerēsim, ka skatītāji smiesies tikpat sirsnīgi, — es teicu, cenzdamies klaji neizrādīt prieku.

Pāris dienu vēlāk es Aleksandrijas bārā nejauši dzirdēju, kā Fords apraksta manu varoni mūsu kopējam paziņam Elmeram Elzvertam: — Bikses šim zellim ir platas kā kules, kājas atgādina pleznas, pēc izskata viņš ir pats nožēlojamākais vazaņķēns, kāds jebkad redzēts pasaulē; kustības kā ķiparam — varētu domāt, ka viņam azotē sabāzti vēži — bet viņš ir jocīgs.

Mans varonis bija amerikāņu publikai svešs un nepierasts; tas likās svešs pat man pašam. Taču, uzģērbis attiecīgo uzvalku, es jutu, ka viņš ir reāls un dzīvs. Viņš iedvesa man visādas fantastiskas idejas, kuras nāca prātā tikai tad, kad biju ietērpies un nogrimējies par Klaidoni.

Sadraudzējos ar vienu no mazākajiem aktieriem, un ik vakaru, dodoties tramvajā mājup, viņš man atreferēja, kā studija todien reaģējusi un ko teikuši par manām komiskajām iecerēm. — Iemērkt pirkstus mazgājamā traukā un tad noslaucīt tos veča ūsās bija lielisks izgudrojums — tāds paņēmiens te nekad nav redzēts. — Tādā garā viņš mēdza turpināt, un es jutos kā septītajās debesīs.

Strādājot Seneta vadībā, nemiers mani nemocīja, jo viss radās spontāni uz uzņemšanas platformas. Tā kā neviens nebija pilnīgi drošs vai pārliecināts par sevi (pat, režisors ne), es secināju, ka zinu tikpat daudz, cik jebkurš cits aktieris. Tas iedvesa man paļāvību; sāku izteikt priekšlikumus, ko Senets labprāt pieņēma. Tā pieauga ticība, ka varu strādāt radoši un pats rakstīt scenārijus. Tieši Senets bija šīs ticības iedvesmotājs. Taču nevarēju apmierināties ar to, ka patiku Senetam, — man vajadzēja iepatikties arī publikai.

Nākamajā filmā režisors atkal bija Lērmans. Viņš ga-

tavojās aiziet no Seneta, lai piebiedrotos Sterlingam. Tikai, vēlēdamies pakalpot Makam, viņš bija palicis divas nedēļas ilgāk par līgumā paredzēto laiku. Sākot strādāt ar viņu, mani priekšlikumi atkal bira kā no pilnības raga. Lērmans smaidīdams tos uzklausīja, taču nevienu nepieņēma. — Varbūt teātrī tas izskatās komiski, — viņš mēdza iebilst, — bet filmā mums tādām lietām nav laika. Mums jādarbojas — komēdija ir iegansts, lai varētu kādam dzīties pa pēdām.

Es tādam vispārinājumam nepiekritu. — Humors paliek humors, — centos atspēkot Lērmana argumentus, — vienalga, vai filmā vai uz skatuves. — Taču Lērmans palika pie tā paša savārstījuma, nenovirzīdamies no Kīstounas iemītās takas. Visai darbībai vajadzēja ritēt zibenīgi — tas nozīmēja skriešanu, rāpšanos uz namu un tramvaju jumtiem, lēkšanu upē un gāšanos ūdenī no tiltu balstiem. Par spīti Lērmana komēdiju filmēšanas teorijai man tomēr laimējās iedabūt pāris paša izdomātu komisku izdarību, taču viņš savukārt izmanījās tāpat kā iepriekš montēšanas telpā tās izgriezt.

Nedomāju, ka viņš būtu pārāk glaimojoši raksturojis mani Senetam. Kad Lērmans aizgāja, sāku strādāt cita režisora vadībā. Misters Nikolss bija pavecs vīrs, tuvu sešdesmitiem, un strādāja filmu uzņemšanā kopš to pirmajiem soļiem. Ar viņu scīkās tādas pašas grūtības. Viņš atzina vienu vienīgu paņēmienu — proti, sagrābt komiķi aiz apkakles un stumdīt viņu no vienas ainas uz otru. Mēģināju ieteikt psiholoģiski «smalkāku» darbību, taču Nikolss negribēja par to ne dzirdēt. — Mums nav laika, jāsteidzas! — viņš mēdza izsaukties un neprasīja neko citu kā tikai Forda Sterlinga atdarinājumu. Lai gan es pretojos visai lēnīgi, Nikolss, izrādījās, bija aizgājis pie Seneta un paziņojis, ka ar mani strādāt esot tīrā sodība.

Ap šo laiku pilsētas centrā sāka izrādīt Seneta režijā uzņemto filmu «Meiblas kļūmīgais stāvoklis». Bailēs drebēdams, sēdēju zālē un līdz ar publiku vēros uz ekrānu. Forda Sterlinga parādīšanos skatītāji allaž uzņēma ar sajūsmu un smiekliem, mani turpretī sagaidīja vēss klusums. Visi joki viesnīcas vestibilā neizraisīja pat lāgā smaidu. Tomēr, darbībai ritot tālāk, atskanēja klusi smiekli, kas pēc brīža kļuva skaļāki un uz beigām pāris

reižu pārgāja īstās brāzmās. Šī izrāde liecināja, ka skatītāji pret

jauniesācējiem izturas diezgan rezervēti.

Šaubos, vai pirmais mēģinājums attaisnoja Seneta cerības. Manuprāt, viņš jutās vīlies. Vienu vai divas dienas vēlāk viņš pienāca man klāt un teica: — Paklausieties, man stāsta, ka ar jums esot grūti sastrādāt. — Pūlējos izskaidrot, ka tēloju pēc labākās sirdsapziņas un domāju tikai par filmas kvalitāti. — Zināt, — Senets vēsi atcirta, labāk dariet, ko jums liek, vairāk nekā mēs no jums neprasām. — Taču nākamajā dienā man atkal iznāca vārdu maiņa ar Nikolsu, un šoreiz es vairs nenovaldījos. — Tas, ko jūs gribat, lai es daru, ir pa spēkam jebkuram statistam, kurš pelna trīs dolārus dienā, — es pavēstīju. — Gribu tēlot labi, nevis tikt stumdīts un grūstīts un velties zemē no tramvaju jumtiem. Nesaņemu simt piecdesmit dolāru nedēļā par šādām muļķībām.

Nabaga vecais Nikolsa «papa», kā mēs viņu dēvējām, vai plīsa aiz niknuma. — Uzņemu filmas jau vairāk nekā desmit gadus, — viņš spiedza. — Jūs turpretī nezināt no kino ne velna! — Mēģināju viņu pārliecināt, taču bez panākumiem. Pūlējos ieskaidrot aktieriem, bet arī viņi man nepiekrita. — O, viņš zina, viņš zina, viņš šo darbu pazīst daudz ilgāk nekā jūs, — sacīja kāds vecs aktieris.

Biju piedalījies apmēram piecās filmās un dažās izmanījies veiksmīgi iestarpināt pāris paša izdomātu komisku ieceru par spīti montāžas telpas miesniekiem. Iepazinies ar viņu griešanas metodi, mēdzu izgudrot kaut ko jocīgu uznākšanai un noiešanai no skatuves, jo nopratu, ka šīs vietas viņiem būs grūtāk izkropļot. Izmantoju ikvienu izdevību, lai apgūtu uzņemšanas tehniku. Bieži jo bieži iegriezos pie attīstītājiem un montētājiem, vērodams, kā tie kombinē kadrus.

Ļoti gribējās rakstīt pašam savas komēdijas un vadīt tajās režiju. Ieminējos par to Senetam, bet viņš necēla ne ausu un iedalīja mani Meiblas grupā. Mis Normana nupat bija sākusi vadīt režiju pašas komēdijās. Tas mani kaitināja, jo, lai cik valdzinoša bija Meibla, es stipri šaubījos par viņas režisores spējām, tāpēc jau pirmajā dienā viss nonāca līdz neizbēgamajam tracim. Filmējām dabā Losandželosas nomalē, un kādā ainā Meibla lika man stāvēt ar šļūteni un laistīt šoseju, lai nelieša tēlotāja vadītā mašīna sāktu buksēt. Mans plāns bija citāds:

gribēju uzmīt uz šļūtenes, lai nosprostotu ūdeni, bet pēc tam, ielūkojoties sprauslā, neviļus nocelt kāju nost, un rezultātā strūkla iešļāktos man sejā. Tomēr Meibla mani strupi aprāva: — Mums nav laika! Nav taču laika! Dariet, ko jums liek!

Ar to pietika, tādu apvainojumu — turklāt no tik daiļas meitenes — es nespēju paciest. — Piedodiet, mis Nor-mana, bet es nedarīšu, ko man liek. Nedomāju, ka jūs esat pietiekami kompetenta, lai teiktu man, ko darīt.

Aina norisinājās šosejas vidū. Uzgriezu pārējiem muguru un apsēdos ceļmalā. Jaukajai Meiblai toreiz bija tikai divdesmit gadu, viņa bija daiļa, valdzinoša un visas studijas mīlule. Ikviens loloja pret meiteni siltas jūtas. Nu viņa samulsusi sēdēja blakus kamerai — tik asi vēl neviens nebija ar viņu runājis. Es arī nejutos vienaldzīgs pret Meiblas skaistumu un šarmu un klusībā jūsmoju par meiteni, taču darbs palika darbs. Operatori un aktieri tūlīt apstāja Meiblu un apspriedās, ko darīt. Vēlāk viņa stāstīja, ka daži statisti gribējuši mani iekaustīt, bet viņa tos atturējusi. Pēc brīža viņa atsūtīja pie manis savu palīgu uzzināt, vai es taisos vēl strādāt vai ne. Pārgāju pāri ceļam, kur viņa sēdēja. — Piedodiet, — atvainodamies sacīju, — es vienkārši nedomāju, ka tas izskatīsies jocīgi un izraisīs smieklus. Taču, ja jūs man atļautu izteikt dažus priekšlikumus attiecībā uz komiskām situācijām ...

Meibla neielaidās nekādās runās. — Lieliski, — viņa sacīja, — ja jūs negribat darīt, ko jums liek, brauksim atpakaļ uz studiju. — Kaut gan stāvoklis bija ārkārtīgi nepatīkams, es paliku pie sava un paraustīju plecus. Daudz laika zaudējuši netikām, jo uzņemšana bija sākusies deviņos no rīta. Tagad pulkstenis rādīja pussešus pēcpusdienā, un saule ātri slīga pret pamali.

Studijā patlaban biju sācis atgrimēties, kad ģērbtuvē iedrāzās Senets. — Kas tie atkal par untumiem, velns un elle? — viņš uzkliedza.

Mēģināju viņam ieskaidrot: — Filmā jāpastiprina komiskie elementi, — teicu, — bet mis Normana negrib uzklausīt manus ierosinājumus.

— Jiis darīsiet, ko jums saka, vai arī es neņemšu vērā nekādu līgumu un izlingošu jūs ārā, — viņš noskaldīja.

Paliku nesatricināmi mierīgs. — Mister Senet, —

T

atteicu, — es mācēju nopelnīt maizes kumosu, pirms atnācu šurp, un, ja mani izmetis ārā, ari nenomiršu badā. Taču strādāt es strādāju godīgi, un man tikpat daudz gribas, lai filma iznāktu laba, cik jums.

Nebilzdams vairs ne vārda, Senets aizcirta durvis.

Tovakar, braukdams kopā ar savu draugu tramvajā mājup, izstāstīju viņam, kas noticis.

— Slikti. Kādu laiku tu tik strauji kāpi augšup, — viņš sacīja.

— Vai tu domā, ka man iedos vilka pasi? — bezrūpīgi ievaicājos, slēpdams raizes.

— Es par to nemaz nebrīnītos. Pats savām acīm redzēju, ka, iznākdams no ģērbtuves, Senets izkatījās nikns kā lauva.

— Nu, bezizejas stāvoklī es neesmu. Man makā ir tūkstoš piecsimt dolāru, ar tiem es atliku likām varu nopirkt kuģa biļeti atpakaļ uz Angliju. Taču darbā rīt ieradīšos. Ja viņi mani negribēs — c'est la vie

15.

Nākamajā rītā visiem vajadzēja ierasties studijā pulksten astoņos. Nebiju pārliecināts, kas notiks tālāk, tāpēc nenogrimējies paliku sēžam ģērbtuvē. Apmēram desmit minūtes pirms astoņiem pa durvīm pabāza galvu Senets. — Čarlij, gribu ar jums parunāt. Iesim uz Meiblas ģērbtuvi. — Balss viņam skanēja negaidīti laipni.

— Jā, mister Senet, — noteicu un devos režisoram pa pēdām.

Meiblas pašas ģērbtuvē nebija. Viņa projekciju telpā skatījās uzņemtos kadrus.

— Klausieties, — teica Maks, — jūs ļoti patīkat kā Meiblai, tā mums visiem, un mēs uzskatām, ka jūs esat lielisks mākslinieks.

Šī pēkšņā pārmaiņa mani pārsteidza, un ledus sirdī tūlīt sāka kust. — Pret mis Normanu es, protams, izjūtu vislielāko cieņu un apbrīnu, — sacīju, — taču nedomāju, ka viņa ir pietiekami kompetenta, lai vadītu režiju, — galu galā viņa ir ļoti jauna.

— Varat domāt, kā jums tīk, tikai aizmirstiet uz brīdi savu lepnumu un šoreiz palīdziet atrast izeju, — teica Senets, uzsizdams man uz pleca.

— Tieši to es cenšos darīt.

— Vardu sakot, pielieciet visus speķus, lai satiktu ar viņu.

— Paklausieties, ļaujiet man pašam vadīt režiju, un jūs tiksiet vaļā no visām nepatikšanām, — es ierosināju.

Maks brītiņu klusēja. — Bet kas maksās par filmu,'ja neatradīsim tai noņēmēju?

— Es, — atbildēju. — Varu noguldīt jebkurā bankā tūkstoš piecsimt dolāru, un, ja filma nebūs rādāma, nauda pāries jūsu īpašumā.

Senets brīdi padomāja. — Vai sižets jums ir?

— Protams, cik vien gribat.

— Labi, — teica Maks. — Pabeidziet filmu ar Meiblu, pēc tam paskatīsimies, ko varam darīt. — Paspiedām rokas kā vislabākie draugi. Pēc tam aizgāju pie Meiblas atvainoties, un tovakar Senets mūs abus aizveda uz restorānu. Nākamajā dienā Meibla bija laipna kā saulīte. Viņa pat griezās pie manis pēc padomiem un ierosinājumiem. Tādējādi operatoriem un pārējiem grupas locekļiem par izbrīnu mēs filmu laimīgi pabeidzām. Seneta pēkšņā izturēšanās maiņa mani stipri mulsināja. Tikai pēc laba laika uzzināju tās cēloni: izrādījās, ka Senets bija gatavojies nedēļas beigās mani atlaist, bet nākamajā rītā pēc strīda ar Meiblu saņēmis no Ņujorkas kantora telegrammu, kura aicinājusi viņu pasteidzināt jaunu Čap-lina filmu uzņemšanu, jo pēa tām esot ārkārtīgs pieprasī-j ums.

Vidējais vienas Kīstounkomēdijas filmas izlaisto kopiju skaits bija divdesmit. Trīsdesmit jau uzskatīja par krietnu veiksmi. Pēdējā, ceturtā filma bija pavairota četrdesmit piecas reizes, un pieprasījums

joprojām auga. Tāpēc arī Maks, saņēmis telegrammu, pēkšņi kļuva tik draudzīgs.

Režijas vadīšanas metodes tolaik bija ļoti vienkāršas. Man tikai vajadzēja zināt, kur ir labā un kur kreisā roka, lai nesajauktu uznākšanu un noiešanu. Ja aktieris nogāja no skatuves labajā pusē, tad nākamajā ainā viņš uznāca no kreisās puses; ja viņš aizgāja, pagriezis seju pret kameru, tad nākamajā ainā viņš parādījās ar muguru pret to. Šie, protams, bija paši elementārākie likumi.

Taču, guvis lielāku pieredzi, konstatēju, ka ļoti svarīgs psiholoģisks faktors ir kameras novietojums, kas nosaka

arī ainas raksturu; patiesībā tas ir kinematogrāfijas stila pamats. Ja kamera atrodas mazliet tuvāk vai tālāk nekā parasti, tā var vai nu efektu palielināt, vai to galīgi sabojāt. Tā kā svarīgi ir aiztaupīt aktiera kustības, nav jāliek viņam nevajadzīgi staigāt (ja vien tam nav kāds īpašs iemesls), jo staigāšana nav dramatiska. Nosakot kadra kompozīciju, kamera jānovieto tā, lai aktiera uznākšanu parādītu visizdevīgākajā gaismā. Kameras stāvoklis ir tas, kas rada filmas intonāciju. Nav noteikta likuma, kurš apgalvotu, ka tuvplānā filmētie kadri dotu lielāku efektu nekā kopplānā uzņemtie. Tuvplāna izmantošana ir atkarīga no izjūtas; dažos gadījumos kopplānā kadrs iedarbojas daudz spēcīgāk.

Piemērs tam ir viena no manām pirmajām komēdijām — «Slidotavā». Klaidonis ierodas slidotavā un, vienu kāju gaisā izslējis, ņemas slīdēt un virpuļot pa ledu, gan klupdams uz deguna, gan grūzdamies virsū cilvēkiem un pastrādādams visādus nedarbus. Galu galā viņš atstāj pārējos guļam sakritušus uz muguras priekšplānā, kamēi pats aiziras uz slidotavas viņu malu, kļūdams arvien mazāks un mazāks. Kopplānā redzams, kā viņš apsēžas skatītāju vidū un nevainīgi vēro paša sacelto jucekli. Taču mazā figūriņa aizmugurē izskatījās jocīgāka, nekā tā būtu bijusi priekšplānā.

Kad sāku vadīt režiju savā pirmajā filmā, nejutos tik drošs, kā biju cerējis; patiesību sakot, piedzīvoju īstu baiļu lēkmi. Tomēr, kad Senets bija pārbaudījis pirmās dienas darbu, atguvu paļāvību. Filmu sauca «Negaidīta lietus gāze». Tā nebija nekāds grāvējs, taču nevarēja arī žēloties par komikas trūkumu un guva diezgan labus panākumus. Pabeidzis uzņemšanu, ļoti vēlējos dzirdēt, ko teiks Senets. Gaidīju, kad viņš iznāks no projekciju telpas. — Nu, vai esat gatavs sākt darbu pie nākamās? — viņš vaicāja. Kopš šī brīža es visām savām komēdijām pats rakstīju scenārijus un vadīju režiju. Pamudinājuma labad Senets par katru filmu izsniedza man divdesmit piecu dolāru lielu prēmiju.

Viņš tagad mani vārda pilnā nozīmē ņēma savā aizgādībā un vienmēr pēc darba veda pusdienās. Makam kļuva par paradumu apspriest ar mani citu grupu filmas, un es tad. ierosināju dažādas fantastiskas idejas, pats juzdams, ka tās ir pārāk pārspīlētas, lai būtu

saprotamas

skatītājiem. Tomēr Senets smējās un manus priekšlikumus izmantoja.

Tagad, kopā ar publiku skatīdamies filmas, es redzēju, ka tā reaģē citādi. Sakustēšanās zālē un pacilātība, ko izraisīja uzraksts, ka tūlīt rādīs Kīstounas komēdiju, priecīgie izsaucieni, kas atskanēja, tikko es uznācu, pat vēl neko nedarīdams, sagādāja man lielu patiku. Skatītāji bija mani ļoti iemīļojuši: es varētu justies apmierināts, pat ja turpinātu tikai tādā pašā garā tālāk. Kopā ar prēmijām saņēmu divsimt dolāru nedēļā.

Kopš biju tā iegrimis darbā, nevarēju atlicināt laiku Aleksandrijas bāram un savam sarkastiskajam draugam Elmeram Elzvertam. Tomēr pēc vairākām nedēļām sastapu viņu uz ielas. — Paklausieties, — viņš sacīja, — pēdējā laikā esmu skatījies jūsu filmas, un jūs tak, nudien, esat lielisks! Jums piemīt kāda īpašība, kas jūs pilnīgi atšķir no pārējiem. Es nemānos. Jās esat komisks! Kāda velna pēc jūs neteicāt to pašā sākumā? — Pēc tam mēs, protams, kļuvām visai labi draugi.

Kīstouna man iemācīja daudz, un es savukārt daudz iemācīju Kīstounai. Toreiz studijā maz zināja par tēlošanas tehniku, režisora mākslu vai kustībām, ko es viņiem atnesu no teātra. Viņiem trūka arī īsta priekšstata par dabiski atveidotu pantomīmu. Uzņemot ainu, režisors, piemēram, lika trim četriem aktieriem uzkrītoši nostāties vienā rindā tieši pretī kamerai un vienam ar visnepārprotamākajiem žestiem attēlot, ka viņš grib precēt otra meitu, norādot uz sevi, tad uz ceturto pirkstu, kurā mēdz valkāt laulības gredzenu, un tad uz meiteni. Aktieru mīmikai nepiemita ne mazākā smalkuma un izteiksmības, tāpēc mans varonis stipri atšķīrās no šāda tēlošanas veida. Zinu, ka šajās agrajās filmās man bija daudz priekšrocību un es līdzīgi ģeologam spēru pirmos soļus bagātā, neizpētītā novadā. Uzskatu, ka tas bija pats satraucošākais laika posms manā karjerā, jo es stāvēju uz brīnišķas pasaules sliekšņa.

Veiksme palīdz cilvēkam iemantot citu simpātijas, un es kļuvu tuvs draugs visiem studijas darbiniekiem. Biju «Carlijs» statistiem, skatuves strādniekiem, kostīmu pārziņiem un operatoriem. Lai gan nepiederu pie tiem, kam patīk brāļoties, tomēr šāda parādība marti patiesi iepriecināja, jo es zināju, ka laipnības iemesls ir panākumi.

Tagad vairs nešaubījos par savām idejām. Par lo varēju pateikties Senetam, jo, lai gan viņam tāpat trūka izglītības kā man, viņš paļāvās uz savu gaumi un šādu paļāvību iedvesa arī man. Viņa darba veids mācīja ticēt sev. Izraudzītais stils likās pareizs. Seneta piezīme, ko biju dzirdējis pirmajā dienā, kad ierados studijā: «Mums nav scenārija — mēs izvēlamies sižetisku līniju un ļaujam notikumiem ritēt dabisko attīstības gaitu...» — rosināja manu iztēli.

Tāds jaunrades darbs padarīja filmēšanu interesantu. Teātrī mani ierobežoja stingri un nepārkāpjami noteikumi, kas lika ik vakaru atkārtot vienu un to pašu; ja reiz kāds skatuvisks paņēmiens bija izmēģināts un iesakņojies, aktieri reti kad mēģināja izgudrot ko jaunu. Vienīgās raizes bija, lai nākamā izrāde neizdodas sliktāk par iepriekšējo. Filmās turpretī varēja justies brīvāk. Tās atgādināja aizraujošu dēku. — Ko jūs sakāt par šo ideju? — Senets mēdza apjautāties. Dažreiz viņš pavēstīja savu ieceri citādi: — Centrā, Meinstrītā, izcēlušies plūdi. — Ar šādām piezīmēm sākās jauna Kīstounas komēdija. Pats brīnišķīgākais bija tieši šī jaukā, spirgtā vēsma — izaicinājums cilvēka jaunrades spējām. Viss ritēja brīvi un viegli — nebija nekādas literatūras, nekādu rakstnieku — vienīgi ideja, no kuras izrietēja dažādi komiski triki, ļaujot darba gaitā attīstīt tālāk sižetisko līniju.

Piemēram, filmu «Viņa aizvēsturiskā pagātne» uzsāku ar šādu komisku ainu: parādījos uz ekrāna, tinies kā alu cilvēks zvērādā, un, vērīgi aplūkodams apkārtni, sāku raustīt no kažoka spalvas un pildīt ar tām pīpi. Ar šo ieceri pietika, lai sāktu risināt aizvēsturisku stāstu, kurā ietilpa j gan mīlestība un sāncensība, gan cīņa un pakaļdzīšanās.

Tā bija metode, ko Kīstounā izmantoja visi.

Varu izsekot, kad manī pirmoreiz uzradās vēlēšanās piešķirt savām filmām ne tikai komiskas, bet arī citas dimensijas. Tēloju komēdijā, ko sauca «Jaunais šveicars». Kādā skatā iestādes direktors grasās dot man vilka pasi. Lūgdamies, lai viņš iežēlojas par mani un ļauj paturēt amatu, es, apelējot pie viņa līdzjūtības, ar mīmiku un žestiem rādīju, ka man ir pulciņš mazu bērnu. Kamēr

tā parodēju izmisumu, kada veca aktrise, Dorotija De-venporta, stāvēja turpat blakus un vēroja spēli. Mēģinājuma laikā pavēros sānis un sev par izbrīnu ieraudzīju, ka viņai pār vaigiem līst asaras. — Es zinu, ka aina domāta jocīga, — viņa sacīja, — bet man, skatoties uz jums, jāraud. — Viņa apstiprināja to, ko es jau nojautu: man piemita spēja izraisīt ne vien smieklus, bet arī asaras.

«Vīrietiskā» atmosfēra studijā būtu bijusi gandrīz neciešama, ja zināmu veldzi nesniegtu daiļais dzimums. Par valdzinošu rotu studijai, protams, varēja uzskatīt Meib-las Normanas klātbūtni Jaunā aktrise bija ārkārtīgi skaista, ar lielām, garu skropstu apēnotām acīm un pilnām lūpām, kuras kaktiņos jauki izliecās uz augšu, liecinādamas par humora izpratni un ārkārtīgu iecietību. Meibla bija laba biedrene, jautra un bezrūpīga, laipna un augstsirdīga; visi viņu dievināja.

Klīda runas par mis Normanas devību pret garderobistes bērnu, par jokiem, ko viņa izspēlējusi ar operatoru. Meibla loloja pret mani māsas jūtas. Toreiz viņa bija bezgalīgi aizrāvusies ar Maku Senetu. Maka dēļ man bieži iznāca satikties ar meiteni; visi trīs ēdām kopā pusdienas, pēc tam Senets bieži vien viesnīcas vestibilā iesnaudās, bet

mēs, pavadījuši kādu stundu kinoteātrī vai kafejnīcā, atgriezāmies atpakaļ un viņu pamodinājām. Varētu domāt, ka tāda tuvība beigsies ar iemīlēšanos, taču tā nenotika; diemžēl palikām tikai labi draugi.

Reiz tomēr, kad Meibla, Rosko Arbakls un es uzstājāmies kādā labdarības vakarā vienā no Sanfrancisko teātriem, mūs gandrīz sasaistīja ciešākas saites. Bija brīnišķīga nakts, un teātrī mēs visi trīs guvām lielus panākumus. Meibla bija atstājusi ģērbtuvē manto un lūdza, lai es aizejot viņai līdzi to dabūt. Arbakls un citi gaidīja mūs lejā mašīnā. Uz brīdi palikām vieni. Meibla staroja dailē, un, aplikdams apmetni meitenei ap pleciem, es viņu noskūpstīju, un viņa manam skūpstam atbildēja. Iespējams, ka būtu noticis kas vairāk, taču mūs gaidīja biedri. Vēlāk mēģināju tuvību atjaunot, tomēr no manām pūlēm nekas neiznāca. — Nē, Čarlij, — Meibla labsirdīgi noteica, — es neesmu tavs tips, un tu neesi manējais.

Ap šo laiku Losandželosā ieradās Džims Breidijs, saukts Dimantu Džims. Pilsētā jau varēja samanīt Holivudas

iedīgļus. Džims atbrauca kopā ar māsām Dollijām un viņu vīriem un šķieda naudu uz visām pusēm. Kādās pusdienās, kuras viņš sarīkoja Aleksandrijas viesnīcā, piedalījās māsas Dollijas ar vīriem, Karlota Montereja, Lū Telidžens, Sāras Bernāras partneris, Maks Senets, Meibla Normana, Blanša Svīta, Nets Gudvins un daudzi citi. Māsas Dollijas bija sensacionāli skaistas. Viņas abas, viņu vīri un Dimantu Džims bija gandrīz nešķirami; tik tuvas attiecības intriģēja visu Holivudu.

Dimantu Džims bija ārkārtīgi īpatnējs amerikāņu nācijas pārstāvis, kas atgādināja vēlīgu Džonu Bulu. Pirmajā vakarā lāgā negribēju ticēt savām acīm, jo Džima aprocēs un krūtežā dzirkstīja briljanta pogas — katra lielāka par šiliņu. Pāris dienu vēlāk ēdām pusdienas krastmalā, Neta Gudvina kafejnīcā, un šoreiz Dimantu Džims ieradās ar savu smaragdu komplektu, kurā ik akmens sasniedza mazas sērkociņu kārbiņas lielumu. Sākumā domāju, ka Breidijs valkā dārgakmeņus, dzīdams jokus, un naivi pajautāju, vai tie ir īsti. Viņš atbildēja: jā, esot gan.

— Bet tiem tak vajag būt pasakaini dārgiem, — es brīnījos.

— Ja gribat redzēt skaistus smaragdus, tad skatieties,— viņš atteica un pacēla vestes stūrus, atsegdams jostu, kas platumā neatpalika no Kvīnzberijas marķīzes čempionāta uzvarētāja lentas un bija no vienas vietas noklāta ar vislielākajiem smaragdiem, kādus es savā mūžā esmu redzējis. Džims gaužām lepni man pavēstīja, ka viņam esot desmit dārgakmeņu komplekti un ik vakaru viņš valkājot citu.

Pienāca 1914. gads, un man apritēja divdesmit piektais mūža aplis. Atrados pašā jaunības plaukumā un biju bezgalīgi iemīlējies savā darbā — ne tikai panākumu pēc, ko tas nesa sev līdzi, bet arī

aizrautīgo izjūtu dēļ, kuras sniedza iespēja tikties ar visām filmu zvaigznēm, par ko savā laikā jūsmoju. Mērija Pikforda[25], Blanša Svīta, Mirjama Kupera[26], Klāra Kimbela Janga[27], māsas Gišas[28] un citas — visas bija skaistas, un redzēties ar viņām vaigu vaigā šķita neaprakstāms baudījums.

Tomass Inss[29] rīkoja svinības un deju vakarus savā studijā, kas atradās Santamonikas tuksnesīgajā ziemeļu daļā, Klusā okeāna piekrastē. Kas tās bija par brīniš-

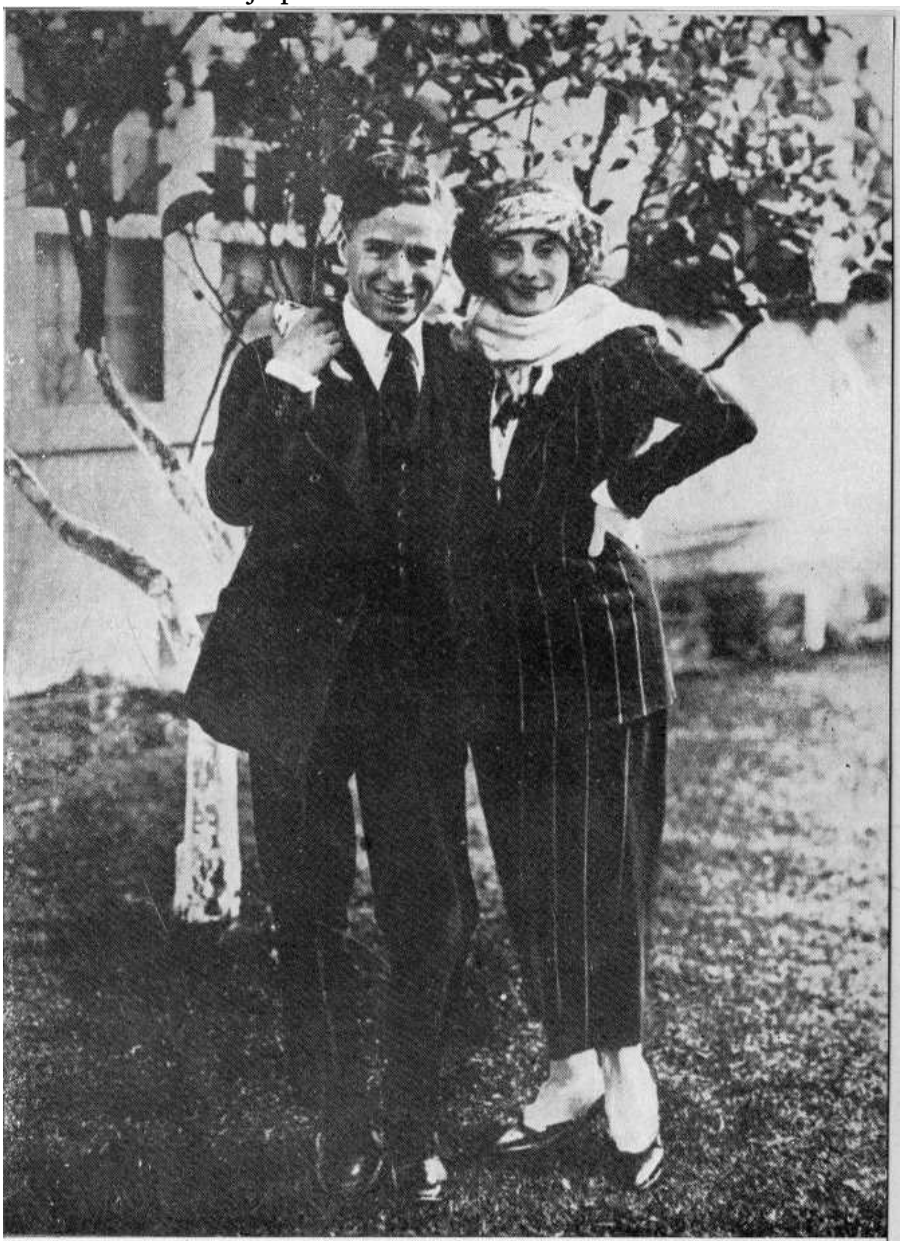

Ar Annu Pavlovu Čaplina studijā

Portrets, ko uzņēma fotogrāfs Eduards Štreihens

ķīgām naktīm, — tvīksmīgai mūzikai skanot, uz brīvdabas skatuves dejoja pats skaistums un daile, un tuvējā liedagā klusi šalca viļņi.

Mana pirmā aizraušanās bija Pegija Pīrsa, neparasti skaista meitene ar smalkiem sejas vaibstiem, daiļu, baltu kaklu un brīnišķīgu

augumu. Kīstounā viņa parādījās tikai trešajā nedēļā pēc manas ierašanās, jo bija slimojusi ar gripu. Iedegāmies pirmajā tikšanās mirklī; mīlestība bija abpusēja, un manā siiclī skanēja tūkstoš vijoļu. Cik romantiski bija rīti, kad es braucu uz darbu, zinādams, ka ik dienas varēšu viņu redzēt!

Svētdienās mēdzu apciemot Pegiju viņas vecāku dzīvoklī. Ik tikšanās vakars nozīmēja atzīšanos mīlestībā, ik tikšanās vakars nozīmēja cīņu. Jā, Pegija mani mīlēja, taču mūsu sakaram nebija nākotnes. Viņa pretojās manām alkām tikmēr, kamēr es izmisis atmetu ar roku. Tolaik nejutu vēlēšanos nevienu precēt. Brīvība solīja pārāk daudz dēku. Neviena sieviete neatbilda tam neskaidrajam tēlam, ko loloju apziņā.

Katra studija atgādināja ģimeni. Filmu uzņemšanai nepatērēja ilgāk pai sepliņām dienām; pat pilnmetrāžas mākslas filmas nekad neprasīja vairāk par divām vai trim nedēļām. Strādājām saules gaismā, tieši tāpēc arī kino-rūpniecība uzplauka Kalifornijā; tur deviņus mēnešus gadā spīd saule. %

Ap 1915. gadu uzradās Kiīga lampas, bet Kīstounā tās nelietoja, jo gaisma nebija vienmērīga. Tai trūka arī saulstaru dzidruma, un pagāja pārāk ilgs laiks, kamēr spuldzes noregulēja. Kīstounas komēdijas uzņemšana reti kad ievilkās ilgāk pai nedēļu; vienu, ko sauca «Divdesmit minūšu mīlestības», es pat izmanījos uzfilmēt vienā pēcpusdienā, un, to demonstrējot, smiekli neapklusa ne mirkli. «Dinamīts un maizes mīkla», ļoti veiksmīgs darbs, prasīja deviņas dienas un izmaksāja tūkstoš astoņsimt dolāru. Tā kā es pārkāpu budžetu (katrai Kīstounas komēdijai nedrīkstēja iztērēt vairāk par tūkstoš dolāriem), zaudēju savu divdesmit piecus dolārus lielo prēmiju. Se-nets sacīja, ka vienīgajs ceļš, kā atgūt lieki izšķiesto, būtu izlaist filmu divās daļās. Tā arī darījām, un par šo ražojumu pirmajā gadā ieņēma vairāk nekā simt trīsdesmit tūkstošus dolāru.

Tagad manā rēķinā bija vairāki veiksmīgi darbi, to vidū «Divdesmit minūšu mīlestības», «Dinamīts un maizes mīkla», «Smieklu gāze» un «Skatuves strādnieks». Pa šo laiku mēs ar Meiblu piedalījāmies kādā mākslas filmā, kur režiju vadīja Mērija Dreslere[30]. Ar viņu bija jauki strādāt, tomēr nedomāju, ka lentai būtu bijusi liela vērtība. Jutos ļoti laimīgs, kad varēju sākt atkal darboties patstāvīgi.

Ieteicu Senetam Sidneju; tā kā Čaplinu vārds tolaik jau bija kļuvis pazīstams, Maks labprāt piesaistīja vēl otru ģimenes locekli. Senets angažēja brāli uz gadu par divsimt dolāriem nedēļā — proti, par divdesmit pieciem dolāriem vairāk, nekā maksāja man. Sidnejs ar sievu, tikko kā atbraukuši no Anglijas, atnāca uz studiju brīdī, kad es gatavojos izbraukt, lai filmētu dabā. Vakarā kopā ēdām pusdienas. Vaicāju, kādus panākumus manas filmas gūst Anglijā.

Viņš stāstīja, ka jau, pirms sludinājumos bijis lasāms mans vārds,

daudzi varietē mākslinieki sajūsmināti aprakstījuši viņam jaunu amerikāņu kinoaktieri, kura tēlojumu nupat skatījušies. Sidnejs nebijis vēl redzējis nevienu no manām komēdijām, tāpēc piezvanījis filmu nomātavai, gribēdams uzzināt, kad lentas laidīs uz ekrāna. Runādams viņš ieminējies, ka ir mans brālis, un kantora darbinieki uzaicinājuši viņu trīs lentas noskatīties tūlīt. Viņš sēdējis viens pats projekciju zālē un smējies kā kutināts.

— Un ko tu par to visu teici?

Sidnejs nelikās pārāk izbrīnījies. — O, es zināju, ka tu tēlosi labi, — viņš pārliecināts noteica.

Maks Senets bija Losandželosaš «Atlētu kluba» loceklis, un tas viņam piešķīra tiesības izsniegt pagaidu biedra karti kādam draugam. Maks uzdāvināja to man. Klubs bija visu pilsētas vecpuišu un biznesmenu štābs. Krāšņajā ēkā ar lielo ēdamzāli, kokteiļu bāru un atpūtas istabām otrajā stāvā vakarā varēja ierasties arī dāmas.

Man ierādīja lielu stūra telpu augšējā stāvā ar klavierēm un mazu bibliotēku. Blakus mita Mozus Hembergers, kam piederēja pilsētas lielākais universālveikals. Dzīve tolaik bija ļoti lēta. Maksāju par savu istabu divpadsmit dolāru nedēļā un drīkstēju izmantot visus kluba labiekārtojumus, to vidū lieliskas vingrotavas, peldbaseinus un

nevainojamu apkalpošanu. Kopumā ņemot, varēju grezni dzīvot par septiņdesmit pieciem dolāriem nedēļā, daļu no šīs naudas vēl izlietojot kokteiļiem un pusdienām, ko šad tad rīkoju draugiem.

Klubā valdīja biedriskums, ko nespēja izjaukt pat pirmā pasaules karā pasludināšana. Visi domāja, ka pusgada laikā cīņas beigsies; lorda Kičenera pareģojumus, ka tas ilgs četrus gadus, ļaudis uzskatīja par aplamību. Daudzi bija pat priecīgi par kara pieteikumu: nu tik mēs vāciešiem parādīšot velnu. Par iznākumu neviens nešaubījās: angļi un franči sasitīšot bošus sešos mēnešos. Karadarbība nebija vēl īsti iedegusies, un Kalifornija atradās tālu projām no kaujulaukiem.

Ap šo laiku Senets ieminējās par līguma atjaunošanu un vaicāja, kādi esot mani noteikumi. Es apmēram zināju, cik populārs esmu, taču man nebija arī nekāds noslēpums, ka popularitātei reizēm ir īss mūžs. Uzskatīju, ka, turpinot tādā pašā tempā, pēc gada būšu izspiests kā citrons, tāpēc dzelzi vajadzēja kalt, kamēr tā karsta. — Vēlos tūkstoš dolāru nedēļā! — es piesardzīgi ieminējos.

Senets,nobijās. — Tik daudz taču pat es nedabūju, — viņš iebilda.

— To es zinu, — atcirtu, — bet, ieraudzījusi afišā tavu vārdu, publika pie kases vis iindā nestājas. Tas notiek tikai tad, kad tēloju es.
*

— Varbūt, — teica Senets, — tomēr bez organizācijas atbalsta tu būtu pazudis cilvēks. Palūkojies, kas notiek ar Fordu Sterlingu, — viņš brīdināja.

Tā bija taisnība: pēc aiziešanas no Kīstounas Fordam klājās

diezgan slikti. Es tomēr apgalvoju Senetam, ka viss, kas man vajadzīgs, lai radītu komēdiju, ir parks, polis-mens un glīta meitene. Es patiešām biju uzņēmis dažas no savām visveiksmīgākajām filmām, izmantojot tikai iepriekš minētos elementus.

Senets nu aiztelegrafēja saviem partneriem Keselam un Baumenam, pavēstīdams manas prasības un vaicādams pēc padoma, ko darīt ar līgumu. Saņēmis atbildi, viņš izteica šādu priekšlikumu:— Paklausies, pēc līguma tev vēl jāstrādā četri mēneši. Mēs saplēsīsim šo papīru un dosim tev tagad piecsimt dolāru nedēļā, nākamgad septiņus simtus un trešajā gadā — pusotru tūkstoti. Tā tu dabūsi savus tūkstoš dolārus nedēļā.

— Mak$_r$ — es atteicu, — ja tu maksājumus izdarīsi apgrieztā kārtībā un dosi man pirmajā gadā pusotru tūkstoti, otrā — septiņus simtus un trešā — piecus simtus, tad es būšu ar mieru.

— Bet tas tak ir tīrais neprāts, — Maks nopūtās.

Tā jautājums par manu līgumu vairs netika cilāts.

Man vēl atlika mēnesis Kīstounā, un neviena cita sabiedrība līdz šim nebija neko piedāvājusi. Sāku nervozēt. Senets droši vien to juta un gaidīja izdevīgu brīdi. Parasti viņš pēc filmas pabeigšanas mēdza pienākt pie manis un jokodamies steidzināt, lai es tūlīt ķeroties pie nākamās, turpretī tagad nerādīja ne acu, kaut arī es jau divas nedēļas nekustināju ne pirksta. Maks ievēroja visas pieklājības normas, taču turējās no manis tālāk.

Par spīti visam paļāvība mani neatstāja. Ja neviens neko nepiedāvās, sākšu ražot filmas pats. Kāpēc ne? Biju drošs un pašapzinīgs. Atceros arī precīzi mirkli, kad šī sajūta dzima. Tas notika brīdī, kad parakstīju kādu pieprasījumu, izklājis papīru uz studijas sienas.

Piebiedrojies Kīstounas kompānijai, Sidnejs bija uzņēmis vairākas veiksmīgas filmas. Viena, kas pārspēja visus pasaules rekordus, saucās «Zemūdenes stūrmanis», un Sidnejs tajā izmantoja daždažādus operatora trikus. Tā kā brālim tik labi veicās, ieminējos, ka mums vajadzētu apvienoties un nodibināt pašiem savu sabiedrību. — Mums nekas cits nav vajadzīgs kā vienīgi kamera un studijas teritorija, — es teicu. Tomēr Sidnejs palika konservatīvs. Viņš uzskatīja, ka tas būšot pārāk liels risks. —Turklāt,— viņš piebilda, — man lāgā negribas atteikties no algas: tādu es nekad savu mūžu neesmu pelnījis. — Tā nu viņš palika Kīstounā vēl vienu gadu.

Kādu dienu man piezvanīja Kāris Lemle no sabiedrības «Universal». Viņš bija ar mieru maksāt divpadsmit centu par pēdu lentas un finansēt manas filmas, taču atteicās maksāt tūkstoš dolāru nedēļā, un tā no darījuma nekas neiznāca.

Tad kāds jauneklis, vārdā Džess Robinss, Esenejas sabiedrības pārstāvis, teicās dzirdējis, ka es pirms līguma parakstīšanas vēloties

saņemt čeku par desmit tūkstoš dolāriem un vēlāk algu tūkstoš divsimt piecdesmit dolāru

nedēļā. Tas nu bija kas jauns. Līdz šim man nekāds desmit tūkstošu čeks nebija rādījies nesapņos, bet kopš šī laimīgā brīža fantastiskā ideja pielipa kā dadzis.

Tovakar ielūdzu Robinsu pusdienās, un viņš vaļsirdīgi atzinās, ka ieradies tieši no mistera Dž. Andersona[31], kas bija pazīstams ar vārdu Bronko Bilijs. Andersons kopā ar misteru Džordžu Spuru vadīja Esenejas sabiedrību. Ro-binss apgalvoja, ka viņa saimnieks piedāvājot man tūkstoš divsimt piecdesmit dolāru nedēļā, bet nebija drošs par iepriekš izmaksājamo summu. Es paraustīju plecus.

— Tā jau laikam ir tā nelaime ar daudziem, — teicu. — Solīt sola vai zvaigznes no debesīm, bet skaidrā nedod ne graša. — Robinss tūlīt piezvanīja Andersonam uz Sanfrancisko, paziņodams, ka darījums virzoties uz priekšu veiksmīgi, bet es prasot desmit tūkstošus dolāru skaidrā naudā. Viņš atgriezās pie galda, priekā starodams. — Varam sist saujā, — viņš pavēstīja, — rit jūs dabūsiet savu čeku.

Jutos pacilāts. Taču izredzes likās pārāk jaukas, lai būtu patiesas. Ak vai, tā arī bija: nākamajā dienā Robinss izsniedza man čeku tikai par sešsimt dolāriem, paskaidrodams, ka misters Andersons pats ieradīšoties Losandželosā un nokārtošot jautājumu par lielo summu. Andersons atbrauca, pilns sajūsmas un paļāvības, bet ar tukšu kabatu.

— Mans partneris, misterˆ Spūrs, visu izdarīs, kad ieradīsimies Čikāgā.

Lai gan manī jau modās aizdomas, tomēr uzskatīju par labāku aprakt tās optimismā. Kīstounā vajadzēja vēl nostrādāt divas nedēļas. Pabeigt pēdējo filmu «Viņa aizvēsturiskā pagātne» bija tīrās mocības: lauzīdams galvu par nākotni, nespēju koncentrēties. Beidzot tomēr novadīju darbu galā.

VIENPADSMITĀ NODAĻA

Pamezdams Kīstounu, jutos ļoti nelāgi, jo biju iemīļojis kā Senetu, tā visus citus darbiniekus. Neatvadījos ne no viena; nespēju to izdarīt. Viss notika līdz nežēlībai vienkārši. Sestdienas vakarā pabeidzu savas filmas montāžu un nākamajā pirmdienā aizbraucu ar misteru Andersonu uz Sanfrancisko, kur mūs gaidīja viņa jaunais, zaļais

mersedess. Apstājāmies tikai, lai paēstu lenču Sentfrensisa viesnīcā, un tad devāmies tālāk uz Nailsu. Te atradās An-dersona paša mazā studija, kurā viņš uzņēma savas «mežonīgo Rietumu» filmas par kovboju Bronko Biliju Esene-jas studijai, kas piederēja viņiem abiem ar Spūru.

Nailsa atradās stundas brauciena attālumā no Sanfrancisko un stiepās gar dzelzceļa līniju. Tā bija maza pilsētiņa ar četrsimt iedzīvotājiem, kuri audzēja lucernu un nodarbojās ar lopkopību. Studija slējās lauku vidū jūdzes četras no pilsētiņas. Kad es to ieraudzīju, man dūša sašļuka papēžos, jo grūti bija iedomāties celtni, kas izraisītu vēl mazāku iedvesmu. Tai bija stikla jumts, un tāpēc vasarā te strādājot valdīja neciešams karstums. Andersons sacīja, ka Čikāgas studija man patikšot labāk un būšot piemērotāka komiskām filmām. Nailsā uzturējos tikai vienu stundu, kamēr Andersons kaut ko kārtoja ar darbiniekiem. Tad abi devāmies atkal uz Sanfrancisko, lai brauktu tālāk uz Čikāgu.

Andersons man patika; viņam piemita īpatnēja pievilcība. Vilcienā viņš rūpējās par mani kā par brāli un daudzās stacijās pirka žurnālus un saldumus. Viņš bija gadu četrdesmit vecs, kautrs un noslēgts, un, kad runās tika skarti.veikala darījumi, augstsirdīgi piezīmēja: — Par to neraizējieties. Viss būs pilnīgā kārtībā. — Lielāko tiesu viņš klusēja un likās nogrimis dziļās domās. Neapzinīgi nojautu, ka viņš ir diezgan viltīgs.

Ceļojums bija interesants. Braucēju vidū atradās trīs vīri, kurus pirmo reizi ievēroju restorānvagonā. Divi izskatījās diezgan turīgi, turpretī trešais, cilvēks ar vienkāršu un parupju ārieni, nemaz neiederējās viņu sabiedrībā. Likās dīvaini, ka viņi kopā ietur maltītes. Prātojām, ka abi pirmie varbūt ir inženieri un viņu līdzbraucējs — strādnieks, kas dara melno darbu. Kad bijām atgriezušies savā vagonā, viens no vīriem ienāca'mūsu kupejā un stādījās priekšā. Viņš sacīja, ka esot Sentluisas šerifs un pazinis Bronko Biliju. Viņi vedot no Sankventina cietuma atpakaļ uz Sentluisu noziedznieku, kuru gaidot karātavas. Tā kā apcietināto nedrīkstot atstāt vienu, šerifs vaicāja, vai mums nebūtu nekas pretī atnākt uz viņu kupeju un iepazīties ar apgabala prokuroru.

— Domāju, ka jums varbūt gribētos uzzināt apstākļus sīkāk, —

šerifs paklusām pastāstīja. — Šis puisis bija jau

rūdīts noziedznieks. Kad policists viņu Sentluisā arestēja, gudrinieks palūdza, lai atļaujot viņam ieiet istabā un paņemt drēbes; rakņādamies pa somu, viņš pēkšņi izrāva no tās revolveri, apsviedās apkārt, nošāva policistu un pēc tam aizbēga uz Kaliforniju, kur viņu pieķēra laupīšanā un notiesāja uz trim gadiem. Kad putniņu izlaida ārā, mēs ar apgabala prokuroru jau gaidījām viņu pie vārtiem. Lieta ir skaidrāka par skaidru — jākarājas viņam būs, — šerifs pašapmierināts noteica.

Aizgājām abi ar Andersonu uz viņu kupeju. Šerifs bija drukns, dzīvespriecīgs vīrelis, kas allaž smaidīja un jokodams miedza acis. Apgabala prokurors likās nopietnāks.

— Sēdieties, — aicināja šerifs, kad bija iepazīstinājis mūs ar savu draugu. Tad viņš pagriezās pret arestantu. — Un tas ir Henks, — viņš sacīja. — Vedam puisi atpakaļ uz Sentluisu, kur viņu gaida mazas nepatikšanas.

Henks ironiski iesmējās, taču neteica nekā. Viņš bija sešas pēdas garš vīrs tuvu piecdesmitiem. Spiezdams roku Andersonam, viņš piezīmēja. — Esmu skatījis jūs ne reizi vien, Bronko Bil, un, dieva vārds, tik veiklu izdarīšanos ar šaujamiem un naudasmaisu aptīrīšanu savu mūžu neesmu redzējis. — Par mani Henks teicās daudz nezināms, jo trīs gadus esot sēdējis Sankventinā. — Vai nu tur var saost visu, kas notiek ārpasaulē, — viņš piebilda.

Lai gan visi izlikāmies ˆomulīgi, neapzinīgi jutām saspīlējumu, ko bija grūti pārvarēt. Nezināju, ko sacīt, tāpēc tikai plati smaidīju par šerifa piezīmēm.

— Nav viegli dzīvot pasaulē, — teica Bronko Bilijs.

— Tāpēc jau arī mēs cenšamies panākt, lai kļūtu vieglāk, — sacīja šerifs. — Henks to zina.

— Kā ta, — Henks strupi atcirta.

— Tieši to es sacīju, kad viņš iznāca pa Sankventina vārtiem, — šerifs ņēmās spriedelēt. — Teicu: ja viņš netaisīs pekstiņus, tad mēs arī būsim iecietīgi. Negribam nedz ieslēgt viņu roku dzelžos, ne celt kādu traci; vienīgais, ar ko viņam jāsamierinās, ir kājas stīpa.

— Kājas stīpa? Kas tad tā tāda? — es brīnījos.

— Vai neesat nekad šo lietiņu redzējis? — vaicāja šerifs. — Pavelciet augšup bikšu staru, Henk!

Henks paklausīja pavēlei, un mēs ieraudzījām apmēram piecu collu platu un trīs collu biezu niķelētu dzelzs skavu, kas cieši piegulēja potītei un svēra savas četrdesmit

J

mārciņas. Saruna novirzījās uz jaunākā tipa kāju dzelžiem. Šerifs paskaidroja, ka Henka skavai esot iekšpuse izklāta ar gumiju, lai cietumniekam būtu vieglāk.

— Vai viņš guļ arī ar šo smagumu? — es jautāju.

— Tas nu ir atkarīgs no apstākļiem, — sacīja šerifs, nozīmīgi pavērdamies arestētajā.

Henks grīni, noslēpumaini pasmaidīja.

Palikām viņu kupejā līdz pusdienas laikam. Stundām ritot, saruna skāra apstākļus, kādos Henks atkal apcieti-ināts. Šerifs paskaidroja, ka cietuma informācijas apmaiņas ceļā viņi saņēmuši fotogrāfijas un pirkstu nospiedumus un nolēmuši, ka Henks esot meklētais. Tā nu viņi atbrīvošanas dienā ieradušies pie Sankventina cietuma vārtiem.

— Jā, — sacīja šerifs, mirkšķinādams mazās ačeles, lūkojoties Henkā, — gaidījām viņu otrpus ceļa. Drīz vien Henks iznāca pa sānu vārtiņiem. — Šerifs nobrauca ar rādītāja pirkstu gar nāsi, viltīgi norādīja uz arestantu .un, atņirdzis zobus velnišķīgā smīnā, lēni novilka: — Domāju, — ka — tas — ir — īstais.

Mēs ar Andersonu sēdējām kā sastinguši. — Tad nu noslēdzām darījumu, — šerifs turpināja,— proti: ja viņš netaisīs pekstiņus, tad apiesimies ar viņu pieklājīgi. Aizvedām Henku brokastīs un pacienājām ar karstiem plāce-nīšiem, šķiņķi un olām. Un te nu viņš brauc pirmajā klasē. Tā ir labāk nekā staigāt šo ērkšķu ceļu roku dzelžos un važās.

Henks pavīpsnāja un noburkšķēja: — Būtu es gribējis, varētu iesniegt tiesā protestu pret izdošanu cita štata varas iestādēm.

Šerifs vēsi palūkojās viņā. — Tas nebūtu jums daudz līdzējis, Henk, — viņš gausi noskaldīja. — Jūs iznākumu tikai mazliet novilcinātu. Vai tad nav labāk braukt ērti pirmajā klasē?

— Laikam gan, — Henks aizsmacis norūca.

Tuvojoties triju vīru ceļa mērķim, Henks sāka runāt

par Sentluisas cietumu gandrīz vai ar mīlestību. Viņš ar patiku iztēlojās, kā nokļūs citu arestēto uzmanības centrā. — Nez ko tie velna zeļļi man darīs, kad sauks kameras «tiesas» priekšā! Laikam atņems visu tabaku un cigaretes.

Šerifa un prokurora izturēšanos pret Henku varēja salīdzināt ar matadora siltajām jūtām pret vērsi, kuru viņš grasās nodurt. Viņi izkāpa no vilciena decembra pēdējā

dienā, un šerifs ar prokuroru šķiroties novēlēja laimīgu Jaungadu. Henks arī paspieda mums roku, dzedri noteikdams, ka visam labajam reiz pienākot gals. Grūti bija izdomāt, kā lai pasaka viņam aīdievas. Viņa noziegums bija cietsirdīgs un gļēvulīgs, taču, kad viņš arsavu smago kājas stīpu aizkliboja no vilciena, man gribējās novelei viņam laimīgu ceļu. Vēlāk dzirdējām, ka viņš pakārts.

Kad ieradāmies Čikāgā, mūs apsveica studijas direktors, turpretī no mistera Spura nebija ne vēsts. Direktors paziņoja, ka Spūrs esot izbraucis amata darīšanās un atgriezīšoties tikai pēc Jaungada brīvdienām. Nedomāju, ka viņa prombūtnei ir kāda nozīme, jo darbs

studijā varēja sākties vienīgi pēc pirmā janvāra. Vecgada vakaru pavadīju kopā ar Andersonu, viņa sievu un ģimeni. Jaungada dienā Andersons aizbrauca uz Kaliforniju, vēlreiz izteikdams pārliecību, ka, tikko Spūrs ieradīšoties, viņš parūpēšoties par visu, arī par desmit tūkstošu dolāru lielo vienreizējo izmaksu. Studija atradās rūpniecības rajonā un,ˆ acīm redzot, kādreiz bija kalpojusi par noliktavu. Rītā, kad pirmo reizi atnācu darbā, Spūrs joprojām nebija ne atgriezies pats, nedz arī atsūtījis kādus norādījumus attiecībā uz mana angažementa finansiālo pusi. Tūlīt nojautu ko aizdomīgu un sapratu, ķa darbinieki kantorī zina vairāk, bet negrib neko izpaust. Taču šis apstāklis nedarīja man raizes; biju pārliecināts, ka laba filma atrisinās jebkuru problēmu. Tāpēc pavaicāju direktoram, vai viņš zina, ka manā rīcībā jānodod viss studijas štats un iekārta. — Protams, — viņš atteica. — Misters Andersons jau mani brīdināja.

— Tādā gadījumā es vēlētos tūlīt sākt darbu, — sacīju.

— Lieliski, — viņš attrauca. — Otrajā stāvā jūs atradīsiet scenāriju daļas vadītāju mis Luellu Pārsonu. Viņa iedos jums tekstu.

— Es nelietoju citu rakstītus scenārijus, es rakstu tos pats, — atcirtu.

Izturējos kareivīgi, jo viņš šķita dīvaini nenoteikts un Spūrs nerādījās, turklāt studijas darbinieki bija īdzīgi un staigāja apkārt līdzīgi bankas ierēdņiem, nēsādami oficiālus papīrus, it kā būtu Garantiju tresta sabiedrības locekļi: uzņēmuma finansiālā puse bija iespaidīga, turpretī filmas nebūt ne. Augšstāvā dažādās nodaļas bija atšķirtas cita no citas ar šķērssienām kā kasieru būri. Tas, protams, nekādi neveicināja radošu darbu. Pulksten sešos ugunis nodzisa — vienalga, vai režisors bija pabeidzis strādāt pie kādas ainas vai arī nokļuvis tai tikai līdz pusei.

Nākamajā rītā aizgāju uz uzņemšanas nodaļu. — Es vēlētos, lai man iedala kādu aktieru sastāvu, — vēsi pieprasīju, — tāpēc esiet tik laipni un atsūtiet pie manis tos tēlotājus, kas patlaban nav aizņemti.

Man iedeva cilvēkus, kurus uzņemšanas nodaļa uzskatīja par piemērotiem. Viņu vidū bija šķielacis Bens Tēr-pins[32], kurš šķita labi orientējamies filmēšanas procesā, bet šobrīd Esenejā nebija pārāk nodarbināts. Bens man tūlīt iepatikās, un es viņu pieņēmu. Taču trūka galvenās sieviešu lomas tēlotājas. Pēc garākām pārrunām man radās iespaids, ka viena no kandidātēm, diezgan skaista meitene, ko sabiedrība nupat bija angažējusi, it kā būtu piemērota. Bet — ak vai! Nevarēju nekādi izraisīt viņā atsaucību pret manu tēlojumu. Viņas reakcija bija tik neapmierinoša, ka es atmetu ar roku un ļāvu, lai viņa iet. Pēc daudziem gadiem Glorija Svensone[33] atzinās, ka šī meitene bijusi viņa un ka, vēlēdamās kļūt par nopietnu dramatisku aktrisi un nīzdama farsus, viņa tīšām izlikusies stīva un neapdāvināta.

Frensiss Bušmens, tolaik ievērojama Esenejas zvaigzne, juta, ka

man šī vieta nepatīk. — Domājiet par studiju, ko gribat, — viņš teica, — taču īstenībā tā ir tieši jūsu uzskatu antitēze. — Tas tomēr neatbilda patiesībai, un man nepatika ne studija, ne arī vārds «antitēze». Apstākļi bija slikti un kļuva vēl sliktāki. Kad gribēju redzēt kadrus, ko biju uzņēmis, man rādīja negatīvus, lai ietaupītu kopēšanas izdevumus. Tas mani šausmināja. Pieprasīju, lai izgatavo pozitīvu novilkumu, bet studijas darbinieki izturējās tā, it kā es gribētu iedzīt viņu uzņēmumu bankrotā. Viņi dzīvoja bezgalīgā pašapmierinātībā. Tā kā Eseneja bija viena no pirmajām kinostudijām, kuru intereses aizsargāja patents[34], dodot tām monopoltiesības, tad par labu filmu izlaišanu te domāja gaužām maz. Un, lai gan citas sabiedrības centās Esenejas patenttiesības apstrīdēt un uzņemt labākas filmas, studija joprojām baudīja savu omulīgo mieru, pirmdienās izdalīdama scenārijus kā spēļu kārtis.

Tuvojās beigām manas pirmās filmas uzņemšana. Filmu sauca «Viņa jaunā nodarbošanās». Bija aizritējušas divas nedēļas, taču misters Spūrs kā nerādījās, tā nerādījās. Nesaņēmis nedz čeku par desmit tūkstošiem, nedz algu, necentos vairs slēpt sašutumu. — Kur tad ir tas misters Spūrs? — stingri noprasīju galvenajā kantorī. Darbinieki izskatījās samulsuši un nespēja sniegt apmierinošu paskaidrojumu. Nepūlējos apvaldīt nicināšanu un vaicāju, vai Spūrs vienmēr tā kārto darījumus.

Pēc ilgiem gadiem Spūrs pats man izstāstīja, kas toreiz noticis. Izrādās, viņš dzirdējis par mani pirmo reizi un, uzzinādams, ka Andersons angažējis nepazīstamu aktieri uz veselu gadu par tūkstoš divsimt dolāriem nedēļā, izmaksājot bez tam desmit tūkstošus dolāru lielu papildu summu, kļuvis zili melns aiz dusmām un aizsūtījis kompanjonam telegrammu, kurā vaicājis, vai viņš esot galīgi izdzīvojis prātu. Kad Spūrs turklāt vēl dzirdējis, ka Andersons vienkārši uzņēmies risku un uzaicinājis mani tāpat vien pēc Džesa Robinsa ieteikuma, viņa bažas divkāršojušās. Esenejas labākie komiķi saņēmuši ne vairāk par septiņdesmit pieciem dolāriem nedēļā, un viņu uzņemtās komēdijas tik tikko segušas pašizmaksas izdevumus. Ar to bijusi izskaidrojama Spūra prombūtne no Čikāgas.

Tomēr, kad viņš atgriezies un kopā ar dažiem draugiem ēdis vienā no lielajām Čikāgas viesnīcām lenču, sarunu biedri par lielu pārsteigumu apsveikuši viņu ar manu angažēšanu. Bez tam viņam ziņots, ka studijas kantorī sākušas ienākt vēstis par Čarlija Čaplina neparasto popularitāti. Tā nu viņš nospriedis izdarīt eksperimentu, iedevis izsūtāmajam zēnam divdesmit piecus centus un licis izsaukt manu vārdu pa visu viesnīcu. Kad zēns devies cauri vestibilam, klaigādams: «Aicinājums misteram Čar-lijam Čaplinam,» — tur sākuši pulcēties ļaudis, līdz beidzot telpā valdījusi kņada un satraukums. Tas bijis pirmais norādījums, ka publika mani iemīļojusi. Otrā pazīme

bijušas pārmaiņas, kas Spūra prombūtnes laikā notikušas filmu izlaides daļā: viņš atklājis, ka pat pirms manas nākamās filmas uzņemšanas sākuma avansā jau pārdoti sešdesmit pieci eksemplāri (tas bijis kaut kas nedzirdēts), bet filmas pabeigšanas posmā bijušas nopirktas jau simt trīsdesmit kopijas un pasūtījumu pieņemšana turpinājusies. Filmas cena tūlīt pacelta no trispadsmit centiem līdz divdesmit pieciem centiem pēdā.

Kad Spūrs galu galā parādījās studijā, es tūlīt devos pie viņa un pieprasīju algu un čeku. Viņš neskopojās ar lūgumiem atvainot un centās man ieskaidrot, ka esot licis galvenajā kantorī parūpēties, lai visi naudas darījumi tiktu nokārtoti. Līgumu viņš gan neesot redzējis, bet uzskatījis, ka grāmatvežiem tas zināms visos sīkumos. Šī pasaciņa lika man aizsvilties svētās dusmās. — No kā jūs īsti nobijāties? — lakoniski noprasīju. — Varat arī vēl tagad atzīt, ka līgums nav spēkā, —patiesībā jūs, manuprāt, to jau esat lauzis.

Spūrs bija slaids, stalts cilvēks ar maigu balsi. Viņu varēja uzskatīt gandrīz vai par skaistu, tikai sejas āda viņam izskatījās bāla un ļengana, un masīvā augšlūpa nokarājās pār apakšējo.

— Man ļoti žēl, — viņš teica, — ka jūs visu redzat tīk nelabā gaismā, bet jūs droši vien zināt, Čarlij, ka mēs esam cienījama firma un vienmēr pildām savus līgumus.

-— Nu, šoreiz to vis nevarētu sacīt, — es iebildu.

— Mēs to tūlīt nokārtosim, — viņš mierināja.

— Man nedeg, — ironiski atcirtu.

īso laiciņu, kamēr uzturējos Čikāgā, Spūrs darīja visu, lai mani pielabinātu, taču es kā nevarēju, tā nevarēju pret viņu atsilt. Sacīju, ka nejūtos laimīgs, strādādams šai pilsētā, un, ja viņš grib redzēt rezultātus, lai iekārto man darba vietu Kalifornijā. — Darīsim visu, lai jums būtu labi, — viņš teica. — Ko jūs teiktu par Nailsu?

Šādas izredzes nelikās sevišķi vilinošas, tomēr Ander-sons man patika labāk nekā Spūrs. Tāpēc, pabeidzis «Viņa jauno nedarbošanos», devos uz Nailsu.

Slavenais Bilijs tur uzņēma visas savas Rietumu filmas; tās nebija garākas par vienu lentu un tika izgatavotas divdesmit četru stundu laikā. Andersonam bija septiņi sižeti, ko viņš nemitīgi atkārtoja. Kopumā tie ienesa viņam vairākus miljonus dolāru. Dažreiz Bilijs safabricēja septiņas kovboju īsfilmas nedēļā un tad aizgāja uz pusotru mēnesi atvaļinājumā.

Nailsas studiju iejoza virkne mazu Kalifornijas bangelo, ko Bilijs bija uzcēlis savas sabiedrības locekļiem. Turpat blakus slējās liela ēka, kur dzīvoja viņš pats. Andersons teica, ja es vēloties, tad varot apmesties pie viņa. Mani šādas izredzes iepriecināja. Atcerējos, kā kovbojs miljonārs bija uzņēmis mani Čikāgā, savas sievas greznajos

apartamentos, un spriedu, ka, baudīdams viņa viesmīlību, jutīšos

Nailsā ja ne labi, tad vismaz ciešami.

Bangelo slieksni pārkāpām tumsā, un, kad ieslēdzām gaismu, es jutos satriekts. Māja bija tukša un nemīlīga. Andersona istabā atradās veca dzelzs gulta, pār kuras galvgali nokaiājās elektriskā spuldze. Pārējās mēbeles bija ļodzīgs, vecs galds un viens vienīgs krēsls. Blakus gultai slējās koka kaste, uz kuras rēgojās misiņa pelnu trauks, līdz malām pilns ar cigarešu galiem. Man ierādītā istaba izskatījās gluži tāda pati, tikai tanī trūka preču kastes. Neviena labierīcība nedarbojās. Vannas istaba atradās neaprakstāmā stāvoklī. Lar uzturētu kārtībā klozetu, vajadzēja ņemt krūzi, piepildīt to no krāna ar ūdeni un izgāzt izlietnē. Tāda bija Dž. M. Andersona — kovboja multimiljonāra mītne.

Ar laiku secināju, ka Bilijs ir ekscentrisks. Būdams miljonārs, viņš tomēr maz bēdāja par ērtu dzīvi; viņa vājība bija spilgtas krāsas automobiļi, profesionālo bokseru atbalstīšana, teātra uzturēšana un muzikālu komēdiju uzvešana. Kad Andersons nestrādāja Nailsā, viņš lielāko daļu laiķa pavadīja Sanfrancisko, kur apmetās mazās, lētās viesnīcās. Viņš bija dīvains puisis, izklaidīgs, nepastāvīgs un nemiera pilns cilvēks, kas savām izpriecām nodevās vienatnē. Lai gan viņam Čikāgā bija burvīga sieva un meita, viņš ar tām redzējās reti. Viņu dzīves ritēja šķirti.

Nebija patīkami atkal pāriet no vienas studijas uz otru. Man vajadzēja organizēt jaunu darba grupu, un tas nozīmēja sameklēt labu operatoru, režisora palīgu un pastāvīgu tēlotāju kolektīvu. Pēdējais uzdevums bija grūts, jo Nailsa ar izvēli nevarēja lielīties. Bez Andersona kovbojiem te strādāja vēl otra trupa: tie bija neievērojami komiķi, kas neļāva aizvērties studijas durvīm un sedza izdevumus tanī laikā, kad Dž. Andersons nestrādāja. Pastāvīgā trupa sastāvēja no divpadsmit cilvēkiem, un tie bija galvenokārt aktieri, kas tēloja kovbojus. Atkal sadūros ar problēmu, kā atrast daiļu meiteni galvenajai lomai. Ļoti gribējās sākt strādāt.. Lai gan sižetu vēl nebiju izdomājis, liku darbiniekiem uzbūvēt krāšņu kafejnīcas maketu. Kad man trūka idejas, kafejnīca vienmēr iedarbojās ierosinoši. Kamēr to cēla, aizbraucu kopā ar Dž. Ander-sonu uz Sanfrancisko palūkoties, vai nevarēšu izvēlēties

17.1

primadonnu no viņa varietē teātra koristu vidus. Taču par spīti meiteņu jaukajām sejiņām neviena no tām nebija fotogēniska. Tad kovbojs Kāris Strauss, patīkama izskata jauns Amerikas vācietis, kas strādāja kopā ar Andersonu, pastāstīja mums, ka zinot kādu meiteni, kura dažkārt apmeklējot Teita kafejnīcu Hilstrītā. Viņš gan nepazīstot jaunavu personiski, taču tā esot glīta un kafejnīcas īpašnieks varbūt zināšot tās adresi.

Misters Teits pazina meiteni gluži labi. Viņa dzīvoja pie savas precētās māsas, bija atbraukusi no Lavlokas Nevadas štatā un saucās

Edna Perviensa[35]. Mēs tūlīt ar viņu sazinājāmies un norunājām satikties Sentfrensisa viesnīcā. Meitene izrādījās vairāk nekā glīta: viņa bija skaista. Pārrunu laikā mis Perviensa likās bēdīga un nopietna. Vēlāk uzzināju, ka skumju iemesls bijusi nelaimīga mīlestība, kuru viņa toreiz centusies uzveikt. Edna pastāstīja, ka apmeklējusi koledžu un beigusi tirdzniecības kursus. Viņa bija klusa un atturīga, ar skaistām, lielām acīm, lieliskiem zobiem un juteklīgu muti. Šaubījos, vai viņa mācēs tēlot un vai viņai piemīt humora izjūta — viņa izskatījās tik nopietna. Tomēr visam par spīti mēs meiteni angažējām. Varēja cerēt, ka viņa vismaz ienesīs manās komēdijās daiļuma elementu.

Nākamajā dienā atgriezāmies Nailsā, taču kafejnīca nebija gatava un līdz šim uzbūvētais izskatījās rupjš un neglīts; tehniskā ziņā studija neapšaubāmi atpalika. Norādījis šo to izmainīt, sāku domāt par sižetu. Nolēmu nosaukt filmu par «Izpriecu nakti» (plencis tajā dzītos pēc dažādām izpriecām): ar to pietika, lai sāktu darbu. Naktskluba priekšā liku uzcelt strūklaku, nojauzdams, ka tā palīdzēs man izgudrot komiskus trikus. Par partneri izvēlējos Benu Tērpinu. Dienu pirms uzņemšanas sākuma viens no Andersona sabiedrības locekļiem ielūdza mani uz vakariņām. Tās bija visai vienkāršas — mās cienāja ar alu un sviestmaizēm. Bija uzaicināts cilvēku divdesmit, to vidū mis Perviensa. Pēc maltītes daži spēlēja kārtis, citi tāpat vien sēdēja un pļāpāja. Sākām runāt par hipnozi, un es ņēmos lielīties ar hipnotizētāja spējām. Dižojos, ka sešdesmit sekunžu laikā varu hipnotizēt jebkuru klātesošo. Runāju tik pārliecinoši, ka lielākā daļa viesu man noticēja, taču Edna — ne.

Viņa smiedamās izsaucās: — Kas par muļķībām! Mani nu gan neviens nenohipnotizēs!

— Jūs esat tieši vislieliskākais objekts, — es nerimos.

— Deru uz desmit dolāriem, ka sešdesmit sekundēs jūs iemidzināšu.

— Labs ir, — teica Edna. — Situ saujā.

— Tikai, ja vēlāk nejutīsieties labi, nevainojiet mani—[1] nebūs gan, protams, nekas nopietns.

Mēģināju Ednu iebiedēt, lai viņai pārietu patika uz hipnotizēšanu, taču meitene nebija atrunājama. Kāda sieviete lūdza, lai neļauj viņai to darīt. — Jūs rīkojaties pilnīgi aplami, — viņa sacīja.

— Derības paliek spēkā, — Edna mierīgi uzsvēra.

— Lieliski, — es piekritu. — Lūdzu, nostājieties ar muguru cieši pie sienas krietnā attālumā no visiem pārējiem: tā, lai jūsu uzmanība nedalīti būtu pievērsta man.

Edna, augstprātīgi smaidīdama, piekrita. Nu jau mēģinājums bija ieinteresējis visus klātesošos.

— Lai kāds uzņem laiku, — es piekodināju.

— Atcerieties, — atgādināja Edna, — ka jums jāiemidzina mani sešdesmit sekundēs.

— Vienā minūtē jūs gulēsiet kā beigta, — es apliecināju.

— Sākt! — iesaucās laika kontrolieris.

Es tūlīt divas trīs reizes teatrāli noplātījos ar rokām, cieši vērdamies Ednai acīs. Tad pieliecos viņai klāt un, citiem nedzirdot, iečukstēju: — Izliecieties, ka grimstat snaudā! — Izdarīju vēl dažas roku kustības, murmināmdams:

— Jūs aizmigsiet — jūs miegat.... jūs esat aizmigusi!

Tad atkāpos atpakaļ, un Edna sāka grīļoties. Ātri satvēru

viņu rokās. Divas no skatītājām iekliedzās. — Aši! — es uzsaucu. — Lai kāds palīdz man noguldīt viņu uz dīvāna.

«Atguvusi samaņu», Edna notēloja apjukumu un teica, ka jūtoties nogurusi. Lai gan meitene būtu varējusi strīdā uzvarēt un pierādīt visiem klātesošajiem savu taisnību, tomēr viņa bija augstsirdīgi atteikusies no triumfa, uzskatīdama labu joku par vērtīgāku. Tā Edna iemantoja manu cieņu un draudzību, nostiprinot arī pārliecību, ka viņai piemīt humora izjūta.

Nailsā uzņēmu četras komēdijas, taču studijas iekārtojums neatbilda manām prasībām, jutos neapmierināts un neuzskatīju, ka palikšu te uz pastāvīgu dzīvi, tāpēc iemi-

nējos Andersonam. ka gribētu doties uz Losandželosu, kur bija labākas iespējas komēdiju filmēšanai. Viņš piekrita gan šī, gan arī kāda cita iemesla dēļ: es, proti, monopolizēju visu studiju, kas nebija pietiekami liela un nodrošināta ar aktieriem trim trupām. Tāpēc Bilijs noīrēja mazu studiju Boilhaitsā, Losandželosas centrā.

Kamēr bijām tur, ieradās Hels Roučs[36] un Herolds Loids[37] — divi jauni cilvēki, kas nupat tikai sāka izmēģināt roku filmēšanā. Arī viņi noīrēja telpas studijai.

Ar katra jauna scenārija uzņemšanu manu komēdiju cena pieauga, un Eseneja sāka prasīt par tām pasakainas summas. Kinoteātru īpašnieki bija spiesti maksāt par divdaļīgas filmas nomāšanu vismaz piecdesmit dolāru dienā. Tas nozīmēja, ka par katru manu darbu studija saņēma avansā pāri par piecdesmit tūkstošiem dolāru.

Kādu vakaru, kad biju atgriezies nesen uzceltajā Stola viesnīcā — savā diezgan vienkāršajā, taču ērtajā apmešanās vietā, mani pa tālruni steidzīgi izsauca no Losandželosas «Examiner». Runātājs nolasīja telegrammu, kas bija saņemta no Ņujorkas: _«MAKSĀSIM ČAPLINAM 25000 DOLĀRU, JA VIŅŠ BUS AR MIERU DIVAS NEDĒĻAS IK VAKARU UZSTATIES PIECPADSMIT MINUTES ŅUJORKAS HIPODROMA. VIŅA DARBU TAS NETRAUCĒS.»

Tūlīt pieteicu sarunu ar Dž. Andersonu, kas patlaban uzturējās Sanfrancisko. Bija vēls, tāpēc varēju viņu sazvanīt tikai pulksten trijos

no rīta. Pastāstīju pa tālruni par telegrammu un vaicāju, vai Andersons atlaidīs mani uz divām nedēļām, lai es varētu nopelnīt apsolītos divdesmit piecus tūkstošus dolāru. Piedāvāju vilcienā sākt strādāt pie jaunas komēdijas un, uzturoties Ņujorkā, to pabeigt. Taču Andersons nepiekrita.

Manas guļamistabas logs izgāja uz viesnīcas pagalma šahtu, tā ka ik vārds, ko te kāds izrunāja, atbalsojās visās istabās. Dzirdamība bija slikta. — Netaisos atteikties no divdesmit pieciem tūkstošiem dolāru par divu nedēļu darbu, - man vajadzēja vairākas reizes iekliegt klausulē.

Augšstāvā atvērās logs, un kāda balss atbrēca: — Beidz aurot un vācies gulēt, stulbeni!

Andersons teica, ja es uzņemšot Esenejai vēl vienu divdaļīgu komēdiju, viņi samaksāšot par to tāpat divdesmit piecus tūkstošus. Viņš bija ar mieru nākamajā dienā ierasties Losandželosā, atvest čeku un noslēgt vienošanos. Kad beidzu runāt, nodzēsu gaismu un grasījos jau likties gultā, bet tad, atcerējies balsi, atkal piecēlos, atvēru logu un nobļāvu: — Brauc ellē!

Otrā rītā Andersons atsteidzās uz Losandželosu ar divdesmit piecu tūkstošu dolāru čeku, bet Ņujorkas sabiedrība, kas man šo summu piedāvāja pirmā, pēc divām nedēļām bankrotēja. Veiksme nenovērsa no manis savu labvēlīgo vaigu.

Atgriezies Losandželosā, jutos daudz laimīgāks. Lai gan Boilhaitas studija atradās bēdīgā apkārtnē, varēju dzīvot netālu no brāļa, ar kuru mēs vakaros bieži satikāmies. Sidnejs joprojām strādāja Kīstounā — viņa līgums izbeidzās mēnesi piims manējā, ko biju noslēdzis ar Eseneju. Mani panākumi ar katru jaunu filmu pieauga un patlaban sasniedza tādus apjomus, ka Sidnejs dzīrās nodoties vienīgi to finansiālās puses kārtošanai. Lai gan garās rindas pie Losandželosas kinoteātriem deva zināmu priekšstatu par manu popularitāti, taču, cik tā augusi ārpus šīs pilsētas, es nezināju. Izrādījās, ka Ņujorkā visos universālveikalos un drogu preču pārdotavās tolaik varēja pirkt statuetes un rotaļlietas, kuras attēloja mani klaidoņa lomā. Zīgfelda rēviju meitenes izpildīja Čaplina numurus, gandēdamas savu skaistumu ar ūsām, katliņiem, milzīgām kurpēm un platām biksēta un dziedādamas grāvēju: «Ak, kādas Carlijam Čaplinam kājas!»

Mūs applūdināja arī ar daždažādiem veikala darījumu priekšlikumiem, kas attiecās gan uz grāmatām, gan drēbēm, svecēm, rotaļlietām, cigaretēm un zobu pastu. Par īstu problēmu kļuva arvien pieaugošās cienītāju vēstuļu kaudzes. Sidnejs uzstāja, ka nevienu no tām nedrīkstot atstāt bez atbildes, kaut arī šim nolūkam būtu jāalgo īpašs sekretārs.

Sidnejs ieminējās Andersonam, lai manas filmas nelaiž apgrozībā kopā ar parasto produkciju. Nelikās pareizi, ka nomātāji nogrābj visu

peļņu. Lai gan Eseneja pārdeva simtiem manu darbu kopiju, tomēr darījumi tika slēgti pēc vecajiem noteikumiem. Sidnejs ierosināja prasīt no lielākajiem teātriem atlīdzību saskaņā ar vietu skaitu. Šāds plāns atļautu paaugstināt ienākumus no katras filmas līdz simt tūkstošiem dolāru vai vairāk. Andersons uzskatīja, ka tas neesot iespējams, jo nozīmēšot sacelšanos pret visa filmu nomātāju tresta līdzšinējām paražām; trestā ietilpstošo sešpadsmit tūkstošu teātru filmu pirkšanas noteikumi un paņēmieni esot negrozāmi; tādas summas maksāšot labi ja nedaudzi nomātāji.

Vēlāk laikraksts Motion Picture Herald ziņoja, ka Ese-nejas sabiedrība atteikusies no vecajām pārdošanas metodēm un (kā Sidnejs tika ierosinājis) paaugstinot savas prasības atkarībā no teātra vietu skaita. Tas, kā brālis bija paredzējis, ļāva ieņemt par katru manu komēdiju līdz simt tūkstošiem dolāru. Dzirdot jaunās ziņas, es saausījos. Tā kā pelnīju tikai tūkstoš divsimt piecdesmit dolāru nedēļā un pats rakstīju scenārijus, tēloju un vadīju režiju, es sāku žēloties, ka esmu spiests pārāk smagi strādāt un jūtu, ka filmu uzņemšanai nepieciešams ilgāks laiks. Biju noslēdzis līgumu uz gadu un ik divas trīs nedēļas izlaidu pa komēdijai. Čikāga nekavējoties atsaucās: Spūrs veicīgi sēdās Losandželosas vilcienā un īpaša pamudinājuma labad noslēdza vienošanos, ka izsniegs man par katru filmu desmit tūkstošu dolāru lielu prēmiju. Ar šāda stimula palīdzību mana veselība krietni uzlabojās.

Ap šo laiku D. V. Grifits izlaida episku filmu «Tā dzima nācija», kas atnesa viņam pasaules slavu. Viņš neapšaubāmi bija ģēnijs mēmo filmu uzņemšanā. Lai gan Grifita darbiem piemita melodramatisms un tie šķita dažkārt pārspīlēti un absurdi, tomēr tiem netrūka oriģinālitātes, kuras dēļ ikvienu no šīm filmām bija vērts skatīties.

Daudzsološs likās de Mils[38], kas savas karjeras sākumā uzņēma «Čukstošo kori» un «Karmenu», taču pēc «Vīrišķā un sievišķā» viņa darbs vairs negāja tālāk par zīda krekliņiem un buduāriem. Tomēr «Karmena» atstāja uz mani tādu iespaidu, ka es uzņēmu divdaļīgu parodiju —• savu pēdējo filmu Esenejā. Kad biju studiju atstājis, montētāji iestarpināja visus izgrieztos kadrus un pagarināja filmu līdz četrām lentām. Tas mani tā satrieca, ka es dabūju divas dienas nogulēt gultā. Lai gan šāda rīcība bija negodīga, tā izdarīja arī zināmu pakalpojumu, jo kopš šī laika es vienmēr pieprasīju ierakstīt līgumā, ka manus pabeigtos darbus nedrīkst ne īsināt, ne paplašināt, ne citādi pārveidot.

Tā kā mans līgums tuvojās beigām, uz piekrasti atkal atbrauca Spūrs ar priekšlikumu, kuru, pēc viņa izteicieniem, neviens cits nevarēšot pārtrumpot. Viņš došot man trīssimt piecdesmit tūkstošu dolāru par divpadsmit divdaļīgām filmām un pats segšot ražošanas izdevumus. Sacīju, ka, parakstot līgumu, vēlos, lai Spūrs vispirms liek

galdā simt piecdesmit tūkstošus dolāru skaidrā naudā. Līdz ar to sarunas izbeidzās.

Nākotne, nākotne — brīnumainā nākotne! Kurp tā vedīs? Izredzes bija žilbinošas. Nauda un veiksme brāzās pār mani kā lavīna, kas ar katru mirkli traucas arvien ātrāk; tas viss mulsināja un biedēja, taču likās arī aizraujoši.

Kamēr Sidnejs Ņujorkā izskatīja dažādus piedāvājumus, es, filmēdams «Karmenas» noslēguma kadrus, dzīvoju Santamonikā. Pa nama logiem varēja redzēt jūru. Vakaros šad tad ēdu pusdienas Neta Gudvina kafejnīcā pie Santa-monikas mola. Netu Gudvinu uzskatīja par labāko klasisko un vieglo komēdiju aktieri uz amerikāņu skatuves. Viņam bija aiz muguras spoža Šekspīra un moderno vieglo komēdiju varoņu atveidotāja karjera$_{L}$ Gudvinu bija saistījusi tuva draudzība ar seru Henriju Ervingu. Precējies viņš bija astoņas reizes, allaž izvēlēdamies izdaudzinātu skaistuli. Piektā pēc kārtas bija Meksina Eliota, kuru Gudvins jokodamies dēvēja par «romiešu senatoru». — Taču viņa bija daiļa un ārkārtīgi gtidra, — Nets piebilda. Viņš bija patīkams, izglītots cilvēks, krietni gados, ar dziļu humora izjūtu; tanī laikā viņš uz skatuves vairs neuzstājās. Lai gan nekad netiku redzējis Netu tēlojam, tomēr patiesi cienīju viņu un respektēju viņa skaļo slavu.

Kļuvām labi draugi. Dzestrajos rudens vakaros mēdzām kopā staigāt pa vientulīgo okeāna krastmalu. Drūmā, melanholiskā apkārtne it kā vēl vairāk iekveldināja manu dvēseles satraukumu. Kad Gudvins dzirdēja, ka, pabeidzis filmu, es grasos doties uz Ņujorku, viņš deva man dažus lieliskus padomus. — Jūs esat guvis neredzētas sekmes, un jūsu priekšā pavērsies brīnišķīga dzīve, ja jūs zināsiet, kā rīkoties. Kad nokļūsiet Ņujorkā, turieties tālāk no Brodvejas un cilvēku acīm. Daudzu veiksmīgu aktieru kļūda ir tā, ka viņi grib, lai viņus redz un apbrīno, bet tas tikai iznīcina ilūzijas. — Neta zemā balss dūca kā zvans. — Jūs saņemsiet dažādus ielūgumus, —viņš sacīja, — taču neejiet nekur. Izvēlieties pāris draugu un samierinieties ar to, ka pārējie jums jāskata iztēlē. Dažs labs dižens aktieris pieļāvis kļūdu, ierazdamies, kur vien ticis aicināts. Spilgts piemērs tam bija Džons Drū; sabiedrībā viņu vai nēsāja uz rokām, tāpēc viņš ieradās ikvienā mājā, bet skatīties viņa spēli teātrī šie viesmīlīgie ļautiņi vis negāja: viņi bija redzējuši Džonu savās viesistabās. Jūs esat savaldzinājis pasauli un varat turpināt tādā pašā garā, paliekot nomaļus, — Nets domīgi pabeidza.

Tās bija jaukas, paskumjas sarunas, ko mēs risinājām, rudens mijkrēslī staigādami gar pamesto okeāna malu. Neta karjera tuvojās noslēgumam, manējā tikko sākās.

Beidzis montēt «Karmenu», steidzīgi sakravāju mazu ceļasomu un tieši no ģērbtuves devos uz Ņujorkas vilcienu, kas atgāja pulksten

sešos. Telegrammā paziņoju Sidnejam, kad izbraukšu un kad mani var gaidīt ierodamies.

Vilciens gāja lēni. Ņujorku tam vajadzēja sasniegt pēc piecām dienām. Sēdēju viens vaļējā kupejā — tolaik ļaudis mani bez komiķa grima nepazina. Braucām pa dienvidu apgabaliem caur Amariljo Teksasā, kur ieradāmies septiņos vakarā. Pirms tam gribēju noskūties, taču citi pasažieri pasteidzās ieiet tualetes istabā pirms manis, un man bija jāgaida. Tā nu joprojām atrados apakšveļā, kad tuvojāmies Amariljo. Vilcienam ieripojot stacijā, mūs pēkšņi apņēma satrauktas čalas. Palūrējis pa tualetes istabas logu, redzēju, ka stacija ir pilna ļaužu, kas grūstās un stumdās no vienas puses uz otru. Visapkārt raiboja karogi, no viena staba uz otru bija izstiepts apsveikums, un uz platformas vīdēja vairāki gari galdi ar atspirdzinājumiem. Nodomāju, ka te gatavojas svinīgi sagaidīt vai aizvadīt kādu vietējo varasvīru. Tāpēc ieziepēju seju. Taču satrauktā kņada pieauga spēkā un kļuva stipri skaļa. Dzirdēju balsis vaicājam: — Kur viņš ir? — Tad vagonā atskanēja kāju dipoņa, ļaudis skraidīja pa eju šurp un turp un klaigāja: — Kur viņš palicis? Kur ir Čarlijs Čaplins?

— Jā? — es atsaucos.

— Teksasas štata Amariljo pilsētas mēra un visu jūsu cienītāju vārdā ielūdzam jūs uz mazu maltīti.

Mani pēkšņi pārņēma izbīlis. — Es taču nevaru rādīties cilvēkiem tādā izskatā! — izdvesu caur ziepju putām.

— Ai, neraizējieties, Čarlij! Uzvelciet rītasvārkus un izejiet pie ļaudīm.

Tikai pa pusei noskuvies, noskaloju seju, apģērbu kreklu, apliku kaklasaiti un izkāpu no vilciena, pogādams svārkus.

Mani saņēma ar gaviļu saucieniem. Mērs mēģināja runāt: — Mister Čaplin, jūsu Amaiiljo cienītāju vārdā ...— taču viņa balss noslīka nepārtrauktās ovācijās. Viņš iesāka no jauna: — Mister Čaplin, jūsu Amariljo cienītāju vārdā... — Tad pūlis pasvērās uz priekšu, uzgrūzdams mēru man virsū un piespiezdams mūs abus pie vilciena, tā ka uz brīdi apsveikuma runa tika aizmirsta, jo bija jārūpējas par personisko drošību.

— Atpakaļ! — sauca policisti, spraukdamies cauri drūzmai uz mūsu pusi.

Mēru viss šis pasākums nebūt vairs nesajūsmināja, un viņš diezgan skarbi noteica man un policistiem: — Nu, Čarlij, mēģināsim šo jezgu ātrāk izbeigt, un tad jūs varēsiet kāpt atpakaļ vilcienā.

Kad visi kādu brīdi bija pacīnījušies par vietām pie galda, kņada aprima, un mērs galu galā varēja pabeigt savu uzrunu. Viņš paklaudzināja ar karoti pa galdu. — Mister Čaplin, jūsu draugi Amariljo, Teksasas štatā, vēlas parādīt, cik lielu pateicību jūt par jūsu tēlojuma sniegto prieku un līksmiˆ un tāpēc lūdz jos iebaudīt kopā ar

viņiem sviestmaizi un malku kokakolas.

Pabeidzis šo tirādi, viņš vaicāja, vai es arī teikšot pāris vārdu, un skubināja mani uzkāpt uz galda, kur es noburkšķēju, ka jūtos laimīgs, ieradies Amariljo, un esmu tik bezgala pārsteigts par šo brīnišķo, satraucošo sagaidīšanu, ka neaizmirsīšu to visu mūžu utt. Pēc tam apsēdos un pūlējos sarunāties ar mēru.

Pajautāju, kā viņš uzzinājis par manu braucienu.—No telegrāfistiem, — viņš atteica, paskaidrodams, ka Sidne-jam sūtītā telegramma pārraidīta uz Ņujorku caur Amariljo, Kanzassitiju un Čikāgu. Telegrāfisti pavēstījuši tās saturu presei.

Atgriezies vilcienā, padevīgi atslīgu sēdeklī, brīdi nespēdams neko darīt. Tad vilciens piegruva pilns ar trokšņainu ļaužu baru, kas stumdījās šurp un turp, blenza manī un klusu smējās. Amariljo notikumus es nespeju ar prātu aptvert un īsti izbaudīt. Biju pārāk uzbudināts;

paliku tāpat vien sēžam, reizē sasprindzināts, pacilāts un nomākts.

Pirms vilciena atiešanas man pasniedza vairākas telegrammas. Viena no tām skanēja: «Sveicam, Čarlij, un gaidām jūs Kanzassitijā.» Otrā bija lasāms: «Kad ieradīsieties Čikāgā, jūsu rīcībā būs limuzīns, kas jūs aizgādās no vienas stacijas uz otru.» Trešā saturēja piedāvājumu: «Palieciet, lūdzu, pa nakti un esiet Blekstounhoteļa viesis.» Kad vilciens tuvojās Kanzassitijai, redzēju ļaudis stāvam gar dzelzceļa stigu, skandējam sveicienus un vēcinām cepures.

Lielā Kanzassitijas stacija bija pilna kā piebāzta ar cilvēkiem. Policija ar pūlēm atturēja ļaužu pūļus, kas drūzmējās ārpusē. Pie vilciena pieslēja kāpnes, lai es varu uzrāpties uz jumta un parādīties sagaidītājiem. Atkārtoju tos pašus banālos vārdus kā Amariljo. Atkal saņēmu vairākas telegrammas, kurās bija vaicāt?, vai es apmeklēšot tādas un tādas skolas un citas iestādes. Iebāzu sūtījumus somā, nolēmis atbildi rakstīt Ņujorkā. Ceļa posmā no Kanzassitijas līdz Čikāgai ļaudis atkal stāvēja dzelzceļa mezglos un tīrumos, mādami vilcienam, kad tas traucās garām. Gribējās no visas sirds par to priecāties, taču nekādi neizdevās atvairīt domu, ka pasaule zaudējusi prātu! Ja pāris vieglu farsu varēja sacelt tādu brēku, vai slavai nepiemita kaut kas neīsts? Allaž tiku domājis, ka publikas uzmanība man sagādās patiku, un te nu tā bija — bet es paradoksālā kārtā jutos vientuļš un nomākts.

Čikāgā, kur man vajadzēja pārsēsties un tāpēc braukt uz citu staciju, ļaužu bari stāvēja gar izeju un ar «urā» saucieniem iesēdināja mani limuzīnā. Tiku aizvests uz Blekstounhoteli, kur manā rīcībā nodeva greznas telpas, lai es varētu atpūsties purns aizbraukšanas uz Ņujorku.

«Blekstounā» saņēmu telegrammu no Ņujorkas prefekta: viņš

lūdza, lai es esot tik laipns un izkāpjot pie Simt divdesmit piektās ielas un nevis lielajā centrālajā stacijā, kā bija paredzēts, jo tur jau tagad pulcējoties milzīgas sagaidītāju masas.

Pie Simt divdesmit piektās ielas uztraukts un sasprindzināts limuzīnā mani gaidīja Sidnejs. Viņš runāja čukstot. — Ko tu par to saki? — viņš vaicāja. — Ļaudis pulcējas stacija jau kopš agra rīta, un prese pēc tavas aizbraukšanas no Losandželosas ik dienas publicē biļetenus. —

Viņš parādīja man avīzi, kur lieliem, melniem burtiem bija rakstīts: «Viņš ir šeit!» Cits virsraksts vēstīja: «Car-lijs slēpjas!» Ceļā uz viesnīcu brālis pastāstīja, ka vienojies ar «Mutual Film Corporation» par sešsimt septiņdesmit tūkstoš dolāriem, kas izmaksājami daļās pa desmit tūkstošiem nedēļā. Pēc apdrošināšanas biedrības ārstu pārbaudes man, slēdzot līgumu, vajadzēja saņemt čeku par simt piecdesmit tūkstošiem dolāru. Sidnejs bija norunājis ēst lenču ar advokātu un sacīja, ka sarunas ilgšot visu dienu, tāpēc viņš aizvedīšot mani uz «Plazu», kur pasūtījis istabu, un ieradīšoties tikai nākamajā rītā.

Varēju teikt kā Hamlets: «Nu esmu viens.» Tanī pēcpusdienā klaiņāju pa ielām, vēroju veikalu skatlogus un bezmērķīgi stāvēju krustojumos. Kas ar mani notika? Atrados savas karjeras kalngalos, ģērbies pēc pēdējās modes, un man nebija kur iet. Kā lai iepazīstas ar cilvēkiem, interesantiem cilvēkiem? Visi šķita pazīstam mani, turpretī es nepazinu nevienu. Pilns žēluma par paša likteni, gremdējos sevī un jutu, ka ap mani tīklus vij melanholija. Atcerējos, ko reiz bija teicis kāds veiksmīgs Kīs-tounas komiķis: «Kad nu mēs tā esam nokļuvuši galā, Čarlij, tad uzmācas jautājums: kāda tam visam jēga?» — «Kādā galā tad mēs esam nokļuvuši?» es atvaicāju.

Nebiju aizmirsis Neta Gudvina padomu: «Turieties tālāk no Brodvejas.» Attiecībā «uz mani Brodveja bija tuksnesis. Domāju par veciem draugiem, kurus vēlētos sastapt savas ekstravagantās veiksmes oreola mirdzumā — bet vai man vispār bija seni draugi Ņujorkā, Londonā vai kur citur? Ilgojos pēc kāda īpaši uzmanīga klausītāja — varbūt tā varētu būt Hetija Kellija? Nebiju dzirdējis par viņu, kopš sāku strādāt kinematogrāfijā. Jocīgi būtu redzēt, kā viņa reaģētu uz maniem piedzīvojumiem.

Hetija toreiz dzīvoja Ņujorkā pie savas māsas, misis Gūldas. Iegriezos Piektajā avēnijā; mājas numurs bija 834. Apstājos pie vārtiem, prātodams, vai Hetija varētu būt pilsētā, taču nespēju saņemt dūšu un piezvanīt. Varbūt mana senā draudzene iznāks ārā un es nejauši uzskriešu viņai virsū? Nogaidījos apmēram pusstundu, klimzdams uz priekšu un atpakaļ, bet durvis palika aizvērtas.

.Devos uz Čaildsa restorānu Kolombassērklā un pasūtīju kviešu plācenīšus ar tasi kafijas. Mani apkalpoja nevērīgi. Taču tad es

palūdzu oficiantei vēl piciņu sviesta — un viņa mani pēkšņi pazina. Izraisījās ķēdes reakcija, kamēr beidzot visi restorāna apmeklētāji un virtuves darbinieki nenovērsa vairs no manis ne acu. Galu galā biju spiests spraukties cauri milzīgam pūlim, kas viļņoja gan telpās, gan uz ielas. Izmuku, ielēkdams garāmbraucošā taksometrā.

Divas dienas klīdu pa Ņujorku, nesastapdams nevienu pazīstamu cilvēku un brīžam juzdamies līksmi satraukts, brīžam pagalam nospiests. Pa to laiku mani izmeklēja apdrošināšanas biedrības ārsti. Pēc pāris dienām Sidnejs starodams ieradās viesnīcā: — Viss kārtībā, ārsti tevi atzinuši par veselu.

Sekoja līguma parakstīšanas formalitātes. Mani nofotografēja brīdī, kad es saņēmu čeku par simt piecdesmit tūkstošiem dolāru. Tovakar stāvēju kopā ar ļaužu pūli Taimsskvērā un skatījos, kā pār Times ēku uzliesmo elektrisks plakāts. Tas vēstīja: «Čaplins paraksta līgumu ar «Mutual» par 670 000 dolāriem gadā.» Stāvēju un vienaldzīgi lasīju reklāmu, it kā runa būtu par kādu svešinieku. Biju pārdzīvojis tik daudz, ka nespēju vairs neko just.

DIVPADSMITĀ NODAĻA

Vientulība ir atbaidoša. To ietin vieglu skumju vēsma, nespēja piesaistīt vai ieinteresēt; cilvēks mazliet kaunas no tās. Manuprāt, šī izjūta lielākā vai mazākā mērā nav sveša nevienam. Mana vientulība turpretī jo sevišķi nomāca tāpēc, ka man piemita visas nepieciešamās īpašības, kas ļauj iemantot draugus; biju jauns, bagāts un slavens, tomēr klīdu pa Ņujorku viens un apjucis. Atceros, ka Piektajā avēnijā saskrējos ar skaisto Džoziju Kolinsu, angļu operetes zvaigzni. — Ai, — viņa līdzjūtīgi iesaucās, — ko tad jūs te viens pats darāt? — Jutos, it kā būtu pieķerts kādā sīkā noziegumā. Pasmaidīju un teicu, ka pašlaik dodos iebaudīt kopā ar dažiem draugiem lenču; labprāt tomēr būtu pastāstījis patiesību — ka mokos vientulībā un ar lielāko prieku aizvestu viņu ko ieēst, — tikai kautrība liedza man to darīt.

Tai pašā pēcpusdienā aizklīdu līdz Metropolitēna operai un nejauši satiku Morisu Gestu, Deivida Belasko[39] znotu. Biju sastapies ar viņu Losandželosā. Moriss sāka savu karjeru kā biļešu spekulants: kad pirmoreiz atbraucu uz Ņujorku, šis veikals tur plauka un ziedēja. (Biļešu spekulants bija cilvēks, kas uzpirka visas labākās vietas un, stāvēdams teātra priekšā, pārdeva tās par dārgāku cenu.) Moriss uzliesmoja pie teātru antreprenieru debesīm kā meteors, lidojuma kulminācijas punktu sasniegdams ar lielisko lugas «Brīnums» izrādi, kurā režiju vadīja Maksis Reinhards. Gests ar savu slavisko, bālo seju, milzīgajām, ieslīpajām acīm, plato muti un biezajām lūpām atgādināja rupji darinātu Oskara Vailda kopiju. Viņš bija emocionāla rakstura cilvēks, un, kad ar kādu sarunājās, tad izskatījās, it kā gribētu to iebiedēt.

— Kur, velnu, jūs mājojat? — viņš noprasīja un, pirms es paspēju atbildēt, bēra tālāk. — Kāpēc jūs, velns parāvis, man nepiezvanāt?

Teicu viņam, ka esmu tikai iznācis pastaigāties.

— Zili brīnumi! Jums tak nu gan nevajadzētu klīst vienam! Kur jūs ejat?

— Nekur, — es rātni atteicu. — Tāpat vien ieelpoju svaigu gaisu.

— Ejam! — viņš sacīja, pagriezdams mani pretējā virzienā un paņemdams zem rokas, lai neļautu aizmukt. — Iepazīstināšu jūs ar īstajiem cilvēkiem — tādiem, kuru sabiedrība jums tieši vajadzīga.

— Kurp mēs dodamies^— es bailīgi ievaicājos.

— Satikties ar manu draugu Karuzo, — viņš attrauca.

Manas ierunas bija veltas.

— Šodien izrāda «Karmenu» ar Karuzo un Džeraldīnu Feraru.

— Bet es ...

— Ak tu dieniņ! Vai jūs baidāties, vai! Karuzo ir lielisks puisis — tikpat vienkāršs un cilvēcīgs kā jūs. Viņš no visas sirds gribēs ar jums

iepazīties, uzzīmēs jūsu attēlu un tā tālāk.

Mēģināju viņam iestāstīt, ka gribu izlocīt kājas un izvēdināt plaušas.

— Tas jums nesīs lielāku labumu nekā visāda plaušu vēdināšana!

Tā nu viņš mani izveda cauri Metropolitēna operas vestibilam un žigli aizvilka lejup pa eju līdz divām brīvām vietām.

— Sēdiet te, — Gests pačukstēja. — Starpbrīdī būšu atpakaļ. — To teicis, viņš atkal aizsteidzās pa eju un nozuda.

«Karmenas» mūziku biju dzirdējis vairākkārt, taču šoreiz man tā šķita gluži sveša. Palūkojos programmā; jā, bija trešdiena, kad vajadzēja izrādīt «Karmenu». Tomēr orķestris spēlēja citu āriju, kas man arī likās pazīstama un izklausījās vairāk pēc «Rigoleto». Jutos samulsis. Apmēram divas minūtes pirms cēliena beigām blakus krēslā klusi ieslīdēja Gests.

-— Vai tā ir «Karmena»? — es čukstot vaicāju.

— Jā, — viņš atbildēja. — Vai tad jums programmas nav?

Moriss izķēra man lapiņu no rokām. — Kā tad, — viņš apstiprināja, — Karuzo un Džeraldīna Ferara, trešdien dienas izrādē, «Karmena» — te tak ir!

Nolaidās priekškars, un Gests aizstūrēja mani gar krēslu rindām līdz sāndurvīm, kas veda uz kulisēm.

Strādnieki mīkstos apavos mainīja dekorācijas, un es, lai ietu kur iedams, ik mīļu brīdi gadījos viņiem ceļā. Viss atgādināja baigu sapni. No haosa iznira garš, drukns vīrs ar bargu un nopietnu seju, smailu bārdu un asinssuņa acīm, kas no saviem augstumiem noraudzījās manī. Vīrs stāvēja skatuves vidū un raižpilns vēroja, kā dekorācijas slīd augšup un lejup.

— Kā klājas manam labajam draugam sinjoram Gati-Kazacam? — vaicāja Moriss, pastiepdams roku.

Gati-Kazaca to paspieda un, nevērīgi pamājis, kaut ko nomurmināja. Gests pagriezās pret mani. — Jums taisnība, tā nav bijusi «Karmena», bet «Rigoleto». Džeraldīna Ferara pēdējā mirklī piezvanījusi, ka saaukstējusies. Tas ir Čar-lijs Čaplins, — Gests turpināja. — Gribu viņu iepazīstināt ar Karuzo, varbūt tas viņam uzlabos garastāvokli. Nāciet līdzi. — Taču Gati-Kazaca drūmi papurināja galvu.

— Kur ir viņa ģērbtuve?

Gati-Kazaca pasauca režisoru un noteica: — Viņš jums parādīs.

Instinkts brīdināja mani Karuzo tādā reizē netraucēt. Pateicu to Gestam.

— Nerunājiet muļķības, — viņš mani aprāva.

Taustījāmies pa gaiteni uz Karuzo ģērbistabu. — Kāds

nodzēsis gaismu, — sūrojās režisors. — Mirkli pacietieties, es atradīšu slēdzi.

— Klau, — Gests ierunājās, — mani gaida apmeklētāji, es skriešu.

— Jūs taču neatstāsiet mani vienu? — es aši ievaicājos.

— Viss būs kārtībā.

Pirms paspēju atbildēt, viņš nozuda, atstādams mani piķa melnā tumsā. Režisors uzrāva sērkociņu. —Te nu mēs esam, — viņš sacīja un klusi pieklauvēja pie durvīm. Iekšpusē kāda balss kaut ko nokliedza itāliski.

Mans biedrs atbildēja šai pašā valodā, pabeigdams savu runu ar vārdiem «Čarlijs Čaplins».

Atskanēja otrs uzbļāviens.

— Paklausieties, — es čukstēju, — atnākšu citreiz.

— Nē, nē, — viņš nebija ar mieru: misiju taču vajadzēja novest galā. Durvis mazliet pavērās, un pa šauro spraugu gaiteņa tumsā ielūkojās garderobists. Mans biedrs aizvainotā balsī paskaidroja, kas es esmu.

— O! — iesaucās Karuzo kalpotājs un atkal aizdarīja durvis. Tad tās atvērās otrreiz. — Nāciet, lūdzu, iekšā!

Šī mazā uzvara šķita manu pavadoni uzmundrinām. Kad iegājām ģērbtuvē, Karuzo sēdēja pie grimēšanās galda spoguļa priekšā ar muguru pret mums un pašlaik līmēja ūsas. — Šinjor, — mans draugs viņu moži uzrunāja. — Man lemts piedzīvot neizsakāmi lielu prieku, iepazīstinot jūs ar kinematogrāfijas Karuzo — misteru Čaplinu.

Karuzo, lūkodamies spogulī, palocīja galvu un mierīgi līmēja tik savas ūsas.

Beidzot viņš piecēlās un, savilkdams jostu, noskatīja mani no galvas līdz kājām. — Jums ir lieli panākumi, vai ne? Raušat naudu kaudzēm.

— Jā gan, — es pasmaidīju.

— Droši vien esat ļoti laimīgs.

— Jā, esmu gan. — To teicis, pavēros režisorā.

— Nu tā, — viņš līksmi noteica, likdams noprast, ka laiks iet.

Piecēlos un uzsmaidīju Karuzo. — Negribu palaist garām Toreadora ainu.

— Šī nav «Karmena», bet «Rigoleto», — Karuzo atteica, spiezdams man roku.

— Ak jā, protams! Ha-ha!

Biju redzējis no Ņujorkas tik daudz, cik šādos apstākļos vispār iespējams, un uzskatīju, ka pienācis laiks pazust, kamēr «Liekulības tirgus» prieki nav sākuši nogurdināt. Bez tam nevarēju nociesties, neķēries pie jaunajā līgumā paredzēto darbu izpildes.

Atgriezies Losandželosā, apmetos pilsētas lepnākajā viesnīcā «Aleksandrijā», kas atradās starp Piekto ielu un Meinstrītu. Viesnīca bija celta viskrāšņākajā rokoko stilā: marmora kolonas un kristāla

lustras greznoja vestibilu, kura grīdu sedza leģendārais «miljonu dolāru» paklājs — grandiozu filmēšanas darījumu Meka, kuru pa jokam dēvēja šai vārdā arī tāpēc, ka te mēdza apgrozīties avīžnieki un šķietamie kinomākslas atbalstītāji un tenkot par citu ieguldītajām astronomiskām summām.

Tomēr Abrahamsons, pārdodams lētas, pēc viena parauga uzņemtas filmas, ko viņš fabricēja, noīrējis pavisam vienkāršu studiju un nolīdzis aktierus bezdarbniekus, te patiešām iedzīvojās bagātībā. Šādas filmas sauca par «nabagmājas» ražojumiem. Nelaiķis Harijs Kons, Kolumbijas filmu sabiedrības direktors, arī sāka no «nabagmājas».

Abrahamsons bija visai reāli noskaņots zellis, kas klaji atzina, ka viņu interesē nevis māksla, bet vienīgi nauda. Viņš runāja ar stipru krievu akcentu un, vadīdams savu filmu režiju, mēdza palaikam uzsaukt primadonnai: «Labs ir, nāk iekšā no pakaļgala» (tas nozīmēja, ka aktrisei jāparādās no skatuves dibenplāna). «Un tagad nāk pie spoguļa un paskatās uz sevi. O-oi! Cik es smuka! Un tagad pataisa divdesmit pēdas kādus pigorus» (tas nozīmēja, ka divdesmit pēdas no lentas jāaizņem ar improvizāciju). Varone parasti bija jauna meiča ar augstām krūtīm un vaļīgu dekoltē, kas tiecās noslīdēt vēl krietni zemāk. Abrahamsons mēdza likt aktrisei pagriezties pret kameru un noliekties uz priekšu — vai nu lai sasietu kurpju saiti, kustinātu šūpuli vai arī noglāstītu suni. Tādā veidā iesitis divus miljonus dolāru, veiksmīgais komersants viedi pameta šo darba lauku.

«Miljonu dolāru» grīdsega atvilināja no Sanfrancisko Sidu Graumanu, kas uzsāka sarunas par savu Losandželo-sas «miljonu dolāru» teātru celšanu. Pilsētas labklājībai pieaugot, mantā iedzīvojās arī Sids. Viņam piemita nojauta, kādas ekstravagances var pievērst publikas uzmanību, un reiz viņš pārsteidza Losandželosu ar diviem taksometriem, kas trakā ātrumā brāzās cauri pilsētai, braucējiem apšaudoties ar tukšām patronām. Uz lieliem plakātiem taksometru aizmugurē bija rakstīts: — «Noziedznieku pasaule» Sida Graumana miljonu dolāru teātrī.

Viņš ieveda visāda veida sensacionālas dīvainības. Viena no Sida fantastiskajām iedomām bija aicinājums Holivudas zvaigznēm ierasties viņa «Ķīniešu teātra» priekšā un atstāt tur svaigā asfaltā savu roku un kāju nospiedumus: nesaprotamu iemeslu pēc aktieri viņam paklausīja. To sāka uzskatīt gandrīz par tikpat lielu godu kā Lielā Oskara[16] saņemšanu.

Tikko ierados Aleksandrijas viesnīcā, viesu reģistrators man pasniedza vēstuli no slavenās aktrises mis Modās Fīlijas, sera Ērvinga un Viljama Džileta partneres. Mis Fīlija ielūdza mani pusdienās, ko par godu Pavlovai trešdien rīkošot Holivudas viesnīcā. Man šāds uzaicinājums, protams, sagādāja lielu prieku. Lai gan personiski mis

Fīliju nepazinu, tomēr biju redzējis viņas attēlus (Londonā tie vīdēja ik uz soļa) un jūsmoju par viņas skaistumu.

Dienu iepriekš liku sekretāram piezvanīt viņai un pavaicāt, vai jāierodas parastajā uzvalkā vai frakā.

— Kas runā? — mis Fīlija vaicāja.

— Mistera Čaplina sekretārs — sakarā ar trešdienas ielūgumu...

Mis Fīlija likās satraukta. — O! Bez šaubām, parastajā uzvalkā, — viņa sacīja. ^

Aktrise sagaidīja mani Holivudas viesnīcas verandā. Viņa bija skaista kā vienmēr. Nosēdējām vismaz pusstundu, pļāpādami par nenozīmīgiem niekiem, un es neizpratnē sāku prātot, kad īsti ieradīsies pārējie viesi.

Beidzot viņa sacīja: — Vai iesim pusdienās?

Man par lielu pārsteigumu izrādījās, ka mēs ēdīsim vieni!

Mis Fīlija bija ne vien valdzinoša, bet arī ļoti atturīga, un, vērdamies pāri galdam viņā, es gudroju, kas varētu būt šo intīmo pusdienu iemesls. Prātā pazibēja visādas blēdīgas un necienīgas iedomas — taču mis Fīlija likās pārāk smalkjūtīga, lai es iedrošinātos atklāt savus nepiedienīgos minējumus. Tomēr nolēmu, ka mēģināšu iztaustīt, ko viņa no manis sagaida.

— Patiešām jauki, — es ņipri iesāku, — tā vieniem ēst kopā pusdienas!

Viņa pieklājīgi pasmaidīja.

— Pēc maltītes ņemsim un mazliet uzjautrināsimies, — turpināju. — Aiziesim uz kādu naktsklubu vai tamlīdzīgu vietu.

Mis Fīlijas sejā iezagās viegls nemiers, un pirms atbildes viņa mirkli sastomījās. — Šovakar man diemžēl agri jādodas mājās, jo rīt sākas «Makbeta» mēģinājumi.

Biju dabūjis pa pirkstiem. Jutos galīgi iedzīts strupceļā. Par laimi, atnesa pirmo ēdienu, un mēs uz brīdi apklusām. Kaut kas nebija kārtībā, un mēs abi to zinājām. Mis Fīlija vilcinādamās noteica: — Bīstos, ka jums šis vakars šķiet ļoti garlaicīgs.

— Tas ir brīnišķīgs, — es attraucu.

— Žēl, ka jūs nebijāt te pirms trim mēnešiem, kad es rīkoju pusdienas par godu Pavlovai. Cik zinu, jūs ar viņu esat labi draugi. Bet, acīm redzot, jūs toreiz uzturējāties Ņujorkā.

— Piedodiet, — sacīju, aši izvilkdams mis Fīlijas vēstuli, un pirmo reizi pametu acis uz datumu. Tad pasniedzu lapiņu slavenajai aktrisei. — Redziet, — smiedamies paskaidroju, — esmu ieradies trīs mēnešus par vēlu!

1910. gadā Losandželosā ritēja rietumu pionieru un rūpniecības magnātu rašanās laikmeta beigu posms. Man bija lemts baudīt to lielākā vairuma viesmīlību.

Viens no jaunajiem bagātniekiem bija nelaiķis Viljams A. Klarks,

multimiljonārs, dzelzceļu magnāts un vara karalis, mūziķis amatieris, kas gadā ziedoja 150 000 dolāru filharmonijas simfoniskajam orķestrim, kurā pats spēlēja otro vijoli.

Nāves ielejas Skotijs bija diezgan mīklaina parādība — šis jautrais vīrs ar tuklo seju staigāja, ģērbies sarkanā kreklā, milzīgā sombrero un rupja kokvilnas auduma biksēs, un ik nakti aizlaida Springstrītas pagrabstāva krodziņos un naktsklubos tūkstošiem dolāru, cienādams savu viesu pulku un dodams apkalpotājiem simt dolāru lielas dzeramnaudas. Laiku pa laikam viņš noslēpumaini nozuda, lai pēc mēneša atkal uzrastos un sarīkotu jaunas dzīres—-tā viņš turpināja gadiem ilgi. Neviens nezināja, kur viņš ņem naudu. Daži uzskatīja, ka Skotijam pieder slepenas raktuves Nāves ielejā, un mēģināja viņu izsekot, taču gudrinieks vienmēr prata izlocīties, un tā arī neviens vēl šobaltdien nav uzzinājis viņa noslēpumu. Pirms miršanas 1940. gadā viņš uzcēla Nāves ielejā tuksneša vidū milzu pili — fantastisku celtni, kas izmaksāja vairāk par pusmiljonu. Tagad tā joprojām stāv, balodama saulē.

Misis Kreinija-Getsa no Pasadīnas bija sieviete ar četrdesmit miljonu lielu kapitālu, dedzīga sociāliste, kas sedza daudzu anarhistu, sociālistu un organizācijas «Pasaules rūpniecības strādnieki» [40] locekļu tiesas aizstāvības izdevumus.

Glens Kērtiss toreiz strādāja Seneta sabiedrībā, dublēdams aktierus trikos ar lidmašīnām, un kāri raudzījās, kur ņemt kapitālu, lai finansētu uzņēmumu, kas tagad izveidojies par milzīgo Kērtisa lidmašīnu koncernu.

A. Džianini vadīja divas mazas bankas, kuras vēlāk izauga par vienu no lielākajām Savienoto Valstu finansu iestādēm: proti, Amerikas banku.

Hauerds Hjūzs saņēma lielu mantojumu no tēva, modernā naftas urbja izgudrotāja. Dēls pavairoja šos miljonus, sākdams ražot lidmašīnas. Viņš bija ekscentrisks cilvēks, kas lielos rūpniecības uzņēmumus vadīja pa tālruni no trešās šķiras viesnīcas istabas un reti rādījās atklātībā. Viņš izmēģināja roku arī kinematogrāfijā, gūdams itin labus panākumus ar tādām filmām kā «Elles eņģeļi», kur tēloja nelaiķe Džīna Harlova.

Tanī laikā manas ierastās izpriecas bija šādas: piektdienas vakaros es mēdzu noskatīties Džeka Doila boksa cīņas Vernonā, pirmdienas vakaros — vodeviļas Orfeja teātrī, ceturtdienās apmeklēt Morosko teātra pastāvīgās trupas izrādes un šad tad noklausīties kādu simfoniju Klūna filharmonijas zālē.

Losandželosas Atlētu klubs bija centrs, kur kokteiļa stundā sapulcējās vietējās sabiedrības un veikalnieku aprindu zieds. Tādās reizēs telpas atgādināja ārzemnieku koloniju.

Atpūtas istabā mēdza uzturēties kāds jauns cilvēks, sīku lomu

tēlotājs — vientuļš puisis, vārdā Valentino[41], kurš bija ieradies Holivudā meklēt laimi, taču neguva panākumus. Mūs iepazīstināja otrs mazu lomu tēlotājs, Džeks Gilberts. Pēc tam pagāja vairāk nekā gads, un man neizdāca Valentino redzēt; pa šo laiku puisis kļuva par slavenu kinozvaigzni. Kad atkal sastapāmies, viņš izturējās bikli, kamēr es teicu: — Kopš pēdējo reizi redzējāmies, jūs esat guvis nemirstības laurus. — To dzirdēdams, Valentino iesmējās, atmeta piesardzību un kļuva gluži draudzīgs.

Šis jauneklis vienmēr bija mazliet skumjš. Savu panākumu nastu viņš nesa ar cēlu šarmu > taču radās iespaids, ka tā viņu gandrīz vai nomāc. Valentino bija saprātīgs, kluss un nepazina iedomību. Sievietes uzskatīja viņu par valdzinošu, taču laimi šis apstāklis jaunajam aktierim nesniedza — tās, ko Valentino apprecēja, apgājās ar viņu diezgan nekrietni. Viena no šīm dāmām, piemēram, drīz pēc kāzām sapinās ar kādu attīstīšanas laboratorijas darbinieku un mēdza nozust ar to aptumšotajā telpā. Neviens tā neprata apburt sievietes kā Valentino, bet nevienu viņas arī tā nekrāpa.

Es tagad ķēros pie sava 670 000 dolāru līguma izpildes. «Mutual Film Corporation» pārstāvis misters Kolfīlds, kas kārtoja visus naudas darījumus, noīrēja studiju Holivudas centrā. Droši uzsāku darbu, jo manā pastāvīgajā trupā ietilpa pieredzējuši aktieri — Edna Perviensa, Ēriks Kemp-bels[42], Henrijs Bergmans[43], Alberts Ostins[44], Loids Beikons[45], Džons Rends[46], Frenks Džo Koulmens[47] un Leo Vaits[48].

Mana pirmā filma «Universālveikala administrators» laimīgā kārtā guva lielus panākumus. Pakaļdzīšanos es inscenēju uz veikala slīdošajām kāpnēm. Kad Senets redzēja filmu, viņš iesaucās: — Kāda velna pēc mums ne reizes neienāca prātā eskalators?

Drīz vien biju jau pieradis pie jaunajiem darba apstākļiem un katru mēnesi izlaidu divdaļīgu komēdiju. «Universālveikala administratoram» sekoja «Ugunsdzēsējs», «Bezpajumtnieks», «Vienos naktī», «Grāfs», «Augļotāja kantoris», «Aiz kulisēm», «Slidotavā», «Klusā iela», «Dziedināšana», «Ieceļotājs», «Dēku meklētājs». Minēto divpadsmit komēdiju filmēšana aizņēma man apmēram sešpadsmit mēnešus. Šis laiks aptvēra arī dīkstāves, kas atgadījās kāda aktiera slimības vai cita nesvarīga kavēkļa dēļ.

Laikā, kad notika manas kāzas ar Mildredu Herisu

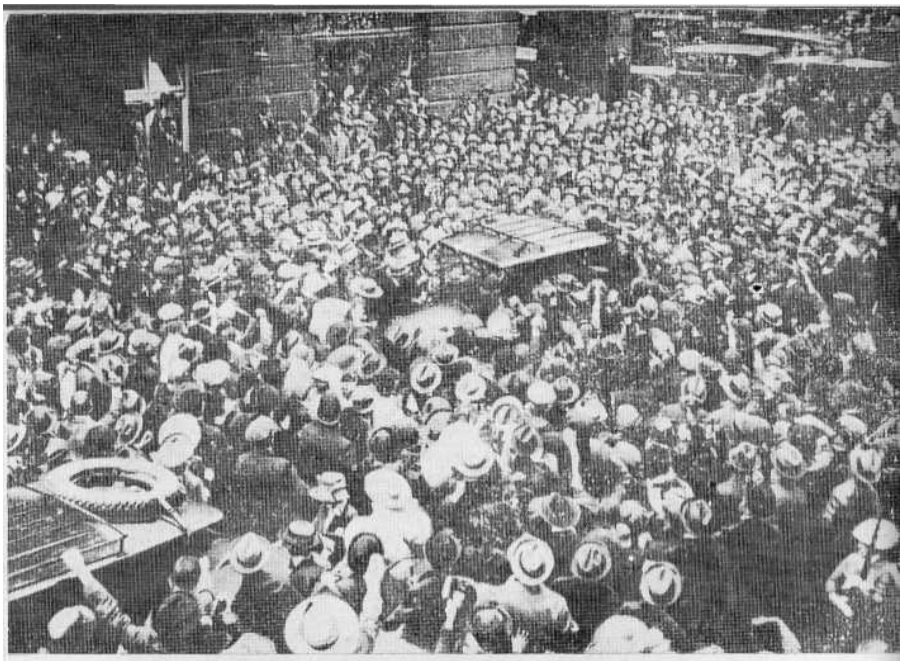

Iebraucot Londonā . . .

Dažreiz sakarā ar sižetu izraisījās kāda problēma, kuru es neparko nevarēju atrisināt. Šajos gadījumos mēdzu darbu pārtraukt un ņēmos soļot turp un atpakaļ pa ģērbtuvi vai stundām ilgi kvernēju pie dekorācijām, lauzīdams galvu un mokpilni meklēdams izeju. Tādos brīžos īpaši nevarēju ciest administrācijas pārstāvju un aktieru jautājošos skatienus — jo vairāk tāpēc, ka sabiedrība sedza ražošanas izdevumus un misters Kolfīlds uzturējās te, lai redzētu, kā darbs virzās uz priekšu.

Kad šis džentlmenis tālumā šķērsoja uzņemšanas laukumu, no viņa ārējā izskata vien varēja droši secināt, ko viņš domā: proti, nekas nav pabeigts, un pieskaitāmie izdevumi aug augumā. Liku viņam nepārprotami manīt, ka man nepatīk, ja cilvēki slaistās turpat apkārt, kamēr es gudroju, vai arī ļauj man nojaust savas raizes.

Neauglīgos meklējumos pavadītas dienas vakarā viņš mēdza man šķietami netīšām uzskriet virsū, kad es devos projām no studijas, mākslotā bezrūpībā apsveicināties un pajautāt: — Nu, vai ideja jau ceļā?

— Esmu iebraucis grāvī! Ar mani laikam būs beigas! Nespēju vairs domāt!

To dzirdot, viņš izgrūda dobju skaņu, kam vajadzēja izklausīties pēc smiekliem. — Neraizējieties, gan jau izkulsieties ārā.

Dažreiz atrisinājums maņ iešāvās prātā novakarē, kad, izdomājies gan šā, gan tā un visu atmetis, es jau ļāvos izmisumam, — tad kā marmora grīda, no kuras noslaucīta putekļu kārta, manā acu priekšā

atklājās brīnišķā mozaīka — turpmākā darbība, ko es tā biju meklējis. Sasprindzinājums izgaisa, studijā sāka kūsāt darbs, un misters Kolfīlds apmierināti smējās.

Neviens no manas trupas aktieriem filmu uzņemšanas laikā netika ievainots. Visus kautiņus rūpīgi izmēģināja — tiem tāpat bija sava horeogrāfija. Pļauku sejā nekad ne-cirta pa īstam. Vienalga, cik nikni sadursme ritēja, ikviens skaidri zināja, kas kurā brīdī jādara. Viss notika savā vietā un laikā. Ievainojumus mēs uzskatījām par nepiedodamiem, jo filmās jebkuru efektu — kautiņu, zemestrīci, kuģa grimšanu un citas katastrofas — var panākt mākslīgi.

Visā šai laikā mūs piemeklēja tikai viens negadījums. Tas notika, filmējot «Kluso ielu». Es patlaban pūlējos pievilkt ielas laternu klāt lielajam kauslim, lai uzlaistu viņam

virsū gāzi, kad lukturis nogāzās zemē, ar aso metāla šķautni aizķerdams man virsdeguni, tā ka ķirurgam vajadzēja uzlikt divas šuves.

«Mutual» filmu sabiedrības līguma izpilde laikam bija laimīgākais posms manā aktiera darbā. Rūpes es nepazinu, nekas mani nenomāca, biju divdesmit septiņus gadus vecs, laipnā, brīnumu pilnā pasaule pavēra manā priekšā teiksmainas izredzes. Varēju cerēt, ka drīz kļūšu par miljonāru — viss šķita viegla neprāta apdvests. Manās lādēs bira nauda. Desmit tūkstošu dolāru, ko saņēmu ik nedēļas, krājās kaudzē un pārvērtās par simt tūkstošiem. Ja šai brīdī man piederēja četrsimt tūkstoši, tad nākamajā šī summa bija pieaugusi līdz pusmiljonam. Nekādi nevarēju ar šo apziņu aprast.

Atceros, ka Meksina Eliota, Dž. I. Morgana draudzene, reiz man sacīja: — Nauda ir laba vienīgi tādēļ, ka to var aizmirst. — Es saku, ka to ir arī vērts atcerēties.

Nav šaubu, ka veiksmīgi cilvēki mīt it kā citā pasaulē; sastopoties ar mani, ļaužu sejās atplaiksnījās interese. Lai gan biju parvēnijs, manas domas tika uzklausītas nopietni. Nejauši paziņas būtu labprāt noslēguši ar mani ciešu draudzību un gluži kā tuvi radinieki dalījušies priekos un bēdās. Tas viss ļoti glaimoja, taču šāda intimitāte nebija manā dabā. Draugus es varu salīdzināt ar mūziku — tā man patīk tad, kad esmu piemērotā garastāvoklī. Tomēr šāda brīvība jāpērk par eventuālas vientulības cenu.

Kādu dienu, kad līgums tuvojās beigām, manā guļamistabā Atlētu klubā ienāca brālis un jautri pavēstīja: — Nu, Čarlij, tagad tu esi iegājis miljonāru kārtā. Nupat vienojos ar «First National» [49] sabiedrību, ka viņi tev par astoņām divdaļīgām komēdijām maksās vienu miljonu divsimt tūkstošu dolāru.

Biju nupat izkāpis no vannas un, aptinis ap gurniem dvieli, staigāju pa istabu, spēlēdams uz vijoles melodijas no «Hofmaņa stāstiem». — Hm-m, manuprāt, tas ir brīnišķīgi.

Sidnejs pēkšņi izplūda smieklos. — To es ierakstīšu savos memuāros: kā tu, dvielī ievīstījies, staigā un spēlē vijoli, itin mierīgi uzklausīdams ziņu, ka noslēgts līgums par vairāk nekā miljonu!

Atzīstos, ka tā bija zināmā mērā poza, jo ar līgumu saistījās pienākumi — naudu taču vajadzēja nopelnīt.

Tomēr visas šīs izredzes uz bagātību neizmainīja manu dzīves veidu. Biju pieradis gan pie naudas vārda, bet ne pie savu līdzekļu praktiskas izmantošanas. Summas, ko pelnīju, neguva konkrētu izteiksmi — tās palika skaitļos ietverts simbols, jo es nekad tās pa īstam nebiju redzējis. Tāpēc vajadzēja kaut ko darīt, lai justu, ka man tās tiešām pieder. Pieņēmu sekretāru, sulaini, šoferi un iegādājos mašīnu. Kādu dienu, iedams garām demonstrāciju zālei, ievēroju septiņvietīgu «lokomobili», kuru tolaik uzskatīja par labāko Amerikas limuzīnu. Mašīna gan izskatījās pārdošanai pārāk krāšņa un eleganta, tomēr es iegāju iekšā un pajautāju, cik tā maksā.

— Četrus tūkstošus deviņus simtus dolāru.

— Ietiniet, — sacīju.

Pārdevējs aiz izbrīna ieplēta acis un mēģināja pretoties šādam tūlītējam darījumam. — Vai tad jūs nevēlaties apskatīt motoru? — viņš iebilda.

— Tas neko nedotu — man par motoriem nav ne mazākās jēgas, — atteicu. Taču, lai parādītu, ka galīgs nepraša šai jautājumā neesmu, paspaidīju ar īkšķi riepu.

Darījums bija vienkāršs; uzšņāpu tikai uz papīra strēmelītes savu vārdu, un mašīna pārgāja manā īpašumā.

Naudas ieguldīšana bija sarežģīta problēma, un es tajā orientējos vāji, toties Sidnejs smalki pārzināja visus naudas darījumu noslēpumuˆ

Līdzekļu izmantošanas iespējas toreiz nebija tālu jāmeklē. Kāds Losandželosas nekustamu īpašumu pārdošanas aģents dedzīgi lūdzās, lai es kļūstu par viņa partneri. Mums vajadzēja abiem salikt kopā pa divsimt piecdesmit tūkstošiem dolāru, lai nopirktu lielu zemes platību Losandželosas ielejā. Būtu es ziedojis naudu šim projektam, mana daļa būtu pieaugusi līdz piecdesmit miljoniem dolāru, jo zemes gabalā atklāja naftu un tas kļuva par vienu no bagātākajām atradnēm Kalifornijā.

trīspadsmitā nodaļa

Studiju tolaik apmeklēja daudzas slavenības: Melba, Leopolds Godovskis un Paderevskis, Ņižinskis un Pavlova.

Paderevskis bija ļoti valdzinošs, taču viņam piemita kaut kas no «buržuā», viņš pārāk uzsvēra personisko

cieņu. Slavenais pianists izskatījās ļoti iespaidīgs ar saviem garajiem matiem, cietajām, nokarenajām ūsām un mazo bārdas šķipsniņu zem apakšlūpas, kas, pēc manām domām, liecināja par noslēpumainu augstprātību. Kad Pa-derevska koncertos apdzisa gaisma un zālē iestājās grūtsirdības un bijības pilna atmosfēra, man vienmēr bija tāda sajūta, ka brīdī, kad pianists sēdīsies uz klavieru soliņa, kāds viņam izraus to no apakšas.

Kara laikā sastapu Paderevski Ņujorkā, Riča viesnīcā, un sajūsmināts apsveicu mākslinieku, vaicādams, vai viņš atbraucis te koncertēt. Priesteriskā svinīgumā viņš atbildēja: — Es nesniedzu koncertus, kad kalpoju dzimtenei.

Paderevskis kļuva par Polijas ministru prezidentu, bet es pilnīgi piekritu Klemanso vārdiem, ko šis valstsvīrs sacīja slavenajam pianistam neveiksmīgā Versaļas līguma konferences laikā: — Kā gan jūs, tāds apdāvināts mākslinieks, varējāt krist tik zemu un kļūt par politiķi?

Otrs ievērojams pianists Leopolds Godovskis, mazs vīriņš ar apaļu, smaidošu seju, turpretī bija vienkāršs un joku pilns. Pēc koncertiem Losandželosā viņš noīrēja te māju, un es viņu diezgan bieži apciemoju. Svētdienās man tika dāvāta privilēģija klausīties, kā viņš vingrinās, un redzēt viņa ārkārtīgi mazo roku apbrīnojamo veiklību un lielisko tehniku.

Uz studiju nāca arī Ņižinskis kopā ar citiem krievu baleta dejotājiem. Viņš bija nopietns, ļoti skaists cilvēks ar palieliem vaigu kauliem un skumjām acīm, kuras piešķīra viņam civilā uzvalkā pārģērbta mūka izskatu. Mēs patlaban uzņēmām «Dziedināšanu». Ņižinskis apsēdās aiz kameras un, ne reizi nepasmaidīdams, vēroja, kā es strādāju pie ainas, kas man pašam likās jocīga. Lai gan citi skatītāji smējās, Ņižinska seja kļuva arvien skumjāka un skumjāka. Pirms aiziešanas viņš pienāca klāt atvadīties un, savā dobjajā balsī apliecinājis, ka mans darbs sagādājis viņam lielu baudu, jautāja, vai varot nākt atkal. — Protams, — es atteicu. Tā nu viņš nosēdēja vēl divas dienas, drūmi noskatīdamies manā spēlē. Pēdējā dienā es sacīju operatoram, lai neliek kamerā filmu, jo zināju, ka Ņižinska sērīgā klātbūtne laupīs man jebkuras komiķa spējas. Tam visam par spīti viņš katru vakaru izteica komplimentus. — Jūsu komēdija ir balets, — viņš mēdza apgalvot, — jūs esat dzimis dejotājs.

Nebiju līdz šim redzējis ne krievu, ne, jāatzīstas, ar! kādu citu baletu. Tagad nu nedēļas beigās mani ielūdza apmeklēt dienas izrādi.

Teātrī mani saņēma Djagiļevs — dzīvības un mākslas mīlestības piestrāvots cilvēks. Viņš atvainojās, ka šovakar neesot tā programma, kas, pēc viņa domām, man visvairāk varētu patikt. — Cik žēl, ka mēs nerādām «Fauna diendusu», — viņš sacīja. — Manuprāt, tā jums sagādātu vislielāko baudu. — Tad viņš ātri pagriezās pret režisoru. ■ — Pasakiet Ņižinskim, ka pēc starpbrīža mēs Šarlo parādīsim «Faunu».

Pirmais balets bija «Šeherezāde». Tas mani atstāja diezgan vienaldzīgu. Man šķita, ka dejotāji pārāk daudz tēlo un pārāk maz dejo, un Rimska-Korsakova mūzika izklausījās vienmuļa. Taču tad nāca pas de deux ar Ņižinski. Tikko viņš parādījās, jutos kā elektrizēts. Savā mūžā esmu sastapis tikai nedaudz ģēniju, un Ņižinskis bija viens no tiem. Viņš hipnotizēja, bija līdzīgs dievam, viņa grūtsirdība it kā nesa jausmas no citas pasaules; ik kustība atgādināja dzeju, ik lēciens — lidojumu uz dīvainu fantāzijas pasauli.

Ņižinskis bija lūdzis Djagiļevu starpbrīdī aizvest mani uz viņa ģērbtuvi. Nespēju bilst ne vārda. Nevar taču, lauzot rokas, augstā stilā izpaust sajūsmu par lielu mākslu. Ņižinskis, grimēdamies «Saunām», zīmēja uz vaigiem zaļus gredzenus, bet es klusi sēdēju, vērodams spogulī viņa savādo seju. Viņš neveikli pūlējās risināt sarunas pavedienu un uzstādīja nesakarīgus jautājumus, kuri attiecās uz manām filmām un uz kuriem es varēju atbildēt tikai ar «jā» vai «nē». Zvans brīdinādams vēstīja, ka starpbrīdis beidzies, un es ieteicos, ka došos uz savu vietu.

— Nē, nē, vēl ne, — viņš lūdza.

Pie durvīm kāds pieklauvēja. — Mister Ņižinski, uvertīra beigusies.

Sāku raizēties.

— Tas nekas, — teica Ņižinskis. — Laika diezgan.

Jutos bezgala neērti un nesapratu, kāpēc viņš tā

rīkojas. — Vai jums neliekas, ka man labāk vajadzētu iet?

— Nē, nē, lai viņi nospēlē uvertīru vēlreiz.

Galu galā ģērbtuvē iebrāzās Djagiļevs. — Nāciet, nāciet! Publika aplaudē.

— Lai pagaida, man te ir interesantāk, — atcirta Ņi-žinskis un ņēmās uzstādīt vēl banālākus jautājumus.

Biju galīgi apmulsis. — Man tiešām jāiet atpakaļ zālē, — teicu.

Ņižinskim «Fauna diendusā» nespēj līdzināties neviens. Ar dažiem vienkāršiem žestiem, bez redzamas piepūles viņš radīja mistisku pasauli, kur burvīgās pastorālās ainavas ēnās slēpās kaut kas neredzams un traģisks un kur, mistērijas apdvests, lidinājās fauns — skumjas kaisles dievs.

Pēc sešiem mēnešiem Ņižinskis sajuka prātā. Pirmās slimības

pazīmes izpaudās šai pēcpusdienā ģērbtuvē, kad nelaimīgais mākslinieks lika publikai tik ilgi gaidīt. Biju liecinieks brīdim, kad viņa jūtīgā dvēsele sāka meklēt izeju no brutālās, kara plosītās pasaules uz paša radītu sapņu valsti.

Cildenais ir reti sastopams kā mākslā, tā arī jebkurā citā profesijā. Pavlova bija viena no nedaudzajām māksliniecēm, kam šī īpašība piemita. Viņa vienmēr atstāja uz mani dziļu iespaidu. Pavlovas ārēji spožajai mākslai piemita glezns, vārs iekšējs mirdzums kā baltas rozes ziedlapiņai. Kad viņa dejoja, ikviena kustība bija neizsakāmi pilnskanīga. Māksliniecei parādoties uz skatuves, man vienmēr gribējās raudāt, jo, lai cik jautrs un apburošs šķita tēlojums, Pavlova manās acīs vienmēr bija un palika traģiskas pilnības iemiesojums.

Iepazinos ar Pāvu, kā draugi viņu dēvēja, kad māksliniece uzturējās Holivudā, filmēdamās «Universa/» studijā, un mēs kļuvām ļoti labi draugi. Ir bezgala žēl, ka tālaika vecmodīgās kinokameras ar savu drudžaino uzņemšanas tempu nespēja iemūžināt viņas dejas lirismu un tāpēc šī diženā māksla tagad pasaulei zudusi.

Reiz Krievijas konsulāts rīkoja dejotājai par godu banketu, kurā biju klāt arī es. Bankets bija visai svinīgs, oficiāls notikums. Pie galda tika uzsaukti daudzi tosti un teiktas. runas gan franču, gan krievu valodā. Es biju laikam vienīgais anglis, kuru uzaicināja runāt. Pirms pienāca mana kārta, kāds profesors krieviski noskaitīja spožu slavas dziesmu Pavlovas mākslai. Beigās viņš apraudājās, piegāja pie dejotājas un dedzīgi viņu noskūpstīja. Zinādams, ka jebkuri vārdi pēc šādas runas liksies pliekani, es piecēlos un pavēstīju, ka angļu valodā man

nepietiks vārdu, lai. aprakstītu Pavlovas mākslas diženumu, un ka tāpēc es izteikšos ķīniski. Sāku kaut ko murmināt ķīniskā žargonā, kāpinādams balsi arvien skaļāk un skaļāk, tāpat kā bija darījis profesors, un beidzu, noskūpstīdams Pavlovu dedzīgāk nekā viņš — proti, paķēru salveti, uzmetu to mums abiem uz galvas un ņēmos skūpstīt mākslinieci bez mitas. Viesi locījās smieklos, un svinīgais noskaņojums izgaisa.

Orfeja teātrī uzstājās Sāra Bernāra. Viņa, protams, bija jau ļoti veca un iegājusi savas karjeras beigu posmā, tāpēc es nevaru viņas tēlojumu īsti novērtēt.

Vēlāk Losandželosā ieradās Dūze. Viņas ģēnija spozmi nespēja aptumšot pat gadi un beigu tuvums. Dūze atveda sev līdzi lielisku itāliešu trupu. Pirms slavenās aktrises uznākšanas kāds skaists, jauns varonis ar savu brīnišķīgo tēlojumu bija aizrāvis visus skatītājus. Es šaubījos, vai Dūze varēs viņu pārspēt.

Tad viņa nemanāmi ieslīdēja pa velvētām durvīm kreisajā pusē skatuves dziļumā, apstājās aiz baltu krizantēmu groza, kas atradās uz flīģeļa, un klusi sāka kārtot ziedus/ Publiku pāršalca nopūta, un es,

vienā mirklī aizmirsis jauno aktieri, vairs nespēju novērst skatienu no Dūzes. Viņa nelūkojās ne uz varoni, ne citiem tēlotājiem, bet joprojām mierīgi kārtoja puķes, likdama klāt citas, ko bija atnesusi sev līdfci. Beigusi aktrise lēni pārgāja šķērsām pār skatuvi, apsēdās atzveltenī pie kamīna un sāka raudzīties ugunī. Reiz, tikai vienu vienīgu reizi viņa palūkojās jauneklī, un viņas acīs atspulgoja visa cilvēces mūžsenā gudrība un ciešanas. Tad viņa atkal klausījās citu valodās un sildīja rokas — savas brīnišķīgās, bezgala izteiksmīgās rokas.

Pēc dedzīga satraukuma pilnās jaunekļa uzrunas Dūze, joprojām vērdamās liesmās, rāmi pateica dažus vārdus. Viņas tēlojumam nepiemita ne mazākā teatrāluma, balss šķita nākam no tik tikko kvēlojošas traģiskas kaislības plēnēm. Nesapratu ne vārda, taču jutu, ka manā priekšā ir visdiženākā aktrise, kādu es jebkad esmu redzējis.

«Triangle» filmu sabiedrība angažēja lēdijas Makbetas lomai Konstansi Koljēru, sera Herberta Bīrboma Trī trupas vadošo aktrisi. Filmā vajadzēja piedalīties arī seram

Herbertam. Zēna gados biju daudzreiz skatījies Konstansi Koljēru no Karaliskā teātra galerijas un apbrīnojis viņas neaizmirstamo tēlojumu «Mūžīgajā pilsētā» un «Oliverā Tvistā», kur viņa bija Nensija. Tāpēc, kad, sēdēdams Le-vija kafejnīcā, saņēmu zīmīti, ka mis Koljēra vēloties ar mani iepazīties un uzaicinot pie sava galdiņa, es priecīgs paklausīju. Kopš šīs tikšanās mēs kļuvām draugi uz visu mūžu. Konstanse bija jauks cilvēks ar siltu sirdi un neizsīkstošu dzīves prieku. Viņai patika savest kopā cilvēkus. Viņa vēlējās, lai es iepazīstos ar seru Herbertu un kādu jaunekli, vārdā Duglasu Fērbenksu[50]: ar šo aktieri es atradīšot daudz kopēja.

Sers Herberts, manuprāt, bija angļu teātra spilgtākais un izsmalcinātākais aktieris, kura tēlojums iedarbojās kā uz prātu, tā arī jūtām. Viņa Feidžins «Oliverā Tvistā» reizē izraisīja smieklus un iedvesa šausmas. Ar pavisam mazu piepūli viņš varēja radīt sasprindzinājumu, kas šķita gandrīz nepanesams. Viņam vajadzēja tikai jokojoties maigi iebikstīt Manīgajam Lapsam Kūmiņam ar grauzdējamām dakšiņām, lai publiku pārņemtu baismas. Viņš vienmēr lieliski izprata tēla raksturu. Kā piemērs var noderēt smieklīgais Svengali; viņš piespieda skatītājus noticēt šim aplamajam tēlam un apveltīja to ne vien ar komiku, bet arī ar dzejiskumu. Kritiķi apgalvoja, ka seru Herbertu apsēdis manierisms; to nevarēja noliegt, taču viņš šo spēles veidu izmantoja efektīvi. Viņa tēlojums bija ārkārtīgi moderns. «Jūlijā Cēzarā» viņa interpretācija bija intelektuāla. Viņa Marks Antonijs bēru ainā negriezās pie pūļa vis parastajā dedzīgumā, bet nevērīgi, ciniski un apslēptā nicībā raidīja vārdus pāri ļaužu galvām.

Četrpadsmit gadu vecumā biju redzējis Trī daudzos ievērojamos uzvedumos, tāpēc, kad Konstanse sarīkoja par godu seram Herbertam,

viņa meitai Airisai un man mazas pusdienas, gaidīju tās neviltotā satraukumā. Mums x bija jāsapulcējas Trī apartamentos Aleksandri jas viesnīcā. Tīšām ierados vēlāk, cerēdams, ka Konstanse būs jau priekšā un izkliedēs saspīlējumu. Taču, kad sers Herberts atvēra man durvis, izrādījās, ka vienīgais viesis ir viņa filmas režisors Džons Emersons.

— Ā, nāciet iekšā, Čaplin, — aicināja sers Herberts. — Konstanse man par jums tik daudz stāstījusi!

Iepazīstinājis mani ar Emersonu, aktieris paskaidroja, ka viņi patlaban pārlasot dažas ainas no «Makbeta». Emersons drīz aizgāja, un es pēkšņi aiz kautrības sastingu kā sālsstabs.

— Piedodiet, ka liku jums gaidīt, — teica sers Herberts, apsēzdamies atzveltenī man iepretī. — Pārrunājām kādu efektu raganu ainai.

— O-o, — es nostostījos.

— Manuprāt, būtu diezgan iespaidīgi uzkārt uz baloniem gāzes audumu un ļaut, lai tie peld pāri skatuvei. Kā jums šķiet?

— O-o . . . brīnišķīgi!

Sers Herberts apklusa un pavērās manī. — Jums ir fenomenāli panākumi, vai ne?

— Nebūt ne, — es atvainodamies nomurmināju.

— Bet jūs taču pazīst visa pasaule! Anglijā un Francijā karavīri dzied pat dziesmas par jums.

— Vai tiešām? — es brīnījos, izlikdamies neko nezinām.

Sers Herberts atkal palūkojās manī. Redzēju, kā viņa sejā iegulst atturīga, šaubu pilna izteiksme. Tad viņš piecēlās. — Konstanse kavējas. Piezvanīšu viņai un uzzināšu, kas noticis. Pa to laiku jums jāiepazīstas ar manu meitu Airisu, — viņš teica un izgāja ārā.

Jutu atvieglojumu, jo gara acu priekšā jau skatīju bērnu, ar kuru varēšu sarunāties savā paša līmenī par skolu un kino. Tad istabā ienāca slaida, jauna dāma ar garu cigaretes iemuti un skanīgā, zemā balsī teica: — Labvakar, mister Čaplin. Es laikam esmu vienīgais cilvēks pasaulē, kas nav jūs redzējis uz ekrāna.

Atiezu zobus smaidā un palocīju galvu.

Airisa ar saviem blondajiem, īsi apcirptajiem matiem, strupo deguntiņu un gaišzilajām acīm izskatījās pēc skandināvietes. Toreiz viņa bija astoņpadsmit gadu veca, ļoti valdzinoša un centās izlikties pieredzējusi kā dzīvē, tā mākslā: viņa piecpadsmit gadu vecumā bija publicējusi dzejoļu grāmatu.

— Konstanse tik bieži par jums runā, — Airisa sacīja.

Es atkal smaidīju līdz ausīm un pamāju ar galvu.

Galu galā atgriezās sers Herberts un pavēstīja, ka Konstanse nevarot nākt, jo esot aizkavējusies, pielaikodama tērpus, un mēs ēdīšot bez viņas.

dami iegājām ēdamzālē un apsēdāmies pie galda, it kā tikko būtu atgriezušies no bērēm.

Augstais dievs! Kā lai pārciešu vakaru šo svešinieku sabiedrībā? Šī doma urbās man smadzenēs, kad mēs klusēdami atstājām istabu, klusēdami iekāpām liftā, klusē

i

ļ

i

Nabaga sers Herberts un Airisa darīja, ko varēja, lai saruna neapsīktu. Meitene drīz vien atmeta šīm pūlēm ar roku un sēdēja, cītīgi pētīdama ēdamzāli. Vēlējos, kaut drīzāk atnestu maltīti: ēšana izgaisinātu manu drausmīgo saspīlējumu . . . Tēvs ar meitu sāka sarunāties par Fran- i cijas dienvidiem, Romu un Zalcburgu un pavaicāja, vai man esot gadījies kādreiz tur būt. Vai es esot redzējis Makša Reinharda uzvedumus?

Atvainodamies purināju galvu.

Sers Herberts mani cieši vēroja. — Jums, zināt, vajadzētu ceļot.

Teicu, ka man tam neatliek laika, un, saņēmis dūšu, turpināju: — Redziet, ser Herbert, mani panākumi ir tik pēkšņi, ka es vienkārši nespēju tikt tiem līdzi. Taču četrpadsmit gadu vecumā es redzēju jūs kā Svengali, kā Fei-džinu, kā Antoniju, kā Falstafu, turklāt dažās no šīm lomām daudzas reizes, un kopš tā laika jūs esat kļuvis par manu elku. Tikai manā priekšstatā jūs nekad neesat eksistējis ārpus skatuves. Jūs bijāt teiksma. Un tas, ka es šovakar sēžu ar jums Losandželosā pie viena galda, mani galīgi izsit no līdzsvara.

Sers Herberts bija aizkustināts. — Ko jūs sakāt? — j viņš atkārtoja vēl un vēlreiz. — Ko jūs sakāt!

Kopš šī vakara mēs kļuvām ļoti labi draugi. Viņš mēdza man šad tad piezvanīt, un tad mēs visi trīs — Airisa, sers Herberts un es —- devāmies pusdienās. Dažreiz mums piebiedrojās Konstanse, un mēs iegriezāmies «Viktora Igo restorānā» panīkt pie kafijas tases un paklausīties sentimentālu kamermūziku.

Biju daudz dzirdējis no Konstanses par Duglasa Fēr-benksa šarmu un spējām. Viņa atsaucās par aktieri ne ļ vien kā par jauku cilvēku, bet arī kā par lielisku sarunu biedru. Tolaik es nevarēju ciest galantus laika kavētājus. , Taču Konstanse beigu beigās izdabūja no manis piekri- j šanu ierasties pie Fērbenksa pusdienās.

Vēlāk kā Duglass, tā es aprakstījām šo vakaru ne vienu vien reizi. Pirms iešanas mēģināju vēl Konstansei j

aizbildināties, ka esmu slims, taču viņa negribēja par to ne dzirdēt. Tā nu nolēmu izlikties, ka man sāp galva, un pēc iespējas drīzāk aizmukt projām. Fērbenkss stāstīja, ka arī viņš nervozējis. Kad atskanējis durvju zvans, viņš noskrējis lejā biljarda istabā un sācis dzenāt bumbas. Tovakar sākās draudzība, kas ilga visu mūžu

Skatītāji ne velti bija iemīļojuši Duglasu; viņš rosināja iztēli. Viņa filmu možais gars, optimisms un pastāvīgā varoņu veiksme pilnīgi atbilda amerikāņu un, patiesību sakot, arī visas pasaules gaumei. Viņš apbūra publiku ar savu ārkārtīgo pievilcību, šarmu un nemāksloto, zēnisko sajūsmu. Kad iepazinos ar Duglasu tuvāk, redzēju, ka viņš ir ļoti godīgs. Mans draugs klaji atzina, ka viņam patīkot būt snobam un ka panākumu bagātiem cilvēkiem viņa acīs piemītot īpaša burvība.

Lai gan Duglass bija ārkārtīgi populārs, viņš augstsirdīgi slavēja citu cilvēku talantu un visai pieticīgi vērtēja savējo. Viņš bieži sacīja, ka mēs ar Mēriju Pikfordu esot ģeniāli, kamēr viņam pašam piemītot tikai neliels talants. Tā, protams, nebija; Duglasam netrūka jaunrades spēju, un viņš strādāja vērienīgi.

«Robiņam Hudam» viņš uzbūvēja dekorācijas desmit akru platībā. Tā bija senlaicīga pils ar milzīgiem vaļņiem un paceļamiem tiltiem, daudz lielāka par jebkuru pili, kas celta īstenībā. Bezgala ltepni Duglass man rādīja grandiozo paceļamo tiltu. — Lieliski, — es teicu. — Kāds brīnišķīgs iesākums manai komēdijai: tilts noslīd lejup, un es izlaižu pastaigāties kaķi un paņemu piegādātāja atstātās piena pudeles.

Duglasam bija daudz dažādu draugu, sākot ar kovbojiem un beidzot ar karaļiem, un viņš katrā no tiem saskatīja interesantas īpašības. Viņu ārkārtīgi uzjautrināja kovbojs Čarlijs Maks, neaprakstāmi mutīgs puisis. Maks mēdza pēkšņi parādities durvīs, kad mēs ēdām pusdienas, un sākt tērgāt: — Ir nu gan tev smuka māja, Duglas! — Tad viņš pārlaida skatienu ēdamistabai. — Tikai no galda nevar lāgā aizspļaut līdz kamīnam. — Pēc tam viņš pietupēs un ņēmās mums stāstīt, ka sieva gribot no viņa šķirties, teikdama, ka viņš esot traki nežēlīgs. — Es saku: Tiesnes, tam sievišķim tak ir vairāk nežēlības mazajā pirkstiņā nekā man visās rokās un kājās kopā. Neviens bērns nav tik daudz spēlējies ar šaujamo daiktu kā šitas

skuķis. Man tak vienmēr bija jālēkā un jālokās aiz oleandru koka., līdz viņa to pataisīja cauru kā sietu! — Man gan likās, ka Carlijs savu skaļo tirādi jau izmēģinājis mājās pirms došanās pie Duglasa.

Duglass dzīvoja kādreizējā mednieku namiņā, diezgan neglītā divstāvu ēkā, kas slējās uz kāda pakalna toreiz tuksnesīgās, krūmiem apaugušās Beverlihilas centrā. No vībotnēm un vērmelēm plūda asa, sūra smarža, kas kaltēja rīkli un koda nāsis.

Tolaik Beverlihila atgādināja pamestu būvlaukumu. Ietves aizvijās tālē un izgaisa klajā laukā; laternu stabi ar baltām bumbām greznoja tukšas ielas: vairums bumbu trūka — tās bija sadauzījuši dzērāji, atgriezdamies mājup no traktieriem.

Duglass Fērbenkss bija pirmā filmu zvaigzne, kas apmetās Beverlihilā. Viņš bieži uzaicināja mani pavadīt tur nedēļas nogali. Naktī es guļamistabā dzirdēju kaucam koijotus, kas bariem vien metās

virsū atkritumu tvertnēm. Dzīvnieku balsis bija dīvainas —- tās atgādināja zvaniņu tinkšķēšanu.

Pie Duglasa allaž uzturējās divi trīs draugi: Toms Dže-ratijs, kas rakstīja viņam scenārijus, olimpiskais eksčempions Kāris un daži kovboji. Toms, Duglass un es kļuvām par kaut ko līdzīgu «Trim musketieriem».

Svētdienas rītos Duglass mēdza padabūt ponijus, un mēs tumsā cēlāmies kājās un jājām pāri kalniem sagaidīt rītausmu. Kovboji piesēja zirgus pie kokiem, iekūra ugunskuru un gatavoja brokastis — kafiju, plācenīšus un «cūkas cepeti». Vērojot saullēktu, Duglass neskopojās ar jūsmīgiem izsaucieniem, bet es rūcu, ka man neļauj izgulēties, un apgalvoju, ka tādās ainās vērts nolūkoties vienīgi skaistā dzimuma sabiedrībā. Taču šīm agrajām rīta izjādēm piemita sava romantika. Duglass bija vienīgais cilvēks, kas spēja mani uzvilināt zirga mugurā, lai gan es vaimanāju, ka cilvēce šo lopiņu apraksta pārāk dzejiski — patiesībā tas ir zemisks, kašķīgs un visai dumjš.

Toreiz Duglass bija tikko šķīries no savas pirmās sievas. Vakaros viņš ielūdza pie sevis draugus, tai skaitā ari Mēriju Pikfordu, kurā bija līdz nāvei iemīlējies. Abi tomēr uzvedās kā iebiedēti trusēni. Devu viņiem padomu neprecēties, bet dzīvot kopā tāpat, taču viņi manām dum-

pīgajām idejām nepiekrita. Izteicos pret šīm laulībām tik noraidoši, ka tad, kad tās beidzot notika, kāzās bija ielūgti visi Mērijas un Duglasa draugi, izņemot mani.

Tanī laikā mums ar Duglasu patika pafilozofēt, un es plaši apcerēju dzīves nīcīgumu. Duglass bija cieši pārliecināts, ka mūsu mūža ceļu iepriekš noteikusi kāda augstāka vara un ka mūsu likteņiem piemīt noslēpumaina jēga. Kad Duglasu pārņēma šāds mistisks noskaņojums, es parasti pārvērtos par cinisku skeptiķi. Atceros, kā reiz kādā siltā vasaras vakarā mēs abi uzrāpāmies uz lielas ūdens cisternas un sēdējām tur, apcerēdami Bever-lihilas mežonīgo krāšņumu. Zvaigznes noslēpumaini margoja, mēness lēja spožu gaismu, un es dziļdomīgi apgalvoju, ka dzīvei nav nekādas jēgas.

— Palūkojies apkārt! — dedzīgi izsaucās Duglass, ar plašu žestu norādīdams uz debess jumu. — Mēness! Un zvaigžņu miljardi! Vai tiešām visā šai dailē nav nekādas jēgas? Tai neapšaubāmi ir sava sūtība! Katrā ziņā tā radīta ar zināmu nolūku, un mēs abi esam tās daļa! — Tad viņš, pēkšņi kaut ko iedomājies, pagriezās pret mani. — Kāpēc tu esi apveltīts ar talantu, un kāpēc radies kino—-šis brīnišķīgais starpnieks, kam sasniedzami miljoniem cilvēku visā pasaulē?

— Un kāpēc tas pieder Luī Maijeram un brāļiem Verneriem [51]? — es atvaicāju. £)uglass iesmējās.

Mans draugs bija nedziedināms romantiķis. Pavadīdams pie viņa

nedēļas beigas, es dažkārt trijos naktī uztrūkos no dziļa miega: uz zālāja, miglā tīts, Havajas ģitāru orķestris spēlēja serenādi Mērijai. Tas bija skaisti, taču es pats jūsmā nekvēloju, un tāpēc man bija grūti šādā noskaņojumā iejusties. Tomēr šie zēniskie paņēmieni padarīja Duglasu sevišķi simpātisku.

Fērbenksam bija arī vilku sugas suņi un policijas pēdu dzinēji, kurus viņš braucot mēdza novietot uz sava vaļējā kadilaka aizmugures sēdekļa. Šādas izdarības viņam sagādāja patiesu prieku.

Holivuda drīz vien kļuva par Meku rakstniekiem, aktieriem un inteliģencei. No visām pasaules malām te sabrauca slaveni vārda mākslinieki: sers Gilberts Pārķers, Viljams Loks, Rekss Bīčs, Jozefs Hergesheimers, Somer-

sets Moems, Gaverners Moriss, Ibanjess, Elinora Glina, Edīte Vortona, Ketlīna Norisa un daudzi citi.

Somersets Moems nemaz netika strādājis Holivudā, kaut gan pēc viņa stāstiem bija liels pieprasījums. Taču viņš nodzīvoja te pāris nedēļu, pēc tam aizbraukdams uz Klusā okeāna salām, kur sarakstīja savus apbrīnojamos īsos stāstus. Pie pusdienu galda viņš mums ar Duglasu aprakstīja «Sediju Tompsoni», teikdams, ka šis darbs pamatojoties uz patiesu notikumu. Vēlāk stāsts tika dramatizēts un dabūja nosaukumu «Lietus». Esmu vienmēr uzskatījis «Lietu» par dramaturģijas paraugu. Mācītājs Deividsons un viņa sieva ir brīnišķīgi izstrādāti raksturi — interesantāki par Sediju Tompsoni. Cik lielisks būtu bijis sers Herberts mācītāja Deividsona lomā! Viņš šo tēlu būtu izveidojis reizē viltīgi maigu un cietsirdīgu, glaudenu un baismu.

Visas slavenības apmetās draņķīgā, šķūnim līdzīgā mājā ar daudzām piebūvēm. Šis iestādījums lepni nesa Holivudas viesnīcas vārdu. Pēkšņi cēlusies tādā godā, ēka atgādināja pagalam apjukušu lauku meiču, kam negaidīti iekritis klēpī mantojums. Istabas bija grūti dabūt jau tāpēc vien, ka ceļš no Losandželosas uz Holivudu bija neizbraucams un literārās pasaules spīdekļi gribēja dzīvot studiju tuvumā. Taču visi viņi izskatījās kā apmaldījušies un atnākuši uz nepareizu adresi.

Elinora Glina apdzīvoja divas guļamistabas. Vienā no tām viņa gultu bija apkrāvusi ar spilveniem un pārklājusi pāri gaišu drānu, tā pārvēršot telpu par dzīvojamo istabu. Te viņa uzņēma viesus.

Redzēju Elinoru pirmo reizi, kad rakstniece rīkoja pusdienas desmit cilvēkiem. Pirms došanās uz ēdamzāli bija norunāts sapulcēties pie viņas iedzert kādu kokteili, un man gadījās ierasties pirmajam. — A, — viņa iesaucās, saņemdama abās plaukstās manu seju un cieši vērdamās acīs. — Ļaujiet man jūs kārtīgi apskatīt. Cik dīvaini! Domāju, ka jūsu acis ir brūnas, bet īstenībā tās ir pavisam zilas. — Lai gan sākumā Elinora šķita mazliet pārspīlēta, man viņa ļoti iepatikās.

Būdama visīstākā angļu cienīguma iemiesojums, Elinora tomēr

bija izraisījusi sašutumu karaļa Eduarda laika sabiedrībā ar romānu «Trīs nedēļas». Varonis Pols ir labi audzināts jauns anglis, kas atrodas tuvās attiecībās ar karalieni, — tas ir viņas pēdējais sānlēciens pirms laulībām ar veco monarhu. Mazais kroņprincis, protams, patiesībā ir Pola dēls.

Kamēr gaidījām, kad ieradīsies citi viesi, Elinora ieveda mani otrā istabā, kur pie sienām karājās pirmā pasaules kara laikā uzņemtu jaunu angļu virsnieku attēli. Ar plašu žestu norādīdama uz viņiem, Elinora teica: — Tie visi ir mani Poli.

Viņa dedzīgi nodevās okultismam. Atceros, kādu pēcpusdienu Mērija Pikforda žēlojās par nogurumu un bezmiegu. Bijām iegājuši viņas guļamistabā. — Parādiet man ziemeļus, — Elinora pavēlēja. Tad viņa maigi uzlika roku uz Mērijas pieres un vairākas reizes atkārtoja: — Nu viņa ir cieši iemigusi! — Mēs ar Duglasu uz pirkstgaliem piezagāmies pie gultas un palūrējām uz Mēriju. Viņai raustījās plakstiņi. Vēlāk Mērija atzinās, ka viņai vairāk nekā stundu bijis jāizliekas guļam, jo Elinora palikusi istabā un viņu uzmanījusi.

Elinoru uzskatīja par ekstravagantu, taču patiesībā es neesmu redzējis otru nosvērtāku cilvēku par viņu. Mīlestības ainas, ko viņa iecerēja filmēšanai, bija bērnišķīgas un naivas: skaistules kutināja ar skropstām savu iemīļoto vaigus vai tvīksmīgi staipījās uz tīģerādām.

Triloģijai, ko Glina sarakstīja Holivudai, piemita tā īpatnība, ka ik nākamā daļa aptvēra īsāku laika sprīdi. Pirmo sauca «Trīs nedēļasˆ, otro — «Viņa likteņstunda», bet trešo — «Viņas izšķirīgais mirklis». Pēdējā varēja lepoties ar ārkārtīgi sarežģītu darbību. Runa bija par dižciltīgu lēdiju — to tēloja Glorija Svensone, — kam jāprec cilvēks, kuru viņa nemīl. Darbība notiek tropu džungļos. Kādā jaukā dienā lēdija viena dodas izjādē un, būdama kaislīga augu mīļotāja, nokāpj no zirga, lai apskatītu retu puķi. Mirklī, kad viņa noliecas pār stādu, turpat blakus uzšaujas augšup nāvīga čūska un iedzeļ varonei tieši krūtīs. Glorija sakampj ievainoto vietu un iebrēcas; kliedzienu dzird cilvēks, ko viņa patiesi mīl un kam nejauši gadījies doties garām nelaimes vietai. Tas ir skaistais Tomijs Mei-gans[52]. Viņš pēkšņi iznirst no krūmāja un iekliedzas: — Kas noticis?

Glorija norāda uz indīgo rāpuli. — Viņa man iedzēla!

— Kur?

Glorija pavērš pirkstu pret krūtīm.

— Tā ir visnāvīgākā čūska!—dveš Tomijs, domādams,

protams, rāpuli. — Aši kaut kas jādara! Nedrīkst kavēties nejnirkli!

Ārsts atrodas jūdzēm tālu, un par parasto līdzekli — žņaugu, ko var izgatavot no kabatas lakatiņa, cieši aptinot ap ievainoto vietu, lai apturētu asinsriņķošanu, — šai gadījumā nav ko domāt. Tomijs pēkšņi paceļ Gloriju uz rokām, pārplēš viņas blūzi, atsedzot mirdzoši baltos

plecus, pagriež cietušo tā, lai vulgārā kameras acs viņu neredzētu, pārliecas pār skaistuli un ar lūpām izsūc indi, izspļaudams to zemē. Šīs operācijas rezultāts ir abu precības.

Četrpadsmita nodaļa

Izpildījis līgumu ar «Mutual» korporāciju, gribēju pēc iespējas ātrāk sākt strādāt «First National» sabiedrībai, bet mums nebija studijas. Nolēmu nopirkt apbūves gabalu Holivudā un uzcelt vajadzīgās ēkas. Saulrieta un La Breas ielu krustojumā atradām ļoti glītu desmit istabu māju ar piecu akru lielu dārzu, kur auga citronu, apelsīnu un fir-ziķu koki. Uzbūvējām te lielisku studiju līdz ar attīstīšanas laboratoriju, montāžas telpām un kantori.

Kamēr cēla studiju, mēs ar Ednu Perviensu aizbraucām mēneša atpūtā uz Honolulu. Havaju salas tolaik bija brīnišķīgas. Taču doma, ka varētu tur, divus tūkstošus jūdžu no cietzemes, dzīvot arī pastāvīgi, likās nomācoša; par spīti skaistajai dabai, ananāsiem, cukurniedrēm, eksotiskiem augļiem un ziediem es priecājos, kad pienāca laiks atgriezties, jo jutu vieglu klaustrofobiju, it kā būtu ieslēgts lilijā.

Bija neizbēgami, ka tāda skaista meitene kā Edna Per-viensa neļaus manai sirdij palikt vienaldzīgai. Kad sākām strādāt kopā Losandželosā, Edna noīrēja dzīvokli Atlētu kluba tuvumā, un es viņu gandrīz ik vakaru vedu pusdienās. Mūsu aizraušanās bija nopietna, un zemapziņā es loloju domu, ka nāks laiks un mēs apprecēsimies, tikai patlaban es vēl atturējos. Nebiju drošs par Ednu un tāpēc arī par sevi.

1916. gadā bijām nešķirami un kopā apmeklējām visus Sarkanā Krusta svētkus un svinības. Šādās reizēs Edna bieži kļuva greizsirdīga un prata ar maigu viltību to parādīt. Ja kāda dāma veltīja man pārāk daudz uzmanības,

Edna nozuda un man tika ziņots, ka viņa paģībusi un vaicājot pēc manis. Es, protams, pa kaklu pa galvu metos pie slimnieces, un atlikušās vakara stundas mēs pavadījām kopā. Vienā tādā gadījumā skaistā saimniece, kas bija sarīkojusi man par godu dārza svētkus, tikmēr stūrēja mani no vienas daiļavas pie otras, kamēr beidzot ieveda lapenē. Atkal pienāca vēsts, ka Edna zaudējusi samaņu. Lai gan jutos glaimots, ka tāda brīnišķīga meitene atguvusies vienmēr sauc mani, tomēr šī paraža pamazām sāka krist uz nerviem.

Atrisinājums pienāca kādās viesībās pie Fannijas Vor-das[53], kur sastapām jau priekšā veselu pulku glītu meiteņu un jaunekļu. Edna atkal paģība, taču atspirgusi pasauca Tomasu Meiganu, slaido, skaisto «Paramount» sabiedrības mīlētāju lomu tēlotāju. Tovakar es neko vēl neuzzināju. Nākamajā dienā Fannija Vorda man visu pastāstīja; zināda ma, ko jūtu pret Ednu, viņa negribēja noskatīties, kā mani muļķo.

Sākumā nespēju ticēt. Bija ievainots mans lepnums; sirds kaisa dusmās. Ja tas būtu tiesa, tad līdz ar to mūsu draudzībai bija beigas. Tomēr tik pēkšņi atteikties arī likās grūti. Krūtīs paliktu sāpīgs

tukšums. Atcerējos, kas mēs viens otram esam bijuši.

Nākamajā dienā pēc šī atgadījuma nespēju strādāt. Pret vakaru, vēlēdamies visy noskaidrot, piezvanīju Ednai, nospriedis būt sirdīgs un pa krietnam viņai sadot, taču pašlepnums guva virsroku, un es ierunājos ironiski, pat viegli pajokojoties par notikušo: — Cik dzirdu, tu Fannijas Vordas viesībās esot vaicājusi pēc nepareizā mierinātāja, — acīm redzot, tev zūd atmiņa!

Edna iesmējās, un es dzirdēju, ka viņas balsī ieskanas apjukums. — Par ko tu runā? — viņa jautāja.

Biju cerējis, ka mana draudzene visu dedzīgi noliegs, bet viņa rīkojās gaužām gudri, ņemdamās izprašņāt, kas man šīs muļķības stāstījis.

— Vai gan svarīgi, kas stāstīja? Teikšu tikai vienu: biju pārliecināts, ka nozīmēju tev ko vairāk par tādu, kuru visu acu priekšā var vazāt aiz deguna.

Edna tomēr saglabāja nesatricināmu mieru un neatlaidīgi atkārtoja, ka man samelsta nepatiesība.

Gribēju nodarīt viņai sāpes, izrādīdams vienaldzību. — Tev nav vajadzīgs man neko slēpt, — es sacīju. — Vari

pilnīgi brīvi darīt, ko gribi. Neesam precējušies; pildi tikai apzinīgi savus darba pienākumus, citam nav nozīmes.

Edna visam laipni piekrita: viņa arī negribot kaitēt kopējam darbam. Mēs varot vienmēr palikt labi draugi. Šādi vārdi manu izmisumu vēl daudzkārt padziļināja.

Nervozs un uztraucies runāju pa telefonu vai veselu stundu, meklēdams ieganstu, kas ļautu panākt samierināšanos. Kā šādos apstākļos parasts, manī modās jaunas, kvēlas jūtas pret Ednu, un saruna beidzās ar to, ka es viņu vakarā uzaicināju pusdienās, aizbildinādamies, ka jāpārrunā jaunā situācija.

Edna vilcinājās, taču es neatlaidos un galu galā sāku pat lūgties: viss lepnums un spīts bija izgaisuši. Beidzot viņa piekrita.

... Tovakar ēdām abi šķiņķi ar olām, ko Edna uzcepa savā virtuvē.

Kaut kā salabām, un es cik necik nomierinājos. Vismaz nākamajā dienā spēju strādāt. Taču sirdi joprojām žņaudza mokpilna bezcerība un pašpārmetumi. Nevarēju sev piedot, ka dažkārt tiku atstājis Ednu novārtā. Nespēju rast nekādu atrisinājumu. Vai man vajadzētu pilnīgi saraut sakarus ar Ednu vai ne? Varbūt baumas par Meiganu nebija patiesas?

Pēc nedēļām trim Edna iegriezās studijā saņemt čeku. Kad viņa jau grasījās iet projām, nejauši ienācu es. Edna nebija viena. — Vai pazīsti Torniju Meiganu? — viņa pieklājīgi pavaicāja. Sajutu it kā vieglu traumu. Šai īsajā mirklī Edna kļuva par svešinieci, it kā es viņu sastaptu nupat pirmo reizi. — Protams, — atteicu. — Kā klājas, Tomij? — Meigans izskatījās nedaudz apjucis. Paspiedām viens otram

roku un pastāstījām pāris joku. Pēc tam abi draugi kopā aizgāja.

Tomēr dzīvi ar citu vārdu var nosaukt par «konfliktu», no kura mēs reti kad izkļūstam ārā. Ja nemieru neizraisa mīlestība, tad to dara kas cits. Veiksme bija jauka lieta, taču līdz ar to pieauga nepieciešamība soļot plecu pie pleca ar untumaino dievieti, ko dēvē par popularitāti. Lai nu kā, darbā es atradu mierinājumu.

Tomēr rakstīšana, tēlošana un režijas vadīšana piecdesmit divas nedēļas gadā prasīja pārāk lielu un sasprindzinātu enerģijas patēriņu. Pabeidzis filmu, es parasti jutos nomākts un noguris un biju spiests kādu dienu palikt gultā.

Pret vakaru es tādās reizēs piecēlos un devos vientuļā pastaigā. Skumjš un izklaidīgs klīdu pa pilsētu, tukšu skatienu aplūkodams veikalu logus. Tādos gadījumos nekad nemēģināju domāt; smadzenes bija kā sastingušas. Par laimi šāds stāvoklis nevilkās ilgi. Gandrīz vienmēr otrā rītā, braucot uz studiju, atgriezās možais uzbudinājums un prāts atkal sāka strādāt.

Neskaidri apjauzdams ideju, pasūtīju dekorācijas. Kamēr tās cēla, mākslinieciskais vadītājs nāca man prasīt šādus tādus sīkumus, un es, izlikdamies, ka viss ir skaidrs, norādīju, kur, manuprāt, vajadzētu atrasties durvīm vai ejām. Šādā bezcerīgā noskaņā es sāku dažu labu komēdiju.

Reizēm prāts saspringa kā uzvilkta stīga, kuru katrā ziņā nepieciešams palaist vaļīgāk. Tādos vakaros ļoti palīdzēja izklaidēšanās. Alkoholu kā rosinātāju nekad neesmu vērtējis augstu. Patiesību sakot, strādājot turējos pie māņticīgā ieskata, ka jebkurš vismazākais stimulētājs notrulina uztveres spēju. Nekas neprasa lielāku modrību par komēdijas sižeta izdomāšanu un režijas vadīšanu.

Kas attiecas uz mīlestību, tad lauvas tiesu no tās paņēma darbs. Ja arī tā pavēra savas maigās skaujas, tad tas nāca nelaikā. Tā jau dzīvē mēdz notikt: laimes vai nu tiek bez mēra, vai arī ne tik, cik melns aiz naga. Lai nu kā, cienīju disciplīnu un izturējos pfret darbu nopietni. Līdzīgi Balza-kam, kas uzskatīja, ka mīlas nakts nozīmē labas romāna lappuses zaudējumu, es varēju sacīt, ka man tai jāupurē krietnas dienas darbs studijā.

Kāda pazīstama prozaiķe, izdzirdusi, ka es rakstu savu autobiogrāfiju, sacīja: — Ceru, jums pietiks drosmes teikt patiesību. — Domāju, ka šie vārdi zīmējas uz politiku, bet viņa paskaidroja, ka runājusi par mīlas dēkām. Acīm redzot, ļaudis gaida, lai autobiogrāfija būtu daļēji arī disertācija par attiecīgās personas fizioloģiskajām tieksmēm. Nesaprotu gan, kāpēc tā jābūt. Manuprāt, izprast vai atsegt cilvēka raksturu tas daudz nepalīdz. Neticu Freida apgalvojumam, ka dzimuma instinkts ir svarīgākais elements indivīda uzvedības kompleksā. Aukstums, bads un kauns no nabadzības laikam gan ietekmē indivīda psiholoģiju daudz vairāk.

Tāpat kā ikvienam citam arī man šai ziņā bijuši laimes un nelaimes periodi. Taču pār visu manu dzīvi mīlas

dēkām varas nebija. Slāpes pēc jaunrades spēja aizraut tikpat dziļi. Netaisos šai grāmatā sīki apcerēt savas aizraušanās: manuprāt, tas būtu nemākslinieciski, naturā-listiski un banāli. Interesantāki ir apstākļi, kas pie šādām dēkām noved.

Pieskaroties šim tematam, pastāstīšu par kādu amizantu epizodi, ko piedzīvoju Aleksandrijas viesnīcā pirmajā vakarā pēc atgriešanās no Ņujorkas Losandželosā. Nolēmis agri doties pie miera, es sāku izģērbties, dungodams savā nodabā kādu no jaunākajām Ņujorkas dziesmiņām. Pēc brīža apklusu un iegrimu domās, kad blakus istabā pēkšņi izdzirdu sievietes balsi, kas uztvēra melodiju tieši no tās vietas, kur biju apstājies. Es savukārt turpināju, kad neredzamā dziedātāja beidza, un notikums pārvērtās par joku. Galu galā tā arī notrallinājām grāvēju līdz galam. Vai iepazīties? Tas likās riskanti, turklāt man nebija ne jausmas, kāda otras istabas iemītniece izskatās. Ņēmos svilpot melodiju no sākuma, un atkal norisinājās tas pats.

— Ha, ha, ha! Cik jocīgi! — es iesmējos, klusinādams balsi, lai sacītais varētu attiekties kā uz mani, tā kaimiņieni.

— Piedodiet, es nedzirdēju, — atskanēja aiz sienas.

Iečukstēju atslēgas caurumā: — Acīm redzot, jūs esat

nupat ieradusies no Ņujorkas.

— Nevaru jūs saklausīt, — viņa atteica.

— Nu, tad atveriet durvis, — es ierosināju.

— Mazliet pavēršu, bet neuzdrošinieties nākt iekšā.

— Apsolu būt paklausīgs.

Viņa atdarīja durvis šaurā spraugā, un es ieraudzīju savā priekšā brīnumdaiļu gaišmati. Nezinu tieši, kā viņa bija ģērbusies, taču saskatīju ko līdzīgu zīda rīta tērpam. Efekts bija aizraujošs.

— Nenāciet iekšā, vai arī dabūsiet pa ausi! — viņa valšķīgi sacīja, atviezdama smaidā skaistos, baltos zobus.

— Labvakar, — es čukstēju un nosaucu savu vārdu. Viņa jau zināja, kas esmu un ka dzīvoju viņai blakus.

Vēlāk viņa piekodināja, lai sabiedrībā es nekādā ziņā neizrādot, ka viņu pazīstot. Satiekoties viesnīcas vestibilā, es nedrīkstot pat galvu palocīt. Vairāk nekā viņa par sevi nestāstīja.

Kad nākamajā vakarā ienācu istabā, kaimiņiene, daudz

nekautredamas, pieklauvēja pie durvīm, un mes atkal turpinājām nakts dēku.

Trešajā dienā man jau viss bija apnicis; turklāt vajadzēja domāt par darbu. Tāpēc ceturtajā naktī centos atdarīt durvis paklusām un iezagos istabā uz pirkstgaliem, cerēdams, ka varēšu nepamanīts apgulties. Kas to deva! Baudkārā daiļava izdzirda manus soļus un ņēmās klaudzināt pie durvīm. Šoreiz nepievērsu aicinājumam

uzmanību un devos tiešā ceļā uz gultu. Nākamajā rītā viņa man vestibilā, garām ejot, uzmeta ledainu skatienu.

Vakarā klauvējieni neatkārtojās. Taču nokrakstēja durvju rokturis, un es redzēju, kā tas lēni pagriežas. Biju tomēr no savas puses durvis noslēdzis. Tad enerģiskā dāma nospieda tverekli ar visu spēku un sāka to strauji klabināt. Kad atausa rīts, nospriedu, ka prātīgāk būs aiziet no viesnīcas, tāpēc apmetos atkal Atlētu klubā.

Mana pirmā filma jaunajā studijā bija «Suņa dzīve». Sižetam piemita satīras elementi — suņa dzīve tika salīdzināta ar klaidoņa dzīvi. Šis vadmotīvs bija pamats, uz kura es būvēju daždažādus trikus un farsiem raksturīgas izdarības. Sāku domāt par komēdijas struktūru un apjaust tās arhitektonisko fornļu. Ikviena iepriekšējā epizode noteica nākamo, un, saistīdamās kopā, tās visas veidoja veselo.

Pirmajā epizodē tika izglābts suns, kas plūcās ar saviem brāļiem. Otrajā epizodē deju zālē no bīstamas situācijas izglāba meiteni, kuras dzīve arī atgādināja suņa eksistenci. Visi pārējie notikumi loģiski izrietēja cits no cita. Lai cik vienkārši un primitīvi bija šie farsi, tie prasīja krietni daudz iztēles un izdomas. Ja kāds triks runāja pretī loģiskajai darbības attīstībai, tad, lai cik komisks tas būtu, es izmetu to ārā.

Kīstounas dienās klaidonis jutās brīvāk un nebija tik ļoti pakļauts sižetam. Viņa prāts toreiz strādāja reti — vairāk darbojās instinkti, kas koncentrējās uz pašu nepieciešamāko: ēdienu, siltumu, pajumti. Taču ar katru jaunu komēdiju mans varonis kļuva arvien sarežģītāks. Viņa raksturā sāka izpausties jūtas. Radās jauna problēma, jo klaidonis taču bija jāiespīlē farsa ietvaros. Varbūt tas

izklausās pretenciozi, tomēr šada komēdija prasa ārkārtīgi precīzu psiholoģisku motivāciju.

Atrisinājums tika panākts, kad sāku domāt par savu klaidoni kā kaut ko līdzīgu Pjero. Šī koncepcija ļāva man brīvāk izpaust jūtas un bagātināt komēdiju ar dažādiem pārdzīvojumiem. Taču grūti bija izveidot loģiski pamatotu situāciju, kurā par klaidoni ieinteresējās daiļa meitene. Šis uzdevums izraisīja sarežģījumus visās manās filmās. «Zelta drudzī» meitene klaidoni izjoko un vēlāk pievērš viņam uzmanību aiz līdzcietības, ko nabadziņš maldīgi iztēlo par mīlestību. Meitene «Lielpilsētas ugunīs» ir akla. Klaidonis viņai šķiet romantisks un brīnišķīgs, kamēr viņa nav atguvusi acu gaismu.

Uzkrājot arvien lielāku pieredzi sižeta izveidē, tika ierobežota mana komiķa brīvība. Kāds cienītājs, kam labāk par pēdējā laika darbiem patika Kīstounā uzņemtās komēdijas, rakstīja: «Toreiz skatītāji bija jūsu vergi; tagad jūs esat skatītāju vergs.»

Tomēr arī savās pirmajās komēdijās es meklēju pareizo noskaņojumu; parasti to radīja mūzika. Senā dziesmiņa «Misis Grandija» noderēja par fonu «Ieceļotājam». Melodijai piemita sērs

maigums, un tā uzbūra manā priekšstatā divus vientuļus, dzīves izmocītus cilvēkus, kas skumju vītā, lietainā dienā nolemj saistīt savus likteņus.

Darbība parāda Šarlo ceļā uz Ameriku. Uz kuģa viņš iepazīstas ar kādu māti un meitu. Dzīve sievietes izmocījusi tāpat kā viņu pašu. Ieradušies Ņujorkā, nesenie paziņas izšķiras. Galu galā varonis sastop meiteni atkal, taču viņa ir viena un, tāpat kā klaidonis, nav nenieka sasniegusi. Sēdot un sarunājoties, meitene netīšām izvelk mutautiņu ar melnu apmali, tā atklādama, ka viņai mirusi māte. Beigās, protams, abi kādā skumjā, aizlijušā dienā kļūst vīrs un sieva.

Vienkāršas, mazas dziesmiņas iedvesmoja arī citas komēdijas. Vienā no tām, ko sauca «Divdesmit minūšu mīlestības» un kas bija diezgan parupja un muļķīga, darbība norisinājās parkā, kur pastaigājās polismeni un bērnaukles. 1914. gadā populārā tūstepa «Te sinepju ir pārāk daudz» taktī es iepinos vienā grūtā stāvoklī pēc otra. Dziesma «Vijolītes» noteica «Lielpilsētas uguņu» noska-

nojumu, un «Kad senās dienas miņā nāk» radīja piemērotu atmosfēru «Zelta drudzim».

Jau 1916. gadā man netrūka ideju pilnmetrāžas filmām. Viena bija ceļojums uz mēnesi — komisks tēlojums par olimpiskajām spēlēm, kas norit uz šī zemes pavadoņa. Te es būtu varējis parādīt komiskā gaismā gravitācijas likumus. Filmu tiku iecerējis kā satīru par progresu. Domāju par ēdināšanas mašīnu, kā arī par radioelektrisku cepuri, kas atklātu īpašnieka domas, un nepatikšanām, kurās es iekuļos, kad uzbāžu to galvā un tieku iepazīstināts ar mēness vīra pievilcīgo sievu. Ēdināšanas mašīnu galā galā izmantoju «Modernajā laikmetā».

Man bieži jautāts, kur es ņemu idejas filmām, un es vēl šobaltdien nespēju dot apmierinošu atbildi. Gadu gaitā esmu atklājis, ka idejas rodas, kad pēc tām kvēli ilgojas; nenogurstoši tās meklējot, saasinās novērošanas spējas un uzmanība pievēršas ik sīkumam, kas var rosināt iztēli. Ja cilvēks atrodas šādā stāvoklī, tad idejas var atnest sev līdzi gan mūzika, gan saulriets, gan daudz kas cits.

Es ieteiktu rīkoties šādi: izvēlieties tematu, kas jus aizrauj, izstrādājiet un sarežģiet to, tad, ja nevarat risināt tālāk, atmetiet un ņemiet citu. Izslēgšana no uzkrātā ir tas process, ar kura palīdzību jūs atradīsiet meklēto.

Kā cilvēks nokļūst pife idejām? Ar neatlaidību, kas robežojas jau ar neprātu. Meklētājam jāprot ilgu laiku ciest mokas un nezaudēt sajūsmu. Varbūt vienai cilvēku daļai tas ir vieglāk nekā otrai, taču es par to šaubos.

Protams, ikviens iesācējs komiķis tiecas filozofiski vispārināt komēdijas uzbūves principus. «Pārsteiguma un gaidu elements» bija frāze, ko Kīstounas studijā varēja dzirdēt ik dienas.

Es nemēģināšu ielauzties psihoanalīzes dzīlēs, lai izskaidrotu cilvēka rīcību, kas ir tikpat neizprotama kā pati dzīve. Uzskatu, ka mūsu domāšana sakņojas nevis dzimuminstinktā vai infantilās nenormālībās, bet vairāk gan atavismā. Lai kā arī būtu, man nevajadzēja lasīt grāmatas, lai uzzinātu, ka galvenais dzīves saturs ir pretrunas un sāpes. Uz tā instinktīvi pamatojas visi mani triki. Paņēmieni, kas palīdzēja man uzbūvēt komēdijas sižetu, bija vienkārši. Es iepinu cilvēkus nepatikšanās un tad pieliku visas pūles, lai viņus no tām izglābtu.

Taču īsts humors ir citāds un smalkāks. Maksis īstmens mēģinājis to analizēt savā grāmatā «Humora izjūta». Viņš secina, ka šo dvēseles dzīves izpausmi izraisot rotaļīgas skumjas, un raksta, ka Homo sapieris esot mazohists, visvisādas sāpes sagādājot tam baudu. Skatītājiem patīkot ciest citu vietā tikpat kā bērniem, kad tie spēlē indiāņus un priecājas, ka viņus nošauj un viņiem jācieš nāves mokas.

Varbūt tā arī ir. Taču šāds pamatojums der vairāk drāmai nekā komēdijai, lai gan tās abas ir gandrīz viens un tas pats. Tomēr mana paša priekšstats par humoru ir mazliet citāds: tā būtība ir kāda niecīga novirze, ko mēs ievērojam šķietami normālā uzvedībā. Citiem vārdiem sakot, humors ļauj saskatīt irracionālo tur, kur, liekas, ir tikai racionālais, un nesvarīgo tur, kur viss šķiet it kā svarīgs. Humors padara mūs dzīvotspējīgākus un palīdz saglabāt veselo saprātu. Tā dziedinošā roka ļauj panest dzīves pārvērtības. Tas attīsta mūsu mēra izjūtu un atklāj, ka pārspīlētā nopietnībā slēpjas smieklīgais.

Piemēram, bērēs, kur ap aizgājēja katafalku klusā cieņā sapulcējušies draugi un radinieki, tieši pirms dievkalpojuma sākuma ierodas kāds novēlojies pavadītājs un, pirkstgalos pacēlies, steidzīgi tipina uz savu vietu, kur kāds no bēru viesiem atstājis cilindru. Vēlīnais atnācējs nervozā skubā nejauši uzsēžas tam virsū, tad ar nopietnu sejas izteiksmi, mēmi atvainodamies, pasniedz galvas segu tās īpašniekam, kurš, tāpat nebilzdams ne pušplēsta vārda, nikni paņem samīcīto krāšņumu un atkal svētsvinīgi veltī savu uzmanību dievkalpojumam. Epizode no nopietnas pārvēršas smieklīgā.

PIECPADSMITĀ NODAĻA

Pirmā pasaules kara sākumā daudzi domāja, ka tas nevilksies ilgāk par četriem mēnešiem, ka modernās kara mākslas zinātne ievāks tik drausmīgus ļaužu dzīvību meslus, ka cilvēce pieprasīs, lai šo barbarismu izbeigtu. Taču mēs maldījāmies. Mūs ierāva neprātīgas iznīcināšanas kāres .un brutālas slepkavošanas lavīnā, kas brāzās četrus gadus, viešot ik sirdī mulsu neizpratni. Mēs bijām sākuši liet asinis pasaules mērogā un nespējām vairs ap-

stāties. Simtiem tūkstošu karavīru krita un mira, un cilvēkos radās vēlēšanās uzzināt iemeslu, kāpēc tā notiek un kā karš sācies. Skaidru atbildi neviens nedeva. Daži apgalvoja, ka konfliktu izraisījusi erchercoga nogalināšana, taču tāpēc vien diez vai būtu izcēlies pasaules ugunsgrēks. Ļaudīm vajadzēja reālistiskāku izskaidrojumu. Tad viņiem pateica: karš tiekot vests, lai glābtu demokrātiju. Un, lai gan vieniem bija mazāk iemesla karot nekā otriem, izrādījās, ka nogalināto skaits ir patiešām «demokrātisks». Kad nopļauti bija jau miljoni, vārds «demokrātija» ieguva sevišķi svarīgu nozīmi. Gruva troņi, veidojās republikas, un izmainījās visa Eiropa seja.

Tomēr 1915. gadā Savienotās Valstis vēl aizbildinājās, ka esot «par lepnām, lai karotu». Tas deva tautai pamatu radīt dziesmu «Mans dēls nav audzināts par karavīru». Tā bija ļoti populāra līdz tam laikam, kad nogrima «Luzitā-nija».Šī nelaimes gadījuma ietekmē tika sacerēta dziesma «Tur aiz okeāna», kā arī daudzas citas melodijas, kas iekvēlināja sirdis. Līdz «Luzitānijas» traģēdijai Eiropas kara nasta Kalifornijā gandrīz nebija jūtama. Nekā netrūka, nekas netika ierobežots. Dārza svētki un balles par labu Sarkanajam Krustam noderēja par ieganstu saviesīgām sanāksmēm. Kādās svinībās viena no dāmām ziedoja 20 000 dolāru Sarkanajam Krustam, lai lepnajās pusdienās varētu sēdēt man blakus. Tomēr, laikam ritot, visi sāka izprast bargo kara īstenību.

1918. gadā Amerika bija izvedusi divas «Brīvības aizņēmuma» kampaņas, un tagad Mēriju Pikfordi, Duglasu Fērbenksu un mani uzaicināja Vašingtonā atklāt trešo.

Biju gandrīz pabeidzis «Suņa dzīvi», pirmo filmu «First National» sabiedrībai. Tā kā līguma saistības paredzēja, ka izlaidīšu to tieši tai laikā, kad vajadzēja sākt ziedojuma vākšanas kampaņu, sēdēju trīs dienas un naktis, veikdams montēšanas darbus. Novedis tos galā, pārguris iekāpu vilcienā un divas dienas gulēju kā nosists. Kad atguvos, ņēmāmies visi trīs sacerēt runas. Tā kā līdz šim man nevienu nopietnu tematu nebija gadījies skart, jutos ļoti nervozs, un Duglass ierosināja, lai pārbaudu savas oratora spējas, uzrunājot ļaužu pūļus, kas gaidīja mūs dzelzceļa stacijās. Kad nākamreiz apstājāmies,

platformas galā pie mūsu vagona sapulcējās prāvs cilvēku bars. Duglass vispirms iepazīstināja klātesošos ar Mēriju,

kas teica īsu uzrunu, un tad ar mani, taču, tikko es paspēju bilst pirmos vārdus, vilciens sāka kustēties. Tam pamazām slīdot tālāk, es kļuvu arvien daiļrunīgāks un dramatiskāks, jo, ļaužu rindām izrētojoties, mana paļāvība auga augumā.

Vašingtonā mūs svinīgi veda pa ielām kā nez kādus augstus monarhus. Galu galā nokļuvām futbola laukumā, kur vajadzēja teikt pirmo runu.

Oratoru tribīne bija sanaglota no neēvelētiem dēļiem un izgreznota ar karogiem. Armijas un flotes pārstāvju vidu atradās kāds slaids, glīts jauneklis, kas stāvēja man blakus. Sākām sarunāties. Pastāstīju viņam, ka nekad neesmu uzstājies un tāpēc stipri bažījos par iznākumu.

— Nav ko baidīties, — viņš paļāvīgi drošināja. — Pasakiet viņiem skaidri un gaiši, lai pērk «Brīvības obligācijas»; nepūlieties tikai viņus smīdināt.

— Neuztraucieties, vai nu es nezinu! — es ironiski atcirtu.

Drīz vien dzirdēju, ka man dod vārdu, tāpēc vienā lēcienā Fērbenksa stilā uzšāvqs uz paaugstinājuma un, gandrīz neatvilkdams elpu, nobēru kā no ložmetēja:

— Vācieši jau stāv pie mūsu sliekšņa! Mums viņi jāaptur! Un mēs to izdarīsim, ja jūs pirksiet «Brīvības obligācijas»! Iegaumējiet, ka ik obligācija, ko jūs iegādāsieties, izglābs kāda karavīra dzīvību — saglabās mātei dēlu! — un ļaus gūt šinī karā drīzu uzvaru! — Skaldīju vārdus tik ātri un satraukti, ka man paslīdēja kāja, un es, velti pūlēdamies pieķerties pie Mērijas Dresleres, norāvu viņu sev līdzi un uzkritu virsū glītajam jauneklim, kas, izrādījās, bija flotes ministra vietnieks Franklins D. Rūzvelts.

Pēc oficiālās ceremonijas mums vajadzēja tikties Baltajā namā ar prezidentu Vilsonu. Satraukti un pacilāti iegājām Zaļajā zālē. Pēkšņi atdarījās durvis, izsteidzās kāds sekretārs un mundri norīkoja: — Sastājieties, lūdzu, rindā, un visi pasperiet soli uz priekšu. — Tad ienāca prezidents.

Mērija Pikforda saņēma iniciatīvu savās rokās. — Publika izrādīja lielu interesi, prezidenta kungs, un es esmu pārliecināta, ka obligāciju kampaņa būs ļoti veiksmīga.

— Protams, tā tas bija un arī būs ... — es, galīgi samulsis, ņēmos piebalsot.

Prezidents neticīgi palūkojās mani, tad pastāstīja kādu senātā dzirdētu joku par ministru kabineta locekli, kam pārāk garšojis viskijs. Mēs visi pieklājīgi pasmēlāmies un pēc tam atvadījāmies.

Duglass ar Mēriju izvēlējās savam obligāciju pārdošanas ceļojumam ziemeļu štatus, bet es — dienvidu, jo nekad nebiju tos

redzējis. Uzaicināju savu Losandželosas draugu, portretu gleznotāju un rakstnieku Robu Vāgneru būt par manu viesi un braukt līdzi. Reklāmas aģenti bija uzņēmīgi un rīkojās prasmīgi, un es pārdevu obligācijas vairāku miljonu dolāru vērtībā.

Kādā Ziemeļkarolīnas pilsētā viesu uzņemšanas komisijas priekšsēdētājs bija pilsētas lielākais biznesmens. Viņš atzinās, ka nostādījis stacijā desmit puišus, kuri gatavojušies apmētāt mani ar olu krēma kūkām, taču, ieraudzīdams, cik nopietni mēs izkāpjam no vilciena, viņš pārdomājis citādi.

Šis pats džentlmenis ielūdza mūs pusdienās, kur bija klāt vairāki Savienoto Valstu armijas ģenerāļi, to vidū ģenerālis Skots, kam biznesmens, acīm redzot, nepatika. Pusdienu laikā viņš ievaicājās: — Kāda starpība ir starp mūsu namatēvu un banānu? — Noskaņojums kļuva mazliet saspīlēts. — Redziet, banānam var nolobīt mizu.

Kas attiecas uz nostāstiem par īstu dienvidu džentlmeni, tad es sastapu lielisku eksemplāru Džordžijas štata pilsētā Ogastā. Tas bija tiesnesis Henšo, obligāciju izplatīšanas komitejas priekšsēdētājs. Saņēmām no viņa vēstuli, kurā viņš rakstīja, ka gatavojoties sarīkot man par godu turienes golfa klubā viesības, jo es taču ieradīšoties Ogastā savā dzimšanas dienā. Iztēlē jau redzēju, kā atrodos milzīgas sanāksmes centrā, kur visi apmainās ar tukšām pieklājības frāzēm. Tā kā jutos ļoti noguris, nolēmu, ka ielūgumu noraidīšu un došos taisnā ceļā uz viesnīcu.

Parasti, kad iebraucām stacijā, mūs apsveica milzīgi ļaužu pūļi un vietējie orķestri plēsa vaļā maršus. Turpretī Ogastā mūs sagaidīja vienīgi tiesnesis Henšo, ģērbies melnos alpakas svārkos un vecā, saulē apsarkušā panamas cepurē. Viņš bija atturīgs, pieklājīgs cilvēks un, kad iepazīšanās ceremonija beidzās, aizveda mūs ar Robu vecā, zirgu vilktā lando uz viesnīcu.

Kādu brīdi braucām klusēdami. Pēkšņi tiesnesis sāka

runāt. — Jūsu komēdijās man īpaši patīk tas, ka jūs izprotat būtisko: piemēram, jūs zināt, ka dibens ir cilvēka ķermeņa daļa, kas izraisa vismazāk cienības, un savās komēdijās to arī pierādāt. Kad jūs iedodat solīdam džentlmenim pa sēžamvietu, visa viņa cienība pagaist vējā. Pat prezidenta svinīgā ievešana amatā zaudētu savu iespaidīgumu, ja jūs piezagtos no aizmugures viņam klāt un iesmērētu pa mīkstumiem. — Braucot pa saules apspīdētajām ielām, viņš, jocīgi locīdams galvu, turpināja monologu: — Nav ko šaubīties: dibens ir pašpārliecības sēdeklis.

Piebikstīju Robam un pačukstēju: — Ielūgums uz dzimšanas dienas svinībām top pieņemts.

Tās notika tanī pašā dienā, kad sapulce. Henšo bija ielūdzis tikai trīs draugus un atvainojās, ka sarīkojis viesības tādā šaurā lokā: viņš esot egoistisks un gribot baudīt mūsu sabiedrību, citu netraucēts.

Golfa klubs atradās ļoti skaistā apkārtnē. Smuidro koku ēnas, guldamās uz zaļo mauru, piešķīra ainavai mierpilnu jaukumu. Mēs, skaitā seši, sēdējām verandā pie apaļa galda ap svecītēm izgreznotu dzimšanas dienas torti.

Tiesnesis skrubināja seleriju un, uzmetis dzirkstošu skatienu mums ar Robu, teica: — Nez vai jūs Ogastā pārdosiet daudz obligāciju ... Es tādas padarīšanas lāgā neprotu organizēt, tomēr pilsētnieki, manuprāt, zina gan, ka jūs esat te ...

Es ņēmos cildināt brīnišķīgo dabu. — Jā, — viņš piekrita, — trūkst tikai viena — piparmētru degvīna.

Tas novirzīja mūsu valodas uz alkohola aizlieguma iespēju un tās labajām un ļaunajām pusēm. — Ja spriež pēc ārstu atsauksmēm, — Robs sacīja, — tad aizliegums svētīgi ietekmēs cilvēku veselību. Medicīniskie žurnāli apgalvo, ka, izbeidzoties viskija dzeršanai, būšot mazāk kuņģa jēlumu.

Tiesnesis izskatījās dziļi sāpināts. — Nerunājiet tak par viskiju no kuņģa viedokļa; viskijs ir dvēseles barība! — Tad viņš pagriezās pret mani. — Čarlij, šī ir jūsu divdesmit devītā dzimšanas diena un jūs vēl neesat precējies?

— Nē, — es pasmējos. — Un vai jūs esat?

— Arī ne, — viņš skumji nopūtās. — Esmu noklausi-jies pārāk daudz šķiršanās prāvu. Taču, ja būtu atkal

jauns, katrā ziņā precētos; vecpuiša dzīve ir vientuļa. Bet pret šķiršanos es neiebilstu. Laikam esmu visvairāk kritizētais tiesnesis Džordžijā. Ja cilvēki negrib dzīvot kopā, es viņus uz to nespiedīšu.

Pēc brīža Robs palūkojās pulkstenī. — Ja sapulce sākas pusdeviņos, — viņš ieminējās, — mums jāpasteidzas.

Tiesnesis nesteidzīgi knibinājās ap savu seleriju. — Laika diezgan, — viņš sacīja. — Panīkstiet vien ar mani. Man patīk nīkt.

Ceļā uz sapulci mums vajadzēja iet cauri mazam parkam. Tajā bija uzstādītas ap divdesmit senatoru statujas. Daži bija attēloti ar vienu roku aiz muguras, bet otru, kas šņaudza papīra vīstokli, atbalstītu uz iegurņa. Veciši izskatījās aplam uzpūtīgi. Jokodamies piezīmēju, ka viņi būtu lielisks mērķis komiskajam spērienam pa mīkstumiem, ko pirmīt tik jūsmīgi apcerējis tiesnesis.

— Jā, — viņš mundri attrauca, — viņi liekas pilni nelaba gaisa un cēlu nolūku.

Misters Henšo ielūdza mūs ciemoties savā mājā, vecā, skaistā Džordžijas celtnē ar senām astoņpadsmitā gadsimta amerikāņu mēbelēm. Te bija «pavadījis nakti» pats Vašingtons.

— Cik brīnišķīga! — es jūsmoju.

— Jā, bet bez sievas tā ir tikpat tukša kā dārgakmeņu kārbiņa bez rotām. Tāpēc neatlieciet precēšanos uz pārāk ilgu laiku, Čarlij.

Dienvidos apmeklējām vairākas karavīru nometnes un redzējām

daudzas īgnas un sarūgtinātas sejas. Ceļojuma kulminācijas punkts bija beidzamā sapulce Ņujorkā Vol-strītā, valsts kases priekšā, kur mēs ar Mēriju un Duglasu pārdevām obligācijas vairāk nekā divu miljonu dolāru vērtībā.

Ņujorka likās nomācoša: ik stūrī glūnēja militārisma bieds, no kura nevarēja izbēgt. Amerika bija iespīlēta paklausības žņaugos; ikviena doma pakļāvās kara reliģijai. Viesnīcā pa savu divpadsmitā stāva logu klausījos, kā lejā drūmai, dziļai aizai līdzīgajā Medisona avēnijā mākslotā jautrībā dārdina kara orķestris, kas devās uz Beteriju, lai kāptu kuģos un brauktu pāri okeānam. Jutos bezgala nospiests.

Tomēr par spīti grūtsirdīgajam noskaņojumam, dažreiz pazibēja arī kāda humora dzirksts. Septiņiem orķestriem

bija jānosoļo futbola stadionā garām Ņujorkas gubernatoram. Vilsons Maizners, piespraudis pie krūtīm nez kādu žetonu, pie stadiona vārtiem visus orķestrus pēc kārtas apturēja un lika tiem, ejot garām gubernatora tribīnei, spēlēt valsts himnu. Kad gubernators kopā ar visiem citiem bija piecēlies ceturto reizi, Maizners nosprieda, ka prātīgāk būs pārējos orķestrus no himnas spēlēšanas pienākuma atbrīvot.

Pirms aizbraucu no Losandželosas trešajā «Brīvības aizņēmuma» kampaņā, sastapu tur Mariju Doro. Viņa bija atbraukusi uz Holivudu piedalīties «Paramount» sabiedrības filmās. Marijai ļoti patika mani darbi, un viņa bija sacījusi Konstansei Koljērai, ka Holivudā pirmām kārtām vēloties sastapt Čarliju Čaplinu. Slavenajai aktrisei nebija ne jausmas, ka es kopā ar viņu kādreiz uzstājos Londonā, Jorkas hercoga teātrī.

Tā nu atkal sastapos ar Mariju Doro. Šī tikšanās atgādināja romantiskas lugas otro cēlienu. Kad Konstanse bija mūs iepazīstinājusi, es sacīju: — Mēs taču esam jau tikušies. Jūs salauzāt manu sirdi. Es jūs klusībā mīlēju.

Marija, tikpat skaista kā vienmēr, lūkodamās manī caur lornetes stikliem, noteica: — Cik aizgrābjoši!

Paskaidroju, ka esmu Bilijs no «Šerloka Holmsa». Vēlāk mēs dārzā ēdām pusdienas. Bija silts vasaras vakars, mirdzēja sveces, un es stāstīju, kā mocījies zēns, kas klusībā viņu mīlējis un Jorkas hercoga teātrī pūlējies notvert mirkli, kad varētu viņu sastapt uz kāpnēm un izdvest: «Labvakar.» Runājām par Londonu un Parīzi; Marijai Francijas galvaspilsēta patika. Atcerējāmies mazos bistro, kafejnīcas, «Maksimu» un Elizejas Laukus...

Un nu Marija bija Ņujorkā! Izdzirdusi, ka esmu apmeties Ričā, viņa atsūtīja man vēstuli, kurā ielūdza uz pusdienām savā dzīvoklī. Aicinājums skanēja:

«Dārgo Čarlij,

dzīvoju Elizejas Lauku (Medisona avēnijas) tuvumā. Varam ēst

pusdienas mājās vai iet uz «Maksimu» («Koloniju»). Vēlāk, ja vēlēsieties, brauksim uz Buloņas mežu (Centrālo parku) ...»

Neko tamlīdzīgu mes tomēr nedarījām, tikai ieturējām klusi pusdienas Marijas dzīvoklī.

Atgriezos atkal Losandželosā, apmetos Atlētu klubā un sāku domāt par darbu. «Suņa dzīve» bija paņēmusi mazliet vairāk laika un prasījusi lielākus izdevumus, nekā biju paredzējis. Tomēr neraizējos, jo līguma izpildes beigu posmā tam visam vajadzēja izlīdzināties. Toties mani māca rūpes, kur ņemt sižetu otrai filmai. Tad man iešāvās prātā: kāpēc neizveidot komēdiju par karu? Pastāstīju šo nodomu vairākiem draugiem, bet tie tikai purināja galvu. De Mils sacīja: — Šobrīd izsmiet karu ir bīstami. — Taču ideja bija jau mani aizrāvusi, un es negudroju, vai tā ir bīstama vai ne.'

Sākumā tika plānots, ka filmai «Plecā ņemt!» būs piecas daļas. Ievadā mums vajadzēja attēlot «mājas dzīvi», vidū — «karu» un beigās «banketu», ko visi Eiropas kronētie valdnieki rīko par godu manam varoņdarbam — ķeizara sagūstīšanai. Šai brīdī es, protams, uzmostos.

No daudziem sākumā paredzētiem pirmskara un pēckara notikumiem es vēlāk atsacījos. Banketu nemaz neuzņēmām, bet «mājas dzīves» kadrus gan. Tajos panācām komisko efektu, nepasakot visu līdz galam. Šarlo ar saviem četriem bērniem soļo mājup. Uz brīdi viņš mazos pamet, nez kur nozūd un ierodas atpakaļ, slaucīdams muti un atraugādamies. Tad viņš ieiet mājā, un tūlīt kļūst redzama panna, kas iebelž nabadziņam pa galvu. Sievu skatītāji tā arī neredz, tikai virtuvē uz auklas karājas milzīgs krekls, kas ļauj spriest par viņas apjomiem.

Notikumiem ritot tālāk, Šarlo saņem iesaukšanas pavēli un ierodas uz ārstu pārbaudi, kur viņam liek izģērbties kailam. Uz pievērtām matēta stikla durvīm viņš ierauga vārdu: «Dr. Frensis». Parādās ēna, kas grasās atvērt durvis, un, domādams, ka nācējs ir sieviete, mans varonis izmūk pa otrām durvīm ārā un ieskrien veselā stikla nodalījumu labirintā, kur kantoristes cītīgi iegrimušas darbā. Kad viena no meitenēm paceļ acis, Šarlo notupstas aiz galda, bet līdz ar to kļūst redzams otrai, un galu galā iebrāžas pa citām durvīm blakus telpā ar tādiem pašiem stikla nodalījumiem. Aizklīzdams arvien tālāk un tālāk no istabas, kur nolicis drēbes, viņš beidzot

kails atrodas uz balkona, no kura paveras plata iela ar dzīvu satiksmi. Šo daļu mēs gan uzņēmām, bet neizlietojām. Uzskatīju, ka labāk parādīt Šarlo kā neievērojamu cilvēciņu bez kādas pagātnes un sākt komēdiju ar viņa dienestu armijā.

Laikā, kad filmējām «Plecā ņemti», uzplūda drausmīgs karstuma vilnis. Vienā no kadriem man bija jāierāpjas mākslīga koka dobumā, un tas nebūt nesagādāja baudu. Man nepatīk strādāt ārpus studijas, jo nepierasta apkārtne izkliedē domas. Pat mazākā vēja pūsma liedz

koncentrēties un laupa iedvesmu.

Komēdijas uzņemšana prasīja daudz laika, gatavā filma man galīgi nebija pa prātam, un es savu neapmierinātību pielipināju visiem studijas darbiniekiem. Taču tad māsu ražojumu gribēja noskatīties Duglass Fērbenkss. Viņš atnāca kopā ar kādu draugu. Es abus brīdināju, ka esmu galīgi zaudējis dūšu un taisos mest filmu papīrgrozā. Projekciju zālē bez mums trim neviena nebija. Jau pašā sākumā Fērbenkss sāka smieties, vēderu turēdams, un apstājās tikai, lai atvilktu elpu un nokāsētos. Jaukais Duglass! Viņš vienmēr bija mans atsaucīgākais skatītājs. Kad izrāde beidzās un mēs iznācām dienas gaismā, redzēju, ka viņam aiz lielas smiešanās acīs ieriesušās asaras.

— Vai tev tiešām šķiet, ka filma ir komiska? — es neticīgi ievaicājos.

Duglass pagriezās pret draugu. — Nu, ko tu par viņu teiksi? Viņš gribot izmest šo filmu papīrgrozā! — vairāk Fērbenkss negribēja ne runāt.

Filma «Plecā ņemt!» guva ārkārtīgus panākumus, iemantodama sevišķi lielu popularitāti karavīru vidū, taču atkal bija aizritējis vairāk laika, nekā paredzēts, un arī izdotas tika lielākas summas, nekā uzņemot «Suņa dzīvi». Gribēju tagad pārspēt pats sevi un uzskatīju, ka sabiedrība var man palīdzēt. Kopš biju stājies darbā, «First National» rausa milzu naudu, pieņēma režisorus un kinozvaigznes, maksājot tiem 250 000 dolāru par filmu un 50 procentu no peļņas. Viņu filmas izmaksāja lētāk un bija vieglāk uzņemamas nekā manas komēdijas — taču, dabiski, ienesa daudz mazāk peļņas kasē.

Kad ieminējos par savu plānu misteram Dž. D. Viljanīsam, «First National» prezidentam, viņš teicās ziņot to

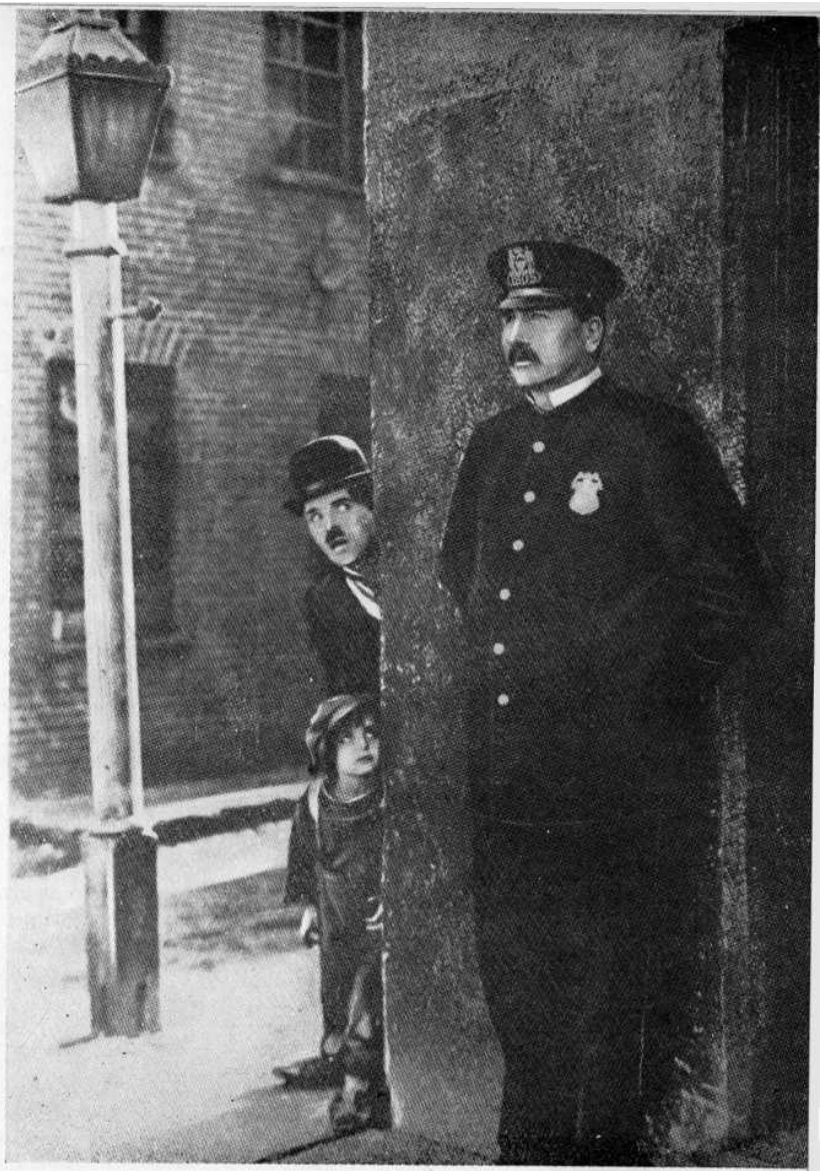

Aina no «Mazula»

Jaunības dienās

direktoriem. Negribēju daudz — tikai lai man kompensētu papildizdevumus, kas nesasniedza vairāk par liekiem desmit vai piecpadsmit tūkstošiem dolāru par filmu. Misters Viljamss sacīja, ka direktori pēc nedēļas sanākšot Losandželosā un es varēšot parunāt ar viņiem pats.

Filmu nomātāji toreiz bija rupji tirgoņi un uz filmām skatījās kā uz preci, kas maksā tik un tik jardā. Man radās iespaids, ka, aizstāvot savu plānu, es runāju labi un pārliecinoši. Paskaidroju, ka man vajadzīgs mazliet papildlīdzekļu, jo esmu izdevis vairāk, nekā domāts.

Taču tikpat labi es varēju būt neorganizēts strādnieks, kas iedomājies prasīt «Geneial Motors» vadībai algas paaugstinājumu. Kad beidzu runāt, iestājās klusums. Tad viens no direktoriem sarosījās: — Redziet, Carlij, darījums kā nekā paliek darījums, — viņš teica. — Jūs esat parakstījis līgumu, un mēs gaidām, ka jūs to izpildīsiet.

— Protams, ja jums produkcijas kvalitāte tik vienaldzīga, tad es varu izlaist divos trīs mēnešos arī sešas filmas, — es lakoniski atcirtu.

— Tā nu ir jūsu darīšana, Carlij, — viņš noteica, neizrādīdams ne mazāko satraukumu.

— Es lūdzu palielināt paredzēto summu, lai uzturētu savu darbu pienācīgajā līmenī, — es turpināju. — Neat-saucība, ar ko man te jāaastopas, liecina, ka jūs neesat ne labi psihologi, ne arī tālredzīgi komersanti. Saprotiet jel, ka jūs netirgojaties ar desām — jums ir darīšana ar radošu individualitāti. — Taču mani vārdi atdūrās kā pret mūri. Tā kā mani uzskatīja par populārāko kinoaktieri visā Amerikā, nespēju saprast direktoru nostāju.

— Manuprāt, tam ir kāds sakars ar kinorūpnieku sanāksmi, — teica mans brālis Sidnejs. — Klīst runas par visu filmu sabiedrību apvienošanos.

Otrā dienā Sidnejs apciemoja Duglasu un Mēriju. Arī viņi bija satraukti, jo viņu līgumi beidzās un «Para-mount» sabiedrība nedarīja neko, lai tos atjaunotu. Dug-lass, tāpat kā Sidnejs, uzskatīja, ka tas ir saistīts ar kino-rūpniecības apvienošanu. — Būtu labi uzdot kādam detektīvam visu uzošņāt, lai zinātu, kas īsti notiek, — viņš teica.

Vienojāmies sadabūt detektīvu. Nolīgām ļoti gudru, pievilcīgu un elegantu meiteni. Drīz viņa bija norunājusi satikšanos ar kādas lielas filmu sabiedrības vadītāju. Savā ziņojumā meitene rakstīja, ka, ejot garām minētajai personai Aleksandrijas viesnīcas vestibilā, viņa uzsmaidījusi un tad atvainojusies, ka aiz pārskatīšanās noturējusi džentlmeni par kādu senu draugu. Tovakar rūpnieks uzaicinājis viņu uz restorānu. Jaunās dāmas atskaite ļāva secināt, ka šis cilvēks ir plātīgs lielībnieks, kurš deg uzdzīves kārē. Trīs vakarus viņa gāja ar pļāpu uz restorānu, atvairīdamās ar solījumiem un aizbildinājumiem. Pa šo laiku viņa guva pilnīgu priekšstatu par to, kas norisinās filmu rūpniecībā. Minētā persona kopā ar saviem kompanjoniem pūlējās panākt, lai visas kinorūpnieku sabiedrības apvienotos vienā, kuras rīcībā būtu četrdesmit miljonu liels kapitāls un kura uz pieciem gadiem noslēgtu līgumus ar visiem Savienoto Valstu filmu iznomātājiem. Jaunais paziņa bija meitenei pavēstījis, ka viņi gribot nostādīt kinorūpniecību uz stabiliem finansiāliem pamatiem, kamēr tagad to vadot saujiņa pustraku aktieru, kas saņemot astronomiskas algas. Tāda bija apraksta būtība, un mums ar to pietika. Parādījām ziņojumu D. V. Grifi-tam un Bilam Hārtam[54], un viņu reakcija neatšķīrās no mūsējās.

Sidnejs ierosināja, lai mēs mēģinām izjaukt apvienošanos, darīdami zināmu filmu iznomātājiem, ka veidojam paši savu sabiedrību, kas paliks neatkarīga un pārdos ražojumus atklātā tirgū. Tajā laikā mēs bijām visgaišākie spīdekļi pie amerikāņu kino debesīm. īstenot projektu mēs tomēr netaisījāmies. Mūsu mērķis bija tikai aizkavēt filmu nomātājus parakstīt uz pieciem gadiem līgumu ar plānoto apvienību, jo bez kinozvaigznēm tam nebūtu nekādas nozīmes. Nolēmām, ka vakarā pirms rūpnieku sanāksmes ieradīsimies visi Aleksandrijas viesnīcas restorāna zālē uz pusdienām un tur sniegsim arī ziņojumu presei.

Vakars pienāca, un Mērija Pikforda, D. V. Grifits, V. S. Hārts, Duglass Fērbenkss un es apsēdāmies pie galda plašajā restorāna telpā. Efekts bija satriecošs. Dž. D. Viljamss, kas, neko nenojauzdams, pirmais iegriezās paēst, ieraudzījis mūs, aši izmetās atkal ārā. Cits pēc cita durvīs parādījās rūpnieki, bet, palūkojušies uz mums, veikli aizsteidzās projām. Mēs tikmēr sēdējām, tērgādami par fantastiskiem finansiāliem darījumiem un zīmēdami uz galdauta astronomiskas summas. Tikko zālē uznira kāds no rūpniekiem, Duglass pēkšņi sāka melst blēņas. — Patlaban visai lielu nozīmi gūst kāposti ar zemesriekstiem un dažādas ēdamlietas plus cūkgaļa, — viņš skaļi pavēstīja. Grifits un Bils Hārts droši vien nosprieda, ka mans draugs sajucis prātā.

Drīz vien mūsu galdu ielenca kādi seši preses pārstāvji, kuriem mēs pastāstījām, ka esam nolēmuši dibināt sabiedrību «United Artists», lai pasargātu savu neatkarību un aizstāvētos pret plānoto lielo monopolu. Avīzes mūsu ziņojumu iespieda pirmajās lappusēs.

Nākamajā dienā vairāku filmu sabiedrību vadītāji piedāvājās atstāt savus posteņus un kļūt par mūsu uzņēmuma prezidentiem ar mērenu algu un zināmu procentu no peļņas. To redzēdami, nolēmām projektu īstenot. Tā tika izveidota «United Artists Corporation».

Norunājām tikties pie Mērijas Pikfordas. Visi ieradāmies ar saviem advokātiem un antreprenieriem. Sanāksme iznāca krietni plaša, un runāt vajadzēja tīri kā publikas priekšā. Patiesi ikreiz, kad bija jābilst vārds, jutos gluži nervozs. Taču visai stipri mani pārsteidza Mērijas juristes un komersantes talants. Viņai nebija svešs neviens termins: ne amortizācija, ne akciju paveidi, ne kas cits. Viņa orientējās visos apvienošanās līguma noteikumos, izprata juridiskās pretruifas 7. lappuses A paragrāfa 27. punktā un lietišķi apcerēja daļējo sakrišanu un nesaskaņas D paragrāfa 24. punktā. Tādās reizēs viņa mani drīzāk skumdināja nekā viesa apbrīnu, jo no šāda viedokļa «Amerikas mīlule» man bija gluži sveša. Nekad neaizmirsīšu kādu no viņas izteicieniem. Svinīgi uzrunādama mūsu pārstāvi, Mērija pasludināja: «Džentlmeņi, mums pienākas...» Es sāku smieties kā kutināts un, gauži sajūsmināts, atkārtoju: — Mums pienākas! Dzirdiet jel, mums pienākas!

Par spīti Mērijas skaistumam viņai piemita izveicīgas komersantes slava. Atceros, ka Meibla Normana, mūs abus iepazīstinādama, teica: — Šī ir Hetija Grīna[17] alias Mērija Pikforda.

Es šajās veikalu sanāksmēs biju tīrā nulle. Par laimi, brālis darījumos orientējās tikpat veikli kā Mērija; taču visapķērīgākais izrādījās šķietami vienaldzīgais, labsirdīgi smaidošais Duglass. Kamēr advokāti strīdējās par dažādiem juridiskiem sīkumiem, viņš mēdza mest kūleņus līdzīgi skolaspuikain — taču, kad lasīja apvienošanās līguma punktus, mans draugs nepalaida garām ne mazākā nieka.

To rūpnieku vidū, kas bija ar mieru atstāt savus līdzšinējos posteņus un pārnākt uz mūsu sabiedrību, bija Ādolfs Cukors, «Pc.Tam.ount» prezidents un dibinātājs. Viņš bija spilgta personība, jauks, mazs vīriņš, kas gan izskatā, gan enerģijas pārpilnībā atgādināja Napoleonu. Runādams par veikala darījumiem, viņš kļuva dramatisks un līdz ar to neatvairāms. — Jums, — viņš teica savā ungāru akcentā, — jums tak ir nenoliedzamas tiesības saņemt par savām pūlēm visus iespējamos labumus, jo jūs tak esat mākslinieki! Jūs radāt! Ļaudis tak nāk skatīties nevienu citu kā tieši jūs. — Tam mēs kautri piekritām. — Manuprāt, — viņš turpināja, — jūs dibināsiet visiespaidīgāko filmu sabiedrību, ja vien — ja vien, — viņš uzsvēra, — tā pienācīgi tiks vadīta. Jūsu radošais spēks virzīs uzņēmumu no vienas puses, manējais — no otras. Kas var būt vēl jaukāks?

Tādā garā misters Cukors turpināja savu sapņu un cerību aprakstu, aizraudams arī mūs; viņš atzinās gan, ka plānojis apvienot kā teātrus, tā studijas, taču labprāt atmetīšot tam visam ar roku un piedalīšoties likteņa loterijā kopā ar mums. Mūsu labvēļa runa bija spraiga un tēvišķīga: — Jūs domājat, ka es esmu jūsu ienaidnieks! Nebūt ne, esmu jūsu — mākslinieku draugs. Neaizmirstiet, ka es biju pirmais, kas paredzēja turpmāko notikumu gaitu! Kas iztīrīja jūsu pielūžņotās pieccentu zālītes? Kas ielika tajās plīša krēslus? Es biju tas, kas uzbūvēja pirmos grandiozos kinoteātrus, kas pacēla cenas un sagādāja jums iespēju pelnīt par jūsu filmām dzīvu naudu. Un tomēr tieši jūs gribat sist mani krustā!

Cukoram piemita gan aktiera, gan komersanta talants. Viņš tika izveidojis lielāko teātru sabiedrību pasaulē. Bet, tā kā viņš gribēja iegūt mūsu uzņēmuma akcijas, no sarunām nekas neiznāca.

Pusgadu Mērija un Duglass vieni paši filmēja jaunajai sabiedrībai, kamēr man vēl bija jāpabeidz sešas komēdijas «First National» kompānijai. Tās vadītāju cietsirdīgā nostāja bija mani tā sarūgtinājusi, ka darbs nekādi nevirzījās uz priekšu. Piedāvāju atpirkt savu līgumu, atļaujot uzņēmējiem nopelnīt simt tūkstošu dolāru, taču viņi nebija ar mieru.

Tā kā Mērija un Duglass bija vienīgie, kas pārdeva savas filmas ar mūsu uzņēmuma starpniecību, viņi pastāvīgi žēlojās, ka es,

neieguldīdams savu darba tiesu, uzveļot viņiem gaužām smagu nastu. Viņi izplatīja kino-lentas par ļoti zemu cenu — divdesmit centiem jardā, līdz ar ko sabiedrības zaudējumi galu galā sasniedza veselu miljonu dolāru. Taču mana pirmā filma «Zelta drudzis» tūlīt sedza deficītu, Mērija un Duglass aizmirsa nodarītās pārestības un nemūžam vairs nesūdzējās.

Karš tagad trakoja visā savā negantajā bardzībā. Eiropu plosīja slepkavību un iznīcināšanas kāre. Militārajās nometnēs cilvēkus mācīja, kā doties uzbrukumā ar bajonetēm — kā kliegt, kā mesties uz priekšu, kā iegrūst durkli ienaidniekam vēderā un kā šaut, lai izdabūtu to ārā, ja tas aizķeras cirksnī. Histērija sasniedza augstāko pakāpi. Cilvēkus, kas izvairījās no iesaukšanas, notiesāja uz pieciem gadiem. Ikvienam vajadzēja nēsāt līdzi reģistrācijas karti. Valkāt civilas drēbes bija kauns, jo gandrīz visi jaunie vīrieši staigāja uniformās, un, ja kāds to nedarīja, viņam tūlīt varēja uzprasīt reģistrācijas karti, bet ik sievietei bija tiesības nosaukt viņu par gļēvuli.

Daži laikraksti nosodīja mani, ka es nepiedalos karā, citi turpretim aizstāvēja, pavēstīdami, ka es kā komiķis esot daudz noderīgāks, nekā kalpojot karavīru rindās.

Amerikāņu armija, ar svaigiem spēkiem ieradusies Francijā, alka tūlīt izmēģināt roku un, neuzklausījusi angļus un frančus ar viņu triju gadu ilgo, asiņaino sadursmju pieredzi, drosmīgi un vīrišķīgi metās kaujā, maksādama par to ar simtiem tūkstošiem kritušo. Nedēļām ilgi pienāca ļaunas vēstis; laikraksti iespieda garus nogalināto un ievainoto sarakstus. Tad iestājās pārtraukums, un amerikāņi, tāpat kā pārējie sabiedrotie, dubļos un asinīs mirkdami, nīka ierakumos.

Beidzot sabiedrotie sāka virzīties uz priekšu. Mūsu karodziņi kartēs sakustējās. Ik dienas tos dedzīgi vēroja veseli ļaužu pūļi. Tad nāca pārrāvums, taču tas prasīja milzīgus upurus. Avīzēs parādījās lieli, melni uzraksti: «Ķeizars bēg uz Holandi!» Pēc tam visu pirmo lappusi aizņēma divi vārdi: «Parakstīts pamiers!» Es biju savā istabā Atlētu klubā, kad atlidoja jaunās vēstis. Lejā ielās izcēlās ellišķīga kņada; automobiļi taurēja, fabriku sirēnas svilpa, trompešu rēkoņa neapklusa augu dienu un nakti. Pasaule aiz prieka zaudēja prātu — cilvēki dziedāja, dejoja, apskāvās un skūpstījās, sirdīm plūstot pāri mīlā. Beidzot bija iestājies miers!

Dzīvot bez kara likās tikpat kā pēkšņi izkļūt no cietuma. Bijām tā iedresēti un pieradināti pie disciplīnas, ka mēnešiem ilgi baidījāmies iziet uz ielas bez reģistrācijas kartēm. Sabiedrotie tomēr bija uzvarējuši — lai ko tas arī nozīmēja. Taču viņiem trūka pārliecības, ka uzvara patiešām nesīs sev līdzi mieru. Viens likās skaidrs: civilizācija nekad vairs nevarēs būt tāda, kādu mēs to pazinām agrāk, — šis laikmets pagājis. Pagātnē nogrimušas bija arī tam raksturīgās pieklājības normas, kaut gan jāatzīst, ka ar šādu iestādījumu

pārpilnību nav varējusi lepoties neviena ēra.

SEŠPADSMITĀ NODAĻA

Par manu darbinieku it kā nemanot kļuva Toms He-ringtons. Viņam bija lemta zināma loma dramatiskajās izmaiņās, kas pēc kāda laika notika manā dzīvē. Agrāk Toms bija strādājis par garderobistu un palīgu citos darbos pie mana drauga Berta Klārka — angļu varietē komiķa, ko tika angažējusi Kīstounas sabiedrība. Bērts, lielisks pianists, bet nenoteikts un nepraktisks cilvēks, reiz pierunāja mani dibināt kopā ar viņu nošu izdevēju firmu. Noīrējām istabu kādas iestāžu ēkas ceturtajā stāvā pilsētas centrā un izlaidām pāris tūkstošu lielā metienā divas drausmīgi sliktas dziesmas un dažus citus manus muzikālus sacerējumus. Pēc tam sākām gaidīt pircējus. Uzņēmums balstījās uz līdztiesīgiem pamatiem un bija gluži neprātīgs. Šķiet, mēs pārdevām trīs eksemplārus, vienu Čarlzam Kedmenam, amerikāņu komponistam, di-vūs — pilnīgi nejaušiem pircējiem, kam, dodoties pa kāpnēm lejup, gadījās iet garām mūsu kantorim.

Klārks nodeva «firmu» Heringtona uzraudzībā, taču pēc mēneša, kad Berts atgriezās Ņujorkā, to slēdza. Toms tomēr palika, paziņodams, ka gribot strādāt manā labā tāpat, kā iepriekš strādājis Klārkam. Man par izbrīnu viņš pastāstīja, ka nekad neesot saņēmis no Klārka algu, Berts maksājis tikai iztikas izdevumus, kas nepārsnieguši septiņus astoņus dolārus nedēļā. Būdams veģetārietis, He-ringtons pārtika vienīgi no tējas, maizes, sviesta un kartupeļiem. Šāds atklājums man, protams, likās briesmīgs, un par laiku, ko Toms bija pavadījis mūsu nošu izdevēju kantorī, es viņam izmaksāju kārtīgu algu. Tā kādreizējais Berta kalpotājs kļuva par manu palīgu, sulaini un sekretāru.

Viņš bija maiga rakstura, nenosakāma vecuma, mīklainas dabas cilvēks ar svētajam Franciskam līdzīgu laipnu, askētisku seju, plānām lūpām un augstu pieri. Uz pasauli viņš šķita lūkojamies ar skumju objektivitāti. Šis noslēpumainā rakstura bohēmietis bija cēlies no īriem un lielāko mūža daļu pavadījis Ņujorkas austrumu rajonos, taču likās vairāk piemērots klosterim nekā dzīvei kino-pilsētiņas gūzmā.

Rītos viņš mēdza ierasties Atlētu klubā ar manu pastu un avīzēm un pasūtīt brokastis. Dažkārt, neteikdams ne vārda, Toms atstāja pie gultas grāmatas — Lefkadio Hērnu un Frenku Herisu, autorus, par kuriem es neko nebiju dzirdējis. Pēc Toma pamudinājuma izlasīju Bosvela «Džon-sona dzīvi» — Heringtons smējās, ka tā palīdzēšot man vakaros ātrāk iemigt. Neuzrunāts viņš pats muti vaļā ne-pleta un, kad es brokastoju, ļoti taktiski prata turēties sānis. Toms kļuva par manas eksistences sine qua non[18]. Man tikai vajadzēja ieminēties, ka kaut kas jāizdara, kad viņš jau pamāja ar galvu, un lieta bija darīta.

Ja reiz, kad es tieši grasījos doties projām, Atlētu klubā

neiešķindētos tālrunis, mans dzīves ceļš varbūt ievirzītos citādi. Zvanīja Sems Goldvins[55] un aicināja mani atbraukt uz viņa jūrmalas māju izpeldēties. Ritēja 1917. gada otrā puse.

Tā bija jautra, jauka pēcpusdiena. Atceros, ka atnāca daiļā Oliva Tomasa un daudzas citas skaistules. Pēc brīža ieradās vēl viena meitene, vārdā Mildreda Herisa. Viņu pavadīja kāds misters Hems. Nodomāju, ka atnācēja ir daiļa. Nez kas ieminējās, ka viņai bijusi aizraušanās ar Eliotu Deksteru[56], kurš arī atradās viesu vidū. Ievēroju, ka Mildreda visu pēcpusdienu met uz viņu acis. Tomēr Deksters nelikās par meiteni daudz zinis. Līdz mājās braukšanas brīdim viņa man izgāja gluži no prāta, taču tad mis Herisa pēkšņi pavaicāja, vai es nevarot aizvest viņu uz pilsētu: viņa esot sastrīdējusies ar draugu un tas jau aizgājis projām.

Mašīnā pa jokam iebildu, ka varbūt viņas draugs jūt greizsirdību pret Eliotu Deksteru. Mildreda atzinās, ka Eliots viņai liekoties brīnišķīgs.

Nopratu, ka šī naivā ķircināšanās ir neapzināts sievietes paņēmiens izraisīt pret sevi interesi. — Viņš var būt ļoti laimīgs, —'es nosmējos. Pļāpājām tikai, lai braucot nebūtu jāklusē. Mis Herisa pastāstīja, ka strādājot pie Lūisa Vē-bera un patlaban tēlojot galveno lomu kādā «Paramount» filmā. Tomēr, izlaizdams Mildredu ārā pie viņas dzīvokļa, nospriedu, ka jaunā skuķe ir ļoti muļķīga, un atvieglots atgriezos Atlētu klubā, priecādamies, ka varu būt viens. Taču nepagāja vairāk par piecām minūtēm, kad iezvanījās tālrunis. Runāja mis Herisa. — Gribēju tikai pavaicāt, ko jūs darāt, — viņa naivi teica.

Brīnījos par viņas rīcību: vienaldzīgs vērotājs varētu nodomāt, ka mēs jau labu laiku esam nez cik tuvās attiecībās. Sacīju, ka paēdīšu savā istabā pusdienas un tad tūlīt likšos gultā un lasīšu grāmatu.

— C! — viņa bēdīgi novilka un noprasīja, kādu grāmatu es lasīšot un kāda izskatoties mana istabaˆ Viņa lieliski varot iztēloties, kā es viens pats sēžot, omulīgi ieritinājies gultā.

Mildredas sentimentālā aušība pielipa arī man, un es sāku runāt šādus tādus amizantus niekus.

— Kad es jūs atkal redzēšu? — mis Herisa vaicāja. Es jokodams pārmetu, ka viņa izturas nodevīgi pret Eliotu. Mildreda savukārt apliecināja, ka Deksters viņai nemaz tik ļoti nepatīkot. Tas izmainīja manu iepriekšējo apņemšanos, un es uzaicināju meiteni uz restorānu pusdienās.

Lai gan viņa tovakar bija patīkama un jauka, tomēr neiekveldināja sajūsmā, kādu parasti iedveš glītas meitenes klātbūtne. Viņa varēja interesēt mani vienīgi kā sieviete, turpretī par romantisku pieeju, ko Mildreda, acīm redzot, gaidīja, nebija ko sapņot.

Nedomāju par mis Herisu līdz nedēļas vidum, kad He-ringtons ieminējās, ka viņa zvanījusi. Tā tas arī varbūt paliktu, ja Toms garām

ejot nepieminētu, ko teicis šoferis: proti, ka es aizbraucis no Sema Goldvina mājās ar visskaistāko meiteni, kādu viņš jebkad redzējis. Muļķīgā piezīme iekairināja manu lepnumu — un ar to sākās. Raibā rindā aizvirpuļoja pusdienas, deju vakari, mēness naktis, vizināšanās pa okeānu un notika neizbēgamais — Mil-dreda sāka raizēties par savu veselību.

Lai ko Toms Heringtons domāja, viņš to paturēja pie sevis. Kādu rītu, kad viņš bija atnesis brokastis, es nevērīgi izmetu, ka gribu precēties. Toms nepamirkšķināja ne acu.

— Kurā dienā? — viņš mierīgi pajautāja.

— Kas mums ir pašreiz?

— Otrdiena.

— Nu, tad, teiksim, piektdien, — sacīju, neatraudams skatienu no avīzes.

— Laikam tā ir mis Herisa.

— Jā.

Toms lietišķi palocīja galvu. — Vai gredzens jums ir?

— Nē, būtu labi, ja jūs to pagādātu un nokārtotu visas iepriekšējās formalitātes — tikai dariet to bez trokšņa.

Viņš atkal pamāja ar galvu, un mans nodoms vairs netika pieminēts līdz pat kāzu stundai. Toms norunāja, ka mūs salaulās piektdien, pulksten astoņos.

Tovakar ilgi strādāju studijā. Pulksten pusastoņos paviljonā klusi ienāca Toms un iečukstēja ausī: — Neaizmirstiet, astoņos jums norunāta tikšanās — Juzdamies, it kā grimtu bezdibenī, noņēmu grimu un, Heringtonam palīdzot, apģērbos. Kamēr nebijām iesēdušies mašīnā, nerunājām ne vārda. Tad viņš paskaidroja, ka man jāsatiekas ar mis Herisu mistera Spārka — vietējā laulību reģistratora mājā.

Kad ieradāmies tur, Mildreda jau sēdēja hollā. Mums ienākot, viņa skumji pasmaidīja, un man kļuva meitenes mazliet žēl. Mana līgava bija ģērbusies vienkāršā, tumšpelēkā kostīmā un izskatījās ļoti skaista. Heringtons aši iespieda man saujā gredzenu, un kāds garš, slaids, laipns un sirsnīgs cilvēks ieveda mūs otrā istabā. Tas bija misters Spārks. — Ziniet, Čarlij, — viņš sacīja, — jums neapšaubāmi ir lielisks sekretārs. Tikai pirms pusstundas uzzināju, ka laulājamais esat jūs.

Ceremonija noritēja ārkārtīgi vienkārši un lietišķi. Gredzenu, ko Heringtons tika iespiedis man delnā, es uzvilku Mildredai pirkstā. Tagad bijām vīrs un sieva. Ceremonija beidzās. Kad jau gatavojāmies doties projām, misters Spārks atgādināja: — Čarlij, neaizmirstiet savu līgavu noskūpstīt.

— Jā, protams. — Un es pasmaidīju.

Manas izjūtas nebija skaidras. Apjautu, ka esmu iepinies muļķīgu, neloģisku un nevajadzīgu apstākļu tīklos un noslēdzis derību, kam nav

īsta pamata. Taču tiku allaž ilgojies pēc sievas, un Mildreda bija jauna un glīta, nepilnus deviņpadsmit gadus veca, tāpēc, lai gan man bija divdesmit deviņi, varēja cerēt, ka viss ievirzīsies pareizās sliedēs.

Nākamajā rītā gāju uz studiju ar smagu sirdi. Sastapu tur Ednu Perviensu; viņa bija izlasījusi rīta laikrakstus un, kad es soļoju garām ģērbtuvei, pienāca pie durvīm. — Apsveicu, — viņa klusi sacīja.

— Paldies, — atbildēju un devos tālāk uz savu ģērb-istabu. Ednas izturēšanās mani mulsināja.

Duglasam atzinos, ka Mildreda nav nekāds spīdeklis pie prāta debesīm. Piebildu, ka nevēlos, lai mana sieva būtu staigājoša enciklopēdija, — intelektuālus stimulus varu smelties bibliotēkā. Taču zem šīs optimistiskās teorijas pārklāja slēpās bažas: vai laulības dzīve netraucēs man strādāt? Mildreda gan bija jauna un skaista, bet vai tiešām man vienmēr vajadzēs tupēt viņai pie sāniem? Vai es to vēlos? Nespēju nekur saskatīt šai problēmai atrisinājumu. Lai gan pirms kāzām mīlestība pagāja man secen, tomēr tagad, būdams apprecējies, gribēju, kaut šīs jūtas mani apciemotu un kaut laulība izrādītos laimīga.

Mildreda turpretī kopdzīvi uzskatīja par tādu pašu bur-vigi satraucošu dēku kā pirmās godalgas iegūšanu skais-tumkaralieņu konkursā. Viņai tā likās līdzīga pasakai, kuras lasa grāmatās. īstenību mana sieva neparko nespeja aptvert. Mēģināju nopietni runāt par turpmākajiem plāniem, bet velti. Viņa mūžam bija kā apmāta.

Nākamajā dienā pēc mūsu kāzām Luī Maiers no sabiedrības «Metro-Goldwyn-Mayer» uzsāka ar Mildredu sarunas, piedāvādams noslēgt līgumu par 50 000 dolāriem gadā. Šai laikā Mildredai vajadzētu piedalīties sešās filmās. Mēģināju pierunāt savu jauno sievu dokumentu neparakstīt. Teicu: — Ja gribi turpināt darbu kinematogrāfijā, es varu tev sagādāt piecdesmit tūkstošus dolāru par vienu filmu.

Mildreda tikai smaidīja mīklaini kā Mona Liza mņ lai es sacītu ko sacīdams, piekrītot locīja galvu, taču vēlāk ņēma un parakstīja līgumu.

Visvairāk mani izmisumā dzina tas, ka viņa allaž piekāpās un māja ar galvu, bet tad rīkojās gluži pretēji. Dusmojos kā uz viņu, tā Maieru, kas uzklupa Mildredai ar līgumu, pirms paspēja nožūt tinte mūsu laulības licencē.

Pagāja apmēram mēnesis, Mildredai radās dažādas nesaprašanās ar sabiedrību, un viņa gribēja, lai es sastopos ar Maieru un sarežģījumus nokārtoju. Pateicu, ka tas ir pilnīgi izslēgts. Taču viņi! jau bija ieaicinājusi Maieru pusdienās. Kuru katru brīdi kinorūpniekiem vajadzēja būt klāt. Kvēloju niknumā un sašutumā. — Ja tu viņu atvedīsi šurp, es sarunāšu rupjības. — Nebiju vēl lāgā pabeidzis teikumu, kad nošķindēja parādes durvju zvans. Es kā trusis iešmaucu ar stiklu apjumtā oranžērijā, kas atradās blakus dzīvojamajai

telpai. Otras izejas no tās nebija.

Likās, ka slapstos tur bezgala ilgi. Mildreda ar Maieru pa to laiku sēdēja blakus dzīvojamajā istabā un runāja par darījumiem. Man tā vien šķita, ka Luī jūt manu tuvumu, jo viņa valodas izklausījās pamācošas un tēvišķīgas. Pēc īsa klusuma brīža dzirdēju pieminam mani. Mildreda ieteicās, ka es tik drīz nebūšot mājās. Pēc tam. dzirdēju viņus pieceļamies un ar šausmām iedomājos, ka viņi var ienākt blakus telpā un atrast mani tur. Nolēmu izlikties aizmidzis. Tomēr Maiers atvainojās un aizgāja, tā arī nepalicis uz pusdienām.

Pec kāzām izrādījās, ka Mildredas raizes bijušas nepamatotas. Pagāja vairāki mēneši, kuru laikā es pabeidzu tikai trīsdaļīgo komēdiju «Saules pusē», un arī šis darbs man likās tikpat kā zobu sāpes. Precības, bez šaubām, bija ietekmējušas manas jaunrades spējas. Pēc «Saules pusē» mana fantāzija bija galīgi apsīkusi, un nezināju, kur ņemt idejas.

Vienīgā izklaidēšanās šai izmisuma pilnajā stāvoklī bija Orfeja teātris, un tur es reiz ieraudzīju kādu dejotāju ekscentriķi. Pats viņš ne ar ko īpaši neizcēlās, taču beidzis uzveda līdzi paklanīties savu mazo dēlēnu, četrus gadus vecu puišelīti. Palocījies līdz ar tēvu, zēns pēkšņi paspēra pāris jocīgu dejas solīšu, viszinīgi palūkojās uz publiku, pamāja ar roku un aizskrēja projām. Skatītāji auroja aiz sajūsmas, tā ka bērnam bija jāiznāk atkal. Šoreiz viņš uzsāka pavisam savādāku deju, kas cita bērna izpildījumā varbūt liktos neglīta. Taču Džekijs Kūgans[54] bija apburošs un publiku, vārda pilnā nozīmē, savaldzināja. Lai ko zēns darīja, viss viņam iznāca pievilcīgi.

Atcerējos mazuli pēc nedēļas, kad kopā ar saviem aktieriem sēdēju paviljonā, joprojām meklēdams ierosmi nākamajai filmai. Toreiz bieži uzturējos kopā ar biedriem, jo viņu klātbūtne un atsaucība mani stimulēja. Tanī dienā biju galīgi iestidzis purvā, jutos noguris un par spīti draugu pieklājīgajiem Smaidiem zināju, ka manas pūles ir visai neauglīgas. Domas vienā laidā novirzījās sānis, un es pieminēju Orfeja teātrī redzēto un mazo zēnu Džekiju Kūganu, kas bija iznācis līdzi tēvam paklanīties.

Kāds teicās lasījis rīta laikrakstos, ka Džekiju Kūganu angažējis filmai Rosko Arbakls. Šī ziņa ķēra mani kā zibens spēriens. — Dieviņ tētīt! Kāpēc tas man neienāca prātā? — Filmā mazais būtu tieši lielisks! Ņēmos uzskaitīt zēna iespējas un izdomāt visādus trikus un situācijas, kur es varētu viņu izmantot.

Idejas mācās virsū kā melns mākonis. — Vai varat iedomāties, kā mazulis staigā pa ielām un dauza logus, lai pēc tam klaidonim stikliniekam būtu iemesls nākt tos labot? Cik brīnišķīgi būtu parādīt, kā puišelis dzīvo kopā ar klaidoni un kādās dēkās viņi abi iepinas!

Nosēdēju cauru dienu, sīki izprātodams sižetu un aprakstīdams vienu ainu pēc otras, kamēr aktieri raudzījās manī pavisam greizi un

brīnījās, kāpēc es tik bezgalīgi jūsmoju par iespējām, kas tā vai tā palaistas garām. Stundām ilgi ņēmos, gudrodams situācijas un darbību. Taču tad pēkšņi apķēros: — Bet kāda tam jēga? Arbakls viņu angažējis un droši vien taisās darīt apmēram to pašu, ko es. Kāds muļķa pauris esmu bijis, neaptverdams to iepriekš!

Augu pēcpusdienu un vakaru man neizgāja no galvas iespējas, ko būtu pavēris sižets, ja tajā varētu iesaistīt zēnu. Nākamajā rītā, galīgi nomākts, sasaucu aktierus uz mēģinājumu — kāpēc, to dievs vien zina, jo ko gan lai es būtu mēģinājis! Sēdējām visi kopā uz skatuves. Garastāvoklis bija zem nulles.

Kāds ierosināja, ka man vajadzētu pamēģināt dabūt citu puiku — varbūt mazu nēģerēnu. Taču es šaubu pilns purināju galvu. Būtu grūti sameklēt bērnu ar tik spilgti izteiktu individualitāti kā Džekijam.

Ap pusdivpadsmitiem aizelsies un uztraukts paviljonā iedrāzās Kārlails Robinsons, mūsu reklāmas nodaļas vadītājs. — Ārbakls angažējis nevis Džekiju Kūganu, bet tēvu, Džeku Kūganu! — viņš iesaucās.

Pielēcu kājās. — Žigli! Padabūjiet tēvu pie tālruņa un sakiet, lai tūlīt brauc šurp, sakiet, ka jānokārto visai svarīgs jautājums!

Jaunās ziņas mūs visus it kā elektrizēja. Daži pienaca man klāt un aiz lielas sajūsmas sita pa plecu. Kantora darbinieki, izdzirduši, kas noticis, arī ieradās paviljonā mani apsveikt. Taču Džekijs vēl nebija angažēts; joprojām pastāvēja iespēja, ka Arbaklam varētu pēkšņi iešauties prātā kas līdzīgs. Tāpēc liku Robinsonam pa tālruni izteikties ļoti piesardzīgi un neieminēties ne pušplēsta vārda par mazo «pat tēvam, kamēr tas nebūs ieradies te; pasakiet tikai viņam, ka darījums ļoti steidzams un ka mums nākamās pusstundas laikā ar viņu jāsatiekas. Ja nu viņš nevar atrauties no darba, tad aizejiet pie viņa uz studiju. Bet, kamēr viņš neierodas pie mums, tikmēr neko neatklājiet.» Mani ļaudis ar pūlēm sameklēja misteru Kūganu (studijā viņa nebija), bet es pa to laiku divas stundas dabūju nīkt mokpilnā neziņā.

Beidzot pārsteigts un apjucis parādījās Džekija tēvs. Satvēru viņu aiz rokām. — Viņš sacels sensāciju! Tā kas vēl nav redzēts! Lai viņš piedalās šai vienā filmā, tad tik jūs redzēsiet! — es turpināju savu nesakarīgo ārdīšanos.

Kugans droši vien nosprieda, ka esmu muļķa prātā. — Tā nesīs jūsu dēlam pasaules slavu!

— Manam dēlam?

— Jā, jūsu dēlam, ja vien jūs ļausiet man viņu izmantot šai filmā.

— Kāpēc ne? Ņemiet vesels to knēveli, — viņš atteica.

Bērni un suņi, stāsta, esol vislabākie filmaktieri, un tā arī ir. Iesēdiniet divpadsmit mēnešu vecu zīdaini vanniņā, iemetiet tur ziepju gabaliņu, un jūs redzēsiet, ka mazuļa pūles to satvert izraisīs veselas smieklu brāzmas. Visi bērni ir zināmā mērā ģeniāli — jāprot tikai

viņus pamudināt to parādīt. Ar Džekiju bija viegli. Viņam vajadzēja iemācīt vienīgi dažus pantomīmas pamatlikumus. Zēns apguva tos visai ātri. Viņš prata apveltīt darbību ar jūtām un jūtas ar darbību un varēja atkārtot ainu vēl un vēlreiz, nezaudējot dabiskumu.

«Mazulī» ir epizode, kur puišelis grasās sviest logā akmeni. No aizmugures viņam piezogas klāt polismens. Atvēzēdams roku atpakaļ, zēns pieskaras polismena svārkiem. Palaidnis paveras uz likuma sargu, rotaļīgi pamet akmentiņu gaisā, saķer to, nevainīgā izskatā aizlingo projām, palēnītiņām sāk virzīties uz priekšu un pēc pāris soļiem nadzīgi laiž ļekas vaļā.

Izstrādājis ainas detaļas, liku Džekijam mani vērot un paskaidroju, kas jādara: — Paņem akmeni, tad palūkojies uz logu un sagatavojies drāzt metamo tieši stiklā. Pēc tam tu atvēzējies un aizķer polismena svārkus; tu patausti pogas, tad paveries augšup un, ieraudzījis, kas tas par putnu, rotaļādamies pasvaidi akmentiņu gaisā, tad aizlidini to projām, sāc palēnām iet, it kā nekas nebūtu bijis, un pēkšņi ņem kājas pār pleciem.

Džekijs epizodi izmēģināja reizes trīs vai četras. Beidzot viņš tehniku apguva tiktāl, ka izjūta nāca līdzi pati no sevis. Citiem vārdiem sakot, darbība izraisīja jūtas. Tā bija viena no veiksmīgākajām Džekija ainām un viens no labākajiem filmas kadriem.

Protams, viss tik viegli rokās nedevās. Visvienkāršākās epizodes, kā bieži notiek, sagādāja mazulim grūtības. Reiz gribēju, lai Džekijs gluži dabiski pašūpojas pie durvju roktura, bet, tā kā viņam nekā nevajadzēja domāt, viņš kļuva nedrošs, un mēs šo vietu izmetām ārā.

Ir grūti tēlot dabiski, ja tai pašā laikā nav jādomā līdz. Klausīties uz skatuves arī ir grūti; amatieris sliecas pārāk saasināt uzmanību. Kamēr Džekija prāts bija nodarbināts, puisēns tēloja lieliski.

Džekija tēva līgums ar Arbaklu drīz izbeidzās, tāpēc viņš varēja uzturēties mūsu studijā pie dēla. Vēlāk Džeks naktspatversmes ainā tēloja kabatas zagli. Dažkārt tēvs izrādījās visai noderīgs. Kādā skatā, kur divi darba nama uzraugi grasās bērnu man atņemt, mēs gribējām, lai Dže-kijs patiešām nobirdina kādu asaru. Stāstīju viņam visādus sirdi plosošus notikumus, bet Džekijs bija ļoti jautrā garastāvoklī un palaidņojās. Kādu stundu pagaidījis, tēvs teica: — Tūlīt viņš man pinkšķēs kā pēc notīm.

— Tikai nebiedējiet viņu un nesitiet, — juzdamies vainīgs, lūdzos.

— Nē, nē, — tēvs apliecināja.

Džekijs uzvedās tik līksmi, ka man trūka drosmes palikt un skatīties, ko tēvs darīs, tāpēc devos uz ģērbistabu. Pēc īsa brīža dzirdēju, kā puišelis skaļi raud.

— Kārtībā, — pavēstīja tēvs.

Šai ainā es glābu mazo no darba nama uzraugiem; viņam

vajadzēja raudāt, bet man paņemt viņu uz rokām un skūpstīt. Kad viss beidzās, pavaicāju tēvam: — Kā jums izdevās mazo saraudināt?

— Teicu viņam: ja viņj nedīks, mēs būsim spiesti aizvest viņu projām no studijas un patiesi aizsūtīt uz darba namu.

Pagriezos pret Džekiju un mierinādams paņēmu zēnu klēpī. Viņa vaigi joprojām bija mitri no asarām. — Mēs tevi neatdosim nevienam, — teicu.

— Es jau zinu, — viņš čukstēja. — Tētis tīšām mānījās.

Gaverners Moriss, īsu stāstu autors, kas bija sarakstījis scenārijus daudzām filmām, bieži ielūdza mani pie sevis. «Gavijs», kā mēs mēdzām viņu dēvēt, bija atsaucīgs, valdzinošs cilvēks, taču, kad pastāstīju viņam par «Mazuli» un filmas formu, kur burleska mijas ar sentimentu, viņš teica: — Tas neiedarbosies. Formai jābūt tīrai — vai nu burleskai, vai drāmai; jaukt nevar, citādi viens no sižeta elementiem neaizies līdz skatītāju apziņai.

Iedegās tīri vai dialektiska diskusija. Sacīju, ka pāreja no burleskas uz sentimentu ir atkarīga no režisora jūtu dzīves un ieskatiem par ainu izkārtojumu, ka forma neeksistē iepriekš, bet tiek radīta, un, ja mākslinieks patur prātā reālo dzīvi un no sirds tai tic, tad filma būs pārliecinoša, lai kādi elementi tajā būtu ietverti. Protams, es šo teoriju varēju pamatot vienīgi uz intuīciju. Kinomākslā līdz šim bija izmantota satīra, farss, reālisms, naturālisms, melodrāma un pasaka, turpretī rupjas burles-kas un sentimenta apvienojums, ko es ievedu «Mazulī», izrādījās jaunināj ums.

Kad ritēja jau filmas montēšanas darbi, studiju apmeklēja Semjuels Reševskis, septiņus gadus vecais pasaulslavenais šaha čempions. Viņam vajadzēja piedalīties Atlētu klubā simultānspēlē pret divdesmit šahistiem. Mazā Reševska pretinieku vidū atradās arī Kalifornijas čempions doktors Grifits. Zēnam bija kalsna, bāla, sasprindzināta maza sejiņa ar lielām acīm, kuras kareivīgi vērās svešiniekos. Tiku brīdināts, ka mazais šahists esot ļoti ātras dabas un reti kādam spiežot roku.

Kad treneris bija mūs iepazīstinājis un pateicis pāris vārdu, zēns klusēdams ņēmās mani vērot. Turpināju montēšanu, nenovērsdams skatienu no lentas.

Pēc brītiņa pagriezos pret mazo. — Vai tev garšo firziķi?

— Jā, — viņš attrauca.

— Nu, tādā gadījumā ej uz dārzu, tur viens kociņš ir pilns ar augļiem. Uzrāpies augšā un noplūc — pie reizes paķer arī vienu man.

Puisēna seja atplauka. — Va-ai, cik skaisti! Kur tas koks ir?

— Kārlails tev parādīs, — teicu, pamādams reklāmu nodaļas vadītājam.

Pēc stundas ceturkšņa Semjuels pacilāts atgriezās, nesdams rokā vairākus firziķus. Tā mēs kļuvām draugi.

— Vai protat spēlēt šahu? — mazais vaicāja.

Biju spiests atzīties, ka ne.

— Es jūs pamācīšu. Atnāciet šovakar paskatīties, kā es spēlēju pret divdesmit vīriem reizē, — viņš lielīdamies pavēstīja.

Apsolīju, ka aiziešu un vēlāk vedīšu viņu vakariņās.

— Labi, pacentīšos ātrāk tikt cauri.

Nebija jāprot spēlēt šahu, lai varētu novērtēt šī vakara dramatismu: divdesmit pusmūža vīriešu, nolīkuši pār šaha galdiņiem, lauzīja galvas par problēmām, kuras bija uzdevis septiņus gadus vecs bērns, kas turklāt izskatījās vēl jaunāks. Lūkoties, kā viņš staigā pa «U» veidā sakārtoto galdu vidu no viena spēlētāja pie otra, pati par sevi bija vesela drāma.

Telpā valdīja dīvaina, nereāla atmosfēra. Gar abām zāles sienām stiepās krēslu rindas, kur sēdēja ap trīssimt skatītāju un klusēdami vēroja, kā bērna prāts spēkojas ar pieaugušu vīru pieredzi. Daži no puišeļa pretiniekiem ar stingu Monas Lizas smaidu labvēlīgā augstprātībā blenza uz galdiņiem.

Zēns bija apbrīnojams, taču viesa manī nemieru: lūkodamies viņā, es redzēju, ka sasprindzinātā, šaurā sejiņa te nosarkst, te kļūst bāla kā audekls. Sapratu, ka mazais maksā par šo izrādi ar savu veselību.

— Gatavs! — mēdza izsaukties spēlētāji, un bērns tūlīt piegāja pie attiecīgā galdiņa, pāris mirkļu to pavēroja, tad aši pabīdīja figūru vai noteica: — Mats! —Publiku pāršalca klusi smiekli. Redzēju, kā puika ātri pieteic «matu» astoņiem spēlētājiem pēc kārtas, izraisīdams smieklus un aplausus.

Patlaban viņš pētīja doktora Grifita pozīcijas. Skatītāji sēdēja klusi kā pelītes. Pēkšņi izdarījis gājienu, Semjuels novērsās un ieraudzīja mani. Šaurajā sejiņā atplaiksnīja prieks. Zēns pamēja ar roku, rādīdams, ka ilgi neaizkavēsies.

Uzvarējis vēl pāris spēlētāju, viņš atgriezās pie doktora Grifita, kas sēdēja, iegrimis dziļās pārdomās. — Vai tad jūs vēl neesat pagājis? — zēns nepacietīgi ievaicājās.

Doktors papurināja galvu.

— Nu, tad, lūdzu, pasteidzieties!

Grifits pasmaidīja.

Bērns nikni pavērās viņā. — Jūs man neko nevarat padarīt! Ja jūs iesiet te, es iešu tur! Un, ja jūs bīdīsiet šo te figūru, es bīdīšu to tur! — Viņš vienu pēc otra nosauca septiņus astoņus gājienus uz priekšu. — Tā mēs nonīksim visu nakti, tāpēc labāk vienosimies par neizšķirtu.

Doktors piekrita.

Lai gan biju Mildredu iemīlējis, tomēr mūsu raksturi neapšaubāmi nesaderēja. Viņas daba nebija tieši zemiska, bet tai piemita daudz kas no kaķa. Es neparko nespēju piekļūt viņas gara dzīvei. Pār to kā vesels sārtu lentīšu mežs kuploja muļķība. Likās, ka viņa mūžam ir bezgala

satraukta un lido kā pa mākoņiem. Gadu pēc kāzām Mildredai piedzima bērns, taču tas nodzīvoja tikai trīs dienas. Kopš šī brīža mūsu laulība sāka irt. Lai gan dzīvojām vienā mājā, tomēr reti kad redzējāmies, jo viņa bija tikpat aizņemta «Metro-Goldwyn-Mayer» studijā kā es savējā. Mūsu namam klājās pāri skumju plīvurs. Atnācis mājās, bieži atradu galdu klātu tikai vienam, un tā arī mēmā klusumā paēdu. Dažkārt Mildreda, neteikdama ne vārda, aizbrauca uz veselu nedēļu, un es to uzzināju, tikai pa atvērtajām durvīm redzēdams viņas tukšo guļamistabu.

Reizēm svētdienās mēs nejauši sastapāmies, kad Mildreda patlaban grasījās iet projām. Šādos brīžos viņa nevērīgi izmeta, ka došoties pavadīt nedēļas nogali pie māsām Gišām vai kādām citām draudzenēm, un es aizgāju pie Fērbenksiem (Duglass un Mērija tagad bija precējušies). Tad nāca lūzums. Tas notika «Mazuļa» montāžas laikā. Bija sestdiena, un es viesojos pie Fērbenksiem. Duglass pastāstīja, kādas baumas klīstot par Mildredu. — Manuprāt, tev tas jāzina, — viņš sacīja.

Cik šajās valodās bija patiesības, es tā arī nepūlējos uzzināt, taču jutos ļoti nomākts. Kad prasīju paskaidrojumus Mildredai, viņa visu vēsi noliedza.

— Tā tomēr mēs tālāk dzīvot nevaram, — es neatlaidos.

Uz brīdi iestājās klusums. Mildreda uzmeta man ledainu skatienu. — Ko tu gribi darīt? — viņa vaicāja.

Viņa runāja tik vienaldzīgi, ka es jutos gandrīz vai satriekts. — Es . . . es domāju, ka mums jāšķiras, — pēc iespējas mierīgāk ieminējos, prātodams, kāda būs reakcija. Taču Mildreda neatbildēja, tāpēc es pēc brītiņa turpināju: — Manuprāt, tā mēs abi būsim laimīgāki. Tu esi jauna, visa dzīve tev vēl priekšā, un mēs varam izšķirties kā draugi. Tavs advokāts lai aiziet pie manējā un nokārto visu, kā tu vēlies.

— Es gribētu vienīgi, lai man būtu pietiekami daudz naudas, ko uzturēt māti, — Mildreda atteica.

— Varbūt pārrunāsim to zem četrām acīm, — es uzdrošinājos iebilst.

Viņa brītiņu padomāja, bet tad izlēma: — Labāk apspriedīsim to ar saviem advokātiem.

— Lieliski, — es atteicu. — Pa to laiku tu vari dzīvot te, un es pārcelšos atpakaļ uz Atlētu klubu.

Šķīrāmies draudzīgi, vienojoties, ka viņa prasīs šķiršanos, par iemeslu uzdodama manu vienaldzīgo attieksmi, un ka presei nesacīsim neko.

Nākamajā rītā Toms Heringtons pārveda manas lietas uz Atlētu klubu. Tā bija kļūda, jo zibens ātrumā izplatījās baumas par mūsu šķiršanos, un prese ņēmās zvanīt Mildredai. Žurnālisti ieradās arī klubā, bet es atteicos kā tikties ar viņiem, tā sniegt jebkādus

paskaidrojumus. Turpretī Mildreda pēkšņi nāca klajā ar ziņojumu, kuru laikraksti ievietoja pirmajās lappusēs un kurā bija sacīts, ka es esot viņu atstājis un viņa pieprasījusi šķiršanos manas vienaldzības dēļ. Salīdzinot ar tagadējiem mērogiem, uzbrukums bija maigs. Tomēr piezvanīju Mildredai, lai uzzinātu, kāpēc viņa tikusies ar preses pārstāvjiem. Viņa paskaidroja, ka sākumā atteikusies, bet tad reportieri pastāstījuši, ka es esot visu atklājis, turklāt lietodams ļoti spēcīgus izteicienus. Protams, avīžnieki bija melojuši, lai mēģinātu mūs abus sarīdīt, un to ,es arī pasacīju. Mildreda apsolījās nekādus ziņojumus vairs nesniegt un — tomēr to darīja.

Kalifornijas īpašuma likumi deva viņai tiesības uz 25 000 dolāru. Es piedāvāju 100 000 dolāru, kurus viņa bija ar mieru pieņemt kā galīgas norēķināšanās summu. Taču, kad pienāca diena, kurā vajadzēja parakstīt pēdējos dokumentus, Mildreda pēkšņi atteicās no sava iepriekšējā lēmuma, neuzdodot nekādu iemeslu.

Mans advokāts bija pārsteigts. Viņš sacīja, ka «tas pēc kaut kā ožot», — un tā arī bija. Man izraisījās nesaskaņas ar «First National» sakarā ar «Mazuli», kas bija septiņu daļu mākslas filma. īpašnieki turpretī gribēja izlaist to triju divdaļīgu komēdiju veidā: tad viņi man maksātu tikai 405 000 dolāru. Tā kā filma bija prasījusi pusmiljonu lielus izdevumus un astoņpadsmit mēnešu darbu, es teicu, ka drīzāk cirvja kātam izplauks lapas, nekā es piekritīšu šādiem nodomiem. Draudēja tiesas prāva. Juridiski firmas īpašniekiem bija maz cerību, un viņi to zināja. Tāpēc viņi nolēma izmantot par ieroci Mildredu un sakarā ar šķiršanās procesu «Mazuli» iesaldēt.

Tā kā nebiju pabeidzis filmas montāžu, instinktīvi noģidu, ka tā jāveic citā štatā. Tāpēc, paņēmis līdzi divus darbiniekus un pāri par 400 000 pēdām lentas (500 ruļļus) aizbraucu uz Soltleiksitiju. Apmetāmies Soltleikhotelī. Vienā no guļamistabām izlikām filmu, izmantodami ikvienu mēbeli — dzegas, kumodes un atvilktnes, lai tikai kaut kā novietotu ruļļus. Tā kā pēc likuma viesnīcā nedrīkstēja turēt neko viegli aizdedzināmu, bijām spiesti strādāt slepeni. Šādos apstākļos turpinājām filmas montāžu. Vajadzēja izšķirot vairāk par diviem tūkstošiem uzņēmumu, un, lai gan tie bija numurēti, reizēm kāds pazuda, un mēs stundām meklējām to gan uz gultas, gan zem tās, gan vannas istabā, kamēr beidzot atradām. Par spīti šādiem nepatīkamiem kavēkļiem un neērtībām mēs tīri kā par brīnumu montāžu pabeidzām.

Tagad mani gaidīja nākamais smagais pārbaudījums: vajadzēja filmu parādīt publikai. Biju redzējis to tikai mazajā montāžas mašīnā, kas attēlu projicēja uz dvieļa pastkartes lielumā. Labi vēl, ka darba kadrus noskatījos studijā uz normāla izmēra ekrāna. Tomēr mocīja izjūta, ka piecpadsmit mēnešu darbs veikts kā pa miglu.

Ar filmu bija iepazinušies vienīgi studijas darbinieki. Izlaižot to

vairākas reizes caur montāžas mašīnu, nekas neizlikās ne tik jocīgs, ne arī tik interesants, kā šķita agrāk. Atlika vienīgi iedrošināt sevi ar ticību, ka pirmā sajūsma novadējusies.

Nolēmām izdarīt izšķirīgu pārbaudi: sarunājām, ka vietējais kinoteātris parādīs filmu bez iepriekšēja paziņojuma. Lielajā zālē bija aizņemtas trīs ceturtdaļas vietu. Zaudējis jebkuru cerību, sēdēju un gaidīju, kad ieraudzīšu uz ekrāna «Mazuli». Likās, ka pašreiz sanākušie skatītāji nespētu labvēlīgi uzņemt neko, lai es rādītu ko rādīdams. Sāku šaubīties, vai vispār protu pareizi noteikt, kas publikai komēdijā patīk un už ko tā atsaucas. Varbūt biju kļūdījies. Varbūt viss mēģinājums izgāzīsies, un cilvēki blenzīs uz ekrānu, nekā neapjēgdami. Galvā iešāvās pretīgā doma, ka komiķim reizēm var būt pilnīgi aplami priekšstati par komēdiju.

Pēkšņi kaklā sakāpa kamols: uz ekrāna parādījās uzraksts: «Čarlijs Čaplins savā jaunākajā filmā «Mazulis».» Atskanēja priecīgi izsaucieni un reti aplausi. Manī tie dīvainā kārtā izraisīja rūpes: ļaudis varbūt gaidīja pārāk daudz un jutīsies vīlušies.

Pirmās ainas aptvēra lēnu un nopietnu ekspozīciju un lika man mocīties sāpīgā neziņā. Māte, gribēdama tikt vaļā no bērna, atstāj to limuzīnā. Mašīnu nozog, un laupītāji beidzot pamet zīdaini pie atkritumu tvertnes. Tad ierodos es — klaidonis. Atskanēja smiekli, kas kļuva arvien skaļāki. Skatītāji joku izprata! Nu vairs nevajadzēja baidīties, ka var noiet greizi. Atradu mazuli un viņu adoptēju. Publika spurdza par improvizēto šūpuli, kas bija sameistarots no veca maisa audekla, rēca locīdamās, kad es baroju bērnu, uzmaucis knupīti uz tējkannas snīpja, un līksmi klaigāja, kad izzāģēju caurumu vecā pītā krēslā un svinīgi novietoju zem tā naktspodiņu. Patiesību sakot, ļaudis smējās kā kutināti bez pārtraukuma.

Tagad, kad filma bija parādīta uz ekrāna, mēs redzējām, ka pārveidojumi vairs nav vajadzīgi, tāpēc sakravājām ceļasomas un devāmies no Soltleiksitijas uz Austrumiem. Riča viesnīcā Ņujorkā biju spiests tupēt istabā, jo man nedeva mieru tiesas paziņojumu iznēsātāji: «First National» sabiedrība, visiem spēkiem cenzdamās izmantot Mildredas šķiršanās iesniegumu un saistīt to ar filmu, bija ierosinājusi prāvu, trīs dienas no vietas tiesas pavēstu iznēsātāji slaistījās pa viesnīcas vestibilu, un man jau tas sāka apnikt. Tāpēc, kad Frenks Heriss uzlūdza mani pie sevis pusdienās, nespēju atturēties pretī kārdinājumam. Tovakar caur Riča vestibilu izgāja biezā plīvurā tinusies sieviete, kas, nokļuvusi uz ielas, iesēdās taksometrā. Aizplīvurotā daiļava biju es! Šim nolūkam aizņēmos brāļasievas drēbes, kuras uzstīvēju pāri uzvalkam un, braukdams pie Frenka, mašīnā noģērbu.

Frenks Heriss, kura grāmatas pazinu un apbrīnoju, bija mans elks. Viņš allaž atradās finansiālās grūtībās; viņa izdevumam Pearson's

Magazine ik otro nedēļu draudēja slēgšana. Atbildēdams uz vienu no presē publicētajiem rakstnieka lūgumiem pēc ziedojumiem, biju nosūtījis viņam zināmu naudas summu. Kā pateicību par to saņēmu viņa darbu — Oskara Vailda daiļradei veltīto divsējum-nieku. Ieraksts skanēja:

«Čarlijam Caplinam —

vienam no nedaudzajiem, kas sniedzis palīdzību, pat mani nepazīdams, cilvēkam, kura izcilo komiķa talantu esmu bieži apbrīnojis, jo tie, kas liek mums smieties, ir cienīgāki saņemt uzslavu nekā tie, kas izraisa asaras, — no viņa drauga Frenka Herisa, kurš nosūta paša eksemplāru. 1919. gada augustā.

«Es slavēju un cienu tikai to rakstnieku, kas asarām acīs stāsta patiesību par cilvēkiem.» (Paskāls.)»

Tovakar satikos ar Frenku pirmo reizi. Viņš bija drukns maza auguma vīrs ar dižciltīgu stāju, spēcīgiem, pareizi veidotiem sejas vaibstiem un milzu ūsām, kas mazliet bojāja iespaidu. Runā! viņš runāja dziļā, skanīgā balsī, lieliski izmantodams šo efektu. Toreiz Frenkam bija sešdesmit septiņi gadi. Rakstnieka jaunā, skaistā, sarkanmatainā sieva viņu ļoti mīlēja.

Būdams sociālists, Frenks tomēr apbrīnoja Bismarku un diezgan nicīgi izteicās par Lībknehtu[58]. Rakstnieks lieliski prata atdarināt Bismarka atbildes runu Lībkneh-tam reihstāgā, tāpat ievērodams zīmīgās, tīri vāciskās pauzes. Viņš būtu varējis kļūt par lielu aktieri. Runājām līdz četriem rītā — Frenks, protams, krietni vairāk par mani.

Nolēmu atlikušās nakts stundas pavadīt citā viesnīcā, jo bija iespējams, ka Ričā pat tik vēlā laikā klimtīs apkārt tiesas kalpotāji. Taču visi Ņujorkas hoteļi izrādījās pārpildīti. Kad vairāk par stundu bijām braukājuši apkārt, šoferis, gadu četrdesmit vecs vienkārša izskata vīrs, pagriezās pret mani un sacīja: — Paklausieties, šinī stundā jūs nevienā viesnīcā vairs netiksiet. Labāk dodieties man līdzi un nosnaudieties līdz rītam manā dzīvoklī.

Sākumā man kļuva drusku neomulīgi ap dūšu, taču, kad viņš pieminēja sievu un ģimeni, sapratu, ka viss būs kārtībā; turklāt tā radās iespēja izvairīties no tiesas pavēstēm.

— Jūs esat ļoti laipns, — teicu un nosaucu savu vārdu.

Šoferis pārsteigts iesmējās un piebilda: — Nu manai sievai gan būs prieki!

Dzīvoklis atradās kaut kur Bronksā, biezi apdzīvotā rajonā. Visapkārt slējās sarkanbrūnā smilšakmens māju rindas. Iegājām trūcīgi mēbelētā, taču nevainojami tīrā namiņā. Šoferis ieveda mani kādā pagalma puses istabā, kur atradās liela gulta. Tajā, cieši aizmidzis, šņākuļoja gadus divpadsmit vecs zēns, viņa dēls. — Pagaidiet, — mans vedējs sacīja un, pacēlis puiku, kas i nedomāja mosties, nolika to otrā gultas malā. — Lieniet tik iekšā, — viņš, pagriezies pret mani,

aicināja.

Gribēju jau griezties apkārt un iet projām, taču viesmīlība bija tik aizkustinoša, ka nevarēju atteikt. Šoferis atnesa man tīru naktskreklu, un es piesardzīgi ierāpos gultā, baidīdamies uzmodināt puiku.

Tonakt tā arī neaizvēru ne acu. Beidzot mazais pamodās, piecēlās un apģērbās. Pa pusaizmiegto plakstiņu spraugu redzēju, kā viņš uzmet man nevērīgu skatienu un pēc tam vienaldzīgi iziet no istabas. Tomēr pēc īsa brīža jaunais džentlmenis, vezdams sev līdzi gadus astoņus vecu dāmu, acīm redzot, māsu, iešmauca atpakaļ. Joprojām izlikdamies aizmidzis, lūrēju, kā mazie platām acīm satraukti mani vēro. Tad meitēns aizspieda muti ar roku, lai skaļi neiespurgtos, un abi izlavījās laukā.

Drīz vien gaitenī atskanēja balsu murdoņa, tad izdzirdu apslāpētu šofera čukstu, un mans vedējs lēni pavēra durvis, lai palūkotos, vai esmu augšā. Steidzos apliecināt, ka neguļu.

— Sagatavojām jums peldi, — viņš pavēstīja. — Vannas istaba atrodas kāpņu*laukuma galā. — Viņš bija atnesis rītsvārkus, mājas kurpes un dvieli. — Ko jūs gribētu brokastīs?

— Vienalga, ko, — es atvainodamies sacīju.

— Variet dabūt, kas vien tīk: varbūt šķiņķi ar olām, grauzdētu maizi un kafiju?

— Lieliski!

Maltīte tika sagatavota tieši laikā. Tikko beidzu ģērbties, ielas puses istabā ienāca šofera sieva ar kūpošu ēdienu.

Telpā nebija daudz mēbeļu: vienīgi galds istabas vidū, atzveltnes krēsls un dīvāns; virs kamīna malas un pie sienas pār tahtu karājās iestikloti ģimenes uzņēmumi. Ieturēdams vienatnē brokastis, dzirdēju, kā mājas priekšā trokšņo bērnu un pieaugušo bars.

— Sāk jau izplatīties valodas, ka jūs esat te, — smaidot sacīja namamāte, ienesdama kafiju. Tad uzbudināts iesteidzās šoferis. — Paklausieties, — viņš iesaucās,

— ārā viļņo liels pūlis, kas aug ar katru brīdi. Ja atļausiet mazuļiem pamest uz jums aci, viņi aizies, citādi to uzodīs prese, un tad jums būs vakars!

— Lai tik nāk iekšā! — es attraucu.

Tā nu bērni, smieklos spurgdami, ietipināja istabā un apsoļoja ap galdu, kur es dzēru kafiju. Šoferis aiz durvīm rīkoja: — Neuztraucieties, rāmu garu, sastājieties rindā pa pāriem.

Sasprindzinātu, nopietnu seju istabā ienāca jauna sieviete. Viņa pētīgi pavērās manī un tad sāka raudāt.

— Nē, tas nav viņš, un es tā domāju, ka tas ir viņš, kas atgriezies, — viņa elsoja.

Izrādās, kāda draudzene viņai noslēpumaini bija iečukstējusi: «Kā tu domā, kas atbraucis? Nemūžam neuzminēsi.» Jaunava cerējusi, ka

ieraudzīs brāli, kas bez vēsts pazudis karā, bet, atskrējusi šurp, sastapusi mani.

Nolēmu atgriezties Ričā, kaut arī būtu jāsaņem pavēste. Taču nevienu tiesas kalpotāju nesatiku. Atradu vienīgi sava Kalifornijas advokāta telegrammu, kurā bija rakstīts, ka viss nokārtots un Mildreda iesniegusi šķiršanās pieteikumu.

Nākamajā dienā, uzposušies svētku drēbēs, pie manis ieradās šoferis ar sievu, sacīdami, ka prese bāžoties viņiem virsū un mudinot aprakstīt svētdienas avīzēm manu uzturēšanos viņu namā. — Bet es viņiem teicu, ka nebildīšu ne vārda, pirms nebūšu dabūjis jūsu piekrišanu, — šoferis pavēstīja.

— Speriet tik vaļā! — es atļāvu.

Tagad, tēlaini izsakoties, «First National» džentlmeņi nāca man pretī, cepures rokā turēdami. Viens no viceprezidentiem, misters Gordons. bagāts Austrumu štatu teātru īpašnieks, sacīja: — Jūs prasāt pusotra miljona dolāru, un mēs pat neesam vēl filmu redzējuši. — Atzinu, ka šajā ziņā viņiem taisnība, un noorganizēju demonstrāciju.

Tas bija drūms vakars. Divdesmit pieci «First National» filmu nomātāji, nelaipni, vienaldzīgi un skeptiski noskaņoti vīri, iesoļoja projekciju zālē, it kā dotos pie izmeklētāja identificēt līķi.

Sākās izrāde. Uzraksts skanēja: «Filma, kas izraisīs smaidus un varbūt arī asaras.»

— Nav slikti, — teica misters Gordons, lai izrādītu augstsirdību.

Kopš filmas demonstrēšanas Soltleiksitijā biju kaut cik atguvis pašpārliecību, taču tagad lenta netika vēl līdz pusei, kad man jau dūša saskrēja papēžos: kur pirmajā izrādē skatītāji smējās bez atmaņas, patlaban tikai pāris reižu atskanēja apspiesta irgošana. Kad seanss beidzās un iedegās gaisma, uz brīdi iestājās klusums. Pēc tam iespaidīgie džentlmeņi ņēmās staipīties, mirkšķināt acis un runāt par citiem jautājumiem.

— Kur šovakar ēdīsi pusdienas, Harij?

— Aizvedīšu sievu uz «Plazu» un pēc tam iesim skatīties Zīgfelda rēviju.

— Stāsta, esot ļoti laba.

— Vai nevēlies nākt līdzi?

— Nē, es šovakar aizbraucu no Ņujorkas. Gribu nokļūt mājās uz puikas izlaiduma vakaru.

Klausoties visās šajās pļāpās, sēdēju kā uz adatām. Beidzot strupi noprasīju: — Nu, džentlmeņi, kāds ir jūsu spriedums?

Daži neveikli sarosījās, citi blenza grīdā. Misters Gordons, kam, acīm redzot, vajadzēja pildīt rupora lomu, sāka lēni soļot turp un atpakaļ. Viņš bija pilnīgs, smagnējs cilvēks ar apaļu seju, kuru biezie aceņu stikli padarīja līdzīgu pūcei. — Redziet, Čarlij, — viņš sacīja.

— Man vispirms jāaprunājas ar saviem kompanjoniem.

— Jā, es zinu, — es aši iebildu, — bet kā jums patīk filma?

Gordons pavilcinājās un tad pasmīnēja. — Čarlij, mēs esam sanākuši, lai to pirktu, nevis lai pateiktu, kā mums tā patīk. — Daži, dzirdēdami šo piezīmi, skaļi iezviedzās.

— Tāpēc jau es neprasīšu vairāk, ja jūs pateiksiet, kā jums tā iet pie sirds, — es neatlaidos.

Viņš sastomījās. ■— Vaļsirdīgi sakot, biju gaidījis ko citu.

— Ko tad?

-— Redziet, Čarlij, priekš tādas cenas — pusotra miljona dolāriem, — viņš runāja, lēni stiepdams vārdus,

— filmai pietrūkst pulvera.

— Ko tad jūs gribējāt — lai skatītāju acu priekšā sagāztos Londonas tilts?

— Nē. Bet par pusotra miljona dolāriem ... — viņa balss pārgāja falsetā.

— Tāda nu reiz, džentlmeņi, ir cena. Varat ņemt vai neņemt, — es nepacietīgi atcirtu.

Pienāca Dž. D. Viljamss, sabiedrības prezidents, un, iz-dzirdis, par ko ir runa, ņēmās smērēt man medu uz lūpām. — Carlij, manuprāt, filma ir brīnišķīga. Tā ir cilvēcīga un atšķiras no agrākajām ... — Pēdējais izteiciens man nepatika. — Pacietieties, gan mēs visu nogludināsim.

— Te nav ko gludināt, — es asi noskaldīju. — Dodu jums nedēļu laika izlemšanai. — Pēc šo džentlmeņu neglītās izturēšanās nejutu pret viņiem ne mazāko cienību. Taču viņi vairs ilgi nekaulējās, un mans advokāts sastādīja vienošanos. Saskaņā ar to firma apņēmās, atguvusi savu pusotru miljonu, maksāt man piecdesmit procentu no peļņas. Filmu es iznomāju uz pieciem gadiem, pēc tam tai, tāpat kā citām, vajadzēja atgriezties manā īpašumā.

Atbrīvojies no mājas raižu un naudas sarežģījumu nastas, jutos viegls kā putns gaisā. Biju taču nedēļām ilgi dzīvojis vientulībā, neredzēdams nek6 citu kā četras sienas savā viesnīcas istabā. Izlasījuši aprakstu par dēku ar šoferi, piezvanīja draugi. Sākās atkal brīnišķīga, brīva un bezrūpīga dzīve.

Mani apņēma Ņujorkas viesmīlība. Frenks Kraunin-šīlds, Vogue un Vanity Fair redaktors, stūrēja manu laivu pa Ņujorkas spožās dzīves viļņiem, un Kondē Nasts, šo žurnālu īpašnieks un izdevējs, rīkoja žilbinošas balles. Viņš dzīvoja lielā, jumtā izbūvētā ateljē Medisona avēnijā, kur pulcējās bagātnieku un mākslas pasaules zieds. Saviesīgos vakarus pušķoja arī visskaistākās Zīg-felda rēviju meitenes, to vidū jaukā Oliva Tomasa un daiļā Doloresa.

Pat Ričā, kur biju apmeties, atrados notikumu degpunktā. Augu dienu saņēmu pa tālruni ielūgumus. Vai es vēlētos pavadīt nedēļas nogali še un apmeklēt zirgu izstādi tur? Viss gāja pa galvu pa kaklu,

taču man tas patika. Ņujorka bija pilna ar romantiskām dēkām, pusnaktī iebaudītām vakariņām, lenčiem un pusdienām, kas aizņēma ik brīvu brīdi — pat brokastis neēdu vienatnē.

Taču, skāris Ņujorkas sabiedrības virspusi, tagad gribēju iegremdēties dziļāk Griničviledžas intelektuālajā dzīvē.

Daudzi komiķi, klauni un sentimentālu dziesmiņu izpildītāji, kūleņodami pa veiksmes kāpnēm, nonāk reiz vietā, kur viņus pārņem vēlēšanās mācīties; viņi sāk alkt pēc intelektuālas barības. Zinātkāre parādās tur, kur to nemaz negaida: skroderu, cigāru fabrikas strādnieku, profesionālu cīkstoņu, viesmīļu un šoferu vidū.

Atceros, kā reiz pie kāda drauga Griničviledžā runāju, cik nesekmīgas ir pūles atrast īsto izteiksmi savām domām, norādīdams, ka parastā vārdnīca šim nolūkam nav piemērota. — Droši vien varētu izgudrot kādu sistēmu, — es sacīju, — kas ļautu leksikogrāfiski attēlot idejas, sākot no abstraktiem nojēgumiem līdz konkrētiem, un ar dedukcijas un indukcijas palīdzību nonākt pie tā, kas ir vispiemērotāks attiecīgajai domai.

— Tāda grāmata ir, — paskaidroja kāds nēģeris, kas bija smagās mašīnas šoferis, — proti, Rodžeta «Enciklopēdija».

Viesmīlis, kas strādāja Aleksandrijas hotelī, atnesot ēdienu, mēdza ikreiz citēt Kārli Marksu un Viljamu Bleiku[59].

Kāds komisks akrobāts ar stipri jūtamu Bruklinas akcentu ieteica man Bērtona «Melanholijas anatomiju», apgalvodams, ka šis rakstnieks ietekmējis gan Šekspīru, gan Semjuelu Džonsonu[60]. — Turpretī latīņu valodai var pārlēkt pāri, — viņš piezīmēja.^

Mēs visi bijām šai jomā, protams, diletanti. Kopš varietē laikiem biju iepazinies ar krietni daudzu rakstnieku darbiem, nedarīdams gan to pamatīgi. Būdams lēns lasītājs, bieži vien netiku ar grāmatām līdz galam. Iepazinies ar galvenajām autora domām un stilu, es ikreiz zaudēju interesi. Esmu izlasījis katru vārdu Plutarha «Dzīves aprakstos», kas aptver piecus sējumus, taču konstatēju, ka šis darbs nemaz nav tik pamācošs un tādu lielu pūļu vērts. Lasīju ar prātu, dažas grāmatas pārlapodams vēl un vēlreiz. Gadu gaitā esmu atkārtoti pāršķirstījis Platonu, Loku, Kantu, Bērtona «Melanholijas anatomiju» un tā pakāpeniski savācis vēlamo zināšanu apjomu.

Griničviledžā sastapos ar esejistu, vēsturnieku un romānu rakstnieku Voldo Frenku; dzejnieku Hārtu Kreinu, The Masses redaktoru Maksi īstmenu un Dadliju

Fīldu Malonu, lielisku advokātu un Ņujorkas ostas inspektoru, kā arī ar viņa sievu — sufražisti Mārgretu Fosteri. Ēdu lenču «Kristīnes restorānā», kur satiku vairākus trupas «Provinstaunas spēlmaņi» locekļus, kas mēģinājumu starplaikos allaž nāca te ieturēt maltīti. Trupa gatavoja «Imperatora Džonsa» izrādi. Šo lugu bija uzrakstījis jauns dramaturgs Jūdžins O'Nīls (mans vēlākais sievastēvs). Man

parādīja provinstauniešu teātri, šķūnim līdzīgu ēku, kas nebija lielāka par sešiem zirgiem domātu stalli.

Ar Voldo Frenku iepazinos, lasīdams viņa 1919. gadā izdoto eseju grāmatu «Mūsu Amerika». Viena no tām — eseja par Marku Tvenu — ir dziļa, izsmeļoša rakstnieka daiļrades analīze. Starp citu, Voldo bija pirmais, kas rakstīja nopietni par mani. Tā nu mēs, dabiski, kļuvām ļoti labi draugi. Voldo ir mistiķa un vēsturnieka apvienojums, un viņa asais skatiens ielūkojies dziļi Ziemeļamerikas un Dienvidamerikas dvēselē.

Griničviledžā pavadītie vakari bija interesanti. Voldo iepazīstināja mani ar Hārtu Kreinu, un mēs ēdām pusdienas Frenka mazajā dzīvoklītī, runādami līdz nākamā rīta brokastu laikam. Tās bija brīnišķas tikšanās. Visi trīs, prātus sasprindzinādami, pūlējāmies pēc iespējas trāpīgāk raksturot savas domas.

Hārts Kreins bija bezgala nabags. Viņa tēvs, miljonārs, saldumu fabrikants, gribēja, lai dēls kļūst par komersantu, un mēģināja izdzīt viņam mīlestību pret dzeju, nedodams ne graša naudas. Man netīk ne modernās dzejas saturs, ne forma, taču, rakstot savu grāmatu, lasu Hārta Kreina «Tiltu» — dīvainu un dramatisku jūtu izplūdumu, pilnu skaudru ciešanu un asi iezīmētu tēlu. Un tomēr dzejolis man šķiet mazliet par griezīgu. Varbūt šis spalgums bija pašā Hārtā Kreinā. Tomēr viņam piemita arī glāsains maigums.

Pārrunājām dzejas sūtību. Es teicu, ka tā ir mīlestības vēstule pasaulei. — Ļoti šaurai pasaulei, — Hārts drūmi piebilda. Viņš teica, ka es savā darbā sekojot grieķu tradīcijām. Pastāstīju, ka esmu mēģinājis lasīt Aristo-fāna komēdijas angļu tulkojumā, nekad nenokļūdams tomēr līdz galam.

Pēc kāda laika viņam galu galā piešķīra Gugenheima stipendiju, taču tā nāca par vēlu. Novārtā pamests, ilgus gadus pavadījis nabadzībā, viņš bija palaidies dzeršanā un nekārtīgā dzīvē un, atgriezdamies pasažieru kuģī no Meksikas uz Savienotajām Valstīm, ielēca jūrā.

Gadu pirms pašnāvības viņš atsūtīja man savu dzejoļu grāmatu «Baltās celtnes», ko izdeva Boni un Laivraits. Uz tīrās lapas grāmatas sākumā bija rakstīts: «Čarlzam Čaplinam, atceroties «Mazuli», — Hārts Kreins, 1928. gada 20. janvārī.» Viens no dzejoļiem saucās «Čaplineska».

Mēs mēdzam bikli pielāgoties visam,
Mums dara prieku nejaušs nieks,
Ko, lienot platās, caurās kabatās,
Mums, garām skrienot, iepūš asais vējš.
Jo mēs joprojām spējam mīlēt pasauli,
Kur cilvēks paceļ izsalkušu kaķēnu Un iebāž skrandainā, bet siltā piedurknē,

Lai paslēptu no baigā ielas trokšņa.
Mēs mūžam ceļu padodam Un nevainīgā brīnā truli ņirdzam,
Kad lūkojamies, kā nāk arvien tuvāk Mums dūre nepielūdzamā,
Lai spriestu tiesu.
Šīs sīkās piekāpības nav nekādi meli,
Tā arī trauslā niedre lokās, kad to liec.
Nav mūsu nāve nekāds svarīgs notikums.
Mēs varam vairīties no visa, tikai ne no sirds.
Kas vainīgs, ka mums tā joprojām dzīva?

Šī spēle liekas smieklīga, un tomēr Mums mēness ielās nomaļās No atkritumu tvertnes uzbur Grāla kausu,

Kas kūsā, līksmes pilns. Bet cauri jautrībai Mēs dzirdam kaķēnu, kas klaiņā viens.

Dadlijs Fīlds Malons sarīkoja Griničviledžā interesantas viesības, kurās ielūdza Žanu Buasevenu, holandiešu rūpnieku, Maksi īstmenu un citus. Kāds viesis,-īpatnējs cilvēks, kuru iepazīstināja kā «Džordžu» (viņa īsto vārdu es tā arī neuzzināju), likās ārkārtīgi nervozs un satraukts. Vēlāk citi pastāstīja, ka viņu protežējis Bulgārijas karalis, kas maksājis arī par Džordža mācībām Sofijas universitātē. Taču Džordžs pametis savu karalisko patronu, kļuvis par «sarkano», aizbraucis uz Savienotajām Valstīm, iestājies organizācijā «Pasaules rūpniecības strādnieki» un galu galā notiesāts uz divdesmit gadiem cietumā. Divus gadus nosēdējis, viņš iesniedzis apelāciju, panācis, ka lietu nolemj izskatīt vēlreiz, un tagad atrodoties brīvībā pret drošības iemaksu.

Patlaban vēroju, kā viņš piedalās šarādēs, kad Dadlijs Fīlds Malons man iečukstēja ausī: — Viņam nav ne mazāko cerību prāvā uzvarēt.

Džordžs, ietinies galdauta, atdarināja Sāru Bernāru. Mēs smējāmies, taču klusībā daudzi domāja to pašu, ko es: ka viņam uz astoņpadsmit gariem gadiem vajadzēs doties atpakaļ uz cietumu.

Tas bija savāds, drudžains vakars. Ejot projām, Džordžs man nosauca pakaļ: — Kāpēc jūs tā steidzaties, Čarlij? Kāpēc tik agri dodaties mājup? — Pavilku viņu sānis. Bija grūti izdomāt, ko sacīt. — Vai es nevarētu kaut kā palīdzēt? — klusi vaicāju. Viņš pavēcināja roku, it kā atgaiņādams nepatīkamu domu, tad satvēra manu delnu un saviļņots sacīja: — Neraizējieties par mani, Čarlij. Viss būs kārtībā.

* * *

Gribējās palikt ilgāk Ņujorkā, taču vajadzēja doties uz Kaliforniju un atsākt darbu. Pirmām kārtām biju nodomājis aši izpildīt līguma saistības ar «№sf National», jo ar nepacietību gaidīju, kad varēšu strādāt mūsu «United Artists» labā.

Pēc brīvās, bezrūpīgās un ārkārtīgi interesantās dzīves, ko tiku pavadījis Ņujorkā, atgriešanās Kalifornijā likās rūgta pārmaiņa. Četru

divdaļīgu komēdiju pabeigšana «First National» sabiedrībai rēgojās acu priekšā kā nepārejams kalns. Vairākas dienas nosēdēju studijā, vingrinādamies domāšanā. Tā gluži tāpat kā vijoles un klavieru spēle prasa ikdienas treniņu, un es no tā biju atradinājies.

Biju pārāk dziļi nobaudījis Ņujorkas kaleidoskopisko dzīvi un nekādi nespēju atraisīties no tās ietekmes. Tāpēc nolēmu doties kopā ar savu angļu draugu doktoru Sesilu Reinoldsu uz Katalīnu mazliet pazvejot.

Zvejniekam Katalīna bija tīrā paradīze. Tās vecajā, miegainajā ciematā Avalonā atradās divas mazas viesnīcas. Zivis ķērās cauru gadu. Tunču laikā nebija ko cerēt noīrēt laivu. Kādā jaukā rītā atskanēja sauciens: «Klāt ir!» — un okeāns, cik tālu vien skatiens sniedza, šļakstījās un viļņoja no tunzivīm, kuru svars sniedzās no trīsdesmit līdz trīssimt mārciņām. Snaudā grimusī viesnīca pēkšņi iedūcās satraukumā kā bišu strops; tik tikko atlika laiks apģērbties, un, ja zvejnieks izrādījās viens no laimīgajiem, kas bija nolīguši laivas iepriekš, tas ieklupa savā braucamajā, vēl pogādams bikses.

Vienā tādā reizē mēs ar doktoru paspējām pirms lenča noķert astoņas tunzivis. Ikviena no tām svēra vairāk par trīsdesmit mārciņām. Taču, tikpat pēkšņi, kā nākušas, zivis mēdza pazust, un mēs atgriezāmies pie makšķerēm. Dažkārt zvejojām tunčus ar pūķi, kas bija piesiets pie auklas un turēja ēsmu (lidojošu zivi) uz ūdens virsmas. Tāda zveja šķita satraucoša, jo te varēja redzēt, kā tuncis uzduras gardajam kumosam, sakuļ ap to veselu putu virpuli un, sagrābis zivtiņu mutē, strauji nopeld pārsimt vai vēl vairāk pēdu attālumu.

Zobenzivis, ko ķer pie Katalīnas, sver no simta līdz pāri par sešsimt mārciņām. Šis zvejas veids prasa lielāku izveicību. Aukla tiek palaista brīvi, zobenzivs maigi saņem ēsmu (mazu albakoru vai lidojošo zivi) un aiziras ar to apmēram simt jardu attālumā. Tad tā apstājas. Zvejnieks aptur laivu un nogaida krietnu minūti, lai ļautu milzenim norīt ēsmu. Auklu ¥iņš lēni satin, kamēr tā saspringst kā stīga. Tad zvejnieks to divas trīs reizes spēcīgi parausta, un nu sākas īstais jandāliņš. Spolei džinkstot, zobenzivs aizšaujas simt vai vairāk jardu projām un pēc tam apstājas; zvejnieks aši satin vaļīgo auklu — citādi tā pārtrūktu kā kokvilnas diegs. Ja zivs peldot pēkšņi pagriezīsies, ūdens berzes spēks auklu pārraus. Zivs divdesmit līdz četrdesmit reižu palecas no ūdens, purinādama galvu kā buldogs. Beidzot tā ienirst dziļumā. Nu sākas smagais darbs, jo loms jāuzvelk augšā. Mans ķēriens svēra simt septiņdesmit piecas mārciņas, un, izvelkot to krastā, pagāja tikai divdesmit divas minūtes.

Tās bija mierīgas, laimīgas dienas ar brīnišķiem rītiem, kuros mēs ar doktoru, turēdami rokā makšķeres un svērdami tabaku, zvilnējām laivas pakaļgalā un vērojām miglas klāto okeānu un apvārsni, kas ielējās bezgalībā. Dziļo klusumu jo spalgāk pāršķēla kaiju brēcieni un

mūsu motorlaivas laiskie pukšķi.

Doktors Reinoldss bija lielisks smadzeņu ķirurgs, kas šai jomā tika guvis apbrīnojamus panākumus. Zināju tam daudzus piemērus. Viens no tiem bija gadījums ar smadzeņu audzēju bērnam; meitenīti mocīja divdesmit lēkmes dienā, un viņa pamazām pārvērtās par idioti. Sesila ķirurga māksla mazo pilnīgi izdziedēja, un viņa uzauga par augsti izglītotu sievieti.

Taču doktors bija savādnieks, proti, kā uzburts uz teātri. Šī neremdināmā kaisle mūs tuvināja. — Teātris ir dvēseles barība, — viņš mēdza sacīt. Es bieži iebildu, ka ārsta darba sniegtā barība ir tāda pati. Kas var būt dramatiskāks kā pārvērst nesakarīgi šļupstošu idiotu par augsti izglītotu cilvēku?

— Lai to izdarītu, vajag tikai zināt, kur atrodas nervu šķiedras, — sacīja Reinoldss, — turpretī tēlošana ir psihisks pārdzīvojums, kas paplašina dvēseles apvāršņus.

Jautāju, kāpēc viņš sācis nodarboties ar smadzeņu ķirurģiju.

— Vienkārši milzīgā sasprindzinājuma pēc, ko tas sagādā, — viņš atteica.

Doktors Reinoldss bieži tēloja mazas lomiņas Pasadīnas amatieru teātrī. Viņš atveidoja arī mācītāju, kas manā komēdijā «Modernie laiki» apmeklē ieslodzītos.

Kad atgriezos no zvejas, saņēmu ziņas, ka mātes veselība uzlabojusies. Tā kā karš bija beidzies, varējām viņu droši pārvest uz Kaliforniju. Aizsūtīju Tomu uz Angliju, lai viņš atvadītu māti pāri okeānam. Pasažieru sarakstā viņu reģistrēja ar citu uzvārdu.

Ceļojuma laikā māte uzvedās pilnīgi normāli. Ik vakaru viņa ēda pusdienas restorāna zālē un dienā piedalījās spēlēs, kas notika uz klāja. Ieradusies Ņujorkā, viņa izturējās ļoti jauki un nosvērti līdz tam brīdim, kamēr viņu apsveica imigrācijas iestāžu galva, teikdams: — Paskat vien, misis Čaplina! Tas, nudien, ir patīkami! Tātad jūs esat mūsu slavenā Carlija māte?!

— Jā, — māte maigi atbildēja, — un jūs esat Jēzus Kristus.

Uz ierēdņa seju esot bijis vērts paskatīties. Viņš sastomījies, palūkojies uz Tomu un tad pieklājīgi ieteicies: — Vai jūs būtu tik laipna un paietu mazliet sānis, misis

Caplina? '

Toms saprata, ka nu nav labi. Taču pēc ilgām birokrā-

Pegija Hopkinsa Džoisa

Pola Negri

tiskām formalitātēm imigrācijas departaments bija tik laipns, ka ielaida māti ar noteikumu, ka viņas iebraukšanas atļauja ik gadus tiks atjaunota un viņa neprasīs savai uzturēšanai valsts līdzekļus.

Nebiju redzējis māti, kopš pēdējo reizi pirms desmit gadiem apciemoju Angliju, un jutos mazliet satriekts, kad Pasadīnā ieraudzīju izkāpjam no vilciena mazu, vecu dāmu. Mūs ar Sidneju viņa tūlīt pazina un uzvedās gluži normāli.

Iekārtojām viņu kādā krastmalas vasarnīcā netālu no mūsu dzīves vietām. Māju pārzināja precēts pāris, un par māti rūpējās mācīta medicīnas māsa. Mēs ar Sidneju viņu palaikam apciemojām, vakaros izklaidēdami ar dažādām spēlēm. Dienu mātei patika doties savā automašīnā piknikos un ekskursijās. Reizēm viņa ieradās studijā, un tad es parādīju savas komēdijas.

Beidzot «Mazulis» parādījās uz Ņujorkas ekrāniem un guva milzu panākumus. Kā jau Džekija tēvam pareģoju pirmajā tikšanās dienā, puisēns sacēla sensāciju. Pēc nedzirdētās veiksmes «Mazulī» zēns savas kinokarjeras laikā sapelnīja pāri par četriem miljoniem dolāru. Ik dienas saņēmām laikrakstu izgriezumus ar jūsmīgām recenzijām. «Mazuli» pieskaitīja pie kinematogrāfijas klasikas. Taču es ne reizi nesadūšojos un neaizbraucu uz Ņujorku pārliecināties par triumfu paša acīm; uzskatīju par labāku palikt Kalifornijā un tikai klausīties, kā mūs slavē.

Kaut gan rakstu autobiogrāfiju, tomēr atļaušos izteikt dažas piezīmes par filmu uzņemšanu. Par šo tematu sarakstītas daudzas vērtīgas grāmatas, taču diemžēl vairums no tām cenšas uzspiest lasītājam autora kinematogrāfisko gaumi. Tādai grāmatai vajadzētu būt tehniskam palīglīdzeklim, kas iepazīstina ar mūsu profesijas darba rīkiem. Skolniekam, kurš apveltīts ar iztēles spēju, pašam jāatrod, kā ar savas mākslinieciskās izjūtas palīdzību radīt dramatiskus efektus. Tādam cilvēkam vajadzīgi tikai tehnikas pamati. īstu mākslinieku parasti stimulē darbs, kas nav trafarets, un tāpēc daudzu režisoru pirmajām filmām piemīt svaigums un savdabība.

Intelektuāli spriedelējumi par līniju un telpu, kompozīciju, tempu un tā tālāk ir ļoti jauki, taču, būdami visai

maz saistīti ar tēlojumu, tie viegli var kļūt par neauglīgam dogmām. Vienkārša pieeja allaž ir vislabākā.

Es personiski nīstu sarežģītus efektus — piemēram, ja fotografē caur kamīna restēm no ogles gabala viedokļa vai virza kameru it kā uz velosipēda aktierim nopakaļ pa viesnīcas vestibilu; man tādi paņēmieni šķiet pavirši un naivi. Tikko skatītājs iepazīsies ar darbības vietu, viņu nogurdinās bezgalīgā panoramēšana, jo tās vienīgais mērķis ir parādīt, ka tēlotājs pāriet no vienas vietas uz otru. Tādi samāksloti efekti palēnina darbību, apnīk, izraisa nepatiku un pilnīgi kļūdaini tiek apzīmēti ar nodrāzto vārdu «māksla».

Es parasti novietoju kameru tā, lai piešķirtu aktierim lielāku kustības brīvību. Kad mašīnu nostāda uz grīdas vai cilvēkam pašā deguna priekšā, tad tēlo nevis viņš, bet kamera, lai gan īstenībā tā nekad nedrīkstētu kļūt uzmācīga.

Taupīga apiešanās ar laiku joprojām ir svarīgākais kinomākslas tikums. To zināja gan Eizenšteins, gan Gri-fits. Aši atrisinājumi un veikli samontētas pārejas no vienas ainas otrā ir filmu tehnikas dinamisma pamats.

Manī rada izbrīnu dažu kritiķu apgalvojumi, ka mana filmēšanas tehnika esot vecmodīga un es neesot gājis kopsolī ar laiku. Ar kādu laiku? Mana tehnika ir manu domu, manas loģikas un manas individuālās pieejas rezultāts; es to neesmu aizguvis no citiem. Ja mākslā jāiet kopsolī ar laiku, tad Rembrants būtu jāuzskata par

atpalikušu salīdzinājumā ar Van Gogu.

Runājot par filmām, varbūt lieti derētu pateikt pāris vārdu tiem, kuru smadzenēs dzimst idejas par grāvējiem, kas apžilbina ar savu krāšņumu. Uzņemt šādus ražojumus patiesībā nav nekāda māka. Kā no aktiera, tā režisora tie prasa gaužām maz iztēles un talanta. Viss, kas šim nolūkam vajadzīgs, ir desmit miljoni dolāru, milzīgi ļaužu pūļi, kostīmi, komplicētas dekorācijas un grandiozi paviljoni. Ceļot godā līmes un audekla visvarenību, var likt Kleopatrai gurdā tvīksmē slīdēt kuģī lejup pa Nīlu, iedzīt divdesmit tūkstoš statistu Sarkanajā jūrā un sagraut Jē-rikas mūrus — tas viss atkarīgs vienīgi no celtniecības darbu uzņēmēju prasmes. Un, kamēr virspavēlnieks sēž savā režisora krēslā ar scenāriju vienā un spēku dislokā-

cijas karti otrā rokā, tikmēr viņa iedresētie seržanti elsdami pūzdami, sviedrus liedami, rikšo pa kaujaslauku, nododami pavēles atsevišķām «karaspēka» daļām. Viens svilpiens nozīmē: «desmit tūkstošiem uznākt no kreisās puses», divi svilpieni — «lai desmit tūkstoši ļeko šurp no labās», bet trīs — «lai gāžas virsū viss bars».

Tamlīdzīgu izrāžu galvenais temats ir Pārcilvēks. Varonis prot lēkt, rāpties, šaut, kauties un mīlēt kā neviens cits. Viņam piemīt visvisādi nepārspējami talanti — izņemot domāšanas spēju.

Mazliet jāparunā arī par režisūru. Strādājot ar aktieriem, jābūt psihologam. Piemēram, kāds tēlotājs sāk strādāt trupā, kad uzņemšana jau sākusies. Lai gan šim cilvēkam piemīt izcilas spējas, neparastā apkārtne var darīt viņu nervozu. Tādās reizēs, kā bieži esmu piedzīvojis, ļoti var palīdzēt šķietama režisora pakļāvība. Labi zinādams, ko gribu, es mēdzu palūgt jauno trupas locekli sānis un atzīties viņam, ka esmu noguris, noraizējies un pavisam neaptveru, kā ainu risināt tālāk. Tādējādi aktieris drīz vien aizmirst savu nervozitāti, mēģina man palīdzēt un sāk tēlot labi.

Dramaturgs Marks Konelijs reiz uzstādīja jautājumu: kas autoram jāpatur prātā, rakstot skatuvei? Vai sacerējumam jāiedarbojas uz prāti» vai jūtām? Es uzskatu, ka pirmām kārtām — uz jūtām, jo tās teātrim ir tuvākas nekā prāts; tieši šim nolūkam teātris radīts; skatuve, proscē-nijs, sarkanie aizkari, arhitektoniskās detaļas — viss vēršas pie skatītāju jūtām. Izrādē, dabiski, piedalās arī prāts, taču tam ir blakus loma. To zināja gan Cehovs, gan Mol-nārs[61] un daudzi citi lugu rakstnieki. Viņi saprata arī, kāda nozīme ir skatuviskumam, šim dramaturģijas mākslas pamatam.

Man skatuviskums nozīmē dramatiskās darbības pastiprinājumu. Māksla kaut ko noklusēt (pēkšņa grāmatas aizvēršana, cigaretes aizdedzināšana), trokšņi aizkulisēs (pistoles šāviens, kliedziens, kritiens, brīkšķis), efektīva uznākšana un noiešana — tas viss pirmajā acu uzmetienā var likties lēts un naivs, bet, ja tiek lietots smalkjūtīgi un uzmanīgi, tad apdveš spēli ar dzejiskumu.

Idejai bez skatuves izjūtas nav lielas nozīmes. Daudz svarīgāk ir prast iedarboties uz publiku. Ja tēlotājam

piemīt īsta skatuviskuma izjuta, viņš var panakt efektu no nekā.

Par piemēru manam apgalvojumam var noderēt prologs, ko Ņujorkā inscenēju savai filmai «Parīziete». Tolaik visas mākslas filmas ievadīja prologi, kas ilga apmēram pusstundu. Man nebija ne scenārija, ne sižeta, bet es atcerējos kādu sentimentālu, krāsainu reprodukciju ar nosaukumu «Bēthovena sonāte», kurā bija attēlota mākslinieka studija un grupa bohēmiešu, kas, mijkrēšļa tīti, skumji sēž un klausās vijolnieku. Atveidoju šo ainu uz skatuves, sagatavodams to divu dienu laikā.

Nolīgu pianistu, vijolnieku, apašu dejotājus un dziedātāju un tad liku lietā visus man zināmos teatrālos paņēmienus. Visapkārt skatuvei bija izvietoti zemi dīvāni. Gan uz tiem, gan arī tieši zemē sēdēja viesi, pagriezuši muguras pret publiku, nepievērsdami tai ne mazāko uzmanību un sūkdami skotu viskiju, kamēr vijolnieks plūdināja sonātes skaņas. Mūzikai uz brīdi apklustot, kāds piedzērušais iekrācās. Kad vijolnieks bija beidzis spēlēt, a paši — dejot un dziedātājs nodziedājis «Auprès de ma Blonde» [19], aktieri pateica divus teikumus. Viens no viesiem ierunājas: — Pulkstenis trīs, man jāiet. — Otrs sacīja: — Jā, mums visiem laiks iet. — Virzīdamies projām no skatuves, aktieri kaut ko improvizēja. Kad pēdējais nozuda aiz durvīm, saimnieks aizdedzināja cigareti un pamazām nodzēsa studijā ugunis. No ielas šai laikā atlidoja «Auprès de ma Blonde» skaņas. Kad skatuve satumsa un vienīgi mēnessgaisma lējās pa vidējo logu, saimnieks izgāja ārā un, dziedāšanai pamazām attālinoties, lēni nolaidās priekškars.

Šīs bezsaturīgās ainas laikā skatītāju zālē valdīja tāds klusums, ka tur varēja dzirdēt nokrītam adatu. Pusstundu netika izrunāts gandrīz ne vārds, un uz skatuves bija redzamas vienīgi nedaudzas, vodeviļai raksturīgas darbības. Taču pirmizrādes vakarā aktieriem vajadzēja deviņas reizes iznākt pateikties par publikas aplausiem.

Negribu liekuļot, ka es teātrī jūsmotu par Šekspīru. Manas skatuves izjūtas ir pārāk modernas. Šekspīra lugas prasa sevišķu, pompozu spēles veidu, kas man nepatīk

un neinterese. Tadas reizes man rodas iespaids, ka es klausos, kā skolnieki skaita pantiņus:

Nāc, mīļo Pak! Vai tu vēl atceries,

Kā klausījos pie jūras sirēnu,

Ko sev uz skausta delfīns vizināja?

Tā raisīja tik brīnišķīgas skaņas,

Ka aprima viss bargais jūras klajs Un zvaigznes neprātā pat lejup krita,

Lai dziesmu dzirdētu.

Tas varbūt ir milzīgi skaisti, taču man šāda veida dzeja teātrī baudu nesniedz. Bez tam man nepatīk, ka Šekspīra sižeti čum un mudž no karaļiem, karalienēm un augst-dzimušām personām līdz ar visu viņu goda izpratni. Varbūt te vainīga mana psiholoģija, man raksturīgais solip-sisms, jo bērnības gadu maizes un siera medībās es goda jautājumiem veltīju visai maz vērības. Nespēju iejusties princu problēmās. Manis pēc Hamleta māte būtu varējusi gulēt ar pirmo galminieku, kas viņai pagadījās ceļā, man tik un tā būtu vienalga, vai tas Hamletam sāp vai ne.

Ja pieminam uzskatus par lugu inscenēšanu, tad man patīk parastais teātris ar proscēniju, kas atdala skatītājus no fantāzijas pasaules. Manuprāt, skatuvei jāpaveras publikas priekšā, aizkaram vai nu paceļoties, vai pašķiroties. Nevaru ciest, ja izrāde sniedzas pāri rampai un skatītāji kļūst par tās dalībniekiem, kamēr viens no tēlotājiem, atslējies pret proscēniju, skaidro fābulu. Šis paņēmiens ir ne vien kaili didaktisks, bet arī atņem teātrim tā burvību. Tas ir prozaisks līdzeklis, kā tikt galā ar ekspozīciju.

Skatuves iekārtojumā es uzskatu par labāku lietot to, kas piešķir izrādei realitāti, un vairāk neko. Ja lugā rādīta mūslaiku ikdienišķā dzīve, nav vajadzīga ģeometriska ievirze. Šie pārspīlētie efekti grauj manu šķietamības pasauli.

Daži lieli mākslinieki uzspiež savu skatuvisko iedvesmu tādā mērā, ka pakļauj tai gan aktieri, gan pašu lugu. Taču, raugoties no cita viedokļa, priekškars un kāpnes vien, kas iesniedzas bezgalībā, ir vēl sliktāki traucēkļi. Tie ož pēc gaužām lielas erudīcijas un skaļi afišē: — Mēs atstājam brīvu vaļu jūsu cildenajai izjūtai un iztēlei! —-Reiz kādā beneficē redzēju Lorensu Olivjē[62] fraka

deklamējam fragmentu no «Ričarda III». Lai gan viņš ar savas mākslas spēku panāca viduslaicīgu noskaņojumu, viņa baltā kaklasaite un «bezdelīgastes» likās visai nepiedienīgas.

Kāds teicis, ka aktiera māksla slēpjoties prasmē būt dabiskam. Protams, šo pamatprincipu var piemērot visām mākslām, taču aktierim it īpaši jāmāk sevi ierobežot un iekšēji apvaldīt, Lai kādu kaislību pilna būtu aina, tehniķim aktierī jāpaliek vēsam un mierīgam, jāvada un jānorāda ceļš jūtu pacēlumam un kritumam: ārējam cilvēkam jābūt satrauktam, iekšējam — nosvērtam. Aktieris to var panākt, tikai atslābinot savu sasprindzinājumu. Kā tas izdarāms? Ar lielu piepūli. Manu paša metodi diez vai kāds varēs izmantot: pirms uzstāšanās es vienmēr jūtos bezgala nervozs un satraukts, līdz esmu tā, nokausēts, ka brīdī, kad pienāk laiks stāties skatītāju priekšā, viss sasprindzinājums izgaisis.

Neticu, ka tēlošanu varētu iemācīt. Esmu redzējis, ka ļoti gudri cilvēki šai jomā cieš neveiksmi, kamēr stulbeņi gūst gluži labus panākumus. Taču jūtas aktieriem ir pilnīgi nepieciešamas. Veinraits,

atzīts estētikas speciālists, Čarlza Lēma un daudzu tālaika literāro spīdekļu draugs, bija cietsirdīgs, aukstasinīgs slepkava, kas aiz mantkāres noindēja savu brālēnu. Tas ir piemērs gudram cilvēkam, kas nekad nebūtu varējis kļūt par labu aktieri, jo jūtas viņam bija svešas.

Ass prāts un pilnīgs jūtu trūkums var raksturot plaša vēriena kriminālnoziedznieku, kamēr jūtu pārpilnība un saprāta trūkums — nekaitīgu muļķi. Taču, kad intelekts un jūtas ir ideālā līdzsvarā, mūsu priekšā stāv izcils un vienreizējs aktieris.

Liela aktiera būtiskākā īpašība ir tā, ka viņam patīk paša izveidotais tēls. Es to nedomāju peļamā nozīmē. Bieži esmu dzirdējis aktierus sakām: — Kā man gribētos tēlot šo lomu! — Tas nozīmē, ka viņiem patiktu redzēt šai lomā sevi. Varbūt tas ir egocentrisms, tomēr li_els aktieris galvenokārt domā par paša virtuozitāti. Ervings «Zvanos», Trī kā Svengali, Martins Harvejs «Cigarešu tinējas romānā» izveidoja lieliskus tēlus, kaut gan pašas lugas bija viduvējas. Ar kvēlu pieķeršanos teātrim vien nepietiek; jābūt arī dedzīgai mīlestībai pret sevi pašu un ticībai saviem spēkiem.

Skolas, kas māca tēlot pēc zināmas sistēmas, es pazīstu maz. Cik noprotu, tās pievērš sevišķu uzmanību personības izveidei, ko, starp citu, dažiem aktieriem nemaz nebūtu par ļaunu izkopt mazāk. Galu galā tēlot nozīmē izlikties par kādu citu. Personība turpretī ir tas nenosakāmais, kas jau tā vienmēr spīd cauri spēlei. Taču katrai metodei piemīt kas vērtīgs. Staņislavskis, piemēram, tiecās pēc «iekšējās patiesības», kas, cik saprotu, nozīmē nevis «tēlot», bet «būt» tam tēlam, ko radījusi rakstnieka fantāzija. Šis process prasa iejušanos: aktierim jāpiemīt spējai iztēloties, ko nozīmē būt par lauvu vai ērgli, viņam instinktīvi jāizprot sava varoņa dvēsele, jāzina, kā tas jebkuros apstākļos izturētos. To nevar mākslīgi iemācīt.

Skaidrojot īstam aktierim vai aktrisei tēlu, bieži pietiks ar vienu vārdu vai frāzi: «Tas ir īsts Falstafs» vai arī: «Tā ir mūslaiku Bovarī kundze». Stāsta, ka Džeds Hariss teicis kādai aktrisei: «Šai varonei piemīt vēja šūpotas melnas tulpes lokanums.» Te nu viņš, manuprāt, aizgājis par tālu.

Teorijai, ka jāzina visa varoņa biogrāfija, es nepiekrītu. Neviens autors nespēj ietvert lugā vai lomā tās apbrīnojamās nianses, ko skatītājiem ļāva izjust Dūze. Šīs dimensijas autoram, acīm redzot, nebija pieejamas. Un Dūze, cik zinu, nepiederēja pie intelektuālo cilvēku tipa.

Nīstu dramatiskās mākslas skolas, kas uzskata, ka pareizās izjūtas var izraisīt vienīgi, gremdējoties pārdomās un nododoties pašanalīzei. Jau fakts vien, ka skolnieks jāpakļauj tādai garīgai operācijai, pietiekami pierāda, ka viņš nevar būt aktieris.

Kas attiecas uz nodeldēto, metafizisko vārdu «patiesība», tad tai

piemīt dažādas formas, un viena no tām ir tikpat laba kā otra. «Comédie Française'» klasiskais spēles veids ir tikpat ticams cik tā saucamā reālistiskā maniere Ibsena lugās; abiem piemīt teatrālisms, abu mērķis ir sniegt patiesības ilūziju — galu galā jebkurā patiesībā slēpjas graudiņš melu.

Spēles mākslu nekad neesmu studējis, bet man laimējās dzīvot diženu aktieru laikmetā, un jau zēna gados es kāri uzsūcu daļu no viņu meistarības un pieredzes. Būdams apdāvināts, mēģinājumos tomēr, sev par brīnumu, atklāju, cik daudz man jāmācās tehnikas jomā. Pat

2G3

talantīgam iesācējam jāapgūst spēles meistarība, jo, lai cik lielas būtu viņa spējas, viņam jāprot tās arī likt lietā.

Esmu konstatējis, ka panākt to palīdz galvenokārt māka orientēties, tas ir, atrodoties uz skatuves, aktierim ik mirkli jābūt priekšstatam, kur viņš ir un ko viņš dara. Uzejot uz skatuves, tēlotājam skaidri jāzina, kur apstāties, kad pagriezties, kur stāvēt, kad un kur sēdēt, vai vērsties pie partnera tieši vai arī izrunāt repliku sānis. Orientēšanās spēja ļauj stingri pamatot aktiera rīcību un atšķir profesionāli no amatiera. Būdams savu filmu režisors, vienmēr esmu pieprasījis, lai aktieri uz skatuves pilnīgi orientētos pašu darbībā.

Tēlošanas mākslā man patīk atturība un smalkums. Džons Drū[63], bez šaubām, iemiesoja sevī šo īpašību kvintesenci. Viņš bija labsirdīgs, joku pilns, smalkjūtīgs un ļoti pievilcīgs. Ir viegli būt emocionālam — to sagaida no ikviena laba aktiera, — un, protams, nepieciešama skaidra dikcija un skanīga balss. Tomēr, lai gan Deivids Vorfīlds[63] bija lieliska runas orgāna īpašnieks un prata izpaust savas jūtas, ikvienā viņa vārdā jautās atbalss no desmit baušļiem.

Man bieži vaicājuši, kas ir mani iecienītākie aktieri un aktrises uz amerikāņu skatuves. Uz šo jautājumu grūti atbildēt, jo izvēle it kā ietver sevī secinājumu, ka pārējie ir sliktāki, kas neatbilst īstenībai. Ne visi mani iemīļotie aktieri bija nopietnu lomu tēlotāji. Daži bija komiķi, citi pat pavisam viegla žanra mākslinieki.

Els Džolsons, piemēram, bija liels tēlotājs, kas, pats to neapzinādamies, ar savu vitalitāti ārkārtīgi spēcīgi iedarbojās uz skatītāju. Viņš bija viens no visspilgtākajiem vieglā žanra māksliniekiem uz Amerikas skatuves, tumšādains nēģeru dziesmu izpildītājs, kas skaļā baritonā stāstīja banālus jokus un skandēja sentimentālas dziesmiņas. Visi Ela priekšnesumi lika skatītājiem vai nu pacelties, vai nolaisties līdz viņa līmenim. Pat komiskā dziesmiņa «Māmīte» apbūra ikkatru. Filmās viņš atgādināja tikai ēnu no tā, kas bija īstenībā. Savas slavas kalngalus Džolsons sasniedza 1918. gadā. Klausoties viņā, skatītāji jutās kā elektrizēti. Viņa lokanajam augumam, lielajai galvai un dziļi iegrimušajām, caururbīgajām acīm

piemita dīvains valdzinājums. Kad viņš dziedāja tādas dziesmas kā «Pār manu plecu liecas varavīksne» vai «Kad būs

man laiks no pasaules iet projām», publiku pārņēma neviltota sajūsma. Džolsons personificēja Brodvejas poēziju, tās dzīvīgumu un vulgaritāti, tās mērķus un ieceres.

Otru lielisku aktieri, holandiešu komiķi Semu Bernardu, ik sīkums iesvēla svētās šausmās. — Olas! Sešdesmit centu par duci — turklāt par tīrajiem vanckariem! Un sālīta liellopu gaļa! Par to jums noplēsīs divus dolārus! Divus dolārus — par mazu mazītiņu gaļas kriksīti! — un viņš it kā izvilka «mazo kriksīti» caur adatas aci, pārspīlēdams tā niecīgos apjomus. Pēc tam viņš pērkondim-došā, protesta pilnā balsī griezās pie skatītājiem gan vienā, gan otrā zāles malā: — Bet es tak atceros laiku, kad divus dolārus vērtu liellopa gaļu cilvēks knapi varēja pastiept!

Privātajā dzīvē Bernārs bija filozofiski noskaņots. Kad Fords Sterlings, aizgājis pie viņa, birdināja asaras par sievas neuzticību, Sems vienā mierā noteica: — Un tad? Viņas tak vazāja aiz deguna arī Napoleonu!

Frenku Tiniju es redzēju, pirmo reizi ieradies Ņujorkā. Šis aktieris bija ļoti iemīļots «Ziemas dārzā» un nodibinājis visai ciešu kontaktu ar publiku. Piemēram, viņš mēdza pārliekties pār rampu un čukstēt: — Primadonna ir manī ieķērusies, — tad zaglīgi pavērties atpakaļ, lai pārliecinātos, ka neviens neklausās, un, pievēršoties atkal skatītājiem, pavēstīt:*

— Taisni aizgrābjoši! Nupat, saskriedamies ar viņu durvīs, kas ved uz skatuvi, es teicu: «Labvakar,» — bet viņa ir tik apmāta no manis, ka bija zaudējusi valodu.

Tieši šinī mirklī primadonna nāca pāri skatuvei un Tinijs aši pielika pirkstu pie lūpām, brīdinādams, lai skatītāji viņu nenodod. Tad viņš jautri uzsauca dāmai: — Ei, pelīt! — Skaistule sašutusi aizgriezās un, piepūtusies aiz niknuma, cienīgi nosoļoja no skatuves, ļaudama izslīdēt ķemmei.

Frenks čukstot uzrunāja publiku: — Nu, ko es jums teicu? Bet tad, kad neviens neredz, mēs esam kā divi balodīši. — Viņš ar žestu attēloja mīlīgo dzīvošanu. Pacēlis suku, Frenks uzsauca konferansjē: — Harij, esiet tik laipns, aiznesiet to uz mūsu ģērbtuvi!

Pēc pāris gadiem redzēju Tiniju atkal uz skatuves un jutos satriekts, jo komiskā mūza bija viņu pametusi. Viņš likās bezgala nedrošs, un es gandrīz nespēju ticēt savām acīm, ka tas ir tas pats cilvēks. Frenka Tinija pārmaiņa deva man ierosmi filmai «Rampas gaismā», ko uzņēma pēc vairākiem gadiem. Gribēju zināt, kāpēc viņš zaudējis drosmi un paļāvību. «Rampas gaismas» varoņa pārvērtības iemesls bija vecums; Kalvero laika gaitā nosirmoja, pārāk daudz nodevās pašanalīzei, sāka domāt par savu cilvēcisko cieņu, un tā

pārtrūka viņa saites ar publiku.

No amerikāņu aktrisēm es visvairāk apbrīnoju misis Fisku, dzīves priekā kūsājošu, humora pilnu un gudru sievieti, kā arī viņas māsasmeitu Emīliju Stīvensu, apdāvinātu aktrisi, kurai piemita īpatnējs vieglums un elegance. Džeina Koula bija spilgta, spēkpilna personība, un tikpat valdzinoša šķita misis Kārtera. No komēdiju aktrisēm man patika Triksija Frigenca un, protams, Fannija Braisa, kuras lielo komiķes talantu darīja bagātāku dziļa tēlojuma izpratne. Mums, angļiem, arī netrūka savu lielu aktrišu. Redzēju viņas visas — Elenu Teriju, Adu Rīvu, Irēni Venbru, Sibilu Torndaiku, izņemot gudro misis Kempbelu.

Džons Berimors ar savām spējām būtu varējis kļūt par teātra patiesāko tradīciju turpinātāju, taču viņš savu talantu izmantoja vulgāri, valkādams to kā nobrukušas zīda zeķes bez prievītēm, noskatīdamies uz visu vienaldzīgi un ar zināmu nicību; vai tā bija Hamleta lomas tēlošana, vai mīlas romāns ar kādu hercogieni — viss viņam šķita joks.

Berimora biogrāfijā Džīns Faulers aprakstījis notikumu, kā Džons reiz pēc trakas nakts, kur straumēm plūdis šampanietis, izrauts no siltas gultas un grūstin uzgrūsts uz skatuves tēlot Hamletu, ko viņš arī darījis, aizkulisēs pa reizei izvemdamies un iedzerdams atskurbināšanās līdzekļus. Angļu kritiķi apsveikuši šī vakara tēlojumu kā tālaika labāko Hamleta interpretāciju. Šādi ironijas pilni gadījumi aizvaino ikviena saprātu.

Pirmoreiz sastapu Džonu, domās iegrimušu, sēžam «United Artists» kantorī. Toreiz viņš atradās slavas kalngalos. Pēc iepazīstināšanas mūs atstāja vienus, un es ierunājos par viņa triumfu Hamleta lomā. Sacīju, ka Hamlets spilgtāk par jebkuru citu Šekspīra tēlu parāda viņa lielumu.

Berimors brītiņu padomāja. — Karaļa loma arī nav peļama. Patiesību sakot, tā man patīk labāk par Hamletu.

Tas izklausījās dīvaini, un es prātoju, cik šajos vārdos ir patiesīguma. Ja Berimors būtu bijis vienkāršāks un ne tik iedomīgs, viņu tagad minētu blakus lielākajiem aktieriem: Būtam, Ērvingam, Mensfīldam un Trī. Taču tiem piemita gara cildenums un dvēseles smalkums. Džona nelaime bija tā, ka viņš naivi un romantiski iztēlojās sevi par ģēniju, kas lemts pašiznīcināšanai. To viņš arī galu galā ar trakulīgiem un vulgāriem līdzekļiem panāca, nodzerdamies līdz nāvei.

Lai gan «Mazulis» guva lielus panākumus, mani joprojām gaidīja grūts uzdevums: vēl bija jāuzņem četras filmas «First National» sabiedrībai. Mēmā izmisumā slaistījos pa butaforiju telpu, cerēdams atrast kādu vecu rekvizītu — dekorāciju paliekas, cietuma restes, klavieres vai veļas rulli, kas spētu ierosināt kādu ideju. Pēkšņi ieraudzīju nolietotu golfa nūju komplektu. Tas bija tieši tas, ko man

vajadzēja. Klaidonis spēlē golfu ... Tā radās komēdija «Dīkdieņu šķira».

Sižets bija vienkāršs. Klaidonis nododas visām bagātnieku izpriecām, viņš dodas uz dienvidiem gozēties saulē, taču brauc turp nevis vagonā, bet uz buferiem. Viņš spēlē golfu ar bumbām, kuras nejauši atrod pamestas zālienā. Masku ballē viņš, ģērbies skrandās, iejūk bagātnieku gūzmā un iemīlas skaist# meitenē. Romāns beidzas neveiksmīgi, mans varonis izmūk no aizkaitinātajiem viesiem un dodas atkal savu ceļu.

Uzņemšanas laikā mazliet apdedzinājos ar lodlampu. Karstums izgāja cauri manām azbesta biksēm, tāpēc bijām spiesti izgatavot tās vēl biezākas. Kārlails Robinsons reklāmas nolūkos darīja notikumu zināmu presei. Tovakar ar šausmām lasīju avīžu virsrakstus, ka es esot stipri apdedzinājis seju, rokas un ķermeni. Simtiem vēstuļu un telegrammu plūda uz studiju, nepārtraukti zvanīja tālrunis. Aizsūtīju atsaukumu, taču tikai nedaudzi laikraksti to iespieda. No Anglijas līdz ar citām pienāca H. Dž. Velsa vēstule. Viņš rakstīja, ka jūtoties ļoti apbēdināts, uzzinājis no laikrakstiem par manu nelaimi. Viņš ļoti apbrīnojot manu darbu un dziļi nožēlošot, ja es nevarēšot to turpināt. Nekavējoties nosūtīju atbildes telegrammu, apgaismodams īstos apstākļus.

Pabeidzis «Dīkdieņu šķiru», gatavojos sākt jaunu divdaļīgu komēdiju un rotaļājos ar ideju uzņemt buriesku par labi atalgoto cauruļlicēju profesiju. Pirmajā ainā bija domāts parādīt amatnieku ierašanos kādāmamā. No šofera vadītā limuzīna izkāpj Maks Sveins[64] un es. Mūs izšķērdīgi pacienā skaistā mājas saimniece Edna Perviensa. Pēc tam kad esam ieturējuši bagātīgu maltīti un iebaudījuši krietnu vīna malku, mums parāda vannas istabu, kur es tūlīt sāku strādāt ar stetoskopu, nolikdams to uz grīdas un izklauvēdams un izklausīdams caurules kā ārsts pacientu.

Tiktāl es tiku. Pēc tam vairs nespēju koncentrēties. Nebiju domājis, ka esmu tik noguris. Bez tam pēdējos divus mēnešus mani bija pārņēmušas neremdināmas alkas apmeklēt Londonu — tiku sapņojis par to jau agrāk, un H. Dž. Velsa vēstule uzpūta liesmu vēl gaišāk. Pēc desmit gadu gara starplaika saņēmu arī ziņu no Hetijas Kellijas. Viņa rakstīja: «Vai atceraties muļķa meiteni...?» Tagad viņa esot precējusies un dzīvojot Portmenskvērā. Ja es kādreiz atbraukšot uz Londonu, vai atlicināšot laiku, lai apciemotu viņu? Vēstule nebija rakstīta intīmā tonī un manī nekādas īpašas jūtas neizraisīja. Galu galā es šajos desmit gados biju vairākkārt iemīlējies un visas aizraušanās atkal aizmirsis. Taču nolēmu jaunības draudzeni noteikti apciemot.

Liku Tomam iesaiņot lietas, bet Rīvsam noslēgt studiju un atlaist trupu atvaļinājumā. Dzīros doties uz Angliju.

SEPTIŅPADSMITĀ NODAĻA

Vakarā pirms aizbraukšanas no Ņujorkas sarīkoju banketu Elizejas kafejnīcā apmēram četrdesmit viesiem, to vidū Mērijai Pikfordai, Duglasam Fērbenksam un Meter-linka kundzei. Spēlējām šarādes. Pirmo no tām parādīja Duglass un Mērija. Duglass tēloja tramvaja konduktoru, kas izkniebj biļeti un pasniedz Mērijai. Otro balsienu vajadzēja uzminēt no pantomīmas, kurā bija redzama slīcējas glābšanas aina: Mērija sauca pēc palīdzības, Duglass peldus metās pie viņas un izvilka drošībā upes krastā. Mēs visi, protams, kliedzām: — Fērbenkss![20]

Vakars kļuva arvien jautrāks. Mēs ar Meterlinka kundzi notēlojām nāves ainu no «Kamilas», kur Meterlinka kundze izpildīja varones lomu, bet es biju Armāns. Dvesdama manās rokās pēdējos elpas vilcienus, viņa sāka klepot — vispirms paklusi, tad arvien skaļāk. Kāss pielipa man. Beigu beigās šī lēkme pārvērtās par īstu klepošanas sacensību, kuras noslēgumā nenomira vis varone manās rokās, bet es — viņējās.

Aizbraukšanas dienā mani pusdeviņos rītā ar grūtībām pamodināja. Pelde tomēr atņēma nogurumu kā ar roku. Domājot, ka dodos uz Angliju, nevarēju valdīt satraukumu. Edvords Knobloks, mans draugs, «Likteņa» un citu lugu autors, atradās līdz ar mani uz «Olimpika» klāja.

Tur uznāca arī bars žurnālistu, un es jau baidījos, ka viņi taisās palikt visu ceļojuma laiku. Divi to patiešām darīja, taču citi kopā ar loci atgriezās atpakaļ.

Beidzot paliku viens kajītē, kas bija pilna ar draugu atnestajiem ziediem un augļu groziem. Tieši pirms desmit gadiem es uz šī paša kuģa kopā ar Kārno trupu tiku atstājis Angliju. Toreiz mēs braucām otrajā klasē. Atceros, kā stjuarts aši izveda mūs cauri pirmajai klasei, lai ļautu kaut pavirši palūkoties, kā dzīvo otra sabiedrības daļa. Viņš runāja par privāto apartamentu greznību un to ārkārtīgi augstajām cenām. Tˆgad es pats tādās telpās braucu atpakaļ uz Angliju. Biju pazinis Londonu kā jauns, neievērojams Lembetas puisis, kas cīnījās par savu maizes kumosu; tagad kā slavens un bagāts vīrs varēju sagaidīt, ka skatīšu šo pilsētu it kā pirmoreiz mūžā.

Pēc pāris stundām jūrā atmosfēra jau kļuva angliska. Ik vakarus kopā ar Ediju Knobloku ieturējām maltīti nevis galvenajā ēdamzālē, bet Rica restorānā. Ričā bija plaša ēdienu izvēle, ieskaitot šampanieti, kaviāru, pīli à la presse, irbes, fazānus, vīnus, majonēzes un crêpes suzette. Laika bija papilnam, un man patika ārišķīgā paraža ik vakarus ietērpties frakā. Šāda greznība un iespēja apmierināt savas iegribas ļāva izjust nopelnītās naudas jaukumus.

Domāju, ka varēšu atpūsties, taču «Olimpika» ziņojumu vitrīnā tika izlikti biļeteni par manu paredzamo ierašanos Londonā. Kad bijām iebraukuši Atlantijas okeānam līdz pusei, sāka plūst telegrammu lavīnas ar uzaicinājumiem un ielūgumiem. Līdzīgi negaisa padebešiem pār manu galvu savilkās histēriskas sajūsmas mākonis. «Olimpika» biļetens citēja rakstus no United News un Morning Telegraph. Viens no tiem skanēja šādi: «Čaplins atgriežas kā uzvarētājs! Ceļš no Sauthemptonas uz Londonu atgādinās romiešu triumfa gājienu.»

Otrā izvilkumā bija rakstīts: «Ikdienas biļetenus, kas vēsta, kā Čarlijs pavada laiku uz klāja, tagad aizstājušas telegrammas, kuras pienāk no kuģa ik stundu. Laikrakstu speciālizdevumi ielās stāsta par šo maza auguma lielo aktieri smieklīgi milzīgajos zābakos.»

Vēl citā varēja lasīt: «Senā, karaļa Jēkaba piekritēju iemīļotā dziesmiņa[65] «Čarlijs ir tas, ko mīlu» dod priekšstatu par Čaplina «sērgu», kas pēdējā nedēļā pārņēmusi' visu Angliju un pieņemas spēkā ar katru stundu, ar katru «Olimpika» nobraukto mezglu, kurš ved Čarliju tuvāk dzimtenei.»

Ceturtā ziņoja: «Migla šonakt neļāva «Olimpikam» ienākt Sauthemptonas ostā, bet pilsētā gaidīja vesela armija pielūdzēju, kas bija sapulcējusies sveikt mazo komiķi. Policija veica īpašus pasākumus, lai nodrošinātu kārtību pie dokiem un sagaidīšanas ceremonijā, kur Čarliju uzrunās mērs ... Laikraksti tāpat kā dienās pirms uzvaras parādes informē, no kurām vietām Čaplinu vislabāk varēs redzēt.»

Tādai sagaidīšanai nebiju gatavojies. Lai gan tā šķita pārsteidzoša un brīnišķīga, es labprāt būtu atlicis apciemojumu līdz vēlākam laikam, kad justos tam vairāk sagatavots. Patlaban ilgojos vienīgi redzēt vecās, pazīstamās vietas. Mierīgi paklaiņāt un pavērot Londonu, aiziet uz Keningtonu un Brikstonu, pamest skatienu uz Pounelte-rases 3. numura logu, ielūkoties pustumšajā malkas šķūnī, kur biju palīdzējis strādniekiem skaldīt lielās šķilas, paraudzīties uz Keningtonroudas 287. numura trešā stāva logiem (tur biju dzīvojis kopā ar Luīzi un tēvu) — šī vēlēšanās pēkšņi kļuva gandrīz vai par māniju.

Beidzot sasniedzām Šerburgu! Daudzi pasažieri izkāpa krastā, un citi ieradās viņu vietā. Šie jaunpienācēji bija kinooperatori un laikrakstu reportieri. Kādu vēsti es sūtot Anglijai? Kādu Francijai? Vai es apmeklēšot Īriju? Ko es domājot par īru jautājumu? Tēlaini izsakoties, mani raustīja uz visām pusēm.

Atstājām Šerburgu un lēni, bezgala lēni slīdējām pretī Anglijas krastiem. Uz miegu nebija ko cerēt. Pulkstenis rādīja pirmo, tad otro un trešo stundu, un es joprojām valstījos pa gultu nomodā. Mašīnas apstājās, tad sāka darboties atpakaļgaitā, pēc tam apklusa pavisam. Gaitenī bija dzirdama dobja soļu dipoņa. Sasprindzināts vēros platām

acīm pa kajītes lodziņu. Valdīja tumsa, nekas nebija redzams, taču es dzirdēju angļu valodas skaņas!

Atausa gaisma, un es aiz pārguruma ieslīgu snaudā, bet tikai uz divām stundām. Stjuarts atnesa karstu kafiju un rīta laikrakstus, un gulēšana man vairs nebija ne prātā.

Viens no uzrakstiem skanēja:

KOMIĶA ATGRIEŠANĀS ATGĀDINA DIENU,
KAD NOSLĒDZA PAMIERU

Otrs:

VISA LONDONA RUNA PAR ČAPLINA APCIEMOJUMU

Trešais:

ČAPLINS DODAS UZ LONDONU.
PAREDZAMA LIELISKA UZŅEMŠANA

Ceturtais lieliem burtiem vēstīja:

LŪK, VIŅŠ, MŪSU TAUTAS DĒLS

Protams, bija arī dažas kritiskas piezīmes:

ES APELĒJU PIE VESELĀ SAPRĀTA

«Dieva dēļ, nezaudēsim veselo saprātu! Misters Caplins katrā ziņā ir visai cienījams cilvēks, un es nemaz tik ļoti nevēlos zināt, kāpēc dzimtenes ilgas, kas viņu tik aizkustinoši māc šobrīd, neizpaudās grūtajos gados, kad angļu namu sliekšņus apdraudēja huņņi. Pilnīgi iespējams, ka taisnība ir tiem, kas apgalvo, ka Čarlijam Caplinam vairāk piedienēja māžoties ar šauteni kameras priekšā, nevis kā īstam vīram vērst ieroci pret ienaidnieku.»

Pie dokiem mani apsveica Sauthemptonas mērs. Pēc tam steigšus devos uz vilcienu. Beidzot mēs atradāmies ceļā uz Londonu! Manā kupejā ieradās Hetijas brālis Arturs Kellijs. Atceros, kā, vērodami garāmslīdošos, zaļos laukus, mēs ar Arturu mēģinājām sasaistīt sarunas pavedienu.

Teicu viņam, ka esmu saņēmis no Hetijas vēstuli ar aicinājumu ierasties viņas Portmenskvēra namā uz pusdienām.

Arturs samulsis savādi pavērās manī. — Čarlij, Hetija ir mirusi, — viņš noteica.

Jutos satriekts, taču tanī brīdī nespēju aptvert visu šīs vēsts traģismu: galvā drūzmējās daždažādi iespaidi. Tomēr noģidu, ka man pagājis secen dziļš pārdzīvojums. Hetija bija tieši tā pagājušo dienu draudzene, kuru es ļoti ilgojos satikt, sevišķi šādos fantastiskos apstākļos.

Iebraucām Londonas priekšpilsētās. Alkani vēros ārā pa logu, velti mēģinādams garāmzibošo ielu vidū saskatīt kādu pazīstamu vietu. Satraukumam piejaucās dziļi sirdī slēptās bailes, ka Londona kopš kara laikiem var būt stipri izmainījusies.

Uzbudinājums kļuva arvien lielāks. Sirdi pildīja tikai viena izjūta — gaidas. Bet ko gan es varēju gaidīt? Galvā valdīja juceklis. Nespēju

domāt. Skatiens nepārprotami uztvēra Londonas namu jumtus, taču tie nelikās reāli. Viss bija tikai gaidpilnas nojausmas, vienīgi nojausmas!

Beidzot vilciens ieripoja stacijā ar bezgala pazīstamo vārdu. Vaterlo! Izkāpis no vagona, ieraudzīju, ka platformas viņā galā nostieptas virves, kuru priekšā stāv polis-menu rindas, bet aizmugurē viļņojas ļaužu j ūra. Visapkārt jautās satrauktas trīsas. Un, lai gan nespēju izjust neko citu kā vienīgi uzbudinājumu, aptvēru, ka mani kāds sagrābj un aizvelk pa platformu kā arestantu. Kad tuvojāmies apžogotajam cilvēku pūlim, saspīlējums mazliet atslāba: — Re, kur viņš ir! Rau, rau! Lāga vecais zēns Čarlijs! — Kā viesulis uzbrāza ovācijas. Līksmie gaviļu saucieni nebija vēl ne tuvu pieklusuši, kad mūs kopā ar brālēnu Obriju (nebiju viņu redzējis piecpadsmit gadu) iestūma limuzīnā. Neapjēdzu, ka nevajadzēja ļaut, lai mani noslēpj no cilvēkiem, kas tik ilgi gaidījuši, cerēdami mani redzēt.

Lai būtu drošs, pavaicāju Obrijam, vai mēs dosimies pāri Vestminsteras tiltam. Izbraucot no Vaterlo un slīdot tālāk pa Jorkroudu, ievēroju, ka vecie nami nojaukti un to vietā uzbūvēta jauna celtne, Londonas grāfistes padomes ēka. Taču, kad pagriezāmies ap stūri, kā saules stars, kas izlaužas caur mākoņu plaismu, skatienam pēkšņi pa-

vērās Vestminsteras tilts! Tas nebija ne par matu izmainījies. Parlaments joprojām svinīgi slējās pret debesīm, nemirstīga formu skaistuma apdvests. Visa apkārtne izskatījās gluži tāda pati, kādu to biju atstājis. Tikko nesāku raudāt.

Apmetos Riča viesnīcā, jo to cēla manos zēna gados un, iedams garām parādes durvīm, es toreiz pa acu galam dabūju redzēt vestibila zeltīto krāšņumu. Kopš tā brīža tvīku ziņkārē, vēlēdamies izpētīt, kā izskatās pārējās telpas.

Pie viesnīcas gaidīja milzīgas cilvēku masas, un es teicu īsu runu. Beidzot nokļuvu savās istabās. Mani mocīja nepacietība. Gribējās tikt ārā vienam, bet ielā dūca ļaužu spieti, skanēja apsveikumi, un es vairākas reizes biju spiests iziet uz balkona un līdzīgi karaļnama loceklim žēlīgi izrādīt savu pateicību. Tādus neparastus notikumus ir grūti aprakstīt.

Istabas bija pilnas ar draugiem, bet es jutu vienīgi vēlēšanos aizlavīties projām. Pulkstenis bija četri pēcpusdienā, tāpēc paziņoju, ka gribu nosnausties un gaidīšu viņus vakarā uz maltīti.

Tikko visi aizgāja, steidzīgi pārģērbos, iekāpu kravas pārvadājumu liftā un nepamanīts izslīdēju pa sētas durvīm ārā. Pametis aizmugurē Džerminstrītu, noīrēju taksometru, un mašīna aiztraucās pa Heimārketu uz Trafalgar-skvēru un tālāk pa Parlamentstrītu pāri Vestminsteras tiltam.

Taksometrs nogriezās ap stūri, un beidzot klāt bija Keningtonrouda! Neticami! Nekas nebija izmainījies. Vest-

minsterbridžroudas stūrī slējās Kristus baznīca. Brūkstrītas galā tāpat vīdēja «Alus krūze».

Apturēju taksometru mazliet pirms Pounelterases trešā numura nama. Ejot uz mūsu bijušās mājas pusi, mani pārņēma dīvains miers. Brīdi pastāvēju, ietverdams skatienā visu ēku. Te nu bija šis Pounelterases trešais numurs! Tas atgādināja laika gaitā izdēdējušu vecu galvaskausu. Pacēlu acis un pavēros uz diviem augšējiem logiem bēniņos, kur vārga, izsalkusi, novesta uz vājprāta sliekšņa, tika sēdējusi māte. Logi bija cieši aizvērti. Tie neizpauda nevienu noslēpumu un šķita vienaldzīgi pret cilvēku, kas tik ilgi stāvēja lejā, lūkodamies augšup; taču šis klusums bija daiļrunīgāks par vārdiem. Beidzot man apkārt sapulcējās bērnu bariņš, un es biju spiests doties tālāk.

Gāju uz šķūni Keningtonroudas tuvumā, kur kādreiz mēdzu palīdzēt malkas strādniekiem. Taču ēka bija apšūta ar ķieģeļiem un malkas skaldītāji pagaisuši bez miņas.

Nākamais ceļamērķis bija Keningtonroudas 287. numurs, kur mēs ar Sidneju tikām mituši pie tēvaˆ Luīzes un viņu mazā puisēna. Lūkojos augšup uz trešā stāva istabas logiem, kas tik spilgti atgādināja manu bērnu dienu izmisumu. Cik nevainīgi, mierīgi un neizprotami tie likās tagad!

Soļoju tālāk uz Keningtonparku, iegriezdamies pastā, kur 1908. gadā savā rēķinā biju noguldījis sešdesmit mārciņu. Izrādījās, ka nauda, ko toreiz ar grūtībām sataupīju, pa visu šo laiku nekur nav pazudusi.

Keningtonas parks! Par spīti aizritējušajiem gadiem tas joprojām kuploja, ar savu zaļumu uzvēsmodams skumjas. Devos uz Keningtongeitu, vietu, kur pirmoreiz norunāju tikšanos ar Hetiju. Uz brīdi apstājos un vēroju tramvaja pieturu. Kāds iekāpa, bet neviens neizkāpa.

Pēc tam gāju uz Brikstonroudas 15. numuru, kur mēs ar Sidneju bijām Glenšova namā īrējuši dzīvokli un iegādājušies tam mēbeles. Taču aizkustinājums bija izsīcis, palikusi vienīgi ziņkāre.

Atceļā iegāju «Ragā» iedzert malku vīna. Manās bērnības dienās šim restorānam ar tā pulēto sarkankoka bāru, skaistajiem spoguļiem un biljarda istabu piemita zināma elegance. Lielajā zālē tēvam sarīkoja pēdējo benefici. Tagad viss izskatījās mazliet noplucis, taču citā ziņā gluži tāds pats kā agrāk. Blakus restorānam tai pašā Kenington-roudā atradās grāfistes padomes skola, kur divus gadus tiku mācījies. Pametu acis uz sporta laukumu: jaunuzceltās ēkas bija likušas pelēkajam asfalta plankumam krietni vien saraukties.

Klaiņojot pa Keningtonu, atmiņā atausa visa bērnība, taču tā šķita līdzīga sapnim. Reāls likās tikai tas, kas ar mani bija noticis Savienotajās Valstīs. Tomēr vieglu nemieru viesa sajūta, ka šīm

nabadzīgajām ielām joprojām ir vara pār mani, ka tās spēj ievilināt atpakaļ savā plūstošām smiltīm līdzīgajā bezcerības purvā.

Daudz muļķību sarakstīts par manu slieksmi uz vientulību un dziļu melanholiju. Varbūt es nekad neesmu jutis vajadzību pēc pārāk daudziem draugiem — slava pievelk tos bez kādas izvēles. Mana attieksme pret viņiem ir līdzīga attieksmei pret mūziku, proti, tā ir patīkama tad, kad esmu piemērotā noskaņojumā. Palīdzēt tuvam cilvēkam nelaimē ir viegli, turpretī ziedot viņam brīvās stundas ne vienmēr ir lietderīgi. Popularitātes ziedu laikos mani mūžam ielenca draugu un paziņu pulks. Reizēm šī kņada bija patīkama, kamēr reizēm gribējās gremdēties sevī, un tādos brīžos vēlējos, kaut varētu tikt no visiem vaļā. Iespējams, ka šī īpašība devusi vielu iepriekš minētajiem rakstiem par vairīšanos no sabiedrības, noslēgtību un nespēju patiesi sadraudzēties. Tās ir muļķības. Man ir pāris ļoti labu draugu, kas dara gaišākas mana mūža dienas, un viņu klātbūtnē es parasti jūtos ļoti laimīgs.

Presē mana persona ir vai nu celta debesīs, vai nopelta līdz pēdējam — atkarībā no autora viedokļa. Somersets Moems, piemēram, rakstīja:

«Čarlijs Čaplins... viņa humors ir vienkāršs, jauks un spontāns. Tomēr skatītājam allaž šķiet, ka aiz visa tā slēpjas dziļas skumjas. Čaplins ir garastāvokļu cilvēks, un, lai viņa komismā uztvertu sēru pieskaņu, nemaz nav jādzird jokpilnās žēlabas: — Vai ˆdieniņ, vakar man uznāca tik bēdīga jutoņa, ka es galīgi nezināju, kur dēties. — Viņš neatstāj laimīga cilvēka iespaidu. Man ir aizdomas, ka viņu māc ilgas pēc graustiem. Bagātība un slava, ko viņš bauda, uzspiež tādu dzīves veidu, kas viņam sagādā vienīgi mokas. Manuprāt, viņš, nepiepildāmu ilgu tirdīts, atceras trauksmainās jaunības brīvi, rūgto nabadzību un trūkumu. Viņa acīs dienvidu Londonas ielas ir pilnas jautrības, līksma prieka un neparastu piedzīvojumu... Varu iedomāties, kā viņš ieiet pats savā dzīvoklī un brīnās, kas gan viņam meklējams šai svešajā mītnē. Man šķiet, ka par savu īsto mājvietu viņš uzskata vienīgi trešā stāva sētas puses istabiņu Keningtonroudā. Kādu vakaru mēs kopā klejojām pa Losandželosu, un ceļš mūs neviļus noveda visnabadzīgākajā pilsētas kvartālā. Visapkārt, cik tālu vien skatiens sniedza, slējās netīras īres mājas un noplukušas, bezgaumīgas bodītes, kur nabaga ļaudis var iegādāties dažādas preces ikdienas vajadzībām. Viņa sejā atplauka smaids, balss kļuva mundrāka, un viņš iesaucās: «Lūk, kur īsta dzīve, vai ne? Viss parejais ir tikai izlikšanās!»[21]

Tieksme piedēvēt otram siltas jūtas pret posta pilnu eksistenci mani kaitina. Savā mūžā neesmu vēl sastapis trūcīgu cilvēku, kas ilgotos pēc nabadzības un rastu tajā brīvību. Misteram Moemam tāpat neizdotos arī nevienam grūtdienim iestāstīt, ka slava un liela bagātība lemj mokpilnai dzīvei. Man bagātība nesagādā nekādas ciešanas —■

gluži otrādi, es redzu, ka tā sniedz brīvību. Nedomāju, ka Moemam jebkad iešautos prātā piedēvēt šādas aplamas tieksmes kaut vai pašiem nenozīmīgākajiem savu darbu varoņiem. Un tāda samākslota frāze kā «dienvidu Londonas ielas ir pilnas jautrības, līksma prieka un neparastu piedzīvojumu» atgādina Marijas Antuaneteš gaisīgās asprātības.

Trūkumu es neuzskatu ne par valdzinošu, ne arī par pamācošu. Tas man nav darījis nekā laba — gluži otrādi, tas izkropļojis manus priekšstatus par vērtībām un iepotējis nevajadzīgu cieņu pret bagātnieku un tā saucamo augstāko šķiru tikumiem un paražām.

Bagātība un slava turpretī ļāva man ieraudzīt pasauli tās īstajā gaismā, atklāt, ka cilvēkiem, kas stāvokļa ziņā paceļas pāri citiem, trūkumu tāpēc nebūt nav mazāk. Bagātība un slava iemācīja man arī noraidoši izturēties pret tādiem snobisma atribūtiem kā zobenu, niedres spieķīti un jājampātagu, iemācīja saprast, ka cilvēka vērtību un gara spējas nebūt nenosaka aristokrātiska izruna (jāpiebilst, ka šis mīts zināmā mērā paralizē angļu vidussšķiras prātus) un inteliģence ne vienmēr ir audzināšanas un klasiskās literatūras iepazīšanas auglis.

Par spīti Moema apgalvojumiem es, tāpat kā visi citi cilvēki, esmu savā veidā vienīga, no pārējiem ar kaut ko atšķirīga būtne, kas no senčiem mantojusi zināmas tieksmes un dziņas, kas lolo savus sapņus un vēlēšanās, kam piemīt sava raksturīga pieredze. Līdzīgi citiem — arī es esmu šo īpašību kopums.

Atbraucis uz Londonu, pastāvīgi atrados Holivudas draugu sabiedrībā. Bet es alku pēc pārmaiņām, jauniem piedzīvojumiem, jaunām sejām. Ja jau mani uzskatīja par slavenību, tad gribēju no šī fakta arī ko iegūt. Man bija norunāta tikai viena tikšanās, proti, ar H. Dž. Velsu. Pēc tam biju brīvs un varēju lolot apšaubāmo cerību sastapties ar citiem ļaudīm.

— Noorganizēju tev par godu pusdienas Garika[66] klubā, — teica Edijs Knobloks.

— Atkal aktieri, gleznotāji un rakstnieki, — es jokojos. — Bet kur ir īpatnējā angļu atmosfēra, lauku muižas un mājas viesības, kurās es neesmu ielūgts? — Gribējās iepazīties ar man svešo aristokrātu dzīvi — ne tāpēc, ka es būtu snobs, bet tāpēc, ka jutos kā tūrists, kas apskata ievērojamas vietas.

Garika klubā valdīja kontrastainu efektu pilns noskaņojums. Šai drūmajā miera ostā ar tumšiem ozolkoka paneļiem un eļļas gleznām es sastapu seru Džeimsu Beriju, E. V. Lukasu, Volteru Heketu, Džordžu Fremptonu, seru Edvinu Lačenzu, skvairu Benkroftu un citas slavenības[67]. Lai gan pusdienas ritēja garlaicīgi, tomēr jutos aizkustināts: šo cildeno cilvēku klātbūtne vien jau bija saviļņojoša cieņas izpausme.

Taču es manīju, ka vakars nevirzās uz priekšu tīri tik labi, kā

vajadzētu; kad pulcējas kopā izcilas personības, jābūt jūtamai dabiskai' ga«ra radniecībai, ko bija diezgan grūti panākt, tāpēc ka goda viesis izrādījās gan slavens, taču parvēnijs, kas uzstāja, lai pēc pusdienām nekādā ziņā netiktu teiktas runas. Varbūt tieši to arī trūka. Maltītes laikā ļoti nepiespiesti un jauki izturējās skulptors Frem-ptons, taču Garika kluba drūmajā atmosfērā viņa jautrībai nebija viegli uzdzirkstīt. Mēs, pārējie, tikai sēdējām un gremojām vārītu šķiņķi un sīrupa pudiņu.

Savā pirmajā intervijā angļu presei biju neuzmanīgi pateicis, ka esmu ieradies atkal apciemot bērnības vietas un nobaudīt sautētus zušus un sīrupa pudiņu. Rezultātā mani cienāja ar sīrupa pudiņu gan Garika klubā, gan Ričā, gan pie H. Dž. Velsa; pat sera Filipa Sesūna lepnajās pusdienās saldajā ēdienā pasniedza sīrupa pudiņu.

Garika kluba viesi drīz izklīda, un Edijs Knobloks man iečukstēja, ka sers Džeimss Berijs ielūdzis mūs aizbraukt uz viņa dzīvokli Adelfiterasē iedzert tasi tējas.

Berija istaba atgādināja studiju. Tā bija milzīga telpa ar skaistu skatu uz Temzas upi. Vidū slējās apaļa krāsns ar dūmvadu, kas iesniedzās griestos. Berijs pieveda mūs pie loga, pa kuru varēja redzēt šauru sānieliņu. Tieši pretī vīdēja otrs logs. — Tā ir Šova guļamistaba, — Berijs savā skotu izrunā draiski pavēstīja. — Ja ieraugu tanī gaismu, drāžu pret stiklu ķiršu vai plūmju kauliņus. Ja Šovam gribas papļāpāt, viņš atver logu un mēs mazliet pakuļam niekus, bet, ja ne, tad viņš nepievērš uzmanību vai pat nodzēš gaismu. Parasti aizlingoju trīs kauliņus un tad metu mieru.

«Paramount» sabiedrība grasījās Holivudā filmēt «Pīteru Peņu». — Šim darbam, — sacīju Berijam, — kā filmai ir pat lielākas iespējas nekā, ja to izrāda teātrī. — Berijs tam piekrita. Viņam ļoti gribējās, lai uzņem ainu, kurā Vendija ar slotu ieslauka fejas koka dobumā. Tovakar Berijs vaicāja arī, kāpēc es esot «Mazuļa» notikumu virknē ietilpinājis sapni. Tas traucējot stāsta pavediena attīstību.

— Darīju to «Pelnrušķītes skūpsta» ietekmē, — es vaļsirdīgi atzinos.

Nākamajā dienā, kad kopā ar Ediju Knobloku devāmies iepirkties, viņš ierosināja apciemot Bernardu Šovu. Nekāda satikšanās iepriekš nebija norunāta. — Mēs varētu iegriezties tikai uz īsu vizīti, — Edijs sacīja. Pulksten četros viņš nospieda zvana pogu Adelfiterasē. Kamēr gaidījām atdarāmies durvis, mani pēkšņi pārņēma paniskas bailes. — Atnāksim kādu citu reizi, — es nobēru un laidu ļekas vaļā. Edijs joza man pakaļ, velti mēģinādams pārliecināt, ka viss būšot kārtībā. Prieku sastapties ar Šovu piedzīvoju tikai 1931. gadā.

Nākamajā rītā mani pamodināja tālruņa zvans, kas atskanēja dzīvojamā istabā. Izdzirdu sava amerikāņu sekretāra metālisko balsi, kas teica: — Kas? . . . Velsas princis!

Istabā atradās arī Edijs, kas, apgalvodams, ka ir kompetents dažādās diplomātiskās ceremonijās, paņēma klausuli. Dzirdēju viņu sakām: — Vai dzirdat mani? Jā gan. Šovakar? Pateicos!

Tad viņš satraukts pavēstīja sekretāram, ka Velsas princis vēloties šovakar ēst ar misteru Caplinu pusdienas, un stiboja taisnā ceļā uz manu guļamistabu.

—• Nevajag viņu vēl modināt, — sekretārs iebilda.

— Augstais dievs, cilvēk, tas taču ir Velsas princis! —

Edijs sašutis nošņācās un ņēmās gari un plaši skaidrot britu etiķeti.

Pēc mirkļa dzirdēju, kā pagriežas guļamistabas durvju rokturis, un izlikos, ka nupat tikai atveru acis. Edijs ienāca iekšā un, apvaldījis uzbudinājumu, mākslotā vienaldzībā noteica: — Šovakar neko nesarunā, tevi aicina ēst pusdienas ar Velsas princi.

Izlikdamies tikpat vienaldzīgs, es paskaidroju, ka radīsies neērts stāvoklis, jo šovakar man jau iepriekš nolikta tikšanās ar H. Dž. Velsu. Edijs, neceldams par to ne ausu, vēlreiz atkārtoja, kas teikts pa tālruni. Izlikos, protams, gaužām pacilāts — kā nu ne: ēdīšu pusdienas ar princi Bakingemas pilī! — Bet man gan šķiet, ka mūs kāds taisās izmuļķot, — tūlīt piebildu, — jo vēl vakar vakarā lasīju, ka princis aizbraucis uz Skotiju medībās.

Edija sejas izteiksme pēkšņi kļuva visai muļķīga.

— Varbūt prātīgāk būs piezvanīt uz pili un uzzināt patiesību.

Atgriezies viņš neizdibināmā izskatā sausi norūca:

— Tev taisnība, princis vēl ir Skotijā.

Torīt pienāca vēsts, ka resnīti Arbaklu, manu Kīstou-nas biedru, apsūdzot slepkavībā. Tā bija pilnīga nejēdzība; pazinu Rosko kā sirsnīgu, bezbēdīgu cilvēku, kas nespēj nodarīt pāri ne mušai. Izklāstīju savņs uzskatus žurnālistiem, kad tie mani sakarā ar šo notikumu intervēja. Beigu beigās Arbaklu pilnīgi attaisnoja, taču prāva sabojāja viņa karjeru: lai gan sabiedrības acīs viņš tika reabilitēts, smagie pārdzīvojumi prasīja savu, un apmēram pēc gada viņš nomira.

Ar Velsu mums vajadzēja tikties pēcpusdienā Osvalda Stola teātru pārvaldes telpās un noskatīties tur filmu, kas bija ekranizēta pēc kāda Velsa stāsta motīviem. Tuvodamies teātrim, jau iztālēm ieraudzīju lielu ļaužu pūli. Drīz vien mani kāds satvēra, parāva, steidzīgi iebīdīja liftā un nogādāja mazā kabinetā, kas atkal bija pilns ar cilvēkiem.

Pārsteigts, ka mums ar Velsu pirmo reizi jāsatiekas tik daudzu liecinieku klātbūtnē, jutos gluži apjucis. Velss mierīgi sēdēja aiz galda un laipni mirdzināja vijolīšu zilās acis, izskatīdamies mazliet samulsis. Pirms paspējām spiest viens otram roku, visos stūros kā sprostuguns sāka zibsnīt magnijs un pret mums pavērsās fotoobjektīvi. Velss paliecās uz priekšu un pačukstēja: — Nu mēs abi esam sprukās.

Pēc tam mūs ieveda projekciju zālē, un, kad filma gāja uz beigām,

Velss klusi pavaicāja: — Kā jums tā patīk? — Pateicu vaļsirdīgi, ka darbs nav izdevies. Kad iedegās gaisma, Velss aši pieliecās man klāt. — Pasakiet ko labu par zēnu. — Puisēns, Džordžs K. Arturs, patiešām bija vienīgais, kas filmu kaut cik glāba.

Velss pret kino izturējās ar labvēlīgu iecietību. — Tādu lietu kā sliktu filmu nemaz nav, — viņš sacīja, — fakts, ka cilvēki kustas, jau pats par sevi ir apbrīnojams!

Tobrīd nebija iespējams iepazīties tuvāk, taču pēc dažām stundām saņēmu zīmīti :

«Neaizmirstiet pusdienas. Ja vēlaties uzklausīt manu padomu — uzvelciet mēteli un ap pusastoņiem iegriezieties pie manis, te varēsim mierīgi paēst.»

Tovakar pie Velsa bija arī Rebeka Vesta[68]. Sākumā sarunas lāgā negribēja raisīties. Taču galu galā atkusām. Velss stāstīja par Krieviju, no kurienes nesen bija atgriezies.

— Viņi progresē lēni, — rakstnieks teica. — Ideālus manifestus izdot ir viegli, bet īstenot tos — grūti.

— Kur rast atrisinājumu? — es vaicāju.

— Izglītībā.

Sacīju, ka daudz neko par sociālismu nezinu, un jokodams piebildu, ka nesaskatu lielas vērtības sistēmā, kur cilvēks, lai nopelnītu uzturu, spiests strādāt. — Vaļsirdīgi sakot, man labāk patīk iekārta, kas dod iespēju dzīvot bez strādāšanas.

Velss pasmējās. — Un kā tad ar jūsu filmām?

— Tas nav darbs — tā ir bērnu spēle, — es, neielaizdamies nopietnās runās, atbildēju.

Rakstnieks pajautāja, ko es dzīroties darīt sava atvaļinājuma laikā Eiropā. Sacīju, ka domāju braukt uz Parīzi un tad uz Spāniju, lai redzētu tur vēršu cīņas. — Stāsta, ka tas esot dramatisks un skaists skats.

— Tiesa gan, taču tā ir briesmīga nežēlība pret zirgiem, — viņš atteica.

— Kas nu ies raudāt par tādiem lopiņiem? — Būtu varējis sevi par šo muļķīgo piezīmi iepļaukāt. Vainīgi bija nervi. Redzēju gan, ka Velss to saprot. Tomēr, dodamies mājās, visu ceļu pārmetu sev, ka esmu uzvedies kā pēdējais ēzelis.

Nākamajā dienā viesnīcā ieradās Edija Knobloka draugs, ievērojamais arhitekts sers Edvins Lačenzs. Viņš tobrīd plānoja jauno valdības ēku Deli un patlaban nāca tieši no Bakingemas pils, kur bija runājis par savu darbu ar karali Džordžu V. Lačenzs stāstīja, ka paņēmis līdzi pa īstam darbināmu, miniatūru tualetes telpas iekārtu apmēram sešu collu augstumā. Tvertnē bijusi ielieta maza glāzīte ūdens, un, kad parauta ķēde, tas noplūdis kā īstā klozetā. Gan karalis, gan karaliene bijuši ļoti sajūsmināti un uzjautrināti, ka ķēdi var

patiešām paraut un tvertni piepildīt no jauna, tāpēc Lačenzs piedāvājis uzbūvēt ap tualeti veselu leļļu namiņu. Vēlāk viņš pierunāja vairākus slavenus angļu mākslinieku izgatavot lielākajām telpām mazas glezniņas. Namiņā netrūka neviena mājsaimniecības priekšmeta. Kad darbu pabeidza, karaliene atļāva to izstādīt atklātībā un tā savāca lielas summas labdarības mērķiem.

Pagāja kāds laiks, un manā rosīgajā saviesīgajā dzīvē iestājās apsīkums. Biju iepazinies ar inteliģenci un aristokrātiju, apmeklējis ar bērnības atmiņām saistītās vietas. Nekas liels vairs neatlika ko darīt — bija vienīgi jālec pa galvu pa kaklu iekšā un ārā no taksometriem, lai izbēgtu no ļaužu pūļiem. Tāpēc, kad Edijs Knobloks aizbrauca uz Braitonu, es pēkšņi nolēmu visu pamest, sakravāt lietas un aizmukt uz Parīzi.

Aizbraucām, nevienam nezinot — tā vismaz man likās, — taču Kalē mūs apsveica liels cilvēku bars. — Vive Char-lot! — viņi klaigāja, man nākot lejā pa kuģa kāpnēm. Jūra braucot bija stipri viļņojusies un puse no manis palikusi kanālā, tomēr es pavēcināju roku un greizi pasmaidīju. Mani stumdot un grūstot iebīdīja vilcienā. Parīzē mūs apsveica ļaužu jūra un policijas kordons. Atkal mani sajūsmā mīcīja un bukņīja, kamēr beidzot ar policijas palīdzību pacēla gaisā un iebāza mašīnā. Tas viss bija jautri un man no tiesas patika, taču uz tik dedzīgu sagaidīšanu nebiju cerējis. Kaut arī tā saviļņoja, tomēr lielais satraukums izsmēla spēkus.

«Kleridžā» ik desmit minūtes neatlaidīgi zvanīja tālrunis.

Mani meklēja mis Ennas Morganas sekretāre. Sapratu, ka no manis vēlas ko lūgt, jo mis Enna bija Dž. P. Morgana meita. Tāpēc centāmies no sekretāres atkratīties, taču viņa neatlaidās un noprasīja, vai es nevarētu sastapties ar mis Ennu Morganu. Viņa mani pārāk ilgi neaizkavēšot. Padevos un apsolīju tikties ar šo dāmu manā viesnīcā bez ceturkšņa četros. Tomēr mis Morgana nokavējās, un, nogaidījis desmit minūtes, es grasījos pazust. Gāju jau pa vestibilu, kad, dziļi noraizējies, mani panāca pārvaldnieks. — Te atnākusi mis Morgana. Viņa vēlas jūs redzēt.

Mani kaitināja mis Morganas uzmācība un pašpārliecība — un nu viņa vēl turklāt bija nokavējusies! Smaidot devos dāmai pretī un pavēstīju: — Pulksten četros man diemžēl norunāta tikšanās.

— Vai tiešām? — viņa'brīnījās. — Nu, neaizkavēšu jūs ilgāk par piecām minūtēm.

Palūkojos pulkstenī; tas rādīja bez piecām četri.

— Varbūt mēs varētu uz brītiņu apsēsties, — viņa sacīja un sāka jau runāt, iekams bijām atraduši vietu, kur apmesties. — Palīdzu vākt ziedojumus izpostītās Francijas atjaunošanai un, ja varētu galā izrādei «Trokadero» teātri dabūt jūsu filmu «Mazulis» un jūs pirms tās demonstrēšanas teiktu īsu runu, mums ienāktu tūkstošiem dolāru.

Sacīju, ka filmu viņa var dabūt, bet ka es vakarā neuzstāšos.

— Bet jūsu klātbūtne papildus ienesīs mums vēl tūkstošiem dolāru, — viņa uzstāja, — turklāt es esmu pārliecināta, ka jūs apbalvos.

It kā paša velna dīdīts, cieši pavēros viņā. — Vai jūs esat droša par to?

Mis Morgana iesmējās. — Valdībai var vienīgi ieteikt, kā rīkoties, — viņa sacīja, — bet, es, protams, pūlēšos vaiga sviedros.

Pavēros pulkstenī un pastiepu roku. — Ļoti žēl, bet man jāiet. Nākamās trīs dienas būšu Berlīnē, varbūt jūs varat man tur paziņot. — Izmetis šo mīklaino piezīmi, es atvadījos. Apzinājos, ka izturos nekorekti, un, izgājis no viesnīcas, savu nekaunību tūlīt nožēloju.

Parasti cilvēks nokļūst augstākajās aprindās nejauši, kāds gadījums līdzīgi dzirkstelei, kas izšķilta no krama, izraisa sabiedriskās rosmes ugunsgrēku — un jūs tiekat «uzņemts».

Atceros divas vienkāršas, jaukas meitenes no Venecuēlas, kuras man stāstīja, kā iekļuvušas Ņujorkas sabiedrībā. Okeāna lainerī viņas iepazinušās ar kādu no Rokfelleriem, tas iedevis jaunavām ieteikuma vēstuli, un tā rats sācis ripot. Panākumu noslēpums (tā pēc vairākiem gadiem man viena no viņām teica) esot bijis apstāklis, ka viņas nekad nekoķetējušas ar precētiem vīriem, tāpēc iesvēlušas sajūsmā Ņujorkas salonu saimnieces, tās ielūgušas viņas uz visām viesībām — un beidzot sameklējušas viņām pat vīrus.

Es savukārt iekļuvu angļu smalkajā sabiedrībā gluži negaidīti. Sēdēju patlaban «Kleridžā» vannā, kad pēkšņi pieteica Žoržu Karpantjē[69], ko biju saticis Ņujorkā pirms viņa cīņas ar Džeku Dempsiju[69]. Žoržs spērās tiešā ceļā uz vannas istabu un pēc sirsnīgas apsveicināšanās pačukstēja, ka atvedis līdzi draugu, ar kuru gribētu mani iepazīstināt. Šis cilvēks esot «très important en Angleterre»[22]. Uzrāvu peldmēteli un devos pie sera Filipa Sesūna. Tā sākās draudzība, kas bija man ļoti dārga un ilga vairāk nekā trīsdesmit gadu. Tovakar ēdu pusdienas kopā ar seru Filipu un viņa māsu lēdiju Roksevedžu, bet nākamajā dienā aizbraucu uz Berlīni.

Berlīnes publikas uzņemšana mani ļoti uzjautrināja. Manas filmas te nebija rādītas, un, būdams vienkārši privāts cilvēks, es pat nevarēju dabūt pieklājīgu galdiņu naktsklubā. Par laimi, mani sazīmēja kāds amerikāņu virsnieks, kurš sašutis pavēstīja apjukušajam lokāla īpašniekam, kas es esmu. Pēc tam mūs vismaz pārsēdināja tādā vietā, kur nebija caurvēja. Jocīgi šķita arī noskatīties uz saimnieku sejām, kad viņi ieraudzīja, ka ap mūsu galdiņu sāk pulcēties cilvēki, kas mani pazina. Kāds vācietis, kādreizējais britu karagūsteknis, bija Anglijā redzējis divas trīs no manām komēdijām un pēkšņi iebrēcās: — Šā-arlī-i! Vai jūs ar apjēdzat, kas tas ir? — viņš turpināja, vērsdamies pie pārsteigtajiem viesiem. — Tas ir Šā-arlī-i! — Tad viņš metās mani

apskaut un skūpstīt. Tomēr viņa uzbudinājums nekādu vispārēju satraukumu nesacēla. Tikai, kad vācu filmu zvaigzne Pola Negri[70], kas atradās sabiedrības uzmanības centrā, lūdza mani pārsēsties pie viņas galdiņa, viesos radās zināma interese par manu personu.

Nakamaja diena pec atbraukšanas saņemu mīklainu zīmīti:

«Dārgais draugs Čarlij,

tik daudz noticis, kopš sastapāmies Ņujorkā Dadlija Fīlda Malona viesībās. Patlaban guļu ļoti savārdzis slimnīcā, tāpēc, lūdzu, lūdzu, atnāciet mani apmeklēt. Tas man sagādās lielu prieku . . .»

Pēc tam vēstules autors bija minējis slimnīcas adresi. Paraksts skanēja: «Džordžs».

Sākumā neaptvēru, kas tas varētu būt, bet tad iešāvās prātā, ka rakstītājs, protams, ir bulgārs Džordžs, kam vajadzēja vēl nosēdēt astoņpadsmit gadu cietumā. Vēstules tonis likās skaidri norādām, ka var gaidīt lūgumu pēc naudas, tāpēc nolēmu paķert līdzi piecsimt dolāru. Man par brīnumu slimnīcā mani ieveda plašā telpā ar rakstāmgaldu un diviem tālruņa aparātiem. Te mani apsveica divi lieliski ģērbušies civilisti. Vēlāk uzzināju, ka tie ir Džor-dža sekretāri. Viens no viņiem ieaicināja mani blakus istabā, kur gulēja Džordžs. — Draugs! — viņš satraukts iesaucās. — Esmu tik priecīgs, ka jūs atnācāt! Nemūžam neaizmirsīšu jūsu līdzjūtību un laipnību Dadlija Malona viesībās! — Tad viņš ar nevērīgu rokas mājienu izsūtīja sekretāru ārā un mēs palikām vieni. Tā kā Džordžs neko nepaskaidroja, kāpēc aizbraucis no Savienotajām Valstīm, es domāju, ka būs nesmalkjūtīgi kaut ko vaicāt. Turklāt Džordžs vienā laidā apbēra mani ar jautājumiem par saviem Ņujorkas draugiem. Mulsu minējumos. Nekādi nespēju aptvert situāciju: tā vien šķita, ka esmu, lasīdams grāmatu, pārlēcis pāri vairākām nodaļām. Taču viss kļuva skaidrs, kad Džordžs pastāstīja, ka tagad esot padomju valdības tirdzniecības pārstāvis un Berlīnē iepērkot dzelzceļa lokomotīves un tērauda tiltus. Aizgāju mājās ar saviem piecsimt dolāriem kabatā.

Berlīne nomāca. Te joprojām jautās sakāve ar tās traģiskajām sekām. Gandrīz uz katra stūra stāvēja sakropļoti karavīri bez rokām un kājām un lūdza dāvanas. Sāka pienākt bažu pilnas telegrammas no mis Ennas Morganas sekretāres: prese jau ziņojot par manu uzstāšanos «Tro-kadero». Aiztelegrafēju atpakaļ, ka neesmu to nemaz solījis un, lai nezaudētu franču publikas uzticību, būšu spiests to paziņot.

Beidzot atlidoja telegramma: «ESMU STINGRI PĀRLIECINĀTĀ, KA IERAŠANAS CADĪJUMA JUS APBALVOS, TAČU TAS PRASĪJA NESKAITĀMUS MANEVRUS, KAS NE VIENMĒR IZDEVĀS. — ENNA MORGANA.» Tā nu, pavadījis trīs dienas Berlīnē, atgriezos Parīzē.

«Trokadero» pirmizrādes vakarā sēdējām ložā kopā ar Sesilu Sorelu, Ennu Morganu un vairākiem citiem. Sesila pieliecās man pavisam tuvu pie auss, lai uzticētu lielu noslēpumu. — Šovakar jūs

apbalvos! — viņa iečukstēja.

— Cik brīnišķa vēsts! — es rimti izdvesu.

Sākumā rādīja kādu apnicīgu, galīgi neinteresantu dokumentālo filmu. Mocījos garlaicībā, kam, likās, nebūs gala. Tad iedegās gaisma, un divi ierēdņi ieveda mani ministra ložā. Mūs pavadīja vairāki žurnālisti. Viens no viņiem, visai labi informēts amerikāņu korespondents, nepārtraukti čukstēja man aizmugurē: — Paklau, mazuli, tu dabūsi-Goda leģiona ordeni. — Bet, kad ministrs sāka skandēt savu slavas dziesmu, mans draugs ņēmās šņākt: — Viņi tevi apveduši ap stūri, mazuli; tā nav īstās krāsas lentīte — tādas kā šo dod skolotājiem. Kad to pasniedz, nešmaukstina pˆt uz vaiga. Tev tak, mazuli, pienāktos sarkanā!

Es turpretī jutos ļoti laimīgs, ka apbalvojot mani pieskaitījuši pie skolotājiem. Ordeņa grāmatiņā bija rakstīts: «Čarlzam Čaplinam, dramaturgam, māksliniekam, tautas izglītības darbiniekam . . .»

Saņēmu jauku pateicības vēstuli no Ennas Morganas, kurā viņa uzaicināja mani nākamajā dienā uz lenču Tri-anonas villā, Versaļā, un izteica cerību, ka es ieradīšoties. Villā sapulcējās raibu raibā sabiedrība: grieķu princis Georgs, lēdija Sāra Vilsone, marķīzs de Taleirāns-Peri-gors, komandants Pols Luī Veilers, Elza Maksvela un citi. Kas šajā rīta pieņemšanā notika un ko te runāja, es nevaru atcerēties, jo visiem spēkiem pūlējos iemantot simpātijas.

Nākamajā dienā viesnīcā ieradās mans draugs Voldo Frenks kopā ar Žaku Kopo[71], kas tolaik vadīja kādu jaunu franču teātra novirzienu. Tovakar mēs kopā aizgājām uz cirku un redzējām dažus lieliskus klaunus, bet pēc izrādes ēdām vakariņas kopā ar Kopo trupu La-'tīņu kvartālā.

Nākamajā dienā man lenča laikā vajadzēja būt Londonā pie sera Filipa Sesūna un lorda un lēdijas Rokse-vedžiem, lai iepazītos ar Loiddžordžu. Taču lidmašīna bija spiesta nolaisties Francijas piekrastē, jo Lamanšu tina migla, un mēs ieradāmies trīs stundas par vēlu.

Gribu pateikt pāris vārdu par seru Filipu Sesūnu. Kara laikā viņš bija strādājis par Loiddžordža sekretāru. Sers Filips bija apmēram manā vecumā, glīts, eksotiska izskata vīrietis un ļoti spilgta personība. Parlamentā viņš pārstāvēja Braitonas un Houvas apgabalus. Būdams viens no bagātākajiem cilvēkiem Anglijā, viņš tomēr nevēlējās dienas pavadīt dīki, bet daudz strādāja un padarīja savu dzīvi interesantu.

Iepazīstoties ar viņu Parīzē, pažēlojos, ka jūtos noguris, gribētu aizbēgt no cilvēkiem un esmu tik nedabiski nervozs, ka mani kaitina pat viesnīcas sienu krāsa.

Sers Filips iesmējās. — Kādas krāsas sienas tad jums patiktu?

— Dzeltenas ar zeltu, — es jokodamies attraucu.

Tad viņš mani ielūdza uz savu Limpnes muižu, kur es varēšot baudīt vientulību un mieru. Ieradies sev par izbrīnu atklāju, ka manu

istabu grezno dzeltenīgos un zeltainos pasteļa toņos ieturēti aizkari.

Muiža bija ārkārtīgi skaista un māja iekārtota pārdroši spilgti, taču Filips varēja to atļauties, jo viņam piemita lieliska gaume. Atceros, kādu iespaidu uz mani atstāja ar visām ērtībām iekārtotās istabas. īpaši apsildāmie trauki turēja ēdienu karstu, ja gadījumā mani naktī pēkšņi pārņemtu izsalkums; rītos divi spēcīgi sulaiņi iestūma istabā īstu kafetēriju, kur netrūka visdažādāko amerikāņu maizes un biezputru šķirņu, zivju kotlešu un šķiņķa ar olām. Biju reiz ieminējies, ka, atbraucis uz Eiropu, sāku ilgoties pēc Amerikas kviešu plācenīšiem — un te nu tos pienesa man pie gultas vēl karstus ar sviestu un kļavu sīrupu. Tas atgādināja «Tūkstoš un vienas nakts» pasakas.

Sers Filips staigāja apkārt un deva rīkojumus. Vienu roku viņš turēja kabatā, vārstīdams mātes pērles — vairāk par jardu garu virkni, kur katra pērle bija īkšķa naga lielumā. — Nēsāju tās allaž līdzi, lai uzturētu dzīvas, — viņš sacīja.

Kad atkopos no pārguruma, sers Filips mani uzaicināja braukt viņam līdzi uz kādu Braitonas slimnīcu un apmeklēt karā ievainotos, kas sirga ar nedziedināmu spastisku paralīzi. Bija drausmīgi skumji nolūkoties jaunajās sejās un redzēt tajās atspoguļojamies pilnīgu bezcerību. Kāds gluži nekustīgs jauneklis gleznoja, paņēmis otu mutē: tā bija vienīgā ķermeņa daļa, ko viņš spēja izmantot. Kādam citam bija tā savilktas dūres, ka, apgriežot nagus, lai tie neieaugtu delnās, viņam vajadzēja dot anestēzijas līdzekļus. Daži pacienti atradās tik šausmīgā stāvoklī, ka mani nemaz nepielaida klāt, bet seru Filipu gan.

No Limpnes kopā atgriezāmies uz viņa Londonas namu, kas atradās Pārkleinā. Te viņš ik gadus labdarīgos nolūkos rīkoja «Četru Džordžu» gleznu izstādi. Māja bija krāšņa, un tās milzīgajā oranžērijā vizmoja zilu hiacinšu paklājs. Kad nākamajā dienā ierados uz lenču, zilo ziedu vietā zvīļoja jau cita krāsa.

Apmeklējam sera Viljama Orpena studiju un apskatījām Filipa māsas lēdijas Roksevedžas portretu, kas staroja brīnišķos toņos. Pats Orpens man neko nepatika, viņa atturība un skepticisms likās paužam augstprātību. *

Apciemoju arī Herbertu Dž. Velsu viņa lauku mājā, kas atradās grāfienes Vorikas muižas robežās. Tur uzturējās arī Velsa sieva un divi dēli, kas nupat bija atbraukuši no Kembridžas. Mani uzaicināja pārgulēt nakti.

Pēcpusdienā pēkšņi iepeldēja vairāk nekā trīsdesmit kembridžiešu, kuri gluži kā skolas bērni, ko taisās fotografēt, ciešā pulciņā sasēdās dārzā un mēmi blenza manī, it kā es būtu atlidojis no citas planētas.

Vakarā Velsu ģimene uzsāka rotaļu, ko sauca «Dzīvnieks, dārzenis vai minerāls», un mani pārņēma sajūta, it kā tiktu pārbaudīta mana garīgās attīstības pakāpe. Visspilgtāk gan atmiņā palikuši ledus aukstie

palagi un došanās pie miera sveces gaismā. Tonakt drebinājos, kā vēl nekad Anglijā nebiju drebinājies. Kad nākamajā rītā mazliet atsilu, Velss man vaicāja, kā es esot gulējis.

— Gluži labi, — es pieklājīgi atteicu.

-— Daudzi mūsu viesi sūdzas, ka istaba esot auksta, — rakstnieks naivi piebilda.

— Par aukstu gan es to nesauktu, drīzāk par ledainu!

Velss iesmējās.

No šī apciemojuma man palikušas arī vēl dažas citas atmiņas: rakstnieka mazā, vienkāršā darbistaba, kuru aizēnoja mājas priekšā augošie koki, vecmodīgais, slīpais rakstāmgalds pie loga; Velsa glītā, graciozā sieva, kas izrādīja man tuvējo vienpadsmitajā gadsimtā celto baznīcu; saruna ar vecu gravētāju, kurš ņēma misiņa nospiedumus no kapakmeņiem; brieži, kas bariem klaiņoja ap māju. Atceros arī, kā reiz, ēdot lenču, Sentdžons Ervins piezīmēja, ka krāsaino fotogrāfiju gaidot liela nākotne, bet es sacīju, ka nevaru to ciest; kā Velss nolasīja izvilkumu no kāda Kembridžas profesora lekcijas un es teicu, ka, spriežot pēc smagā stila, rakstītājs varētu būt piecpadsmitā gadsimta mūks; un kā Velss attēloja savu iepazīšanos ar Frenku Herisu. Viņš toreiz bijis vēl gluži neievērojams un uzrakstījis vienu no saviem pirmajiem zinātniskajiem apcerējumiem, kas skāris ceturto dimensiju. Neveiksmīgi izmēģinājies iesniegt to vairāku žurnālu redaktoriem, viņš beidzot saņēmis zīmīti no Frenka Herisa, kas lūdzis viņu ierasties redakcijā.

— Lai gan naudas bija maz, — Velss teica, — tomēr iegādājos šim gadījumam par godu apnēsātu cilindru. Heriss apsveica mani, iesaukdamies: «Kur jūs, velns parāvis, ķērāt tādu galvassegu? Un- kas jums, velna milti, iestāstījis, ka jūs varēsiet pārdot žurnāliem šāda veida rakstus?» Viņš nosvieda manuskriptu uz galda. «Tas ir pārāk gudrs — pēc gudrības mūsu tirgū nav pieprasījuma!» Biju kārtīgi novietojis savu cilindru uz galda stūra, bet Frenks sarunas laikā, gribēdams piešķirt vārdiem lielāku svaru, ņēmās tā dauzīt ar dūri, ka mana cepure lēkāja no vienas puses uz otru. Baidījos, ka ik mīļu brīdi roka var belzt cilindram tieši virsū. Tomēr rakstu Heriss pieņēma un pasūtīja vēl vairākus citus.

Londonā iepazinos ar Tomasu Bērku, «Laimhauza nakšu» autoru. Bērks bija kluss, neizdibināms, mazs vīriņš, kura seja atgādināja Kītsa[72] portretu. Viņš mēdza sēdēt gluži nekustīgs un reti skatījās uz runātāju. Taču tieši šāda izturēšanās mudināja mani kļūt atklātam. Gribējās atvieglot sirdi, un es to arī darīju. Ar Bērku jutos

Sansimeona, Viljama Rendolfa Hērsta mītne

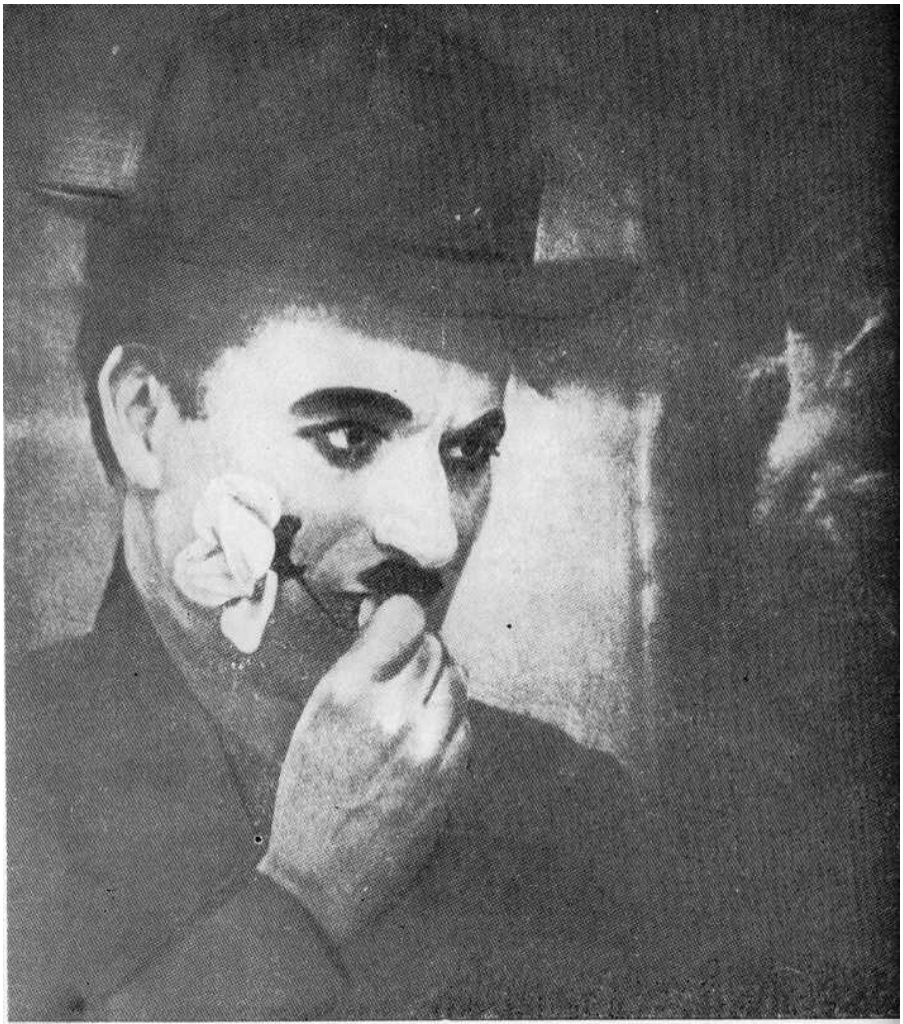

Kadrs no «Lielpilsētas ugunīm»

pavisam brīvi, brīvāk nekā ar Velsu. Abi klaiņājām pa Laimhauza un ķīniešu kvartāla ielām, neteikdami ne vārda. Tā viņš savdabīgi - parādīja man šos pilsētas rajonus. Viņš bija atturīgs cilvēks, un es tā arī lāgā neizpratu, ko viņš par mani domā, kamēr pēc trim četriem gadiem saņēmu no viņa pa pusei autobiogrāfisko grāmatu «Vējš un lietus». Izrādījās, ka Bērka jaunība bijusi tāda pati kā manējā. Tad es sapratu, ka viņam patīku.

Kad drudžainās saviesīgās dzīves paisums mazliet noskrēja, aizgāju uz pusdienām pie brālēna Obrija un viņa ģimenes, un dienu vēlāk apciemoju Džimiju Raselu, kādreizējo Kārno trupas aktieri. Tagad viņam piederēja traktieris. Sāku domāt par atgriešanos Savienotajās Valstīs.

Bija pienācis brīdis, kad nopratu, ka, palikdams ilgāk Londonā, sākšu dīkajā dzīvē garlaikoties. Negribējās atstāt Angliju, tomēr slava

jau bija devusi tik, cik spēja. Aizbraucu pilnīgi apmierināts, tikai mazliet skumjš, jo atstāju aiz muguras ne vien skaļus sumināj̦umus un pieņemšanas pie bagātajiem un slavenajiem, kas bija centušies mani izklaidēt, bet arī sirsnīgu mīlestību un sajūsmu, kurā kvēloja vienkāršie angļu un franču cilvēki, kas gaidīja, lai sveiktu mani Vaterlo un Ziemeļu stacijā. Kad mani aizrāva viņiem garām un iestūma taksometrā, neļaujot gandrīz bilst ne vārda, man sāpēja sirds, it kā es mītu ar kājām ziedus.* Pametu aiz muguras arī savu pagātni. Keningtonas un Pounelterases trešā numura apmeklējumi bija noslēguši veselu mūža posmu. Tagad biju gatavs atgriezties Kalifornijā un ķerties pie darba, jo darbs piešķīra dzīvei jēgu. Viss pārējais bija māņi.

ASTOŅPADSMITĀ NODAĻA

Pēc atgriešanās Ņujorkā piezvanīja Marija Doro. Marijas Doro tālruņa zvans — ko tas man būtu nozīmējis pirms pāris gadiem! Aizvedu slaveno aktrisi iebaudīt lenču un pēc tam aizgāju uz «Lauku liliju» dienas izrādi, kurā piedalījās arī viņa.

Tovakar ēdu pusdienas kopā ar Maksi īstmenu, viņa māsu Kristālu īstmenu un Klodu Makkeju, Jamaikas dzejnieku un zvejnieku.

Pēdējā dienā pirms aizbraukšanas no Ņujorkas kopā ar

Frenku Herisu apmeklēju Singsingu. Pa ceļam viņš man pastāstīja, ka strādājot pie savas autobiogrāfijas, tikai domājot, ka atstājis to uz pārāk vēlu laiku. — Kļūstu vecs, — viņš sacīja.

— Vecumam ir savas priekšrocības, — uzdrošinājos iebilst. — Tas tik ļoti nebaidās no piesardzības.

Frenks gribēja apmeklēt Džimu Lārkinu, īru dumpinieku un strādnieku savienību organizētāju, kuram Singsingā bija jāizcieš piecu gadu ilgs cietumsods. Frenks sacīja, ka Lārkins esot lielisks runātājs, kam nelabvēlīgi noskaņots tiesnesis un zvērinātie piesprieduši sodu, balstīdamies uz nepatiesa apvainojuma, ka Lārkins mēģinājis gāzt valdību. Vēlāk izrādījās, ka Frenkam taisnība, un gubernators Els Smits lēmumu atcēla, taču Džims tad jau vairākus gadus bija nonīcis ieslodzījumā.

Cietumos valda dīvaina atmosfēra, cilvēku dvēseles dzīve te šķiet apstājusies. Singsingā vecie mūri tinās viduslaiku grūtsirdībā. Mazajās, šaurajās kamerās bija sabāzti reizēm četri, bet reizēm pat seši iemītnieki. Kādas velnišķīgas smadzenes gan varēja izperināt domu par šādām šausmām! Mūsu apmeklējuma brīdī kameras bija tukšas, jo visi iemītnieki, izņemot kādu jaunekli, atradās pagalmā. Iegrimis drūmās pārdomās, puisis stāvēja, atslējies pret vaļējām kameras durvīm. Cietuma priekšnieks paskaidroja, ka jaunatnācēji, kam piespriests ilgs ieslodzījums, pirmo gadu pavadot vecajā korpusā un tikai tad tiekot pārvesti uz modernāko ēkas daļu. Pametis jauno vīrieti stāvam durvīs, iegāju viņa istabā, kur mani pēkšņi pārņēma drausmīga apziņa, ka no turienes nav izejas. — Ak dievs! — es iesaucos, ātri iznākdams ārā. — Tas ir necilvēcīgi!

— Jums taisnība, — rūgti nočukstēja jauneklis.

Cietuma priekšnieks, kas likās gluži lāga cilvēks, paskaidroja, ka Singsings esot pārpildīts un tam nepieciešami līdzekļi jaunu kameru būvei. — Bet šajā ziņā mēs stāvam pēdējā vietā; neviens politiķis neko neraizējas par cietuma apstākļiem.

Telpa, kur izpildīja nāves spriedumus, atgādināja klasi. Tā bija gara, šaura istaba ar zemiem griestiem un soliem un galdiem, kur mēdza sēdēt laikrakstu reportieri. Tiem pretī rēgojās lēta koka mēbele

— elektriskais krēsls. Nākdams no griestiem, tam pāri nokarājās nepielūdzamais elektrības vads. Šaušalas, ko iedvesa telpa, slēpās tās vienkāršībā, jebkāda dramatisma trūkumā, kas bija baismīgāks par drūmo ešafotu. Krēsla aizmugurē slējās dēļu šķērssiena. Pēc soda izpildīšanas līķi tūlīt ienesa tur un izdarīja sekciju. — Ja krēsls nav pilnībā veicis savas funkcijas, notiesātajam ar ķirurģisku paņēmienu atšķeļ galvu, — mums pastāstīja ārsts, piebilzdams, ka asiņu temperatūra smadzenēs tūlīt pēc soda izpildes esot apmēram 212° pēc Fārenheita. No nāves kameras iznācām, tik tikko turēdamies kājās.

Frenks pajautāja par Džimu Lārkinu, un cietuma priekšnieks neiebilda, ka mēs viņu apciemojam: tas gan esot pret noteikumiem, taču viņš pieļaušot izņēmumu. Lārkins, slaids, glīts, pēdas sešas garš cilvēks ar caur-urbīgām zilām acīm, bet maigu smaidu, atradās kurpnieku darbnīcā un te arī ar mums apsveicinājās.

Par spīti priekam, ko sagādāja tikšanās ar Frenku, viņš jutās nervozs un noraizējies un centās ātrāk atgriezties savā vietā. Pat cietuma priekšnieka iedrošinājumi nespēja apslāpēt viņa nemieru. — Nav labi, ka man ļauj satikties ar viesiem darba laikā — tas slikti ietekmē pārējos ieslodzītos, — Lārkins sacīja. Frenks pajautāja, kā pret Džimu izturas un vai viņam nevarētu kaut kā palīdzēt. Lārkins atteica, ka izturēšanās esot ciešama, bet viņš raizējoties par sievu ˆin ģimeni, kura atrodoties Īrijā un no kuras viņam kopš pirmās aresta dienas neesot nekādu ziņu. Frenks apsolīja palīdzēt. Kad iznācām ārā, mans draugs teica, ka viņam esot mokas redzēt tādu drosmīgu cilvēku ar kvēlu sirdi iespīlētu cietuma disciplīnas žņaugos.

Braukdams uz Holivudu, pa ceļam iegriezos apciemot māti. Viņa likās ļoti jautra un bija dzirdējusi visu par manu triumfu Londonā.

— Nu, ko tu saki par savu dēlu un šo skaļo jezgu? — es jokodamies pavaicāju.

— Tas ir brīnišķīgi, bet vai tev labāk negribētos būt, kāds esi, nevis dzīvot mākslotajā teātra pasaulē?

— Lai nu to teiktu kāds cits, — es pasmējos, — bet tu taču pati esi atbildīga par šo mākslotību.

Māte brīdi klusēja. — Ja tu būtu nodevis savu talantu

tā kunga kalpībā — padomā, cik tūkstošus dvēseļu tu būtu izglābis.

Es pasmaidīju. — Dvēseles es izglābtu, bet naudu gan nenopelnītu.

Ceļā uz mājām misis Rīvsa, mana administratora sieva, kas gluži vai dievināja māti, pastāstīja, ka manā prombūtnes laikā viņa jutusies lieliski un atmiņas zudumi atgadījušies reti. Viņa bijusi priecīga, laimīga un brīva no jebkurām bailēm. Misis Rīvsai patika māti apciemot, jo viņa bija ļoti omulīga un ar savām agrāko laiku anekdotēm smīdināja uz nebēdu. Protams, bija reizes, kad viņa kļuva

stūrgalvīga. Misis Rīvsa aprakstīja kādu dienu, kad viņas ar kopēju aizvedušas māti uz pilsētu, lai pasūtītu pāris jaunu kleitu. Māte pēkšņi kļuvusi untumaina: neparko negribējusi kāpt laukā no mašīnas.

— Lai viņi nāk pie manis, — viņa uzstājusi. — Anglijā tādās reizēs pircēju sagaida pie ekipāžas.

Beidzot viņa tomēr izkāpusi. Jauka, jauna pārdevēja parādījusi vairākus auduma baķus; viens no tiem, pelēk-brūnā krāsā, misis Rīvsai un kopējai licies piemērots, taču mātei galīgi nepaticis.

Viņa savā izsmalcinātajā angļu izrunā pavēstījusi:

— Nē, nē! Tā taču ir īsta s ... krāsa — parādiet man kaut ko jautrāku.

Satriektā meitene, lāgā neticēdama savām ausīm, paklausījusi.

Misis Rīvsa stāstīja arī, kā aizvedusi māti uz strausu fermu. Sargs, laipns, pieklājīgs cilvēks, parādījis viņām inkubatorus. — No šīs te, — viņš sacījis, paņemdams rokā strausa olu, — nākamajā vai aiznākamajā nedēļā jāizšķiļas mazulim. — Tad viņu aizsaukuši pie tālruņa, viņš atvainojies un iedevis olu kopējai. Tikko sargs nozudis, māte paķērusi to viņai no rokām un, iesaukdamās: «Sasodīts, jāatdod tā atpakaļ nabaga strausam!» — iemetusi aplokā, kur ola ar troksni pārplīsusi. Misis Rīvsa ar kopēju žigli izvadījušas māti no strausu fermas, pirms atgriezies sargs.

— Karstās, saulainās dienās, — misis Rīvsa turpināja,

— viņa noteikti grib, lai pērku šoferim un mums visām saldējumu. — Reiz, kad viņi lēni braukuši gar ietvi, no kādas lūkas izbāzusies strādnieka galva. Māte izliekusies no mašīnas, gribēdama atdot vīram savu saldējumu, bet

pēkšņi iemetusi to viņam sejā. — Še, dēliņ, tas tevi atvēsinās, — viņa, pagriezdamās atpakaļ, nosaukusi un pavēcinājusi ar roku.

Lai gan par savu personisko dzīvi centos mātei nestāstīt, tomēr viņa, šķiet, zināja visu, kas notiek. Reiz, kad man bija nepatikšanas ar otro sievu, viņa, spēlēdama dambreti (starp citu, viņa vienmēr uzvarēja), pēkšņi piezīmēja: — Kāpēc tu neizraujies ārā no visas šīs jezgas? Aizceļo uz Austrumiem un izklaidējies.

Pārsteigts pajautāju, ko viņa ar to domā.

— Visu šo troksni presē par tavu personisko dzīvi, — viņa sacīja.

Es iesmējos. — Ko tad tu par to zini?

Viņa paraustīja plecus. — Ja tu nebūtu tik noslēgts, es varētu tev dot kādu padomu.

Šādas piezīmes viņa izmeta, it kā garām ejot, un vairāk ari nerunāja.

Māte bieži brauca uz mūsu namu Beverlihilā apraudzīt bērnus, Čarliju un Sidneju. Atceros viņas pirmo apciemojumu. Biju nupat uzcēlis māju, nopircis skaistas mēbeles un pieņēmis veselu štatu kalpotāju — sulaiņus, apteksnes un tā tālāk. Apskatījusi istabas, viņa

pavērās pa logu uz četras jūdzes atstato Kluso okeānu. Gaidījām, ko viņa teiks. — Cik žēl iztraucēt šo klusumu, — viņa sacīja.

Likās, māte uzskata manli bagātību un veiksmi kā pašu par sevi saprotamu. Viņa to nekad nepieminēja. Bet tad kādu dienu palikām vieni zālienā; māte apbrīnoja dārzu un labo kārtību, kādā tas tiek uzturēts.

— Mums ir divi dārznieki, — es sacīju.

Viņa apklusa un pavērās manī. — Acīm redzot, tu esi ļoti bagāts, — viņa teica.

— Patlaban, māt, es esmu piecus miljonus dolāru vērts.

Viņa domīgi palocīja galvu. — Kaut tikai tu būtu vesels un varētu savu turību arī izbaudīt, — bija viņas vienīgā piezīme.

Nākamajos divos gados māte jutās ļoti labi. Taču, filmēdams «Cirku», es saņēmu ziņu, ka viņa saslimusi. Viņa bija jau agrāk pārcietusi žults pūšļa iekaisumu un atlabusi. Tagad tomēr ārsti brīdināja, ka otrreizējā lēkme ir nopietna. Viņu aizveda uz Glendeilas slimnīcu, bet ārsti neuzskatīja par ieteicamu izdarīt operāciju, jo mātei bija vāja sirds.

Kad ierados slimnīcā, viņa pēc sāpju remdēšanas līdzekļu ieņemšanas atradās pusnemaņas stāvoklī. — Mā-miņ, tas esmu es, Čarlijs, — čukstēju, maigi saņemdams viņas roku. Par atbildi māte vārgi paspieda manus pirkstus, atvēra acis un mēģināja piecelties sēdus, taču bija par nespēcīgu. Mētādamās no vienas puses uz otru, viņa žēlojās par sāpēm. Centos viņu pārliecināt, ka viss būs labi. — Var jau būt, — māte gurdi atteica, atkal noglauda man delnu un ieslīga nemaņā.

Nākamajā dienā uzņemšanas laikā man pateica, ka māte mirusi. Biju tam sagatavojies, jo ārsti jau brīdināja, ka tas var notikt. Pārtraucu darbu, notīrīju grimu un kopā ar Hariju Krokeru[73], kas palīdzēja man vadīt režiju, devos uz slimnīcu.

Harijs palika gaidām ārpusē, es iegāju iekšā un apsēdos uz krēsla starp logu un gultu. Žalūzijas bija pa pusei nolaistas. Arā spīdēja spoža saule, istabā valdīja dziļš klusums. Sēdēju un lūkojos uz gultā guļošo sīko augumiņu ar augšup pavērsto seju un aizvērtajām acīm. Pat nāvē māte izskatījās noraizējusies, it kā viņa paredzētu jaunas bēdas. Cik savādi, ka viņas mūža pavedienam bija jāpārtrūkst te, Holivudas un visu tās ačgārno vērtību tuvumā — septiņus tūkstošus jūdžu no Lembetas, kur reiz salūza viņas sirds. Kā straume pāršalca atmiņas par viņas cīņā aizvadīto dzīvi, ciešanām, drosmi, traģisko, velti izšķiesto mūžu ... un no acīm sāka ritēt asaras.

Pagāja stunda, līdz atguvos un varēju atstāt istabu. Harijs Krokers joprojām sēdēja turpat, un es atvainojos, ka esmu licis viņam tik ilgi gaidīt; viņš, protams, saprata, un mēs klusēdami devāmies mājup.

Sidnejs toreiz atradās Eiropā, bija slims un nevarēja atbraukt uz

bērēm. Manus dēlus, Čarliju un Sidneju, viņu māte gan atveda, taču es mazos neredzēju. Man vaicāja, vai es negribot mātes mirstīgās atliekas nodot kremācijai, bet tāda doma man iedvesa šausmas. Nē, labāk gribēju, lai viņu gulda zaļajā zemē, Holivudas kapsētā, un tur viņa atdusas vēl šobaltdien.

Nezinu, vai esmu spējis atveidot mātes cienīgu portretu, taču to gan zinu, ka viņa nesa savu nastu, cenzdamās saglabāt gara možumu. Viņas lielākie tikumi bija atsaucība un laba sirds. Būdama ticīga, viņa tomēr mīlēja grēciniekus un sevi allaž uzskatīja par vienu no tiem. Viņas dabā

nebija ne jausmas no vulgaritātes. Lai kādus Rablē izteicienus viņa lietoja, tie allaž bija tēlaini un trāpīgi. Par spīti drausmīgajai nabadzībai, kurā bijām spiesti dzīvot, viņa pasargāja mūs ar Sidneju no ielas ietekmes un iedvesa pārliecību, ka mēs neesam parasti graustu iemītnieki, bet tādi, kam lemts daudz labāks liktenis.

Kad Holivudā ieradās skulptore Klēra Šeridana, kas bija sacēlusi sensāciju ar savu grāmatu «No Meifēras līdz Maskavai», Sems Goldvins viņai par godu sarīkoja pusdienas, kurās ielūdza arī mani.

Staltā, skaistā Klēra bija Vinstona Čērčila māsasmeita un precējusies ar kādu tiešu Ričarda Šeridana pēcteci. Pirms viņas vēl neviena angliete nebija redzējusi Krieviju pēc revolūcijas. Misis Šeridana Maskavā izpildīja pasūtījumu— veidoja boļševiku partijas vadoņu, to vidū Ļeņina un Trocka skulpturālos portretus.

Lai gan grāmata pauda simpātijas pret boļševikiem, tā nekādu lielu sašutumu neizraisīja; amerikāņus mulsināja fakts, ka autore piederēja pie angļu aristokrātijas. Klēru ielūdza viesos Ņujorkas sabiedrības pīlāru mājokļos un pasūtīja pat vairākus krūšutēlus. Starp citu, Klēra izgatavoja arī Herberta Beiardˆ Svoupa, Bernarda Baruka un citu skulptūras. Es iepazinos ar Klēru, kad viņa kopā ar savu sešus gadus veco dēlēnu Dikiju apceļoja Savienotās Valstis, lasīdama lekcijas. Viņa žēlojās, ka te esot grūti nopelnīt iztiku ar skulptora darbu. — Amerikāņiem nav nekas pretī, ka portretiem pozē viņu sievas, taču paši viņi to darīt nevēlas, jo ir pārāk kautri.

— Man šāda īpašība nepiemīt, — es ieminējos.

Tā nu norunājām, ka Klēras mālu un instrumentus atnesīs uz manu māju un pēc lenča es viņai pozēšu līdz vēlai pēcpusdienai. Viņa mācēja iesaistīt cilvēkus sarunās, un drīz vien es konstatēju, ka lienu vai no ādas laukā, lai garīgā ziņā nekristu viņas acīs kaunā. Kad darbs tuvojās nobeigumam, es to uzmanīgi apskatīju. — Tā varētu būt noziedznieka galva, — galu galā nospriedu.

— Gluži pretēji, — viņa jocīgā svinīgumā attrauca, — tā ir ģēnija galva.

Es sāku smieties un risināt teoriju, ka ģēniji nestāv tālu no noziedzniekiem, jo abi ir galēji individuālisti.

Viņa pastāstīja, ka pēc lekcijām par Krieviju jūtoties it kā izstumta no sabiedrības. Zināju, ka Klēra pēc sava rakstura nav publiciste un viņai svešs politisks fanātisms. — Jūs uzrakstījāt ļoti interesantu grāmatu par Krieviju — apmierinieties ar to, — es sacīju. — Kāpēc jūs gribat jaukties politikā? Ciešanas vien iemantosiet.

— Ar lekcijām es pelnu iztiku, — viņa sacīja, — bet viņi taču negrib dzirdēt patiesību, un, kad es runāju spontāni, spēju sacīt vienīgi patiesību. Bez tam, — viņa jautri piebilda, — es mīlu savus dārgos boļševikus.

— Savus dārgos boļševikus, — es smiedamies piebalsoju, taču manīju, ka iekšķīgi Klēra skaidri un reāli izprot savu stāvokli. Kad sastapu viņu vēlāk, 1931. gadā, viņa pastāstīja, ka dzīvojot netālu no Tunisas.

— Kāpēc tad tur? — es vaicāju.

— Tur lētāka dzīve, — viņa aši atbildēja. — Londonā man ar saviem ierobežotajiem līdzekļiem vajadzētu mitināties divās mazās istabiņās Blūmsberijā, kamēr Tunisā man ir vesela māja, kalpotāji un jauks dārzs Dikijam.

Dikijs nomira deviņpadsmit gadu vecumā, un no šī drausmīgi nežēlīgā trieciena Klēra nekad neatspirga. Viņa pārgāja katoļticībā un kādu laiku dzīvoja klosterī, acīm redzot, meklēdama reliģijā mierinājumu.

Reiz Francijas dienvidos redzēju kapakmeni, kurā zem smaidošas, četrpadsmit gadu vecas meitenītes fotogrāfijas bija iegravēts viens vienīgs vārds: «Pourquoi?»[23]' Tādā izmisumā ir velti meklēt atbildi. Tas noved tikai pie neīstas moralizēšanas un ciešanām — taču ar to nav teikts, ka atbildes nebūtu. Nespēju ticēt, ka mūsu eksistence ir nenozīmīga un nejauša, kā apgalvo daži zinātnieki. Dzīve un nāve ir pārāk negrozāmas, pārāk nepielūdzamas, lai būtu nejaušas.

Vērojot, kā ģēnijs iet bojā spēku plaukumā, kā pasaulē notiek apvērsumi, masveida iznīcināšanas un katastrofas, dzīves un nāves ceļi var likties veltīgi un bezjēdzīgi. Taču fakts, ka tas viss noticis, liecina par zināmu noteiktu, negrozāmu mērķi, ko mūsu trīs dimensiju ierobežotā apziņa nespēj izprast.

Ir filozofi, kuri uzskata, ka viss ir dažādas kustības formā ietverta matērija un ka pie tā, kas dabā jau eksistē,

neko nevar ne pielikt, ne atņemt. Taču, ja matērija ir kustība, tad pār to jā valda cēlonības un seku likumiem. Bet, ja es to atzīstu, tad ik darbība ir predestinēta. Un, ja tā, vai tad skramba uz mana deguna nav tāpat iepriekš noteikta kā zvaigznes krišana? Kaķis tipina ap māju, lapa nolido no koka, bērns paklūp. Vai šo kustību cēloņi nesniedzas atpakaļ bezgalībā? Vai tās nav iepriekš nolemtas un neturpinās mūžīgi? Mēs zinām tiešo cēloni, kāpēc krīt lapa, kāpēc paklūp bērns, taču mēs nespējam izsekot līdz šī notikuma sākumam vai galam.

Neesmu reliģiozs šī vārda dogmatiskajā nozīmē. Savos uzskatos pieslejos Makolijam[74], kas rakstīja, ka šodien ar tikpat veiklu filozofisku izmaņu strīdas par tiem pašiem reliģiskajiem argumentiem, kurus apsprieda sešpadsmitajā gadsimtā, un ka par spīti visām iegūtajām zināšanām un zinātnes progresam neviens pagātnes vai tagadnes filozofs šai ziņā nav neko padarījis kaut cik skaidrāku.

Es neesmu ne ticīgs, ne neticīgs. Tas, ko var iztēloties, nozīmē tādu pašu tuvināšanos īstenībai kā tas, ko var pierādīt matemātiski. Nevar vienmēr sasniegt patiesību ar prāta, palīdzību; tas saistītu mūs ar ģeometrisku domāšanas veidu, kurš prasa loģiku un pierādījumu. Sapņos mēs redzam nelaiķus un izturamies pret tiem kā dzīviem, tai pašā laikā zinādami, ka viņi ir miruši. Un, lai gan apziņa sapnī nav pakļauti prātam, vai tai nepiemīt sava ticamība? Eksistē lietas ārpus mūsu saprāta. Kā mēs varam aptvert triljono daļu sekundes? Taču, ja tic matemātiķiem, tai katrā ziņā jāpastāv.

Jo vecāks kļūstu, jo vairāk domāju par ticības jautājumiem. Mūsos mīt vairāk ticības, nekā mēs domājam, un mēs gūstam no tās vairāk, nekā mums šķiet. No ticības, manuprāt, dzimst visas mūsu idejas. Bez ticības nemūžam nebūtu radušās ne hipotēzes un teorija, nedz zinātne un matemātika. Man liekas, ka ticība ir mūsu saprāta turpinājums. Tā ir atslēga, kas paver durvis uz neizzināmo. Noliegt ticību nozīmē atspēkot pašam sevi un to gara varenību, no kuras sākas viss mūsu jaunrades lidojums.

Es ticu nezināmajam, visam, ko mēs ar pratu neizprotam; es ticu, ka tas, ko mēs nespējam aptvert, ir vienkāršs fakts citu dimensiju sistēmā un ka neizzināmā valstībā mājo kāds spēks, kam nav gala un malas un kas savā būtībā ir labs.

Holivudā es joprojām dzīvoju vientuļš kā vilks. Strādājot sava studija, man reti iznaca tikties ar citiem aktieriem, un tāpēc grūti bija iemantot jaunus draugus. Duglass un Mērija bija vienīgais glābiņš, kas neļāva man pilnīgi atradināties no sabiedrības.

Pēc laulībām viņi dzīvoja ļoti laimīgi. Duglass bija pārbūvējis savu veco māju, skaisti uzposis to un iekārtojis vēl vairākas istabas viesiem. Fērbenksi dzīvoja plaši; viņiem bija lieliski kalpotāji, brīnišķīga virēja, un Duglass prata teicami uzņemt viesus.

Arī studijā viņam bija lieliskas telpas, ģērbtuve ar turku pirti un peldbaseinu. Tur viņš izklaidēja dažādus slavenus viesus, cienādams tos ar lenču, izrādīdams studiju, demonstrēdams, kā tiek uzņemtas filmas, un tad uzaicinādams pasautēties turku pirtī un izpeldēties baseinā. Pēc tam viesi zvilnēja Duglasa ģērbtuvē, ietinušies peldpalagos kā romiešu senatori.

Bija patiesi jocīgi iepazīties ar Siāmas karali, kad tas tikko bija izniris no karstajiem tvaikiem un patlaban grasījās mesties baseinā. Turku pirtī iepazinos ar daudzām ievērojamām personām, to vidū ar

Albas hercogu, Sater-lendas hercogu, Ostinu Čemberlenu, Vīnes marķīzu, Pa-narandas hercogu un neskaitāmiem citiem. Kad cilvēks paliek bez pasaulīgajiem atribūtiem, var noteikt viņa īsto vērtību: hercogs Alba pirtī pacēlās manās acīs krietni augstāk.

Ikreiz, kad Duglasu apciemoja pasaules varenie, tiku ielūgts arī es, jo biju viens no Holivudas izrādāmajiem eksponātiem. Parasti viesi, izsautējušies pirtī, ap pulksten astoņiem ieradās «Pikfērā», pusdeviņos ēda pusdienas un pēc tam noskatījās filmu, tāpēc es pārāk tuvu ne ar vienu nekad nedabūju iepazīties. Dažreiz tomēr atbrīvoju Fēr-benksus no pārāk liela ciemiņu pieplūduma, dažus no tiem uzņemdams savā namā. Taču jāatzīstas, ka tik labs saimnieks kā Fērbenksi es ne tuvu nebiju.

Visiespaidīgāk Duglass ar Mēriju prata uzņemt augsti stāvošas personas. Viņi mācēja izturēties brīvi un nepiespiesti, man turpretī tas radīja grūtības. Protams, kad viesojās hercogi, pirmajā vakarā pastāvīgi varēja dzirdēt

uzrunu «jūsu gaišība», bet nepagāja ilgs laiks, kad «jūsu gaišības» vietā stājās familiārie «Džordžijs» vai «Džimijs».

Visiem sēžot pie pusdienu galda, istabā bieži iešmauca Duglasa mazais šunelis, un mans draugs jautri un dabiski lika plušķēnam izpildīt dažādus jocīgus un smieklīgus trikus, kas tūlīt padarīja stīvo un formālo atmosfēru daudz brīvāku. Man bieži gadījās uzklausīt viesu komplimentus par Duglasu. — Cik jauks cilvēks! — dāmas uzticēja savus iespaidus. Un, protams, tā arī bija. Neviens nespēja tā valdzināt sievietes kā Duglass.

Taču reiz viņš piedzīvoja savu Vaterlo. Saprotamu iemeslu dēļ neminēšu vārdus, taču toreiz sabiedrība bija gaužām smalka, ik brīdi varēja dzirdēt minam augstus titulus, un Duglass veltīja veselu nedēļu izcilo ciemiņu izklaidēšanai un uzjautrināšanai. Goda viesi bija kāds jauns pāris, kas Holivudā pavadīja savu medus mēnesi. Viņu iepriecināšanai tika darīts viss, ko vien varēja izdomāt. Devāmies jahtā uz Katalīnu zvejot zivis. Duglass bija iepriekš licis nokaut vērsēnu un iegremdēt to jūrā, lai loms labāk ķertos (taču tik un tā nekas neķērās). Pēc tam studijas teritorijā notika sacīkstes kovboju jāšanas mākslā. Tomēr jaunā, slaidā, skaistā līgava izturējās gan laipni, taču bija klusa un nekādu lielo sajūsmu neizrādīja.

Ik vakaru pie pusdienu galda Duglass visiem spēkiem centās viņu ielīksmot, ta<šu nekāda dedzība un asprātība nespēja izraut jauno sievu no vēsās vienaldzības. Ceturtajā vakarā Duglass paveda mani sānis. — Šī lēdija mani mulsina, neprotu ar viņu runāt, — viņš atzinās, — tāpēc šoreiz iekārtoju tā, ka viņas galda kaimiņš būsi tu. — Viņš iespurdzās smieklos. — Pastāstīju viņai, cik tu esi asprātīgs un amizants sarunu biedrs.

Pēc šāda ievada es, sēzdamies pie galda, jutos apmēram tāpat kā

jaunizcepts parašutists pirms lēciena. Tomēr nolēmu izmēģināt «īpašu» pieeju. Paņemdams no galda servjeti, pieliecos dāmai klāt un iečukstēju: — Galvu augšā!

Lāgā nebūdama pārliecināta, ka sadzirdējusi manus vārdus, dāma pagriezās un pavaicāja: — Piedodiet, ko jūs teicāt?

— Galvu augšā! — es noslēpumaini atkārtoju.

Viņa izskatījās izbrīnījusies. — Galvu augšā?

— Jā, — es apstiprināju, noklādams servjeti uz ceļiem un raudzīdamies taisni uz priekšu.

Brīdi dāma neteica nekā, tikai uzmanīgi mani aplūkoja.

— Kāpēc jūs to sakāt?

Nolēmu riskēt. — Tāpēc, ka jūs esat skumja. — Un, pirms viņa paspēja ko teikt, turpināju: — Redziet, manī rit čigānu asinis, tāpēc es tādas noskaņas tūlīt izjūtu. Kādā mēnesī jūs esat dzimusi?

— Aprīlī.

— Nu, protams, Auna zvaigznājā! Man to vajadzēja iedomāties.

Mana galda biedre kļuva možāka, un tas viņai ļoti piestāvēja. — Ko iedomāties? — Viņa pasmaidīja.

— Šinī mēnesī jūsu dzīves spars it kā apsīkst.

Jaunā dāma brītiņu padomāja. — Cik pārsteidzoši, ka jūs to sakāt.

— Ja cilvēkam piemīt nojauta, tad tas ir ļoti viegli. Patlaban jūsu emanācijā jūtamas nelaimes noskaņas.

— Vai tas ir manāms?

— Citiem varbūt ne.

Viņa pasmaidīja, atkal nopētīja mani un domīgi nopūtās: — Tik dīvaini, ka jūs to sakāt. Protams, tā ir taisnība. Jūtos ļoti nomākta.

Es līdzcietīgi palocīju galvu. — Šis ir jūsu nejaukākais mēnesis.

— Liekos tik nospiesta, mani pilnīgi māc izmisums, — viņa turpināja.

— Man šķiet, es jūs saprotu, — teicu, nezinādams, kas nāks tālāk.

Lēdija bēdīgi turpināja: — Kaut es varētu aizbēgt — aizbēgt no visa un visiem... Es būtu ar mieru darīt jebko... vienalga, kādu darbu, kļūtu kaut par kino statisti, tikai tas sagādātu ciešanas cilvēkiem, ar ko es esmu saistīta, un viņi ir tik cildeni, ka šādu triecienu nav pelnījuši.

Mana galda biedre runāja daudzskaitlī, tomēr sapratu, ka viņa domā savu vīru. Satrūcies atmetu visu noslēpumaino pieeju un mēģināju dot viņai nopietnu padomu, kas, protams, izklausījās banāls. — Bēgt nav nozīmes, atbildība allaž dzenas pa pēdām, — es sacīju.

— Dzīve ir alku izpausme, neviens nekad nejūtas pilnīgi apmierināts, tāpēc nedariet neko pārsteidzīgu — kaut ko tādu, ko jūs pēc tam nožēlosiet visu mūžu.

— Laikam jums taisnība, — viņa skumji noteica. — Taču parunāt ar kādu, kas saprot, nozīmē lielu atvieglojumu.

Mundri tērzēdams ar citiem, Duglass reižu reizēm pameta

skatienu uz mūsu pusi. Tagad mana galda biedre pagriezusies viņam uzsmaidīja.

Pēc pusdienām Duglass pasauca mani sānis. — Ko jūs tur abi tik dedzīgi čukstējāties? Baidījos, ka nenokožat viens otram ausis!

— Tāpat vien, par ko jau parasti mēdz runāt, — es pašapmierināts norūcu.

DEVIŅPADSMITĀ NODAĻA

Mans līgums ar «First National» sabiedrību iegāja beigu posmā, un es nepacietīgi gaidīju, kad varēšu atbrīvoties. Kompānijas vadītāji bija nevērīgi, vienaldzīgi un aprobežoti, un es gribēju tikt no viņiem vaļā. Bez tam man nedeva mieru idejas par pilnmetrāžas mākslas filmām.

Triju pēdējo darbu pabeigšana šķita nepārvarams uzdevums. Kad bija gatava divdaļīgā «Algas diena», vēl atlika tikai divas filmas. Nākamā komēdija «Svētceļnieks» iznāca pilnmetrāžas mākslas filmas garumā. Tas nozīmēja, ka atkal gaidāmas apnicīgas sarunas ar «First National» vadītājiem. Taču ne velļi Sems Goldvins teica par mani: — Čaplins nav komersants — viņš zina vienīgi, ka mazāk prasīt nevar. — Sarunas beidzās sekmīgi. Pēc fenomenālajiem «Mazuļa» panākumiem mans honorārs par «Svētceļnieku» neizraisīja gandrīz nekādus iebildumus: tika nolemts, ka šo filmu uzskatīs par diviem darbiem un vadība garantēs man 400 000 dolāru lielu apmaksu, kā arī procentus no peļņas. Beidzot biju brīvs un varēju pievienoties saviem «United Artists» biedriem.

Pēc Duglasa un Mērijas ierosinājuma mūsu mazajā pulciņā uzņēma arī Godīgo Džo (tā mēs dēvējām Džozefu Šenku[75]) un viņa sievu Normu Tolmedžu[76], kuras filmas bija paredzēts izlaist ar sabiedrības starpniecību. Nosprieda, ka Džo jākļūst par prezidentu. Lai gan viņš man patika, tomēr es neuzskatīju, ka viņa devums attaisnotu ievēlēšanu par mūsu vadītāju. Džo sieva bija pazīstama aktrise, tomēr viņas peļņa nespēja līdzināties Duglasa vai Mērijas kases ienākumiem. Pirms kāda laika bijām atteikušies iesaistīt par sabiedrības akcionāru Ādolfu Cukoru;

kāpēc mums tagad vajadzēja ņemt Džo Šenku, kas nebūt nebija tik ietekmīga persona kā Cukors? Par spīti šiem iebildumiem Duglasa un Mērijas entuziasms uzvarēja, Džo kļuva par prezidentu un ieguva tikpat lielu skaitu «United Artists» akciju kā mēs.

Drīz vien pēc tam saņēmu steidzīgu vēstuli: mani uzaicināja piedalīties sanāksmē, kur tikšot apspriesta «United Artists» nākotne. Pēc tam kad prezidents bija izteicis šādas tādas optimistiskas piezīmes, mūs svinīgi uzrunāja Mērija. Viņa sacīja, ka jūtoties ļoti satraukta, vērojot, kas notiek kinorūpniecībā (Mērija vienmēr jutās satraukta): teātru sabiedrības apvienojoties, un, ja mēs neuzsākšot neko pretējā virzienā, tad «United Artists» nākotne būšot apdraudēta.

Es par šo vēsti nemaz neraizējos, jo biju pārliecināts, ka mūsu filmu augstā kvalitāte ir pietiekama atbilde uz visu konkurenci. Tomēr pārējie neparko nerimās. Džo Senks mūs svarīgā izskatā brīdināja, ka sabiedrība gan pamatos esot veselīga, taču mums vajadzētu nodrošināt

nākotni, neuzņemoties visu risku pašiem un ļaujot peļņā mazliet dalīties arī citiem. Viņš esot ievadījis sarunas ar Dilonu, Rīdu un Ko Volstrītā, un tie esot ar mieru ieguldīt 40 000 000 dolāru, pretī saņemot mūsu sabiedrības akcijas un zināmus procentus no peļņas. Pateicu vaļsirdīgi, ka negribu, lai manā darbā jauktos Volstrīts, un vēlreiz uzsvēru, ka tikmēr, kamēr mēs izlaižam labas filmas, mums ne no kādiem monopoliem nav jābaidās. Džo, valdīdams dusmas, ‚vēsi un augstprātīgi paziņoja, ka viņš mēģinot darīt sabiedrības labā ko lietderīgu un ka mums šo gadījumu vajadzētu izmantot.

Tad atkal iejaucās Mērija. Par darījumiem viņa allaž mēdza runāt pārmetošā tonī. Šoreiz viņa vērsās pie manis netieši, proti, apcerēdama citu nopelnus, tā ka es jutos gaužām savtīgs. Viņa cildināja Džo tikumus, pasvītrodama, cik čakli viņš strādājis un kā pūlējies stiprināt mūsu sabiedrību. — Mums visiem jāmēģina būt noderīgiem un jāskatās uz stāvokli reāli, — viņa pabeidza.

Taču es paliku nelokāms un atkārtoti atgādināju, ka nevēlos, lai kāds jaucas manā darbā, ka paļaujos uz sevi un esmu ar mieru pasākumā ieguldīt paša līdzekļus. Sanāksme pārvērtās par kaismīgu diskusiju — kaismes gan tajā bija vairāk nekā diskusijas, — tomēr es stāvēju kā

klints un galu galā pateicu: ja pārējie grib strādāt tālāk bez manis, tad tas viņiem netiks liegts un es no sabiedrības aiziešu. Šos vārdus dzirdot, visi tūlīt svinīgi apliecināja uzticību kopējai lietai, un Džo dievojās, ka negribot darīt neko, kas varētu iedragāt mūsu draudzību un sabiedrības locekļu labo saskaņu. Tā jautājums par Volstrītu noklusa.

Pirms sāku strādāt «United Artists» sabiedrībā, nolēmu uzņemt filmu, kur galvenā loma būtu Ednai Perviensai. Lai gan personiskajā dzīvē bijām atsvešinājušies, tomēr man joprojām gribējās sekmēt viņas karjeru. Taču, lūkojoties objektīvi, es redzēju, ka Edna iegājusi jau brieduma gados un nebūs piemērota sieviešu tēliem, ko biju iecerējis nākamajās komēdijās. Pie tam nevēlējos ieslēgt savas idejas un varoņus pastāvīgas komiķu trupas ietvaros, jo loloju neskaidrus, godkārus priekšstatus par komēdijām — pilnmetrāžas mākslas filmām, kurām būs nepieciešams daudzveidīgāks aktieru sastāvs.

Mēnešiem ilgi rotaļājos ar domu pārstrādāt pēc savas manieres «Trojietes» un uzņemt filmu ar Ednu titullomā. Taču, iedziļinoties vielā, redzējām, ka projekta īstenošanai vajadzēs milzu līdzekļus, un es šo plānu atmetu.

Tad sāku domāt par citām interesantām sievietēm, ko Edna varētu tēlot. Prātā iešāvās, protams, Žozefīne. Fakts, ka šādas filmas uzņemšatia prasīs laikmetīgus tērpus un izdevumi divkārt pārsniegs «Trojietēm» paredzētos, man tagad likās mazsvarīgs. Kvēloju sajūsmā.

Uzsākām plašus pētījumus, lasījām Burjēna «Atmiņas par

Napoleonu Bonapartu» un Napoleona sulaiņa Kon-stana memuārus. Taču, jo tālāk iedziļinājāmies Žozefīnes dzīvē, jo vairāk priekšplānā izvirzījās Napoleons. Šis spilgtais ģēnijs mani tā apbūra, ka Žozefīnes filmas plāni nobāla, bet Napoleona tēls ik mirkli rēgojās acu priekšā kā loma, kas tīri labi būtu piemērota man pašam. Filma varētu atveidot viņa Itālijas kampaņu: tā būtu episks stāstījums par divdesmit sešus gadus vecu jaunekli, kas ar stipru gribu un drosmi uzveic varenu opozīciju un sirmu, pieredzējušu ģenerāļu greizsirdīgās intrigas. Bet — ak vai! — mana sajūsma apsīka, un kā Napoleona, tā Žozefīnes pasākums izkūpēja gaisā.

Ap šo laiku, dārgakmeņos mirdzēdama, Holivudā parādījās vairākkārt precētā izslavētā skaistule Pegija

Hopkinsa Džoisa. Bankas rēķinā viņai bija trīs miljoni dolāru. Pegija man apgalvoja, ka tie savākti no pieciem vīriem. Cēlusies no vienkāršiem ļaudīm, šī friziera meita bija kļuvusi par Zīgfelda rēviju dejotāju un apprecējusi pēc kārtas piecus miljonārus. Būdama joprojām daiļa, Pegija tomēr izskatījās mazliet nogurusi. Holivudā viņa ieradās taisnā ceļā no Parīzes, eleganti tērpusies melnā, jo kāds jauneklis nesen bija izdarījis viņas dēļ pašnāvību. Tā nu, valdzinošā sēru plīvurā tīta, viņa devās uzbrukumā kino galvaspilsētai.

Reiz, kad divatā ēdām pusdienas, Pegija man atzinās, ka viņai nepavisam negriboties būt tik plaši pazīstamai. — Es vēlos vienīgi apprecēties un dzemdēt bērnus. Sirds dziļumos esmu vienkārša sieviete, — viņa sacīja, pavilkdama augstāk delmā rokassprādzes, kurās vizēja divdesmit karātu liels briljants un smaragdi. Būdama jautrā omā, Pegija mēdza šīs rotaslietas dēvēt par savām «dienestuzšuvēm».

Viņa stāstīja, ka vienā no kāzu naktīm ieslēgusies guļamistabā un kategoriski atteikusies ielaist vīru, iekams tas nepabāzīs pa durvj apakšu 500 000 dolāru čeku.

— Un vai viņš to darīja? — es vaicāju.

— Jā, — skaistule komiskā valšķībā attrauca, — un, pirms nākamajā rītā pamodās, es jau biju paspējusi naudu iekasēt. Taču šis vīrietis izrādījās muļķis un liels dzērājs. .Reiz es iekrāvu viņam pa galvu ar šampanieša pudeli, tā ka viņš dabūja krietnu laiku nogulēt slimnīcā.

— Un tā jūs izšķīrāties?

— Nē, — Pegija iesmējās. — Acīm redzot, viņam tas patika, jo pēc šī notikuma viņš iedegās vēl vairāk.

Tomass Inss uzaicināja mūs pabraukties ar jahtu. Pegija, Toms un es sēdējām trijatā kajītē pie galda un dzērām šampanieti. Krēsloja. Šampanieša pudele atradās Pegijai turpat pie rokas. Stundām ritot, manīju, ka skaistules interese pārsviežas no manis uz Tomu Insu. Daiļava sāka izturēties pret mani naidīgi, tā ka bija pieļaujams, ka

mani var piemeklēt viņas vīra liktenis.

Lai gan tiku dzēris mazliet šampanieša, tomēr jutos gluži skaidrā un rāmi aizrādīju: ja man radīsies kaut mazākās aizdomas, ka viņas skaistā galviņa perina ļaunus nodomus, es pārlingošu viņu pār bortu. Pēc šī notikuma tapu izmests no Pegijas draugu pulka un par viņas vētraino simpātiju

objektu kļuva Ervings Tālbergs no «Metro-Goldwyn-Mayer» sabiedrības. Kādu laiciņu skaistules skaļā slava apžilbināja Ervingu, jo viņš bija ļoti jauns. M. G. M. studijās paklīda satraucošas baumas par laulībām, taču tad Ervings atjēdzās, un sensacionālie pareģojumi nepiepildījās.

Šī īsā, ekscentriskā sakara laikā Pegija man pastāstīja pāris anekdošu par savu draudzību ar kādu plaši pazīstamu franču izdevēju. Tās iedvesmoja mani uzrakstīt scenāriju «Parīzietei», kur Edna tēloja galveno lomu. Pats filmā nepiedalījos, bet vadīju režiju.

Daži kritiķi tolaik apgalvoja, ka cilvēku psiholoģiju mēmajās filmās nevarot parādīt, ka to vienīgais izteiksmes veids esot nepārprotama darbība, kurā varonis, piemēram, atgāž dāmu pret koka stumbru un dveš viņai rīklē karstu elpu vai arī draudīgi vēcina krēslu, vai kādu rupji nokautē. «Parīziete» bija izaicinājums šādiem uzskatiem. Nolēmu padarīt psiholoģiski nozīmīgu ik mazāko darbību. Edna, piemēram, tēlo pērkamās mīlestības pasaules skaistuli; pie meitenes atnāk draudzene un parāda viņai žurnālu, kur. augstākās sabiedrības dzīves hronikā ievietota ziņa par Ednas mīļākā laulībām. Edna vienaldzīgi pārskrien ar acīm sludinājumam, nomet žurnālu sānis un, izlikdamās pilnīgi mierīga, aizdedzina cigareti. Taču publika redz, ka viņa ir dziļi satriekta. Smaidot izvadījusi pa durvīm draudzeni, viņa steidzīgi paķer atkal žurnālu un izmisusi pārlasa to vēlreiz. Filma bija pilna aplinku norādījumu. Kādā ainā, kas norisinājās Ednas guļamistabā, kalpone atver kumodes atvilktni, un no tās nejauši izkrīt vīrieša apkaklīte, kas atklāj meitenes attiecības ar varoni (to tēloja Ādolfs Menžū[77]).

«Parīzietei» bija lieli panākumi kinomākslas pazinēju vidū. Tā kļuva par pirmo mēmo filmu, kas spilgti atveidoja psiholoģiskas nianses ironiskā nokrāsā. Sfekoja citi līdzīga novirziena darbi, ieskaitot arī Ernsta Lubiča[73] «Laulības lokā». Menžū šai filmā tēloja gandrīz tādu pašu raksturu.

Viņš kļuva slavens vienā dienā, kamēr Edna sevišķus laurus neplūca. Tomēr viņai piedāvāja 10 000 dolāru lielu atalgojumu par piecu nedēļu filmēšanos Itālijā. Edna lūdza man padomu, vai viņai darbu pieņemt. Es, protams, dedzīgi ieteicu piedāvājumu pieņemt, taču manai biedrenei negribējās pilnīgi pārraut saites ar trupu. Tāpēc ierosināju, lai viņa uzaicinājumu nenoraida, bet neveiksmes gadījumā atgriežas un sāk no jauna strādāt pie manis. Tā viņai rastos izdevība

gūt 10 000 dolāru skaidras peļņas. Filmu uzņēma, taču publikai tā sevišķi nepatika, un Edna atbrauca atpakaļ.

Pirms pabeidzu «Parīzieti», Amerikā īstā Holivudas manierē debitēja Pola Negri. «Paramount» sabiedrības reklāmu nodaļa tā centās, ka pārspēja pat visas savas līdzšinējās ēzeļa prāta cienīgās sensācijas. Gari un plaši tika aprakstītas Glorijas Svensones un Polas greizsirdības scēnas un strīdi, lai gan tajos nebija ne graudiņa patiesības. Virsraksti vēstīja: «Negri pieprasa Svensones ģērbtuvi.» «GloVija Svensone atsakās satikties ar Polu Negri.» «Negri piekrīt Svensones prasībai kā pirmajai ierasties draudzīgā vizītē.» Tādus ziņojumus prese bārstīja apnicīgi līdz riebumam.

Ne Gloriju, ne Polu nevarēja vainot šajās no pirksta izzīstajās pasakās. Patiesībā abas aktrises jau pašā sākumā kļuva ļoti labas draudzenes. Taču reklāmu nodaļai zemiski sagrozītais skatījums likās kā pati debesu manna. Polai par godu rīkoja viesības un pieņemšanas. Mākslīgi uzpūsto svētku laikā sastapu aktrisi kādā simfoniskā koncertā. Viņa kopā ar reklāmas aģentu svītu un «Paramount» sabiedrības vadītājiem sēdēja blakus ložā.

— Čā-ārlij! Kāpēc es par jums neko nedzirdu? Jūs ne reizes neesat man piezvanījis. Vai tad jūs nesaprotat, ka es mēroju milzīgo ceļa gabalu no Vācijas tikai, lai redzētu jūs?

Jutos glaimots, kaut arī pēdējai piezīmei nespēju lāgā ticēt, jo Polu biju redzējis Berlīnē tikai vienu reizi, turklāt labi ja divdesmit minūtes.

— Jūs esat ļoti cietsirdīgs, Čā-ārlij, ka pat nezvanāt. Esmu gluži nogurusi gaidīdama. Kur jūs strādājat? Iedodiet savu tālruņa numuru, un es jums piegriezīšu, — viņa turpināja.

Šāds dedzīgums izraisīja skepsi, taču skaistās Polas uzmanība mani tomēr krietni ietekmēja. Pēc dažām dienām saņēmu ielūgumu uz viesībām, ko viņa rīkoja Beverlihilā noīrētajā mājā. Tās bija krāšņas svinības pat salīdzinājumā ar Holivudas mērogiem, un par spīti citu slavenu kinoaktieru klātbūtnei lauvas tiesu uzmanības Pola pievērsa man. Vai nu šī sirsnība bija īsta, vai ne, man tā patika. Tai vakarā sākās mūsu eksotiskā draudzība. Vairākas nedēļas mūs atklātībā redzēja vienmēr kopā, un reportieriem tas, protams, bija gards kumoss. Drīz vien virsraksti vēstīja: «Pola saderinājusies ar Čarliju». Polu tas ļoti satrauca, un viņa sacīja, ka man jāievietojot atsaukums.

— To nu gan pieklātos darīt dāmai, — es teicu.

— Ko lai es viņiem pavēstu?

Es nenoteikti paraustīju plecus.

Nākamajā dienā saņēmu ziņu, ka mis Negri nevarot mani pieņemt. Nekāda sīkāka paskaidrojuma nebija. Taču tai pašā vakarā Polas istabmeita izmisīgi meklēja mani pa tālruni, lai pateiktu, ka viņas kundze esot ļoti slima un vēloties tūlīt mani redzēt. Kad ierados,

kalpone, galīgi noraudājusies, ieveda mani viesistabā, kur es atradu viņas pavēlnieci aizvērtām acīm guļam uz neliela dīvāna. Papletusi plakstus, Pola izdvesa: — Jās esat nežēlīgs! — Jutos kā pats Kazanova.

Pēc pāris dienām man piezvanīja Čarlijs Haitons, «Pa-ramount» studijas direktors. — Jūs darāt mums lielas nepatikšanas, Čarlij. Man griljētos par to ar jums aprunāties.

— Esmu jūsu rīcībā. Nāciet tik šurp, — atteicu.

Tā nu viņš ieradās. Bija jau gandrīz pusnakts. Smagnējais prozaiska izskata Haitons, kas pilnīgi atbilda priekšstatam par lieltirgotāju, apsēdies spēra bez kāda ievada vaļā: — Čarlij, visas šīs avīžu tenkas padara Polu slimu. Kāpēc jūs nepublicējat, paziņojumu un nedarāt tām galu?

Dzirdot šādu nesmalkjūtīgu jautājumu, es palūkojos Haitonam cieši acīs un noprasīju: — Un ko jūs gribat, lai es daru zināmu?

Viņš mēģināja slēpt apjukumu zem jokpilnas nekaunības maskas. — Jums tak viņa patīk, vai ne?

— Domāju, ka tā ir vienīgi mana darīšana, — es atcirtu.

— Bet mēs šai sievietē esam ieguldījuši miljonus! Un skaļās runas sagādā viņai tikai ļaunumu. — Viņš brīdi klusēja. — Čarlij, ja jums viņa patīk, kāpēc jūs viņu neprecat?

Tanī mirklī nespēju saskatīt, cik šis nekaunīgais apvainojums ir smieklīgs. — Ja jūs domājat, ka es precēšu kādu tikai tādēļ, lai pasargātu «Paramount» sabiedrības kapitālieguldījumus, tad jūs ļoti maldāties.

— Nu, tad beidziet ar viņu satikties, — viņš sacīja.

— Tas ir atkarīgs no Polas, — es atbildēju.

Sekoja saruna, kas noslēdzās ar vēsu, sarkastisku secinājumu, ka, nebūdams «Paramount» sabiedrības akciju īpašnieks, es neredzu iemeslu, kāpēc man vajadzētu Polu precēt. Tā nu šis sakars beidzās tikpat pēkšņi, kā sācies. Pola mani nekad vairs nemeklēja.

Šī vētrainā romāna laikā ar Polu studijā pēkšņi parādījās kāda jauna meksikāniete; viņa bija nākusi visu ceļu no Mehiko pilsētas kājām, lai sastaptu Carliju Čaplinu. Tā kā man jau bija zināma pieredze ar ķertām pielūdzējām, liku administratoram «pieklājīgi tikt no viņas vaļā».

Biju jau gluži piemirsis šo vēsti, kad pēkšņi no mājām piezvanīja, ka daiļava sēžot uz kāpnītēm durvju priekšā. Man mati sacēlās stāvus. Teicu virssulainim, lai aizgādā skuķi projām, bet es pagaidīšu studijā, līdz ceļš būs brīvs. Pēc desmit minūtēm pienāca ziņa, ka meiča aizgājusi.

Tovakar pie manis ēda pusdienas Pola un doktors Rei-noldss ar sievu, un es viņiem pastāstīju, kas dienā noticis. Pavērām parādes durvis un palūkojāmies apkārt, lai pārliecinātos, vai meitene nav atgriezusies. Taču pusdienas bija tikko pusē, kad ēdamistabā gluži bāls

iedrāzās virs-sulainis, saukdams: — Viņa ir augšā jūsu gultā! — Viņš bija gājis sakārtot, istabu naktij un atradis skuķi, ģērbušos manā pidžamā, guļam spilvenos.

Nesapratu, ko darīt.

— Iešu ar viņu parunāt, — sacīja Reinoldss, pieceldamies no galda un steigdamies augšup. Mēs, pārējie, sēdējām un gaidījām, kas notiks. Pēc brīža Reinoldss nonāca lejā. — Ņēmu un pamatīgi ar viņu parunājos, — viņš sacīja. — Meiča ir jauna un glīta — un runā gluži saprātīgi. Vaicāju, ko viņa dara jūsu gultā. «Gribu redzēt misteru Čaplinu,» viņa pavēstīja. «Redziet,» es turpināju, «jūsu uzvedību var uzskatīt, par nenormālu un ievietot jūs psihiatriskajā slimnīcā.» Tas viņu nemaz neuztrauca. «Nenormāla es neesmu,» viņa sacīja. «Es tikai apbrīnoju mistera Čaplina mākslu un mēroju garu ceļu no Mehiko, lai viņu sastaptu.» Devu viņai padomu labāk novilkt jūsu pidžamu, apģērbties un lasīties tūlīt projām, teikdams, ka pretējā gadījumā mēs izsauksim policiju.

5— Man gribētos šo meiteni redzēt, — Pola vieglprātīgi ieminējās. — Lai viņa nonāk lejā viesistabā. — Es gan cēlu iebildumus, jo biju pārliecināts, ka mēs visi jutīsimies neveikli. Taču meitene ienāca istabā gluži mierīgi. Reinoldsam izrādījās taisnība: viņa bija jauna un pievilcīga. Meiča pastāstīja, ka visu dienu klaiņājusi ap studiju. Piedāvājām viņai ēst, taču viņa bija ar mieru izdzert tikai glāzi piena

Kamēr skuķe sēdēja un nesteigdamās dzēra, Pola apbēra viņu ar jautājumiem. — Vai esat iemīlējusies misterā Čaplinā? — (Es saviebos.)

Meitene iesmējās. — Iemīlējusies! Ai nē, es viņu tikai apbrīnoju, tāpēc ka viņš ir liels mākslinieks.

— Vai esat redzējusi kādu no manām filmām? — Pola nerimās.

— Esmu gan, — meitene nevērīgi atteica.

— Kādas ir jūsu domas par tām?

— Tās ir ļoti labas — taču tik liela māksliniece kā misters Čaplins jūs neesat.

Uz Polu tobrīd bija vērts paskatīties.

Brīdināju meiteni, ka viņas rīcību var pārprast, un tad pajautāju, vai viņai ir līdzekļi, kā nokļūt atpakaļ Me-hiko. Viņa atteica, ka esot, un, uzklausījusi vēl dažus Reinoldsa padomus, aizgāja projām.

Taču nākamajā dienā aip pulksten vieniem virssulainis atkal ieskrēja istabā, teikdams, ka meitene iedzērusi indi un tagad guļot ceļa vidū. Nevilcinādamies vairs ne mirkli, piezvanījām policijai, un skuķi aizveda uz ambulanci.

Nākamajā dienā laikraksti ievietoja plašus ziņojumus līdz ar fotogrāfijām, kur meitene bija redzama slimnīcā savā gultā: pēc kuņģa izsūknēšanas viņa sniedza interviju preses pārstāvjiem. Meitene apgalvoja, ka indi dzērusi neesot, bet gribējusi tikai piesaistīt

uzmanību. Čarliju Čaplinu viņa nebūt nemīlot un Holivudā esot ieradusies vienīgi tāpēc, lai mēģinātu kļūt par kinoaktrisi.

Pēc iznākšanas no slimnīcas meksikānieti nodeva Labdarības līgas aizbildnībā. Līgas pārstāvji atrakstīja man ļoti pieklājīgu vēstuli, lūgdami, vai es nebūtu tik laipns un nepalīdzētu meiteni aizgādāt atpakaļ uz Mehiko. «Viņa ir nekaitīga un nedarīs neko ļaunu,» apliecināja rakstītāji, un es samaksāju jaunajai dēku meklētājai ceļu uz mājām.

Tagad biju brīvs un varēju sākt uzņemt pirmo komēdiju «United Artists» sabiedrībai. Gribēju, lai jaunā filma pārspētu «Mazuļa» panākumus. Nedēļām ilgi lauzīju galvu, pūlēdamies atrast sižetu. Domās nemitīgi atkārtoju: «Nākamajam darbam jābūt kaut kam ārkārtīgam!» Taču idejas kā nenāca, tā nenāca. Tad kādā svētdienas rītā (toreiz pavadīju nedēļas nogali pie Fērbenksiem) mēs ar Duglasu skatījāmies stereoskopiskus uzņēmumus. Daži bija no Aļaskas un Klondaikas; vienā varēja pazīt Čilkutas pāreju un garu rindu zelta meklētāju, kas rāpjas apledojušajā kalnā. Uzraksts fotoattēla mugurpusē stāstīja par briesmām un grūtībām, ar kādām cilvēki sastapušies ceļā. Man iešāvās prātā, ka tas būtu brīnišķīgs temats, kas lieliski rosinātu iztēli. Tūlīt acu priekšā uzausa dažādas smieklīgas situācijas, un, lai gan īsta satura pavediena vēl nebija, tas jau pamazām sāka iezīmēties.

Lai cik paradoksāli tas būtu, taču, radot komēdiju, stimuls ir traģiskais, jo smiekli, manuprāt, ir izaicinājums liktenim: mums vai nu jāsmejas par cilvēku nevarību dabas spēku priekšā — vai arī jāzaudē prāts. Izlasīju grāmatu par Donnera grupu, kas ceļā uz Kaliforniju apmaldījās un Sjeranevadas kalnos iekļuva sniega vētrā. No simt sešdesmit pārceļotājiem dzīvi palika tikai astoņpadsmit. Vairākums nomira aiz sala un bada. Daži kļuva par kanibāliem, ēda miroņus, citi vārīja savus mokasīnus, lai kaut kā apmierinātu izsalkumu. Šī sirdi plosošā traģēdija palīdzēja man radīt vienu no jocīgākajām filmas epizodēm. Drausmīgi izgribējies ēst, es izvāru kurpi un notiesāju to, skrubinādams un sūkādams naglas kā visgaršīgākos kapauna kauliņus un rīdams kurpju saites līdzīgi garajiem itāliešu spageti. Aiz bada sajucis prātā, mans partneris iedomājas, ka es esmu cālis un grasās gatavot no manis maltīti.

Sešus mēnešus nostrādāju pie dažādām komiskām epizodēm un sāku uzņemšanu bez scenārija, jo jutu, ka darba procesā no atsevišķām daļām pakāpeniski izlobīsies stāsta saturs. Protams, daudzreiz nokļuvu strupceļā, un krietnu skaitu smieklīgu ainu mēs dabūjām izmest. Tā, piemēram, notika ar kādu mīlestības skatu, kur eskimosu meitene māca klaidoni skūpstīties pēc savas tautas paražām, proti, paberzējot degunus. Dodoties pēc tam meklēt zeltu, viņš, mīļi atvadīdamies, dedzīgi trin savu snīpi pret viņējo, bet tad, atgājis mazliet tālāk,

pagriežas atpakaļ, pieskaras ar vidējo pirkstu pie degungala un pamet daiļavai pēdējo mīlas pilno skūpstu, taču pats slepeni noslauka roku gar biksēm, jo viņam ir iesnas. Tomēr notikumus pie eskimosiem izgriezām, jo tie novērsa uzmanību no galvenās sižeta līnijas, kas saistījās ar kādu dansinga meiteni.

«Zelta drudža» filmēšanas laikā notika manas otrās laulības. Tā kā mums ir divi pieauguši dēli, kurus es ļoti mīlu, negribu iedziļināties sīkumos. Divus gadus bijām precējušies un mēģinājām panākt saskaņu, tomēr tas nebija iespējams, un mūsu kopdzīve beidzās ar rūgtu neveiksmi.

«Zelta drudža» pirmizrāde notika Ņujorkas «Strenda» teātrī. To noskatījos arī es. Sākot ar pašiem pirmajiem filmas kadriem, kuros es bezrūpīgi čāpoju gar bezdibeni, nemanīdams, ka man pakaļ dzenas lācis, publika skaļi gavilēja un sita plaukstas. Smiekli un aplausu brāzmas nerimās līdz pašām beigām. Hairems Abramss, «United Artists» tirdzniecības nodaļas vadītājs, vēlāk pienāca man klāt un apķērās ap kaklu. — Čarlij, es garantēju, ka filma ienesīs vismaz sešus miljonus dolāru! — Un tā patiesi notika!

Pēc pirmizrādes, kad atgriezos Riča viesnīcā, kur biju apmeties, man uznāca ifervu sabrukums. Pēkšņi vairs nevarēju paelpot un izmisis telefonēju kādam draugam. — Es mirstu, — elsdams sēcu. — Pasauciet manu advokātu!

— Advokātu! Jums taču vajadzīgs ārsts, — viņš izbijies attrauca.

~~— Nē, nē, advokāts — gribu sastādīt testamentu.

Draugs satriekts un uzbudināts zvanīja abiem, bet, tā kā advokāts tobrīd atradās Eiropā, tad atsteidzās tikai ārsts.

Izmeklējis mani, viņš pavēstīja, ka vienīgā nelaime esot nervu pārslogojums. — Pie visa vainīgs karstums,— ārsts sacīja. — Brauciet prom no Ņujorkas un apmetieties kaut kur pie okeāna: tur būs klusums, un jūs varēsiet saelpoties jūras gaisu.

Pusstundas laikā mani aiztransportēja uz Braitonas līci. Ceļā bez kāda iemesla birdināju asaras. Nokļuvis gala, sadabūju viesnīcā istabu jūras pusē un sēdēju pie loga, dziļi ieelpodams rēno gaisu. Taču lejā drīz sapulcējās ļaužu bars, kas klaigāja: — Sveiks, Čarlij! Malacis, Carlij! — tā ka biju spiests atkāpties telpas dziļumā, lai mani nevarētu redzēt.

Pēkšņi izdzirdu bļāvienus, kas atgādināja suņa rejas. Tur kāds slīka. Glābšanas stacijas vīri izvilka nelaimīgo krastā tieši manu logu priekšā un sniedza pirmo palīdzību, tomēr bija jau par vēlu: nabadziņš neatdzīvojās. Tikko sanitārā mašīna aizveda līķi, atskanēja jauns rēciens. Malā izstiepto kopskaits sasniedza trīs; pārējie divi atguva samaņu. Jutos sliktāk nekā jebkad, tāpēc nolēmu braukt atpakaļ uz Ņujorku. Pēc divām dienām biju ticis tiktāl uz kājām, ka atgriezos Kalifornijā.

DIVDESMITA NODAĻA

Ieradies Beverlihilā, saņēmu uzaicinājumu apciemot Ģertrūdi Stainu[79], kas bija apmetusies pie kāda mana drauga. Kad atnācu, mis Staina, tērpusies brūnā kleitā ar mežģiņu apkakli, rokas klēpī salikusi, sēdēja viesistabas vidū. Savā ziņā viņa man atgādināja Van Goga Rulēna kundzi, tikai mezglā savīto, sarkano matu vietā Ģertrūdei bija īsi apcirpta, brūna zēngalviņa.

Viesi, puslokā sarindojušies, stāvēja cieņas pilnā attālumā. Kāda dāma, ko Ģertrūde algoja sev par biedreni, iečukstēja viņai ausī dažus vārdus un tad pienāca man klāt: — Mis Ģertrūde ļoti priecāsies ar jums iepazīties.— Teciņus vien devos uz istabas vidu. Parunāt tobrīd nebija izdevības, jo nāca klāt arvien jaunas personas, un ikviens gaidīja uz savu kārtu.

Lenčā mājas saimniece apsēdināja mani blakus Ģertrūdei, un saruna novirzījās uz mākslu. Laikam tas notika tāpēc, ka es apbrīnoju ainavu, kura bija redzama pa ēdamistabas logu. Taču Ģertrūde izrādīja visai mērenu sajūsmu. — Daba, — viņa sacīja, — ir banāla; tās atdarinājumus es uzskatu par daudz interesantākiem. — Šo tēzi viņa ņēmās plaši apcerēt, apgalvodama, ka marmora imitācija izskatoties skaistāka par patieso akmeni un ka Tērnera gleznotais saulriets pārspējot jebkuras īstas debesis. Lai gan šādi prātojumi likās visai pārspīlēti, es aiz pieklājības māju ar galvu.

Pēc tam Ģertrūde sāka spriedelēt par filmu sižetiem:

— Tie ir pārāk nodrāzti, sarežģīti un nedabiski. — Viņai labāk tiktos redzēt, kā es gluži vienkārši soļoju pa ielu, nogriežos vispirms ap vienu stūri, tad ap otru, pēc tam ap trešo. Man jau bija uz mēles, ka viņa tikai pārfrāzē pati savu mistisko izteicienu: «Roze ir roze ir roze,» — taču es laikā aprāvos un saprātīgi klusēju.

Lenču pasniedza uz brīnišķīgi skaista Beļģijas mežģiņu galdauta, kas izpelnījās viesu komplimentus. Kamēr tērzējām, vieglās japāņu tasītēs atnesa kafiju. Man domāto trauciņu nolika pārāk tuvu piedurknei, tā ka pietika ar gandrīz netveramu rokas kustību, lai tasīte apgāztos un šķidrums izlītu uz galdauta. Nokaunējos līdz sirds dziļumiem. Ņēmos gari un plaši atvainoties saimniecei, bet Ģertrūde pa to laiku pastrādāja tādu pašu nedarbu, izraisīdama jaunus kafijas plūdus. Jutu iekšēju atvieglojumu, jo nu nebiju savā apjukumā viens. Tomēr Ģertrūdei tas bija tikpat kā pīlei ūdens. — Viss kārtībā, — viņa teica,

— tērpam nekas netika.

Studiju apmeklēja arī Džons Meisfīlds; viņš bija slaids, glīts maiga rakstura cilvēks, laipns un iejūtīgs. Taču manī šīs īpašības nez kāpēc viesa ārkārtīgu kautrību. Par laimi, nupat biju izlasījiˆ «Atraitni

sānieliņā», kas man ļoti patika, tāpēc nebiju gluži uz mutes kritis un citēju pāris iemīļotākās rindas no šī darba:

Cietuma vārtos drūzmējas ļaužu bars,

Gaidīdams brīdi, kad zvans ļaus ieiet tiem iekšā Skatīt, kā peklē te mokās tvīkst brāļu gars:

Aina šī reibina prātus kā inde, ko velni ceļ priekšā.

«Zelta drudža» uzņemšanas laikā man pa tālruni piezvanīja Elinora Glina: — Dārgo Carlij, jums noteikti jāiepazīstas ar Mērionu Deivisu, viņa patiesi ir jauka un ārkārtīgi gribētu jūs redzēt. Vai esat ar mieru ēst kopā pusdienas «Ambassador» viesnīcā un vēlāk braukt uz Pasadīnu noskatīties jūsu «Dīkdieņu šķiru»?

Dzīvē Mērionu vēl nekad nebiju sastapis, taču viņas ekscentriskā slava skanēja tālu pāri Amerikai. Visi Hēr-sta laikraksti un žurnāli reklamēja jauno filmu zvaigzni tik uzmācīgi, ka tīri vai apšķebinājās dūša. Šādu pārspīlējumu rezultātā vārds «Mēriona Deivisa» kļuva par mērķi, uz kuru tika izšautas daudzas zobgalību bultas. Kad Beatrisei Lilijai kāds rādīja Losandželosas uguņu vijas, viņa izsaucās: — Cik burvīgi! Un vēlāk tās droši vien saplūst vienuviet un izveido vārdu «Mēriona Deivisa!» — Nevarēja atšķirt nevienu Hērsta žurnālu vai avīzi, lai pretī nelūkotos milzīgs Mērionas portrets. Šāda rīcība tikai atbaidīja publiku no kasēm.

Taču kādu vakaru pie Fērbenksiem rādīja Mērionas Deivisas filmu «Bruņniecības plaukumā». Man par pārsteigumu Mēriona izrādījās brīnišķīga komiska aktrise ar savu īpatnēju valdzinājumu un burvību. Sapratu, ka viņa būtu iemantojusi slavu arī bez Hērsta vētrainās bungu rībināšanas. Elinoras Glinas rīkotajās pusdienās viņa izturējās vienkārši un jauki, un kopš šī brīža mēs kļuvām sirsnīgi draugi.

Mērionas un Hērsta romāns kļuvis par leģendu ne vien Savienotajās Valstīs, bet visā pasaulē. Šis sakars ilga vairāk nekā trīsdesmit gadu — līdz Viljama Rendolfa nāvei.

Ja man jautātu, kāda personība visā mūžā atstājusi uz mani pašu dziļāko iespaidu, es teiktu: nelaiķis Viljams Rendolfs Hērsts. Tūlīt es arī paskaidrotu, ka šis iespaids ne vienmēr bija patīkams, kaut arī Hērstam piemita dažas slavējamas īpašības. Mani valdzināja viņa mīklainais raksturs, zēniskums, viltīgā gudrība, laipnība, nežēlība, viņa neierobežotā vara un bagātība, bet visvairāk — nemākslotais dabiskums. Lietojot pasaulīgo mērauklu, viņš bija visneatkarīgākais cilvēks, kādu es jebkad esmu redzējis. Viņa biznesa impērija bija pasakaini varena un daudzveidīga: tā aptvēra simtiem izdevniecību, lielus nekustamus īpašumus Ņujorkā, raktuves un nepārredzamas zemes platības Meksikā. Hērsta sekretārs man stāstīja, ka uzņēmumu vērtība sasniedzot četrsimt miljonus dolāru — tolaik tā bija milzu nauda.

Par Hērstu valda vispretrunīgākie uzskati. Daži cilvēki apgalvo, ka

viņš patiesi mīlējis Ameriku, citi domā, ka viņš bijis bezprincipu komersants, kuru interesējusi tikai savu laikrakstu izplatīšanas veicināšana un īpašuma vairošana. Lai nu kā, jaunībā Hērsts bija neprātīgi drosmīgs un liberāli, noskaņots. Protams, nav jāaizmirst, ka viņam allaž pie rokas atradās vecāku naudas maks. Stāsta, ka finansists Rasels Seidžs reiz Piektajā avēnijā sastapis

Hērsta māti Fēbi Hērstu un teicis: — Ja jūsu dēls neizbeigs savus uzbrukumus Volstrltam, viņa avīze zaudēs gadā vienu miljonu dolāru.

— Tādā gadījumā, mister Seidž, viņš varēs cīņu turpināt vēl astoņdesmit gadus, — māte atcirtusi.

Pirmo reizi satikdamies ar Hērstu, es izdarīju faux pas[24]. Variety redaktors un izdevējs Saims Silvermens aizveda mani uz Hērsta divstāvu savrupmāju Riversaid-draivā iebaudīt lenču. Nams bija iekārtots ar bagātniekiem parasto greznību — retām gleznām, augstiem griestiem, sarkankokā paneļiem un sienās iebūvētiem skapīšiem, kur glabājās porcelāns. Kad biju iepazīstināts ar Hērsta ģimeni, apsēdāmies iebaudīt lenču.

Misis Hērsta, pievilcīga sieviete, izturējās laipni un dabiski, Hērsts turpretī likās piesardzīgs un ļāva vairāk runāt man.

— Pirmo reizi, mister Hērst, es jūs redzēju «Beaux arts» [25] restorānā, — es sacīju, — divu dāmu sabiedrībā. Kāds draugs man jūs parādīja.

Jutu, ka pagaldē man uzmin uz kājas, un noģidu, ka tas ir Silvermens.

— O! — Hērsts izsaucās, jocīgi saviebdamies.

Es sāku stomīties. — Ja nu tas nebijāt jūs, tad kāds cilvēks, kas jums ir ļoti līdzīgs — pilnīgi droši mans draugs, protams, to neapgalvoja, — es naivi izgrūdu.

— Ir gan ērti, — Hērsts atteica, piemiegdams aci, — ka cilvēkam ir līdzinieks.

— Jā, — es iesmējos, tikai varbūt mazliet par skaļu.

Misis Hērsta mani izglāba. — Kā tad, — viņa ar humoru uzsvēra, — tas ir ļoti ērti.

Tā viss nokārtojās, un maltīte, manuprāt, beidzās veiksmīgi.

Mēriona Deivisa atbrauca uz Holivudu filmēties Hērsta «Cosmopolitan Productions» studijā. Viņa noīrēja māju Beverlihilā, un Hērsts ieveda caur Panāmas kanālu Kalifornijas ūdeņos savu milzīgo jahtu, kas atgādināja kreiseri. Kopš šīs dienas kinokolonija dzīvoja kā «Tūkstoš un vienas nakts pasakā». Divas trīs reizes nedēļā Mēriona rīkoja žilbinošas balles, kur ielūdza ap simt daždažādu viesu: aktierus, aktrises, senatorus, polo spēlētājus, koristus, ārvalstu varenos un piedevām vēl Hērsta ierēdņus un redakciju darbiniekus. Šajos vakaros valdīja dīvaina, pa pusei vieglprātīga, pa pusei saspīlēta atmosfēra, jo neviens nespēja paredzēt, kā mainīsies varenā Hērsta garastāvoklis, no

kura bija atkarīgs, vai viesības izdosies vai ne.

Atceros, kas notika reiz kādās pusdienās, kuras Mē-riona rīkoja noīrētajā mājā. Ap piecdesmit viesu stāvēja un gaidīja, kad drūmais Hērsts, kas sēdēja krēslā ar augstu atzveltni, beigs runāt ar redakciju darbiniekiem. Mē-riona, tērpusies kā madame Recamier, bija atslīgusi nelielā dīvānā. Viņa izskatījās brīnum daiļa, bet, Hērstam joprojām turpinot veikala lietu kārtošanu, kļuva arvien klusāka un klusāka, līdz pēkšņi sašutumā uzkliedza: — Ei, jūs!

Hērsts pacēla acis. — Vai tas zīmējas uz mani? — viņš noprasīja.

— Jā, uz jums! Nāciet šurp! — viņa atcirta, nenolaizdama no uzrunātā milzīgo, zilo acu skatienu. Redakciju darbinieki atkāpās, un istabā iestājās sasprindzināts klusums.

Hērsts palika nekustīgs kā sfinksa, tikai viņa plaksti samiedzās, skatiens satumsa, lūpas sakniebās šaurā svītrā un pirksti nervozi klaudzinājās pret tronim līdzīgā krēsla atzveltni, it kā nezinādami, vai to īpašnieks ļaus izlauzties niknumam vai ne. Man jau gribējās pacelt cepuri un teikt «sveiki», taču Hērsts pēkšņi pietrūkās kājās. — Laikam jau būs jāiet, — viņš sacīja, neveikli pielāčodams pie Mērionas. — Ko kundze vēlas?

— Kārtojiet savas darīšanas pilsētā, — Mēriona nievājoši nošņāca, — nevis manā mājā. Mani viesi ir izslāpuši, tāpēc pasteidzieties un atnesiet dzērienus.

— Klausos, kundze, — Hērsts noburkšķēja un pa klaunu modei aiztuntuļoja uz virtuvi. Visi atviegloti pasmaidīja.

Reiz, braukdams ar vilcienu no Losandželosas uz Ņujorku kārtot steidzamas darīšanas, saņēmu no Hērsta telegrammu ar uzaicinājumu doties viņam līdzi uz Meksiku. Aizsūtīju atbildi, izteikdams nožēlu, ka man neatliekami jābūt Ņujorkā. Taču Kanzassitijā mani sagaidīja divi Hērsta aģenti. — Esam atnākuši izraut jūs no vilciena, —• viņi smaidot pavēstīja un paskaidroja, ka misters Hērsts likšot saviem Ņujorkas advokātiem paveikt darījumus manā vietā. Tomēr es tik un tā nevarēju braukt.

Nekad neesmu redzējis otru cilvēku, kas tā būtu svaidījies ar naudu kā Hērsts. Rokfellers izjuta, kādu morālisku nastu uzliek bagātība, PIrponts Morgans ar patiku baudīja tās varu, turpretī Hērsts bezrūpīgi šķieda miljonus, it kā tie būtu viņa iknedēļas kabatas nauda.

Pilij līdzīgo Santamonikas krastmalas vasarnīcu, ko Hērsts uzdāvināja Mērionai, slaveni itāliešu meistari bija simboliski cēluši uz smiltīm. Tā bija karaļa Džordža stilā būvēta trīssimt pēdu gara trīsstāvu ēka ar septiņdesmit istabām un zeltā mirdzošām balles un ēdamzālēm. Visur karājās Reinoldsa, Lorensa un citu mākslinieku gleznas — dažas no tām gan bija kopijas. Plašajā, ozolkoka paneļiem rotātajā bibliotēkā vajadzēja tikai nospiest pogu, kad pacēlās daļa grīdas, tā izveidojot ekrānu filmu demonstrēšanai.

Mērionas ēdamistabā varēja ērti izvietoties piecdesmit ciemiņu. Izsmalcināti mēbelētās viesu guļamistabas spēja uzņemt vismaz divdesmit cilvēku. Aizžogotajā dārzā, kas atradās okeāna pusē, bija ierīkots vairāk nekā simt pēdu garš Itālijas marmora peldbaseins, kura krastus savienoja Venēcijas marmora tiltiņi. Baseinam piekļāvās bārs ar mazu dejas grīdu.

Santamonikas iestādes gribēja izbūvēt ostu nelieliem kuģīšiem un jahtām. Šo projektu atbalstīja Losandželosas Times. Tā kā man arī piederēja neliela jahta, es uzskatīju to par labu domu un tā arī kādu rītu pie brokastu galda pateicu Hērstam. — Tas sabojātu visu apkārtni, — viņš nikni norūca, — jūras braucēji sāktu glūnēt pa logiem, it kā te būtu kāds publiskais nams! — Ar to arī jebkādas runas par ostu izbeidzās.

Hērsts izturējās ļoti brīvi. Būdams labā garastāvoklī, viņš jaukā neveiklībā nodejoja savu iemīļoto čarlstonu, neraizēdamies, ko ļaudis par to teiks. Viņš nekad nepo-zēja un darīja vienīgi to, kas šķita interesants. Es uzskatīju viņu par diezgan garlaicīgu cilvēku — un tā arī varbūt bija, taču viņš nepūlējās izlikties citāds. Daudzi domāja, ka ikdienas ievadrakstus, ko publicēja ar Hērsta vārdu, raksta Arturs Brisbeins, tomēr Brisbeins pats man sacīja, ka Hērsts esot vislieliskākais ievadrakstu sacerētājs visā zemē.

Reizēm viņš bija pārsteidzoši bērnišķīgs un viegli apvainojās. Atceros, kādā vakarā, kad izvēlējāmies partnerus šarādēm, viņš sāka sūdzēties, ka pamests novārtā. — Neraizējieties, — jokodams viņu mierināja Džeks Gil-berts, — mēs varam parādīt atsevišķu šarādi, ņemot par pamatu vārdus «tablešu kārbiņa» — es būšu kārbiņa, un jūs varat tēlot tableti. — Taču Hērsts, joku nesapratis, trīsošā balsī izgrūda: — Es negribu piedalīties jūsu muļķīgajās šarādēs! — To teicis, viņš izgāja ārā, aizcirzdams aiz sevis durvis.

Hērsta četrsimt tūkstošu akru lielā muiža Sansimeonā stiepās trīsdesmit jūdžu garumā gar Klusā okeāna piekrasti. Dzīvojamā māja līdzīgi citadelei slējās uz plakankalnes piecsimt pēdu virs jūras līmeņa un četras jūdzes no okeāna. Centrālā ēka sastāvēja no vairākiem torņiem, kuri bija atvesti kastēs no Eiropas. Fasāde izskatījās pēc Reimsas katedrāles un Šveices kalnu mājiņas mistrojuma. Pils vidusdaļu līdzīgi sargkareivjiem iejoza piecas itāliešu villas, kas slējās pie pašas plakankalnes malas. Ikviena no tām varēja uzņemt sešus viesus. Ēkas bija iekārtotas itāliešu stilā. No baroka griestu bareljefiem uz iemītniekiem smaidot noraudzījās serafi un ķerubi. Galvenajā pilī varēja izvietoties vēl trīsdesmit viesu. Pieņemšanu zāle bija deviņdesmit pēdu gara un piecdesmit plata. Tās sienas rotāja gobelēni — daži īsti, daži atdarināti. Taču par spīti aristokrātiskajam iekārtojumam telpas galos vīdēja visādu vienkāršu spēļu galdiņi. Ēdamistaba bija maza Vestminsteras abatijas joma kopija, kur ērti

varēja sasēsties astoņdesmit viesu. Apkalpotāju štatā ietilpa sešdesmit cilvēku.

Pavisam netālu no pils atradās zvērnīca, kur netrūka lauvu, tīģeru, lāču, orangutānu un citu pērtiķu, putnu un rāpuļu. No vārtsarga namiņa līdz pilij veda piecu jūdžu gara aleja, kuras malās rēgojās uzraksti: «Dodiet ceļu dzīvniekiem.» Dažkārt bija jāsēž mašīnā un jāgaida, kamēr strausu pārim labpatika paiet sānis! Aitas, brieži, aļņi un bifeļi baros klaiņāja pa laukiem un birzīm un neļāva virzīties uz priekšu.

Dzelzceļa stacijā viesus gaidīja limuzīni. Ja kādam ienaca prātā ierasties lidmašīnā, tad nolaisties varēja pašu vajadzībām izbūvētajā aerodromā. Ja gadījās atbraukt divu maltīšu starplaikā, ciemiņam ierādīja istabu un paziņoja, ka pusdienas notiks pulksten astoņos un kokteiļus pasniegs lielās mājas hollā pusastoņos.

Viesi izklaidējās ar peldēšanu, jāšanu, tenisu un visvisādām citām spēlēm vai zvērnīcas apmeklējumiem. Hērsts bija ievedis stingru likumu, ka pirms sešiem vakarā neviens nevar dabūt kokteiļus. Taču Mēriona mēdza pulcēt draugus savās istabās, kur kokteiļi tika dzerti paklusām.

Pusdienas bija izsmalcinātas; daudzumā un dažādībā ēdieni varēja sacensties ar Čarlza I dzīrēm. Katrā gadalaikā pasniedza attiecīgus medījumus: fazānus, meža pīles, irbes un brieža cepeti. Taču par spīti visai greznībai mēs lietojām papīra salvetes, un tikai, kad atbrauca misis Hērsta, uz galda parādījās linu servjetes.

Misis Hērsta ieradās Sansimeonā reizi gadā, un nekādi konflikti nenotika. Mērionas un misis Hērstas attiecības dibinājās uz līdzāspastāvēšanas principa; kad tuvojās misis Hērstas atbraukšanas diena, gan Mēriona, gan mēs visi pārējie diskrēti pazudām vai arī atgriezāmies Mērionas krastmalas vasarnīcā Santamonikā. Milisentu Hērstu es pazinu kopš 1916. gada, un mēs bijām labi draugi, tāpēc man tika piešķirta «iebraukšanas vīza» kā vienā, tā otrā «valstībā». Atvedusi fcz ranču savus Sanfrancisko smalkās sabiedrības paziņas, misis Hērsta mēdza mani ielūgt pavadīt Sansimeonā nedēļas nogali, un es ierados, izlikdamies, ka visu gadu neesmu te spēris kāju. Taču Milisenta šai ziņā neloloja nekādas ilūzijas. Viņa gan izlikās, ka par iepriekšējās svītas aizbraukšanu nekā nezina, taču izturējās pret pašu faktu ar zināmu humoru. — Nebūtu Mērionas, gadītos kāda cita, — viņa mēdza sacīt. Bieži viņa vaļsirdīgi izrunājās ar mani par Mērionas un Viljama Rendolfa attiecībām, nekad tomēr neizrādīdama sarūgtinājumu. — Viņš joprojām izturas tā, it kā mūsu vidū nekas nebūtu noticis un Mēriona neeksistētu, — viņa sacīja. — Kad es atbraucu, viņš arvien ir jauks un burvīgs, bet nekad nepaliek ilgāk par nedaudzām stundām. Allaž notiek viens un tas pats: pusdienu laikā sulainis nodod viņam zīmīti, viņš atvainojas un pieceļas no galda, bet

atgriezies bikli pavēsta, ka neatliekamas darīšanas spiežot viņu tūlīt braukt uz Losandželosu, un mēs, pārējie, izliekamies, ka tam ticētu, lai gan visi, protams, zinām, ka viņš steidzas pie Mērionas.

Kādu vakaru pēc pusdienas maltītes pavadīju Milisentu pastaigā pa parku. Pils mazgājās mēness staros, noslēpumaini kā rēgs baltodama uz mežonīgā septiņu kalnu smaiļu fona; skaidrajās debesīs zvīļoja zvaigznes. Uz mirkli apstājāmies, apbrīnodami apkārtējās dabas skaistumu. No zvērnīcas retumis atlidoja lauvas rēciens un nepārtrauktas orangutāna gaudas, ko pēc kārtas atbalsoja visas kalnu galotnes. Tas izklausījās dīvaini un baismi. Orangutāns sāka kaukt katru vakaru, saulei rietot, — vispirms klusi, bet tad arvien skaļāk un skaļāk. Šaušalīgie rēcieni turpinājās gandrīz vai cauru nakti.

— Šis sasodītais lopiņš laikam zaudējis prātu, — es sacīju.

— Visa vieta ir nenormāla. Paskatieties! — Milisenta sacīja, lūkodamās uz pili. — Vai tā nav neprāša roku darbs? ... Un viņš cels un būvēs līdz pat savai nāves stundai. Bet kam tas vajadzīgs? Neviens to nespēs uzturēt. Kā viesnīcu to nevarēs izmantot, un, ja viņš atstās pili valstij, es šaubos, vai tai būs iespējams tādu celtni izlietot pat universitātes vajadzībām.

Milisenta allaž runāja par Hērstu ar mātes maigumu, kas radīja manī aizdomas, ka viņa joprojām savu Viljamu Rendolfu vēl mīl. Viņa bija laipna, smalkjūtīga sieviete, kas tomēr vēlākos gados, kad es kļuvu «politiski neuzticams», no manis novērsās.

Kādu vakaru, kad ierados pavadīt Sansimeonā nedēļas nogali, Mēriona sagaidīja mani nervoza un uztraukusies. Kāds no viesiem pastaigas laikā bija ievainots ar bārdas skujamo asmeni.

Uzbudinājumā Mēriona stostījās, un tas padarīja viņu līdzīgu nevarīgai meitenei, kura tāpēc šķiet jo valdzinošāka. — Mēs v-vēl n-nezinām, kas to darījis, — viņa čukstēja, — bet Viljams Rendolfs izsūtīja jau pa visu ranču vairākus detektīvus. Mēģinām no citiem viesiem atgadījumu noslēpt. Daži domā, ka uzbrucējs bijis filipīnietis, tāpēc Viljams Rendolfs lika visiem filipīniešiem aizvākties, kamēr nebūs pabeigta izmeklēšana.

— Kas ir cietušais? — es vaicāju.

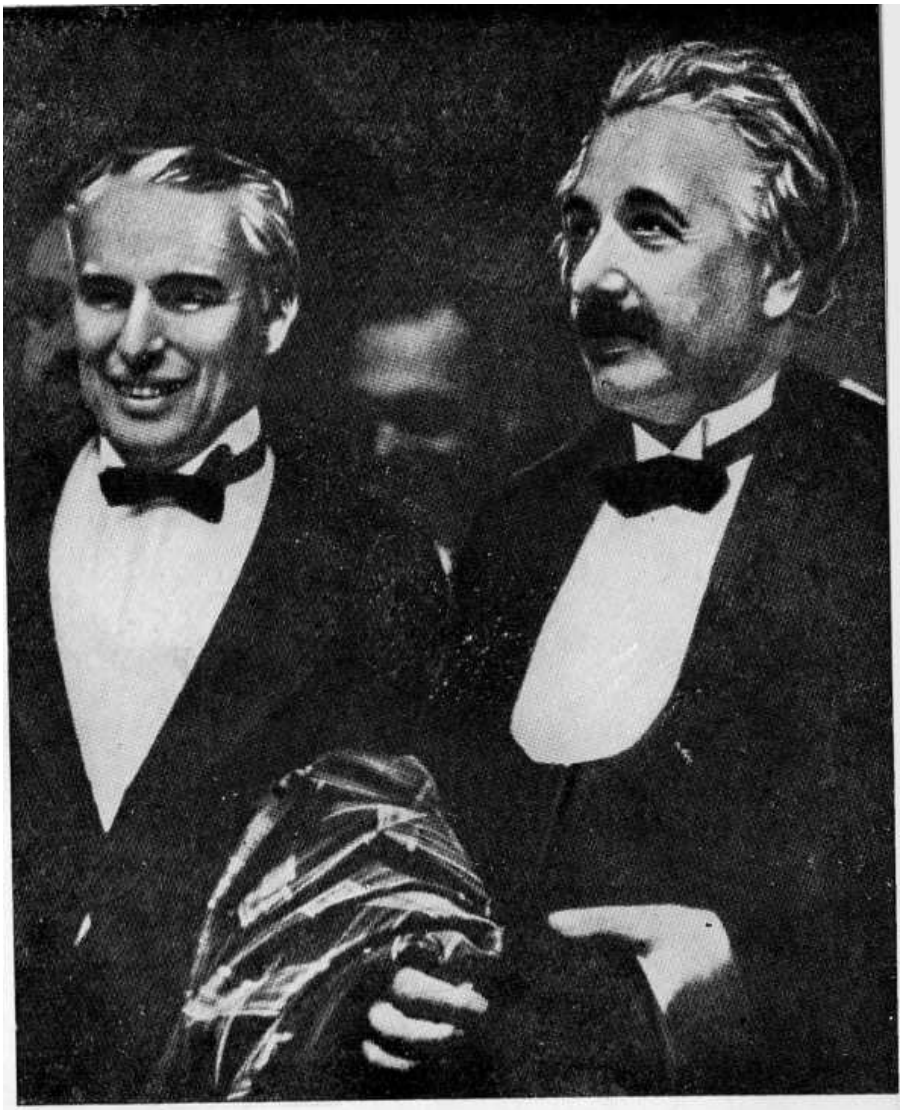

Ar Albertu Einšteinu «Lielpilsētas uguņu» pirmizrādē

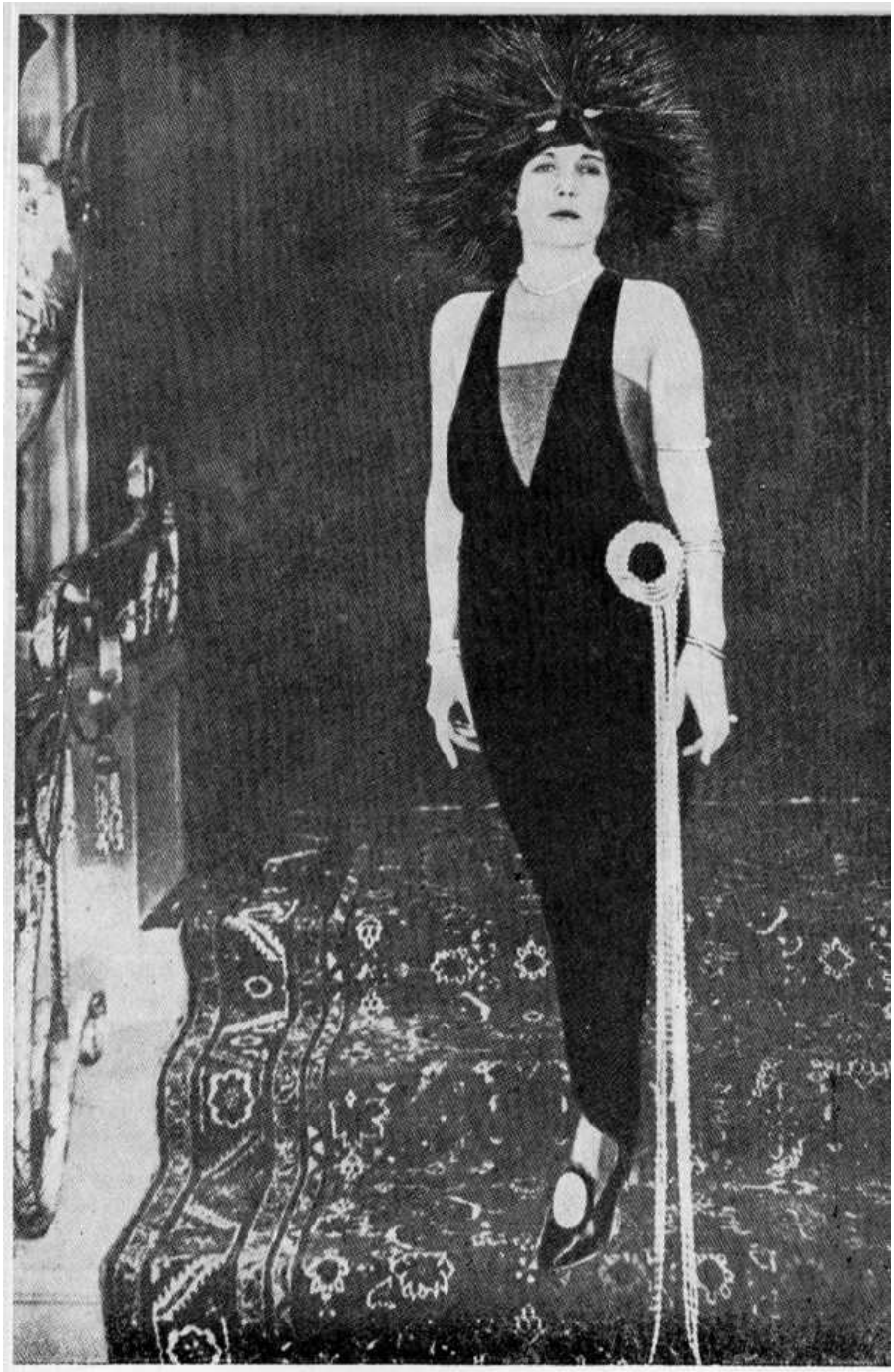

Edna Perviensa «Parīzietē»

— Jūs redzēsiet viņu šovakar pie pusdienu galda, — Mēriona atteica.

Maltītē sēdēju iepretī kādam jauneklim ar aptītu galvu; no viņa

sejas bija redzamas tikai zibošās acis un baltie zobi, kurus viņš nepārtraukti ņirdza smaidā.

Mēriona man zem galda piebikstīja un iečukstēja: -— Tas ir viņš.

Šķiet, ka uzbrukums jauneklim nebija kaitējis: par ēstgribu viņš nevarēja sūdzēties. Uz visiem jautājumiem viņš tikai raustīja plecus un smīnēja.

Pēc pusdienām Mēriona aizveda mani uz vietu, kur bija notikusi nelaime. — Te, aiz šīs statujas, — viņa sacīja un norādīja uz marmorā veidotu «Spārnotās uzvaras» kopiju. — Rau, kur asiņu pēdas.

— Ko tad viņš tur darīja? — es taujāju.

— M-mēģināja p-paslēpties no uzbrucēja, — Mēriona paskaidroja.

Pēkšņi no nakts tumsas iznira atkal tas pats viesis un asinīm noplūdušu seju pastreipuļoja mums garām. Mēriona iekliedzās, un es palēcos trīs pēdu augstumā. Nākamajā mirklī, iznirdami nez no kurienes, viņu ielenca divdesmit vīru. — Man atkal uzbruka, — jauneklis stenēdams izgrūda. Divi detektīvi pacēla cietušo uz rokām un aiznesa uz istabu, kur viņš nodeva liecību. Mēriona nozuda, bet pēc stundas ienāca galvenajā hollā. — Kas noticis? — es vaicāju.

Mēriona izskatījās pavisam skeptiska. — Detektīvi apgalvo, ka šis psihopāts to izdarījis pats, gribēdams pievērst sev uzmanību.

Ērmīgo ciemiņu tanī pašā vakarā bez žēlastības izraidīja no rančas, un nabaga filipīnieši nākamajā rītā atgriezās darbā.

Biežs viesis gan Sansimeonā, gan Mērionas piekrastes vasarnīcā bija sers Tomass Liptons, patīkams, pļāpīgs vecs skots, kas runāja jaukā ziemeļnieku izloksnē. Atmiņas viņš plūdināja neizsīkstošā straumē.

— Čarlij, jūs atbraucāt uz Ameriku un guvāt panākumus, — viņš, piemēram, sacīja, — un es tāpat. Pirmo reizi atkuģoju tvaikonī, kas veda lopus. Tad es sev nozvērējos: «Nākamreiz ieradīšos paša jahtā,» — un tā arī notika. — Sers Tomass sūdzējās, ka tirdzniecības darījumos ar tēju viņam izkrāpti vairāki miljoni mārciņu. Mēs ar viņu un

Aleksandru Mūru, amerikāņu sūtni Spānijā, bieži ēdām Losandželosā pusdienas, kuru laikā Aleks un sers Tomass gremdējās atmiņās, abi bārstīdami karaliskus titulus kā cigarešu galus un radīdami manī iespaidu, ka augstdzimu-šas personas pauž savas domas vienīgi epigrammu veidā.

Tanī laikā bieži redzējos ar Hērstu un Mērionu, jo man patika viņu ekstravagantā dzīve. Tā kā Mērionas piekrastes vasarnīca man ik nedēļas nogalē viesmīlīgi vēra savas durvis, tad es šo izdevību arī bieži izmantoju, jo vairāk tāpēc, ka Duglass ar Mēriju bija aizbraukuši uz Eiropu. Kādu rītu, kad kopā ar vairākiem citiem sēdējām pie brokastu galda, Mēriona vaicāja, ko es sakot par viņas jauno scenāriju. Mana atbilde Viljamam Rendolfam nepatika. Sižeta pamatā bija ņemts

feminisms, un es ieminējos, ka sievietes pašas izraugās sev partnerus, kamēr vīriešu loma ir diezgan pasīva.

Viljama Rendolfa uzskati bija citādi. — Ai, nē, — viņš iebilda, — izvēli vienmēr izdara vīrietis.

— Tā mums šķiet, — es atteicu, — turpretī patiesībā kāda maza pelīte parāda uz jums ar pirkstu, pasaka: «To es ņemšu,» — un pazudis jūs esat.

— Jūs ļoti maldāties, — Hērsts pašpārliecināti pretojās.

— Nelaime ir tā, — es turpināju, — ka viņu viltības ir labi maskētas un mums gribot negribot jānotic, ka izvēli izdarām mēs.

Hērsts pēkšņi zvēla ar plaukstu pa galdu, tā ka visi bro-kasta trauki palēcās gaisā. — Tikko es teikšu «balts», jūs noteikti apgalvosiet, ka tas ir melns! —- viņš kliedza.

Es laikam mazliet nobālēju. Sulainis tieši šai brīdī pasniedza kafijas tasi. Pacēlu acis un teicu: — Esiet tik laipns, lūdzu, pasakiet, lai kāds sakravā manas lietas un pasūta taksometru, — Nebilzdams vairs ne vārda, piecēlos, iegāju balles zālē un, mēms aiz niknuma, ņēmos soļot turp un atpakaļ. Pēc īsa brīža parādījās Mēriona. — Kas par nelaimi, Čarlij?

— Es nevienam neļaušu uz sevi tā kliegt, — drebošā balsī paskaidroju. — Ko viņš domā, kas viņš tāds ir? Nērons? Vai Napoleons?

Mēriona klusēdama apsviedās apkārt un izsteidzās ārā. Drīz vien ienāca Viljams Rendolfs, izlikdamies, ka nekas nav atgadījies. — Kas noticis, Čarlij?

— Neesmu paradis, ka uz mani kliedz, sevišķi — ja

atbraucu viesos. Tāpēc došos projām. Es . .. — nevarēju pabeigt teikumu, jo aizžņaudzās kakls.

Viljams Rendolfs brītiņu padomāja un tad ari sāka staigāt šurp un turp. — Ņemsim un no sirds izrunāsimies, — viņš sacīja, un arī viņa balss ietrīsējās.

Devos Hērstam pa pēdām uz hollu, kur nišā atradās mazs, antīks divvietīgs Cipendeila[80] dīvāns. Hērsts bija sešas pēdas četras collas garš un diezgan padrukns. Atslīdzis pret atzveltni, viņš norādīja, lai es ieņemu atlikušo vietu. — Sēdieties, Čarlij, un pārspriedīsim visu atklāti.— Ar pūlēm iespriedos viņam blakus. Neteikdams ne vārda, viņš pēkšņi pastiepa roku, ko es, nespēdams pagriezties ne par milimetru, izmanījos tomēr paspiest. Tad Viljams Rendolfs vēl arvien trīcošā balsī sāka skaidrot: — Redziet, Carlij, man negribas, lai Mēriona šo scenāriju ekranizē,— bet viņa jūsu domām piešķir lielu nozīmi. Un, kad nu jūs izteicāties pozitīvi .. tad es tāpēc laikam drusku iekarsu.

Manas dusmas tūlīt pārskrēja, un, pūlēdamies visu izlīdzināt, es uzstāju, ka esmu vienīgais vainīgais; par pilnīgas samierināšanās zīmi

vēlreiz ar grūtībām sadevāmies rokās un tad raudzījām piecelties, taču konstatējām, ka esam cieši ieķīlēti Cipendeila, kas turklāt sāka aizdomīgi krakšķēt. Pēc vairākiem neveiksmīgiem mēģinājumiem galu galā tomēr atbrīvojânˆies, nenodarījuši pat nekādu ļaunumu dīvānam.

Mēriona, izrādās, bija devusies no manis taisnā ceļā pie Hērsta, pārmetusi, ka viņš bijis tik rupjš, un likusi tūlīt iet atvainoties. Viņa zināja, kad var runāt un kad jāklusē, ko arī reizēm darīja. — Kad V. R. ir sliktā garastāvoklī,—• viņa sacīja, — n-negaiss var uznākt pavisam negaidot.

Pati Mēriona bija jauka un jautra; kad darījumi aizsauca Hērstu uz Ņujorku, viņa mēdza pulcēt visus draugus savā namā Beverlihilā (tas notika, pirms uzcēla piekrastes vasarnīcu), un mēs līksmi pavadījām laiku, spēlēdami šarādes līdz rītausmai. Citreiz vai nu Rudolfo Valentino, vai es ielūdzām visus pie sevis. Dažkārt noīrējām autobusu, piekrāvām pilnu ar ēdamlietām, nolīgām koncertīnas spēlētāju un desmit vai divdesmit cilvēku lielā barā braucām uz Malibu pludmali, sakūrām ugunskuru, ķērām zivis un sarīkojām pusnakts pikniku.

Šajos vakaros nekad netrūka Hērsta feļetonistes Luel-las Pārsones. Viņu allaž pavadīja Harijs Krokers, kas

vēlāk kļuva par vienu no maniem asistentiem. No šādiem izbraukumiem mājās atgriezāmies tikai četros piecos no rīta. Mēriona mēdza Luellai sacīt: — Ja V. R. to uzzinās, tad viena no mums zaudēs darbu, un, m-manuprāt, es t-tā nebūšu.

Vienu šādu Mērionas namā sarīkotu līksmu pusdienu laikā no Ņujorkas piezvanīja Hērsts. Nolikusi klausuli, Mēriona atgriezās pie viesiem, šķildama pērkonus un zibeņus. — Vai varat iedomāties? — viņa sašutusi teica. — V. R. tak licis mani novērot!

Hērsts pa tālruni bija nolasījis detektīva ziņojumu par katru Mērionas soli kopš viņa aizbraukšanas, teikdams, ka viņa redzēta atstājam mistera A. māju četros no rīta un mistera B. vasarnīcu piecos, un tā tālāk. Vēlāk Mēriona man pastāstīja, ka Viljams Rendolfs braucot pa galvu pa kaklu uz Losandželosu, lai izbeigtu ar viņu visas attiecības un šķirtos uz mūžu. Mēriona, protams, kvēloja sašutumā, jo bija tikai nevainīgi palīksmojusi draugu pulkā. Detektīva ziņojums faktiski atbilda patiesībai, bet bija uzrakstīts tādā tonī, ka izraisīja nepareizus secinājumus. No Kanzassitijas V. R. atsūtīja telegrammu: «Esmu pārdomājis. Neatgriezīšos Kalifornijā, jo nespēju skatīt vietas, kur kādreiz jutos tik laimīgs. Braucu atpakaļ uz Ņujorku.» Tomēr drīz vien pienāca cita telegramma, kas vēstīja, ka viņš ieradies Losandželosā.

Mēs visi ar bažām gaidījām Hērsta atbraukšanu. Taču Mērionas paskaidrojumi atstāja dziedinošu iespaidu, un rezultātā tika sarīkots milzīgs bankets par godu tam, ka Hērsts atgriezies Beverlihilā. Blakus

noīrētajam namam Mēriona lika uzcelt pagaidu ēdamzāli simt sešdesmit viesiem. Visus darbus, to' skaitā dekorēšanu, elektrības ievilkšanu un dejas grīdas ierīkošanu, pabeidza divās dienās. Mērionai tikai vajadzēja patrīt Aladina burvju lampu, un viss piepildījās. Tovakar viņa parādījās ar jaunu smaragda gredzenu, V. R. dāvanu, kura maksāja septiņdesmit piecus tūkstošus dolāru. Darbu, starp citu, nezaudēja neviens.

Reizēm mēs dažādības pēc neapmeklējām Sansimeonu vai Mērionas piekrastes vasarnīcu, bet pavadījām nedēļas nogali uz Hērsta jahtas un braucām uz Katalīnu vai dienvidu virzienā uz Sandjego. Vienas šādas ekskursijas laikā vajadzēja nogādāt laivā uz Sandjego Tomasu H. Insu, kas

tolaik bija pārņēmis Hērsla «Cosmopolitan Film Productions» vadību. Es toreiz uz jahtas neatrados, taču Elinora Glina, kas notikumu redzēja pašas acīm, stāstīja, ka Inss visu laiku bijis līksms un dzīvespriecīgs, bet lenča laikā pēkšņi sajutis stipras sāpes un bijis spiests aiziet no galda. Visi domājuši, ka vainīgs kuņģis, tomēr Insam kļuvis tik slikti, ka licies prātīgāk nogādāt viņu malā un aiztransportēt uz slimnīcu. Tur ārsti konstatējuši sirds lēkmi. Drīz vien Insu pārveda uz viņa māju Beverlihilā, kur pēc trim nedēļām lēkme atkārtojās un viņš nomira.

Sāka izplatīties neglītas baumas, ka Inss nošauts un viņa nāvē iejaukts Hērsts. Šīs tenkas bija pilnīgi nepatiesas. Zinu to skaidri, jo divas nedēļas pirms Insa nāves mēs ar Hērstu un Mērionu devāmies viņu apciemot: viņš ļoti priecājās, mūs visus trīs redzot, un bija pārliecināts, ka drīz izveseļosies.

Insa nāve izjauca Hērsta «Cosmopolitan Productions» plānus, un firmu pārņēma brāļi Vorneri. Taču pēc diviem gadiem Hērsta «Productions» pārgāja «Metro-Goldwyn-Mayer» īpašumā, un Mērionas ģērbtuves vajadzībām uzcēla krāšņu ēku, ko es iesaucu par Trianonu.

Tieši te Hērsts kārtoja lielāko daļu no saviem avīžniecības darījumiem. Daudzreiz redzēju, kā viņš sēž Mērionas pieņemšanas istabas vidū, noklājis grīdu ar divdesmit vai vēl vairāk laikrakstiem. Zvilnēdams krēslā, preses magnāts uzmanīgi pētīja virsrakstus. — Tas skan neizteiksmīgi, — viņš teica savā augstajā balsī, norādīdams uz kādu avīzi. — Un kāpēc jūs šo ievietojat kā ievadrakstu? — Pēc tam viņš paņēma kādu žurnālu, pašķirstīja to un vērtēdams pasvārstīja abās rokās. — Kas noticis ar reklāmu? Žurnāls šajā mēnesī kļuvis krietni plānāks. Telegrafējiet Rejam Logam, lai tūlīt ierodas pie manis. — Bieži vien šajā jūklī, nākdama no paviljona, visā krāšņumā parādījās Mēriona un, tīši soļodama pāri laikrakstu lapām, savā zobgalīgajā manierē izmeta: — Novāciet šīs skrandas, tās pielūžņo manu ģērbtuvi.

Dažreiz Hērsts bija ārkārtīgi naivs. Dodoties uz Mērionas filmu

pirmizrādēm, viņš mēdza uzaicināt mani līdzi un, nepiebraucis pie teātra ieejas, izkāpt no mašīnas, lai citi neredzētu, ka viņš ierodas reizē ar Mērionu. Tomēr, kad Hērsta Examiner uzsāka politisku cīņu ar Losandželo-sas Times un ar saviem spēcīgajiem uzbrukumiem šo laik-

rakstu uzvarēja, Times ķērās pie personiskām apsūdzībām un, minot Mērionas vārdu, apvainoja Hērstu, ka tas vedot dubultu dzīvi un savijis Santamonikas līcī mīlas ligzdiņu. Hērsts savos laikrakstos uz šo uzbrukumu neatbildēja, bet dienu vēlāk (toreiz tieši bija nomirusi Mērionas māte) atnāca pie manis un noprasīja: — Čarlij, vai būsiet ar mieru kopā ar mani nest zārka segu misis Deivisas bērēs? — Es, protams, piekritu.

Ap 1933. gadu Hērsts mani uzaicināja doties viņam līdzi ceļojumā uz Eiropu. Saviem pavadoņiem viņš bija rezervējis pusi no kāda Kjūnarda lainera. Taču es atteicos, jo tas nozīmēja, ka būs jā vazājas kopā ar divdesmit citiem, jāuzkavējas tur, kur uzkavēsies Hērsts, un jāsteidzas, kad gribēs steigties viņš.

Biju to pieredzējis jau kādā braucienā uz Meksiku, kad mana otrā sieva gaidīja bērnu. Desmit mašīnu gara procesija kratījās pa grambainajiem ceļiem aiz Hērsta un Mērionas limuzīna, un es lādēju visu ekspedīciju uz velna paraušanu. Ceļi bija tik neizbraucami, ka vajadzēja atteikties no izraudzītā maršruta un palikt pa nakti kādā meksikāņu lauku mājā. Divdesmit cilvēki bija spiesti izvietoties divās istabās; vienu no tām žēlīgi ierādīja Elinorai Glinai, manai sievai un man. Citi pārgulēja kur kurais: vieni uz galdiem un krēsliem, otri — vistu kūtī, trešie — virtuvē. Skats, kas pavērās mazajā telpā pēc mūsu iekārtošanās, laikam bija diezgan fantastisks: vienīgajā gultā atdusējās mana sieva, es šā tā uztupinājos uz diviem krēsliem, kamēr Elinora, uzposusies, it kā grasītos iet uz «Riča» restorānu, ar visu cepuri, plīvuru un cimdiem atlikās ļodzīgā kušetē. Atgūlusies uz muguras un sakrustojusi rokas uz krūtīm, viņa izskatījās kā figūra uz sarkofāga un no-snauda tādā stāvoklī maigā.miegā līdz pašam rītam, ne druskas nepagrozījusies. Varu to apliecināt, jo pats tonakt neaizvēru ne acu. Kad atausa rīts, es pa pievērtajiem plakstiņiem vēroju, kā Elinora pieceļas gluži tādā pašā izskatā, kādā nogūlusies, — drēbes vislabākajā kārtībā, ik matiņš savā vietā, āda balta un gluda kā zīds un pati tik spirgta un moža, it kā patlaban ietu uz «Plazas» viesnīcu tēju dzert.

Eiropas ceļojumā Hērsts paņēma līdzi manu bijušo asistentu Hariju Krokeru. Harijs tagad bija kļuvis par Hērsta personisko sekretāru un lūdza man iedot Viljamam

Rendolfam vēstuli, ar ko varētu griezties pie sera Filipa Sesūna. Es to ari darīju.

Filips palīdzēja Hērstam ļoti jauki pavadīt laiku. Zinādams, ka preses magnāts ilgus gadus bijis visai naidīgi noskaņots pret angļiem, viņš noorganizēja tikšanos ar Velsas princi. Filips stāstīja, ka atstājis

abus vienatnē bibliotēkā, kur princis bez aplinkiem noprasījis Hērstam, kāpēc viņš tā nīstot angļus. Abi nosēdējuši bibliotēkā divas stundas un, pēc Filipa domām, prinča runāšanai bijuši zināmi rezultāti.

Nekad neesmu varējis saprast Hērsta nepatiku pret britiem, jo viņam Anglijā piederēja ienesīgi īpašumi, kas deva krietnu peļņu. Viņa vāciskā noslieksme iesniedzās līdz pirmajam pasaules karam — tanī kritiskajā laikā viņa tuvā draudzība ar vācu sūtni grāfu Bernstorfu bija izraisījusi gandrīz vai skandālu, ko pat Hērsta milzīgā vara tikai ar grūtībām apslāpēja. Bez tam viņa ārzemju korespondents Amerikā Kāris fon Vīgands rakstīja labvēlīgi par Vāciju līdz pat otrā pasaules kara sākumam.

Apceļodams Eiropu, Hērsts apmeklēja Vāciju un intervēja Hitleru. Toreiz neviens neko lāgā nezināja par Hitlera koncentrācijas nometnēm. Pirmo reizi tās savos rakstos minēja mans draugs Kornēlijs Vanderbilts, kam, slēpjoties aiz kaut kāda ieganstа, bija izdevies tur iekļūt un redzēt, kā fašisti moki cilvēkus. Taču viņa stāsti par baismajām nežēlībām likās tik fantastiski, ka tiem reti kas ticēja.

Vanderbilts man atsūtīja vairākas pastkartes, kurās Hitlers bija redzams runātāja tribīnē. Viņa seja likās līdz piedauzībai komiska — varēja domāt, ka tā ar savām muļķīgajām Ūsiņām, nepaklausīgajām matu šķipsnām un mazo, cieši sakniebto pretīgo muti ir slikts mana klaidoņa fizionomijas atdarinājums. Nespēju raudzīties uz Hitleru nopietni. Katrā pastkartē viņš bija attēlots citā pozā: vienā, izpletis rokas līdzīgi knaiblēm, viņš uzrunāja ļaužu pūļus, citā vienu roku bija izslējis gaisā, bet otru piespiedis pie sāniem kā kriketa spēlētājs, kas dziras sist bumbu, kamēr trešajā cieši žņaudza delnas savā priekšā, it kā celdams iedomātas hanteles. Apsveikuma žests, kurā viņš saliekto roku atmeta pār plecu, plaukstu pagriezdams augšup, izraisīja manī vēlēšanos ielikt tajā paplāti ar netīriem traukiem. «Tīri kā jucis!» es nodomāju. Taču,

kad Vācija bija spiests atstāt Einšteins un Tomass Manns, Hitlera seja vairs nelikās smieklīga, bet ļauna un draudīga.

Einšteinu es pirmo reizi redzēju, kad viņš atbrauca uz Kaliforniju lasīt lekcijas. Esmu dziļi pārliecināts, ka zinātnieki un filozofi ir vistīrākie romantiķi, tikai viņi ievirza savas kaislības citā gultnē. Einšteina personībai šī teorija bija kā radīta. Viņš izskatījās pēc tipiska Tiroles vācieša šī vārda vislabākajā nozīmē un bija laipns un sabiedrisks. Jutu, ka zem viņa ārējā miera un patīkamajām manierēm slēpjas dziļi emocionāla daba, kas ir dižā zinātnieka milzīgās intelektuālās enerģijas avots.

Man piezvanīja Kāris Lemle no «Universal» studijas un pavēstīja, ka profesors Einšteins vēlētos ar mani iepazīties. Jutos bezgala saviļņots. Tā nu sastapāmies «Universal» studijā pie brokastu galda.

Profesors atnāca kopā ar sievu un līdzstrādniekiem — sekretāri Helēnu Dukasu un asistentu profesoru Valteru Meieru. Misis Einšteina tekoši runāja angliski; jāsaka, viņa šo valodu prata labāk par profesoru. Tā bija apaļīga, neparasti dzīvespriecīga sieviete, kas nepavisam nemēģināja slēpt savu patiku būt par liela vīra sievu. Šī jūsma likās ļoti simpātiska.

Pēc brokastīm, kad misters Lemle izrādīja viesiem studiju, misis Einšteina paveda mani sānis un iečukstēja ausī: — Kāpēc jūs neuzlūdzat profesoru viesos pie sevis? Zinu, ka viņam patiks mierīgi un omulīgi papļāpāt šaurā pulciņā. — Tā kā viņa izteica vēlēšanos, lai viesības nebūtu plašas, uzaicināju tikai pāris draugu. Pie galda viņa man pastāstīja, kas noticis rītā, kad dzimusi relativitātes teorija.

— Profesors kā parasti, rītsvārkos ģērbies, nonāca lejā brokastīs, bet ēdienam tikpat kā nepieskārās. Domāju, ka viņš slikti jūtas, un vaicāju, kas noticis. «Dārgā,» viņš teica, «man ir kāda brīnišķīga ideja.» Padzēris kafiju, viņš piegāja pie klavierēm un sāka spēlēt, ik pa brītiņam apstādamies, uzmezdams uz papīra nez kādas piezīmes un atkal un atkal atkārtodams: «Man ir brīnišķīga ideja, lieliska ideja!»

Es teicu: «Nu, tad, dieva dēļ, pasaki man, kas tā ir, un neliec mocīties minējumos.»

Viņš atsacīja: «Tas ir grūti, neesmu vēl visu izdomājis.» 328

Misis Einšteina aprakstīja, kā profesors vēl kādu pusstundu pārmaiņus spēlējis klavieres un šo to piezīmējis, tad devies augšā uz kabinetu, norādīdams sievai, ka negribot, lai viņu traucē, un palicis tur divas nedēļas. — Ik dienas es sūtīju augšup maltītes, un vakaros viņš izgāja īsā pastaigā, lai pēc tam atkal atgrieztos pie darba.

— Beidzot, — misis Einšteina turpināja, — profesors gluži bāls nonāca lejā. «Te nu tas ir,» viņš teica un gurdi nolika uz galda divas papīra lapas. Tā bija viņa relativitātes teorija.

Doktors Reinoldss, kuru biju tovakar ielūdzis, tāpēc ka viņš kaut cik orientējās fizikā, vaicāja profesoram, vai tas lasījis Danna «Eksperiments ar laiku».

Einšteins papurināja galvu.

— Viņam ir interesanta teorija par dimensijām, — Reinoldss vieglprātīgi turpināja, — viņš tās it kā... — te doktors mazliet sastomījās, — viņš tās it kā pagarina.

Einšteins aši pagriezās pret. mani un draiskulīgi iečukstēja: — Pagarina dimensijas? Was ist das?[26]

Reinoldss pēc tam lika šo jautājumu mierā un sāka interesēties, vai Einšteins ticot spokiem. Profesors atzinās, ka ne reizes neesot nevienu redzējis, un piebilda: — Ja divpadsmit cilvēku apliecinātu, ka vienā un tai pašā laikā redzējuši vienu un to pˆu parādību, tad es varbūt noticētu, — viņš pasmaidīja.

Toreiz plaši bija izplatīts spiritisms, un runas par ekto-plazmu

ietina Holivudu kā sodrējaina migla, kas jo sevišķi biezā kārtā klājās pār tām filmu zvaigžņu mājām, kur notika spiritistu sanāksmes, priekšmetu kustību demonstrācijas un kur uzstājās mediji. Es šīs sapulces neapmeklēju, bet slavenā komiķe Fannija Braisa zvērēja, ka, būdama klāt kādā spiritistu sarīkojumā, redzējusi galdu paceļamies un peldam pa istabu. Vaicāju profesoram, vai arī viņš kādreiz bijis tādu parādību liecinieks. Einšteins mīlīgi pasmaidīja un papurināja galvu. Jautāju viņam arī, vai relativitātes teorija nav pretrunā ar Ņūtona mācību.

— Gluži otrādi, — viņš sacīja, — tā ir šīs mācības turpinājums.

Vakariņu laikā teicu misis Einšteinai, ka, tikko radīsies izdevība, es atkal došos uz Eiropu.

— Tad jums jāatbrauc uz Berlīni un jāapciemo mūs, — viņa sacīja. — Mums nav liels dzīvoklis — profesors nav bagāts. Rokfellera fonds gan nodevis viņa rīcībā pāri par miljonu dolāru zinātniskam darbam, bet viņš tos ne reizes nav izmantojis.

Vēlāk, kad aizbraucu uz Berlīni, apciemoju Einšteinus viņu vienkāršajā, mazajā dzīvoklītī, ko varētu salīdzināt ar daudziem mājokļiem Bronksā. Ēdamistaba, kas kalpoja arī par dzīvojamo telpu, bija izklāta ar vecām, apdilušām grīdsegām. Visdārgākā mēbele likās melnās klavieres, pie kurām sēdēdams, Einšteins bija rakstījis savas vēsturiskās piezīmes par ceturto dimensiju. Bieži esmu prātojis, kur šīs klavieres tagad atrodas. Iespējams, ka Smita institūtā vai Metropolitēna muzejā, — bet varbūt nacisti tās saskaldījuši malkā.

Kad Vācijā sākās fašistu terors, Einšteins meklēja patvērumu Savienotajās Valstīs. Misis Einšteina stāstīja interesantu notikumu, kas liecina, ka naudas darījumos profesors bijis galīgs nepraša. Prinstonas universitāte piedāvājusi viņam mācības spēka vietu un uzaicinājusi paziņot savus noteikumus; profesors prasījis tik mazu algu, ka universitātes vadība atbildējusi: minētā summa nenodrošināšot Savienotajās Valstīs pat iztikas minimumu; dzīvei viņam vajadzēšot vismaz trīs reizes vairāk.

Kad 1937. gadā Einšteini atkal atbrauca uz Kaliforniju, viņi apciemoja arī mani. Profesors mani sirsnīgi apskāva un brīdināja, ka atvedis līdzi trīs mūziķus. — Pēc maltītes mēs jums kaut ko nospēlēsim. — Tovakar dzirdējām kādu Mocarta kvartetu. Muzicēja arī profesors — gan ne pārāk droši un tehniski spīdoši, taču jūsmīgi, aizvērtām acīm šūpodamies taktī līdzi. Mūziķiem Einšteina piedalīšanās diez kā nepatika, un viņi piesardzīgi ierosināja, lai profesors atpūšoties, viņi nospēlēšot kaut ko trijatā. Lielais zinātnieks piekrita, apsēdās mums līdzās un sāka klausīties. Tomēr, kad vairāki darbi bija izskanējuši, viņš pagriezās un čukstot man pavaicāja: — Kad tad atkal pienāks mana kārta? — Pēc tam kad mūziķi aizgāja, misis Einšteina, mazliet noskaitusies, centās pārliecināt vīru: — Tu spēlēji

labāk par viņiem visiem!

Pēc pāris dienām Einšteini atkal atnāca uz pusdienām, un es uzlūdzu Mēriju Pikfordu, Duglasu Fērbenksu, Mē-rionu Deivisu, V. R. Hērstu un dažus citus. Mēriona Dei-

visa bija profesora galda biedre, kamēr misis Einšteina sēdēja man pa labi blakus Hērstam. Pirms maltītes viss šķita ritam gludi; Hērsts izturējās laipni un Einšteins — izsmalcināti pieklājīgi. Taču, pusdienām ievelkoties garumā, jutu, ka atmosfēra pamazām kļūst arvien vēsāka, līdz beidzot abi nepārmija vairs ne vārda. Darīju visu, kas bija manos spēkos, lai saruna kļūtu raitāka, taču gan Einšteins, gan Hērsts klusēja kā ūdeni mutē ieņēmuši. Ēdamistabā iestājās draudīgs klusums. Redzēju Hērstu drūmi blenžam saldā ēdiena šķīvī. Profesors, domās iegrimis, rāmi smaidīja.

Mēriona bija cauru vakaru bārstījusi savā parastajā, vieglprātīgajā tonī jokus, apveltīdama ar uzmanību visus, izņemot Einšteinu. Pēkšņi viņa pagriezās pret profesoru un, mundri virpinādama pirkstus viņam virs galvas, draiskulīgi noprasīja: — Paklausieties — kāpēc jūs neapcēr-pat matus?

Einšteins pavīpsnāja, un man likās, ka ir pēdējais laiks doties uz viesistabu kafiju dzert.

Krievu kinorežisors Eizenšteins ieradās Holivudā kopā ar savu trupu, kurā ietilpa arī Grigorijs Aleksandrovs un kāds jauns anglis Aivors Montagjū[81], Eizenšteina draugs. Bieži satikos ar viņiem. Krievu mākslinieki mēdza spēlēt pie manis tenisu — kaut arī diezgan slikti, vismaz Aleksandrovs.

Bija paredzēts, ka Eizenšteins uzņems filmu «Paramount» sabiedrībai. Viņš ieradās, «Potjomkina» un «Desmit dienu, kas satricināja pasauli» [82] slavas apmirdzēts. «Paramount» vadītāji bija nosprieduši, ka, angažēdami viņu reizē kā scenāristu un režisoru, noslēgs visai izdevīgu darījumu. Eizenšteins arī patiešām sarakstīja lielisku scenāriju «Zu-tera zelts», izmantodams interesantu dokumentālu materiālu par Kalifornijas zelta drudža pirmajām dienām. Darbs nepauda nekādu propagandu, bet, tā kā Eizenšteins bija no Krievijas, «Paramount» sabiedrība vēlāk nobijās, un no iecerētā nekas neiznāca.

Reiz, runādams ar Eizenšteinu par komunismu, es vaicāju, vai viņš uzskata, ka izglītots proletārietis ir garīgi līdzvērtīgs aristokrātam, kam aiz muguras stāv paaudzes ar gadsimtiem senu kultūru. Mana neziņa viņu laikam

pārsteidza, un Eizenšteins, kas pats bija cēlies no vidussķiras ģimenes (viņa tēvs bija inženieris), sacīja: — Man gribētos masu intelektuālās iespējas pielīdzināt auglīgai, neapstrādātai augsnei — nepieciešama vienīgi izglītība.

Eizenšteina darbs «Ivans Bargais», ko redzēju pēc otrā pasaules

kara, bija visu vēsturisko filmu augstākais sasniegums. Krievu režisors traktēja vēsturi dzejiski — un šī metode ir lieliska. Kad iedomājos, cik briesmīgi dažkārt izkropļo pat nesenus notikumus, tad vēsture izraisa manī vienīgi skepsi. Dzejiska interpretācija turpretī sniedz vispārējo laikmeta ainu. Gribētos teikt, ka mākslas darbi parāda faktus un detaļas daudz patiesāk nekā vēstures grāmatas.

DIVDESMIT PIRMĀ NODAĻA

Reiz, Ņujorkā esot, man kāds draugs pastāstīja, ka bijis par liecinieku sinhronai filmas ieskaņošanai, un pareģoja, ka tas drīz vien izraisīšot revolūciju visā kinorūpniecībā.

Atcerējos šos vārdus atkal tikai pēc vairākiem mēnešiem, kad brāļi Vorneri izlaida pirmo skaņu filmu. Saturs tai bija vēsturisks un varone — brīnišķīgi skaista aktrise (viņas vārds lai paliek neminēts), kura pirmajos kadros tēloja ārkārtīgas ciešanas, likdama savām lielajām, izteiksmīgajām acīm paust mokas daiļrunīgāk par jebkuriem Šekspīra vārdiem. Tad filmā pēkšņi ienāca jauns elements — troksnis, ko dzirdam, kad pieliekam pie auss jūras gliemežvāku. Pēc tam daiļā princese ierunājās tā, it kā viņai uz mutes būtu uzlikts spilvens: «Es precēšu Gregoriju, pat ja tas maksātu man troni.» Jutāmies drausmīgi vīlušies, jo līdz šim mirklim princese šķita bezgala valdzinoša. Ar katru nākamo kadru dialogs kļuva smieklīgāks, taču vēl jocīgāki likās skaņu efekti. Buduāra durvju roktura pagriešanās man atgādināja traktora iedarbināšanu, un aizvērt durvis aizvērās ar tādu rībienu, it kā būtu sadūrušās divas baļķiem piekrautas smagās automašīnas. Toreiz vēl nemācēja regulēt skaņu: ceļojoša bruņinieka kustības izraisīja velmēšanas ceha tērauda plākšņu dārdiem līdzīgu žvadzoņu, klusas ģimenes pusdienas atgādināja troksni, kas cilvēku pieplūduma stundās pilda lētus restorānus, kamēr ūdens lējās glāzēs ar dīvaini

smalku skaņu, kura beidzot aizsniedza augsto do. Aizgāju no teātra pārliecībā, ka skaņu filmas dienas ir skaitītas.

Taču pēc mēneša «Metro-Goldwyn-Mayer» studija laida klajā pilnmetrāžas muzikālu skaņu filmu «Brodvejas melodijas», ko par spīti tās banālumam un garlaicīgajam saturam ļaudis skrēja skatīties bariem vien. Ar to sākās; kopš šī brīža visi teātri pieprasīja vienīgi skaņu filmas. Mēmajam kino bija pienācis gals, ko varēja vienīgi nožēlot, jo tieši tagad tas sāka pilnveidoties. Vācu režisors Murnavs[83] un daži no amerikāņu kinodarbiniekiem bija iemācījušies nodibināt lielisku kontaktu ar skatītājiem. Laba mēmā filma iedarbojas kā uz augsti intelektuālu, tā arī uz gluži ikdienišķu skatītāju. Tagad tam visam bija jānogrimst aizmirstībā.

Taču es nolēmu turpināt mēmo filmu uzņemšanu, jo uzskatīju, ka mākslā pietiks vietas abu veidu darbiem. Turklāt, izsakoties bez liekas kautrības, biju kļuvis par vienreizīgu pantomīmistu, šī žanra meistaru. Tā nu ķēros pie nākamās mēmās filmas — «Lielpilsētas uguņu» ekranizācijas.

Sižetu ierosināja stāsts par kādu klaunu, kas nelaimes gadījumā cirkā bija zaudējis redzi. Viņam bija maza meitiņa, slimīgs, nervozs bērns, un, kad viņš atgriezās no slimnīcas mājās, ārsts brīdin|ja, ka

tēvam jāslēpj aklums, kamēr meitene kļūs pietiekami stipra un vesela, citādi trieciens var būt bīstams. Redzot, kā tēvs neveikli klūp un grūžas virsū mēbelēm, meitēns jautri smējās. Taču tas iznāca pārāk melodramatiski. «Lielpilsētas ugunīs» klauna aklumu piedēvējām puķu pārdevējai.

Vienu no filmas sižetiskajām līnijām biju jau izdomājis pirms vairākiem gadiem: divi bagātnieku kluba locekļi, strīdēdamies par cilvēka atmiņas nepilnību, nolemj izdarīt eksperimentu ar klaidoni, kuru atrod guļam Temzas krastmalā. Abi aizved aizmigušo uz savu grezno namu, kur viņu gaida vīns, sievietes un dziesmas, un, kad nabadziņš ir galīgi pilnā un atkal krāc, nogādā to atpakaļ uz piekrasti. Tur viņš uzmostas, domādams, ka viss bijis sapnis. Tā radās «Lielpilsētas uguņu» miljonārs, kas draudzējās ar klaidoni, kad piesūcās saldu vīnu, un nepazina manu varoni, kad bija skaidrā. Uz šīs idejas balstījās sižets, dodot iespēju manam dzīves pabērnam tēlot aldās meitenes priekšā bagātnieku.

Nostrādājis cauru dienu pie «Lielpilsētas ugunim», mēdzu doties uz Duglasa studiju pasautēties pirti. Tur parasti pulcējās viņa daudzie draugi — aktieri, kinorūpnieki un režisori. Sēdējām, sūkdami džinu vai kādu spēcinošu dzērienu, pļāpājām un apspriedām skaņu filmas. Lielākā daļa mūsu paziņu brīnījās, ka esmu ķēries atkal pie mēmās filmas. — Ir nu gan jums drosme, — viņi sacīja.

Agrāk mans darbs vienmēr bija izraisījis interesi kino-rūpnieku vidū. Tagad turpretī viņi bija pārāk aizrāvušies ar skaņu filmu panākumiem, un pamazām mani pārņēma sajūta, it kā es būtu izmests pār bortu. Laikam biju pārāk izlutināts.

Džo Šenks, kas pirms tam tika publiski paziņojis, ka neciešot skaņu filmas, tagad pārgāja pretējā nometnē. — Baidos, ka tām pieder nākotne, Čarlij, — un viņš ņēmās spriedelēt, ka vienīgi Čaplins vēl varot radīt veiksmīgu mēmo filmu. Tas bija glaimojoši, taču sirdsmieru neatdeva, jo man negribējās palikt vienīgajam mēmā kino piekritējam. Tāpat nebija ari patīkami lasīt žurnālos rakstus, kas pauda šaubas un bažas par Čarlija Čaplina turpmāko mākslinieka karjeru.

Tam visam par spīti «Lielpilsētas ugunis» bija ideāla mēmā filma, un nekas nespēja iebiedēt mani tiktāl, lai es pārtrauktu tās uzņemšanu. Tomēr sadūros ar vairākām problēmām. Kopš skaņu filmu rašanās bija pagājuši trīs gadi un aktieri paspējuši gandrīz jau aizmirst pantomīmu. Ritma izjūta bija pametusi darbību un pārgājusi uz runu. Visai grūti izrādījās arī sameklēt meiteni, kas prastu tēlot aklo, nezaudējot neko no sava daiļuma. Daudzas kandidātes, lūkodamās augšup, tā pārgrieza acis, ka redzami palika tikai baltumi, un tas radīja ārkārtīgi nepatīkamu iespaidu. Taču liktenis bija man labvēlīgs. Reiz Santamoni-kas līcī ieraudzīju, kā uzņem kādu filmu. Liedagā

pastaigājās daudz glītu meiteņu peldkostīmos. Viena no viņām pamāja man ar roku. Tā izrādījās Virdžinija Čerila, ar ko biju agrāk iepazīstināts.

— Kad jūs dosiet man lomu kādā no saviem darbiem? — viņa vaicāja.

Mis Čerilas graciozais stāvs zilajā peldkostīmā lāgā nesaskanēja ar priekšstatiem par apgaroto aklas meitenes lomu. Tomēr, izmēģinājis dažas citas aktrises, es aiz tīra izmisuma piezvanīju viņai. Man par brīnumu viņa prata

tēlot neredzīgo. Liku viņai pievērst acis man, bet raudzīties it kā uz iekšu un mani nemaz neredzēt, un viņai tas izdevās. Mis Čerila bija skaista un fotogēniska, bet ar mazu pieredzi. Dažreiz tomēr tas ir labi, sevišķi mēmās filmās, kur pats svarīgākais ir tehnika. Pieredzējušām aktrisēm šad tad piemīt iesīkstējušas paražas, kamēr pantomīmā kustību tehnika ir gluži mehāniska un tāpēc viņām traucē. Nepiedzīvojušās vieglāk iekļaujas šajos priekšrakstos.

Kādā ainā klaidonis, vairīdamies no dzīvās satiksmes straumes, iekāpj limuzīnā un izlien otrā pusē ārā. Aklā puķu pārdevēja dzird, kā viņš aizcērt durvis, un piedāvā ziedus, jo uzskata manu varoni par mašīnas īpašnieku. Ar savu pēdējo puskronu tukšinieks nopērk mazu puķu pušķīti. Nejauši viņš izsit to meitenei no rokām, un tas nokrīt uz ietves. Nometusies uz viena ceļa, nabadzīte ņemas ziedus meklēt. Klaidonis rāda, kur tie atrodas. Taču nelaimīgā uz to nereaģē. Nu mans varonis nepacietīgi paceļ puķes un neticīgi paveras meičā. Pēkšņi viņam iešaujas prātā, ka jaunava neredz. Pacēlis pušķīti meitenei pie acīm, viņš pārliecinās, ka aizdomas ir pareizas, un, juzdamies vainīgs, palīdz pārdevējai piecelties.

Visa aina ilga septiņdesmit sekundes, bet vajadzēja piecas dienas, lai panāktu iecerēto. Tā nebija mis Cerilas, bet mana vaina, jo, sasprindzinādams nervus līdz pēdējam, es dzinos pēc vēl nebijušas pilnības. «Lielpilsētas uguņu» uzņemšana ilga vairāk nekā gadu.

Filmēšanas laikā notika biržas krahs. Par laimi, mani tas neskāra, jo biju izlasījis H. Duglasa «Sabiedrisko kredītu». Autors šai grāmatā analizēja un attēloja diagrammās mūsu ekonomisko sistēmu, pierādīdams, ka būtībā visa peļņa nāk no algām. Tāpēc bezdarbs nozīmē peļņas zudumu un kapitāla samazināšanos. Šī teorija atstāja uz mani tādu iespaidu, ka 1928. gadā, kad bezdarbnieku skaits Amerikas Savienotajās Valstīs sasniedza četrpadsmit miljonus, es pārdevu visas savas akcijas un obligācijas un ieguldīju kapitālu tekošā rēķinā bankā.

Kraha priekšvakarā ēdu pusdienas kopā ar Ervingu Berlinu[84], kas uz biržas spekulācijām skatījās visai optimistiski. Ērvings stāstīja, ka restorānā, kur viņš mēdzot iegriezties, kāda apkalpotāja, dubultodama savus ieguldījumus, nepilna gada laikā nopelnījusi četrdesmit tūkstošus

dolāru. Viņš pats esot akcijās ielicis vairākus miljonus dolāru, un šī summa solot pāri par miljonu peļņas. Berlins vaicāja man, vai arī es piedaloties biržas darījumos. Sacīju, ka neticu akciju vērtībai, ja četrpadsmit miljoniem cilvēku nav darba. Kad ieteicu Ervingam akcijas pārdot un glābt savu ādu, kamēr vērtspapīri vēl nes peļņu, viņš sašuta un mēs gandrīz vai sastrīdējāmies. — Jūsu rīcība ir nodevība pret Ameriku! — viņš izsaucās un pārmeta, ka es neesot patriots. Nākamajā dienā kurss kritās par piecdesmit punktiem, un Ervinga bagātība pagaisa vējā. Pēc neilga laika viņš, gluži apstulbis, atnāca uz manu studiju, atvainojās un jautāja, kur es esot smēlies šādu informāciju.

«Lielpilsētas ugunis» beidzot bija gatavas; atlika vienīgi ieskaņot mūziku. Nenoliedzama skaņas priekšrocība bija ta, ka es varēju kontrolēt muzikālo pavadījumu, tāpēc sacerēju to pats.

Man allaž bija vajadzīgas maigas, liriskas melodijas, kas kontrastētu ar klaidoņa tēlu un piešķirtu komēdijām emocionālu dziļumu. Filmu mūzikas komponisti to nekādi nespēja saprast. Pēc viņu ieskatiem, komēdiju pavadījumam arī vajadzēja būt jocīgam. Es turpretī norādīju, ka tam nav jākonkurē ar darbību un ka es gribu, lai mūzika butu grācijas un šarma kontrapunkts, lai tā paustu jūtas, bez kurām, kā saka Hezlits, mākslas darbs ir nepilnīgs. Reizēm dažs labs mūziķis uzpūtīgā tonī man klāstīja hromatisko un diatonisko gammu intervālus, taču es tad mēdzu savu pamācītāju apraut ar nepārprotamu diletanta piezīmi: — Svarīga ir melodija, pārējais ir un paliek vienīgi pavadījums. — Sacerējis muzikālo ietērpu dažām filmām, sāku lūkoties uz diriģenta partitūru ar profesionāļa acīm un tūlīt pateicu, kad kompozīcija bija orķestrēta pāri par mēru. Ja redzēju lielu nošu gūzmu metāla vai koka pūšamo instrumentu partijām, es mēdzu sacīt: «Tauru partija ir pārāk raiba,» — vai: «Nevajadzētu tik stipri noslogot flautas!»

Nekas neliekas tik satraucoši un intriģējoši kā pirmo reizi dzirdēt paša komponētās melodijas piecdesmit cilvēku liela orķestra izpildījumā.

Kad beidza sinhronizēt «Lielpilsētas ugunis», man ļoti gribējās uzzināt, kāds būs filmas liktenis. Tāpēc, iepriekš neizziņojuši, parādījām to kādā no centra teātriem.

Tas bija drausmīgs pārdzīvojums, jo filmu demonstrēja pustukšā zālē. Skatītāji gaidīja nevis komēdiju, bet drāmu, un atguvās no apjukuma tikai, kad seanss bija jau krietni pusē. Atskanēja smiekli, taču gaužām nedroši. Noslēgums bija vēl tālu, kad redzēju pa eju aizslīdam neskaidras ēnas. Piebikstīju palīgam: — Re, kā publika zogas ārā, nesagaidījusi beigas.

— Varbūt viņiem ievajadzējies aiziet uz tualetes istabu, — viņš čukstēja.

Nu vairs nespēju uzmanīgi lūkoties uz ekrānu, bet sasprindzināti vēroju, vai aizgājēji atgriezīsies. Pēc pāris minūtēm klusi ieteicos: — Nenāk vis atpakaļ.

— Dažiem jāsteidzas uz vilcienu, — viņš atsacīja.

Atstāju teātri ar sajūtu, ka divu gadu darbs un divi

miljoni dolāru izkaisīti vējā. Vestibilā pie zāles izejas stāvēja kinoteātra direktors un mūs sveicināja. — Ļoti labs darbs, — viņš smaidīdams sacīja un piebilda divdomīgu komplimentu: — Un tagad, Carlij, uzņemiet skaņu filmu — to gaida visa pasaule.

Pūlējos savilkt lūpas smaidā. Tiupas locekļi bija iznākuši no teātra un stāvēja uz ietves. Piebiedrojos viņiem. Mūžam nopietnais administrators Rīvss mani jautri uzrunāja: — Manuprāt, nogāja tīri labi, ja ņem vērā ... — pēdējie vārdi slēpa sevī ko draudīgu, taču es pašapzinīgi pamāju ar galvu.

— Pilnā zālē iespaids būs lielisks, protams, pāris vietu gan jāizgriež, — piezīmēju.

Tad kā zibens no skaidrām debesīm man iešāvās prātā nemierpilnā doma, ka mēs vēl neesam mēģinājuši filmu pārdot. Tomēr par to es sevišķi neraizējos, jo cerēju, ka mana vārda slava joprojām pievilks skatītājus. «United Artists» prezidents Džo Šenks brīdināja, ka kinoteātru īpašnieki negribot maksāt par «Lielpilsētas ugunīm» tikpat cik par «Zelta drudzi» un ka lielās nomātāju organizācijas atturoties un ieņemot nogaidošu pozīciju. Agrāk tās vienmēr bija izrādījušas možu interesi par ikvienu manu jauno filmu; tagad turpretī attieksme likās pavisam remdena. Bez tam radās grūtības ar pirmizrādi Ņujorkā. Man paziņoja, ka visi milzu pilsētas kinoteātri esot aizņemti un man būšot jāgaida sava rinda.

Ņujorkā bija dabūjams vienīgi Džordža M. Koena teātris

ar tūkstoš simt piecdesmit vietām, bet tas atradās tālu no Brodvejas un tika uzskatīts gandrīz vai par cauru mucu, jo vienmēr prasīja papildizdevumus. Šī ēka pat nebija īsts teātris. Varēju noīrēt četras sienas par septiņiem tūkstošiem dolāru nedēļā, noslēdzot īres līgumu uz diviem mēnešiem. Šinī gadījumā man būtu jārūpējas arī par visu citu: jāpieņem direktors, kasieris, vietu ierādītāji, mehāniķis, skatuves strādnieki un jāsedz izdevumi par reklāmu un elektrību. Tā kā bija jau izšķiesti divi miljoni — turklāt mana paša nauda — nolēmu riskēt līdz galam un teātri noīrēt.

Pa to laiku Rīvss bija noslēdzis līgumu par premjeru ar kādu jaunu, tikko uzceltu Losandželosas teātri. Ein-šteini, kas vēl uzturējās Kalifornijā, izteica vēlēšanos ierasties uz pirmizrādi — droši vien viņi neapzinājās, kādā riskantā pasākumā ielaižas. Filmas demonstrēšanas dienā viņi ieradās pie manis pusdienās, un pēc tam mēs devāmies uz centru. Galvenajā ielā vairāku kvartālu garumā viļņoja ļaužu pūlis. Policijas un ātrās palīdzības mašīnas mēģināja izlauzties cauri šai

cilvēku jūrai, kas bija izspiedusi teātrim blakus esošo veikalu logus. Ar policijas vienības palīdzību iekļuvām foajē. Nevaru ciest pirmizrādes: ārkārtīgais sasprindzinājums un dažādo smaržu sajaukums šķebina dūšu un bojā nervus.

Kinoteātra īpašnieks bija uzbūvējis lielisku zāli, bet, tāpat kā daudzi no tālaika filmu nomātājiem, maz ko sajēdza par demonstrāciju organizēšanu. Seanss sākās. Gar acīm paslīdēja uzraksti, atskanēja pirmizrādēm raksturīgie aplausi. Tad beidzot ieraudzījām ievada kadrus. Sirds sitās kā negudra. Uz ekrāna atainojās komiskā garā tverts pieminekļa atklāšanas skats. Un — publika iesmējās! Drīz telpu jau pāršalca veselas brāzmas. Biju spējis cilvēkus aizraut! Šaubas un bailes pamazām gaisa. Gribējās raudāt. Pagāja trīs daļas, un jautrība joprojām nerima. Es aiz tīras nervozitātes un satraukuma smējos līdzi.

Tad notika kaut kas gluži neticams. Noskaņa pašreiz kļuva arvien līksmāka, kad ekrāns pēkšņi apdzisa, zālē iedegās gaisma un ierunājās skaļrunis: — Pirms turpinām šīs brīnišķīgās komēdijas demonstrēšanu, atļausimies piecas minūtes pievērst jūsu uzmanību skaistā, jaunā teātra lieliskajam iekārtojumam. — Nespēju ticēt savām ausīm. Zili melns aiz dusmām pielēcu kājās un metos

uz izeju: — Kur ir tas draņķa nejēga, kas dēvējas par direktoru? Es viņu nositīšu!

Publika bija manā pusē un, kad muļķīgais runātājs joprojām nebeidza klāstīt teātra jaukumus, ņēmās dauzīt ar kājām un sist plaukstas. Kad skatītāji beidzot sāka arī klaigāt un svilpt, skaļrunis drīz vien apklusa. Tomēr vajadzēja nodemonstrēt veselu lentu, lai galu galā atkal izraisītos jautrība. Ievērojot minētos apstākļus, filmu, pēc manām domām, uzņēma labi. Beigu ainas laikā pamanīju Einšteinu slaukām acis — tas bija vēl viens pierādījums, ka zinību vīri ir nelabojami romantiķi.

Nākamajā dienā, nenogaidījis recenzijas, aizbraucu uz Ņujorku — līdz turienes izrāžu sākumam bija atlikušas tikai četras dienas. Ieradies es sev par šausmām atklāju, ka filma gandrīz nemaz netiek reklamēta, — par gaidāmajām izrādēm vēstīja vienīgi tādi nenozīmīgi izteicieni kā: «Mūs apciemo atkal vecais draugs,» — un tamlīdzīgi. Sarīkoju «United Artists» darbiniekiem pamatīgu galvas mazgāšanu: — Pie velna jūtas, dodiet viņiem informāciju! Mēs taču nerādīsim filmu Brodvejā, bet nomales ūķī.

Sāku ik dienas ievietot puslappusi lielus sludinājumus ietekmīgākajos Ņujorkas laikrakstos. Tajos ar milzu burtiem varēja lasīt:

ČARLZS ČAPLINS
KOENA TEĀTRI
tēlo «LIELPILSĒTAS UGUNĪS»

Filmu demonstrē nepārtraukti visu dienu Biļešu cena no 50 centiem līdz 1 dolāram

Par sludinājumiem izdevu vēl 30 000 dolāru un bez tam liku uz teātra fasādes izveidot gaismas reklāmu, kas maksāja otrus trīsdesmit tūkstošus. Tā kā laika bija maz un vajadzēja steigties, paliku augšā cauru nakti, izmēģinādams, kā filmu varēs demonstrēt, noteikdams projekcijas lielumu un labodams attēla kropļojumus. Nākamajā dienā tikos ar preses pārstāvjiem un pastāstīju, kāpēc un kādā nolūkā esmu uzņēmis mēmo filmu.

«United Artists» darbinieki bažījās par ieejas cenu, jo es biju uzlicis vienu dolāru par labākajām vietām un piecdesmit centu par sliktākajām, kamēr visi redzamākie kinoteātri ņēma tikai no trīsdesmit pieciem līdz astoņdesmit

pieciem centiem, rādīdami turklāt skaņu filmas un bieži organizēdami tikšanos ar aktieriem. Mans aprēķins balstījās tieši uz to, ka «Lielpilsētas ugunis» nebija parasts darbs un tāpēc cenām vajadzēja būt augstākām. Ja publika gribēs filmu redzēt, tad starpība starp astoņdesmit pieciem centiem un vienu dolāru neatbaidīs. Tādēļ arī atteicos ielaisties kompromisā.

Pirmajā vakarā skatītāji filmu uzņēma ļoti labi. Taču premjeras neko neizsaka. Svarīga ir parastās publikas attieksme. Vai mēmā filma izraisīs interesi? Domādams par to, pusi nakts novāļājos bez miega. Taču no rīta mani uzmodināja reklāmu aģents, kas pulksten vienpadsmitos iedrāzās guļamistabā, satraukti kliegdams: — Čarlij, jūs esat uzvarējis! Satriecoši panākumi! No pat desmitiem rītā ap visu kvartālu stiepjas rinda. Mašīnas i lai necer tikt cauri! Desmit «kruķi» mēģina uzturēt kārtību. Cilvēki kaujas, lai iekļūtu iekšā. Un jums vajadzētu dzirdēt, kā viņi auro!

Mani pārņēma laimes pilns atvieglojums. Apģērbos un pasūtīju brokastis. — Pastāstiet, kurās vietās visvairāk smējās, — es palūdzu. Reklāmu aģents sīki aprakstīja, kad ļaudis spurguši, kad skaļi smējušies un kad rēkuši locīdamies. — Nāciet apskatieties pats, — viņš aicināja, — jums tūlīt kļūs labi ap sirdi.

Baidīdamies, ka pēc viņa milzīgās sajūsmas īstenībā viss šķitīs daudz bālāks, negribēju lāgā iet. Galu galā tomēr pusstundu nostāvēju līdz ar citiem zāles galā, vērodams publikas nedalīto interesi par filmu un klausīdamies gandrīz vai nepārtrauktajās smieklu brāzmās. Ar to pietika. Apmierināts devos projām un ļāvu vaļu jūtām, četras stundas klaiņādams pa Ņujorku. Laiku pa laikam atgriezos pie teātra un redzēju, ka rinda, kas vijās ap visu kvartālu, nemaz nekļūst īsāka. Recenzenti slavēja filmu vienā mutē.

Par tūkstoš simt piecdesmitvietīgo zāli mēs triju nedēļu laikā ieņēmām divsimt četrdesmit tūkstošu dolāru. «Para-mounh> teātris ar 3000 vietām, kurš atradās tieši pretī un demonstrēja skaņu filmu ar

pašu Morisu Ševaljē[85], spēja salasīt tikai trīsdesmit astoņus tūkstošus nedēļā. «Lielpilsētas ugunis» gāja trīs mēnešus un pēc visu izdevumu segšanas ienesa vairāk par 400 000 dolāru skaidras peļņas. Koena zālē filmas demonstrēšanu pārtrauca tikai

pēc citu Ņujorkas kinoteātru lūguma: tie bija nopirkuši šo darbu par visai atzīstamu cenu un negribēja, lai komēdija atnāk pie viņiem tad, kad vairums ļaužu to būs jau noskatījušies.

Tagad grasījos doties uz Londonu un parādīt «Lielpilsētas ugunis» tur. Būdams Ņujorkā, bieži tikos ar savu draugu Ralfu Bartonu, kas strādāja žurnālā The New Yorker. Toreiz tieši bija iznācis jauns Balzaka «Jocīgo stāstu» izdevums ar viņa ilustrācijām. Tikko trīsdesmit septiņus gadus vecais, dziļi izglītotais, ekscentriskais Ralfs bija paspējis jau piecas reizes apprecēties. Pēdējā laikā viņš jutās ļoti nomākts un mēģināja izdarīt pašnāvību, iedzerdams pārāk lielu miega zāļu devu. Ierosināju, lai viņš brauc līdzi uz Eiropu kā mans viesis, jo pārmaiņa darīs viņam tikai labu. Tā nu abi sēdāmies «Olim-pikā» — tai pašā kuģī, ar ko biju devies uz Angliju iepriekšējā reizē.

DIVDESMIT OTRĀ NODAĻA

Nedeva miera doma, kā mani pēc desmit gadu ilgas prombūtnes uzņems Londonā. Labprāt būtu ieradies inkognito, bez kāda trokšņa. Taču vajadzēja piedalīties «Lielpilsētas uguņu» pirmizrādē, lai filmai būtu skaļāka reklāma. Apsveicēju pūlis tomēr bija tik liels, ka nejutos vīlies.

Šoreiz apmetos «Karltonā», jo tas bija vecāks par «Riču» un skats uz Londonu no šejienes likās pazīstamāks. Istabas bija brīnišķīgas. Manuprāt, ir ļoti bēdīgi, ja cilvēks pierod pie greznības. Taču es, ik dienas pārkāpdams «Karltona» slieksni, jutos, it kā ieietu paradīzē. Būt bagātam Londonā nozīmē dzīvi ik mirkli padarīt par satraucošu dēku. Pasaule šķita līdzīga interesantai lugai, kas sākās jau no paša rīta.

Palūkojos pa savas istabas logu un redzēju ielā vairākus plakātus. Vienā bija rakstīts: «Carlijs ir joprojām viņu elks.» Atceroties, kam šīs vārsmas sākotnēji veltītas, neviļus vajadzēja pasmaidīt. Prese izturējās ļoti labvēlīgi, lai gan es kādā intervijā biju izteicies diezgan netaktiski: kad man vaicāja, vai es gatavojoties apmeklēt Elstrī, es vientiesīgi pajautāju, kas tā tāda ir. Reportieri

saskatījās, pavīpsnāja un tad paskaidroja, ka tas esot Anglijas kinorūpniecības centrs. Mans apjukums bija tik neviltots, ka avīžnieki pat neapvainojās.

Otrais apciemojums izvērtās gandrīz tikpat satraucošs un aizkustinošs kā pirmais, turklāt neapšaubāmi interesantāks, jo man bija lemta laime iepazīt daudz vairāk ievērojamu cilvēku nekā pagājušajā reizē.

Piezvanīja sers Filips Sesūns un ielūdza mūs ar Ralfu vairākās pusdienās viņa pilsētas namā Pārkleinā un lauku mājās Limpnē. Edām arī ar viņu lenču apakšnamā, kur kuluāros iepazināmies ar lēdiju Astoru. Pēc dienām divām viņa uzaicināja mūs uz lenču Sentdžeimsskvēra pirmā numura namā.

Kad iegājām viesistabā, varēja likties, ka esam iekļuvuši madame Tiso slavenību zālē[86] — ieraudzījām te Bernardu Šovu, Džonu Meinardu Keinzu[87], Loiddžordžu un citus, tikai ne no vaska, bet miesas un asinīm. Lēdija As-tora ar savu neizsīkstošo atjautību neļāva pārtrūkt sarunas pavedienam, bet viņu pēkšņi aizsauca projām, un iestājās neveikls klusums. Tomēr tad vadību pārņēma Bernards Šovs un pastāstīja jocīgu anekdoti par garīdznieku īndžu, kas, nespēdams valdīt sašutumu par svētā Pāvila mācību, teicis: «Viņš tak ir tā sagrozījis pestītāja vārdus, ka, metaforiski izsakoties, sitis viņu krustā ar kājām uz augšu.» Šova sirsnīgā gatavība palīdzēt sarunu biedriem pārvarēt mulsumu bija ļoti jauka un pievilcīga īpašība.

Pie lenča galda sarunādamies ar Keinzu, pastāstīju viņam, ka

esmu kādā angļu žurnālā lasījis par Anglijas bankas kreditēšanas sistēmu (banka toreiz bija privāts uzņēmums) : kara laikā no šīs iestādes aizplūdušas visas zelta rezerves un palikuši tikai ārzemju ieguldījumi četrsimt miljonu mārciņu vērtībā; kad valdība gribējusi aizņemties piecsimt miljonus, bankas direktori izvilkuši no seifiem ārzemju vērtspapīrus, palūkojušies tajos, atlikuši atpakaļ vietā un izdevuši valdībai prasīto summu. Šī operācija atkārtota vairākas reizes.

Keinzs pamāja ar galvu. — Apmēram tā tiešām notika, — viņš apstiprināja.

— Bet kā tad aizdevumu izpirka? — es pieklājīgi ievaicājos.

— Ar tiem pašiem nesegtajiem vērtspapīriem, — Keinzs atteica.

Kad lenčs gāja uz beigām, lēdija Astora ielika mutē īpašus mākslīgus zobus, kas apsedza īstos, un ņēmās atdarināt Viktorijas laikmeta dāmas runu jātnieku klubā. Zobi piešķīra viņas sejai ārkārtīgi smieklīgu izteiksmi. — Mūsu jaunības dienās angļu sievietes, — viņa ar patosu iesāka, — jāja nopakaļ suņiem, kā īstām lēdijām pieklājas. Mēs vis nedīžājāmies seglos, vulgāri nokārušas kājas zirgam abās pusēs kā Amerikas rietumu izlai-denes, bet, pilnas sievietiskas cieņas un piemīlības, pratām laist slaidu riksi, sēdēdamas sāniski.

Lēdija Astora būtu varējusi kļūt par lielisku aktrisi. Viņa bija apburoša namamāte, un man jāpateicas viņai par daudzām brīnišķīgām viesībām, kas deva iespēju iepazīties ar veselu rindu Anglijas slavenību.

Pēc lenča, kad citi izklīda, lords Astors aizveda mūs apskatīt savu Menningsa gleznoto portretu. Kad ieradāmies studijā, Menningss mūs lāgā negribēja laist iekšā. Beidzot tomēr lordam Astoram izdevās viņu pierunāt. Portretā lords bija redzams jāšus zirgā, medību suņu ielenkts. Es iekaroju Menningsa labvēlību, apbrīnodams ne vien pabeigto portretu, bet arī dažas no iepriekšējām skicēm, kurās bija attēlotˆ skrejoši suņi. — Šāda kustība ir mūzika, — es sacīju. Menningss atsila un parādīja vairākus citus uzmetumus.

Pāris dienu vēlāk ēdām lenču pie Bernarda Šova. Pēc maltītes rakstnieks, pametis lēdiju Astoru un citus viesus dzīvojamajā istabā, ieveda mani vienu pašu bibliotēkā. Tā bija gaiša, patīkama telpa, no kuras logiem varēja redzēt Temzu. Virs kamīna pēkšņi ieraudzīju plauktu ar Šova grāmatām un kā pēdējais muļķis (nebiju tikpat kā neko no viņa lasījis) spēros tam klāt, izsaukdamies: — Ai, visi jūsu darbi! — Tad man iešāvās prātā draudīgā doma, ka rakstnieks varbūt īpaši radījis šādu situāciju, lai, apspriežot viņa grāmatas, gūtu iespēju ieskatīties manā gara dzīvē. Iztēlojos, kā mēs varētu iegrimt tik dziļā sarunā, ka citiem viesiem vajadzētu nākt to pārtraukt. Kā man būtu gribējies, lai tā notiktu! Taču īstenībā iestājās neveikls klusuma brīdis, es pasmaidīju, novērsos, pārlaidu skatienu istabai un izteicu kādu

banālu piezīmi par tās jauko iekārtojumu. Pēc tam piebiedrojāmies pārējiem.

Vēlāk vairākas reizes sastapu misis Šovu. Atceros, kā pārrunājām ar viņu rakstnieka lugu «Ratiņi ar āboliem», par kuru recenzenti izsacījās visai vēsi. Misis Šova bija sašutusi. — Es teicu Dž. B.$_{r}$ — viņa pukojās, — lai neraksta vairs lugas: publika un kritiķi tās nav pelnījuši!

Nākamajās trīs nedēļās saņēmām ļoti daudz ielūgumu. Viens pienāca no premjerministra Ramzeja Makdonalda, otrs no Vinstona Čērčila, citi no lēdijas Astoras, sera Filipa Sesūna un tā tālāk lejup pa slavas kāpnēm.

Ar Vinstonu Čērčilu tiku iepazinies Mērionas Deivisas piekrastes vasarnīcā. Ap piecdesmit viesu patlaban tekalēja šurp un turp no viesistabas uz balles zāli, kad viņš ar Hērstu parādījās durvīs un, pēc Napoleona paražas aizbāzis plaukstu aiz vestes, stāvēja, vērodams dejotājus. Šķita, ka viņš jūtas lieks un svešs. Hērsts, ieraudzījis mani, pamāja, lai pienāku klāt, un iepazīstināja.

Čērčils izturējās vienkārši, bet strupi. Hērsts pameta mūs vienus, un brītiņu mēs stāvējām cilvēku gūzmā un apmainījāmies ar parastajām piezīmēm. Taču, kad ierunājos par leiboristu valdību, Čērčils pēkšņi atplauka. — Nesaprotu, — es sacīju, — kā sociālistu valdības ievēlēšana Anglijā nav izmainījusi karaļa un karalienes statusu.

Viņš aši uzmeta man mazliet zobgalīgu skatienu. — Citādi nemaz nevar būt, — viņš teica.

— Es domāju, ka sociālisti ir pret monarhiju.

Čērčils pasmējās. — Ja jūs būtu Anglijā, mēs jums par tādiem vārdiem nocirstu galvu.

Dažas dienas vēlāk viņš uzaicināja mani pusdienās savos apartamentos viesnīcā. Bez manis tur bija vēl divi viesi un viņa dēls Rendolfs, glīts, sešpadsmit gadu vecs puisis, kas alka pēc gudriem strīdiem un kritizēja visu no neiecietīgās jaunības viedokļa. Manīju, ka Vinstons ar viņu ļoti lepojas. Tas bija jauks vakars, kurā tēvs ar dēlu ķircināja viens otru par šādiem tādiem sīkumiem. Pirms Čērčils atgriezās Anglijā, vēl vairākas reizes satikāmies Mērionas piekrastes mājā.

Tagad, kad bijām Londonā, misters Čērčils uzaicināja mūs ar Ralfu pavadīt nedēļas nogali Čārtvelā. Nokļuvām tur ar grūtībām un ceļā galīgi pārsalām. Čārtvelā ir skaista, veca māja, kas mēbelēta vienkārši, bet ar labu gaumi. Tanī jautās īpatnējs ģimenes mājīgums. Tikai otr-

reiz ierazdamies Londonā, sāku Cērčilu īsti iepazīt. Šai laikā viņš vēl nebija savas partijas līderis apakšnamā.

Laikam gan sera Vinstona mūža dienas bijušas interesantākas

nekā daudziem no mums. Uz dzīves skatuves viņš tēlojis neskaitāmas lomas, darīdams to droši, dedzīgi un ar lielu sajūsmu. No šīs pasaules priekiem viņam maz gājis secen. Liktenis bijis viņam labvēlīgs. Viņš pilnasinīgi dzīvojis un pilnasinīgi spēlējis — un, likdams uz katras kārts pašu lielāko summu, parasti laimējis. Vara viņam patikusi, taču viņš nekad nav ļāvis tai sevi apmāt. Dažādiem pienākumiem pārslogotajā ikdienā viņš atradis laiku arī «jājamzirdziņiem»: mērniecībai, zirgu skriešanās sacīkstēm un gleznošanai. Ēdamistabā virs kamīna ievēroju kādu «Kluso dabu». Sers Vinstons manīja, ka tā man ļoti iepatikusies.

— To es pats uzpindzelēju, — viņš paskaidroja.

— Bet tā ir lieliska! — es sajūsmas pilns iesaucos.

— Sīkumi — Francijas dienvidos ieraudzīju kādu cilvēku gleznojam ainavu un teicu sev: «Es māku tāpat.»

Nākamajā rītā viņš parādīja man mūra sētu, kas iejoza Čārtvelu un ko viņš pats bija uzcēlis. Brīnīdamies piezīmēju, ka sakraut ķieģeļus tik daudzās kārtās laikam nav nemaz tik viegls darbs.

— Es jums parādīšu, kā jārīkojas, un pēc piecām minūtēm jūs mācēsiet tāpat.

Pirmajā vakarā pusdienās bija uzaicināti arī vairāki jauni parlamenta locekļi, kas, tēlaini izsakoties, pielūgsmē gulēja seram Vinstonam pie kājām. To vidū atradās arī misters Būtbijs, kurš tagad kļuvis par lordu, un nelaiķis Brendans Brekens, arī vēlākais lords, — abi interesanti sarunu biedri. Pastāstīju viņiem, ka taisos sastapties ar Gandiju, kas toreiz uzturējās Londonā.

— Diezgan ilgi mēs esam ar šo vīru auklējušies, — Brekens sacīja. — Lai badojas, cik tīk, tik un tā viņu vajadzētu iesēdināt cietumā un tur arī paturēt. Ja nebūsim stingri, tad Indiju pazaudēsim.

— Iemest viņu cietumā būtu ļoti viegli, bet ko tas līdzētu, — es iebildu, — ja jūs iesēdināsiet vienu Gandiju, radīsies cits. Viņš ir Indijas tautas ilgu simbols, un, kamēr viņi neiegūs to, ko grib, tikmēr nāks viens Gan-dijs pēc otra.

Cērčils pagriezās pret mani un pasmaidīja. — No jums iznāktu labs leiborists.

Čērčila valdzinājums slēpās viņa iecietībā un cieņā pret citu cilvēku domām. Viņš it kā nekad neturēja ļaunu prātu pret tiem, kas viņam nepiekrita.

Brekens un Būtbijs tanī pašā vakarā aizbrauca, un nākamajā dienā es redzēju Vinstonu ģimenes vidū. Toreiz politikā valdīja satraukums, lords Bīverbruks augu dienu zvanīja uz Cārtvelu, un Vinstonu vairākas reizes aizsauca no pusdienu galda. Bija tieši vēlēšanu kampaņas un ekonomiskās krīzes laiks.

Mani uzjautrināja Vinstona paraža ielaisties pie galda garos politiskos spriedelējumos, kamēr ģimene labsajūtā sēdēja un klausījās.

Varēja noprast, ka tā notiek bieži un ka visi pie tā pieraduši.

— Ministru kabinets runā, ka esot grūti sabalansēt budžetu, — Cērčils teica, vispirms zagšus pavēries uz ģimenes locekļiem un pēc tam uz mani, — ka visi asignējumi izsmelti un ka ar nodokļiem vairs nevienu aplikt nevarot, bet tai pašā laikā Anglija dzer tik biezu tēju kā sīrups. — Viņš mirkli apklusa, gaidīdams, kāda būs reakcija.

— Vai ir iespējams budžetu sabalansēt, uzliekot papildu nodokli tējai? — es vaicāju.

Palūkojies manī, viņš vilcinādamies atteica: — Jā, — taču, manuprāt, nebija par to īsti pārliecināts.

Mani apbūra Cārtvelas vienkāršība un gandrīz vai spartiskā gaume. Sera Vinstona guļamistaba reizē kalpoja ari par bibliotēku. Grāmatas rindojās gar visām sienām. Vienu pusi aizņēma Hensarda parlamenta sēžu pārskati. Te varēja atrast arī daudzus darbus par Napoleonu. — Jā, — Cērčils atzinās, — es viņu ļoti cienu.

— Dzirdēju, ka jūs gribot uzņemt filmu par Napoleonu, — viņš turpināja. — To jums patiesi vajadzētu darīt — tā pavērtu tik daudz komisku iespēju: piemēram, varētu parādīt, kā Napoleons patlaban sēž vannā un pie viņa, tērpies zelta tresēm izšūtā formā, pēkšņi iedrāžas brālis Žeroms, cerēdams, ka tādā brīdī varēs Napoleonu samulsināt un piespiest izpildīt viņa prasības. Taču Napoleons tīšām ļauj paslīdēt kājai, nošļaksta brāli gluži slapju un izdzen ārā. Žeroms apkaunots izklumburo gaitenī — vai tur nebūtu jāsmejas!

Atceros, kā sastapu reiz misteru un misis Cērčilu

Kvaljino restorānā iebaudām lenču. Vinstons izskatījās pēc saīguša puikas. Piegāju pie viņu galda apsveicināties. — Tā vien liekas, ka jums uzvelta plecos visa zemeslode, — es smaidīdams sacīju.

Viņš pastāstīja, ka nupat nākot no apakšnama un esot ļoti neapmierināts ar debatēm par Vāciju. Es kaut ko atjokojos, taču viņš papurināja galvu. — Ai, nē, stāvoklis ir nopietns, patiesi nopietns.

Ar Gandiju iepazinos drīz pēc viesošanās pie Cērčila. Esmu vienmēr cienījis dižo indiešu līderi par viņa politisko izmaņu un dzelzs gribu. Taču domāju, ka viņa brauciens uz Londonu bija kļūda. Milzīgajā pilsētā Gandija leģendārā slava izgaisa un reliģiskās ceremonijas zaudēja iespaidīgumu. Tradicionālais, diezgan nekārtīgās krokās krītošais tērps Anglijas aukstajā, drēgnajā klimata šķita nepiemērots un panāca tikai to, ka Gandija uzturēšanās Londonā deva vielu zobgalībām un karikatūrām. Cilvēks šķiet ietekmīgāks, ja uz viņu lūkojas no tālienes. Man jautāja, vai es vēlētos ar viņu tikties. Protams, man to ļoti gribējās.

Sastapāmies vienkāršā, mazā namiņā nabaga ļaužu rajonā netālu no Austrumindijas doka ielas. Mājas priekšā viļņoja ļaužu pūlis, un abds stāvos drūzmējās žurnālisti un fotogrāfi. Intervija notika divpadsmit kvadrātpēdu lielā augšstāva telpā, pa kuras logiem pavērās

skats uz ielu. Mahatma nebija vēl ieradies, un gaidīdams es sāku lauzīt galvu, ko viņam teikšu. Biju dzirdējis par viņa ieslodzījumu, bada streikiem un cīņu par Indijas brīvību. Pa ausu galam biju arī saklausījies, ka viņš neatzīst tehnikas progresu.

Beidzot atskanēja skaļi apsveikuma saucieni: Gandijs piebrauca un, kārtodams tērpa krokas, kāpa ārā no taksometra. Dīvaini bija raudzīties uz ļaužu pieblīvēto, šauro, trūcīgo ieliņu un kalsno svešzemnieku, kas, apsveikuma saucienu pavadīts, devās iekšā vienkāršajā mājā. Uznācis augšā, Gandijs piegāja pie loga, tad piesauca klāt mani, un mēs abi kopā sākām māt ļaužu pūlim.

Kad apsēdāmies uz dīvāna, istabā pēkšņi uzzibsnīja fotokameras. Sēdēju pa labi no Mahatmas. Tuvojās neveiklais, draudīgais brīdis, kad man vajadzēja sacīt ko

gaužām gudru par tematu, kurš man bija maz pazīstams. Man pa labi sēdēja kāda diezgan apnicīga jauna dāma un risināja garu garās valodas, no kurām es nedzirdēju ne vārda, taču piekrītot māju ar galvu, visu laiku gudrodams, ko sacīšu Gandijam. Zināju, ka saruna jāuzsāk man, ka Mahatmas pienākums vis nav apliecināt, ka viņam patikusi mana pēdējā filma un tā tālāk — nez vai viņš vispār savā mūžā bija kādu filmu redzējis. Runāt-nīgo jaunavu pēkšņi pārtrauca kādas indiešu sievietes pavēlošā balss: — Mis, vai varētu jūs palūgt apklust un ļaut misteram Čaplinam parunāt ar Gandiju!

Pārpildītajā istabā pēkšņi iestājās klusums. Maskai līdzīgā Mahatmas seja pauda gaidas, un mani pārņēma sajūta, ka turpmākos vārdus klausīsies visa Indija. Nokāsējos. — Es, dabiski, jūtu līdzi Indijas centieniem un brīvības cīņai, — iesāku. — Tomēr man nav gluži skaidrs, kāpēc jūs neatzīstat mašīnas.

Mahatma palocīja galvu un pasmaidīja. — Galu galā, ja mašīnas izmanto altruistiskiem mērķiem, — es turpināju, — tām vajadzētu palīdzēt atbrīvot cilvēku no verdzības važām, saīsināt viņa darba stundas un nodrošināt laiku izglītības paplašināšanai un dzīves prieku baudīšanai.

— Saprotu, — Gandijs mierīgi atteica. — Taču, pirms Indija varēs sasniegt šos mērķus, tai jānokrata angļu kundzība. Pagātnē tieši mašīnas noveda mūs atkarībā no Anglijas, un vienīgais līdzeklis, kā mēs varam tikt no tās vaļā, ir boikotēt visas rūpnīcās ražotās preces. Tāpēc mēs uzskatām, ka ikviena indieša patriotiskais pienākums ir vērpt paša kokvilnu un aust paša drānas. Tā mēs cīnāmies pret tik varenu nāciju kā angļi — un bez tam ir, protams, arī citi iemesli. Indijā valda citāds klimats nekā Anglijā; tās tautai ir citas paražas un citas vajadzības. Šeit aukstais laiks prasa, lai strauji attīstītos rūpniecība un sarežģīta ekonomika. Jums jāizgatavo naži, dakšiņas un karotes, mēs turpretī tam izmantojam pirkstus. Un tādu atšķirību ir daudz.

Saņēmu skaidri saprotamu, uzskatāmu mācību par taktiskajiem manevriem Indijas brīvības cīņā, kuru, lai cik paradoksāli tas izklausītos, iedvesmoja reāli noskaņots, vīrišķīgs sapņotājs, kas ar dzelzs gribu īstenoja savus nodomus. Gandijs sacīja arī, ka augstākā neatkarības

pakāpe nozīmējot atbrīvošanos no nevajadzīgām lietām un ka vardarbība galu galā pati sevi iznīcinot.

Kad visi izklīda, viņš man vaicāja, vai es gribot palikt noraudzīties lūgšanās. Kājas sakrustojis, Mahatma sēdēja uz grīdas. Ap viņu lokā izvietojās pieci pārējie. Savādi likās šie seši stāvi, kas zvilnēja uz paklāja mazā istabiņā pašā Londonas graustu sirdī. Safrāndzeltenā saule ātri grima aiz namu jumtiem, un es, sēdēdams uz dīvāna, nolūkojos, kā indieši pazemīgi skaita lūgsnas. «Kāds paradokss!» es domāju, vērodams izcilo reālpolitiķi ar aso jurista prātu un dziļo politiskā stāvokļa izpratni. Likās, ka vienmuļā lūgsnas skandēšana visas šīs īpatnības izgaisina.

* * *

«Lielpilsētas uguņu» pirmizrādes vakarā lietus gāza kā ar spaiņiem, taču zāle bija pilna un filma guva ļoti labus panākumus. Apsēdos beletāžā blakus Bernardam Šovam, un tas izraisīja skatītājos sirsnīgus smieklus un aplausus. Vajadzēja mums abiem kopā piecelties un paklanīties. Šāds skats lika smiekliem uzbrāzmot no jauna.

Cērčils ieradās izrādē un vēlāk arī vakariņās. Viņš uzsauca tostu uz tā cilvēka veselību, kurš, pēc viņa izteicieniem, sācis kā zēns no %upes viņa krasta un iemantojis visas pasaules mīlestību — un šo cilvēku saucot Čarlijs Caplins! Tas nāca negaidīti un izsita mani mazliet no sliedēm, īpaši tāpēc, ka viņš ievadīja runu, sacīdams: «Cienītie lordi, lēdijas un džentlmeņi!» Svinīgās atmosfēras un dažu citu iemeslu dēļ atbildēju līdzīgā tonī: — Cienītie lordi, lēdijas un džentlmeņi, kā mans draugs, izbijušais finansu ministrs ... — Tālāk es netiku. Viesi sāka smieties kā kutināti. Dzirdēju skaļu balsi atkārtojam: — Izbijušais, izbijušais! Tas nu gan ir klasiski! — Klaigātājs, protams, bija Cērčils. Beidzot atguvies, piezīmēju: — Redziet, man likās jocīgi teikt «finansu eksministrs».

Leiboristu premjerministra Ramzeja Makdonalda dēls Malkolms Makdonalds uzaicināja mūs ar Ralfu pavadīt vakaru Čekersā un iepazīties ar viņa tēvu. Sastapām premjerministru uz ceļa — viņš bija iznācis parastajā pastaigā. Ar savām golfa biksēm, cepuri, spieķi un zobos iesprausto pīpi sers Ramzejs atgādināja tipisku lauku

muižnieku. Nezinātājs nekādi nevarētu iedomāties, ka viņš ir leiboristu partijas vadītājs. Mans pirmais iespaids bija, ka tas ir dziļi cienījams cilvēks, kas labi apzinās, kādu nastu uzveļ premjerministra pienākumi. Viņa seja pauda cildenumu, taču liecināja arī, ka tās īpašniekam nav sveša humora izjūta.

Vakars iesākās mazliet pastīvi. Tomēr pēc pusdienām, kad devāmies uz slaveno, vēsturisko Garo istabu dzert kafiju, mēs, apskatījuši Kromvela pēcnāves masku (tā bija īsta, nevis atdarinājums) un citus vēsturiskus priekšmetus, iegrimām omulīgās pārrunās. Sacīju, ka pēc mana pirmā apciemojuma 1921. gadā Anglija stipri izmainījusies uz labo pusi. 1921. gadā biju redzējis Londonā lielu nabadzību. Sirmas vecenītes toreiz gulēja Temzas krastmalā — tagad turpretī tādu tur vairs neredzēja; arī bezpajumtnieki bija nozuduši. Veikali likās pilni ar precēm un bērni labi apauti, kam, manuprāt, vajadzēja būt leiboristu partijas nopelnam.

Sers Ramzejs klausījās manī ar neizdibināmu sejas izteiksmi un nepārtrauca ne ar vienu vārdu. Vaicāju viņam, vai leiboristu valdība, ko es uzskatīju par sociālistu valdību, spēj pamatos izmainīt valsts konstitūciju. Sera Ram-zeja acis iedzirkstījās, un viņš ar humoru atteica: — Tā jau vajadzētu gan būt, taču britu politikas paradokss ir tas, ka, tikko kāda partija nāk pie varas, tā kļūst galīgi bezspēcīga. — Brīdi padomājis, viņš pastāstīja, kā, stājoties premjerministra amatā, pirmo reizi aizsaukts uz Ba-kingemas pili.

Draudzīgi apsveikdams viņu, karalis vaicājis: «Nu, un ko jūs, sociālisti, darīsiet ar mani?»

Sers Ramzejs pasmējies un teicis: «Neko citu, kā pacentīsimies uzticīgi kalpot gan jūsu majestātei, gan ari mūsu dzimtenei.»

Vēlēšanu kampaņas laikā lēdija Astora ielūdza mūs ar Ralfu pavadīt nedēļas nogali viņas Plimutas mājā un iepazīties ar T. E. Lorensu, kas arī solījis atbraukt. Tomēr Lorenss nez kāda iemesla dēļ neieradās. Lēdija Astora uzaicināja mūs doties līdzi uz doku, kas ietilpa viņas vēlēšanu apgabalā. Tur vajadzēja notikt zvejnieku sapulcei, kurā viņa gatavojās runāt. Viņa vaicāja, vai es neesot ar mieru pateikt pāris vārdu, taču es brīdināju savu

T

namamāti, ka esmu leiboristu piekritējs un patiesībā neatzīstu viņas politiku.

— Tas nekas, — lēdija Astora sacīja, — es to saku tikai tāpēc, ka viņiem būs prieks jūs redzēt.

Sapulce notika zem klajas debess, un par tribīni noderēja liela smagā mašīna. Bija klāt arī vēlēšanu apgabala bīskaps, kas likās nez par ko aizkaitināts un apsveicinājās ar mums, manuprāt, visai nevērīgi. Pēc īsas lēdijas Astoras ievadrunas mašīnā ierāpos es. — Labdien, draugi, — es sacīju. — Mums, miljonāriem, ir ļoti viegli dot jums padomu, kā balsot, taču mūsu apstākļi stipri atšķiras no jūsējiem.

Pēkšņi izdzirdu bīskapu iesaucamies: — Bravo!

— Iespējams, ka jums ar lēdiju Astoru ir kas kopējs, — turpināju, — kas īsti, to es nezinu. Domāju, ka jūs saprotat to labāk.

— Lieliski! Ļoti trāpīgi! — bīskaps atkal apstiprināja.

— Kas attiecas uz viņas politiskajiem uzskatiem un agrāko darbību, kuru viņa veikusi, pārstāvot šo.. . šo... — «apgabalu», pačukstēja bīskaps (ikreiz, kad es sastomījos, viņš man pateica priekšā), — tad tā droši vien bijusi veiksmīga, — un es pabeidzu, sacīdams, ka pazīstu lēdiju Astoru kā ļoti jauku un labsirdīgu sievieti ar vislabākajiem nolūkiem. Kad nokāpu lejā, bīskaps, starodams smaidā, draudzīgi paspieda man roku.

Atklātība un sirsnība, šīs angļu labākās īpašības, lielā mērā atspoguļojas arī viņu garīdzniekos. Tādi cilvēki kā doktors Hjūlets Džonsons, kanoniķis Kollinss un daudzi citi dara anglikāņu baznīcu dzīves spējīgu.

Mans draugs Ralfs Bartons sāka uzvesties dīvaini. Ievēroju, ka viesistabā apstājies elektriskais pulkstenis — tam bija pārgriezti vadi. Kad pasacīju to Ralfam, viņš atteica: — Jā, es tos pārgriezu. Nevaru ciest pulksteņu tikšķēšanu. — Mani šāda rīcība samulsināja un mazliet aizvainoja, taču pacentos to aizmirst, uzskatīdams notikušo par vienu no Ralfa dīvainībām. Pēc aizbraukšanas no Ņujorkas viņš šķita pilnīgi pārvarējis savu depresiju. Tagad viņš bija nolēmis atgriezties Savienotajās Valstīs.

Pirms aizceļošanas Ralfs aicināja mani doties līdzi apciemot viņa meitu, kas tikko pirms gada bija kļuvusi par

mūķeni un tagad dzīvoja katoļu klosterī Heknijā. Viņa bija Ralfa vecākā meita no pirmās sievas. Mans draugs bieži mēdza runāt par jaunavu, pieminot, ka viņa jau kopš četrpadsmit gadu vecuma jutusi aicinājumu atsacīties no pasaules, kaut arī viņi ar sievu darījuši visu iespējamo, lai meiteni no tā atrunātu. Ralfs parādīja fotogrāfijas, kur stūrgalve bija redzama sešpadsmit gadu vecumā, un mani pārsteidza jaunietes skaistums: milzīgās tumšās acis, pilnās, juteklīgās lūpas un jaukais smaids.

Ralfs pastāstīja, ka viņi aizveduši meiteni uz Parīzi un visi kopā apmeklējuši deju grīdas un naktsklubus, cerēdami, ka tas palīdzēs izgaisināt reliģiskās tieksmes. Viņi iepazīstinājuši spītnieci ar kavalieriem un visādi centušies izklaidēt, kas meitenei arī, šķiet, paticis. Taču lēmums aiziet klosterī palicis nesatricināms. Tagad Ralfs pusotra gada nebija meitu redzējis. Nu viņa jau vairs nebija novice, bet īsta klostera māsa.

Klosteris bija tumša, drūma ēka Heknijas graustu rajona centrā. Mūs saņēma priekšniece un ieveda mazā bēdīga izskata istabelē. Sēžot un gaidot laiks šķita velkamies neizsakāmi lēni. Beidzot meitene ienāca. Jau pašā pirmajā mirklī mani pārņēma skumjas, jo jaunā mūķene izskatījās tikpat skaista kā attēlā, tikai, kad viņa smaidīja, sānos kļuva redzami divi trūkstoši zobi.

Visa aina, kā mēs trīs tur sēdējām, šķita neparasta un ērmīga: gan šaurā, nomācošā telpa, gan smalkais, elegantais trīsdesmit septiņus

gadus vecais tēvs, kurš, pārmetis vienu kāju pār otru, pīpēja cigareti, gan glītā, deviņpadsmit gadu vecā mūķene, kas bija atslīgusi krēslā mums iepretim. Grasījos atvainoties un iet uzgaidīt mašīnā. Taču abi pārējie negribēja par to ne dzirdēt.

Lai gan meitene bija žirgta un mundra, jutu, ka viņa jau atraisījusies no šīs zemes dzīves. Runājot par skolotājas pienākumiem, viņas kustības kļuva nervozas, aprautas un pauda slimīgu sasprindzinājumu. — Mazus bērnus ir tik grūti mācīt, — viņa atzinās, — taču es pieradīšu.

Ralfa acīs sarunas laikā spulgoja lepnums. Par spīti visai bezdievībai viņam patika doma, ka meita ir mūķene.

Taču pār tikšanos it kā klājās sēras atsvešinātības plīvurs. Meitene neapšaubāmi bija izcietusi dziļas dvēseles mokas. Jaunība un skaistums nespēja apslēpt sejā iegu-

Virdžinija Čerila «Lielpilsētas ugunīs»

Aina no «Lielā diktatora». Frizieris

lušo skumju un atsacīšanās rūgtumu. Viņa pieminēja, cik spilgtās krāsās avīzes aprakstījušas mūsu uzņemšanu Londonā un apvaicājās par Žermēnu Tailferu, Ralfa piekto sievu. Ralfs paziņoja, ka viņi izšķīrušies. — Nu, protams, — meitene jokodama sacīja, pagriezusies pret mani, — vai nu es varu turēties līdzi tētes precību tempam! — Mēs ar Ralfu nokaunējušies pasmējāmies.

Ralfs pajautāja, vai viņa ilgi paliks Heknijā. Meitene domīgi pagrozīja galvu un teica, ka varbūt viņu sūtīšot uz Centrālo Ameriku. — Bet mums jau nekad nav zināms, kurā laikā un uz kuru vietu būs jābrauc.

— Jūs taču varat atrakstīt tēvam, kad nokļūsiet galā, — es iebildu.

— Mēs nedrīkstam ne ar vienu sazināties, — brīdi pavilcinājusies, meitene atteica.

— Pat ne ar vecākiem? — es nerimos.

— Nē, — viņa apliecināja, cenzdamās runāt lietišķi, un uzsmaidīja tēvam. Uz mirkli iestājās klusums.

Kad pienāca šķiršanās brīdis, meitene maigi saņēma Ralfa roku un ilgi neatlaida vaļā, it kā kaut ko nojaustu. Atceļā Ralfs bija nomākts, kaut arī pūlējās izlikties bezrūpīgs. Pēc divām nedēļām viņš savā Ņujorkas dzīvoklī nošāvās, gulēdams gultā un apsedzis galvu ar palagu.

i

Bieži satikos ar H. Dž. Velsu. Londonā viņš dzīvoja Bei-kerstrītā. Kad ierados rakstnieku apciemot, ieraudzīju četras sekretāres slīkstam rokasgrāmatu jūrā un nez ko pārbaudām un izrakstām no enciklopēdijām, tehniskās literatūras, dokumentiem un papīriem. — Tas vajadzīgs manai jaunajai grāmatai — «Naudas anatomija», — viņš paskaidroja. — Vesela fabrika.

— Man rodas iespaids, ka lielāko daļu darba veic viņas, — es pajokoju. Uz augsta plaukta, kas stiepās gar visām bibliotēkas sienām, bija sarindotas cepumu kārbām līdzīgas skārda kastes ar kārtīgi pielīmētām zīmītēm: «Biogrāfiski materiāli», «Personiskas vēstules», «Filozofija», «Zinātniski dati» un tā tālāk.

Pēc pusdienām ieradās draugi, to vidū profesors Laski, kurš joprojām izskatījās ļoti jauns. Herolds prata ārkārtīgi labi runāt. Biju dzirdējis viņu uzstājamies Amerikas advokātu asociācijā Kalifornijā, kur viņš veselu stundu

bez kādām piezīmēm teica spožu runu, ne reizes ne-sastomīdamies. Tovakar Velsa dzīvoklī Herolds stāstīja par pārsteidzošiem jauninājumiem sociālisma filozofijā, apgalvodams, ka ik mazākais ātruma palielinājums novedot pie kolosālām sociālām pārmaiņām. Saruna ritēja ļoti interesanti, bet tad Velsam pienāca laiks iet gulēt un viņš sāka tik nepārprotami mest skatienus te uz viesiem, te uz pulksteni, ka visi steigšus izklīda.

Ar Velsu sastapos bieži un dažādos apstākļos. Francijas dienvidos viņš bija uzcēlis māju savai mīļākajai, ļoti temperamentīgai dāmai, pēc tautības krievietei. Virs kamīna ar gotu burtiem bija rakstīts: «Šo namu cēluši divi mīlētāji.»

— Jā, — viņš sacīja, ievērojis, ka uzraksts izraisa manī interesi. — Esam to uzlikuši un noņēmuši jau nez cik reižu. Tikko sastrīdamies, es pavēlu akmeņkalim to noņemt, bet, kad salīgstam mieru, viņa dod rīkojumu piestiprināt uzrakstu no jauna. Galu galā tas atkārtojās tik bieži, ka akmeņkalis beidzot mūs vairs neklausīja un atstāja plāksni savā vietā.

1931. gadā Velss pēc divu gadu darba bija pabeidzis «Naudas anatomiju» un izskatījās ļoti saguris.

— Un ko jūs tagad darīsiet? — es pajautāju.

— Rakstīšu citu grāmatu. — Un viņš gurdi pasmaidīja.

— Augstās debesis! — es iesaucos. — Vai tad jums negribas atpūsties vai padarīt ko citu?

— Ko citu vēl varētu darīt?

Velsa vienkāršā izcelšanās neietekmēja ne viņa darbu, ne pasaules uzskatu, bet, tāpat kā man, izpaudās pārmērīgi jūtīgā attieksmē pret sevi. Atceros, ka reiz viņš nepareizi aspirēja kādu vārdu un pietvīka par to līdz matu galiem. Kas varēja domāt, ka tik dižens cilvēks sarks tāda nieka dēļ! Kādu dienu viņš stāstīja par savu tēvoci, kas strādājis par galveno dārznieku kāda angļu augstmaņa muižā. Vecais sapņojis par tādu pašu karjeru zēnam. — Ja dievs par mani neapžēlotos, es tagad būtu otrais sulainis! — Velss ironiski piezīmēja.

Viendien Velss man pavaicāja, kā es esot sācis interesēties par sociālismu. Pastāstīju viņam, ka tas notika, kad aizbraucu uz Savienotajām Valstīm un iepazinos ar Aptonu Sinkleru. Braucot uz rakstnieka māju Pasadīnā ieturēt lenču, Sinklers man savā klusajā balsī pavaicāja,

vai es ticot peļņas sistēmai. Es jokodamies atteicu, ka uz to varētu atbildēt vienīgi grāmatvedis. Jautājums likās gluži nevainīgs, taču es jutu, ka tas skar pašu lietas būtību. Kopš šī brīža ieinteresējos par politiku un neskatījos vairs uz to kā uz vēsturi, bet kā uz ekonomisku problēmu.

Velss neticēja, kad es apgalvoju, ka man piemīt īpašas nojautas spējas. Pastāstīju viņam kādu notikumu, ko bija grūti nosaukt par vienkāršu sagadīšanos. Kopā ar tenisistu Anrī Košē un vēl vienu draugu iegājām reiz Biaricā kokteiļu bārā. Pie bāra telpas sienas atradās trīs ruletes ar numuriem no viena līdz desmit. Es pus pa jokam svinīgi pavēstīju, ka jūtu sevī psihisku spēku un tūlīt sagriezīšu ruletes tā, ka pirmā apstāsies pie devītnieka, otrā pie četrinieka un trešā pie septītnieka. Un tā patiesībā arī notika, lai gan iespēja bija viens pret miljonu.

Velss sacīja, ka tā bijusi tīra sagadīšanās. — Bet, ja tādas sagadīšanās atkārtojas, tad ir vērts tās papētīt, — es nerimos un pastāstīju, kas reiz notika ar mani zēna gados. Ejot garām kādai Kembervelroudas pārtikas preču tirgotavai, es ievēroju, ka tai nav attaisīti vaļā aizvirtņi. Tādā stundā tas likās neparasti. Kaut kas man iečukstēja, lai uzrāpjos uz palodzes un ieskatos pa rombveidīgo aizvirtņa caurumu. Telpa likās tumša un tukša, preces izliktas kā vienmēr, tikai Veikala vidū uz grīdas atradās liela kaste. Neparasta pretīguma pārņemts, nolēcu zemē un devos savu ceļu. Drīz pēc tam laikrakstos parādījās ziņas par sensacionālām slepkavībām. Kāds cienījama izskata sešdesmit piecus gadus vecs džentlmenis, vārdā Edgars Edvardss, bija piesavinājies piecus pārtikas veikalus, nosizdams gluži vienkārši ar svaru bumbu iepriekšējos īpašniekus un pēc tam pārņemdams viņu pārdotavas. Kembervelas veikalā kastē bija atradušies trīs pēdējie upuri, misters un misis Dārbiji ar bērnu.

Taču Velsu tas nepārliecināja. Viņš sacīja, ka ikviena cilvēka dzīvē

esot daudz sagadīšanos un ka tas neko nepierādot. Ar to arī strīds izbeidzās, tomēr es būtu varējis pastāstīt vēl trešo piedzīvojumu: zēna gados reiz iegriezos kādā Londonbridžroudas traktierī un palūdzu glāzi ūdens. Man to pasniedza parupja, bet labsirdīga izskata vīrs ar melnām ūsām. Nez kāpēc man pēkšņi ūdens likās pretīgs. Izlikos, ka dzesēju slāpes, bet, tikko cilvēks

pagriezās pret kādu viesi, noliku glāzi uz letes un izzagos ārā. Pēc divām nedēļām pret Džordžu Cepmenu, šī Lon-donbridžroudas traktiera īpašnieku, cēla apsūdzību par to, ka viņš noindējis savas piecas sievas ar strihnīnu. Tanī dienā, kad viņš man pasniedza ūdens glāzi, augšstāvā agonijā mocījās pēdējais upuris. Kā Cepmenu, tā Edvardsu pakāra.

Vēl dažus vārdus par neizdibināmo. Apmēram gadu, pirms biju pabeidzis celt māju Beverlihilā, saņēmu anonīmu vēstuli, kuras rakstītājs apgalvoja, ka esot gaišreģis un sapnī redzējis pakalnā uzbūvētu namu, kura priekšā, sašaurinādamies līdzīgi kuģa priekšgalam, pleties maurs. Ekā bijuši četrdesmit logi un liela mūzikas istaba ar augstiem griestiem. Celtne atrodoties uz svētas zemes, kur pirms diviem tūkstošiem gadu senās indiāņu ciltis upurējušas dieviem cilvēkus. Namā mājojot spoki, un to nekad nedrīkstot atstāt tumšu. Autors norādīja: kamēr es mājā nepalikšot viens un tā būšot apgaismota, tikmēr rēgi mani neapciemošot.

Uzskatīdams, ka vēstuli rakstījis kāds savādnieks, es toreiz nepievērsu tai nekādu uzmanību un noliku pie malas kā kaut ko ērmīgu un uzjautrinošu. Taču divus gadus vēlāk, kravādamies rakstāmgaldā, uzdūros tai atkal un pārlasīju vēlreiz. Dīvainā kārtā mājas un zāliena apraksts pilnīgi saskanēja ar īstenību. Nekad nebiju skaitījis logus, bet, to izdarīdams, sev par izbrīnu konstatēju, ka to bija tieši četrdesmit.

Lai gan neticu spokiem, nolēmu pamēģināt, kas notiks. Trešdiena kalpotājiem bija brīva, un nams palika tukšs, jo es ieturēju maltīti restorānā. Tūlīt pēc pusdienām atgriezos mājās un iegāju garajā, šaurajā ērģeļu zālē, kas ar saviem gotiskajiem griestiem atgādina baznīcas jomu. Aizvilcis aizkarus, nodzēsu visas lampas. Tad taustīdamies aizčāpoju līdz atzveltnes krēslam un dziļā klusumā nosēdēju tur vismaz desmit minūtes. Tumsa rosināja iztēli, un man šķita, ka acu priekšā kustas bezveidīgi tēli. Taču tad aptvēru, ka šo iespaidu rada mēness stars, kas, ielauzdamies pa aizkaru spraugu, atspoguļojas kristāla karafē.

Savilku aizkarus ciešāk, un bezveidīgās formas izgaisa.

Nogaidīju tumsā atkal minūtes piecas. Kad nekas nenotika, sāku skaļi runāt: — Ja te ir gari, lūdzu, ļaujiet man nojaust jūsu klātbūtni. — Pagaidīju vēl brītiņu, bet nekas neizmainījās. — Vai tad nav kāds sazināšanās līdzeklis? — es turpināju. — Varbūt var padot zīmi

klauvējiena veidā vai arī, ja ne tā, tad iedvest man kādu domu, kas pamudinātu kaut ko uzrakstīt; pat auksta vēja pūsma norādītu, ka tuvumā ir netverama būtne.

Nosēdēju vēl piecas minūtes, taču nepūta ne vējš, nedz arī rādījās kāda cita zīme. Klusums it kā darīja mani kurlu, un galvā nebija nevienas domas. Beidzot padevos un ieslēdzu elektrību. Pēc tam iegāju dzīvojamajā istabā. Aizkari bija vaļā, un mēness gaisma apspīdēja klavieres. Apsēdos un pārlaidu pirkstus pār taustiņiem. Beidzot skāru kādu stīgu, kuras tonis mani pēkšņi savaldzināja, un es atkārtoju to vairāk reižu, kamēr tas piepildīja visu telpu. Kāpēc es to darīju? Varbūt tā bija kāda zīme?! Atkal un atkal nospiedu taustiņu. Pēkšņi mani ieskāva baltas gaismas josla; kā dzelts pietrūkos no klavierēm, sirds sitās skaļi kā bangas.

Kad atguvos, mēģināju spriest no skaidra saprāta viedokļa. Klavieres atradās nišā pie loga. Acīm redzot, tas, kas man šķita ektoplazmas lenta, patiesībā bija automobiļa prožektora stars, kurš, mašīnai braucot lejup pa nogāzi, iespīdēja logā. Lai pilnīgi*pārliecinātos, apsēdos pie klavierēm un atkal vairāk reižu piesitu to pašu taustiņu. Dzīvojamās istabas viņā galā sākās tumšs gaitenis, kurā atradās durvis uz ēdamistabu. Iesānis palūkojies turp, redzēju, ka durvis atveras un kaut kas nāk no ēdamistabas pa gaiteni šurp. Uz mūzikas istabas pusi ļepoja grotesks kroplīga izskata pundurēns ar baltiem riņķiem ap acīm kā klaunam. Pirms paspēju pagriezt galvu, tas jau nozuda. Šausmu pārņemts, piecēlos un metos tam pakaļ, tomēr tā arī nenoķēru. Domādams, ka nervu saspīlējumā pat skropstu vēdas varētu radīt pirmītējo ilūziju, apsēdos no jauna pie klavierēm un sāku spēlēt. Tomēr vairāk nekas nenotika, un es nolēmu doties pie miera.

Apģērbu pidžamu un iegāju vannas istabā. Iededzis gaismu, ieraudzīju savu spoku sēžam vannā un veramies manī. Izsprāgu ārā kā lode. Tas bija skunkss! Tas pats mazais zvēriņš, ko biju redzējis, sēdēdams pie klavierēm, — tikai lejā tas man šķita krietni lielāks.

No rīta sulainis ielika pārbiedēto, mazo dzīvnieciņu būrī. Drīz tas kļuva visu mīlulis, taču kādu dienu pazuda, un tā mēs to arī vairs neredzējām.

Pirms aizbraucu no Londonas, Jorkas hercogs ar hercogieni uzlūdza mani uz lenču. Tas notika šaurā ģimenes lokā, klāt bija tikai hercogs, hercogiene, viņas māte, tēvs un mazais brālītis, gadu trīspadsmit vecs zēns. Vēlāk atnāca sers Filips Sesūns, un mums abiem uzdeva aizvest hercogienes brālīti uz ītonu. Viņš bija kluss puisēns, kas neatkāpās ne soli arī tad, kad divi vecāki skolēni ņēmās mūs ar seru Filipu vadāt pa skolu un vēlāk kopā ar dažiem citiem ielūdza uz tēju.

Kad iegājām lētajā konditorejā, kur pārdeva saldumus un par sešiem penijiem tēju, mazais kopā ar simtu citiem ītoniešiem palika

ārpusē. Apsēdāmies četratā pie neliela galdiņa šaurā, pārpildītā telpā augšējā stāvā. Viss ritēja lieliski, kamēr man pavaicāja, vai es gribētu vēl vienu tasi tējas un es neuzmanīgi pateicu: — Jā. — Tas izraisīja finansu krīzi, jo māsu namatēvam pietrūka naudas un viņš bija spiests sasaukt slepenu apspriedi ar dažiem citiem biedriem.

— Baidos, — čukstēja Filips, — ka mūsu dēļ viņiem radies divu peniju deficīts un mēs tur neko nevaram līdzēt.

Zēni tomēr izmanījās pasūtīt vēl vienu kannu tējas, kuru mums vajadzēja steigšus iztukšot, jo atskanēja zvans un atlika tikai minūte laika, ko ieiet pa skolas vārtiem, tāpēc visi drāzās pa galvu pa kaklu. Iekštelpās mūs apsveica direktors, kas parādīja zāli, kurā Šellijs un daudzas citas slavenības bija atstājušas savus parakstus. Beidzot direktors nodeva mūs atkal abu pirmo gidu rokās, un tie mūs ieveda vissvētākajā vietā — istabā, kur bija mitis Šellijs. Mazais Jorkas hercogienes brālītis palika ārpusē.

To redzot, mūsu jaunais pavadonis valdonīgi noprasīja: — Un ko tu te meklē?

— Viņš nāk mums līdzi, — Filips iejaucās, paskaidrodams, ka mēs zēnu esam atveduši no Londonas.

— Nu, labi, — jauneklis nepacietīgi noteica. — Kāto iekšā.

— Tā ir liela piekāpšanās, ka viņam atļauj ieiet, —

r

pačukstēja sers Filips, — ja kāds cits puika mēģinātu ielauzties šai svētnīcā, tāds solis apdraudētu viņa karjeru.

Tikai vēlāk, kad apmeklēju Itonu kopā ar lēdiju Astoru, īsti izpratu tur valdošo spartisko disciplīnu. Bija drausmīgi auksts un pavisam tumšs, kad mēs taustīdamies virzījāmies pa vāji apgaismoto, drūmo gaiteni, kur gar sienām pie katras istabas karājās kāju vanniņas. Beidzot ieraudzījām meklētā vārdu un pieklauvējām.

Durvis atvēra lēdijas Astoras dēls, bāls, mazs zeniņš. Istabā divi viņa biedri sildīja rokas, salīduši ap nelielo kamīnu, kur kvēloja saujiņa ogļu. Aina patiesi šķita nomācoša.

— Gribu palūkoties, vai nevaru uz sestdienu un svētdienu aizvest tevi mājās, — teica lēdija Astora.

Kad bijām brītiņu parunājuši, pie durvīm atskanēja klauvējiens, un mēs vēl nepaspējām uzsaukt: «Iekšā!» — kad durvju rokturis jau pagriezās un ienāca internāta audzinātājs, glīts, smuidrs gaišmatis, gadu četrdesmit vecs. — Labvakar, — viņš strupi pasveicināja lēdiju Astoru un pamāja man ar galvu. Tad, atbalstījis elkoni uz šaurās kamīna malas, audzinātājs ņēmās sūkt pīpi. Lēdija Astora bija neapšaubāmi ieradusies nelaikā, tāpēc steidzās paskaidrot: — Atbraucu apjautāties, vai nevarētu aizvest puiku pa sestdienu un svētdienu mājās.

— Ļoti žēl, bet to jūs tievarat vis, — skanēja dzedra atbilde.

— Ejiet nu, ejiet, — savā raksturīgajā omulībā turpināja lēdija Astora. — Neesiet tak tik nepielūdzams.

— Es neesmu nepielūdzams, es tikai konstatēju faktu.

— Bet viņš izskatās tik bāls.

— Nieki, viņam nekas nekait.

Lēdija Astora piecēlās no zēna gultas, kur bijām sēdējuši, un piegāja audzinātājām klāt. — Esiet nu žēlīgāks! — viņa apburošā laipnībā ņēmās lūgties, viegli piebikstīdama skolotājam, kā bieži mēdza piebikstīt Loiddžordžam vai kādam citam, ko gribēja pārliecināt.

— Lēdija Astora, — sacīja audzinātājs, — jums piemīt nelāgā paraža izsist citus cilvēkus no līdzsvara. Labāk tā nedariet.

Dzirdot šādus vārdus, pat lēdijai Astorai pietrūka padoma, ko teikt un kā rīkoties.

Saruna pievērsās politikai, taču audzinātājs to aprāva,

īsi piezīmēdams: — Anglijas politikas nelaime ir tā, ka tajā pārāk bieži iejaucas sievietes, un ar šo atļaujiet man arī, lēdija Astora, atvadīties. — Viņš nevērīgi pameta mums ar galvu un izgāja ārā.

— Kāds īgns cilvēks! — lēdija Astora izsaucās.

Tomēr zēns ņēmās audzinātāju aizstāvēt. — Ai, nē, māt, viņš ir ļoti labs.

Par spīti naidīgajai attieksmei pret sievietēm man skolotājs ļoti patika — varēja just, ka viņš ir godīgs, atklāts un, lai arī bez humora izjūtas, toties patiess.

Tā kā jau vairākus gadus nebiju redzējis savu brāli Sidneju, nolēmu pamest Angliju un pavadīt kādu laiciņu pie viņa Nicā. Sidnejs allaž tika daudzinājis, ka, sapelnījis divsimt piecdesmit tūkstošu dolāru, vairs nestrādāšot. Varu piebilst, ka viņš sapelnīja krietni vairāk, jo bija ne vien gudrs biznesmens, bet arī lielisks komiķis, kas prata radīt daudzas veiksmīgas filmas: «Zemūdens pilotu», «Čarlija krustmāti» un citas, kuras manāmi pavairoja viņa līdzekļus. Tagad Sidnejs, kā jau teicis, bija aizgājis no darba un kopā ar sievu dzīvoja Nicā.

Izdzirdis, ka es braucu apmeklēt brāli, Frenks Gūlds, kas arī mita turpat, ielūdza mani paviesoties savā 2uan-lepēnā, un es uzaicinājumu pieņēmu.

Pa ceļam uz Nicu apstājos uz divām dienām Parīzē un aizgāju uz Folīberžēru, jo tur uzstājās Alfrēds Džeksons, viens no «Astoņiem Lenkašīras zēniem». Alfrēds man pastāstīja, ka Džeksonu ģimene tikusi uz zaļa zara; tās vadībā strādājot astoņas meiteņu trupas. Tēvs vēl esot dzīvs. Ja es atnākšot uz Folīberžēru mēģinājuma laikā, tad varēšot viņu tur sastapt. Lai gan večukam bija jau pāri astoņdesmitiem, viņš vēl izskatījās tīri žirgts un lokans. Runājām par veciem laikiem, brīžam izsaukdamies: — Kas to būtu domājis!

— Zini, Čarlij, — viņš sacīja, — kad atceros tevi, tad vispirms man nāk prātā, cik tev bija lēnīga un maiga daba.

Nav pareizi parak garu laiku klausīties publikas glaimos; tie ir līdzīgi uzpūtenim; ja to par ilgu atstāj stāvam,

tas sakrīt. Tāpat notika ar manu jūsmīgo uzņemšanu — pēkšņi tā kļuva vēsāka. Pirmā saltā pūsma atlidoja no avīžu lappusēm. Pārmērīgās slavas dziesmas pārsviedās pilnīgi uz pretējo pusi. Laikam tā reportieri cerēja piesaistīt lasītāju ievērību.

Londonas un Parīzes vētrainā sagaidīšana bija prasījusi savu tiesu. Jutos noguris un ilgojos pēc atpūtas. Taču, tikko sāku Žuanlepēnā mazliet atgūt spēkus, kad pienāca uzaicinājums uzstāties Londonas aPalladiumā» kādā virsnieku labdarības sarīkojumā. Es nebraucu, bet nosūtīju čeku par divsimt mārciņām. Izcēlās skandāls: izrādījās, ka es esot apvainojis karali un ignorējis tā pavēli. Jāatzīstas, ka neuzskatīju gan «Palladiuma» direktora vēstuli par karaļa ediktu. Bez tam tik īsā laikā nespēju uzstāšanos sagatavot.

Nākamais uzbrukums notika pēc dažām nedēļām. Kādā jaukā dienā, kad tenisa laukumā gaidīju partneri, pie manis pienāca kāds jauneklis un stādījās priekšā kā mana drauga draugs. Pateikuši viens otiam divas trīs pieklājības frāzes, pārgājām pie domu apmaiņas. Svešinieks bija patīkams puisis, kas izrādīja lielu interesi par maniem uzskatiem. Tā kā man piemīt vājība visai pēkšņi izjust simpātijas pret cilvēkiem, īpaši, ja tie ir labi klausītāji, tad es ņēmos apcerēt daudzus tematus. Runādams par starptautisko politiku, pesimistiski nogaudos, ka stāvoklis Eiropā novedīs pie jauna kara.

— Mani nu tanī kautuvē vairs neievilks, — mans jaunais draugs pavēstīja.

— Es jūs nenosodu, — atteicu, — man nav nekādas cieņas pret tiem, kas dzen mūs nelaimē; es neciešu, ka man norāda, ko nogalināt un par ko mirt, turklāt darot to visu patriotisma vārdā.

Mēs izšķīrāmies ļoti sirsnīgi. Cik atceros, norunājām nākamajā vakarā ēst kopā pusdienas, taču viņš tā arī neatnāca. Pēkšņi uzzināju, ka esmu runājis nevis ar draugu, bet reportieri! Nākamajā dienā avīžu pirmajās lappusēs parādījās virsraksti: «Čarlijs Čaplins nav patriots!» utt.

Būtībā tā ir taisnība, taču tanī laikā man negribējās, lai manus personiskos •-uzskatus izklāsta presē. Patiesībā es neesmu patriots — ne tikai morālu un intelektuālu iemeslu dēļ, bet tāpēc, ka šīs jūtas man svešas. Kā var izturēties iecietīgi pret patriotismu, ja tā vārdā nogalina sešus

miljonus ebreju? Dažs varbūt iebildīs, ka tas notika Vācijā, taču iespējams, ka asinskāres dīgļi slēpjas ikvienā nācijā.

Nespēju klaigāt par nacionālo lepnumu. Ja cilvēks ir saistīts ar ģimenes tradīcijām, mājai un dārzu, dzimtu un draugiem, ja viņam aiz

muguras ir laimīga bērnība, tad šīs jūtas var saprast — taču man tādu saikņu nav. Vienīgais, ko es pieļauju, ir patriotisms, kas sakņojas vietējās paražās — zirgu skriešanās sacīkstēs, medībās, Jorkšīras pudiņā, amerikāņu kapātajā šnicelē un kokakolā; tomēr mūsdienās šīs atsevišķu novadu īpatnības izplatījušās pa visu pasauli. Protams, ja zemē, kur es dzīvotu, iebruktu ienaidnieks, tad laikam es, tāpat kā vairums citu, spētu nest arī pēdējo upuri. Taču karstu dzimtenes mīlestību es nespēju just, jo vajadzētu tikai tautai kļūt nacistiskai, un es to atstātu bez mazākajiem sirdsapziņas pārmetumiem. Un no tā, ko esmu novērojis, spriežu, ka nacisma dīgļi, kas pašreiz gan snauž, jebkurā zemē var ik mirkli pamosties. Tāpēc esmu ar mieru kaut ko upurēt politiskiem mērķiem tikai tad, ja es personiski tiem ticu. Negribu ciest nacionālisma vārdā, tāpat kā neilgojos mirt neviena prezidenta, premjerministra vai diktatora dēļ.

Pēc pāris dienām sers Filips Sesūns aizveda mani pie Konsuelo Vanderbiltas Balzanas uz lenču. Viņas māja atradās skaistā vietā Francijas dienvidos. Viesu vidū uzmanību piesaistīja kāds garš, kārns, tumšmatains vīrs ar īsi apcirptām Ūsiņām. Viņam bija patīkamas, pievilcīgas manieres, un pie galda mēs iegrimām sarunā. Apspriedām Duglasa grāmatu «Ekonomiskā demokrātija», un es sacīju, ka, pēc manām domām, autora ierosinātā kredītu teorija varētu lieliski atrisināt pašreizējo pasaules krīzi. Konsuelo Balzana vēlāk par šo pēcpusdienu rakstīja: «Redzēju, ka čaplins ir interesants sarunu biedrs, un ievēroju viņa spēcīgās slieksmes uz sociālismu.»

Laikam biju pateicis ko tādu, kas īpaši patika garajam džentlmenim, jo viņa seja atplauka un plaksti iepletās tik plati, ka kļuva redzams viss acu baltums. Šķita, viņš piekrīt katram vārdam, bet tad es nonācu pie savas pamattēzes, kas, acīm redzot, nepavisam nesaskanēja ar viņējo, jo pēkšņi viņa seja izstiepās milzum gara. Izrādās, ka biju runājis ar seru Osvaldu Mozliju, nemaz nenojauzdams, ka šis vīrs nākotnē kļūs par Anglijas melnkreklu vadoni. Viņa izvalbītie acu baltumi un platā smaidā atieztā mute

spilgti palikuši man atmiņā kā dīvaina, mazliet baisma maska.

Francijas dienvidos iepazinos arī ar Emīlu Ludvigu, ražīgo Napoleona, Bismarka, Balzaka un citu ievērojamu vīru biogrāfu. Par Napoleonu viņš rakstīja interesanti, tikai pārāk aizrāvās ar psihoanalīzi, no kā cieta stāstījums.

Ludvigs atsūtīja man telegrammu, rakstīdams, ka viņam ārkārtīgi patikušas «Lielpilsētas ugunis» un ka viņš gribētu ar mani iepazīties. Viņš izrādījās pavisam citāds, nekā biju iedomājies. Ar saviem pagarajiem matiem un sievišķīgi pilno lūpu izliekumu rakstnieks atgādināja Oskaru Vaildu, tikai bija izsmalcinātāks. Sastapāmies manā viesnīcā, kur viņš diezgan uzkrītoši un teatrāli apsveica mani, pasniegdams lauru lapu un teikdams: «Kad romietis kļuva dižens,

viņam dāvāja lauru vainagu. Tāpēc es dodu šī koka lapu arī jums.»

Dzirdēdams šādu runu, es apjuku, taču tad nopratu, ka tā Ludvigs cenšas apslēpt mulsumu. Kad rakstnieks atguvās, redzēju, ka viņš ir ļoti gudrs un interesants cilvēks. Vaicāju, ko viņš, rakstot biogrāfiju, uzskata par pašu būtiskāko. Viņš atteica, ka nostāju pret varoni. — Tādā gadījumā biogrāfijā sniegtais vēstījums ir aizspriedumains un nepilnīgs, — es iebildu.

— Sešdesmit piecus procentus tik un tā allaž noklusē, — viņš sacīja, — jo tie skar <®itus cilvēkus.

Pusdienu laikā viņš man jautāja, ko es uzskatot par pašu skaistāko ainu, kuru es jebkad esot redzējis. Ne mirkli neapdomājies, atteicu: Helēnas Vilsas kustības, tenisu spēlējot, jo tām piemīt trauksmaina grācija, lakonisms un tīri sievišķīga pievilcība. Otis skats bija drīz pēc pamiera uzņemts kinokadrs: tajā varēja redzēt Flandrijas zemnieku aram tīrumu, kurā bija krituši tūkstošiem karavīru. Ludvigs savukārt aprakstīja saulrietu Floridas pludmalē, pa kuru laiski ripo vaļēja sporta mašīna, pilna ar peldkostīmos tērptām skaistām meitenēm. Viena no viņām uzmetusies uz pakaļējā spārna un kūļā kāju, ar īkšķi skardama smiltis un, mašīnai slīdot uz priekšu, atstādama tajās nepārtrauktu sliedi.

Tagad varētu minēt arī vēl citu skaistu skatu: Benve-nuto Čellini «Perseju» Piazza della Signoria Florencē. Bija nakts, laukumu apspīdēja spuldzes, un mani aizvilināja uz turieni Mikelandželo «Dāvida» statuja. Taču, tikko

ieraudzīju «Perseju», viss pārējais atkāpās otrā plānā. Mani aizrāva statujas netveramais kustību un formu daiļums. Persejs, kas nosviedis pie kājām nāves agonijas mocīto Medūzas ķermeni, tur augstu gaisā uzvarētās galvu, šķiz-dams pati skumju personifikācija un atsaukdams atmiņā mīklaino Oskara Vailda rindu: «Taču ik cilvēks nogalina to, ko mīl.» Noslēpumainajā, mūžam nebeidzamajā cīņā starp labo un ļauno viņš bija izpildījis savu smago pienākumu.

Saņēmu telegrammu no hercoga Albas ar aicinājumu doties uz Spāniju. Taču nākamajā dienā visās avīzēs parādījās milzu virsraksti: «Revolūcija Spānijā». Tāpēc nebraucu uz dienvidiem, bet uz Vīni — sēro, jūtu pilno Vīni. Visspilgtāk man no tās atmiņā palicis romantisks piedzīvojums ar daiļu meiteni. Tas atgādināja pēdējo nodaļu Viktorijas laika romānā: atvadoties mēs kvēli zvērējām mīlu un maigi skūpstījāmies, zinādami, ka nekad viens otru vairs neredzēsim.

No Vīnes devos uz Venēciju. Bija rudens un pilsēta — tukša. Man tā patīk labāk, kad ir pilna ar tūristiem, kas piešķir ielām un laukumiem siltumu un dzīvīgumu, bez kura Venēcija viegli varētu kļūt līdzīga kapsētai. Patiesību sakot, ceļinieki man tīk labāk, brīvdienās cilvēki ir daudz jaukāki nekā tad, kad steidzas caur virpuļdurvīm uz saviem kantoriem.

Lai gan Venēcija bija skaista, tā apdvesa ar skumjām un es te paliku tikai divas naktis: nebija nekā cita ko darīt kā atskaņot plates un to pašu arī slepus, jo Musolini bija aizliedzis svētdienās ne vien dejot, bet arī klausīties gramofonu.

Labprāt būtu atgriezies Vīnē, lai turpinātu savu mīlas dēku, bet Parīzē man bija nolikta tikšanās, ko nevēlējos palaist garām, proti, lenčs ar Aristīdu Briānu, Eiropas Savienoto Valstu idejas iedvesmotāju un veicinātāju. Tomēr sastapšanās reizē rnsjē Briāns likās savārdzis, sarūgtināts un vīlies. Lenčs bija sarīkots L'Intransigeant izdevēja msjē Balbī namā un noritēja ļoti interesanti, kaut gan es nepratu franču valodu. Grāfiene de Noaila, gudra sieviete, kas izskatā atgādināja putnu, runāja angliski un bija ļoti asprātīga un valdzinoša galda biedre. Apsveicinādamies

ar viņu, msjē Briāns sacīja: — Tik maz jūs tagad redzu; jūs parādāties tikpat reti kā noraidīta mīļākā.

Pēc lenča mani aizveda uz Elizejas pili un pasniedza Goda leģiona kavaliera ordeni.

Lai gan grūti atturēties no kārdinājuma, tomēr neaprakstīšu vētraino sajūsmu, ar kuru mani saņēma milzīgie ļaužu pūļi, kad otrreiz ierados Berlīnē.

Atceros, kā Mērija ar Duglasu reiz rādīja sava ārzemju ceļojuma laikā uzņemto filmu. Sagatavojos baudīt interesantu aprakstu. Pirmajos kadros bija redzama Mērijas un Duglasa ierašanās Londonā, milzīgie sajūsmināto ļaužu pūļi stacijā, tikpat milzīgie sajūsmināto ļaužu pūļi pie viesnīcas un vēl milzīgāki ļaužu pūļi, maniem draugiem iebraucot Parīzē. Brīdi nolūkojies Londonas, Parīzes, Maskavas, Vīnes un Budapeštas viesnīcu un staciju fasādēs, es nevainīgi iejautājos: — Un kad ta mēs varēsim pamest aci uz pašām pilsētām un valstīm? — Duglass ar Mēriju smējās. Atzīstos, ka arī es neesmu cietis no pārmērīgas kautrības, aprakstīdams sagaidītāju barus.

Berlīnē biju demokrātiskās valdības viesis, un Jorkas grāfiene, ļoti skaista, jauna vāciete, tika piekomandēta man par «atašeju». Ritēja 1931. gads, nacisti nupat kā bija kļuvuši par reālu spēku rfeihstāgā, un es nemaz nenojautu, ka puse laikrakstu uzstājas pret mani un apgalvo, ka vācieši, rīkodami nez kādam ārzemniekam par godu tādas trakas sajūsmas demonstrācijas, liekot sevi apsmieklā. Tā, protams, rakstīja nacistu avīzes, tomēr es par to nezināju ne tik, cik melns aiz naga, un brīnišķīgi pavadīju laiku.

Kāds ķeizara brālēns laipni izvadāja mani pa Potsdamu un Sansusī. Man visas pilis šķiet bezgaumīga un garlaicīga tukšas lielības izpausme. Kad domāju par Versaļu, Kremli, Potsdamu, Bakingemas pili un pārējiem «mauzolejiem», tad par spīti vēsturiskajai interesei, ko tie izraisa, man allaž liekas, ka tos būvējuši uzpūtīgi patmīļi. Ķeizara brālēns apgalvoja, ka Sansusī celta labākā gaumē un izskatoties

cilvēciskāka, taču manās acīs tā tik un tā atgādināja dāmu pūderkārbiņu un nekādu apbrīnu neizraisīja.

Baismu un nomācošu iespaidu atstāja Berlīnes policijas muzejs, kur varēja redzēt slepkavību upuru, pašnāvnieku,

deģenerātu un dažādu cilvēku cilts izdzimteņu fotogrāfijas. Biju laimīgs, kad izkļuvu ārā un varēju atkal ieelpot svaigu gaisu.

Doktors fon Fulmillers, «Brīnuma» autors, sarīkoja savā namā man par godu pieņemšanu, kur es sastapu vācu mākslas un teātra pārstāvjus. Otru vakaru pavadīju pie Einšteiniem viņu mazajā dzīvoklītī. Tiku uzaicināts ēst pusdienas pie ģenerāļa fon Hindenburga, taču viņš pēdējā mirklī sasirga, un es aizbraucu atpakaļ uz Francijas dienvidiem.

Jau iepriekš teicu, ka pieminēšu mīlas dēkas, bet neuzsvēršu sīkumus, jo nekā jauna šai jautājumā atklāt nevaru. Tomēr dzīvības turpināšana ir dabas pamatlikums, un ikviens vīrietis, vienalga, jauns vai vecs, sastapdams sievieti, apsver, vai varētu kļūt viņai tuvs. Tā vienmēr bijis arī ar mani.

Kad strādāju, sievietes mani nekad neinteresēja; ievainojams es kļuvu tikai divu filmu starplaikā, kad nebija ko darīt. Kā saka H. Dž. Velss: «Dienā pienāk mirklis, kad cilvēkam pēc nodomāto lappušu uzrakstīšanas rīta cēlienā un korespondences atbildēšanas pēcpusdienā nav vairs ko darīt. Tad viņam kļūst garlaicīgi, un šai brīdī savas tiesības pieprasa mīla.»

Tā nu gadījās, ka, nīkdams Zilajā krastā dīkdienībā, es piedzīvoju laimi iepazīties ar ļoti pievilcīgu meiteni, kurai piemita visas tās īpašības, kas spēj ap otru cilvēku izkliedēt pelēkās vienmuļības miglu. Līdzīgi man viņa bija brīva kā putns gaisā, un mēs nemēģinājām iztēloties viens otra acīs labāki, nekā bijām. Viņa atzinās, ka nupat atguvusies no nelaimīga mīlestības sakara ar kādu jaunu ēģiptieti. Mūsu attiecības gan netika iztirzātas, taču bija skaidri saprotamas; meitene zināja, ka es galu galā atgriezīšos Amerikā. Devu viņai nedēļas «kabatas naudu», un mēs kopā apmeklējām kazino, restorānus un galā izrādes, ēdām pusdienas, dejojām tango un nodevāmies parastajam flirtam. Tomēr, pastāvīgi atrazdamies meitenes tuvumā, sapinos viņas burvības tīklos, un notika neizbēgamais: es iemīlējos un, prātodams par atgriešanos Amerikā, nebiju vairs pārliecināts, vai neņemšu savu draudzeni līdzi. Jau pati doma, ka būs viņa jāatstāj, izraisīja līdzjūtību: mei-

tene bija līksma, valdzinoša un atsaucīga. Taču drīz vien daži nejauši notikumi modināja manī neuzticību.

Kādu pēcpusdienu, kad bijām iegājuši kazino padzert tēju un padejot, viņa pēkšņi sažņaudza manu roku, jo bija ieraudzījusi savu ēģiptieti S., par kuru agrāk daudz tika stāstījusi. Jutos kā nātru sadzelts, un pēc īsa brīža mēs aizgājām. Kad pienācām jau pie

viesnīcas, viņa piepeši apķērās, ka atstājusi kazino cimdus, un sacīja, lai es ejot vien, viņa aizskriešot tos paņemt. Iegansts neapšaubāmi bija baltiem diegiem šūts. Es nepretojos un, neteicis ne vārda, devos uz viesnīcu. Kad pagāja divas stundas un mana draudzene vēl arvien neatgriezās, secināju, ka runa nav par cimdu pāri vien. Tovakar biju uzaicinājis dažus draugus pusdienās. Tuvojās noliktais laiks, bet meitenes joprojām nebija. Kad grasījos jau aiziet, viņa negaidīti ieradās, bāla un izspūrusi.

— Uz pusdienām tu tik un tā esi par vēlu, — es sacīju, — tāpēc labāk griezies atpakaļ uz savu jauko, silto gultu.

Viņa liedzās, aizstāvējās, lūdzās, taču savu ilgo prombūtni kaut cik pārliecinoši izskaidrot nespēja. Nešaubījos, ka viņa pavadījusi šo laiku ar ēģiptieti. Pateicis visu, kas bija uz sirds, aizgāju viens.

Kurš nav kādreiz sēdējis trokšņainā naktslokālā un, klausoties saksofonu elsās, balsu čalās un trauku šķindoņā, pēkšņi jutis nomācēšu vientulību? Tu nīksti citiem blakus, tēlo namatēvu, bet sirds tev žņaudzas sāpēs. Kad atgriezos viesnīcā, meitenes nebija. Sabijos. Vai mana draudzene jau aizgājusi? Tik ātri! Iegāju viņas guļamistabā un sev par lielu atvieglojumu pārliecinājos, ka viņas drēbes un citas lietas joprojām atrodas te. Pēc desmit minūtēm viņa ieradās, jautri un mundri pavēstīdama, ka bijusi kino. Es vēsi paziņoju, ka nākamajā dienā aizbraucu uz Parīzi, tāpēc gribu visu nokārtot, jo mūsu sakaram pienācis gals. Meitene paklausīgi piekrita, taču joprojām noliedza, ka bijusi kopā ar ēģiptieti.

— Pūlēdamās mani maldināt, tu noslāpē pēdējo draudzības liesmu, kas vēl kvēlo. — Ņemdams palīgā melus, es teicu, ka esmu viņai sekojis un redzējis, kā viņa aiziet no kazino un dodas savam ēģiptietim līdzi uz viesnīcu. Man par izbrīnu meitene pēkšņi padevās un atzinās, ka tas esot patiesība, bet ņēmās zvērēt un solīties, ka ar ēģiptieti nemūžam vairs nesatikšoties.

Nākamajā rītā, kad sāku saiņot lietas un gatavoties aizbraukšanai, izdzirdu viņu klusi rāudam. Ceļojumu bija paredzēts veikt kāda drauga mašīnā, un drīz tas arī ieradās pavēstīt, ka viss gatavs un viņš gaidīšot lejā. Kozdama pirkstā, meitene izplūda rūgtās asarās. — Lūdzu, neatstāj mani, lūdzu, ne — lūdzu, ne, — viņa elsoja.

— Ko tu gribi, lai es daru? — es salti noprasīju.

— Ļauj man braukt ar tevi kopā tikai līdz Parīzei; pēc tam es apsolu, ka nekad vairs neuzbāzīšos, — viņa šņukstēja, izskatīdamās šai mirklī tik nožēlojama, ka mana sirds atmaiga. Brīdināju, ka tas būs skumjš un bezjēdzīgs ceļojums, jo, nokļuvuši Parīzē, mēs tūlīt šķirsimies. Viņa visam piekrita. Drīz vien trijatā drauga mašīnā atstājām Zilo krastu.

Brauciena sākums patiesi bija drūms, meitene sēdēja klusa un pazemīga, es turpretī izturējos vēsi un pieklājīgi. Taču ilgi šādu

atstatumu bija grūti ievērot, jo ceļā gan šis, gan tas piesaistīja mūsu abu uzmanību. Kā viens, tā otrs sākām pa brīdim izmest piezīmes. Tomēr agrākā tuvība tā arī neatjaunojās.

Aizvedām meiteni tieši līdz viņas viesnīcai un atvadījāmies. Viņa izlikās, ka saka ardievas uz mūžu, tomēr ik vientiesis būtu sapratis, ka nabaga mazā grēciniece patiesībā tā nedomā. Pateikusies par visu, ko biju viņas labā darījis, meitene paspieda man roku un, skumji atsveicinājusies, pazuda aiz durvīm.

Nākamajā dienā mana draudzene piezvanīja un pavaicāja, vai es neaizvedīšot viņu iebaudīt lenču. Teicu, ka ne. Bet, kad abi ar draugu izgājām no viesnīcas, viņa, tērpusies ādās un elegantā kostīmā, gaidīja mūs durvju priekšā. Iebaudījām visi trīs maltīti un tad apmeklējām Malmezonu, kur pēc šķiršanās no Napoleona bija dzīvojusi un nomirusi Žozefīne. Malmezona bija skaista celtne, kur Žozefīne tika lējusi daudz asaru. Nemīlīgā rudens diena tieši atbilda mūsu bezcerīgajam noskaņojumam. Pēkšņi apķēros, ka mana draudzene kaut kur pazudusi. Atradu viņu, asarām noplūdušu, sēžam dārzā uz akmens sola — laikam namā valdošā atmosfēra bija uzvēsmojusi viņai skumjas. Ja vien es pieļautu, mana sirds būtu atsilusi, taču nespēju aizmirst ēģiptieti. Tā Parīzē izšķīrāmies, un es aizbraucu uz Londonu.

Atgriezies Anglijā, vairākas reizes sastapos ar Velsas princi. Iepazinies ar viņu tiku Biaricā, un par to varēju pateikties savai draudzenei lēdijai Fērnesai. Kopā ar tenisistu Košē un diviem citiem sēdējām populārā restorānā, kad tur ienāca princis un lēdija Fērnesa, kas atsūtīja mums zīmīti, aicinot vēlāk piebiedroties viņiem krievu klubā.

Domāju, ka tā būs pavirša sastapšanās. Kad bijām iepazīstināti, viņa karaliskā augstība pasūtīja dzērienus, tad piecēlās un aizgāja ar lēdiju Fērnesu dejot. Atgriezies pie galda, princis atslīga man blakus un sāka izprašņāt: — Jūs taču esat amerikānis, vai ne?

— Nē, esmu anglis.

Princis likās pārsteigts. — Kopš kura laika jūs dzīvojat Savienotajās Valstīs?

— Kopš 1910. gada.

— A, — viņš domīgi pašūpoja galvu. — Tātad aizbraucāt laikam pirms kara?

— Tā iznāk.

Princis iesmējās.

Tovakar sarunā ieminējos, ka Šaļapins man par godu rīko viesības. Princis pavisam zēniski piezīmēja, ka viņam arī gribētos tur aiziet. — Esmu pārliecināts, jūsu augstība, ka Šaļapinu tas pagodinās un iepriecinās, — es sacīju un lūdzu atļauju visu nokārtot.

Tovakar princis iemantoja manu cieņu, sēdēdams blakus gandrīz deviņdesmit gadus vecajai Šaļapina mātei, kamēr tā devās pie miera.

Tad viņš piebiedrojās pārējiem un ieslēdzās vispārējā jautrībā.

Tagad Velsas princis uzturējās Londonā un ielūdzamam uz savu ārpilsētas rezidenci Fortbelvederu. Vecā pils bija atjaunota un iekārtota diezgan ikdienišķā gaumē, taču ēdieni garšoja lieliski, un princis prata būt ārkārtīgi jauks namatēvs. Viņš izrādīja man telpas. Viņa paša guļamistaba izskatījās vienkārša un pat naiva ar savām modernā rakstā austa sarkana zīda apsistajām sienām un karalisko emblēmu gultas galvgalā. Turpretī otra, sārtos un baltos toņos iekārtota telpa izsita mani galīgi no sliedēm. Tajā slējās četru kolonu balstīta gulta, un katras kolonas galā šūpojās trīs sārtas spalvas. Tad aptvēru, ka spalvas droši vien redzamas arī prinča ģerbonī.

Tovakar kāds ierosināja paspēlēt rotaļu, kas bija iecienīta Amerikā un ko sauca par «Vaļsirdīgu novērtējumu».

Katram viesim iedeva karti, kurā bija atzīmētas desmit īpašības: šarms, saprāts, spilgts raksturs, seksapīls, skaistums, atklātība, humora izjūta, piemērošanās spēja un tā tālāk. Viens no rotaļniekiem, pēc desmit punktu sistēmas vaļsirdīgi atzīmējis kartītē pats savu īpašību novērtējumu, iziet ārā. Piemēram, es sev par humora izjūtu ieliku septiņnieku, par ārējo izskatu — sešnieku, par piemērošanās spēju — astoņnieku, par atklātību — četrinieku. Kad «upuris» atstāja istabu, katrs viesis slepus ielika savās kartēs viņam atzīmes. Atgriezies atpakaļ, viņš nolasīja paša ierakstītās atzīmes, bet kāds no pārējiem iepazīstināja viņu ar citu kartīšu saturu, lai redzētu, vai novērtējumi saskan.

Kad pienāca prinča kārta, viņš seksapīla ailē ierakstīja trijnieku, kamēr viesi vienojās par četrinieku (es viņam devu «pieci», bet dažās kartēs bija ielikts divnieks). Skaistuma ailē princis atzīmēja sešnieku, viesu vidējā atzīme bija «astoņi»; es ieliku «septiņi». Savu šarmu viņš novērtēja ar pieci, kamēr viesi, to vidū arī es, paaugstināja šo skaitli līdz astoņniekam. Atklātībā princis ielika sev augstāko atzīmi «desmit», turpretī viesi deva viņam tikai trīs ar krustu; es šo īpašību novērtēju ar četrinieku. Princis bija sašutis. — Atklātība ir visraksturīgākā īpašība, kāda-man piemīt, — viņš sacīja.

Bērnībā reiz pāris mēnešu tiku pavadījis Mančestrā. Tagad, kad nebija nekā sevišķa, ko darīt, nolēmu aizbraukt palūkoties uz šo pilsētu. Par spīti bargajam izskatam Mančestrai manās acīs piemita romantiska pievilcība, it kā cauri miglai un lietum es nojaustu tur mirdzam netveramu gaismas kvēli. Varbūt tās bija atmiņas par Lenkašīras pavarda uguni — bet varbūt arī liesmas, kas dega tautas dvēselē. Tāpēc noīrēju limuzīnu un devos uz ziemeļiem.

Pa ceļam uz Mančestru apstājos Stretfordā pie Eivonas, ko nekad vēl nebiju apmeklējis. Ierados sestdien vēlu vakarā un paēdis izgāju pastaigāties, cerēdams atrast Šekspīra māju. Bija tumšs kā peklē, taču es instinktīvi iegriezos pareizajā ielā, apstājos kādas mājas priekšā un,

uzrāvis sērkociņu, ieraudzīju plāksnīti: «Šekspīra dzimtais nams». Neapšaubāmi mani bija atvedis šurp radniecīgs gars — iespējams, pats dziesminieks!

No rīta uz viesnīcu atnāca sers Arčibolds Flauers, Stret-fordas mērs, un aizveda mani uz Šekspīra namu. Tomēr es nekādi nespēju saistīt māju ar dziesminieka tēlu — man šķiet neticami, ka tāds dižgars varētu būt mitis vai radis sākumu šādos apstākļos. Ir viegli iztēloties, kā vienkārša zemnieka dēls aizbrauc uz Londonu un kļūst par lielisku aktieri un teātra īpašnieku; taču es neparko nespēju aptvert, kā viņš var tapt par lielu dzejnieku un dramaturgu un tik dziļi iepazīt citu valstu galmus, kardinālus un karaļus. Jautājums, kas īsti rakstījis Šekspīra darbus — Beikons, Sauthemptons vai Ričmonds, mani neuztrauc, taču es lāgā nevaru iedomāties, ka tas varētu būt bijis zēns no Stretfordas. Rakstītājam, lai kas arī tas būtu bijis, piemīt nenoliedzami aristokrātiska noslieksme. Pat pilnīgā nevērība pret gramatiku norāda uz augstmanīga talanta apveltītu prātu. Apskatījis māju un noklausījies fragmentārus vietējo iedzīvotāju nostāstus par Šekspīra bērnību, vidējām mācību sekmēm, malu medniecību un tipiski lau-cinieciskajiem uzskatiem, es nespēju ticēt, ka viņš būtu varējis piedzīvot gluži vai neaptveramu garīgu pārvērtību un tādējādi kļūt par lielāko no visiem dzejniekiem. Zemu izcelšanos zem pūra nenoslēpsi, tā pazib pat dižāko ģēniju darbos — turpretī Šekspīrā no tās nav ne mazāko pēdu.

No Stretfordas devos īlz Mančestru un ierados tur ap trijiem pēcpusdienā. Bija svētdiena, un Mančestra likās kā izmirusi; ielās neredzēja gandrīz nevienu dzīvu dvēseli. Tāpēc jutos laimīgs, kad sēdēju atkal mašīnā un traucos uz Blekbērnu.

Zēna gados, piedaloties «Šerloka Holmsa» viesizrādēs, Blekbērna man bija šķitusi viena no jaukākajām pilsētām. Apmesties mēdzu nelielā viesnīcā, kur par četrpadsmit šiliņiem nedēļā varēju dzīvot pilnā pansijā. Brīvajā laikā izklaidējos pie mazā biljarda galda.

Blekbērnā nokļuvām pulksten piecos galīgā tumsā, tomēr es atradu savu viesnīcu un, neviena nepazīts, iedzēru bārā malku vīna. īpašnieki bija mainījušies, turpretī mans vecais draugs — biljarda galds joprojām atradās tepat.

Vēlāk taustīdamies aizkūlos līdz trīs akrus lielajam tirgus laukumam, ko trīs četru lukturu gaisma tā arī nespēja izraut no tumsas skavām. Cilvēki stāvēja pulciņos un klausījās politiskos oratorus. Tanī laikā Anglijas ekonomikā valdīja vislielākā depresija. Staigāju no vienas grupas pie otras, klausīdamies dažādajās runās, kurās atskanēja ari asi un rūgtuma pilni vārdi. Viens stāstīja par sociālismu, otrs par komunismu, trešais par Duglasa plānu, kas diemžēl bija pārāk sarežģīts, lai vidusmēra strādnieks to varētu saprast. Klausīdamies, ko pēc sapulces spriež ļaudis, sašķēlušies mazākos bariņos, pārsteigts

izdzirdu, kā savus uzskatus izklāsta kāds vecs konservatīvais, kas likās izniris gandrīz vai no Viktorijas laikiem. — Nelaime ir tā, — viņš sacīja, — ka Anglija pārāk ilgi bez apdoma barojusies no saviem taukiem. Bezdarbnieku pabalsti dzen valsti postā! — Tumsā nespēju atturēties, nepacēlis savu vārgo balsi, un iečiepstējos: — Bez šī pabalsta nebūtu ari pašas Anglijas. — Šur tur, man piekrītot, atskanēja saucieni: — Pareizi, pareizi!

Politiskās perspektīvas likās bezcerīgas. Anglijā bija gandrīz četri miljoni bezdarbnieku, kuru skaits joprojām auga — un tik un tā leiboristu partija piedāvāja gandrīz to pašu, ko konservatīvie.

No Blekbērnas devos uz Vulidžu un noklausījos misteru Kaningemu Rīdu, kas runāja liberāļu kandidāta vārdā. Lai gan runa bija pilna ar politisku sofistiku, Rīds nekā nesolīja un neatstāja uz vēlētājiem gandrīz nekādu iespaidu. Kāda jauna strādnieku meitene, kas sēdēja man blakus, iesaucās: — Beidziet bārstīt savas pārgudrības un pasakiet, ko darīsiet ar četriem miljoniem bezdarbnieku: tad mēs zināsim, vai balsot par jūsu partiju vai ne!

Es nodomāju: ja meitenes vārdi pauž masu politisko noskaņojumu, tad leiboristiem ir zināmas cerības vēlēšanās uzvarēt — šis uzskats tomēr izrādījās maldīgs. Pēc Snoudena radiorunas konservatīvo izredzes sāka krasi pieaugt, un Snoudens dabūja pēra titulu. Tā nu es atstāju Angliju, kad konservatīvo valdība grasījās saņemt grožus savās rokās, un ierados Amerikā, kad tās dienas jau bija skaitītas.

* * *

Atvaļinājums labākajā gadījumā ir tukša laika nosišana. Biju pārāk ilgi novazājies pa Eiropas kūrortiem — un ne bez iemesla. Dzīvoju bez kāda mērķa un jutos kā no laivas izsviests. Kopš skaņas ieviešanas kinorūpniecībā nespēju izšķirties, ko darīt turpmāk. Lai gan «Lielpilsētas ugunis» guva milzu panākumus un ļāva man nopelnīt vairāk naudas nekā jebkura tālaika skaņu filma, tomēr nojautu, ka, uzņemdams vēl vienu mēmo filmu, es kļūtu par baltu zvirbuli. Bez tam mani vajāja paniskas bailes, ka mani var sākt uzskatīt par vecmodīgu. Kaut arī labai mēmai filmai piemita lielāka mākslas vērtība, tomēr biju spiests atzīt, ka skaņa piešķir tēliem vairāk ticamības.

Reizēm apsvēru iespēju ekranizēt skaņu filmu, taču jau pati doma šķebināja man dūšu, jo es sapratu, ka šai jomā nekad nespēšu sasniegt tādu pilnību kā mēmajās filmās. Tas nozīmētu, ka pavisam jāatsakās no klaidoņa tēla. Daži ierosināja, lai klaidonis runā. Tas bija neiespējami, jo pirmais vārds, ko viņš izteiktu, padarītu viņu par citu cilvēku. Turklāt forma, pēc kuras es viņu savā laikā atlēju, bija tikpat mēma kā skrandas, kas viņu tērpa.

Tieši šīs skumjās domas mudināja mani paildzināt brīvdienas,

kamēr sirdsapziņa gremza, skubinādama: «Brauc atpakaļ uz Holivudu un ķeries pie darba!»

Pabraukājis pa ziemeļiem, atgriezos Londonas «Karl-tonā», taisīdamies jau doties caur Ņujorku atpakaļ uz Kaliforniju, kad Duglasa Fērbenksa telegramma no San-moricas pilnīgi izmainīja manus plānus. Tajā bija rakstīts; «Steidzies uz Sanmoricu. Uz tavu atbraukšanas dienu pasūtīšu svaigu sniegu. Gaicļu. Mīļi sveicieni. Duglass.»

Tikko biju šo ziņu izlasījis, pie durvīm atskanēja bikls klauvējiens. — Iekšā! — sacīju, domādams, ka tas būs kalpotājs. Taču pavērtajā spraugā parādījās manas Zilā krasta draudzenes galva. Tas mani pārsteidza un kaitināja,— bet vai nu tur kas bija līdzams!—Nāc iekšā, — vēsi uzaicināju.

Vispirms devāmies pie Heroda un iegādājāmies slēpošanas piederumus, tad aizgājām uz kādu zeltkaļa veikalu Bondstrītā, kur nopirkām rokassprādzi, kas meitenei ļoti patika. Pēc pāris dienām ieradāmies Sanmoricā. Atkalredzēšanās ar Duglasu izklīdināja tumšos mākoņus. Lai gan viņa turpmākā karjera bija tikpat neskaidra kā manējā, neviens no mums par to nerunāja. Duglass dzīvoja viens: acīm redzot, viņi ar Mēriju bija izšķīrušies. Tomēr sastapšanās Šveices kalnos izkliedēja mūsu skumjas. Gājām kopā slēpot vai, pareizāk sakot, mācījāmies to darīt.

Viesnīcā mita arī vācu ekskroņprincis, ķeizara dēls, taču iepazinušies mēs netikām, lai gan, braukdams ar viņu kopā liftā, es blēdīgi smīnēju, atceroties komēdiju «Plecā ņemt!», kur kroņprincis bija krietni kariķēts.

Ieradies Sanmoricā, uzaicināju atbraukt šurp arī savu brāli Sidneju. Tā kā nevajadzēja īpaši steigties atpakaļ uz Beverlihilu, nolēmu pa ceļam uz Kaliforniju apciemot austrumzemes, un Sidnejs bija ar mieru mani līdz Japānai pavadīt.

Vilciens aizvizināja mūs uz Neapoli, kur atvadījos no savas draudzenes. Laikam nolēmusi samierināties ar likteni, viņa šoreiz ne tikvien bija jautra un neraudāja, bet varbūt pat juta zināmu atvieglojumu, jo pēc Šveices ceļojuma mūsu savstarpējais pievilkšanās spēks bija mazinājies, un mēs abi to sapratām. Šķīrāmies tāpēc kā labi draugi. Kuģim slīdot projām, viņa ņēmās promenēt gar krastu, atdarinādama mana klaidoņa gaitu. Vairāk es viņu arī neredzēju.

DIVDESMIT TRESA NODAĻA

Par austrumzemēm sarakstītas neskaitāmas ceļojumu grāmatas, tāpēc es velti nepārbaudīšu lasītāja pacietību. Taču rakstīt par Japānu man ir tiesības, jo tur es iepinos visai neparastos notikumos. Biju izlasījis Lefkadio Hērna darbu par Japānu, un tas, ko viņš rakstīja par šīs tautas kultūru un teātri, modināja manī vēlēšanos skatīt to pašam.

Pametuši aiz muguras saltos janvāra vējus, mēs uz sava japāņu kuģa ieslīdējām Suecas kanāla saulē. Aleksan-drijā uzņēmām jaunus pasažierus — arābus un indiešus. Reizē ar viņiem tvaikonī uzkāpa gluži cita pasaule. Saulrietā arābi mēdza uznest uz klāja savas sedziņas, pagriezties pret Meku un skandēt lūgsnas.

Nākamajā rītā atradāmies jau Sarkanajā jūrā, tāpēc nometām «ziemeļnieku ādas» un ietērpāmies baltās, īsās biksēs un plānos zīda kreklos. Aleksandrijā bijām sapir-kušies tropu augļus un kokosriekstus. Tā nu brokastīs ēdām mango un pusdienās dzērām ledusskapjos atvēsinātu kokosriekstu pienu. Kādu vakaru visi pārvērtāmies par japāņiem un iebaudījām pusdienas, sēdēdami uz klāja grīdas. Kāds kuģa virsnieks mani pamācīja, ka rīss kļūstot garšīgāks, ja tam pārlejot pāri mazliet tējas. Tvaikonim tuvojoties nākamajai dienvidu ostai, mūsu līksmais satraukums pieauga. Japāņu kapteinis mierīgi pavēstīja, ka otrā rītā mēs pietauvošoties Kolombo. Tomēr, lai gan Cei-lonai arī piemita savs eksotisks valdzinājums, par visu vairāk alkām nokļūt Bāli un Japānā.

Nākamā osta mūsu ceļā bija Singapūra, kur mūs it kā apņēma apgleznota Ķīnas porcelāna šķīvja atmosfēra: banjana koki slējās pret debesīm, saknes mērcēdami okeānā. Spilgtāko iespaidu Singapūrā uz mani atstāja ķīniešu aktieri, kas sniedza izrādi «Jaunās pasaules izpriecu parkā». Tie bija ārkārtīgi apdāvināti jaunieši ar plašu izglītību, jo uzvesta tika galvenokārt diženo ķīniešu dzejnieku klasika. Aktieri uzstājās pagodā, tēlodami parastajā manierē. Luga, ko redzēju, ilga trīs vakarus. Galvenā aktrise, piecpadsmit gadu veca meitene, tēloja princi un dziedāja augstā, griezīgā balsī. Savu kulminācijas punktu izrāde sasniedza trešajā vakarā. Dažreiz labāk ir nepmst valodu, jo nekas nebūtu iedarbojies uz mani spēcīgāk kā pēdējā cēliena ironiskā mūzika, kur stīgu instrumentu elsas jaucās ar pērkondimdošajiem gonga sitieniem, un trimdā izraidītā jaunā prinča spalgā, skaļā balss, kas beigu ainā vientulībā izraudāja pazudušas dvēseles mokas.

Sidnejs bija ierosinājis apmeklēt Bāli salu, spilgti notēlodams civilizācijas neskarto dabu un daiļās sievietes ar neapsegtajām krūtīm. Taˆ modināja manī interesi. Pirmoreiz Bāli ieraudzījām agrā rītā — balti, pūkaini mākoņi apņēma zaļus kalnus, un to galotnes atgādināja

peldošas salas. Tolaik tur nebija ne ostas, ne aerodroma; līdz vecajiem piestātnes steķiem vajadzēja irties laivā.

Devāmies cauri ciematiem ar skaistām mūra sētām un impozantiem vārtiem. Tajos dzīvoja pa desmit divdesmit ģimeņu. Jo tālāk braucām, jo brīnišķīgāka kļuva dabas ainava; sidrabaini vizošas, spoguļgludas zaļu risa lauku terases veda lejup uz līkumotu upi. Pēkšņi Sidnejs man piebikstīja. Pa ceļa malu, nesdamas uz galvām augļu grozus, stalti soļoja jaunas sievietes ar kailām krūtīm, tikai ap gurniem aptinušas batiku. Kopš šī brīža nācās pastāvīgi vienam otru bikstīt. Dažas no gājējām bija tīri glītas. Mūsu gids, amerikāņu turks, kas sēdēja priekšā blakus šoferim, izturējās ārkārtīgi netaktiski, vienā laidā griezdamies atpakaļ un ar izvirtušu smaidiņu vērodams, kā mēs reaģēsim, — it kā pats būtu sarīkojis šo parādi īpaši mums.

Nesen uzceltajā Denpazaras viesnīcā visas dzīvojamās istabas patiesībā bija ar šķērssienām pārdalītas vaļējas verandas. To aizmugurē atradās tīras un ērtas telpas gulēšanai.

Bāli jau divus mēnešus dzīvoja amerikāņu akvarelists Hiršfelds ar sievu, kuri uzaicināja mūs pie sevis. Viņu mājā agrāk bija mitinājies meksikāņu mākslinieks Migels Kovarubiass. Namu viņi par piecpadsmit dolāriem nedēļā īrēja no kāda balinēziešu augstmaņa un dzīvoja tur kā lauku muižnieki. Pēc pusdienām devāmies visi kopā pastaigāties. Nakts bija tumša un tveicīga. Nejuta ne mazāko vēja pūsmu. Pēkšņi iemirgojās vesela jūra jāņtārpiņu, kuru zilganās gaismas viļņi akru pēc akra pārplūdināja visus rīsu laukus. No otras puses atlidoja ritmiska tamburīnu žvadzoņa un gongu duna. — Kaut kur dejo, — Hiršfelds ieteicās. — Iesim turp.

Jardus divdesmit atstatu ieraudzījām pulciņu iezemiešu — vīrieši vai nu stāvēja, vai tupēja, meitenes, iedegušas kvēpenītes, sēdēja pie groziem un pārdeva garšīgu ēdamo. Izspraucāmies cauri skatītāju bariņam un nonācām pie divām gadu desmit vecām meitenēm, kas bija tērptas izšūtās sarongās. Lukturu gaismā spoži dzirkstīja sarežģītās zelta vizuļu galvasrotas. Meiteņu deju, kas atgādināja mozaīkas rakstus, pavadīja mūzika, kurā augsti, spiedzīgi toņi salējās ar dziļajām, zemajām lielo gongu balsīm. Meiteņu galvas šūpojās, acis dzalkstīja, pirksti trīsēja velnišķīgās melodijas ritmā, kas reizēm uzbrāzmoja kā satrakota straume, bet tad atkal norima un plūda līdzīgi rāmai upei. Deja pārtrūka negaidīti; meitenes pēkšņi apstājās un iejuka pūlī. Aplausu nebija — balinēzieši nekad neaplaudē. Viņiem nav arī vārdu, kas nozīmētu «mīla» un «pateicos».

Pie mums iegriezās mūziķis un gleznotājs Volters Spaiss. Ieturējām kopā ar viņu viesnīcā lenču. Viņš bija nodzīvojis Bāli piecpadsmit gadu un prata iezemiešu valodu. Spaiss bija arī aranžējis virkni tautas melodiju klavierēm. Šos darbus viņš mums nospēlēja. Radās iespaids, it kā tiktu izpildīts Baha koncerts, tikai divkārt ātrākā

tempā nekā parasti. Spaiss sacīja, ka balinēziešu muzikālā gaume esot ļoti izsmalcināta; mūsu modernais džezs liekoties viņiem garlaicīgs un pārāk lēns. Mocartu viņi uzskatot par sentimentālu. Viņus interesējot vienīgi Bahs, jo šī komponista muzikālais raksts un ritmi ļoti atgādinot viņējos. Man turpretī balinēziešu mūzika šķita auksta, skarba un mazliet nepatīkami satraucoša; pat dobjajās, smeldzīgajās vietās es sadzirdēju it kā skumju un baismīgu izsalkuša minotaura gaudošanu.

Pēc lenča Spaiss mūs aizveda uz džungļiem, kur . vajadzēja notikt šaustīšanas ceremonijai. Lai tur nokļūtu, bija jānosoļo četras jūdzes pa taciņu, kas vijās cauri biezoknim. Kad nonācām galā, ieraudzījām lielu ļaužu pūli, kas bija ielencis pēdu divpadsmit garu altāri. Jaunas meitenes brīnišķīgās sarongās, turēdamas uz galvas augļu un citu dāvanu grozus, stāvēja garā rindā, lai atdotu nesumu priesterim, kas ar savu balto ģērbu un garajiem, līdz jostasvietai noaudzētajiem matiem atgādināja dervišu. Viņš upuri svētīja un novietoja uz altāra. Kad priesteri bija noskandējuši lūgsnas, jaunekļi smiedamies uzbruka altārim un ņēmās to aptīrīt, ķerdami, kas gadījās pie rokas. Priesteri zvetēja viņus no visa spēka ar pātagām. Daži laupījumu gribot negribot nometa, jo pātagu cirtieni, kam vajadzēja izdzīt no viņiem ļaunos garus — zādzības iedvesmotājus, bija pārāk sāpīgi.

Apmeklējām tempļus un ciematus, kad vien mums iepatikās, noskatījāmies gaiļu plūkšanos un ieradāmies svētkos un reliģiskās ceremonijās, kas notika ikvienā dienas un nakts stundā. No kādām svinībām aizgāju pulksten piecos no rīta. Balinēziešu dieviem patīk līksmot, un ļaudis viņus pielūdz ne bailēs, bet mīlestībā.

Reiz vēlu vakarā abi ar Spaisu uzdūrāmies slaidai amazonei, kas dejoja lāpu gaismā. Mazais dēlēns atdarināja mātei aiz muguras ikkatru kustību. Jauneklīga izskata vīrietis laiku pa laikam deva viņai šādus tādus norādījumus. Vēlāk uzzinājām, ka tas ir dejotājas tēvs. Spaiss jautāja, cik viņam gadu.

— Kad notika zemestrīce? — vīrs atvaicāja.

— Pirms divpadsmit gadiem, — atteica Spaiss.

— Nu, toreiz man bija trīs bērni. — Tomēr, acīm redzot, nebūdams ar atbildi īsti apmierināts, balinēzietis piebilda: — Esmu divus tūkstošus dolāru vecs. — To teicis, vīrs paskaidroja, ka tā esot summa, ko viņš savā mūžā iztērējis.

Daudzos ciematos redzēju pavisam jaunus limuzīnus, ko izmantoja par vistu būriem. Pavaicāju Spaisam, kāpēc tas tiek darīts. — Ciemats pastāv uz komunistiskiem pamatiem, — viņš sacīja, — un nauda, ko iedzīvotāji nopelna, eksportējot lopus, tiek noguldīta krājkasē, tā ka pa vairākiem gadiem sakrājas krietna summa. Kādā jaukā dienā salā ieradās uzņēmīgs automobiļu firmas aģents un pierunāja ļaudis nopirkt kadilakus. Pirmās pāris dienas viņi līksmi vizinājās apkārt, kamēr pietrūka benzīna. Tad viņi atklāja, ka mašīna

vienā dienā aprij tik, cik viņi nopelna vienā mēnesī, tāpēc ierīkoja kadilakos mājvietu vistām.

Balinēziešu humors neatšķiras no mūsējā un ir pilns ar parupjiem jociņiem, truismiem un vārdu spēli. Pārbaudīju kāda jauna viesnīcas kalpotāja humora izjūtu. — Kāpēc vista iet pāri ceļam? — vaicāju.

Jauneklis uzmeta man augstprātīgu skatienu. — To zina katrs, — viņš pavēstīja tulkam.

— Nu, labi, bet kas tad bija pirmais, vista vai ola?

Tas puisi iedzina strupceļā. — Vista... nē... — viņš

papurināja galvu, — ola ... nē ... — Viņš atstūma pakausī turbānu un, brītiņu padomājis, pilnīgi pārliecināti noteica: — Ola.

— Bet kas tad izdēja olu?

— Bruņurupucis, jo bruņurupucis uzradās pirmais un

izdēja visas olas.

Tolaik Bāli bija paradīze. Iezemieši četrus mēnešus strādāja rīsa laukos un pārējos astoņus veltīja kultūrai un mākslai. Visas izrādes salā notika par brīvu, un viens ciemats sniedza tās otram. Turpretī tagad paradīzei pienācis gals. Izglītība mācījusi ļaudīm apsegt krūtis un rietumu dievu vārdā pamest savējos, kas tā mīlēja prieku un līksmi.

Pirms devāmies ceļā uz Japānu, mans sekretārs japānis Kono izteica vēlēšanos aizbraukt pirmais un sagatavot mūsu ierašanos. Bija paredzēts, ka būsim valdības viesi. Kobes ostā mūs sagaidīja lidmašīnas, kas, riņķodamas pār kuģi, kaisīja apsveikuma lapiņas. Dokos līksmi klaigāja ļaužu tūkstoši. Neskaitāmi spilgti kimono uz dūmeņu un vienmuļo, pelēko doku fona izskatījās neaprakstāmi skaisti. Es gan neteiktu, ka šajā demonstrācijā būtu jau-tusies plaši izdaudzinātā japāņu noslēpumainība un atturība. Ļaudis bija tikpat satraukti un atsaucīgi kā jebkurš cits pūlis, ko man gadījies redzēt.

Valdība nodeva mūsu rīcībā speciālvilcienu, kam vajadzēja aizvizināt mūs uz Tokiju. Ik stacijā cilvēku bari un satraukums auga augumā, un peroni bija pilni ar daiļam meitenēm, kas apbēra mūs ar dāvanām. Stāvēdamas tur savos kimono un gaidīdamas uz mūsu ierašanos, viņas atgādināja ziedu vijas. Tokijas stacijā mūs apsveica tūkstošu četrdesmit liela ļaužu jūra. Gūzmā Sidnejs paklupa un nokrita, un viņu gandrīz samīdīja kājām.

Austrumu noslēpumainība ir kļuvusi par leģendu. Vienmēr tiku domājis, ka eiropieši to pārspīlē. Taču jutu kaut ko neizprotamu jau virmojam gaisā, tikko izkāpām malā Kobē, un Tokijā šis mīklainais «kaut kas» tinās ap mums kā miglas auts. Braucot uz viesnīcu, nogriezāmies mierīgākā pilsētas daļā. Pēkšņi mašīna palēninājа gaitu un apstājās imperatora pils tuvumā. Kono bažīgi pavērās pa limuzīna pakaļējo lodziņu, tad pagriezās pret mani un izteica dīvainu lūgumu: vai es nevarētu izkāpt no mašīnas un paklanīties pret pili.

— Vai tāda ir vietējā paraža? — es vaicāju.

— Jā, — viņš nenoteikti atbildēja. — Jums nav tieši jāpaklanās, izkāpiet tāpat vien no mašīnas — ar to būs gana.

Lūgums mani mazliet mulsināja, jo visapkārt neredzeja nevienas dzīvas dvēseles, tikai divas trīs mašīnas, kas bija mums sekojušas. Ja pastāvēja tāda paraža, tad publika to būtu zinājusi un salasījusies kaut vai mazā bariņā. Lai nu kā, izkāpu un palocījos. Kad ierāpos atpakaļ, Kono šķita atvieglots. Sidnejs uzskatīja gan lūgumu, gan Kono izturēšanos par savādu: viņš apgalvoja, ka jau kopš mūsu ierašanās Kobē sekretārs liekoties noraizējies. Taču man negribējās lauzīt galvu, un es atteicu, ka Kono ir varbūt pārstrādājies.

Tovakar nekas nenotika, bet nākamajā rītā Sidnejs ienāca viesistabā ļoti satraukts. — Man tas nepatīk, — viņš sacīja. — Kāds pārmeklējis manu somu un sajaucis visus dokumentus. — Mierināju brāli, ka arī tad, ja tā būtu taisnība, tam nebūtu lielas nozīmes. Tomēr Sidneja drūmās nojautas nekas nespēja izkliedēt. — Te ož pēc kaut kā nelaba! — viņš atkārtoja. Es pasmējos un ķircināju brāli, ka viņš ir pārāk aizdomīgs.

Torīt ieradās valdības aģents, kam bija uzdots rūpēties par mums, un norādīja: ja mēs gribot kur iet, lai ar Kono starpniecību paziņojot viņam. Sidnejs joprojām apgalvoja, ka mūs novēro un ka Kono kaut ko slēpj. Biju spiests atzīt, ka mans sekretārs ar katru brīdi tiešām izskatās vairāk noraizējies un satraukts.

Sidneja aizdomas izrādījās pamatotas, jo todien atgadījās kas neparasts. Kono pavēstīja, ka mani ielūdzis viesos kāds tirgotājs, kas gribot, lai es apskatot viņa māju un uz zīda auduma gleznotu pornogrāfisku attēlu kolekciju. Liku Kono pateikt, ka tā mani neinteresē. Kono sastomījās. — Varbūt palūgt, lai viņš atstāj attēlus viesnīcā? — viņš ierosināja.

— Nekādā ziņā, — es kategoriski iebildu. — Pasakiet, lai nešķiež velti laiku.

Kono vilcinājās. — Tādi cilvēki ar noraidījumu neapmierinās.

— Par ko jūs runājat? — es vaicāju.

— Redziet, viņi draud man jau vairākas dienas; šeit, Tokijā, bandītu netrūkst.

— Kas par muļķībām! — es pukojos. — Uzlaidīsim viņiem uz pēdām policiju.

Taču Kono purināja galvu.

Nākamajā vakarā, kad mēs ar brāli un Kono ēdām kāda restorāna atsevišķā kabinetā pusdienas, tur ienāca seši jauni vīrieši. Viens no tiem, rokas uz krūtīm sakrustojis, apsēdās blakus Kono, kamēr pārējie, soli atkāpušies, palika stāvam. Sēdētājs, tikko valdīdams dusmas, sāka japā-niski runāt ar Kono. Kāds viņa teiciens lika sekretāram pēkšņi nobālēt.

Ieroča man klāt nebija, tomēr, iebāzis roku svārku kabatā, it kā

tur atrastos revolveris, es iesaucos: — Ko tas nozīmē?

Kono, nepaceldams acu no šķīvja, noburkšķēja: — Šis cilvēks apgalvo, ka, atteikdamies aplūkot attēlus, jūs esot apvainojis viņa senčus.

Pielēcu kājās un, joprojām turēdams roku kabatā, nikni pavēros jaunajā vīrietī. — Kas te notiek? — noprasīju un, pagriezies pret Sidneju, teicu: — Ejam projām! Un jūs, Kono, pasauciet taksometru.

Izkļuvuši laimīgi uz ielas, visi jutāmies atviegloti. Taksometrs mūs jau gaidīja, un mēs aizbraucām.

Savu kulminācijas punktu mīklainie notikumi sasniedza nākamajā dienā, kad misters Ken Inukai, premjerministra dēls, uzaicināja mūs doties viņam līdzi noskatīties sacensības ar somu cīkstoņiem. Kā nu mēs tur sēdējām un vērojām sacīkšu gaitu, kāds no pavadoņiem paraustīja īnukai aiz piedurknes un kaut ko iečukstēja. īnukai pagriezās pret mums un atvainojās, teikdams, ka viņam jāejot nokārtot neatliekamas darīšanas, bet ka vēlāk viņš atgriezīšoties. Kad sacensības tuvojās beigām, viņš bāls un satriekts atnāca atpakaļ. Vaicāju, vai viņš nav slims. īnukai papurināja galvu un pēkšņi apklāja seju ar rokām. — Nupat noslepkavots mans tēvs, — viņš sacīja.

Aizvedām nelaimīgo uz savu viesnīcu un iedevām mazliet brendija. Tad viņš pastāstīja, kas noticis: seši flotes kadeti nogalinājuši premjerministra pils sargus un ielauzušies viņa privātajās telpās. Tur atradusies gandrīz visa ģimene: proti, premjerministrs pats ar sievu un meitu. Pārējo jauneklim bija aprakstījusi māte: slepkavas divdesmit minūtes stāvējuši, tēmēdami tēvā ar revolveriem. Premjerministrs centies vest uzbrucējus pie prāta, taču velti. Neatbildēdami ne vārda, viņi grasījušies jau šaut. Tad tēvs lūdzis, lai viņu nenogalina ģimenes klātbūtnē. Iebrucēji atļāvuši upurim atvadīties no sievas un meitas. Premjerministrs mierīgi piecēlies un ievedis slepkavas blakus istabā, kur, acīm redzot, atkal pūlējies viņus pierunāt, jo sievietes labu brīdi sēdējušas mokpilnā neziņā, pirms izdzirdušas šāvienus, kas nogalinājuši tēvu.

Dēls slepkavības brīdī tieši atradās projām. Ja viņš nebūtu atnācis mums līdzi, &d, kā pats sacīja, tiktu nogalināts kopā ar tēvu.

Pavadīju viņu mājās un redzēju telpu, kurā pirms divām stundām bija atņemta dzīvība premjerministram. Pītais paklājs vēl joprojām mirka lielā asiņu peļķē. Istabā atradās vesels bars fotogrāfu un reportieru, taču tiem pietika smalkjūtības, lai neko neuzņemtu. Tomēr es bez intervijas vaļā netiku, lai gan spēju vienīgi pateikt, ka notikums ir drausmīga traģēdija kā ģimenei, tā valstij.

Nākamajā dienā pēc šī baigā atgadījuma man būtu bijis jāierodas pie nelaiķa premjerministra uz oficiālu pieņemšanu, kas, protams, tika atcelta.

Sidnejs apgalvoja, ka slepkavība ietilpstot mīklainajos notikumos,

kuros nez kādā veidā esot iejaukti arī mēs. — Fakts, ka premjerministru nogalināja seši slepkavas,— viņš sacīja, — un ka restorānā, mums ēdot pusdienas, ienāca seši vīri, nav vienkārša sagadīšanās.

Noslēpums, ciktāl tas attiecās uz mani, atklājās, kad

Hjū Baiess sarakstīja savu ļoti interesanto un faktiem bagāto grāmatu «Kā iegūst varu slepkavojot», kuru publicēja Alfrēds Knopfs. Izrādās, ka toreiz bija aktivizējusies slepenā biedrība «Melnais pūķis»: viņi arī bija prasījuši, lai es klanos pilij. Citēšu no Hjū Baiesa grāmatas tiesas protokolu par prezidenta slepkavu pratināšanu.

«Leitnants Seiši Koga, flotes virsnieku sazvērestības vadonis, vēlāk karatiesā liecināja, ka sazvērnieki sākumā plānojuši iemest bumbas pārstāvju palātā, lai panāktu, ka pasludina kara stāvokli. Civilistiem, kas viegli varēja dabūt caurlaides, bijis paredzēts no publikas galerijas sviest bumbas, kamēr jaunie virsnieki gaidītu pie durvīm un nogalinātu palātas locekļus, kad tie skrietu ārā. Otrā plāna variantā, kas savā groteskumā varētu izklausīties pilnīgi neticams, ja netiktu pieminēts tiesā, bija paredzēts, ka jānogalina Čarlijs Čaplins, kurš toreiz tieši apciemoja Japānu. Premjerministrs bija uzaicinājis misteru Čaplinu uz tēju, un jaunie virsnieki gatavojās pieņemšanas laikā uzbrukt valdības vadītāja rezidencei.

Tiesnesis: Kāda jēga būtu Čaplina noslepkavošanai?

Koga : Čaplins ir populāra persona Savienotajās Valstīs un kapitālistu šķiras mīlulis. Domājām, ka viņa nogalināšana izraisīs karu ar Ameriku, un tā mēs būtu ar vienu lodi nošāvuši divus zaķus.

Tiesnesis: Kāpēc tad jūs atteicāties no sava lieliskā

plāna?

Koga: Tāpēc, ka avīzes vēlāk ziņoja, ka vēl nav skaidri zināms, vai paredzētā pieņemšana notiks.

Tiesnesis: Kas jūs mudināja plānot uzbrukumu

premjerministra rezidencei?

Koga: Mēs gribējām gāzt premjeru, kas reizē bija arī valdošās politiskās partijas līderis; citiem vārdiem sakot, mūsu mērķis bija gāzt valdību.

Tiesnesis: Vai jūsu nodomos ietilpa premjera nogalināšana?

Koga: Jā. Tomēr personīgu naidu es pret viņu nejutu.

Tas pats apsūdzētais sacīja, ka Čaplina nogalināšanas plāns atmests, jo «izcēlies strīds, vai būtu nozīme nošaut komiķi, ja ir maz cerību, ka tas novedīs pie kara ar Savienotajām Valstīm un tikai vel vairak nostiprinās militāristu spēkus».»

Varu iedomāties, kā slepkavas, īstenojuši plānu, atklātu, ka es neesmu Amerikas, bet Anglijas pavalstnieks, un atvainotos: «Ai, mums tik ļoti žēl!»

Tomēr mans Japānas ceļojums nesastāvēja no mīklainiem

notikumiem un nepatikšanām vien; lielāko tiesu laika es tur pavadīju interesanti. Kabuki teātris sagādāja baudu, kas pārspēja visas cerības. Kabuki nav tīras formas teātris — tas ir senā un modernā sajaukums. Par vissvarīgāko elementu te uzskata aktiera mākslu, un luga ir tikai materiāls viņa tēlojumam. Salīdzinājumā ar rietumu mērauklu japāņu tehnika ir stingri ierobežota. Tur, kur nevar panākt pilnīgu īstenības atveidojumu, viņi atsakās no jebkuras reālisma iezīmes. Piemēram, mēs, rietumnieki, nespējam parādīt zobenu cīņu tā, ka tā neizskatītos mazliet aplama, jo, lai cik nikns būtu kautiņš, skatītāji ievēros, ka aktieri piesargās. Japāņi turpretim nemaz necenšas pēc reālisma. Viņi cīnās, stāvēdami krietnā attālumā viens no otra un plaši un dīžīgi vēzēdami zobenus: pirmais, to darot, mēģina nocirst pretiniekam galvu, kamēr tas savukārt zveļ viņam pa kājām. Abi, neiziedami no vietām, lēkā, dejo un izpilda sarežģītas piruetes. Cīņa atgādina[1] baletu. Tā ir impresionistiska un beidzas ar to, ka uzvarētājs un uzvarētais paliek stāvam sastingušās pozās. Tomēr no šā impresionisma aktieri pāriet uz pilnīgi reālu nāves ainu.

Daudzu japāņu lugu pamatā ir ironija. Redzēju kādu drāmu, kura ļoti atgādināja «Romeo un Džuljetu»: arī te vecāki pretojās divu jaunu mīlētāju laulībām. Lugu uzveda uz grozāmās skatuves, ko japāņi lieto jau trīssimt gadu. Pirmā aina atveidoja jaunlaulāto guļamistabu. Mīlētāji tikko kļuvuši vīrs un sieva. Visa šī cēliena laikā redzami arī draugi, kas mēģina aizlikt vecākiem labu vārdu par jauniešiem, jo tie vēl cer, ka varēs panākt samierināšanos. Taču tradīcijas ir pārāk stipras. Vecāki paliek nelokāmi. Tāpēc mīlētāji nolemj saskaņā ar japāņu paražu izdarīt pašnāvību. Abi nokaisa vietu, kur gatavojas mirt, ar biezu kārtu ziedlapiņu. Līgavainim vispirms jānogalina līgava un tad jāmetas uz sava zobena.

Mīlētāju replikas, ar kurām viņi apmainījās, kaisīdami uz grīdas ziedlapiņas un taisīdami sev nāves cisas, izraisīja skatītājos smieklus. Tulks paskaidroja, ka vārdi izklausoties ironiski, piemēram: «Dzīvot pēc tādas mīlas nakts nozīmētu nīkt garlaicībā.» Šis ironijas caurstrāvotais dialogs turpinājās desmit minūtes, tad līgava nometās uz sava ziedu paklāja, kas atradās krietnu gabaliņu no līgavaiņa, un atsedza kaklu; kamēr jaunais vīrs izvilka zobenu un lēni tuvojās iemīļotajai, skatuve sāka griezties, un, pirms zobena asmens skāra meitenes kaklu, abi jau izgaisa no publikas redzes loka. Parādījās mēness gaismas pārlietā mājas fasāde. Sekoja nebeidzami ilgs klusuma brīdis. Beidzot atskanēja balsis, kas kļuva arvien skaļākas. Tur nāca mirušo mīlnieku draugi, nesdami priecīgo vēsti, ka vecāki piedevuši. Viņi bija jautrā prāta un strīdējās, kurš būs tas, kas ziņu aiznesīs. Galu galā visi sāka dziedāt serenādi un, nesaņēmuši atbildi, rībināt pret durvīm.

— Netraucējiet viņus, — viens ieminējās, — viņi vai nu guļ, vai ir

pārāk aizņemti. — Tā draugi aizgāja savu ceļu, joprojām dziedādami serenādi, kuru pavadīja skaņas, kas atgādināja pulksteņa sitienus un vēstīja, ka luga ir galā. Skatuvi lēni aizsedza aizkars.

Cik ilgi Japāna pretosies rietumu civilizācijas vīrusam, ir strīdīgs jautājums. Šīs tautas kultūru raksturo prasme baudīt gluži ikdienišķus dzīves mirkļus: japānim tīk pavadīt ar skatienu mēness staru, doties svētceļojumā uz dārzu, lai noraudzītos ķiršu ziedā, grimt klusās pārdomās tējas ceremonijas laikā; taču šai prasmei laikam lemts izgaist rietumu uzņēmības kvēpainajā miglā.

Manas brīvdienas tuvojās noslēgumam, un, kaut arī daudz kas bija mani iepriecinājis, šis tas šķita arī nomācošs. Redzēju pūstošas ēdamlietas un milzīgas preču kaudzes, taču cilvēki tai pašā laikā staigāja, mezdami uz tām izsalkušus skatienus, un miljoniem bezdarbnieku nevarēja atrast, kur pielikt savas čaklās rokas.

Pats savām ausīm dzirdēju kādu cilvēku pie pusdienu galda sakām, ka stāvokli varētu glābt vienīgi jaunu zelta iegulu atrašana. Kad ieminējos, ka bezdarbu rada automatizācija, kāds atteica, ka šis jautājums atrisināšoties pats no sevis, jo darbaspēks galu galā kļūšot tik lēts, ka varēšot sacensties ar mašīnām. Depresija bija neizsakāmi nežēlīga.

Ainas no «Lielā diktatora». Diktators

Duglass Fērbenkss,
kad es viņu redzēju pirmo reizi ...

. . . un pēdējo . . .

Ūna 1942. gadā

Prāvas laikā

Atgriezies mājās Beverlihilā, apstājos dzīvojamās istabas vidū. Bija vēla pēcpusdiena, pār zālienu klājās garas ēnas un pa logiem lējās zeltainas saules upes. Viss izskatījās bezgala rāms un mierīgs. Acīs sakāpa valgme. Biju klaiņājis pa svešatni astoņus mēnešus un tomēr lāgā nespēju aptvert, vai, pārbraucis atpakaļ, jūtos laimīgs vai ne. Mocījos mulsā nemierā un apzinājos, ka esmu ārkārtīgi vientuļš. Plānu nebija nekādu.

Eiropu tiku apmeklējis neskaidrā cerībā, ka tur sastapšu cilvēku, kas ievirzīs manu dzīvi noteiktā gultnē. Taču ilgas nepiepildījās. No visām sievietēm, kuras satiku, tikai dažas iederējās šai kategorijā — un tās neizrādīja nekādas slieksmes uz tuvību. Uz Kaliforniju atgriezos kā uz kapsētu. Duglass un Mērija bija šķīrušies, tātad šī pasaule nogrimusi nebūtībā.

Kas mani tovakar gaidīja? Vientuļa maltīte lielā mājā. To es nekad nebiju varējis ciest. Pateicu, lai neko negatavo, aizbraucu uz Holivudu, atstāju mašīnu stāvvietā un devos pastaigā pa Holivudas bulvāri. Šķita, ka nemaz neesmu bijis projām. Ielas iejoza tie paši vienstāva veikaliņi, aplupušas armijas un flotes noliktavas, lētu drogu preču bodītes, Vulvorta un Kresgija preču nami. Tiem visiem trūka jebkādis izmalcinātības. Šādi iespaidi nomāca. Holivuda joprojām izskatījās pēc pilsētas, kas izaugusi spekulācijas drudzī un joprojām nav sasniegusi briedumu.

Klīzdams pa bulvāriem, sāku apsvērt, vai man nevajadzētu atmest līdzšinējam darbam ar roku, visu pārdot un braukt uz Ķīnu. Nejutu nekādu mudinājumu palikt Holivudā. Mēmajam kino neapšaubāmi bija pienācis gals, un mesties cīņā pret skaņu filmām man īpaši negribējās. Bez tam biju izsists no sliedēm. Mēģināju iedomāties kādu cilvēku, kuru es pazītu tik tuvu, lai bez liekas neērtības sajūtas varētu pa tālruni uzlūgt vakariņās — taču neviens neienāca prātā. Kamēr klaiņāju pa pilsētu, bija zvanījis administrators Rīvss un licis pateikt, ka studijā viss esot labākajā kārtībā. Cits neviens mani tā arī nemeklēja.

Ierasties studijā, lai kārtotu garlaicīgus darījumus, nozīmēja to pašu ko ielēkt aukstā ūdenī. Tomēr priecājos, dzirdot, ka «Lielpilsētas ugunis» kļuvušas populāras, ka

mums makā jau čaukst trīs miljoni dolāru skaidras peļņas un ka ik mēnesi joprojām ienāk čeki par simt tūkstošiem. Rīvss skubināja, lai es aizejot uz Holivudas banku un uzmeklējot jauno direktoru — tāpat vien iepazīšanās nolūkā. Taču, tā kā septiņus gadus nebiju spēris soli pār bankas slieksni, atteicos to darīt arī šoreiz.

Pēc manas atgriešanās uz Savienotajām Valstīm te sāka risināties brīnumaini notikumi. Nežēlīgās ekonomiskās neveiksmes atklāja, ka amerikāņu tautai piemīt savs diženums. Dzīves apstākļi kļuva ar katru dienu ļaunāki. Daži štati nogāja pat tiktāl, ka izlaida naudu bez

seguma, lai tikai varētu pārdot neejošās preces. Pa to laiku drūmais Huvers sēdēja un bozās, jo viņa postīgā ekonomiskā doktrīna par naudas ieguldīšanu lielkapitālistu pasākumos cerībā, ka galu galā to saņems plašas masas, bija galīgi izgāzusies. Par spīti traģiskajai situācijai viņš vēlēšanu kampaņā nekautrējās skaļi plātīties, ka vajagot tikai par prezidentu kļūt Franklinam Rūzveltam, kad jau tūlīt tikšot apdraudēti paši amerikāņu sistēmas pamati (kurus tanī brīdī nez vai pat vislielākais optimists būtu iedomājies dēvēt par drošiem).

Franklins Delano Rūzvelts tomēr kļuva par prezidentu, un valsts bojā neaizgāja. Viņa runa par «aizmirsto cilvēku» atmodināja Amerikas politiku no ciniskās snaudas, kurā tā bija iegrimusi, un ievadīja visrosīgāko laikmetu valsts vēsturē. Dzirdēju šo runu pa radio Sema Goldvina mājā, kas atradās jūras krastā. Tobrīd tur bija arī Bils Peilijs no Kolumbijas radioraidījumu sabiedrības, Džo Šenks, Freds Estērs ar sievu un citi viesi. — Vienīgais, no kā mums jābaidās, ir pašas bailes, — šie vārdi, kas atlidoja no izplatījuma, ielauzās kā gaismas stars tumsas valstībā. Taču ne manu, ne arī vairuma pārējo klātesošo skepsi tas neizklīdināja. — Izklausās pārāk skaisti, lai būtu patiesi, — es teicu.

Tomēr Rūzvelts, stājies amatā, nekavējoties apstiprināja vārdus ar darbiem, slēgdams uz desmit dienām bankas, jo citādi tās nevarēja pasargāt no sabrukuma. Šinī brīdī Amerika parādīja, ko tā spēj. Daždažādi — gan lieli, gan mazi veikali turpināja tirgošanos uz kredīta — pat kinoteātri pārdeva biļetes uz kredīta. Visas desmit dienas, kamēr Rūzvelts un viņa «smadzeņu trests» izstrādāja «jauno kursu», tauta turējās lieliski.

Izdeva likumus, kas aptvēra ikvienu krīzes apdraudēto ekonomikas jomu: atjaunoja kredītus fermeriem, kam sakarā ar hipotēku izpirkumu tiesību atņemšanu draudēja pilnīga izputēšana, finansēja lielus tautsaimnieciskus pasākumus, realizēja likumu par «nacionālo atjaunošanu», palielināja minimālās algas, samazināja bezdarbnieku skaitu, saīsinot darba dienu, atbalstīja strādnieku apvienību organizēšanos. Tas nu bija par daudz: opozīcija ņēmās klaigāt, ka tas neesot nekas cits kā sociālisms. Vai nu tā bija, vai ne, taču šī politika paglāba kapitālismu no galīgas bojāejas. Rūzvelta kurss atnesa sev līdzi arī dažas no lieliskākajām reformām Savienoto Valstu vēsturē. Bija prieks redzēt, cik ātri Amerikas pilsonis atsaucās uz valdības konstruktīvajiem pasākumiem.

Pārmaiņas notika arī Holivudas dzīvē. Lielākā tiesa mēmo filmu zvaigžņu norietēja — palika vienīgi nedaudzas. Līdz ar to, ka uzņemšanas procesā_ ienāca skaņa, Holivuda zaudēja savu jauko bezrūpību. īsā laika sprīdī tā kļuva par saltu un nopietnu rūpniecības centru. Skaņu tehniķi pārkārtoja studijas, apgādādami tās ar sarežģītām ierīcēm. Paviljonos kā Džagernauta rati[88] rāpoja kameras

istabas lielumā. Tika uzstādītas sarežģītas radio-iekārtas, no kurām stiepās tūkstošiem elektrisko vadu. Kad aktieri tēloja, viņiem*pār galvu tikpat kā makšķeru auklas nokarājās mikrofoni un turpat tuvumā dirnēja marsiešiem līdzīgi tērpti vīri ar radioaustiņām. Visas šīs sarežģītās ierīces ārkārtīgi nomāca. Kā tādu grabažu vidū lai varētu raisīties jaunrades spēki? Es tādu atmosfēru nevarēju ciest. Tad kāds atklāja, ka komplicētās purpatas var izgatavot pārnesamas, kameras iespējams padarīt kustīgākas un iekārtu izīrēt par pieņemamu cenu. Tomēr visiem uzlabojumiem par spīti es nespēju rast stimulu darba atsākšanai.

Joprojām rotaļājos ar domu pacelt enkuru un laisties projām uz Ķīnu vai Honkongu, kur es varētu dzīvot, cepuri kuldams, un aizmirst, ka pasaulē ir arī tāda lieta kā kinofilmas. Tad man nebūtu jānonīkst Holivudā kā ziedam bez saules.

Kad trīs nedēļas biju tā nomētājies apkārt, man kādu dienu piezvanīja Džo Šenks un uzlūdza pavadīt nedēļas nogali viņa jahtā — brīnišķīgā, simt trīsdesmit astoņas pēdas garā buru kuģītī, kas ērti varēja uzņemt četrpadsmit

cilvēku. Džo parasti noenkurojās pie Katalīnas salas Ava-lonas tuvumā. Viņa viesi reti kad izraisīja interesi, visbiežāk tie bija pokera spēlmaņi, un pokers mani atstāja vienaldzīgu. Taču mani vilināja kas cits. Džo gandrīz vienmēr ņēma līdzi daiļu meiteņu pulciņu, un, būdams bezgala vientuļš, es cerēju atrast tur kādu mīļu, mazu saulstariņu.

Tieši tā arī notika. Sastapu Poleti Godāru[89]. Viņa bija jautra un amizanta. Vakarā viņa man pastāstīja, ka gatavojoties ieguldīt kādas filmas finansēšanā 50 000 dolāru — daļu no sava šķirtā vīra izmaksātajiem alimentiem. Viņai bija līdzi visi dokumenti, kurus atlika vienīgi parakstīt. Sapratu, ka viņa no šī soļa jāattur, kaut arī būtu jālieto vara. Filma nepārprotami bija kārtējo Holivudas krāpnieku pasākums. Teicu Poletei, ka esmu saistīts ar kinorūpnie-cību gandrīz kopš pašiem tās sākumiem un, pazīdams šo nozari kā savus piecus pirkstus, nemūžam nebūtu ar mieru ieguldīt ne penija citās filmās kā vienīgi savējās, arī tā neizbēgdams no riska. Sacīju, ja Hērsts ar saviem literārajiem štatiem un plašajām iespējām nopirkt jebkuras sensāciju izraisījušas grāmatas ekranizācijas tiesības zaudējis par filmām septiņus miljonus dolāru, kādas cerības tad var lolot viņa? Beigu beigās man izdevās Poleti no riskantā pasākuma atrunāt. Tā sākās mūsu draudzība.

Mūs saistīja vientulība. Polete nupat bija ieradusies no Ņujorkas un nevienu nepazina. Atklājām abi viens otru kā Robinsons Kruzo Piektdien!. Darbdienas aizritēja nemanot, jo Polete piedalījās kādā Sema Goldvina filmā un es kārtoju studijas darījumus. Taču svētdienās nezinājām, kur dēties. Aiz apnikuma devāmies garos izbraukumos —

patiesībā izmalām visu Kalifornijas krastu no« viena gala līdz otram, taču arī tur nekā interesanta neatradām. Visvairāk mums patika doties uz Sanpedro ostu un nolūkoties izpriecu kuģīšos. Viens no tiem izrādījās pārdodams. Tas bija piecdesmit piecas pēdas garš motorkuģis ar trim atsevišķām kajītēm, virtuvi un brīnum jauku stūrmaņa kabīni — tieši tāds, par kādu es sapņoju.

— Ja tev tāds piederētu, — sacīja Polete, — mēs svētdienās varētu izbraukt uz Katalīnu un brīnišķīgi pavadīt laiku. — Tā nu es uzsāku sarunas par kuģīša pirkšanu. Tas piederēja kādam misteram Mičelam, filmu kameru

rūpniekam, kurš pats izrādīja mums savu īpašumu. Gājām to skatīties trīs reizes nedēļā, kamēr saimniekam galīgi apnikām. Tomēr viņš bija tik laipns, ka atļāva, kamēr kuģītis vēl nebija nopirkts, ierasties jebkurā laika un pētīt iekārtojumu pēc sirds patikas.

Beidzot, Poletei nezinot, nopirku kuģi un sagādāju visu nepieciešamo braucienam uz Katalīnu. Nolēmu ņemt līdzi savu pavāru un kādu bijušo «Kīstounas polismenu» trupas dalībnieku Endiju Andersonu — pilntiesīgu kapteini. Nākamajā svētdienā priekšdarbi bija galā. Agri no rīta devāmies ar Poleti garā izbraukumā (atstāju viņu šai pārliecībā), norunājuši, ka mājās iedzersim tikai tasi kafijas, bet brokastis ieturēsim kaut kur vēlāk. Tad Polete pamanīja, ka braucam uz Sanpedro. — Tu taču netaisies iet atkal skatīties kuģi?

— Man vēlreiz gribētos uz to pamest acis, lai beidzot izlemtu, ko darīt, — atteicu.

— Nu, tad tev būs jāiet vienam, man kauns, — viņa drūmi novilka. — Sēdēšu mašīnā un gaidīšu.

Kad piebraucām pie kuģu piestātnes, nekādi nevarēju pierunāt Poleti izkāpt no limuzīna. — Nē, ej viens pats. Tikai pasteidzies — neesam taču ēduši vēl brokastis.

Pēc īsa brītiņa atgriezos un piedabūju viņu pret pašas gribu uzkāpt uz klāja. Kajīti jauki greznoja zili sārts galdauts un piedienīgi zili*sārti porcelāna trauki. No virtuves tīksmi plūda cepta šķiņķa un olu smarža. — Kapteinis laipni ielūdza mūs brokastīs, — pavēstīju. — Ēdīsim kviešu plācenīšus, šķiņķi ar olām, grauzdētas maizītes un dzersim kafiju. — Polete ielūkojās virtuvē un ieraudzīja pavāru. — Redzi, — es turpināju, — tev taču gribējās svētdienās kaut kur izbraukt, tādēļ arī pēc brokastīm dosimies uz Katalīnu izpeldēties. — Tad paziņoju viņai, ka esmu kuģīti ieguvis savā īpašumā.

Polete uz šiem vārdiem reaģēja visai dīvaini. — Mirkli uzgaidi, — viņa iesaucās, pielēca kājās, nosteidzās no kuģa un, paskrējusi jardus piecdesmit pa krastmalu, aizklāja seju ar rokām.

— Ei, nāc brokastīs! — es pakliedzu.

Atgriezusies uz klāja, Polete atzinās:—Nevarēju citādi atgūties no pārsteiguma.

Atšiepis lūpas platā smaidā, japāņu pavārs Fredijs ienesa brokastis. Iesildījuši mašīnas, aizslīdējām gar ost-

malu projām Klusajā okeānā un izmetām enkuru Kata-linā, divdesmit divas jūdzes no Holivudas, palikdami tur deviņas dienas.

Nekādu nākotnes plānu joprojām nebija. Darījām ar Poleti visādas muļķības, kādas tik ienāca prātā: apmeklējām zirgu skriešanās sacīkstes, naktslokālus, pieņemšanas, vārdu sakot, centāmies dažnedažādi nosist laiku. Negribējās palikt vienam ar savām domām. Tomēr visas šīs izpriecas nespēja nomākt vainas apziņu: kāpēc es atrodos te un ne studijā? Kādēļ es nestrādāju?

Turklāt man nelika mieru kāda jauna kritiķa piezīme, ka «Lielpilsētas ugunis» gan esot ļoti labs darbs, taču ar sentimentālisma pieskaņu, un turpmāk man vajadzētu mēģināt tuvoties reālismam. Sirds dziļumos viņam piekritu. Būtu es toreiz zinājis to, ko tagad, es varētu šim jauneklim pateikt, ka tā sauktais reālisms bieži vien ir mākslots, neīsts, prozaisks un garlaicīgs un ka filmā reizēm nav svarīga īstenība, bet tas, ko no šīs īstenības spēj izveidot mākslinieka iztēle.

Dīvaini, ka tad, kad to vismazāk gaidīju, pilnīga nejaušība pamudināja mani uzņemt vēl vienu mēmo. filmu. Aizbraucām abi ar Poleti uz Tihuanas hipodromu Meksikā, kur Kentuki balvas izcīnītājam bija paredzēts pasniegt sudraba kausu. Rīkotāji gribēja uzticēt šo pienākumu Po-letei un lūdza viņu pateikt arī pāris vārdu dienvidnieku izloksnē. Daudz pierunāt manu draudzeni nevajadzēja. Pārsteigts klausījos skaļrunī viņas balsi. Pati būdama no Bruklinas, Polete tomēr lieliski atdarināja Kentuki augstākās sabiedrības daiļavu. Tas radīja manī pārliecību, ka viņa prot tēlot.

Stimuls nu bija. Saskatīju Poletē kaut ko no ielas skuķa. Šo īpašību brīnišķīgi varēja izmantot uz ekrāna. Iztēlojos, kā klaidonis un ielas skuķis sastopas cieši pieblīvētā policijas mašīnā un kā Šarlo visai galanti piedāvā nerātnei vietu. Tas bija pamats, uz kura varēja būvēt sižetu, izmantojot daždažādus komiskus paņēmienus.

Tad atcerējos sarunu ar kādu asprātīgu, jaunu reportieri no Ņujorkas World. Padzirdis, ka es grasos apmeklēt Detroitu, viņš aprakstīja man turienes lielrūpniecības drausmīgo konveijeru sistēmu, kas četros piecos gados

pārvēršot no laukiem atvilinātus zaļoksnējus puišus par nervoziem večukiem.

Tieši šī saruna Noderēja par ierosinājumu «Modernajiem laikiem». Izmantoju ēdināšanas mašīnu kā laika ietaupīšanas līdzekli, lai strādnieki varētu turpināt darbu arī pusdienas pārtraukumā. Fabrikas ainas beidzās ar to, ka klaidonis piedzīvoja nervu sabrukumu. Sižets izveidojās no dabiskās notikumu gaitas. Pēc izveseļošanās manu varoni arestēja un viņš sastapa ielas skuķi, kas arī bija apcietināta par

maizes zādzību. Iepazīšanās notika policijas mašīnā. Tanī, sabāztus kā siļķes mucā, veda likuma pārkāpējus. Kopš šī brīža risinājās stāsts par diviem nabaga ļautiņiem, kas mūsu modernajā laikmetā cīnās par savu eksistenci. Viņi izbaudīja depresijas periodu un bezdarbu, piedalījās streikos un dumpjos. Poleti vajadzēja ietērpt skrandās. Kad es notraipīju viņai seju ar kvēpiem, lai tā izskatītos netīra, viņa gandrīz vai sāka birdināt asaras. — Iedomājies, ka tie ir skaistuma plankumiņi, — es neatkāpos.

Ir viegli ietērpt aktrisi elegantās, modernās drānās, turpretī bija grūti atrast piemērotu ģērbu «Lielpilsētas uguņu» puķu pārdevējai, lai tā izskatītos nabadzīga un tomēr nezaudētu savu valdzinājumu. Meitenes kostīms «Zelta drudzī» tādas problģmas neradīja, turpretī Poletes kleita «Modernajos laikos» prasīja tikpat daudz smalkas izdomas kā Diora modelis. Ja ielas skuķi ietērpj pavirši, tad ielāpi izskatās teatrāli un nepārliecina. Pārvēršot aktrisi par renstelē uzaugušu palaidni vai puķu meiteni, mans mērķis bija radīt poētisku efektu, līdz ar to neatņemot neko no tēlotājas personības.

Pirms «Moderno laiku» premjeras daži žurnālisti savos rakstos teicās dzirdējuši baumas, ka filma esot komunistiska. Iemesls šīm valodām laikam bija īsais presē publicētais satura atstāstījums. Tomēr liberālie recenzenti paziņoja, ka darbs neaģitējot ne par, ne pret komunismu un ka, tēlaini izsakoties, es esot apsēdies vidū starp diviem krēsliem.

Nekas nav briesmīgāk kā dzirdēt, ka pirmajā nedēļā filmu noskatījies vēl nepieredzēts cilvēku skaits, bet pēc tam publikas interese atslābusi. Tādēļ pēc pirmizrādēm Ņujorkā un Losandželosā mana vienīgā vēlēšanās bija aizbēgt, cik tālu vien iespējams, lai nedzirdētu neko par

filmas likteni. Nolēmu doties ar Poleti un viņas māti uz Honolulu. Studijai atstāju rīkojumu, lai man nekādas ziņas nesūta.

Uzkāpām uz tvaikoņa Losandželosā, bet, kad iebraucām Sanfrancisko, lietus gāza straumēm. Tomēr garastāvokli nekas nespēja sabojāt. Mums atlika laiks, lai izdarītu nedaudzus iepirkumus. Pēc tam atgriezāmies uz kuģa. Ejot garām noliktavām, ieraudzīju uz kādas kravas uzspiestu zīmogu «Ķīna».

— Brauksim turp!

— Kurp? — vaicāja Polete.

— Uz Ķīnu.

— Vai tu jokojies, vai?

— Brauksim tūlīt, citādi nekad nesataisīsimies, — es nerimos.

— Bet man nav līdzi drēbju.

— Honolulu varēsi nopirkt, ko vien sirds vēlēsies, — es sacīju.

Visus kuģus vajadzētu saukt «Panaceas» vārdā, jo nekas nav dziedinošāks par jūras ceļojumu. Raizes atkāpjas, tvaikonis paņem

cilvēku savā aizgādībā, ārstē to un, kad beidzot noenkurojas ostā, nelabprāt atdod viņu atpakaļ garlaicīgajai pasaulei.

Taču, kad ieradāmies Honolulu, sev par šausmām ieraudzīju milzīgus plakātus, kas reklamēja «Modernos laikus», un reportierus, kuri gaidīja dokā, gatavi mani aprīt bez sāls. Nebija ko cerēt izbēgt.

Turpretī Tokijā mūs negaidīja, jo kapteinis bija tik laipns, ka reģistrēja mani ar citu vārdu. Kad pasniedzu pasi, japāņu iestādes tīri vai satraucās. — Kāpēc jūs neziņojāt, ka braucat? — ierēdņi taujāja. Tā kā valstī nupat bija noticis militārs apvērsums un nogalināto skaits sasniedza vairākus simtus, domāju, ka būs labāk palikt nepazīstamam. Kamēr uzturējāmies Japānā, valdības pārstāvis neatkāpās no mums ne soli. No Sanfrancisko līdz Honkongai gandrīz nepārmiju ne ar vienu pasažieri ne vārda, taču, kad ieradāmies šai ostā, atturības ledus sāka kust. Pārmaiņas cēlonis bija kāds katoļu garīdznieks. — Čarlij, — ieminējās garš biznesmens, kas pirmajā acu uzmetienā izskatījās vēss un noslēgts, — gribu jūs iepa-

zīstināt ar kādu amerikāņu gaiīdznieku no Konektikutas, kurš jau piecus gadus strādā vietējā leprozorijā. Dzīve tur ir stipri vientulīga, tāpēc katru sestdienu viņš brauc uz Honkongu sagaidīt amerikāņu kuģus.

Garīdznieks bija slaids, glīts cilvēks tuvu četrdesmitiem ar sārtiem vaigiem un patīkamu smaidu. Vispirms dzērienus pasūtīju es, tad mans draugs biznesmens, pēc tam pāters. Sākumā sēdējām mazā pulciņā, taču, stundām ritot, tas pieauga līdz divdesmit pieciem cilvēkiem, un visi tik pirka dzeramo. Vēlāk piebiedrojās vēl desmit citi, un dzērienu straume ir nedomāja apsīkt; daudzus uznesa uz klāja, galīgi «nolūzušus», turpretī garīdznieks, kas nepalaida garām nevienu glāzīti, smaidīja kā smaidījis un palīdzēja ikvienam vārgdienim, it kā būtu gluži skaidrā. Es beidzot ar pūlēm uzslējos kājās, lai teiktu ardievas. Pāters gādīgi mani pieturēja, kamēr es paspiedu viņam roku. Delna likās raupja, tāpēc pagriezu to un apskatīju plaukstu. Tā bija sasprēgājusi un saplaisājusi, un vidū varēja redzēt baltu plankumu. — Ceru, ka tā nav spitālība, — es pajokoju. Garīdznieks pavīpsnāja un pakratīja galvu. Gadu vēlāk dzirdējām, ka viņš miris no lepras.

Piecus mēnešus palikām projām no Holivudas. Ceļojuma laikā abi ar Poleti apprecējāmies. Savienotajās Valstīs atgriezāmies ar kādu japāņu kuģi, uz kura uzkāpām Sin-gapūrā. *

Pirmajā dienā pēc iziešanas jūrā saņēmu zīmīti, kurā bija sacīts, ka rakstītājam un man esot daudz kopēju draugu un mēs tikai nejaušības pēc visu laiku neesot iepazinušies. Tagad, Dienvidķīnas jūras vidū, tam gadījusies lieliska izdevība. Paraksts skanēja: «Žans Kokto»[90]. Sekoja post scriptum: vai viņš drīkstētu pirms pusdienām ienākt manā kabīnē izdzert glāzi aperitīva? Es nekavējoties nospriedu, ka tas būs kāds viltvārdis. Kas šim zvērinātajam parīzietim būtu

darāms Dienvidķīnas jūras vidū? Taču tā izrādījās taisnība, jo Kokto ceļoja franču laikraksta Figaro uzdevumā.

Kokto neprata ne vārda angliski, tāpat kā es — franciski, bet viņa sekretārs daudzmaz zināja angļu valodu un tāpēc pildīja tulka lomu. Tovakar nosēdējām līdz vēlai stundai, apmainīdamies domām par dzīvi un mākslu. Mūsu tulks vēla vārdus gausi un nesteidzīgi, turpretim Kokto, piespiedis skaistās rokas pie krūtīm, šāva kā no

ložmetēja, lūdzoši zibinādams acis gan pret mani, gan tulku, kas vienmuļi burkšķēja: — Misters Kokto . . . viņš teic ... ka jūs . .. saules dzejnieks ... un viņš . .. tumsas dzejnieks.

Aši kā putns palocījis galvu, Kokto tūlīt novērsās no tulka un, vērdamies manī, turpināja runu. Tad pavedienu pārtvēru es un ņēmos lauzties iekšā filozofijas un mākslas biezokņos. Kad domas saskanēja, abi apskāvāmies, un savaldīgais, vēsais tulks tikai noskatījās vien. Trakā sajūsmā zaudējuši jebkādu mēra sajūtu, spriedelējām līdz četriem no rīta un cieši apņēmāmies satikties atkal pulksten vienos, lai kopā iebaudītu lenču.

Tomēr entuziasms, sasniedzis kulminācijas punktu, noslāpa. Uz lenču neieradās ne viņš, ne es. Pēcpusdienā mūsu vēstules laikam ceļā samainījās, jo to saturs bija vienāds: abi mēs gari un plaši atvainojāmies, taču piesargājāmies nolikt kādu tikšanos — bijām baudījuši viens otra sabiedrību tiku tikām.

Pusdienu laikā, kad ienācām ēdamistabā, Kokto sēdēja attālā stūrī, uzgriezis durvīm muguru. Taču viņa sekretāram gribot negribot vajadzēja mūs redzēt, un viņš ar neveiklu mājienu pavēstīja par mūsu klātbūtni Kokto, kas, brītiņu pavilcinājies, pagriezās un, notēlojis priekpilnu izbrīnu, jautri pavēcināja manis rakstīto vēstuli; es tikpat līksmi pavēcināju viņējo, un mēs abi pasmējāmies. Tad mierīgi novērsāmies un sākām uzmanīgi pētīt ēdienu karti. Kokto pabeidza maltīti pirmais un brīdī, kad stjuarti atnesa mums otro ēdienu, steidzīgi un piesardzīgi paslīdēja garām. Tomēr, ticis pie durvīm, viņš norādīja uz āru, sak: «Sastapsimies uz klāja.» Es piekrizdams enerģiski māju ar galvu, taču vēlāk jutos atvieglots, kad redzēju, ka viņš nozudis.

Nākamajā rītā pastaigājos pa klāju viens. Pēkšņi man par šausmām tālumā no stūra iznira Kokto un nāca uz manu pusi! Ak dievs! Žigli palūkojos apkārt, kur varētu mukt, bet viņš mani ieraudzīja un, par laimi, iešmauca restorāna durvīs. Ar to arī mūsu rīta pastaiga beidzās. Visu dienu spēlējām paslēpes, centīgi viens no otra izvairīdamies. Tomēr, tuvojoties Honkongai, bijām jau tiktāl atguvušies, ka spējām pa brītiņam satikties. Līdz Tokijai atlika vēl četras dienas.

Ceļojuma laikā Kokto pastāstīja jocīgu notikumu: viņš

esot Ķīnas vidienē redzējis dzīvu Budu, gadu piecdesmit vecu

vīru, kas visu mūžu pavadījis traukā ar eļļu: tikai galva bijusi ārā. Mirkstot garus gadus eļļā, vīra ķermenis palicis embrija stāvoklī un bijis tik mīksts, ka tam varējuši izdurt cauri pirkstu. Kurā Ķīnas daļā Kokto to redzējis, tā arī palika nenoskaidrots, un galu galā viņš atzinās, ka neesot Budu skatījis savām acīm, bet tikai par viņu dzirdējis.

Piestātnēs mēs sastapāmies reti, apmainīdamies vienīgi ar īsām apsveikuma un atvadu frāzēm, bet, kad uzzinājām, ka abi brauksim uz Savienotajām Valstīm ar «Prezidentu Kūlidžu», samierinājāmies ar likteni un vairs nepūlējāmies mākslīgi atgūt sākotnējo sajūsmu.

Tokijā Kokto nopirka pieradinātu sienāzīti, ko turēja mazā būrītī un bieži vien svinīgi atstiepa uz manu kabīni. — Viņš ir ļoti gudrs, — Kokto sacīja, — un čirkstina ikreiz, kad es ar viņu runāju. — Sienāzis tā piesaistīja viņa interesi, ka kļuva par mūsu galveno sarunu priekšmetu. — Kā šorīt jūtas Pilū? — es mēdzu apjautāties.

— Diezgan slikti, — viņš nopietni atteica. — Lieku viņam ieturēt diētu.

Kad ieradāmies Sanfrancisko, pierunāju Kokto braukt mums līdzi uz Losandželosu, jo ostā mūs gaidīja limuzīns. Pilū tika paņemts līdzi. Ceļojuma laikā viņš sāka čirkstēt. — Redziet, — Kokto sefcīja, — Amerika Pilū patīk. — Viņš pēkšņi attaisīja mašīnas logu, atdarīja mazā būrīša durvis un izkratīja Pilū ārā.

Es pārsteigts noprasīju: — Kāpēc jūs tā darījāt?

— Viņš dāvā sienāzītim brīvību, — atteica tulks.

— Bet Pilū, — es iebildu, — šai zemē ir svešinieks, viņš neprot valodu.

Kokto paraustīja plecus. — Viņš ir apķērīgs, drīz vien iemācīsies.

Kad atgriezāmies mājās Beverlihilā, no studijas pienāca iepriecinošas vēstis: «Modernie laiki» guva lielus panākumus.

Taču atkal uzmācās mokpilnais jautājums: vai ekranizēt vēl vienu mēmo filmu? Apzinājos, ka, tā rīkodamies, ielaidīšos lielā riskā. Izņemot mani, neviens cits Holivudā vairs mēmās filmas neuzņēma. Līdz šim man bija veicies, bet izredzes turpināt tādā pašā garā, jūtot, ka pantomīmas māksla pamazām novecojas, nelikās

patīkamas. Turklāt nebija viegli izdomāt mēmu sižetu, ar ko aizpildīt stundu un četrdesmit minūšu ilgu seansu, ietērpjot asprātību darbībā un septiņu astoņu tūkstošu pēdu garā lentē ik pa brīdim parādot acij uztveramus jokus. Taču tūlīt prātā iešāvās cita doma: proti, lai cik labu skaņu filmu es arī uzņemtu, māksliniecisk ziņā tā nemūžam nepārspētu manu pantomīmu. Gudroju, kādā balsī klaidonis varētu runāt — varbūt īsi un aprauti vai vienkārši murmināt? Viss likās velti. Ja es sāktu runāt, tad kļūtu līdzīgs jebkuram citam komiķim. Tādas bija skumjās problēmas, kas ne brīdi neizgāja man no prāta.

Kopš Poletes un manām laulībām bija aizritējis tikai gads, bet mūsu attiecībās jau iezagās vēsums. Daļējs iemesls tam bija manas raizes un nesekmīgie mēģinājumi turpināt darbu. Poleti pēc panākumiem «Modernajos laikos» uz vairākām filmām angažēja «Paramounb> sabiedrība. Es turpretī nespēju ne strādāt, ne izklaidēties. Nonācis tādā dzīves apnikumā, nolēmu kopā ar savu draugu Timu Djurantu doties uz Oļu krastu, cerēdams, ka tur varbūt darbs veiksies labāk.

Oļu krasts, kas atradās vairāk par simt jūdzēm uz dienvidiem no Sanfrancisko, bija mežonīga un pat mazliet baisma vieta, gandrīz vai īsta postaža. Es to dēvēju par «sēklī uzskrējušo dvēseļu mājokli». To sauca arī par «pastaigu līdz septiņpadsmitajai jūdzei». Mežos te klaiņāja brieži; kādreiz celtās greznās mājas stāvēja tukšas un gaidīja uz pircējiem; pilni ar ērcēm, trūdēja krituši koki, ap kuriem kuploja indīgā efeja, oleandru krūmi un bela-donna, — vārdu sakot, tā bija īstā mītne nāvi nesējiem gariem. Būvēti uz klintīm ar logiem pret okeānu, slējās daži miljonāru nami; šo liedaga daļu sauca par Zelta krastu.

Ar Timu Djurantu iepazinos, kad kāds paziņa viņu atveda uz vienu no mūsu svētdienas tenisa turnīriem. Tims bija ļoti labs spēlētājs, un mēs bieži sacentāmies. Viņš nupat bija šķīries no sievas, E. F. Hatona meitas, un atbraucis uz Kaliforniju izklaidēties. Tims bija ārkārtīgi atsaucīgs, un mēs kļuvām labi draugi.

Noīrējām māju, kas atradās pusjūdzi no okeāna. Tā bija drēgna un nejauka, un, kad iekūrām kamīnā uguni, istabas pildījās ar dūmu mutuļiem. Tims pazina daudzus no Oļu krasta smalkās sabiedrības, un, kamēr viņš staigāja pa

ciemiem, es mēģināju strādāt. Dienām ilgi kvernēju viens bibliotēkā un klīdu pa dārzu, cerēdams, ka ienāks prātā kāda ideja, taču velti. Beidzot atmetu raizēm ar roku, piebiedrojos Timām un iepazinos ar dažiem kaimiņiem. Bieži nodomāju, ka viņi būtu laba viela Mopasāna stilā rakstītām novelēm. Kāda liela, ērta māja manī allaž izraisīja baismas un skumjas. Saimnieks, patīkams cilvēks, vienmēr skaļi risināja nebeidzamas runas, kamēr viņa sieva sēdēja kā sastingusi, nebilzdama ne vārda. Pirms pieciem gadiem nāve bija laupījusi viņas bērnu, un kopš tā laika nabadzīte gandrīz vairs nepazina ne smaidus, ne valodas. Vienīgais, ko no viņas varēja dzirdēt, bija «Labvakar» un «Ar labu nakti».

Kādā citā mājā, kas slējās augstu klintīs ar skatu pret jūru, mita rakstnieks, kurš te bija zaudējis sievu: viņa izgājusi dārzā fotografēt un laikam atkāpusies atmuguriski pārāk tālu atpakaļ. Kad vīrs devies sievu meklēt, viņš atradis tikai trijkāji. Nelaimīgā pazudusi bez vēsts.

Vilsona Maiznera māsa nevarēja ciest savus kaimiņus, no kuru tenisa laukuma viņas māja pavērās kā uz delnas. Tikko blakus

iedzīvotāji iznāca spēlēt tenisu, viņa tūlīt sakūra ugunskuru, un dūmu vērpatas vēlās pāri laukumam.

Neaprakstāmi bagātais veco Fegenu pāris svētdienas rīkoja lepnas pieņemšanas. Iepazinos pie viņiem ar nacistu konsulu, gaišmatainu, jaunu cilvēku ar izsmalcinātām manierēm. Fašists visiem spēkiem centās mums iepatikties, bet es allaž metu ap viņu līkumu.

Dažreiz pavadījām nedēļas nogali pie Džona Steinbeka. Steinbekiem piederēja maza mājiņa Monterejas tuvumā. Džons toreiz bija sarakstījis «Tortiljafletas kvartālu», ka arī virkni stāstu un atradās slavas vārtu priekšā. Viņš strādāja rītos un rakstīja caurmērā divus tūkstošus vārdu dienā. Brīnījos, cik tīras izskatījās manuskripta lapas, kur neredzēja gandrīz nevienu labojumu. Es viņu apskaudu.

Mani vienmēr interesējis rakstnieku darba veids un viņu dienas devums. Tomass Manns rakstīja apmēram četrsimt vārdu dienā. Lions Feihtvangers diktēja divus tūkstošus, kas atbilst ap sešsimt rakstītajiem vārdiem. Somersets Moems piespieda sevi uzšņāpt četrsimt vārdu dienā vienkārši, lai trenētos. H. Dž. Velsa norma bija tūkstoš vārdu dienā. Henens Svofers, angļu

žurnālists, mēdza rakstīt no četriem līdz pieciem tūkstošiem vārdu dienā. Amerikāņu kritiķis Aleksandrs Vūl-kots spēja stundas ceturksnī sacerēt septiņsimt vārdu garu apskatu, bet tūlīt pēc tam sēdās pie pokera galda — redzēju to pats savām acīm. Hērsts vienā vakarā tika galā ar divus tūkstošus vārdu garu ievadrakstu. 2oržs Simenons mēneša laikā sacerēja īsu, taču mākslinieciskā ziņā lielisku romānu. 2oržs man stāstīja, ka ceļoties piecos no rīta, uzvārot kafiju, apsēžoties pie rakstāmgalda un tad, valstīdams zelta lodi tenisa bumbiņas lielumā, sākot domāt. Viņš rakstīja ar parasto spalvu, un, kad es vaicāju, kāpēc viņam patīk tik sīki burti, 2oržs atbildēja: — Tā mazāk nopūlē roku. — Pats es diktēju ap tūkstoš vārdu dienā, taču galīgajā filmas variantā no tiem caurmērā paliek tikai simti trīs.

Steinbekiem nebija kalpotāju, visus mājas darbus veica Džona sieva, kas lieliski prata vadīt saimniecību. Man viņa ļoti patika.

Pārspriedām daudz jautājumu, un, runājot par Krieviju, Džons sacīja, ka komunisti ļoti pareizi darījuši, iznīcinādami prostitūciju. — Pēdējais privātais uzņēmums, — es sacīju. — Gaužām žēl, jo tā ir gandrīz vai vienīgā profesija, kur cilvēks par savu naudu var saņemt pretī pilnu vērtību. Turklāt visai godīga nodarbošanās. Kāpēc neapvienot meitenes arodbiedrībās?

Netālu no Oļu krasta dzīvoja dzejnieks Robinsons Dže-ferss. Mēs ar Timu iepazināmies ar viņu pie kāda drauga. Džeferss turējās malā un likās nerunīgs, tāpēc es, lai neļautu valodām apsīkt pavisam, kā jau parasti, ņēmos pļāpāt, kritizēdams mūsdienu trūkumus un nelaimes. Džeferss nebilda ne vārda. Aizgāju projām, pukodamies pats uz sevi, ka esmu gvelzis par deviņiem mēmiem. Domāju, ka Džeferss droši

vien nejūt pret mani ne mazāko patiku, taču biju maldījies, jo pēc nedēļas viņš uzaicināja mūs ar Timu uz tēju.

Robinsons Džeferss ar sievu mita mazā akmens namiņā, kas izskatā atgādināja miniatūru viduslaiku pili. Mājiņu sauca par «Toru». Dzejnieks pats savām rokām to bija uzbūvējis uz gludas klints Klusā okeāna krastā. Man tas likās mazliet bērnišķīgi. Lielākā telpa nepārsniedza divpadsmit kvadrātpēdu. Netālu no mājas slējās tāds pats viduslaicīgs apaļš mūra tornis astoņpadsmit pēdu aug-

stumā un četru pēdu diametrā. Šauras akmens kāpnes veda uz mazu, apaļu kazematu ar šaurām spraugām logu vietā. Tas bija dzejnieka darba kabinets. Te viņš uzrakstīja savu «Rudo ērzeli». Tims apgalvoja, ka tieksme mājot kapenēm līdzīgās telpās liecinot par ilgām pēc nāves. Taču man gadījās redzēt, kā Džeferss saulrietā pastaigājās ar suni, baudīdams jauko vakaru, un kā dzejnieka sejā iegula neizsakāms miers, it kā viņš gremdētos tālā sapnī. Esmu pārliecināts, ka tāds cilvēks kā Robinsons Džeferss pēc nebūtības nealkst.

DIVDESMIT PIEKTĀ NODAĻA

Gaisā atkal oda pēc pulvera. Nacisti devās uzbrukumā. Cik drīz aizmirsās pirmais pasaules karš un četri mokpilnie nāves pļaujas gadi! Cik drīz izgaisa no atmiņas nelaimīgās cilvēku paliekas, kuras bija izmestas pār bortu: neredzīgie, vīri bez rokām, bez kājām, bez žokļiem, trijos līkumos saliektie spastiskie kropļi! Labāk neklājās arī tiem, kas nekrita kaujas laukā un netika ievainoti, jo daudziem karš aizlauza dvēseli. Līdzīgi minotauram tas aprija jaunību, pārvēršot dzīvus palikušos par ciniskiem večiem. Taču drīz mēs ļaujam visam apaugt ar zāli un apvijam karu ar oreolu, skandēdami dažādas populāras dziesmiņas, kā:

Kas gan jūsmot ies par laukiem,

Skatīta ja Parīze, —

un tā tālāk. Daži apgalvoja, ka šis cilvēku slaktiņš daudzējādā ziņā nesis labumu. Tas paplašinājis rūpniecību, attīstījis tehniku un devis cilvēkiem darbu. Sak, ko tur domāt par tiem miljoniem, kas nolikuši galvas, ja biržā var raust citādus miljonus! Brīdī, kad operācijas sasniedza milzu summas, Arturs Brisbeins no Hērsta Examiner rakstīja: «Vēl viens lēciens, un tērauda korporāciju akcijas sakāps līdz piecsimt dolāriem gabalā.» Tā nenotika, un lēkt dabūja spekulanti, mezdamies lejup pa debesskrāpju logiem.

Nu aiz sliekšņa glūnēja jauns karš. Pūlējos rakstīt scenāriju Poletei, tomēr darbs neparko nevirzījās uz priekšu. Kā lai čalo par sieviešu untumiem vai apcer romantiskas

mīlestības problēmas, ja riebīgais izdzimtenis Ādolfs Hitlers dzina pasauli jaunā ārprātā?

1937. gadā Aleksandrs Korda[91] bija man ieteicis uzņemt filmu par Hitleru: tā kā asiņainais diktators nēsāja tādas pašas Ūsiņas kā klaidonis, sižetu varēja balstīt uz maldinošu līdzību. Pēc Kordas ieskatiem, man vajadzēja tēlot abus. Toreiz es par šo ideju daudz nedomāju, taču tagad tā kļuva aktuāla. Bez tam man ārkārtīgi gribējās atkal strādāt. Pēkšņi iešāvās kaut kas prātā. Nu, protams! Kā Hitlers es varēju svinīgi vērsties pie ļaužu masām un melst, ko vien tīk. Klaidoņa lomā turpretī bija iespējams palikt vairāk vai mazāk nerunīgam. Scenārijs par Hitleru pavērtu plašas iespējas kā burleskai, tā pantomīmai. Tāpēc, sajūsmas pilns, steidzos atpakaļ uz Holivudu un ķēros pie scenārija. Darbs turpinājās divus gadus.

Gribēju sākt ar prologu — kaujas ainu no pirmā pasaules kara — un parādīt Lielo Bertu ar tās septiņdesmit piecu jūdžu apšaudes lauku. Vācieši taisās ar to iedzīt bijāšanu sabiedrotajiem. Šāviņam vajag sagraut pīšļos Reimsas katedrāli, taču tas aizdrāž garām un sadragā pagalmā saslietu mazmājiņu.

Filmā vajadzēja piedalīties arī Poletei. Pēdējos divos gados viņa, strādādama «Paramount» sabiedrībai, guva atzīstamus panākumus. Bijām gan mazliet atsvešinājušies, taču labi draugi un joprojām precējušies. Kaprīžu Poletei gan netrūka. Viena no tām būtu likusies tīri amizanta, ja neizpaustos gluži nepiemērotos brīžos. Kādā jaukā dienā viņa, ieradusies studijā, iesoļoja manā ģērbtuvē kopā ar švītīgu, elegantu jaunekli, kuram uzvalks piegulēja kā uzliets. Cauru dienu biju svīdis pie scenārija, un šāds traucējums mani stipri pārsteidza. Tomēr Po-lete, pavēstījusi, ka nācienam esot visai svarīgs iemesls, apsēdās un pamāja, - lai jaunais cilvēks pievelk krēslu tuvāk pie viņas.

— Tas ir mans aģents, — viņa paziņoja un pavērās pavadonī, lai tas prastos un turpinātu tālāk.

Jaunais dendijs steidzīgi bēra vārdus, it kā atšķeldams tos citu no cita un pats priecādamies par savu izrunu. — Kā jums zināms, mister Čaplin, kopš «Modernajiem laikiem» jūs maksājat Poletei divus tūkstošus piecus simtus dolāru nedēļā. Bet ir viens punkts, par kuru mēs ar jums, mister Čaplin, neesam vienojušies, proti: kādu

vietu viņas vārdam vajadzētu aizņemt visās afišās. Mazāk nekā par septiņdesmit pieciem procentiem nevarētu būt ne runas ... — Tālāk viņš netika. — Ujā, kas tad tie par pekstiņiem? — es iesaucos. — Jūs nu nebūsiet tas, kas pavēlēs, cik vietas viņas vārdam jāaizņem reklāmās! Man viņas intereses stāv tuvāk pie sirds nekā jums. Taisieties abi, ka tiekat!

Nokļuvis ar «Lielo diktatoru» jau pusceļā, sāku saņemt trauksmīgas vēstis no «United Artists» kantora. Heiza ļaudis bija brīdinājuši mūsējos, ka filmai būšot nepatikšanas ar cenzuru. Ari mūsu angļu aģentūra stipri raizējās par darba likteni un izteica šaubas, vai Lielbritānijā to maz varēšot rādīt. Taču es biju stingri nolēmis turpināt: Hitleru vajadzēja izsmiet, lai tur lūst vai plīst. Būtu es toreiz nojautis vācu koncentrācijas nometņu patiesās šausmas, «Lielais diktators» nemūžam neieraudzītu dienas gaismu; nacistu slepkavošanas ārprāts nebija īstais temats satīrai. Taču tobrīd man gribējās izsmiet viņu mistiskos murgus par rases tīrību. It kā tāda, izņemot Austrālijas pirmiedzīvotājus, vispār kaut kur eksistētu!

Šai laikā atceļā no Krievijas Kalifornijā ieradās sers Stefords Kripss. Viņš atnāca pie manis pusdienās kopā ar kādu jaunekli, kas nupat bija pabeidzis Oksfordas universitāti. Esmu piemirsis vˆņa vārdu, taču vienmēr atcerēšos viņa tovakar izteikto piezīmi: — Spriežot pēc pašreizējā stāvokļa Vācijā un visā pasaulē, diez vai man būs lemts dzīvot ilgāk par pieciem gadiem. — Sers Stefords bija apmeklējis Krieviju, lai iepazītos ar šo zemi vaigu vaigā, un sacīja, ka redzētais viņu dziļi ietekmējis. Viņš aprakstīja milzīgos krievu projektus un, protams, ar tiem saistītās lielās grūtības. Pēc viņa domām, karš bija neizbēgams.

No Ņujorkas kantora pienāca vēl ļaunākas vēstis — turienieši lūdzās, lai es neuzņemot filmu, jo to nevarēšot rādīt ne Anglijā, ne Amerikā. Tomēr es netaisījos padoties, kaut arī man pašam būtu jāīrē zāles, kur darbu demonstrēt.

Nebiju vēl «Diktatoru» pabeidzis, kad Anglija pieteica fašistiem karu. Atrados tieši Katalīnā uz sava kuģīša, kad sestdienas rītā dzirdēju pa radio šo baismo vēsti. Sākumā visās frontēs valdīja klusums. — Vācieši nemūžam nepārraus Mažino līniju, — mēs teicām. Tad pēkšņi sākās

katastrofa: nacisti ielauzās Beļģijā, sabruka Mažino līnija, notika drausmīgā nelaime pie Denkerkas — un Francija atradās okupantu varā. Ziņas kļuva arvien drūmākas. Anglija cīnījās viena, tālāk kur atkāpties vairs nebija. Nu Ņujorkas kantoris bombardēja mūs ar telegrammām: — Pasteidziniet filmu, visi to gaida!

«Lielo diktatoru» bija grūti uzņemt; gatavojot nepieciešamos dekorāciju maketus un rekvizītus, aizritēja gads. Taču bez tiem filma izmaksātu piecreiz vairāk. Arī tā jau līdz uzņemšanas sākumam biju izšķiedis pusmiljonu dolāru.

Un tad Hitlers iebruka Krievijā! Šis fakts skaidri pierādīja, ka viņš zaudējis pēdīgo prāta palieku. Savienotās Valstis vēl nebija iesaistījušās karā, taču kā Anglija, tā Amerika izjuta lielu atvieglojumu.

Kad «Diktatora» uzņemšana tuvojās beigām, mani filmēšanas vietā apciemoja Duglass Fērbenkss ar sievu Silviju. Pēdējos piecos gados mans draugs vairs nestrādāja un es reti dabūju viņu redzēt, jo viņš bieži braukāja uz Angliju. Manuprāt, Duglass izskatījās novecojis un mazliet resnāks. Viņš šķita arī nomākts, tomēr bija un palika tas pats aizrautīgais Duglass. Vērodams, kā uzņem vienu no ainām, viņš smējās kā kutināts. — Nevaru vien sagaidīt, kad redzēšu visu, — viņš teica.

Duglass palika apmēram stundu. Draugam aizejot, ilgi nolūkojos, kā viņš palīdz sievai uzkāpt stāvā pakalnā un kā dodas pa šauru taciņu arvien tālāk un tālāk. Atstatums, kas mūs šķīra, pamazām pieauga, un man pēkšņi sirdī iedzēla skumjas. Duglass atskatījās, es pamāju ar roku, un viņš atbildēja manam sveicienam. Tā bija pēdējā reize, kad viņu redzēju. Pēc mēneša piezvanīja Duglass, jaunākais, un pateica, ka tēvam naktī uznākusi sirds lēkme un viņš miris. Jutos ārkārtīgi satriekts, jo mans draugs likās nesaraujami saistīts ar dzīvi.

Duglasa man pietrūka — pietrūka viņa siltās jūsmas un valdzinājuma, pietrūka viņa draudzīgās balss, kas, drūmos un vientuļos svētdienas rītos atskanēdama tālruņa klausulē, mēdza mani aicināt: — Čarlij, atnāc uz lenču — pēc tam nopeldēsimies, tad paēdīsim pusdienas un beigās noskatīsimies kādu filmu, labi? — Jā, man pietrūka viņa jaukās draudzības.

Kādu cilvēku sabiedrībā es vislabprātāk uzturētos? Laikam izvēlētos savas profesijas ļaudis. Un tomēr Duglass bija vienīgais aktieris, ar ko es jebkad cieši sadraudzējos. Sastapdamies dažādos Holivudas sarīkojumos ar kinozvaigznēm, es vienmēr aizgāju, noskaņots skeptiski, — varbūt šādās sanāksmēs mūsu bija par daudz. Attiecībās valdīja drīzāk sacensības gars nekā draudzība, un, cenzdamies par visu varu pievērst sev uzmanību, klātesošie rikšoja te uz bufeti, te atpakaļ. Nē, zvaigznes zvaigžņu vidū izstaro maz gaismas — un siltuma.

Rakstnieki ir jauki cilvēki, bet ne pārāk devīgi; sev zināmo viņi reti izpauž citiem. Vairākums ieslēdz šīs bagātības starp grāmatu vākiem. Zinātnieki varētu būt lieliski sarunu biedri, bet vajag tikai viņiem parādīties viesistabā, kad pārējie tūlīt jūtas garīgi paralizēti. Gleznotāji ir garlaicīgi, jo lielāko tiesu grib, lai citi noticētu, ka viņi ir vairāk filozofi nekā mākslinieki. Dzejnieki neapšaubāmi klasificējami augstāk; kā cilvēki viņi ir patīkami, iecietīgi un sabiedrībā ļoti interesanti. Manuprāt, vislabāk kopēju valodu var atrast ar mūziķiem. Nekas neizraisa tik siltas jūtas un tādu aizkustinājumu kā simfoniskais orķestris. Romantiskā gaisma pār nošu pultīm, instrumentu skaņošana un pēkšņais klusums, diriģentam ienākot, it kā nostiprina biedriskās sadarbības sajūtu. Atceros, kā reiz manā mājā ˆiesojās pianists Horovics. Ciemiņi apsprieda starptautisko stāvokli, apgalvodami, ka depresija un bezdarbs atnesīšot sev līdzi garīgu atjaunotni. Horovics pēkšņi piecēlās un teica: — Šādas runas izraisa manī vēlēšanos spēlēt klavieres. — Neviens, protams, neiebilda, un viņš atskaņoja Šūmaņa otro sonāti. Šaubos, vai kāds to jelkad nospēlējis tik labi kā toreiz Horovics.

īsi pirms kara viņš ielūdza mani pie sevis. Pie pusdienu galda bez viņa sievas (Toskanini meitas) sēdēja Rahmaņi-novs un Barbiroli. Rahmaņinovs izskatījās mazliet savāds, viņam piemita kaut kas no pārsmalcināta estēta un mūka. Vairāk neviena, izņemot mūs piecus, nebija.

Liekas, ikreiz, kad runā par mākslu, es rodu tai citādu izskaidrojumu. Un kāpēc gan ne? Tovakar sacīju, ka māksla ir jūtas, kam pievienota veikla tehnika. Kāds ierunājās par reliģiju, un es atzinos, ka esmu neticīgs. Rahmaņinovs aši iejautājās: — Bet vai tad māksla bez reliģijas ir vispār iespējama?

Šādi vārdi mani uz mirkli iedzina strupceļā. — Mēs laikam runājam par dažādām lietām, — sacīju. — Es uzskatu reliģiju par ticību dogmai — māksla turpretī sakņojas vairāk jūtās nekā ticībā.

— Reliģija tāpat, — viņš atteica. To izdzirdis, uzskatīju par labāku klusēt.

Ciemodamies pie manis, Igors Stravinskis reiz ierosināja uzņemt kopā kādu filmu. Tūlīt izdomāju sižetu. Teicu, ka darbs būs

sirreālistisks: notikumi risināsies kādā dekadentiskā naktsklubā, kur pie galdiņiem, kas izvietoti lokā ap dejas grīdu, pa pāriem vai grupās ļsēž cilvēki, kuri pārstāv laicīgās pasaules netikumus: pirmais galds — alkatību, otrais — liekulību, trešais — cietsirdību. Priekšnesumos rāda Kristus ciešanas, taču visi noraugās pestītāja krustā sišanā vienaldzīgi — vieni pasūta ēdienus, otri apspriež veikala darījumus, trešie vispār neliekas ne zinis par apkārtni. Pūlis, augstie priesteri un va-rizeji krata dūres pret krustu, kliegdami: «Ja tu esi dieva dēls, tad kāp no krusta zemē un palīdzies pats sev!» Pie tuvējā galdiņa biznesmenu grupa strīdās par kādu lielu pasākumu. Viens no viņiem nervozi izvelk cigareti, pamet skatienu uz pestītāju un izklaidīgi izpūš pret viņu dūmu gredzenus.

Pie otra galda sēž kāds finansists ar sievu un pētī ēdienu karti. Dāma paceļ acis un satraukta pavelk krēslu tālāk no deju laukuma. — Nesaprotu, ko cilvēki te meklē, — viņa, juzdamās neveikli, čukst. — Šādi skati nomāc.

— Tas ir brīnišķīgs laika kavēklis, — atbild finansists. — Restorānam draudēja bankrots, pirms īpašniekam ienāca prātā sarīkot šādu izrādi. Tagad viņš ir no parādiem ārā.

— Manuprāt, tā ir dieva zaimošana, — saka sieva.

— Tā atnes lielu labumu, — vīrs nepiekāpjas. — Cilvēki, kas nekad nav bijuši baznīcā, atnākdami šurp, gūst kaut nojausmu par kristietību.

Izrādei turpinoties, citā plānā tiek parādīts kāds piedzērušais. Viņš vientuļš sēž pie atsevišķa galdiņa un raudādams skaļi vaimanā: — Raugiet, viņi sit to krustā! Un neviens neliekas ne zinis! — Grīļodamies viņš pieslejas kājās un kā lūgšanā izstiepj rokas pret krustu. Taču kāda

mācītāja sieva pie blakus galdiņa ņemas sūdzēties par to galvenajam viesmīlim, un piedzērušo izmet ārā, bet viņš joprojām elsodams protestē: — Raugiet, neviens neceļ ne ausu! Un tie esot kristieši!

— Redziet, — teicu Stravinskim, — viņi izmet dzērāju ārā tāpēc, ka viņš traucē izrādi. — Paskaidroju, ka attēlot pestītāja ciešanas uz naktskluba dejas grīdas nozīmē parādīt, cik ciniska kļuvusi pasaule, kas pieturas pie kristīgās ticības tikai tādēļ, ka tā pieņemts.

Maestro seja kļuva pavisam drūma. — Bet tā taču ir ķecerība! — viņš iesaucās.

Jutos ļoti pārsteigts un mazliet samulsis. — Patiešām? — iejautājos. — Tas nu manos nolūkos neietilpa. Man likās, ka te kritizēta ļaužu attieksme pret kristiānismu — bet varbūt, izdomājot sižetu tepat uz vietas, neesmu pratis to skaidri parādīt. — Tā nu šis temats atkrita. Pēc pāris nedēļām Stravinskis tomēr atrakstīja, vaicādams, vai es vēl esot ar mieru strādāt kopā, bet mana sajūsma

bija saplakusi, un es sāku prātot par filmu, ko varētu uzņemt viens pats.

Hanss Eislers atveda uz manu studiju Šēnbergu, maza auguma vīriņu ar vaļsirdīgu, strupu valodu. Viņa kompozīcijas izraisīja manī apbrīnu. Pašu viņu biju bieži redzējis Losandželosas tenisa turnīros, kur viņš, ģērbies sporta kreklā, baltu cepuri galvā, vientuļš sēdēja atklātajās tribīnēs. Noskatījies «Modernos laikus», Šēnbergs sacīja, ka pati komēdija viņam patīkot, bet mūzika gan esot ļoti slikta. Daļēji tam piekritu. Vienu no piezīmēm, ko viņš izteica, runājot par mūziku, nekad neaizmirsīšu: — Man patīk skaņas, skaistas skaņas.

Hanss Eislers, starp citu, pastāstīja par šo slaveno vīru kādu joku. Mācīdamies pie viņa harmoniju, Hanss mēdzis bargā ziemā nostaigāt pa dziļu sniegu piecas jūdzesˆ lai pulksten astoņos rītā tiktu pie meistara uz stundu. Šēnbergs, kam pakausis jau toreiz meties krietni spīdīgs, apsēdies pie klavierēm, kamēr Hanss, lūkodamies viņam pār plecu, lasījis notis un svilpojis melodiju. — Jauno cilvēk, — pēkšņi teicis maestro, — nesvilpojiet. Jūsu ledainā elpa saldē man galvu.

«Diktatora» filmēšanas laikā sāku saņemt niknas vēstules, un tagad, kad darbs bija galā, to skaits pieauga. Dažās rakstītāji draudēja iemest visos kinoteātros, kur vien

filmu rādīs, bumbas ar smirdīgu gāzi un šaut uz ekrāniem, citi apgalvoja, ka izraisīšot nekārtības. Sākumā dzīros iet pie policijas, taču tad viss kļūtu zināms atklātībai, un publika baidītos iet komēdiju skatīties. Tad kāds mans draugs ieteica, lai es aprunājoties ar Hariju Bridžesu, ostas krāvēju arodbiedrības priekšsēdētāju. Tā nu uzlūdzu viņu pie sevis uz pusdienām.

Pie galda vaļsirdīgi atzinos, kāpēc esmu to darījis. Zināju, ka Bridžess ir antifašists, tāpēc pastāstīju, ka filmēju prethitlerisku komēdiju un esmu saņēmis draudu vēstules. Teicu: — Ja es varētu uzlūgt, teiksim, divdesmit vai trīsdesmit jūsu krāvēju uz filmas pirmizrādi un izsēdināt viņus pa visu zāli, tad, profašistiskajiem zeļļiem ceļot traci, jūsējie varētu viņiem maigi uzdot pa nagiem, iekams nekas nopietnāks vēl nebūtu noticis.

Bridžess iesmējās. — Nedomāju, ka tiktāl noies, Čarlij. Jums būs pietiekami daudz aizstāvju arī parastās publikas vidū. Viņi tikpat labi pratīs apvaldīt jebkuru nemiera cēlāju. Un, ja šīs vēstules sūta nacisti, viņi baidīsies uzstāties atklāti.

Tanī vakarā Harijs pastāstīja interesantas epizodes no Sanfrancisko streika. Tolaik viņa varā faktiski atradusies visa pilsēta, un viņš kontrolējis piegādes. Slimnīcām un bērniem, protams, netrūcis nekas. Aprakstīdams streiku, viņš sacīja: — Kad cīnās par taisnīgu mērķi, ļaudis nav jāpierunā; jāpavēsta vienīgi fakti, un cilvēki izlems paši. Neslēpu vīriem, ka streika gadījumā viņus gaida neskaitāmas nepatikšanas un dažs labs varbūt pat nepieredzēs gala iznākumu. Taču

norādīju: neatkarīgi no tā, kā tiks nospriests, es pakļaušos biedru gribai. Teicu, ja viņi izlems streikot, es atradīšos pirmajās rindās — un pieci tūkstoši strādnieku visi kā viens nobalsoja, ka jāstreiko.

«Lielo diktatoru» bija paredzēts demonstrēt divos Ņujorkas teātros — «Astorā» un «Kapitolā». «Astorā» mēs to pirms premjeras parādījām preses pārstāvjiem. Tovakar mans viesis bija Harijs Hopkinss, Franklina Rūz-velta galvenais padomnieks. Pēc maltītes devāmies noskatīties filmu, taču ieradāmies, kad tā jau bija pusē.

Žurnālistiem domātai komēdijas izrādei piemīt kāda noteikta īpašība — smiekli atskan it kā pret gribu. Šoreiz izklausījās tāpat.

— Lieliska komēdija, — teica Llarijs, kad izgājām no

teātra, — to uzņemt bija pilnīgi nepieciešami, taču panākumus tā negūs — jums būs jāpiedzīvo vienīgi zaudējumi. — Tā kā ekranizācijas procesā biju iztērējis divus miljonus dolāru paša naudas un izšķiedis divus gadus darba, tad šādi pareģojumi mani lielā sajūsmā neiesvēla. Tomēr es dziļdomīgi pamāju ar galvu. Hopkinss, paldies dievam, maldījās. «Lielā diktatora» pirmizrādi «Kapitolā» smalkā sabiedrība uzņēma jūsmīgā pacilātībā. Abos Ņujorkas teātros filmu demonstrēja trīs mēnešus no vietas, un tā ienesa vairāk par visiem maniem iepriekšējiem darbiem.

Recenzijas turpretī bija dažādas. Vairums kritiķu iebilda pret pēdējo runu. Ņujorkas Daily News apgalvoja, ka es propagandējot komunistiskas idejas. Tomēr, lai gan lielākajai avīžnieku daļai tā nepatika, jo likās pretrunā ar varoņa raksturu, skatītājus vārdi iejūsmināja, un es saņēmu daudzas brīnišķīgas vēstules, kas filmu aizrautīgi cildināja.

Arčijs L. Meijo, viens no pazīstamākajiem Holivudas režisoriem, palūdza atļauju iespiest runu uz ziemsvētku apsveikuma kartītēm. Citēšu viņa ievadu un mana varoņa vārdus:

«Ja es būtu dzīvojis Linkolna laikā, droši vien sūtītu jums viņa Getisbergas riˆnu, kas bija pats dižākais un iedvesmotākais tālaika vēstījums. Šodien mēs stāvam aci pret aci ar jaunu krīzi, un kāds cits cilvēks godīgi un patiesi pateicis, ko viņš sirds dziļumos domā. Lai gan pazīstu viņu tikai paviršī, tomēr dzirdētie vārdi mani dziļi aizkustināja... Tāpēc gribas aizsūtīt jums pilnu Čarlza Čaplina sacerētās runas tekstu, lai arī jūs uzmundrinātu tanī paustā cerība.

«DIKTATORA» NOSLĒGUMA RUNA

Lūdzu, piedodiet, bet es negribu būt imperators. Tāds uzdevums man nav piemērots. Es nevēlos nevienu iekarot un neilgojos ari pār kādu valdīt. Gluži otrādi, ja vien tas būtu iespējams, man gribētos palīdzēt ikkatram — kā ebrejam, tā neebrejam, kā melnajiem, tā baltajiem.

Mēs visi alkstam cits citam palīdzēt. Tādi nu reiz cilvēki ir radīti. Mēs gribam dzīvot un priecāties par otra laimi, nevis par viņa nelaimi.

Mēs negribam cits citu nīst un nicināt. Šajā pasaulē pietiek vietas visiem. Mūsu labā zeme ir bagāta un pabaros ikvienu.

Dzīve var būt skaista un brīva, taču mēs esam nomaldījušies no ceļa. Alkatība ir saindējusi ļaužu dvēseles, pārdalījusi pasauli ar naida barikādēm, iegrūdusi mūs postā un asinsizliešanā. Mēs esam attīstījuši

tempus, paši sevi ieslēgdami cietumā. Mašīnas, kas dod pārpilnību, pametušas mūs trūkumā. Zināšanas padarījušas mūs ciniskus, gudrība — cietus un nežēlīgus. Mēs pārāk daudz domājam un pārāk maz jūtam. Vairāk par mašīnām mums vajadzīga cilvēcība, vairāk par gudrību — labsirdība un maigums. Bez šīm īpašībām dzīve būs viena vienīga vardarbību virkne, kas novedīs mūs pie pilnīgas bojāejas.

Lidmašīnas un radio samazinājuši attālumus, kas mūs šķir. Pati šo atklājumu daba prasa, lai cilvēks būtu labs, tā aicina visus ļaudis kļūt par brāļiem, aicina viņus apvienoties. Pat tagad mana balss sasniedz miljoniem zemeslodes iedzīvotāju — miljoniem izmisušu vīru, sievu un mazu bērnu — tās sistēmas upuru, kura spiež cilvēku spīdzināt un iemest cietumā savu nevainīgo līdzpilsoni. Tiem, kas var mani dzirdēt, es saku: «Neizsamistiet!» Postu, kas mūs piemeklējis, dzemdējusi alkatība, pati jau mocīdamās agonijā; to radījis tādu ļaužu niknums, kuri bīstas no cilvēces progresa. Taču naids gaisīs, diktatorus nopļaus nāve, un vara, ko viņi nolaupījuši tautai, tiks atdota tai atpakaļ. Un, kamēr vien cilvēki mirs par brīvību, tā nekad nezudīs.

Karavīri! Nepadodieties šiem neģēļiem, kas jūs nicina, kas jūs padara par vergiem, kas valda pār jūsu dzīvi, pavēl jums, ko darīt, ko domāt un ko just! Kas jūs dresē, ierobežo jūsu ēdiena devu, apietas ar jums kā ar lopiem un izmanto par lielgabalu gaļu. Nepadodieties šiem nezvēriem — cilvēkiem mašīnām ar mehānisku prātu un mehānisku sirdi! Jūs neesat mašīnas! Jūs esat cilvēki! Jūsu sirdīs kvēlo mīlestība pret brāļiem! Nenīstiet! Vienīgi nemīlētie nīst — nemīlētie un zvēriskie!

Karavīri! Necīnieties par verdzību! Cīnieties par brīvību! Svētā Lukas evaņģēlija septiņpadsmitajā nodaļā stāv rakstīts, ka dieva valstība mīt pašā cilvēkā — ne atsevišķā indivīdā, nedz arī ļaužu grupā, bet visos cilvēkos! Arī jūsos! Jums, cilvēki, ir dota vara — vara radīt mašīnas. Vara radīt laimi! Jūsu, cilvēku, spēkos ir darīt šo dzīvi brīvu un skaistu — pārvērst to par brīnišķu dēku. Tad nu demokrātijas vārdā arī izmantosim šo varu — apvienosimies! Cīnīsimies par jaunu pasauli — par krietnu pasauli, kas cilvēkiem dos iespēju strādāt un kas dāvās jaunatnei nākotni un sirmgalvjiem nodrošinās vecumdienas.

Neskopodamies bārstot līdzīgus solījumus, varu sagrābuši zvēri. Bet viņi melo! Viņi solīto nepilda un nemūžam arī nepildīs! Diktatori atraisa rokas sev pašiem, bet iekaļ važās citus. Tāpēc cīnīsimies par pasaules atbrīvošanu — par nacionālo šķēršļu noārdīšanu, par to, lai

ar saknēm tiktu izravēta alkatība, naids un neiecietība. Cīnīsimies par pasauli, kurā valdīs saprāts, — pasauli, kurā zinātne un progress darīs laimīgus visus! Karavīri, demokrātijas vārdā — apvienosimies!

Hanna, vai tu mani dzirdi? Lai kur tu būtu, pacel acis! Paveries uz debesīm, Hanna! Mākoņi klīst! Cauri miglas plaismai laužas saules stari! Mēs iznākam no tumsas gaismā! Mēs iesoļojam jaunā pasaulē — labākā pasaulē, kur cilvēki uzveiks savu alkatību, naidu un nežēlību. Pacel acis, Hanna! Cilvēka dvēsele dabūjusi spārnus, un beidzot viņš sāk lidot. Viņš lido pretī varavīksnei — pretī cerības mirdzai. Pacel acis, Hannai Pacel acis!

Nedēļu pēc pirmizrādes tiku uzaicināts uz lenču, ko rīkoja Arturs Sulcbergers, New York Times izdevējs. Kad ierados, mani uzveda Times ēkas augšējā stāvā, Sulcber-

gera privātajā viesistabā, kur atradās ar ādu apvilktas mēbeles un pie sienām karājās gleznas un fotogrāfijas. Kamīnu ar savu cēlo klātbūtni pušķoja bijušais Savienoto Valstu prezidents, misters Herberts Huvers, garš vīrs ar svētulīgu seju un mazām ačtelēm.

— Tas, prezidenta kungs, ir Čarlijs Čaplins, — teica misters Sulcbergers, pievezdams mani klāt.

Mistera Huvera krunkainā seja atplauka smaidā. — Kā tad, — viņš visai laipni atteica. — Mēs esam tikušies jau agrāk — pirms daudziem gadiem.

Brīnījos, ka misters Huvers to atceras, jo toreiz viņš visai intensīvi gatavojās iesoļošanai Baltajā namā. Viņš piedalījās preses pārstāvjiem rīkotās pusdienās «Astora» viesnīcā, un mani kāds no locekļiem ieveda kā piedevu pirms galvenā ēdiena — mistera Huvera runas. Tobrīd jutos nomākts no nepatikšanām, kas saistījās ar šķiršanos, un piecēlies laikam nomurmināju, ka neko daudz no valsts lietām nesaprotu, klusībā nodomādams, ka savus paša sarežģījumus izprotu tikpat maz. Pāris minūšu tā nopļāpājis, apsēdos. Vēlāk mani stādīja priekšā misteram Huveram, Liekas, es pateicu: «Labdien,» — un tas arī bija apmēram viss.

Stipri biezais Huvera runas manuskripts sastāvēja no neiesietām lapām, un nolasīto viņš ikreiz atlika sānis. Pēc pusotras stundas visi sērīgi vēroja papīru kaudzīti. Kad pagāja vēl pusstunda, lapas izskatījās sadalītas vienādi. Dažreiz runātājs pārlēca kādam desmitam pāri, atlikdams to malā. Tie bija laimīgi brīži. Bet, tā kā dzīvē nekas nav mūžīgs, beidzās arī runa. Kamēr Huvers ļoti lietišķi savāca savu sacerējumu, es saviebu seju smaidā un dzīros viņu apsveikt par veiksmīgo uzstāšanos, taču viņš pašāvās garām, mani neievērojis.

Tagad, pēc daudziem gadiem, kuru laikā viņš bija paspējis pabūt par prezidentu, Huvers stāvēja kamīna priekšā, starodams neparasti labvēlīgā smaidā. Viesi, skaitā divpadsmit, sasēdās ap lielu, apaļu galdu iebaudīt lenču. Biju brīdināts, ka šādas maltītes sarīko vienīgi

pašiem cienīgākajiem no cienīgajiem.

Pastāv zināms amerikāņu ierēdņu tips, kura klātbūtnē es jūtos galīgi nepilnvērtīgs. Tie ir ļoti slaidi, glīti, nevainojami ģērbušies, mierīgi, loģiski domājoši cilvēki, kam dzīvē nav nekā neskaidra. Viņi runā skaļās, metā-

liskās balsis, un, iztirzājot gluži cilvēciskas problēmas, lieto ģeometriskus terminus, piemēram, «Organizācijas procesi, kas novērojami ikgada bezdarba diagrammā» utt. Šādi tipi zvilnēja ari ap lenča galdu, ar savu lielo augumu un draudīgo izskatu atgādinādami debesskrāpjus. Vienīgā cilvēciskā būtne bija Anna O'Hāra Makkormika, ārkārtīgi pievilcīga dāma, New York Times slavenā politiskā komentētāja.

Noskaņojums pie galda bija oficiāls, un sarunas lāgā neveicās. Visi uzrunāja misteru Huveru ar vārdiem «prezidenta kungs» biežāk, nekā, manuprāt, bija nepieciešami. Pamazām sāku nojaust, ka neesmu ielūgts tāpat vien. Drīz misters Sulcbergers izkliedēja pēdējās šaubas. Nogaidījis izdevīgu brīdi, viņš teica: — Prezidenta kungs, vai nepastāstīsiet par misiju, kurai paredzēts doties uz Eiropu?

Misters Huvers nolika nazi un dakšiņu un, dziļdomīgi sakošļājis un norijis kumosu, ņēmās apcerēt plānu, kas, acīm redzot, bija nodarbinājis viņa prātus jau kopš maltītes sākuma. Viņš it kā vērsās pie sava šķīvja, tikai paretam uzmezdams zaglīgus skatienus misteram Sulcberge-ram un man. — Mēs visi zinām, cik grūtā stāvoklī patlaban atrodas Eiropa, kur posts un bads kopš kara sākuma ātri vien plešas plašumā. Stāvoklis ir ārkārtīgi bīstams, tāpēc man izdevās pārliecināt Vašingtonu, ka nekavējoties jāsniedz palīdzība. («Vašingtona», acīm redzot, nozīmēja prezidentu Rūzveltu.) To teicis, Huvers ņēmās bārstīt faktus, skaitļus un rezultātus, kas bija sasniegti viņa iepriekšējā misijā pirmā pasaules kara laikā, kad «mēs ēdinājām visu Eiropu». — Tādai misijai, — viņš turpināja, — vajadzētu būt pilnīgi bezpartejiskai un īstenot tīri humānus nodomus. Jūs arī laikam interesē šādi jautājumi, — viņš piezīmēja, pašķielēdams uz mani.

Es svinīgi palocīju galvu.

— Kad jūs domājat sākt projektu realizēt, prezidenta kungs? — vaicāja misters Sulcbergers.

— Tikko panāksim Vašingtonas piekrišanu, — misters Huvers atteica. — Vašingtona jāuzmudina, liekot manīt, ka sabiedrība pieprasa šādu rīcību un plaši pazīstami darbinieki to atbalsta, — viņš atkal pašķielēja uz manu pusi, un es vēlreiz pamāju ar galvu. — Okupētajā Francijā, — viņš turpināja, — miljoniem cilvēku cieš trūkumu. Norvēģijā, Dānijā, Holandē, Beļģijā, visā Eiropā pastiprinās

bads! — Huvers runāja ļoti pārliecinoši, skaidri izklāstīdams faktus un apveltīdams tos ar pienācīgo ticības, cerības un žēlsirdības devu.

Pēc tam iestājās klusums. Es nokāsējos. — Stāvoklis, protams, nav gluži tāds pats kā pirmajā pasaules karā, — es teicu. — Gan Francija, gan daudzas citas valstis ir pilnīgi okupētas, un mēs, protams, negribam, lai pārtikas līdzekļi krīt nacistu rokās.

Misters Huvers mazliet sarauca pieri, un klātesošie viegli sakustējās, vispirms pavērdamies bijušajā prezidentā, tad manī.

Misters Huvers atkal, pieri raukdams, vērās savā šķīvī. — Kopā ar amerikāņu Sarkano Krustu mēs dibinātu pilnīgi objektīvu komisiju, kura darbotos uz Hāgas vienošanās divdesmit septītās nodaļas četrdesmit trešā panta pamata, kas ļauj žēlsirdības vārdā dibinātām komisijām sniegt palīdzību abu pušu slimajiem un trūcīgajiem, vienalga, vai šī puse būtu karastāvoklī ar kādu vai ne. Domāju, jūs, kā jau humānists, atbalstīsiet šādas komisijas dibināšanu. — Necitēju te precīzi katru vārdu: attēloju tikai.iespaidu, ko tie radīja.

Es nepadevos. — No sirds apsveikšu šo ideju, ja man būs pārliecība, ka pārtika nenokļūs nacistu rokās, — es sacīju.

Šī piezīme atkal izraisīja pie galda apjukumu.

— Mēs tā rīkojāmies arī agrāk, — aizvainots teica Huvers, it kā es būtu nopulgojis viņa godprātību. Jaunie cilvēki, kas līdzīgi debesskrāpjiem aizsedza apvārsni, tagad pievērsa savu žēlīgo uzmanību man. Viens no viņiem pasmaidīja. — Domāju, ka prezidenta kungs stāvokli izprot kā reti kāds, — viens no viņiem teica.

— Tā ir lieliska ideja, — misters Sulcbergers svarīgi pavēstīja.

— Pilnīgi piekrītu, — es pazemīgi noteicu, — un atbalstītu to simtprocentīgi, ja tās īstenošanu uzticētu vienīgi ebrejiem!

— O, — misters Huvers strupi noskaldīja, — tas nav iespējams.

Bija dīvaini klausīties, kā švītīgi jauni nacisti, uzkāpuši improvizētās tribīnītēs, Piektajā avēnijā vērsās pie saviem nedaudzajiem klausītājiem. Viena no runām

skanēja šādi: «Hitlera filozofija balstās uz dziļiem un pārdomātiem mūsu rūpniecības laikmeta problēmu pētījumiem. Mūsu sabiedrībā nav vietas ne pusasiņu bastardiem, ne ebrejiem.»

Kāda sieviete oratoru pārtrauca: — Kas tad tās par runām! — viņa iesaucās. — Te taču ir Amerika! Kā jums šķiet, kur jūs atrodaties?

Glītais jauneklis laipni pasmaidīja un nesatricināmā mierā atbildēja: — Atrodos Savienotajās Valstīs un, starp citu, esmu Amerikas pilsonis.

— Nu, un es arī esmu Amerikas pilsone, — sieviete atcirta, — un ebrejiete, un, ja es būtu vīrietis, tad sadotu jums pa kaklu!

Pāris klātesošo atbalstīja sievieti, taču lielākā daļa vienaldzīgi cieta klusu. Policists, kas stāvēja turpat blakus, oponenti apsauca. Aizgāju projām izbrīnījies, lāgā nespēdams ticēt savām ausīm.

Dažas dienas vēlāk viesojos kādā lauku mājā. Pirms lenča man neatlaidīgi sekoja jauns, bāls, mazasinīga izskata francūzis, grāfs

Šambrēns, Pjera Lavāla znots. Viņš bija Ņujorkā noskatījies «Lielā diktatora» pirmizrādi. — Bet jūsu viedoklis, protams, nav jāņem nopietni, — viņš augstsirdīgi piezīmēja.

— Galu galā tā ir tikai komēdija, — es atteicu.

Būtu es zinājis, kādas zvēriskas slepkavības un spīdzināšanas notiek nacistu koncentrācijas nometnēs, es tik pieklājīgi vis neatbildētu. Saimnieki bija ielūguši ap piecdesmit viesu. Maltītēs sēdējām pa četriem pie viena galdiņa. Francūzis apmetās pie mūsējā un pūlējās iesaistīt mani politiskā strīdā, taču es norādīju, ka garšīgs ēdiens man šķiet tīkamāks par politiku. Grāfa runas bija tādas, ka beidzot es pacēlu glāzi un sacīju: — Liekas, es patlaban dzeru pilniem malkiem «Višī». — Tikko biju paspējis to izteikt, kad pie viena no blakus galdiņiem izcēlās nikna vārdu maiņa: tur ecējās divas sievietes. Ķilda kļuva arvien negantāka, un es jau gaidīju, ka abas klups viena otrai matos. — Negribu tādas valodas ne dzirdēt! Jūs esat nolādēta fašiste! — viena no viņām kliedza.

Kāds bagātas Ņujorkas dzimtas dēliņš man laipni apvaicājās, kāpēc es esot tāds antifašists. — Tāpēc, ka viņi ir anticilvēki, — es atbildēju.

— A, jūs tak, protams, esat ebrejs, vai ne? — viņš steidzīgi piezīmēja, it kā pēkšņi būtu izdarījis nez kādu atklājumu.

— Antifašistam nav obligāti jābūt ebrejam, — es atcirtu, — pietiek, ka viņš ir normāls, kārtīgs cilvēks. — Ar to arī saruna beidzās.

Pēc dažām dienām man vajadzēja uzstāties Vašingtonā organizācijas «Amerikas revolūcijas meitas» zālē, kur bija paredzēts pārraidīt pa radio beigu runu no «Lielā diktatora». Pirms tam biju uzaicināts ierasties pie prezidenta Rūzvelta, kam pēc viņa lūguma iepriekš tikām nosūtījuši uz Balto namu manu filmu. Kad iegāju prezidenta kabinetā, viņš mani apsveica, sacīdams: — Sēdieties, Čarlij, jūsu filma sagādājusi mums Argentīnā pamatīgas nepatikšanas. — Vairāk viņš «Lielo diktatoru» nepieminēja. Kāds draugs šīs tikšanās iznākumu vēlāk apkopoja šādi: — Baltajā namā jūs gan pieņēma, taču galvu vis neglaudīja.

Paliku pie prezidenta četrdesmit minūtes. Šinī laika viņš mani pacienāja ar vairākiem sausiem martini, un es, vēlēdamies uzveikt kautrību, izmetu tos kā ogas. Kad pienāca laiks šķirties, es izmeimuroju no Baltā nama krietni burās, un tad — pēkšņi atcerējos, ka desmitos man jāuzstājas pa racho. Runu bija plānots pārraidīt pa visiem kanāliem, un tas nozīmēja, ka mani dzirdēs vairāk par sešdesmit miljoniem cilvēku. Palīdis zem aukstas dušas un izdzēris stipru, melnu kafiju, jutos vairāk vai mazāk ciešami.

Savienotās Valstis karā vēl nepiedalījās, tāpēc zālē tovakar atradās krietns pulks nacistu. Tikko sāku runāt, viņi ņēmās kāsēt, turklāt tik skaļi, ka tas nevarēja būt dabiski. Uztraucos. Mute kļuva

sausa, mēle lipa pie aukslējām, un es nespēju vairs bilst ne vārda. Runa ilga sešas minūtes. Vidū es apklusu un teicu, ka nevarēšu vairs turpināt, ja nedabūšu iedzert malku ūdens. Protams, visā mājā neatradās ne pilītes, un tā nu es liku gaidīt sešdesmit miljoniem klausītāju. Pēc nebeidzami garām divām minūtēm man pasniedza ūdeni mazā papīra turziņā. Tā varēju runu pabeigt.

nākamajā dienā, tāpēc tūlīt sēdos vakara vilcienā, kas Sanfrancisko pienāca pulksten astoņos rītā.

Komiteja bija sīki izplānojusi manu laiku — brokastis jāēd te, pusdienas tur, — tā ka gandrīz neatlika ne mirkļa, lai apdomātu runu, — un es taču biju galvenais orators. Tomēr, kad pie pusdienu galda iedzēru pāris glāžu šampanieša, drosme pieauga.

Zāle, kurā sagāja desmit tūkstošu cilvēku, bija pilna kā piebāzta. Uz skatuves'sēdēja amerikāņu ģenerāļi un admirāļi, kā arī Sanfrancisko mērs Rosi. Runas bija atturīgas un izvairīgas. — Mums jāaprod ar faktu, ka krievi ir mūsu sabiedrotie, — teica mērs. Briesmas, kas draudēja Padomju Savienībai, Rosi centās attēlot pēc iespējas mazākas, tāpat sargājās arī pārāk slavēt krievu karavīru drošsirdību un neminēja faktu, ka mūsu sabiedrotie cīnās uz dzīvību un nāvi, lai apturētu divsimt fašistu divīziju uzbrukumu. Tovakar sajutu, ka mēs krievus uzskatām par gluži nejaušiem ceļabiedriem.

Komitejas priekšsēdētājs bija lūdzis, lai es, ja varot, runājot veselu stundu. Tas mani biedēja. Mana oratora talanta pietika labi ja četrām minūtēm. Taču, klausoties šādas tukšas pļāpas, mani pārņēma sašutums. Uzmetu uz savas galda kartes četrus galvenos punktus, ko gribēju apcerēt. Baiļodamies un nervozēdams staigāju šurp un turp pa aizkulisēm, gaidot savu kārtu. Tad izdzirdu, ka man dod vārdu.

Biju ģērbies smokingā un melnā kaklasaitē. Atskanēja aplausi, kas ļāva mazliet sakopot domas. Kad troksnis apklusa, es izteicu vienu vārdu: — Biedri! — Zāli pāršalca smiekli. Tiem norimstot, es, uzsvērdams katru vārdu, turpināju: — Es patiesi gribu sacīt — biedri! — Atkal uzviļņoja smiekli, tad aplausi. Runāju tālāk: — Domāju, ka šovakar te ir daudz krievu, un, zinādams, cik varonīgi jūsu tautieši šinī mirklī cīnās un mirst, es uzskatu par lielu godu un privilēģiju saukt jūs par biedriem. — Nogranda aplausi, un daudzi piecēlās kājās.

Atceroties izteicienu «Lai noasiņo abi», man sirdī iedegās dusmas. Gribēju ļaut vaļu sašutumam, bet kāda iekšēja balss iečukstēja, lai tā nerīkojos, un es sacīju: — Es neesmu komunists, bet esmu cilvēks un, šķiet, pazīstu cilvēciskās izjūtas. Komunisti neatšķiras no pārējiem; zaudējot roku vai kāju, viņi cieš tāpat kā mēs un mirst arī

Pēdējā filma, ko es uzņēmu Amerikā: Klēra Blūma «Rampas gaismā»...

...un mana pirmā filma Londonā: Dona Edemsa komēdijā «Karalis Ņujorkā»

Moljēra «Donžuāna» izrādē, ko mums par godu sniedza *«Comédie Française»*

Mans mēģinājums uzgleznot ar akvareļa krāsām Ūnu

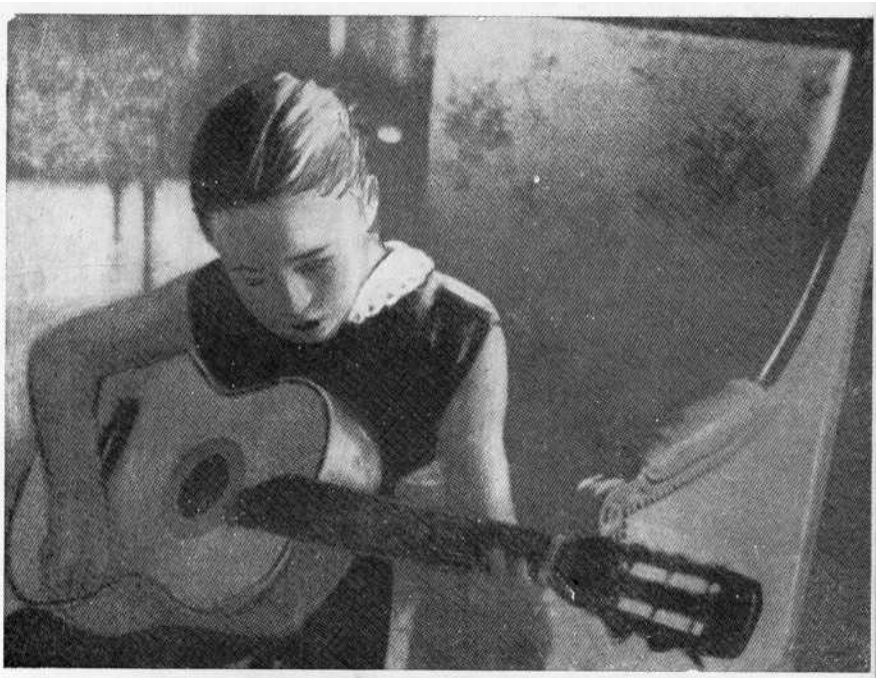

Viktorija muzikālas iedvesmas brīdī

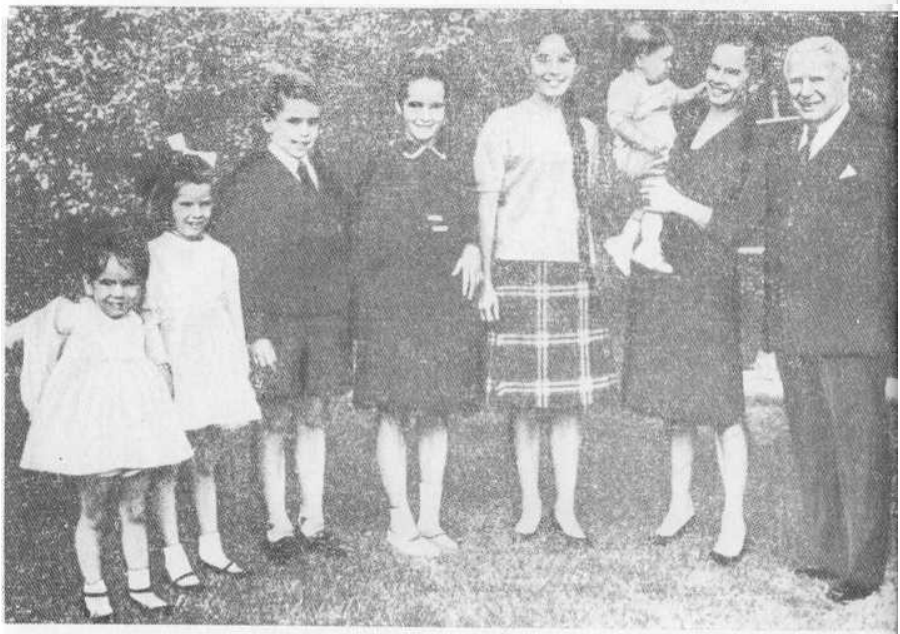

Ziemsvētkos cilts pulcējas Manuārdebanā. No kreisās: Anete, Džeina, Jūdžīns, Viktorija, Žozefīne un Kristofers. Džeraldīne un Maikls tolaik atradās Londonā

tāpat . kā mēs. Komunista māte ir gluži tāda pati kā jebkura cita māte. Saņemdama traģisko vēsti par dēlu bojā eju, viņa raud tāpat, kā

raud ikviena māte. Man nav jābūt komunistam, lai to zinātu. Man jābūt tikai cilvēkam. Un patlaban krievu mātes lej veselas asaru upes, un viņu dēli tūkstošiem krīt par savu dzimteni. . .

Runāju četrdesmit minūtes, ik mirkli gudrodams, ko lai saku tālāk. Izraisīju zālē smieklus un aplausus, stāstīdams anekdotes par Rūzveltu un par manu runu pirmā pasaules kara laikā, kad aģitēju par aizņēmumiem. Viss iznāca tīri labi.

— Un tagad trako jauns karš, — es turpināju, — un man gribētos sacīt pāris vārdu par palīdzību krieviem. — Brīdi klusējis, es atkārtoju: — Par palīdzību krieviem. Var palīdzēt ar naudu, taču viņiem vajag ko vairāk par naudu. Esmu dzirdējis, ka sabiedrotajiem Ziemeļīrijā bezdarbībā nīkstot divi miljoni karavīru, kamēr krievi vieni paši stāv pret divsimt .fašistu divīzijām. — Zālē iestājās dziļš klusums. — Krievi, — es uzsvēru, — ir mūsu sabiedrotie, viņi cīnās ne tikai par savu dzīves veidu, bet arī par mūsējo, un, cik es pazīstu amerikāņus, tad viņi nemēdz novelt savu nastu uz citu pleciem. Staļins sauc pēc otrās frontes, to atklāt aicinājis Rūzvelts — tāpēc pieprasīsˆn, lai šie vārdi arī nekavējoties tiktu uzklausīti!

Sacēlās apdullinošs troksnis, kas ilga septiņas minūtes. Biju izteicis skaļi klausītāju apslēptākās domas un vēlēšanās. Man neļāva runāt tālāk, visi dauzīja ar kājām un aplaudēja. Es turpretī, kamēr ļaudis tā klaigāja, trokšņoja un svieda cepures gaisā, sāku prātot, vai neesmu pateicis par daudz un aizgājis pārāk tālu, bet tūlīt saniknojos uz sevi, ka tikmēr, kamēr tūkstošiem cilvēku cīnās un mirst, es te ļaujos visādām gļēvulīgām domām. Kad klausītāji beidzot nomierinājās, es teicu: — Tā kā visi, acīm redzot, man piekrīt, lai ikviens nosūta telegrammu prezidentam! Cerēsim, ne vēlāk kā rīt viņš saņems desmit tūkstošus lūgumu atklāt otro fronti!

Pēc mītiņa jutu, ka atmosfēra ir saspīlēta un trauksmaina. Devāmies kopā ar Dadliju Fīldu Malonu un Džonu Gārfīldu vakariņās. — Ir nu gan jums dūša, — teica Gār-fīlds, zīmēdamies uz manu runu. Šie vārdi darīja mani nemierīgu, jo es nevēlējos ne tēlot varoni, nedz arī kļūt par politisku cīnītāju. Biju teicis tikai to, ko patiesi izjutu un uzskatīju par pareizu. Pēc Džona piezīmes vakars bija sabojāts. Taču visi negaisa mākoņi, kuriem, pēc manām domām, runas rezultātā vajadzēja savilkties, pagaisa, un pēc atgriešanās Beverlihilā dzīve ritēja ierasto gaitu.

Pēc dažām nedēļām mani atkal lūdza uzrunāt pa tālruni masu mītiņa dalībniekus Medisonskvērā. Tā kā mērķis bija tāds pats, es piekritu — kāpēc gan ne? Sapulci rīkoja ļoti cienījami cilvēki un organizācijas. Runāju četrpadsmit minūtes, un Rūpniecības arodorganizācijas kongresa padome vēlāk nolēma izdot šo runu līdz ar sanāksmes reportāžu atsevišķā brošūrā. Tās teksta citāts ļaus lasītājam noprast, ka man bija daudz domu biedru.

RUNA

«KRIEVIJAS KAUJASLAUKOS IZŠĶIRSIES, VAI DEMOKRĀTIJAI LEMTS DZĪVOT VAI MIRT.»

Milzīgais ļaužu pūlis, kas bija iepriekš brīdināts, ka nedrīkst pārtraukt runu ar aplausiem, sasprindzināts klusēja, lai nepalaistu garām ne vārda.

Tā cilvēki četrpadsmit minūtes klausījās Čarlzu Caplinu, lielo amerikāņu tautas mākslinieku, kas viņus uzrunāja pa tālruni no Holivudas.

1942. gada 22. jūlija pievakarē sešdesmit tūkstoši arodbiedrību biedru, dažādu civilo, garīgo un kara veterānu organizāciju, brālību un biedrību locekļu, kā arī citu ļaužu pulcējās Ņujorkas Medisonskvērā parkā, lai atbalstītu Franklina D. Rūzvelta aicinājumu nekavējoties atklāt otro fronti, kas palīdzētu ātrāk gūt uzvaru pār Hitleru un ass valstīm.

Iespaidīgās demonstrācijas atbalstītājas bija 250 Lielās Ņujorkas Rūpniecības arodbiedrību padomē apvienotās arodbiedrības. Vendels L. Vilkijs, Filips Marijs, Sidnejs Hilmens un daudzi citi ievērojami amerikāņi atsūtīja sanāksmei dedzīgus apsveikumus.

Zilās debesis liecināja, ka arī laiks ir sapulcei labvēlīgs. Uz runātāju tribīnes blakus amerikāņu krāsām plandīja sabiedroto karogi, visas ielas ap parku pildīja cilvēku jūra, un pār ļaužu galvām šūpojās lozungi, kas aicināja atbalstīt prezidentu un atklāt otro fronti.

Mītiņu atklāja ar «Zvaigžņoto karogu», ko dziedāja Lūsija Monro, sapulces dalībnieku tūkstošiem piebalsojot. Pēc tam uzstājās Džeina Fro-mena, Erlina Frensisa un vairāki citi populāri amerikāņu teātra aktieri. Galvenie runātāji bija Savienoto Valstu senatori Džeimss M. Mīds un Klods Pepers, Ņujorkas mērs F. H. Lagardija, vicegubernators Čarlzs Poleti, pārstāvju palātas loceklis Vito Markantonio, Maikls Kvils un Džozefs Karens, Ņujorkas Rūpniecības arodbiedrību kongresa padomes priekšsēdētājs.

Senators Mids teica: _«Mēs uzvarēsim šajā karā vienīgi tad, ja pratīsim panākt, ka visas Āzijas, Āfrikas un ceļos nospiestās Eiropas plašās tautas masas no visas sirds un sajūsmas pilnas iesaistīsies cīņā par brīvību.» Senators Pepers sacīja: «Tie, kas liek mūsu pūliņiem šķēršļus ceļā, kas prasa ievērot neiejaukšanās politiku, ir republikas ienaidnieki.» Džozefs Karens pavēstīja: «Mums ir cilvēki. Mums ir kara materiāli. Mēs zinām ceļu, kā uzvarēt — tas ir: nekavējoties atklāt otro fronti.»

Ļaužu masas vienprātīgi skandēja apsveikumus ikreiz, kad tika pieminēts prezidenta vārds, otrā fronte un mūsu varonīgie sabiedrotie, drosmīgie Padomju Savienības, Anglijas un Ķīnas karavīri un tautas. Sekoja Čarlza Caplina vēstījums pa tālsarunu vadu.

ATBALSTOT PREZIDENTA AICINĀJUMU, NEKAVĒJOTIES

ATKLĀT OTRO FRONTI!

Medisonskvēra parkā, 1942. gada 22. jūlijā.

Krievijas kaujaslaukos izšķirsies, vai demokrātijai lemts dzīvot vai mirt. Sabiedroto nāciju liktenis atrodas komunistu rokās. Ja Krieviju sakaus, Āzijas kontinents — vislielākais un bagātākais uz zemeslodes — nokļūs nacistu kundzībā. Ja Austrumi praktiski atradīsies japāņu varā, nacistu rīcībā būs visi būtiski svarīgie kara materiāli pasaulē. Kāda iespēja tad mums būs uzveikt Hitleru?

Ja Krieviju sakaus, mēs ar savām transporta grūtībām, tūkstošiem jūdžu atstatajām sakaru līnijām, tērauda, naftas un kaučuka problēmām, kā arī ar Hitlera stratēģiju «Skaldi un valdi!» nonāksim izmisuma pilnā stāvoklī.

Daži apgalvo, ka tad karš ieilgšot līdz desmit vai divdesmit gadiem. Manuprāt, šāds pareģojums ir visai optimistisks. Cīnoties tādos apstākļos un pret tik briesmīgu ienaidifieku, nākotnes izredzes būtu ļoti apšaubāmas.

Uz ko mēs gaidām?

Krieviem ārkārtīgi ir vajadzīga palīdzība. Viņi lūdz atklāt otro fronti. Sabiedroto nāciju vidū nav vienprātības, vai to iespējams darīt tūlīt. Mums stāsta, ka sabiedrotajiem neesot pietiekamu rezervju, ko apgādāt otro fronti. Taču pēc brīža mēs dzirdam, ka tādas rezerves tomēr esot. Mums saka arī, ka sabiedrotie negribot vēl riskēt, baidīdamies no iespējamas sakāves. Viņi nevēloties to darīt, kamēr nebūšot pilnīgi pārliecināti, ka ir gatavi.

Bet vai mēs varam atļauties gaidīt, līdz gūsim pārliecību, ka esam gatavi? Vai mēs varam atļauties vilcināties tik ilgi, kamēr būsim droši par pilnīgu uzvaru? Karā ne par ko nevar būt drošs. Patlaban vācieši atrodas trīsdesmit piecas jūdzes no Kaukāza. Ja kritīs tas, būs zaudēti deviņdesmit pieci procenti no Krievijas naftas. Kad desmitiem tūkstošu mirst un miljonus gaida nāve, mums godīgi jāpasaka tas, ko domājam. Cilvēki uzdod sev jautājumus. Mēs dzirdam par lieliem ekspedīcijas spēkiem, kas tiek izvietoti Īrijā, dzirdam, ka deviņdesmit pieci procenti mūsu konvoju laimīgi sasniedz Eiropu un ka divi miljoni angļu, apbruņoti līdz zobiem, alkst cīņas. Uz ko mēs gaidām šai Krievijas grūtajā stundā?

Mēs spējam uzklausīt patiesību.

Lai Vašingtonas un Londonas oficiālās aprindas saprot, ka šo jautājumu mērķis nav radīt domstarpības. Mēs tos uzdodam, lai izkliedētu apjukumu, stiprinātu savstarpējo uzticību un mūsu rindu vienību, jo tas palīdzēs gūt galīgo uzvaru. Lai kāda šī atbilde būtu, mēs spējam uzklausīt patiesību.

Krievija cīnās uz pēdējās robežas. Šī robeža ir sabiedroto stiprākais balsts. Mēs aizstāvējām Lībiju un pazaudējām to. Mēs aizstāvējām Krētu un pazaudējām. Mēs aizstāvējām Filipīnās un citas

Klusā okeāna salas un pazaudējām. Taču mēs nevaram atļauties zaudēt Krieviju, jo tā ir pēdējā demokrātijas frontes uzbrukuma līnija. Kad mūsu pasaule •— mūsu dzīve — mūsu civilizācija drūp un brūk zem kājām, mums ir jāriskē.

Ja krievi zaudēs Kaukāzu, tas būs drausmīgs trieciens visiem sabiedrotajiem. Tad sargieties no mūsu samierinātājiem, jo šai brīdī viņi izlīdīs no alām un gribēs slēgt mieru ar Hitleru — uzvarētāju. Viņi teiks: «Nav nozīmes upurēt vēl vairāk amerikāņu dzīvību — mēs varam izlīgt ar Hitleru «pa labam».»

Sargieties no nacistu lamatām!

Uzmanieties no šī nacistu slazda. Nacistu vilki ietērpsies avju ādās. Viņi piedāvās mums ļoti vilinošus miera noteikumus, un mēs nepaspēsim atjēgties, kad būsim jau krituši par upuriem viņu ideoloģijai. Tad mēs kļūsim vergi. Nacisti nolaupīs mums brīvību un kontrolēs mūsu domas. Pasaules kungs būs gestapo. Gestapovieši valdīs pār mums no attāluma. Jā, tāda vara mūs nākotnē gaida.

Kad nacisti sagrābs gaisa telpu, ikviens, kas pretosies viņu kārtībai, tiks iznīcināts. Cilvēces progress apstāsies. Mazākuma tiesības, strādnieku tiesības, pilsoņu tiesības neeksistēs. To visu iznīdēs līdz pašām saknēm. Ja mēs uzklausīsim samierinātājus un noslēgsim mieru ar uzvaras lauriem vainagoto Hitleru, viņa nežēlīgā kārtība valdīs pār visu zemeslodi.

Mēs varam riskēt.

Sargieties no samierinātājiem, kas, notiekot nelaimei, allaž paceļ galvas.

Ja būsim modri un saglabāsim vīrišķību, tad mums nav no kā baidīties. Atcerieties, tieši vīrišķība izglāba Angliju. Ja mēs nezaudēsim drosmi, tad par uzvaru nav ko šaubīties.

Hitlers ir riskējis daudzreiz. Visriskantākais pasākums ir viņa uzbrukums Krievijai. Ja viņš šovasar neieņems Kaukāzu, tad lai cer vienīgi uz dieva žēlastību. Ja viņam vēl vienu ziemu būs jānostāv pie Maskavas, tad tāpat lai cer vienīgi uz dieva žēlastību. Viņa izredzes bija ārkārtīgi šaubīgas, un tomēr viņš riskēja. Ja tā rīkojas Hitlers, kāpēc mēs nevaram darīt tāpat? Rīkosimies! Sviedīsim vairāk bumbu uz Berlīni! Ražosim vairāk Glenna Martina hidroplānu, kas palīdzēs atrisināt mūsu transporta problēmu. Un galvenais — nekavējoties atklāsim otro fronti!

Pavasarim jānāk ar uzvaru!

Apņemsimies pavasarī uzvarēt. Jūs, kas strādājat rūpnīcās, kas arat tīrumus, jūs, kas nēsājat formas tērpus, un jūs, visas pasaules pilsoņi, — strādāsim un cīnīsimies, lai sasniegtu šo mērķi! Jūs, oficiālās Vašingto-

nas un oficiālās Londonas pārstāvji, — lai uzvara pavasarī kļūst arī par jūsu mērķi!

Ja mēs šo domu turēsim prātā, ar to strādāsim un dzīvosim, tā iedvesīs mums sparu, palielinās enerģiju un liks traukties ātrāk uz priekšu.

Tieksimies pēc neiespējamā! Neaizmirstiet, ka visi lielie cilvēces vēstures sasniegumi ir bijuši uzvaras pār šķietami neiespējamo.

Pagaidām manas dienas ritēja rāmi. Tomēr tas bija klusums pirms vētras. Apstākļi, kas noveda līdz liktenīgajam notikumam, sākumā likās pavisam nevainīgi. Bija svētdiena, un pēc tenisa partijas Tims Djurants man pavēstīja, ka viņam norunāta tikšanās ar kādu jaunu sievieti, Pola Getija draudzeni, vārdā Džounu Beriju. Viņa nupat atgriezusies no Mehiko ar Tima drauga A. Blūmen-tāla ieteikuma vēstuli. Tims sacīja, ka kopā ar viņu un vēl vienu meiteni ēdīšot pusdienas, un vaicāja, vai es arī negribot nākt līdzi, jo mis Bēri ja izteikusi vēlēšanos ar mani iepazīties. Aizgājām uz Perino restorānu. Mis Bēri ja izrādījās jautra un patīkama, mēs visi četri pavadījām līksmu, nenozīmīgu vakaru, un es nedomāju, ka viņu jebkad vēl redzēšu.

Taču nākamajā svētdienā, kad mans tenisa laukums vēra vārtus ikvienam, Tims atveda šo dāmu sev līdzi. Svētdienas vakari maniefn kalpotājiem bija vienmēr brīvi, un es ēdu kaut kur citur, tāpēc uzlūdzu Timu ar mis Beriju ieturēt maltīti Romanova restorānā un velak aizgādāju abus mājās. Nākamajā rītā mis Berija piezvanīja un pavaicāja, vai es neaizvedīšot viņu iebaudīt lenču. Teicu, ka gribu doties uz kādu ūtrupi Santabarbarā, kas atradās deviņdesmit jūdžu attālumā: ja viņai nebūtu nekas cits ko darīt, viņa varētu braukt man līdzi, mēs paēstu kopā lenču un pēc tam ietu uz ūtrupi. Kad biju nopircis pāris lietu, griezāmies atpakaļ uz Losandželosu.

Mis Berija bija skaista, zaļoksnēja, gadus divdesmit divus veca sieviete, labi noaugusi un ar vareniem krūšu izciļņiem, kas kārdinoši iezīmējās dziļajā vasaras tērpa izgriezumā un nevarēja nepiesaistīt vīrieša alkatīgo interesi. Ceļā mis Berija man pastāstīja, ka sastrīdējusies ar Polu Getiju un nākamajā vakarā došoties atpakaļ uz Ņujorku, bet, ja es gribot, lai viņa paliekot, tad viņa to darīšot un visam citam atmetīšot ar roku. Man tūlīt uzradās aizdomas, jo priekšlikums nāca pārāk pēkšņi un izklausījās savāds. Pasacīju gluži vaļsirdīgi, ka manis dēļ gan nav vērts palikt, un, izsēdinājis dedzīgo dēku meklētāju pie viņas namdurvīm, atvadījos.

Man par pārsteigumu viņa pāris dienu vēlāk atkal piezvanīja, paziņodama, ka tomēr palikusi, un vaicāja, vai es nebūtu ar mieru vakarā satikties. Neatlaidība ved pie mērķa. Viņa to sasniedza, un mēs sākām redzēties diezgan bieži. Nākamās dienas nebija nepatīkamas, taču tām piemita kaut kas dīvains un mazliet nenormāls. Mis Be-rija uzskatīja par gluži iespējamu, iepriekš nepiezvanījusi, ierasties pie manis nakts vidū. Tas bija diezgan neērti. Pēc tam viņa veselu nedēļu

varēja nerādīt ne acu. Lai gan negribēju atzīties, tomēr sāku justies neomulīgi. Taču ierazdamās mis Berija allaž atbruņoja mani ar savu jautrību, un šaubas un bažas uz brīdi izgaisa.

Kādu dienu ēdu lenču ar seru Sedriku Hārdviku un Sinkleru Lūisu, kas sarunas gaitā pieminēja lugu «Rēgs un īstenība», kurā Sedriks tēloja galveno lomu. Lūiss nosauca Bridžetu par mūslaiku Žannu d'Arku un izteica domas, ka no lugas varētu izveidot lielisku filmu. Tas mani ieinteresēja, un es sacīju Sedrikam, ka darbu labprāt izlasītu. Viņš man to atsūtīja.

Nākamajā vai aiznākamajā vakarā Džouna Berija ieradās pusdienās, un es ierunājos par lugu. Viņa sacīja, ka esot to redzējusi un labprāt tēlotu meiteni. Neņēmu šos vārdus nopietni, taču tovakar viņa man nolasīja lomu priekšā. Man par brīnumu tas viņai izdevās lieliski. Viņa prata pat atdarināt īru akcentu. Biju tik sajūsmināts, ka tūlīt uzņēmu dažus mēmus kadrus, lai redzētu, vai mis Berija ir fotogēniska. Attēli iznāca pilnīgi apmierinoši.

Nu visas šaubas par viņas dīvainībām izklīda. Patiesību sakot, domāju, ka esmu izdarījis veselu atklājumu. Nosūtīju viņu uz Makša Reinharda teātra skolu, jo viņai vajadzēja apgūt aktiera mākslas lehniku. Būdama stipri aizņemta, viņa tagad rādījās reti. Nebiju vēl ieguvis lugas ekranizācijas tiesības, tāpēc stājos sakaros ar Sedriku un ar tā laipno palīdzību par divdesmit pieciem tūkstošiem šādu atļauju dabūju. Pēc tam noslēdzu ar Beriju līgumu par divsimt piecdesmit dolāru lielu algu nedēļā.

Daži mistiķi tic, ka mūsu dzīve ir pa pusei sapnis un ka ir grūti noteikt, kur tas beidzas un kur sākas īstenība. Tā notika ari ar mani. Vairākus mēnešus tik ļoti iegrimu scenārija rakstīšanā, ka apkārtējo pasauli nemaz nemanīju. Tad izraisījās savādi, neizskaidrojami notikumi. Bēri ja sāka ierasties savā kadilakā visdažādākajās nakts stundās, galīgi piedzērusies, un man vajadzēja modināt šoferi un lūgt, lai tas aizved viņu mājās. Reiz viņa tā sadauzīja savu mašīnu, ka bija spiesta to atstāt uz ceļa. Tā kā viņas vārds tagad saistījās ar Caplina studiju, mani mocīja raizes, ka gadījumā, ja policija aizturēs viņu par mašīnas vadīšanu dzērumā, izcelsies skandāls. Beidzot viņa kļuva tik trokšņaina, ka es vairs negāju ne pie tālruņa, nedz arī atdarīju durvis, ja viņai labpatika ierasties pēc pusnakts. Tad Berija sāka dauzīt logus. Mana dzīve pēkšņi kļuva par baigu sapni.

Uzzināju arī, ka viņa vairākas nedēļas nav rādījusies Reinharda skolā. Kad prasīju, ko tas nozīmē, viņa pēkšņi pavēstīja, ka nevēloties kļūt par aktrisi un, ja es samaksāšot viņai ar māti biļetes līdz Ņujorkai un iedošot vēl piecus tūkstošus dolāru, viņa līgumu lauzīšot. Pašreizējā stāvoklī jutos laimīgs, ka, piekrizdams šiem noteikumiem, tikšu no yiņas vaļā, tāpēc samaksāju kā biļetes, tā arī prasītos piecus tūkstošus dolāru.

Lai gan pasākums ar Beriju neizdevās, nenožēloju, ka esmu nopircis «Rēgu un īstenibu», jo biju gandrīz pabeidzis scenāriju un uzskatīju te > par ļoti labu.

Kopš Sanfrancisko mītiņa bija pagājuši vairāki mēneši, un krievi joprojām velti aicināja atklāt otro fronti. Saņēmu vēl vienu piedāvājumu no Ņujorkas. Mani lūdza runāt Kārnegihollā. Gudroju, vai braukt vai ne, un nospriedu, ka vezumu esmu iekustinājis un ar to pietiek. Taču nākamajā dienā pie manis atnāca Džeks Vorners[92] spēlēt tenisu, un es pastāstīju par saņemto vēstuli viņam. Džeks noslēpumaini grozīja galvu. — Nebrauciet! — viņš sacīja.

— Kāpēc ne? — es spurojos.

Neielaizdamies nekādos paskaidrojumos, viņš atkārtoja: — Klausiet manu padomu, nebrauciet!

Reakcija bija gluži pretēja. Uzskatīju to par izaicinā,-jumu. Tanī brīdī nevajadzēja lielas daiļrunības, lai visos amerikāņos iekveldinātu simpātijas pret otro fronti, jo Krievija tikko bija izgājusi kā uzvarētāja no Staļingradas kaujas. Tāpēc, paņēmis līdzi Timu Djurantu, devos ceļā.

Kārnegiholla mītiņā piedalījās Perla Baka, Rokvels Kents, Orsons Velless [93] un daudzas citas slavenības. Pirms manis bija jārunā Orsonam Vellesam, bet, tikko opozīcija sacēla troksni, viņš, manuprāt, pagrieza savu kuģīti visai tuvu krastam. Velless sacīja, ka neredzot iemeslu, kāpēc lai neaģitētu par palīdzību krieviem, jo krievi esot mūsu sabiedrotie. Viņa runa atgādināja putru bez sāls. Tas vēl vairāk nostiprināja manu pārliecību, ka jāsaka tas, ko domāju. Ievadā pieminēju kādu žurnālistu, kas bija apvainojis mani tieksmē uzmesties karā par tādu kā komandieri. Es sacīju: — Spriežot pēc viņa spārdīšanās, būtu jāsecina, ka viņš mokās skaudībā un komandētāja godā labprāt iekļūtu pats. Nelaime ir tā, ka mēs nevaram vienoties par stratēģiju — viņš negrib tūlīt atklāt otro fronti, bet es gribu!

«Šai mītiņā starp Čarliju un klausītājiem valdīja visideālākā saskaņa,» rakstīja Daily Worker. Manas izjūtas tomēr bija pretrunīgas — apmierinājumam piejaucās bažas.

Atstājuši Kārnegihollu, mēs kopā ar Timu un Konstansi Koljēru, kas arī bija piedalījusies sanāksmē, devāmies vakariņās. Konstansi viss bija ļoti aizkustinājis — un viņu nekādi nevarēja saukt par «kieisu». Kad atgriezāmies «Voldorfa-Astorijas» viesnīcā, atradu tur priekšā vairākas zīmītes, ka man zvanījusi Džouna Berija. Pār muguru pārskrēja šermuļi. Zīmītes nekavējoties saplēsu, bet tālrunis ieskanējās atkal. Gribēju teikt telefonistei, lai nevienu ar mani nesavieno, taču Tims sacīja: — Labāk tā nedari. Prātīgāk ir atbildēt, citādi viņa drāzīsies taisnā ceļā šurp un sarīkos scēnu.

Nākamo reizi, kad iezvanījās tālrunis, es pacēlu klausuli. Mis Berija šķita gluži normāla un labā garastāvoklī. Viņa teica, ka gribot

iegriezties tikai uz īsu brīdi un apsveicināties. Samierinājos ar nenovēršamo, tikai piekodināju Timām, lai viņš neatstāj mani ar šo sievieti vienatnē. Tovakar viņa man pateica, ka kopš ierašanās Ņujorkā apmetusies «Pjera» viesnīcā, kuras īpašnieks bija Pols Getijs. Es samelojos un sacīju, ka mēs paliksim šeit vienu vai divas dienas un es mēģināšu kaut kā iekārtoties, lai varētu kādreiz paēst ar viņu kopā lenču. Viņa palika pusstundu un, iedama projām, lūdza, lai es viņu pavadot līdz «Pjera» viesnīcai. Kad ar to vēl nepietika un viņa uzstāja, lai iesēdinu viņu liftā, man jau radās aizdomas. Galu galā atvadījos pie viesnīcas durvīm. Tā bija pirmā un pēdējā reize, kad mēs Ņujorkā sastapāmies.

Mudinādams atklāt otro fronti, es panācu to, ka mans paziņu pulks Ņujorkā krietni vien saruka. Mani vairs neielūdza pavadīt nedēļas nogali bagātās lauku mājās. Pēc sanāksmes Kārnegihollā mani viesnīcā apmeklēja rakstnieks un esejists Kliftons Fedimens, kas strādāja Kolum-bijas radioraidījumu sabiedrībai. Viņš apvaicājās, vai es nebūtu ar mieru uzstāties pārraidē ārzemēm. Manai runai tikšot iedalītas septiņas minūtes. Gandrīz jau padevos kārdinājumam un apsolījos, bet tad Fedimens ieminējās, ka raidījums ietilpstot Keitas Smitas programmā. To izdzir-dis, atsacījos, aizbildinādamies, ka nevēlētos, lai mani dedzīgie vārdi par militāru palīdzību beigtos ar želejas reklāmas sludinājumu. Negribēju ar šo piezīmi Fedimenu apvainot: viņš ir maigas dabas, talantīgs un kulturāls cilvēks. Kad pieminēju želejas reklāmu, viņš pietvīka, it ka dabūjis pļauku. Acumirklī nožēloju teikto — labāk būtu iekodis mēlē.

iSāku saņemt daudz vēstuļu ar visādiem piedāvājumiem — viena bija no slavenā komentētāja Džeralda L. K. Smita, kas uzaicināja mani uz disputu. Citas aploksnes saturēja lūgumus nolasīt kādu lekciju vai aģitēt par otro fronti.

Jutu, ka esmu ierauts politikas lavīnā. Neviļus vaicāju sev: kas mani mudinājis to darīt? Cik spēcīgi manī ierunājies aktieris, ko stimulē tieša saskare ar dzīvo skatītāju? Vai es ielaistos šādā donkihotiskā pasākumā, ja nebūtu uzņēmis antifašistisku filmu? Vai tā izpaudās mans sašutums par skaņu filmām? Laikam sava nozīme bija ikvienam no šiem faktoriem, taču visvairāk mani tā rīkoties mudināja naids un nicināšana pret fašismu.

DIVDESMIT SEPTĪTĀ NODAĻA

Reiz, kad biju jau atgriezies Beverlihilā un atkal strādāju pie «Rēga un īstenības», pie manis iegriezās Orsons Velless. Viņš pastāstīja, ka gatavojoties uzņemt virkni dokumentālu filmu, kuru pamatā būtu notikumi no reālās dzīves. Vienā no tām varonis būšot pazīstamais franču slepkava — Zilbārdis Landrī. Velless domājot, ka šī varētu būt lieliska dramatiska loma tieši man.

Priekšlikums šķita interesants — pēc garās komēdiju virknes tā būtu patīkama pārmaiņa, un man nevajadzētu kā visus šos gadus pašam rakstīt, tēlot un vadīt režiju. Tāpēc lūdzu parādīt scenāriju.

— O, tas vēl nav gatavs, — sacīja Velless, — bet vajag tikai paņemt Landrī prāvas protokolus, un scenārijs būs rokā. Domāju, ka jums varbūt gribēsies piedalīties rakstīšanā.

Jutos vīlies. — Ja man jāpalīdz sacerēt scenāriju, tad šis pasākums mani neinteresē, — es teicu, un ar to viss beidzās.

Taču pēc pāris dienām man ienāca prātā, ka no Landrī briesmu darbiem iznāktu brīnišķīga komēdija. Tāpēc piezvanīju Vellesam. — Klausieties, jūsu plānotais dokumentālais apraksts par Landrī ierosināja man labu ideju komēdijai. Tai nebūs nekāda sakara ar reālo slepkavu, bet, lai izvairītos no jebkura pārpratuma, esmu ar mieru samaksāt jums piecus tūkstošus dolāru par to vien, ka jūsu priekšlikumi mani uzvedināja uz šīm domām.

Par atbildi dzirdēju neskaidru minstināšanos.

— Landrī dzīves stāstu neesat izdomājis ne jūs, ne arī kāds cits, — es teicu, — tas pieejams visiem.

Velless brītiņu pavilcinājās un tad teica, lai es stājoties sakaros ar viņa advokātu. Drīz vienojāmies, ka Velless saņems piecus tūkstošus dolāru un es būšu brīvs no jebkurām saistībām. Taču Orsons piekrita ar vienu nosacījumu, proti: pēc filmas noskatīšanās viņam būs tiesības pieprasīt, lai zem nosaukuma būtu lasāms: «Sižetam ideju ierosinājis Orsons Velless.»

Aizrāvies ar saviem plāniem, es, daudz nedomādams, devu piekrišanu. Ja es būtu paredzējis, kādu literāru kapitālu viņš galu galā mēģinās no tā izsist, es kategoriski iebilstu pret jebkādiem papildu uzrakstiem.

Tagad atmetu «Rēgam un īstenībai» ar roku un sāku rakstīt scenāriju «Msjē Verdū». Biju jau nostrādājis pie tā trīs mēnešus, kad Beverlihilā atkal pēkšņi parādījās Džouna Berija. Virssulainis pavēstīja, ka viņa zvanījusi. Pateicu, ka nekādā ziņā negribu šo sievieti redzēt.

Notikumi, kas sekoja, bija ne vien pretīgi, bet pat pilni apslēptu draudu. Tā kā biju atteicies ar Beriju tikties, viņa ielauzās mājā, izsita logus, draudēja mani nošaut un pieprasīja naudu. Beidzot biju spiests

pasaukt policiju. To man patiesībā vajadzēja darīt jau sen, kaut arī presei tas būtu nez cik gards kumoss. Taču policija visiem spēkiem palīdzēja skandālu novērst un apsolīja, ka neizvirzīsˆ pret Džounu Beriju apsūdzību par klaiņošanu, ja es bušu ar mieru samaksāt viņai atceļu uz Ņujorku. Tā nu es vēlreiz nopirku biļeti, un policija brīdināja Beriju, ka gadījumā, ja viņa atkal rādīsies Beverlihilas tuvumā, tad tiks saukta pie atbildības par klaiņāšanu.

Žēl, ka manas dzīves laimīgākajam notikumam vajadzēja sekot tieši šai netīrajai epizodei. Tomēr ēnas gaist, un nakts tumsu nomij rītausma, vezdama līdzi saules lēktu.

Pēc vairākiem mēnešiem man kādu dienu piezvanīja mis Minna Volisa, viena no Holivudas filmu zvaigžņu aģentēm, un sacīja, ka pie viņas nupat ieradusies kāda Ņujorkas aktrise, kas eventuāli varētu būt piemērota «Rēga un īstenības» galvenās varones Bridžetas lomai. Tā kā man bija radušies sarežģījumi ar «Msjē Verdū» (tā notikumus bija grūti motivēt), mis Volisas ziņa šķita laimīga zīme «Rēga un īstenībasˆ ekranizācijas turpināšanai. Uz laiku atliku «Msjē Verdū» sānis. Gribēdams uzzināt ko sīkāk, piezvanīju aģentei vēireiz. Mis Volisa pastāstīja, ka viņas kliente esot Una O'Nīla, slavenā dramaturga Jūdžina O'Nīla meita. Pašu rakstnieku es nekad nebiju redzējis, taču no viņa svinīgi nopietnajām lugām spriedu, ka meita laikam būs tikpat drūmi noskaņota būtne. Tāpēc strupi noprasīju mis Volisai: — Vai tēlot viņa prot?

— Viņa kādu laiku piedalījusies vasaras izrādēs aus-trumos. Bet labāk uzņemiet pārbaudes kadrus un pārliecinieties pats, — skanēja viņas padoms. — Vai, vēl labāk, ja negribat sevi ne ar ko saistit, atnāciet pie manis pusdienās. Ielūgšu arī mis O'Nīlu.

Ierados agri un, ieiedams viesistabā, ieraudzīju pie kamīna sēžam jaunu dāmu. Tā kā mis Volisas vēl nebija, nosaucu savu vārdu, reizē izteikdams minējumu, ka mana jaunā paziņa laikam ir mis O'Nīla. Meitene pasmaidīja, un pretēji saviem sākotnējiem aizspriedumiem es konstatēju, ka mis O'Nīla ir īsta skaistule, no kuras izstaro īpatnēja burvība un pievilcīgs maigums. Gaidīdami mājas saimnieci, sēdējām un tērzējām.

Beidzot ienāca arī mis Volisa un mūs oficiāli iepazīstināja. Pie pusdienu galda bijām četri — mis Volisa, mis O'Nīla, Tims Djurants un es. Lai gan darbu sarunās tieši neskārām, tomēr tas visu laiku bija mums prātā. Piezīmēju, ka «Rēga un īstenības» varone ir ļoti jauna meitene, un mis Volisa it kā neviļus ieminējās, ka Unai esot mazliet pāri septiņpadsmitiem. Man dūša saskrēja papēžos. Loma gan prasīja jaunību, taču tēla raksturs bija ļoti sarežģīts un pa spēkam tikai vecākai un pieredzējušākai aktrisei. Tāpēc es — gan ļoti nelabprāt — izmetu domas par mis O'Nīlu no galvas.

Taču pēc pāris dienām atkal piezvanīja mis Volisa un apvaicājās,

ko es esot izlēmis attiecībā uz viņas klienti, jo par meiteni interesējoties filmu sabiedrība «Fox». To izdzirdīs, noslēdzu uz karstām pēdām ar Unu līgumu. Liktenis bija lēmis, lai ar to sāktos divdesmit laimes pilni gadi, kuru virkne, ceru, vēl tik drīz nepārtrūks.

Iepazīstoties ar Unu tuvāk, mani arvien no jauna pārsteidza viņas humora izjūta un iecietība. Viņa allaž prata iejusties otra cilvēka stāvoklī. Šī un daudzu citu iemeslu dēļ es meitenē iemīlējos. Toreiz viņa tieši kļuva astoņpadsmit gadu veca, bet es biju pārliecināts, ka jaunības untumiem nebūs pār viņu varas. Tomēr, lai gan viņa stipri atšķīrās no citām sava vecuma jaunietēm, gadu starpība mani sākumā biedēja. Bet Unas apņēmība nebija satricināma — likās, viņa skaidri zina, kā jārīkojas un ka citādi nemaz nevar būt. Tā nu nolēmām apprecēties pēc «Rēga un īstenības» ekranizācijas pabeigšanas.

Pirmais scenārija variants bija gatavs, un es dzīros sākt uzņemšanu. Domāju, ja pratīšu filmā parādīt Unas reti sastopamo šarmu, tad «Rēgs un īstenība» gūs milzu panākumus.

Šinī brīdī pilsētā atkal parādījās Berija un mundri pavēstīja pa tālruni manam virssulainim, ka atrodoties trešajā grūtniecības mēnesī un patlaban palikusi bez penija kabatā; par visu savu nelaimju vaininieku viņa nebija ne devusi kādu mājienu, nedz arī sūdzējusies. Tā kā mani aizdomas neskāra, pateicu sulainim, ka gadījumā, ja viņa atkal sāks slaistīties ap māju, es saukšu policiju, vienalga, vai draudētu skandāls vai ne. Nakamaja dienā mis Berija jautrā un bezrūpīgā izskatā iepeldeja dārzā un vairakas reizes apsoļoja ap māju. Acīm iedzot, viņa_ rīkojās pēc iepriekš izdomāta plāna. Vēlāk noskaidrojas, ka pirms tam viņa bija aizgājusi pie kādas žurnālistes, kas specializējās salkani sensacionālos rakstos par morāles tematiem, un tā viņai bija devusi padomu griezties atpakaļ uz manu māju un panākt, lai viņu tur arestē. Es izgāju ārā un brīdināju Beriju, ka gadījumā, ja viņa tūlīt nepazudis, bušu spiests zvanīt uz iecirkni. Viņa tikai smējās. Nevarēdams vairs ilgāk šo šantāžu ciest, liku sulainim izsaukt policiju.

Pēc dažām stundām avīzēs jau raiboja milzu virsraksti. Mani nostādīja pie kauna staba, zākāja un aplēja ar visādām samazgām: Caplins licis arestēt sava nedzimušā bērna māti, ko atstājis pilnīgā trūkumā. Pēc nedēļas pret mani ierosināja prāvu, kuras mērķis bija pierādīt, ka es esmu bērna tēvs. Uzzinājis par šo apsūdzību, piezvanīju savam advokātam Loidam Raitam un pateicu, ka jebkurus sakarus ar Beriju esmu pārtraucis jau kopš diviem gadiem.

Zinādams, ka grasos sākt filmēt «Rēgu un īstenību», Raits smalkjūtīgi ierosināja, lai es ekranizāciju uz laiku atlieku un lai Una atgriežas Ņujorkā. Taču mēs šo padomu neuzklausījām, jo neparko negribējām kļūt atkarīgi no Berijas meliem vai preses ķengāšanās. Tā kā bijām jau iepriekš ar Unu runājuši par laulībām, nospriedām, ka jāprecas tūlīt. Mans draugs Harijs Krokers nokārtoja visas iepriekšējās

formalitātes. Tagad viņš strādāja pie Hērsta un apsolījās uzņemt tikai dažas kāzu fotogrāfijas, paskaidrodams, ka labāk būšot publikācijas tiesības dot vienīgi Viljamam Rendolfam, neļaujot citām avīzēm trīt ap sevi mēles. Tekstu uzrakstīšot mana draudzene Luella Pārsona.

Salaulājāmies Karpinterijā, klusā, mazā ciematiņā piecpadsmit jūdzes no Santabarbaras. Taču, lai dabūtu licenci, vajadzēja reģistrēties Santabarbaras pilsētas valdē. Bija astoņi no rīta, un pilsēta tādā agrā stundā tik tikko sāka mosties. Ja laulājamie ir pazīstamas personas, ierēdnis, kas izdara reģistrāciju, parasti, piespiezdams pagaldē ierīkotu slepenu pogu, dara faktu zināmu presei. Tāpēc, lai izvairītos no fotoreportieriem, Harijs man ieteica pagaidīt ārpusē, kamēr reģistrē Unu. Pierakstījis nepieciešamās ziņas — vārdu un vecumu, ierēdnis vaicāja: — Un kur tad līgavainis?

Kad parādījos es_f viņš izbrīnā iepleta muti. — Tas tik ir.pārsteigums! — viņš iesaucās, un Harijs pamanīja, ka viņa roka jau pazūd zem galda. Nu mēs ņēmāmies viņu steidzināt, cik jaudas, un, lai kā viņš vilcinājās, licence drīz atradās mūsu rokās. Bijām tieši iznākuši ārā un sēdāmies mašīnā, kad pagalmā iedrāzās reportieri. Sākās skriešanās uz dzīvību un nāvi. Bremzēm kaucot un mašīnai lēkājot, joņojām agrajā rīta stundā pa Santabarbaras tukšajām ielām, pēkšņi nogriezdamies te pa labi, te pa kreisi. Tā izbēgām no vajātājiem un ieradāmies Karpinterijā, kur mūs ar Unu klusi salaulāja.

Noīrējām uz diviem mēnešiem māju Santabarbarā un par spīti preses saceltajai brēkai dzīvojām tur klusi un mierīgi, jo neviens nezināja, kur mēs esam. Tikai, atskanot durvju zvanam, gan ikreiz salēcāmies.

Vakaros devāmies garās pastaigās ārpus pilsētas, piesargādamies, lai mūs neviens neredzētu un nepazītu. Dažkārt ieslīgu dziļā depresijā, jo jutu, ka pret mani vēršas veselas nācijas naids un niknums un ka mana kinoaktiera karjera beigusies. Tādās reizēs Una izklīdināja drūmo noskaņojumu, lasīdama priekšā «Trilbiju», kas uzrakstīta Viktorijas laika garā un izraisa smieklus, īpaši, kur autors ziedo veselas lappuses, lai izskaidrotu un attaisnotu, kāpēc Trilbija atkal un atkal tik augstsirdīgi izdāļā savu tikumu. Una lasīja, omulīgi ieritinājusies atzveltnes krēslā kamīna priekšā. Šie divi mēneši Santabarbarā, neskaitot atsevišķus nomāktības brīžus, bija pilni sāpīgas romantikas, kur laime jaucās ar bažām un izmisumu.

Kad atgriezāmies Losandželosā, pienāca nepatīkamas vēstis no mana drauga — Savienoto Valstu augstākās tiesas locekļa Mērfija: kādās pusdienās, kur bijuši klāt ietekmīgi politiķi, viens no tiem izmetis piezīmi, ka Čap-lins «drīz viņiem būšot rokā». «Ja iekļūsiet nepatikšanās,» Mērfijs rakstīja, «labāk griezieties nevis pie dārga, bet pavisam nepazīstama un neievērojama advokāta.»

Taču pagāja vēl zināms laiks, pirms federālās iestādes sāka

rīkoties. Prese, kuras acīs es biju visbriesmīgākais nelietis, tās vienā mutē atbalstīja.

Pa to laiku mēs gatavojāmies prāvai, kuras mērķis bija noteikt, vai es esmu bērna tēvs vai ne. Šai civillietai nebija ar federālajām iestādēm nekāda sakara. Loids Raits ieteica, lai es pieprasu asins grupas pārbaudi. Ja analīze izrādītos man labvēlīga, tas būtu neapgāžams pierādījums, ka es neesmu Berijas bērna tēvs. Pēc kāda laika Raits paziņoja, ka vienojies ar sūdzētājas advokātu par šādiem noteikumiem: jaDžounaBerija saņems no manis divdesmit piecus tūkstošus dolāru, viņa piekritīs asins grupas pārbaudei, un, ja analīze pierādīs, ka es nevaru būt bērna tēvs, tad apsūdzība tiks atsaukta. Man šis piedāvājums šķita tīrā debesu balva. Taču izredzes uz labvēlīgu rezultātu bija visai mazas, jo daudziem cilvēkiem ir viena asins grupa. Advokāts paskaidroja, ka gadījumā, ja bērna asins grupa atšķirsies kā no mātes, tā no šķietamā tēva grupas, tad līdz ar to būs pierādīts, ka tēvs ir kāds cits.

Tikko bērns piedzima, federālās iestādes uzsāka iepriekšēju izmeklēšanu, nopratinot Beriju ar nepārprotamu nolūku izvirzīt pret mani apsūdzību, lai gan es nespēju iedomāties, uz kāda pamata. Draugi ieteica griezties pie Gīzlera, plaši pazīstamā kriminālllietu advokāta, un es pretēji tiesneša Mērfija padomam tā arī darīju. Tā bija kļūda, jo nu varēja likties, ka mani piemeklējušas patiešām nopietnas nepatikšanas. Loids Raits norunāja sastapšanos ar Gīzleru, lai apspriestu, uz ko iepriekšējās izmeklēšanas zvērinātie varētu balstīt apsūdzību. Abi advokāti teicās dzirdējuši, ka mafū gribot apvainot Manna likuma pārkāpšanā.

Laiku pa laikam federālās iestādes izmantoja šādu likumdošanas šantāžu, lai diskreditētu politisku pretinieku. Sākotnējais Manna likuma mērķis bija aizliegt pārvest sievietes prostitūcijas nolūkos no viena štata uz otru. Pēc publisko namu likvidēšanas likums zaudēja savu nozīmi, taču joprojām tiek izmantots nevēlamu pilsoņu vajāšanai. Ja, piemēram, vīrs aizbrauc līdzi savai šķirtajai sievai uz citu štatu un pavada ar viņu kopā nakti, tad viņš ir pārkāpis Manna likumu un var tikt sodīts ar pieciem gadiem cietumā. Savienoto Valstu valdība izvirzīja pret mani apsūdzību tieši uz šī fiktīvā likuma pamata.

Neapmierinādamās ar šādu neticamu apvainojumu, tā centās sabrūvēt vēl otru, kas balstījās uz tik fantastiski novecojuša paragrāfa, ka beidzot tika atmests. Kā Raits, tā Gīzlers uzskatīja, ka abas apsūdzības ir pilnīgi nepamatotas un panākt attaisnošanu nebūs grūti.

Sākās iepriekšējā izmeklēšana. Biju pārliecināts, ka mākslīgi safabricētā lieta sašķīdīs kā ziepju burbulis: galu galā Berija, cik zināju, bija braukājusi uz Ņujorku un atpakaļ mātes pavadībā. Tomēr pēc dažām dienām Gīzlers man piezvanīja un teica: — Čarlij, pret jums izvirzīta apsūdzība visos punktos. Apsūdzības aktu saņemsim

vēlāk. Es jums paziņošu, kad notiks lietas iepriekšējā izskatīšana.

Nākamās nedēļas atgādināja Kafkas stāstus. Sasprindzinot spēkus līdz pēdējam, vajadzēja cīnīties par brīvību. Ja mani atzītu par vainīgu visos punktos, tad draudētu divdesmit gadu ilgs cietumsods.

Pēc lietas iepriekšējās izskatīšanas tiesā fotogrāfiem un reportieriem pienāca lielā diena. Viņi ielauzās tiesu izpildītāja kantorī un, neraugoties uz visiem protestiem, uzņēma mani brīdī, kad biju spiests dot pirkstu nospiedumus.

— Vai viņiem ir tiesības to darīt? — es vaicāju.

— Nē, — tiesu izpildītājs atteica, — bet vai nu tos zeļļus kāds savaldīs. — Un to sacīja valsts ierēdnis!

Berijas bērns bija tiktāl paaudzies, ka varēja pārbaudīt tā asins grupu. Viņas advokāts vienojās ar manējo, kurā klīnikā to izdarīs, un mums visiem trim noņēma asinis analīzei.

Vēlāk Raits pa tālruni priecīgā aizkustinājumā paziņoja: — Carlij, jūs esat reabilitēts. Analīze pierāda, ka jūs nevarat būt tēvs!

— Tā nu ir pelnīta atmaksa! — es atvieglots iesaucos.

Presē vēsts tūlīt izraisīja veselu sensāciju. Viena no

avīzēm rakstīja: «Čarlzs Čaplins reabilitēts.» Otrā varēja lasīt: «Asins analīze skaidri pierāda, ka Čaplins nevar būt bērna tēvs.»

Lai gan pārbaudes rezultāti iedzina federālās iestādes strupceļā, tomēr lieta netika pārtraukta. Tuvojoties tiesas dienai, biju spiests pavadīt garus un drūmus vakarus Gīzlera mājā un veikt nepatīkamu uzdevumu: proti, sīki precizēt, kad un kādos apstākļos esmu sastapies ar Džounu Beriju. Pienāca svarīga vēstule no kāda Sanfrancisko garīdznieka. Rakstītājs teicās zināms, ka Beriju izmantojot par ieroci kāda fašistiska organizācija, un apliecināja savu gatavību ierasties no Sanfrancisko Losandželosā nodot liecību. Taču Gīzlers piedāvājumu noraidīja, sacīdams, ka tas neattiecoties uz lietu.

Mums bija arī ļoti daudz materiālu, kas diskreditēja Beriju un viņas pagātni. Vairākas nedēļas gatavojāmies aizstāvēties uz šo pierādījumu pamata, taču kādu vakaru Gīzlers man par izbrīnu pēkšņi pavēstīja, ka Berijas kom-promitēšana esot vecmodīgs paņēmiens, kas Erola Flinna lietā gan izrādījies veiksmīgs, bet te nebūšot nepieciešams. — Mēs varēsim viegli uzvarēt, arī nelaižot darbā paļājumus, — viņš sacīja. Gīzleram tie varbūt šķita «pa-ļājumi», turpretī man liecības par šīs sievietes neglīto uzvedību pirms mūsu iepazīšanās bija ļoti svarīgas.

Saņēmu arī vēstules no pašas Berijas, kurās viņa atvainojās par visām nodarītajām nepatikšanām un pateicās par manu laipnību un augstsirdību. Gribēju vēstules iesniegt tiesā, lai atspēkotu preses izdomājumus. Šajā sakarā biju pat priecīgs, ka beidzot nobriedis skandāls, jo tagad avīzēm vajadzēja ziņot patiesību un tā reabilitēt mani amerikāņu publikas acīs — tā man vismaz šķita.

Te nu man jāpasaka daži vārdi par Dž. Edgaru Huveru un viņa organizāciju. Tā kā apsūdzību pret mani izvirzīja federālās varas iestādes, te diezgan liela loma bija Federālās izmeklēšanas birojam, kas pūlējās sadabūt pierādījumus prokuroram. Ar Huveru biju iepazinies pirms daudziem gadiem kādās pusdienās. Kad aprada ar šī cilvēka diezgan brutālo seju un pārlauzto degunu, viņš likās tīri vai patīkams. Toreiz viņš man sajūsmināts stāstīja, ka pratis iesaistīt savas iestādes darbā lieliskus cilvēkus, to vidū arī tiesību zinātņu studentus.

Tagad, dažas dienas pēc apsūdzības izvirzīšanas, kādu vakaru ieraudzīju Huveru Ceizena restorānā. Viņš ar saviem FIB vīriem sēdēja netālu no manis un Unas. Pie viņa galda bija apmeties arī Tipijs Grejs, kurš kopš 1918. gada šad un tad uzpeldēja Holivudā. Šis nepatīkamais, taču bezbēdīgais zellis mēdza ierasties filmu zvaigžņu viesībās, mūžam atiezis zobus tukšā smīnā, kas mani neizsakāmi kaitināja. Es biju pilnīgi pārliecināts, ka viņš ir vai nu vienkārši delveris, vai filmu statists. Tagad turpretī sāku prātot, ko viņš dara pie Huvera galda. Kad abi ar Unu piecēlāmies, grasīdamies iet projām, es pagriezos tieši tādā brīdī, kad Tipijs Grejs darīja to pašu, un uz mirkli mūsu skatieni sastapās. Viņš izvairīgi pavīpsnāja. Tad es pēkšņi sapratu, cik vērtīgs ir šāds neko neizteicošs smīns.

Beidzot pienāca tiesas diena. Gīzlers nolika tikšanos federālās tiesas priekšā precīzi desmit minūtes pirms desmitiem, lai mēs varētu kopā ieiet zālē.

Šī telpa atradās otrajā stāvā. Mūsu ienākšana nekādu sevišķu satraukumu neizraisīja — preses pārstāvji bija sākuši mani ignorēt. Laikam viņi cerēja gūt papilnam materiālu no pašas prāvas. Apsēdinājis mani krēslā, Gīzlers pats aizgāja paklaiņāt pa zāli un parunāties ar paziņām. Likās, šai izpriecā piedalās visi, izņemot mani.

Palūkojos uz federālo prokuroru. Tas lasīja nez kādus dokumentus, rakstīja piezīmes, sarunājās ar vairākiem citiem un pašpārliecināts smējās. Zālē atradās arī Tipijs Grejs, kas šad tad zagšus pašķielēja uz mani un vienaldzīgi pasmīkņāja.

Gīzlers bija atstājis uz galda papīru un zīmuli, ko prāvas laikā izdarīt piezīmes, tāpēc, lai nebūtu tāpat vien jāsēž un jāblenž citos, sāku zīmēt. Gīzlers nekavējoties piesteidzās klāt. — Tūlīt izbeidziet! — viņš čukstēja, izraudams man papīru un saplūzdams sīkos gabaliņos. — Ja reportieri dabūs to rokā, tad nekavējoties nodos psihoanalītiķim un izdarīs nez kādus secinājumus. — Biju paspējis uzskicēt upīti un vienkāršu tiltiņu, kādus mēdzu zīmēt kādreiz bērnībā.

Beidzot saspīlējums pieauga līdz pēdējai iespējai, un visi ieņēma vietas. Tad sekretārs piesita trīs reizes ar āmuriņu, un prāva sākās. Apsūdzība sastāvēja no četriem punktiem: mani apvainoja, ka es divējādā ziņā esmu pārkāpis Manna likumu un divējādā ziņā kādu gluži novecojušu likumu, par kuru neviens nebija dzirdējis kopš

pilsoņu kara laikiem, bet kurš ļāva man inkriminēt no-grēkošanos pret pilsoņu tiesībām. Sākumā Gīzlers mēģināja panākt, lai apsūdzību vispār anulē. Taču tā bija tīra formalitāte — ar tikpat lielām izredzēm varētu pūlēties izlikt no cirka apmeklētājus, kas jau nopirkuši ieejas biļetes.

Divas dienas aizņēma zvērināto izvēle; iesniegtajā sarakstā ietilpa divdesmit četri cilvēki, un katrai pusei bija tiesības iebilst pret sešiem, lai beigās atliktu divpadsmit kandidātu. Kandidātus sīki nopratina, un abas puses klausās šo pārbaudi, ne mirkli neļaudamas atslābt uzmanībai. Procedūras laikā, it kā lai izdibinātu, vai zvērinātais spēs lemt objektīvi, tiesnesis un prokurori uzdod viņam, piemēram, šādus jautājumus: vai viņš ir lasījis avīzes, vai tās viņu ietekmējušas, vai varbūt lasot viņā radušies aizspriedumi pret apsūdzēto, vai viņš pazīst kādu, kas būtu saistīts ar prāvu? Manuprāt, tā bija ciniska procedūra, jo deviņdesmit procentu no avīžu rakstiem bija gadu un divus mēnešus kurinājuši pret. mani naidu. Iespējamo zvērināto pratina apmēram pusotras stundas, un šai laikā gan apsūdzības, gan aizstāvības locekļi sūta savus ļaudis steidzīgi iegūt par kandidātu informāciju. Tikko izsauca kādu eventuālo zvērināto, Gīzlers kaut ko uzšņāpa uz papīra strēmeles, atdeva to saviem ļaudīm, un tie vienā mirklī pazuda, lai pēc desmit minūtēm atkal atgrieztos un pasniegtu Gīzleram zīmīti ar apmēram šādām ziņām: «Džo Doks, galantērijas veikala pārdevējs, precējies, divu bērnu tēvs, ne reizes nav apmeklējis kino.» — Pagaidām paturēsim viņu, — Gīzlers čukstēja. Tā atlase turpinājās, abām pusēm kandidatūras vai nu pieņemot, vai noraidot un prokuroram tāpat klusi apspriežoties ar saviem ziņu pienesējiem. Laiku pa laikam Tipijs Grejs ar savu parasto smīnu palūkojās uz manu pusi.

Kad astoņi zvērinātie bija pieņemti, ložā ienāca kāda sieviete. Gīzlers tūlīt noteica: — Man viņa nepatīk, — un vairāk reižu atkārtoja: — Man viņa nepatīk — kaut kas viņā man nepatīk. — Kamēr dāmu vēl pratināja, Gīz-lera ziņotājs pasniedza papīra lapu. — Tā jau domāju, — viņš, rakstīto izlasījis, manMečukstēja: — Viņa bijusi Los-andželosas Times reportiere! Jātiek no viņas vaļā. Turklāt ievērojiet, cik pretējā puse ātri piekrita viņas kandidatūrai. — Mēģināju saskatīt dāmas seju un, lāgā nevarēdams to izdarīt, pasniedzos pēc brillēm. Gīzlers zibens ātrumā sažņaudza man roku. — Nolieciet acenes! — viņš iečukstēja. Man radās iespaids, ka sieviete izskatās sevī noslēgusies, taču bez brillēm nebija iespējams neko skaidri saredzēt. — Diemžēl mēs varam noraidīt vēl tikai divas kandidatūras, — Gīzlers sacīja, — tāpēc pagaidām paturēsim viņu rezervē. — Tomēr, atlasei turpinoties, viņam vajadzēja izlietot pēdējos iebildumus pret diviem kandidātiem, kas nepārprotami bija noskaņoti pret mani, un reportieres kandidatūrai piekrist.

Klausoties prokurora un aizstāvja juridiskiem terminiem piebārstīto valodu, man tā vien likās, ka viņi iegrimuši rotaļā, gar kuru man nav nekādas daļas. Tomēr par spīti apsūdzības aplamībai prātā šad un tad pazibēja doma, ka nebūs nekāds brīnums, ja mani iebāzīs aiz restēm — kaut arī īsti es šai iespējai neticēju. Reizēm mēģināju iztēloties, kāda varētu būt mana turpmākā mākslinieka karjera, bet viss likās tāls un neskaidrs. Izmetu raizes no galvas — tādā brīdī bija iespējams domāt tikai vienu.

Lai kādas nepatikšanas piemeklētu cilvēku, viņš nevar palikt ik mirkli nopietns. Atceios brīdi, kad tiesa reiz devās apspriest kādu juridisku jautājumu. Zvērinātie bija izgājuši, prokurors, aizstāvis un tiesnesis arī pametuši zāli, un telpā palikusi tikai publika, fotogrāfs un es. Foto-reportieris gaidīja, kad varēs uzņemt mani bēdu nomākta cilvēka pozā. Kad es uzliku acenes, lai lasītu, viņš paķēra aparātu, bet es acenes tūlīt norāvu. Zālē palikušie iesmējās. Kad fotogrāfs nolaida aparātu, es atkal uzliku acenes. Tā mēs labsirdīgi rotaļājāmies kā kaķis ar peli: tikko viņš tvēra pēc kameras, es norāvu acenes — un publika uzjautrinājās. Taču, kad atgriezās tiesa, es brilles noņēmu un kļuvu nopietns.

Prāva turpinājās vairākas dienas. Tā kā lietu izskatīja federālā tiesa, par lieciniekiem bija spiesti uzstāties arī Džounas Berijas draugs Pols Getijs, divi jauni vācieši un vairāki citi cilvēki. Polam Getijam vajadzēja atzīties, ka viņš agrāk atradies ar šo sievieti tuvās attiecībās un devis viņai naudu. Ļoti svarīga nozīme bija Berijas rakstītajām vēstulēm, kurās viņa atvainojās, ka nodarījusi man nepatikšanas, un pateicās par manu laipnību un augstsirdību. Gīzlers mēģināja panākt, lai vēstules pievieno lietai kā liecību, tomēr tiesa tam pretojās. Domāju gan, ka Gīzlers arī nebija pietiekami uzstājīgs.

Tika pierādīts, ka vienu no naktīm pirms ielaušanās manā mājā Berija pavadījusi kāda jauna vācieša dzīvoklī. Izsaukts par liecinieku, šis zellis to arī atzina.

Atrazdamies šādu pretīgu notikumu centrā, jutos kā pie kauna staba pienaglots. Taču, tikko atstāju tiesas zāli, viss aizmirsās, un pēc mierīgām pusdienām kopā ar Unu es, galīgi izmocīts, likos gulēt.

Bez saspīlējuma un raizēm, ko izraisīja pati prāva, mani kaitināja arī tas, ka ik rītu vajadzēja septiņos būt jau kājās, jo pēc brokastīm bija tūlīt jādodas ceļā (brauciens pa Losandželosas dzīvajām ielām aizņēma veselu stundu). Tieši desmit minūtes pirms sēdes sākuma vajadzēja atrasties pie tiesas ēkas.

Galu galā prāva iegāja beigu posmā. Kā prokurors, tā aizstāvis pieprasīja savām runām divarpus stundu. Man nebija ne jausmas, par ko viņi tik ilgi varētu pļāpāt. Šķita pilnīgi skaidrs un saprotams, ka federālo iestāžu celtā apsūdzība sabrukusi. Iespēja, ka mani varētu atzīt visos četros punktos par vainīgu un notiesāt uz divdesmit

gadiem, vairs nelikās ticama. Domāju tikai, ka tiesneša noslēguma runa būtu varējusi skanēt skaidiāk. Mēģināju saskatīt, kādu iespaidu tā atstāj uz bijušo Times reportieri, bet viņa bija novērsusi seju. Kad zvērinātos izsūtīja ārā apspriesties, viņa izgāja no zāles, nelūkodamās ne pa labi, ne pa kreisi.

Ejot ārā, Gīzlers iečukstēja man ausī: — Šodien mes nedrīkstam atstāt tiesas ēku, pirms nebūs pasludināts spriedums. Taču, — viņš uzmundrinot piebilda, — varam pasēdēt uz balkona un pasildīties saulē. — Dzirdot šo tikko manāmo mājienu, jutu, kā ap mani lēni sažņaudzas baisma roka, atgādinādama, ka patlaban es pilnīgi atrodos likuma varā.

Bija pusdivi, un es nešaubījos, ka lēmumu pieņems, augstākais, divdesmit minūšu laikā. Tāpēc nospriedu, ka vēl nezvanīšu Unai. Tomēr, kad aizritēja jau vesela stunda, pavēstīju viņai, ka zvērinātie vēl nav atgriezušies un ka, tikko nolasīs spriedumu, es viņai paziņošu.

Pagāja vēl viena stundā, un sprieduma kā nebija, tā nebija! Kāpēc tiesa kavējās? Viņiem būtu pieticis ar desmit minūtēm — iznākums varēja būt tikai viens: atzīt mani par nevainīgu. Visu šo laiku abi ar Gīzleru sēdējām ārā uz mūra balkona, taču ne viens, ne otrs tikmēr nepieminējām aizkavēšanās cēloņus, kamēr Gīzlers bija spiests pavērties pulkstenī. — Četri, — viņš nevērīgi noteica. — Interesanti zināt, kāpēc viņi vilcinās? — Nu beidzot sākām mierīgi un vaļsirdīgi apsvērt, kādi apstākļi būtu varējuši izraisīt strīdu zvērināto vidū ...

Ceturksni pirms pieciem atskanēja zvans, kas vēstīja, ka zvērinātie vienojušies. Sirds salēcās. Ieejot iekšā, Gīzlers steidzīgi iečukstēja: — Lai kāds būtu spriedums, neizrādiet ne mazāko satraukumu. — Uzbudināts, gandrīz vai bez elpas mums uz kāpnēm garām paskrēja prokurors ar saviem palīgiem, kas mundri rikšoja viņam nopakaļ. Tipijs Grejs soļoja kā pēdējais, un, aizsteidzies mums priekšā, smīkņādams pavērās pār plecu atpakaļ.

Zāle ātri pildījās, sasprindzinājums pieauga. Es nez kāpēc biju pilnīgi mierīgs, lai gan sirds gandrīz kāpa pa muti laukā.

Sekretārs trīsreiz pieklaudzināja ar āmuriņu. Tas vēstīja tiesneša ierašanos, un mēs visi piecēlāmies kājās. Kad atkal apsēdāmies, ienāca zvērinātie, un viņu vecākais pasniedza sekretāram papīra lapu. Gīzlers sēdēja, galvu nodūris, stīvi vērdamies uz kurpju purngaliem un nervozā satraukumā atkal un atkal klusi murmināmdams: — Ja viņu atzīs par vainīgu, tas būs viskļūdainākais lēmums, kādu es jebkad esmu redzējis! Tas būs viskļūdainākais lēmums, kādu es jebkad esmu redzējis!

Sekretārs pārlasīja dokumentu un tad trīsreiz uzsita ar āmuriņu. Iestājās saspīlēts klusums, kurā bija dzirdama tikai viņa balss:

— Čarlzs Čaplins kriminālllietā 337068... Pirmajā punktā ... — sekoja ilga pauze, — atzīts par nevainīgu!

Publika pēkšņi iekliedzās, bet tūlīt apklusa, gaidīdama, kad sekretārs turpinās.

— Otrajā punktā ... atzīts par nevainīgu!

Zālē sākās elles troksnis. Nemaz nebiju cerējis, ka man ir tik daudz draugu. Daži, pārlēkuši pāri barjerai, ņēmās mani apskaut un skūpstīt. Palūkojos uz Tipiju Greju. Viņš vairs nesmaidīja un izskatījās apjucis.

Tiesnesis griezās ar pāris vārdiem pie manis: — Mister Čaplin, jūsu klātbūtne tiesā nav vairs nepieciešama. Jūs esat brīvs. — Tad viņš pasniedza no savas vietas roku un apsveica mani; to pašu darīja prokurors. Gīzlers iečukstēja: — Ejiet paspiediet rokas zvērinātajiem.

Man tuvojoties, dāma, pret kuru Gīzlers bija jutis tādu neuzticību, piecēlās un pastiepa man pretī roku. Nu es pirmo reizi varēju īsti saskatīt viņas seju. Tā bija skaista un pauda saprātu un gudrību. Apmainoties rokasspiedieniem, dāma teica: — Viss kārtībā, Čarlij. Šī zeme vēl ir brīva.

Neiedrošinājos pavērt lūpas — viņas vārdi mani satricināja. Vienīgais, ko spēju, bija pamāt ar galvu un pasmaidīt. Dāma turpināja: — No zvērināto istabas loga redzēju jūs soļojam turp un atpakaļ, un man tā gribējās pateikt, lai jūs neraizējaties! Ja kāda persona neiespītētos, mēs būtu pieņēmuši lēmumu desmit minūšu laikā.

Ar pūlēm valdīdams asaras, piespiedos pasmaidīt un, pateicies savai labvēlei, pagriezos, lai pasacītu «paldies» ari pārējiem. Visi viņi sirsnīgi spieda man roku, tikai kāda sieviete pat nepūlējās slēpt savu naidīgo nostāju. Grasījos jau doties projām, kad izdzirdu vecākā balsi: — Beidziet nu dusmoties, mīļā, un pasniedziet roku! — Sieviete nelabprāt paklausīja, un es viņai vēsi pateicos.

Una, kas toreiz bija jau piektajā grūtniecības mēnesī, šinī brīdī bija viena pati sēdējusi uz maura un, izdzirdot pa radio tiesas lēmumu, zaudējusi samaņu.

Tovakar klusi paēdām pusdienas mājās divi vien. Negribējās ne redzēt avīzes, nedz atsaukties uz tālruņa zvaniem. Nespēju arī satikties un runāt ar paziņām. Jutos izģērbts kails un pienaglots pie kauna staba citiem par apsmieklu. Pat kalpotāju klātbūtne sāpīgi griezās sirdī.

Pēc pusdienām Una pagatavoja stipru kokteili, un, kad apsēdāmies pie kamīna, es pastāstīju, kāpēc lēmuma pieņemšana tika aizkavējusies un kā bijusī reportiere man teica, ka šī zeme vēl ir brīva. Pēc daudzu nedēļu saspīlējuma iestājās reakcija. Tovakar aizgāju gulēt ar laimes pilno apziņu, ka rīt vairs nav agri jāceļas un jāsteidzas uz tiesu.

Pāris dienu vēlāk Lions Feihtvangers jokodamies sacīja: — Jūs esat vienīgais aktieris, kas ieies Amerikas vēsturē kā cilvēks, kurš sacēlis visā valstī politisku vētru.

* *

Taču pēkšņi atkal uznira prasība, lai mani atzītu par bērna tēvu, kaut gan es uzskatīju, ka asins grupas noteikšana jau pierādījusi pretējo. Kādam citam advokātam, kas lepojās ar lielu ietekmi vietējo politikāņu vidū, ar veiklas krāpšanas palīdzību izdevās lietu ierosināt par jaunu. Izmantojot viltīgu triku, bērna aizbildniecību uzdeva nevis mātei, bet tiesai. Tā iepriekšējā vienošanās palika spēkā, un Berija varēja paturēt savus divdesmit piecus tūkstošus dolāru, bet tiesa kā aizbildne — pieprasīt no manis bērnam pabalstu.

Pirmajā caurskatē zvērinātie par lielu vilšanos manam advokātam, kas uzskatīja prāvu par uzvarētu, tomēr nespēja vienoties, un, kad lietu izklausīja vēlreiz, pieņemtais lēmums izrādījās man nelabvēlīgs, kaut gan līdz šim ikvienā tēva tiesību noteikšanas prāvā Kalifornijas štatā asins analīzi uzskatīja par neapgāžamu pierādījumu.

Vienīgais, pēc kā mēs abi ar Unu ilgojāmies, bija tikt projām no Kalifornijas. Visu šo gadu kā pirms, tā pēc laulībām bijām malti kā gaļas mašīnā. Vajadzēja atpūsties. Tāpēc paņēmām savu mazo, melno kaķēnu un iesēdāmies Ņujorkas vilcienā. No turienes devāmies uz Niaku, kur noīrējām māju. Tā atradās tālu no citu ļaužu mītnēm akmeņaina, neauglīga līdzenuma vidū. Tomēr tai piemita īpatnēja burvība. Pats namiņš bija neliels un glīts, celts 1780. gadā. Reizē nolīgām arī simpātisku saimnieci, kas mācēja lieliski gatavot ēst.

Mājai pūrā līdzi nāca vecs, melns medību suns, kas visur sekoja mums pa pēdām kā algota jaunas dāmas pavadone. Brokastu laikā viņš kā saukts ieradās pie verandas un, pieklājīgi pavēdinājis asti, mierīgi apgūlās. Kamēr mēs ēdām, viņš nenāca ne tuvumā. Mazais, melnais kaķēns, pirmo reizi ieraudzījis lielo zvēru, šņāca un spļaudījās. Taču suns rāmi atlaidās zemē un nolika purnu uz ķepām, tā apliecinādams vēlēšanos sadzīvot draudzībā.

Dienas Niakā ritēja idiliskā vientulībā. Tā kā mēs nevienu nemeklējām, neviens nenāca arī pie mums. Tas bija labi, jo man acu priekšā vēl arvien stāvēja drausmīgā tiesas prāva.

Kaut gan smagais pārbaudījums nelabvēlīgi ietekmēja manas jaunrades spējas, scenārijs «Msjē Verdū» tuvojās nobeigumam. Man atkal sāka gribēties filmu ekranizēt.

Bijām plānojuši_ palikt austrumos vismaz sešus mēnešus un sagaidīt tur Unas bērniņu. Taču Niakā es nevarēju strādāt, un tā mēs pēc piecām nedēļām atgriezāmies Kali-fornijā.

Drīz pēc laulībām Una atzinās, ka nevēloties kļūt ne par kinozvaigzni, nedz arī par teātra aktrisi. Tas mani iepriecināja, jo nu zināju, ka beidzot man būs nevis meitene, kas dzenas pēc karjeras, bet sieva. Tad arī galīgi atteicos no domas par «Rēga un īstenības» ekranizāciju un atgriezos pie «Msjē Verdū» — kamēr oficiālās iestādes ar savu rupjo iejaukšanos darbu pārtrauca. Bieži esmu domājis, ka

kinomāksla līdz ar Unu zaudējusi brīnišķīgu komisko aktrisi, jo viņai piemīt lieliska humora izjūtaˆ

Atceros, kā neilgi pirms prāvas iegriezāmies ar Unu Beverlihilas juvelieru darbnīcā, kur vajadzēja salabot viņas rokassomiņu. Gaidīdami, kad to izdarīs, sākām apskatīt rokassprādzes. Kāda ārkārtīgi skaista, briljantiem un rubīniem nokaisīta rota mums ļoti iepatikās, taču cena Unai likās par augstu, tāpēc es pasacīju zeltkalim, ka mēs vēl padomāsim, un abi devāmies projām. Tikko iesēdāmies mašīnā, es satraukts sāku skubināt: — Pasteidzies! Brauc, cik ātri vari! — Iebāzis roku kabatā, piesardzīgi izvilku sprādzi, ko Una tika apbrīnojusi. — Kamēr tev rādīja citas, man izdevās šo nočiept, — es pavēstīju.

Una nobālēja. — Ai, tev nevajadzēja gan tā darīt! — Iedarbinājusi mašīnu, viņa iegriezās sānieliņā un, nobraukusi malā, izslēdza motoru. — Padomāsim, ko tagad iesākt! — viņa sacīja un vēlreiz atkārtoja:— Nevajadzēja gan tā darīt!

— Bet atpakaļ tak es to vairs atlikt nevaru, — es nopūtos, taču ilgāk arī nespēju izlikties — sāku smieties un atzinos, ka esmu izspēlējis joku: kamēr Una apskatīja citas rotas, es pavedu juvelieri sānis un nopirku sprādzi.

— Un tu pilnīgā pārliecībā, ka es esmu to nozadzis, jau biji ar mieru kļūt par nozieguma līdzzinātāju! —iesmējos.

— Man negribējās, lai tu iepinies jaunās nepatikšanās, — Una žēlīgi novilka.

DIVDESMIT ASTOTA NODAĻA

i

Prāvas laikā ap mums bija vesels bars mīļu, uzticamu un līdzjūtīgu draugu — Salka Fīrtele, Klifords Odetss ar sievu, Eisleri, Feihtvangeri un daudzi citi.

Poļu aktrise Salka Fīrtele mēdza rīkot savā mājā Santa-monikā interesantas vakariņas, ielūgdama mākslas un literatūras pasaules pārstāvjus: Tomasu Mannu, Bertoltu Brehtu, Šēnbergu, Hansu Eisleru, Lionu Feihtvangeru, Stefenu Spenderu, Sirilu Konoliju un daudzus citus. Lai kur Salka mita, viņa vienmēr iekārtoja «une maison Coppet»[27].

Pie Hansa Eislera bieži tikāmies ar Bertoltu Brehtu, kas ar saviem īsi apcirptajiem matiem un mūžam kūpošo cigāru mutes kaktiņā izskatījās pilns kūsājošas enerģijas. Pēc vairākiem mēnešiem parādīju viņam «Msjē Verdū» manuskriptu, ko viņš pavirši pāršķirstīja.—Jūs šo scenāriju esat uzrakstījis ķīniešu manierē, — tā bija vienīgā piezīme, ko no viņa dzirdēju.

Pavaicāju Lionam Feihtvangeram, ko viņš domā par politisko stāvokli Savienotajās Valstīs. Atbilde bija diezgan īpatnēja: — Iespējams, ka zināma nozīme ir dažu faktu sakrišanai. Proti, kad pabeidzu celt savu jauno māju Berlīnē, pie varas nāca Hitlers un man vajadzēja ņemt kājas pār pleciem. Tikko paspēju iekārtot dzīvokli Parīzē, iesoļoja nacisti un es atkal bēgu. Amerikā es nupat esmu nopircis māju Santamonikā. — Viņš paraustīja plecus un izteiksmīgi pasmaidīja.

Reizēm tikāmies ar Oldosu Haksliju un viņa sievu. Tolaik viņš ļoti aizrāvās ar misticismu. Vaļsirdīgi sakot, divdesmitajos gados kā jauns ciniķis viņš man patika labāk.

Kādu dienu piezvanīja mans draugs Frenks Teilors un teica, ka ar mums gribētu iepazīties velsiešu dzejnieks Delans Tomass. Sacījām, ka jutīsimies ļoti iepriecināti. — Labs ir, — vilcinādamies noteica Frenks, — atvedīšu ar, ja tik viņš būs skaidrā. — To pašu vakaru mazliet vēlāk, atskanot zvanam, es atvēru durvis, un pa tām iegāzās Delans Tomass. Gudroju, kāds viņš īsti izskatītos piedzēris, ja šādā stāvoklī tiek uzskatīts par skaidru. Neilgi pēc tam viņš atnāca uz pusdienām un atstāja daudz labāku iespaidu. Dziļā, skanīgā balsī viņš nolasīja vienu no saviem dzejoļiem. Neatceros vairs, kādi tēli tajā bija ietverti, taču vārds «celofāns» zibsnīja šajās burvju spēka pilnajās vārsmās kā saulstaru atspīdums.

Mūsu draugu vidū bija arī Teodors Draizers, ko es no sirds apbrīnoju. Viņš ar savu jauko sievu Helēnu reizēm ieradās pie mums uz pusdienām. Sirdī bieži kvēlodams sašutumā, Draizers tomēr bija

cilvēks ar maigu un labsirdīgu dvēseli. Kad viņš nomira, dramaturgs Džons Hovards Lo-sons, kas bērēs teica kapa runu, vaicāja, vai es gribētu būt par vienu no galvenajiem zārka segas nesējiem un pie kapa nodeklamētu kādu Draizera dzejoli. Protams, es tam piekritu.

Lai gan reizēm, sākot domāt par darbu, kļuvu mazdūšīgs, tomēr nekad nezaudēju ticību, ka laba komēdija atrisinās visas- grūtības. Ar šo apņēmīgo sajūtu pabeidzu «Msjē Verdū». Darbs ilga divus gadus, jo varoņa rīcībai trūka motivācijas. Uzņemšana turpretī vilkās tikai nepilnus trīs mēnešus — man tas nozīmēja rekorda laiku. Pēc tam aizsūtīju scenāriju uz Brīna pārvaldi cenzēšanai. Drīz vien saņēmu atbildi: filmu aizliedza visā tās kopumā.

Brīna pārvalde ir filiāle Tikumības leģionam — filmrūp-niecības savienības[94] pašu izveidotajai cenzūras organizācijai. Piekrītu, ka bez cenzūras iztikt nevar, tomēr praksē ir ļoti grūti noteikt tai robežas. Vienīgais, ko varu ierosināt, ir — lai tās likumi nebūtu sastinguši un dogmatiski un lai vērtējums neizrietētu no darba temata, bet no tā, vai tas ir apstrādāts saprātīgi, taktiski un ar labu gaumi.

Raugoties no morāles viedokļa, manuprāt, fiziska varmācība vai nepareiza filozofija ir tikpat kaitīga kā sald-kaisla seksuāla scēna. Bernards Šovs sacīja, ka ar to, ka sados nelietim pa zobiem, sarežģītās dzīves problēmas vēl nebūt neatrisinās.

Pirms runājam par «Msjē Verdū» cenzūru, jāsniedz īss filmas satura apskats. Verdū ir mūslaiku Zilbārdis, neievērojams bankas ierēdnis, kas, depresijas laikā zaudējis darbu, izperina drausmīgu plānu, proti, nolemj apprecēt bagātas vecmeitas un pēc tam viņas nogalināt. Verdū likumīgā sieva ir slima, dzīvo ar mazo dēlēnu uz laukiem un nekā nezina par vīra noziedzīgo pasākumu. Nogalinājis kārtējo upuri, Verdū atgriežas mājās kā krietns buržuā pēc grūta dienas darba. Viņš ir tikuma un netikuma paradokss: cilvēks, kas, apcirpdams savus rožu krūmus, sargās uzkāpt virsū kāpuram, kamēr otrā dārza galā kopā ar gružiem tiek sadedzināts viņa upura līķis. Sižets ir pilns velnišķīga humora, rūgtas satīras un sociālas kritikas.

Cenzori atsūtīja garu vēstuli, paskaidrodami, kāpēc aizlieguši visu scenāriju. Citēšu izvilkumu no viņu vēstules:

«...Atstājam bez ievērības tos elementus, kas savos priekšstatos un nozīmē šķiet vērsti pret sabiedrību. Tā scenārijā, piemēram, ir vietas, kur Verdū apsūdz «sistēmu» un apstrīd tagadējo sabiedrisko iekārtu. Taču mums gribētos pievērst jūsu uzmanību pirmām kārtām izteicieniem, kas skan vairāk nekā kritiski un būtībā nepārprotami pārkāpj kinorūpniecības tikumisko kodeksu[95]...

Verdū faktiski apgalvo, ka ir smieklīgi šausmināties par viņa nežēlībām, jo tās ir vienīgi «slaktiņu komēdija» salīdzinājumā ar likumīgajām masu slepkavībām karā, par kurām «sistēma» apbalvo ar zelta tresēm. Neielaižoties teorētiskā strīdā par jautājumu, vai kari ir

masu slepkavības vai pilnīgi attaisnojami pasākumi, esam tomēr spiesti norādīt, ka Verdu savās runās visā nopietnībā mēģina pastrādātos noziegumus morāli attaisnot.

Otru galveno scenārija noraidīšanas iemeslu varam paskaidrot īsākiem vārdiem. Filmā pamatos runa ir par krāpnieku, kas ar blēdību palīdzību pamudina veselu rindu sieviešu uzticēt viņam savus līdzekļus, saistoties nelikumīgās laulībās. Tas scenārijam manāmi piešķir aizliegtu mīlas sakaru nokrāsu, kura, pēc mūsu domām, nav vēlama.»

Pēc tam cenzori minēja garu virkni konkrētu iebildumu. Lai iepazīstinātu lasītāju ar dažiem piemēriem, citēšu atsevišķas scenārija lappuses, kas saistās ar Lidiju, vienu no Verdū nelikumīgajām sievām, vecu sievieti, ko viņš tonakt taisās nogalināt.

«Lidija ienāk blāvi apgaismotā gaitenī, nodzēš spuldzi un ieiet savā guļamistabā, kur iededz gaismu, kas pa spraugu iespīd tumšajā koridorā. Lēniem soļiem ieslīd Verdū. Gaiteņa galā ir liels logs, pa kuru lūkojas pilns mēness. Skaistā skata apburts, Verdū gausi iet uz loga pusi.

Verdū (pusbalsī): Cik brīnišķi... šī bālā Endimiona stunda...

Lidijas balss (no guļamistabas): Par ko tu runā?

Verdū (kā transā): Par Endimionu, dārgā ... daiļu jaunekli, ko savā varā ievilināja mēnesnīca.

Lidijas balss: Liec nu viņam mieru un nāc gulēt.

Verdū: Jā, dārgā... Mūsu kājas grima ziedos.

Viņš ieiet Lidijas guļamistabā. Tukšais gaitenis tinas pustumsā — to apgaismo vienīgi mēness.

Verdū balss (no Lidijas guļamistabas): Palūkojies uz mēnesi! Nekad neesmu redzējis to tik spožu! ... Nekaunīgais mēness!

Lidijas balss: Nekaunīgais mēness! Kāds tu esi muļķis ... ha-ha-ha! Nekaunīgais mēness!

Mūzika kļūst arvien skaļāka, pārejot baismi spalgā kreščendo, seko uzplūdums, un tad ekrānā paveras tas pats gaitenis no rīta. Pa logu lejas saules stari. Verdū, dungodams dziesmiņu, iznāk no Lidijas guļamistabas.»

Cenzoru iebildumi pret iepriekš minēto ainu bija šādi:

«Lūdzu, pārlabojiet Lidijas repliku: «Liec nu viņam mieru un nāc gulēt» par <;ej gulēt». Domājam, ka šī aina jānotēlo tā, lai skatītājam nerastos priekšstats, ka Verdū ar Lidiju gatavojas ļauties laulību priekiem. Pārveidojiet arī atkārtoto frāzi «nekaunīgais mēness» un Verdū iznākšanu no sievas guļamistabas, kad viņš dungo dziesmu.»

Nākamais iebildums attiecās uz dialogu ar meiteni, kuru Verdū sastop vēlā nakts stundā. Cenzori norādīja, ka meitene raksturota neapšaubāmi kā prostitūta, un tas nav pieļaujams.

Meitene manā scenārijā, protams, bija staigule, un būtu bērnišķīgi

domāt, ka viņa ierodas Verdū dzīvoklī, lai, piemēram, aplūkotu gravīras. Verdū turpretī ieved viņu, lai izmēģinātu, kā iedarbojas nāvējoša inde, kas neatstāj nekādas pēdas. To iedzērusi, meitene nomirs stundu pēc tam, kad aizies no Verdū. Ainā nav pilnīgi nekā neķītra vai divdomīga. Scenārijā tā izklausījās šādi:

«Ieraugām Verdū Parīzes dzīvokli, kas atrodas virs kāda mēbeļu veikala. Ienācis kopā ar meiteni istabā, Verdū ierauga, ka viņa paslēpusi zem lietus mēteļa mazu, apmaldījušos kaķēnu.

Verdū : Jums laikam patīk kaķi, ko?

Meitene : Ne sevišķi, bet nabadziņš bija cauri slapjš un nosalis. Jums jau droši vien nebūs mazliet piena, ko viņam iedot?

Verdū: Jūs maldāties, ir gan. Redziet nu, nākotnes izredzes nemaz nav tik drūmas, kā jums šķiet.

Meitene : Vai mani vārdi izklausās pesimistiski?

Verdū : Izklausās gan, bet, manuprāt, jums šī īpašība nemaz nepiemīt.

Meitene: Kāpēc?

Verdū: Lai izietu uz ielas tādā naktī kā šī, jābūt optimistei.

M e i t e n e : Tā nu gan es neesmu.

V e r d ū : Tātad jūs spītējat liktenim?

Meitene (ironiski): Jums piemīt apbrīnojamas novērošanas spējas.

V e r d ū : Cik ilgi jūs šo amatu piekopjat?

Meitene :0... trīs mēnešus.

V e r d ū : Neticu.

Meitene: Kāpēc?

V e r d ū : Tāda pievilcīga meitene kā jūs būtu varējusi dzīvi iekārtot labāk.

Meitene (augstprātīgi): Pateicos.

Verdū : Un tagad pastāstiet man patiesību. Jūs nupat kā esat iznākusi no slimnīcas vai cietuma. Kurš minējums ir īstais?

Meitene (labsirdīgi, bel izaicinoši): Kāpēc jūs to gribat zināt?

Verdū : Tāpēc, ka vēlos jums palīdzēt.

Meitene: Vai esat filantrops, vai?

Verdū (laipni): Tieši tā... un neko neprasu pretī.

Meitene (pētīgi lūkodamās viņā): Ko tas nozīmē?... Varbūt jūs esat no pestīšanas armijas?

Verdū: Labi jau, labi. Ja gribat turpināt tādā pašā garā, tad laimīgu ceļu.

Meitene (strupi): Nupat iznācu no cietuma.

Verdū: Par ko jūs tur ieslodzīja?

Meitene (parausta plecus): Vai nav vienalga, par ko? Tiesā to dēvēja par sīku zādzību... biju ieķīlājusi īrētu rakstāmmašīnu.

Verdū: Ai, ai... vai tad neko labāku nevarējāt izdomāt? Cik jums iedeva?

Meitene: Trīs mēnešus.

Verdū: Tātad šī ir pirmā diena pēc iznākšanas no cietuma? /

M e i t e n e : Jā.

Verdū: Vai esat izsalkusi?

Viņa paloka galvu un skumji pasmaida.

Verdū : Tad, kamēr es veikšu kulināra pienākumus, jūs varat palīdzēt ienest šo to no virtuves. Nāciet.

Abi iziet virtuvē. Verdū gatavo olu kulteni un palīdz meitenei sakārtot uz paplātes vakaiiņu traukus, ko viņa ienes dzīvojamā istabā. Tikko meitene iziet, Verdū, piesardzīgi nolūkojies viņai pakaļ, aši atrauj skapja durvis un izņem indi, kuru iešļāc sarkanvīna pudelē, pēc tam

aiztaisa to ciet, uzliek līdz ar divām glāzēm uz paplātes un ienes viesistabā.

Verdū: Nezinu, vai tas jums ies pie sirds vai ne... olu kultenis, grauzdētas maizītes un mazliet sarkanvīna.

Meitene : Brīnišķīgi!

Viņa noliek pie malas grāmatu, ko lasījusi, un nožāvājas.

Verdū: Redzu, ka esat nogurusi, tāpēc tūlīt pēc vakariņām nogādāšu jūs viesnīcā.

Viņš attaisa pudeli.

Meitene (viņu vērodama): Jūs esat ļoti labs. Nesaprotu, kāpēc jūs manis dēļ tā nopūlaties?

Verdū: Kāpēc lai es to nedarītu? (Ieliedams viņas glāzē saindēto vīnu.) Vai mazliet laipnības ir tāds retums?

Meitene: Sāku jau domāt, ka tā ir gan.

Verdū grasās liet to pašu vīnu savā glāzē, bet tad apķeras un iesaucas.

V e r d ū : A, kur tad maizītes?!

Viņš pazūd ar pudeli virtuvē, kur žigli apmaina to pret citu, paķer maizītes un dodas atkal uz viesistabu. Ienācis iekšā, viņš uzliek maizītes uz galda («Lūdzu!») un no apmainītās pudeles ielej sev glāzi vīna.

Meitene (samulsusi): Jūs esat jocīgs.

Verdū : Vai tiešām? Kāpēc?

Meitene: Nezinu. [1]

Verdū: Jā, bet jūs taču esat izsalkusi. Lūdzu, ķerieties klāt!

Kad meitene sāk ēst, Verdū ierauga uz galda nolikto grāmatu.

V e r d ū : Ko jūs lasāt?

Meitene: Šopenhaueru.

Verdū: Vai jums viņš patīk?

M e i t e n e : Ne īsti patīk, ne nepatīk.

Verdū: Vai esat lasījusi viņa traktātu par pašnāvībām?

Meitene: Tādi darbi mani neinteresē.

Verdū (kā hipnotizēdams): Bet ja nu beigas būtu gluži vienkāršas? Teiksim, piemēram, jūs aizietu gulēt, nemaz nedomājot par nāvi, un pēkšņi viss apstātos... Vai tas jums neliekas labāk par šo nožēlojamo dzīvi?

Meitene : Nezinu.

Verdū: Biedēt mūs biedē nāves tuvošanās.

Meitene (iegrimusi domās): Ja nedzimušie nojaustu, ka tuvojas dzīve, viņiem laikam būtu tikpat baismi.

(Verdū piekrītot pasmaida un dzer vīnu. Meitene paceļ saindēto glāzi un arī dziras likt pie lūpām, taču nedara to.)

Meitene (domīgi): Un tomēr dzīve ir brīnišķīga.

Verdū: Kas tad tajā ir brīnišķīgs?

Meitene: Viss ... pavasara rīts, vasaras nakts ... mūzika, māksla, mīlestība ...

Verdū (nicīgi): Mīlestība!

Meitene (vieglā izaicinājumā): Jā, ir tādas jūtas.

V e r d ū : Kā tad jūs to zināt?

Meitene: Esmu reiz mīlējusi.

Verdū: Jūs gribat teikt, ka jutāt pret kādu fizisku tieksmi?

Meitene (zobgalīgi): Jūs nīstat sievietes, vai ne?

Verdū : Gluži otrādi, es viņas mīlu . . . bet nepielūdzu.

Meitene: Kāpēc?

Verdū: Sievietes ir zemes būtnes . . . Viņas ir reālistiskas un redz tikai dzīves materiālo pusi.

Meitene (neticīgi): Kādas muļķības!

Verdū: Vajag tikai sievietei vīrieti piekrāpt, kad viņa sāk to jau nicināt. Lai cik labs un cienījams sabiedrības loceklis tas būtu, viņa viegli apmainīs to pret krietni nevērtīgāku ... ja tas būs fiziski pievilcīgāks.

Meitene: Cik maz jūs par sievietēm zināt!

Verdū: Daudz vairāk, nekā jūs domājat.

M e it e n e : Tad tā nav mīla.

Verdū: Kas ir mīla?

Meitene: Mīlēt nozīmē atdot. .. ziedot... tā ir tas pats, ko māte jūt pret bērnu.

Verdū (smaidot): Un jūs tā esat mīlējusi?

Meitene: Jā.

Verdū: Ko?

Meitene : Savu vīru.

Verdū (pārsteigts): Jūs esat precējusies?

Meitene: Biju... Viņš nomira, kamēr es atrados cietumā.

Verdū: Saprotu . . . Pastāstiet man par viņu.

Meitene: Tas ir garš stāsts... (Klusuma brīdis.) Viņš bija ievainots Spānijas pilsoņu karā... Neglābjami slims.

Verdū (paliecas uz priekšu): Slims?

Pa kreisi: ar premjerministru Ramzeju Makdonaldu.
Pa labi: ar viņa eminenci Hjūletu Džonsonu, bijušo Kenterberijas arhibiskapu

Ar Francijas prezidentu Vensānu Oriolu

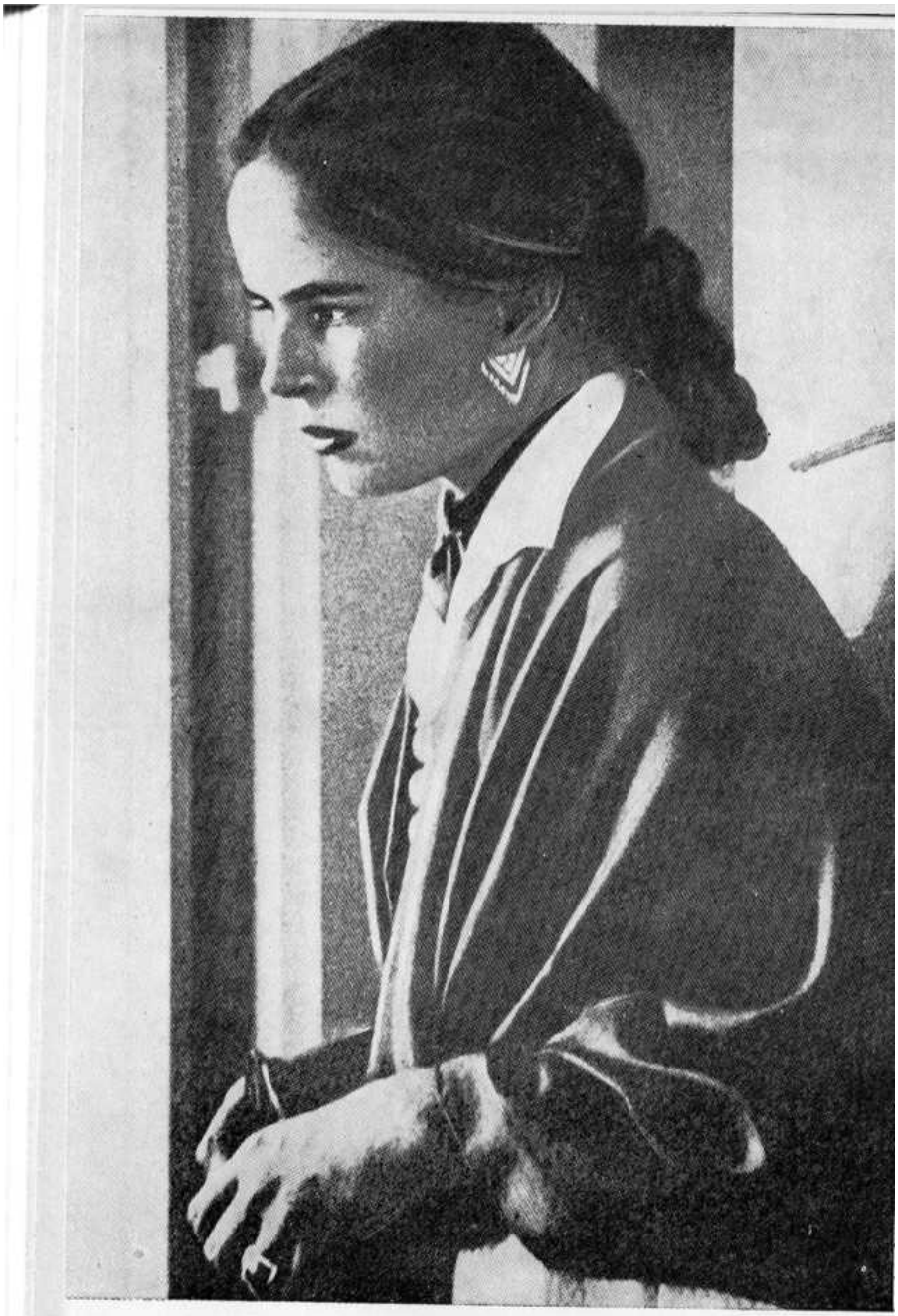

Ona

Meitene (paloka galvu): Tāpēc es viņu arī mīlēju. Biju viņam vajadzīga .. . nepieciešama. Kā bērnam matē. Taču man viņš bija vairāk nekā bērns. Viņš bija. mana reliģija .. . gaiss, kuru es elpoju . . . Viņa dēļ es būtu varējusi nogalināt cilvēku.

Viņa norij asaras un grasās dzert saindēto vīnu.

V e r d ū : Acumirkli.. . Man šķiet, ka jūsu glazē
iekritis korķa gabaliņš. Atļaujiet atnest tīru.

Paņēmis glāzi, viņš uzliek to uz bufetes, tad padabū citu un piepilda no savas pudeles ar tīru vīnu. Brīdi abi klusēdami dzer. Tad Verdū pieceļas.

Verdū : Ir stipri vēls, un jūs esat nogurusi... Te ... (iedod viņai naudu) pāris dienu jums ar to pietiks ... Vēlu sekmes.

Meitene palūkojas uz naudu.

Meitene : Ai, tas ir par daudz ... Es negaidīju . . . (apklāj seju ar rokām un sāk raudāt). Muļķe ... ka es tā darīju. Sāku zaudēt jebkuru ticību. Un nu nāk tāds gadījums, un gribas atkal kļūt paļāvīgai.

Verdū: Pārāk paļāvīga vis nekļūstiet. Pasaule ir ļauna.

Meitene (purina galvu): Tā nav taisnība. Pasaule bieži noklīst maldu ceļos un ir pilna bēdu ... Taču mazliet labsirdības spēj to darīt skaistu.

Verdū : Labāk ejiet, pirms jūsu filozofija nav mani galīgi samaitājusi. *

Meitene pieiet pie durvīm, uzsmaida Verdū un, pateikusi: «Ar labu nakti!» — izslīd ārā.»

Citēšu dažus cenzoru iebildumus pret iepriekšējo ainu:

«Verdū un meitenes dialogā jāpārveido šādas replikas: «Lai izietu uz ielas tādā naktī kā šī, jābūt optimistei», kā arī «Cik ilgi jūs šo amatu piekopjat?» un «Tāda pievilcīga meitene kā jūs būtu varējusi dzīvi iekārtot labāk».

Mums gribētos tāpat norādīt, ka piezīme, kas skar pestīšanas armiju, pēc mūsu domām, ir apvainojums šai organizācijai.»

Scenārija noslēgumā Verdū pēc daudzām dēkām sastop meiteni vēlreiz. Viņš ir galīgi nogājies, kamēr viņa — kļuvusi turīga. Cenzoriem tāds pavērsiens meitenes liktenī nepatika. Citēšu šo epizodi.

«Verdū sēž pie galdiņa kafejnīcas priekšā un lasa avīzi, kurā rakstīts, ka Eiropā neizbēgami izcelsies karš.

Samaksājis rēķinu, viņš dodas projām. Ejot pāri ielai, viņam gandrīz uzbrauc virsū elegants limuzīns, kas strauji pasviežas uz ietves pusi. Šoferis spēji nobremzē un piespiež signāltauri, bet pa mašīnas logu pastiepjas cimdā tērpta roka un pamāj Verdū. Pārsteigts viņš ierauga limuzīnā sēžam smaidošu meiteni, kurai kādreiz palīdzējis. Viņa ir greznā tērpā.

Meitene: Labdien, filantropa kungs!

Verdū jūtas samulsis.

Meitene (turpinādama): Vai neatceraties? Kādā
lietainā naktī... jūs aizvedāt mani uz savu dzīvokli.

Verdū (izbrīnījies): Vai tiešām?

Meitene: Pabarojis un iedevis naudu, jūs man kā godīgai, mazai

meitenītei atļāvāt mierīgi iet savu ceļu.

Verdū (jokodams): Esmu gan es bijis muļķis.

Meitene (sirsnīgi) : Nē, jūs bijāt ļoti labs — kur jūs patlaban dodaties?

Verdū: Nekur.

Meitene: Kāpiet iekšā.

Verdū iesēžas mašīnā.

Limuzīna iekšiene.

Meitene (šoferim): Uz kafē Lafaržu . . . Man joprojām šķiet, ka jūs mani neatceraties... Un kāpēc jums arī to vajadzētu darīt?

Verdū (sajūsmā viņu aplūkodams): Tādu sievieti kā jūs gan nedrīkstētu aizmirst.

Meitene (smaidīdama): Un tomēr neatceraties?

Nakti, kad mēs satikāmies ... Es nupat biju iznākusi no cietuma.

Verdū pieliek pirkstu pie lūpām.

Verdū: Kuš! (Norāda uz šoferi, tad patausta stiklu.) Viss kārtībā . .. starplogs ir ciet. (Viņš apjucis veras ceļabiedrē.) Bet jūs . . . tas viss .. . (norāda uz mašīnu). Kas noticis?

Meitene: Tas pats senais stāsts... nometu skrandas un ietērpos zīdā un samtā. Pēc mūsu tikšanās laime pievērsa man savu labvēlīgo vaigu. Sastapu kādu ļoti bagātu cilvēku — munīcijas rūpnīcas īpašnieku.

Verdū: Tāds darbs būtu piemērots man. Kas viņš ir par zelli?

Meitene: Dzīvē ļoti labs un augstsirdīgs, bet veikala darījumos nepazīst žēlastības.

V e r d ū : Visi veikalu darījumi būtībā ir nežēlīgi,

dārgā . . . Vai mīlat viņu?

Meitene: Nē, bet tieši tāpēc viņam nezūd pret mani interese.»

Cenzoru iebildumi pret citēto ainu bija_ šādi: «Lūdzu, pārveidojiet dialogā pasvītroto repliku «Jus man ka godīgai, mazai meitenītei atļāvāt mierīgi iet savu ceļu», ka arī Verdū atbildi «Esmu gan es bijis muļķis»; tas jādara, lai novērstu pašreizējo divdomīgo pieskaņu. Bez tam ietveriet dialogā kādu piezīmi, kas norādītu, ka munīcijas rūpnieks ir meitenes līgavainis, citādi radīsies iespaids, ka viņš to uztur kāˆmīļāko.»

Pārējie iebildumi attiecās uz citām ainām un dažādiem sīkumiem. Piemēram:

«Nevajadzētu vulgāri uzsvērt pusmūža sievietes_ «neparasti varenos apaļumus» priekšpusē un mugurpuse.

Dejotāju tērpos un kustībās nedrīkst būt nekā nepieklājīga. Runājot konkrēti, nedrīkst rādīt kailas kājas augstāk par celi.

Nevaram atļaut ne parādīt, nedz arī pieminēt vannas istabu, kurā atrodas klozets.

Vārda «baudkārs» vietā Verdū runā lieciet ko citu.»

%

Vēstules noslēgumā bija rakstīts, ka cenzori vienmēr būšot priecīgi, ja varēšot pakalpot, un labprāt apspriedīšot visus sīkumus ar mani pašu. Scenāriju katrā ziņā varēšot pārveidot tā, lai tas atbilstu Kinorūpniecības tikumiskā kodeksa prasībām, turklāt nemazinot sižetam raksturīgo humora elementu. Tā nu ierados pārvaldē un tiku ievests pie paša mistera Brīna. Pēc brīža ienāca kāds no viņa palīgiem — jauns gara auguma cilvēks ar_ bargu seju. Tonī, kādā viņš mani uzrunāja, nebija ne vests no laipnības.

— Kādi iebildumi jums ir pret katoļu baznīcu? — viņš noprasīja.

— Kāpēc jūs tā jautājat? — es atvaicāju.

— Paraugieties, — viņš sacīja, uzsviezdams uz galda scenārija kopiju un sākdams šķirstīt lapas. — Aina nāvi-nieka kamerā, kur noziedznieks Verdū saka garīdzniekam: «Ar ko varu jums pakalpot, labo cilvēk?»

— Nu, un vai tad garīdznieks nav labs cilvēks?

— Tāds joks te ir pilnīgi nevietā, — viņš atcirta, nevērīgi atmezdams ar roku.

— Nesaredzu nekā jocīga, ja cilvēku nosauc par labu, — es atteicu.

Sarunai turpinoties, manīju, ka sāku atbildēt tīri vai Šova garā.

— Garīdznieku neviens nesauc par «labo cilvēku», viņu godā par «tēvu».

— Labi, mēs godāsim viņu par «tēvu», — es biju ar mieru.

— Un šī rinda, — jauneklis norādīja uz citu lappusi.

— Jūs liekat garīdzniekam s§.cīt: «Atnācu lūgt, lai jūs samierinātos ar dievu.» Un Verdū atbild: «Ar dievu es nekad neesmu ķildojies, mani pretinieki ir cilvēki.» Jūs tak saprotat, ka tā ir ņirgāšanās.

— Jums ir tiesības uz savām domām, — es nepieļāvos,

— man — uz savām.

— Un tālāk, — viņš mani pārtrauca, pievērsdamies atkal scenārijam. — Garīdznieks saka: «Vai jūs nemaz nenožēlojat savus grēkus?» Un Verdū atbild: «Vai kāds cilvēks vispār zina, kas ir grēks, ja tas radies debesīs un tā pirmsākums ir dieva kritušais eņģelis? Kas gan izprot, kāda ir grēka noslēpumainā sūtība?»

— Manuprāt, grēks ir tikpat neizdibināms kā tikums, — es paskaidroju.

— Tas viss ir pseidofilozofija, — viņš nicīgi nošņācās.

— Pēc tam jūsu Verdū palūkojas garīdzniekā un saka: «Un ko jūs darītu, ja pasaulē nebūtu grēka?»

— Atzīstu, ka šo repliku varētu apstrīdēt, taču galu galā tā ir ironiska un tiks izrunāta ar humoru. Nekādu necieņu pret garīdznieku Verdū neizrādīs.

— Bet jūsu Verdū visu laiku gūst virsroku pār viņu.

— Vai jūs gribat, lai garīdznieks tiktu pārvērsts par komisku tēlu?

— Protams, nē, bet kāpēc jūs kādreiz neieliekat viņam mutē pārliecinošu atbildi?

— Redziet, — es teicu, — noziedznieks ir notiesāts uz nāvi un grib noiet pēdējos soļus līdz ešafotam tik bramanīgi, cik vien var. Garīdznieks turpretī saglabā savu cieņu, un replikas atbilst viņa stājai. Taču es varu izdomāt viņam arī citu tekstu.

— Un šī rinda, — cenzors nerimās. — «Lai dievs apžēlo jūsu dvēseli.» Verdū uz to atcērt: «Kāpēc lai viņš to nedarītu? Galu galā tā tak pieder viņam.»

— Un kas jūs te satrauc? — es vaicāju.

Cenzors nikni atkārtoja: — «Kāpēc lai viņš to nedarītu?» Tā neviens ar garīdznieku nerunā.

— Šo repliku Verdū saka it kā sānis. Pagaidiet, kamēr tas būs redzams uz ekrāna, — es sacīju.

— Jūs apvainojat sabiedrību un visu valsti, — viņš teica.

— Nu, beigu beigās ne valsts, nedz sabiedrība nav nemaz tik spoži baltas, ka tās nedrīkstētu kritizēt, kā jums šķiet?

Ar diviem trim nelieliem labojumiem scenāriju galu galā pieņēma. Un, gods kam gods, liela daļa mistera Brīna labojumu bija lietderīgi. — Neiztaisiet šo meiteni atkal par prostitūtu, — viņš, piemēram, domīgi noteica. — Gandrīz katrā Holivudas scenārijā ir kāda prostitūta.

Tas mani, jāatzīstas, samulsināja, un es apsolīju šo faktu neuzsvērt.

Kad filma bija gatava, to parādīja apmēram divdesmit vai trīsdesmit Tikumības leģiona locekļiem, cenzūras pārstāvjiem un dažādu reliģisku organizāciju darbiniekiem. Nekad nebiju juties tik vientuļš kā šīs demonstrācijas laikā. Taču, kad tā beidzas un iedegās gaisma, Brīns, pagriezies pret pārējiem, īsi noteica: — Manuprāt, viss kārtībā . . . laidīsim uz ekrāna!

Iestājās klusums. Tad kāds ierunājās: — Manis dēļ lai iet, man nav iebildumu.

Pārējie īgni cieta klusu. Brīns, greizi pasmīnējis, plaši pavēcināja roku. — Tātad jūs piekrītat — var laist klajā, ko?

Atbildi tā arī lāgā nevarēja sadzirdēt; daži it kā negribot palocīja galvu. Brīns aši uzsita man uz pleca, it kā nobīdīdams malā jebkurus iebildumus, kas varēja sekot, un teica: — Labs ir, Čarlij, nu tik kārtojiet iznomāšanu, — domādams ar to, lai sāku izgatavot filmas kopijas.

Mani mazliet mulsināja šāda ātra pieņemšana, jo sākumā viņi taču bija gribējuši, lai filmu pilnīgi aizliedz. Straujā pārmaiņa radīja aizdomas. Vai viņi laidīs darbā citus līdzekļus?

Patlaban pārmontēju «Verdū», kad piezvanīja federālais tiesu

izpildītājs un paziņoja, ka mani izsaucot uz Vašingtonu, uz pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komiteju. Bez manis bija uzaicināti vēl astoņpadsmit Holivudas darbinieki.

Tolaik Losandželosā uzturējās senators Pepers no Floridas, un mums ieteica griezties pie viņa pēc padoma. Es negāju, jo atrados citādā stāvoklī nekā pārējie: nebiju Amerikas pilsonis. Apspriedē ar senatoru tika nolemts, ka gadījumā, ja būs jābrauc, Vašingtonā visi atsauksies uz konstitūcijā garantētajām tiesībām (tiem, kas tā darīja, piesprieda gadu cietumsoda par necienīgu izturēšanos pret tiesu).

Pavēstē bija rakstīts, ka desmit dienu laikā es saņemšot norādījumu, kurā datumā jāierodas Vašingtonā, taču drīz pēc tam pienāca telegramma, kas vēstīja, ka brauciens uz desmit dienām atlikts.

Kad to pārcēla trešo reizi, es telegrafēju komitejai, ka mana lielā uzņēmuma dīkstāve nodara ievērojamus zaudējumus un ka, nesen būdami Holivudā un pratinādami manu draugu Hansu Eisleru, komitejas locekļi būtu varējuši reizē noklaušināt arī mani un tā ietaupīt valsts līdzekļus. «Tomēr,» es noslēgumā rakstīju, «jūsu ērtības labad pastāstīšu to, kas jūs, manuprāt, interesē. Neesmu komunists un savu mūžu neesmu piederējis ne pie vienas politiskas partijas, nedz organizācijas. Esmu tas, ko jūs dēvējat par «Miera kurinātāju». Ceru, ka mani vārdi jūs neaizvainos. Tāpēc, lūdzu, paziņojiet man noteiktu dienu un laiku, kad es tikšu izsaukts uz Vašingtonu. Ar cieņu — Čarlzs Čaplins.»

Saņēmu pārsteidzoši pieklājīgu atbildi, ka mana ierašanās nebūšot nepieciešama un es varot uzskatīt lietu par izbeigtu.

DIVDESMIT DEVĪTĀ NODAĻA

Visu savas personiskās dzīves sarežģījumu laikā netiku veltījis daudz uzmanības «United Artists» naudas darījumiem. Nu mans advokāts brīdināja, ka sabiedrībai esot viena miljona dolāru liels deficīts. Veiksmīgajās dienās uzņēmums ienesa gadā četrdesmit līdz piecdesmit miljonu

dolāru peļņu, taču es neatceros, ka jebkad būtu saņēmis vairāk par divām dividendēm. Ziedu laikos «United Artists» dabūja no četrsimt angļu kinoteātriem divdesmit piecus procentus akciju, nemaksājot par tām ne penija. Skaidri nezinu, kā to nokārtoja. Laikam mēs devām garantiju, ka apgādāsim šos teātrus ar filmām. Arī citas amerikāņu sabiedrības šādā ceļā ieguva krietnu skaitu angļu kinoteātru akciju. Kādu laiku mūsu akciju vērtība sabiedrībā «Rank Organization» sasniedza desmit miljonu dolāru.

Taču tagad «United Artists» akciju īpašnieki cits pēc cita pārdeva savus vērtspapīrus atpakaļ sabiedrībai, un šie maksājumi aprija gandrīz visu mūsu kapitālu. Tādējādi es kādā jaukā dienā pēkšņi konstatēju, ka man pieder puse no sabiedrības īpašuma līdz ar viena miljona dolāru parādiem. Otra puse piederēja Mērijai Pikfordai. Viņa atsūtīja man satrauktu vēstuli, kurā rakstīja, ka visas bankas atsakoties piešķirt mums turpmāk kredītus. Es pārāk neraizējos, jo arī agrāk mēs reizēm tikām iekrituši parādos, bet veiksmīga filma vienmēr ļāva izķepuroties ārā. Bez tam es nupat biju pabeidzis «Msjē Verdū» un cerēju, ka tas būs īsts kases gabals. Mans pārstāvis Arturs Kellijs pareģoja, ka kopējie ienākumi sasniegšot vismaz divpadsmit miljonu dolāru. Ja tas piepildītos, tiktu segti sabiedrības palādi un ieņemts viens miljons tīras peļņas.

Holivudā sarīkoju slēgtu izrādi draugiem. Kad filma beidzās, Tomass Manns, Lions Feihtvangers un daži citi piecēlās kājās un vairāk nekā minūti aplaudēja.

Pārliecināts par sekmēm, devos uz Ņujorku. Taču, tikko ierados, man tūlīt uzbruka Daily News.

«Čaplins atbraucis uz savas filmas pirmizrādi. Lai tik šis «varonīgais» sarkano līdzskrējējs pamēģina rīkot preses konferenci — es viņam tur uzstādīšu dažus tādus jautājumus, ka viņš nezinās, kur dēties.»

«United Artists» reklāmu nodaļa šaubījās, vai man vispār vajadzētu tikties ar amerikāņu preses pārstāvjiem. Es nespēju valdīt sašutumu, jo iepriekšējā rītā biju jau redzējies ar ārzemju žurnālistiem un dzirdējis viņu siltos

un sirsnīgos apsveikumus. Turklāt neesmu no tiem, kurus viegli iebaidīt.

Nākamajā rītā noīrējām viesnīcā lielu telpu, un es sastapos ar amerikāņu preses darbiniekiem. Ierados, pēc tam kad bija pasniegti kokteiļi, un tūlīt jutu, ka noskaņojums nevēsta neko labu. Runāju, stāvēdams aiz maza galdiņa, un centos izturēties pēc iespējas laipni un draudzīgi.

— Sveicināti, lēdijas un džentlmeņi, — es teicu. — Esmu šeit, lai pastāstītu jums faktus, kas jūs varētu interesēt sakarā ar manu filmu un maniem turpmākajiem plāniem.

Žurnālisti klusēja. — Tikai nerunājiet visi reizē, — es smaidīdams brīdināju.

Beidzot kāda reportiere, kas sēdēja priekšējā rindā, noprasīja: — Vai jūs esat komunists?

— Nē, — es strupi atbildēju. — Lūdzu, nākamo jautājumu.

Atskanēja neskaidra murmināšana. Domāju, ka tas varētu būt mans draugs no Daily News, taču viņš nebija pacenties ierasties. Runātājs izrādījās nosmulētā mētelī ģērbies tips, kas lasīdams bija noliecies zemu pār saviem papīriem.

— Piedodiet, — es teicu, — jums vajadzēs jautājumu nolasīt vēlreiz: nesapratu ne vārda, ko jūs sacījāt.

Viņš atsāka: — Mēs, katoļu kara veterānu organizācijas biedri. ..

— Neesmu te nācis, lai atbildētu katoļu kara veterāniem, — es viņu pārtraucu, — te ir preses konference.

— Kāpēc jūs neesat kļuvis par Amerikas pilsoni? — atskanēja cita balss.

— Neredzu iemesla mainīt savu pavalstniecību. Uzskatu sevi par pasaules pilsoni, — es atbildēju.

Sacēlās troksnis. Divi trīs žurnālisti sāka runāt reizē. Taču viena balss pārkliedza citas: — Bet naudu tak jūs pelnāt Amerikā!

— Nu, ja jūs aplūkojat jautājumu no komerciālā viedokļa, — es smaidot atteicu, — tad noskaidrosim visu līdz galam. Manai darbībai ir starptautisks raksturs, septiņdesmit procentu sava ienākuma es saņemu no ārzemēm, kamēr visus nodokļus no tiem ievāc Savienotās Valstis. Kā redzat, esmu viesis, kas ļoti labi maksā.

— Vienalga, vai jūs pelnāt savu naudu te vai kur citur, —: katoļu leģiona sūtnis atkal pacēla savu vārgo balsi, — mēs, kas ar desantu izcēlāmies Francijas krastos, nespējam bez sašutuma raudzīties uz faktu, ka jūs neesat šīs zemes pilsonis.

— Jūs gan neesat vienīgais, kas izcēlās tanīs krastos, — es sacīju. — Mani divi dēli arī bija Petona armijā un cīnījās pirmajās līnijās, tikai viņi ar to nelielās un nespekulē kā jūs.

— Vai jūs pazīstat Hansu Eisleru? — jautāja kāds cits reportieris.

— Jā, viņš man ir ļoti tuvs draugs un liels mūziķis.

— Vai jūs zināt, ka viņš ir komunists?

— Tas mani neinteresē, mūsu draudzība nebalstās uz politikas.

— Taču jums, šķiet, visai patīk komunisti? — iesprauda cits.

— Neviens man nepavēlēs, pret ko man jāizjūt patika un pret ko ne. Tik tālu mēs vēl neesam nonākuši.

Pēkšņi kareivīgi noskaņotajā auditorijā kāda balss ievaicājās: — Interesanti zināt, kā jūtas mākslinieks, kas dāvājis pasaulei tik daudz prieka un mācījis tai saprast mazo cilvēku, kad tā saucamie amerikāņu preses pārstāvji ņirgādamies izgāž jiz viņu savu naidu un niknumu?

Šī līdzjūtības izpausme nāca tik negaidīti, ka es neaptvēru teiktā saturu un diezgan asi pārvaicāju: — Piedodiet, es jūs nesapratu, jums būs jāatkārto jautājums vēlreiz.

Reklāmu aģents iebikstīja man sānos un čukstot paskaidroja: — Šis cilvēks ir jūsu pusē, jautājums bija tieši lielisks. — Runātājs izrādījās Džims Eidžijs, amerikāņu dzejnieks un romānists, kas tolaik strādāja par aprakst-nieku un kritiķi žurnālā Time. Pārsteigts līdz sirds dziļumiem, es stipri samulsu.

— Piedodiet, — sacīju, — nedzirdēju, ko jus teicat. Vai jūs būtu tik laipns un atkārtotu vēlreiz?

— Diez vai to varēšu, — Eidžijs, mazliet apjucis, atzinās, bet tad atkārtoja apmēram to pašu.

Nespēdams ātrumā izdomāt atbildi, es tikai pagrozīju galvu un teicu: — Nezinu, ko sacīt. . . bet sirsnīgi pateicos.

Pēc tam vairs nebiju nekur liekams. Laipnie vārdi

galīgi noklusināja manu cīņas sparu. —Atvainojiet, lēdijas un džentlmeņi, — es sacīju. — Domāju, ka šī konference būs intervija par manu filmu, taču tā pārvērtusies par politisku strīdu, tāpēc man nekas vairāk nav sakāms. — Pēc šī notikuma jutos ļoti nomākts, jo redzēju, ka esmu iemantojis negantus naidniekus.

Un tomēr nespēju tam līdz galam ticēt. Tik daudzās jaukās vēstulēs cilvēki bija mani apsveikuši, kad uz ekrāniem parādījās «Lielais diktators», kas iepriekš arī piedzīvoja atklātus uzbrukumus, bet pēc tam ienesa vairāk par jebkuru no agrākajām filmām. Biju stingri pārliecināts par «Msjē Verdū» sekmēm un «United Artists» darbinieki tāpat.

Piezvanīja Mērija Pikforda un sacīja, ka vēlētos doties kopā ar Unu un mani uz pirmizrādi, tāpēc uzaicinājām viņu kopā ar mums paēst restorānā «21» pusdienas. Mērija atbrauca stipri vēlu, aizbildinādamās, ka aizkavējusies viesībās, no kurām neparko nevarējusi tikt projām.

Ieradušies pie teātra, redzējām, ka ārpusē viļņo ļaužu jūra. Spraukdamies uz foajē, dzirdējām, kā diktors pa radio ziņo: — Un nu atbraucis Carlijs Čaplins ar sievu. A, viņiem līdzi ieradusies viešņa — mazā, apburošā mēmo filmu aktrise mis Mērija Pikforda, kas joprojām ir Amerikas mīlule. Mērij, vai jūs nepateiktu pāris vārdu par šo lielisko premjeru?

Foajē bija pilns kā piebāzts, un Mērija ar pūlēm virzījās uz mikrofona pusi, joprojām turēdamās man pie rokas.

— Tūlīt jūs, lēdijas un džentlmeņi, dzirdēsiet Mēriju Pikfordu.

Stumdīta un grūstīta no visām pusēm, mūsu draudzene iesāka: — Pirms divtūkstoš gadiem piedzima Kristus un šovakar... — Tālāk viņa netika, jo par spīti manas rokas atbalstam pūlis viņu pēkšņi aizrāva no mikrofona. Esmu bieži prātojis, ko Mērija būtu teikusi tālāk.

Tovakar teātrī valdīja neomulīga atmosfēra. Bija tāda sajūta, ka skatītāji ieradušies kaut ko pierādīt. Tikko filma sākās, nebija jūtamas dedzīgās gaidas un priekpilnā rosme kā pagājušajās dienās, bet atskanēja nervozi aplausi, kurus pāršķēla daži svilpieni. Man diemžēl jāatzīstas, ka tie sāpēja vairāk nekā visi preses pārstāvju uzbrukumi.

Filmas demonstrācijas gaitā sāku raizēties. Viena daļa publikas smējās, otra — klusēja. Un smiekli vairs nebija tādi kā senāk, kad rādījām «Zelta drudzi», »Lielpilsētas ugunis» vai «Plecā ņemt!». Tie bija izaicinoši smiekli, kuros jautās protests pret svilpējiem. Pamazām sāku zaudēt drosmi. Nevarēju vairs neparko nosēdēt uz vietas. Pačukstēju Unai: — Iziešu foajē, nespēju to paciešat -— Viņa saspieda man roku. Programmaˆ ko tiku nežēlīgi gumzījis un ņurcījis, nepatīkami griezās delna, un es to nometu zem krēsla. Klusi izzagos pa eju ārā un sāku staigāt pa priekštelpu. Mani plosīja pretrunīgas jūtas: gribējās gan klausīties uz smiekliem, gan aizbēgt, ne atpakaļ neatskatoties. Uzkāpu beletāžā, lai redzētu, kas tur notiek. Kāds vīrietis smējās skaļāk par citiem un, acīm redzot, bija draudzīgi noskaņots, taču smiekli izklausījās krampjaini un nervozi, it kā viņš gribētu kaut ko pierādīt. Tāda pati aina atklājās arī balkonā.

Divas stundas pavadīju foajē, reizēm iziedams uz ielas, apmezdams loku ap teātri un atkal atgriezdamies skatīties filmu. Seanss šķita bezgalīgs. Beidzot ekrāns apdzisa. Viēns no pirmajiem, kas iznāca priekštelpā, bija feļetonists Erls Vilsons, ļoti kārtīgs puisis. — Man patika, — viņš sacīja, uzsvērdams vārdu «man». Tad pienāca mans aģents Arturs Kellijs. — Divpadsmit miljonus tā, protams, neienesīs, — viņš teica.

— Būšu mierā ar pusi, — es atjokoju.

Pēc izrādes rīkojām vakariņas apmēram simt piecdesmit cilvēkiem — daži no uzaicinātajiem bija seni draugi. Tovakar sabiedrībā varēja manīt daudz pretrunīgu strāvojumu, un par spīti izdzertajam šampanietim tas likās nomācoši. Ūna aizmuka mājās gulēt, es vēl pusstundu paliku.

Herberts Beiards Svoups, cilvēks, kas šķita gudrs un simpātisks, strīdējās ar manu draugu Donu Stjūartu par filmu. Svoupam tā galīgi nepatika. Komplimentus šai vakarā dzirdēju maz. Dons Stjūarts, tāpat mazliet iereibis kā es, sacīja: — Čarlij, visi šie nelieši grib iztaisīt no tavas filmas politiku, bet tā ir lieliska un publikai gāja pie sirds.

Tobrīd man vairs neviena cita domas nerūpēja; visa enerģija bija izkūpējusi. Dons Stjūarts pavadīja mani uz viesnīcu. Kad ieradāmies, Una jau gulēja.

— Kurš stāvs te ir? — Dons vaicāja.

— Septiņpadsmitais.

— Dies augstais! Vai tu saproti, kas šī ir par istabu? Te taču tas pašnāvnieks izkāpa uz dzegas un stāvēja divpadsmit stundas, līdz galu galā metās lejā un nositās!

Šī vēsts bija piemērots vakara noslēgums. Visam par spīti es uzskatu, ka «Msjē Verdū» ir vērtīgākā un labākā filma, ko es līdz šim esmu uzņēmis.

Man par brīnumu «Msjē Verdū» Ņujorkā nenogāja no ekrāna veselas sešas nedēļas un ienesa krietnu naudas summu. Taču pēkšņi ienākumi kritās. Kad vaicāju mūsu darbiniekam Grēdām Sīrsam pēc iemesliem, viņš paskaidroja: — Ikviena jūsu uzņemtā filma pirmās trīs vai četras nedēļas ienesīs krietnu peļņu, jo to ies skatīties jūsu vecie cienītāji. Pēc tam nāk parastā publika, un to nu stipri ietekmē fakts, ka prese nepārtraukti vairāk nekā desmit gadu nebeidz jūs paļāt; tāpēc arī ienākumi apsīka.

— Bet parastajai publikai taču arī ir humora izjūta? — es vaicāju.

— Paskatieties! — viņš parādīja man Daily News un Hērsta laikrakstus. — Un tos lasa visā zemē.

Vienā no fotoattēliem bija redzami Ņūdžersijas katoļu leģiona piketi pie kāda no šī štata kinoteātriem, kur rādīja «Msjē Verdū». Piketētāji turēja rokās plakātus:

«Čaplins ir sarkano līdzskrējējs!»

«Svešzemniek, vācies ārā no Savienotajām Valstīm!»

«Čaplins pārāk ilgi viesojas pie mums.»

«Čaplins ir nepateicīgs un simpatizē komunistiem.»

«Čaplins jāsūta uz Krieviju ...»

Ja cilvēks piedzīvo lielu vilšanos un nepatikšanas un tomēr nekrīt izmisumā, tad viņu vai nu pārņem filozofisks miers, vai arī viņam sāk nākt smiekli. Kad Greds parādīja man attēlu ar piketētājiem (pie teātra turklāt neredzēja nevienu apmeklētāju), es jokodamies teicu: — Acīm redzot, tas uzņemts piecos no rīta. — Tomēr tur, kur «Msjē Verdū» rādīja bez nelabvēļu iejaukšanās, peļņa bija lielāka nekā parasti.

Filmu nonomāja visi lielākie valsts kinoteātri. Tomēr, saņēmuši draudu vēstules no Amerikāņu leģiona un citām ietekmīgām politiskām kliķēm, tie demonstrācijas

izbeidza. Leģions prata lieliski iedzīt nomātājos bailes, draudēdams veselu gadu boikotēt ikvienu teātri, kas uzdrošināsies izrādīt Čaplina darbus vai kādu no citam filmām, kas šiem vīriem nepatika. Denverā pirmā ja demonstrācijas vakarā zāle bija izpārdota līdz pēdējam, bet nākamajā dienā izrādes aiz bailēm atcēla.

Ņujorkā pavadītais laiks šoreiz bija tik nelaimīgs ka vēl nekad. Ik dienu saņēmām ziņas par izrāžu atcelšanu. Bez tam pret mani cēla apsūdzību, ka «Lielais diktators» esot plaģiāts; lai gan es lūdzu lietas izskatīšanu atlikt, to nodeva zvērināto tiesai tieši tad, kad preses un sabiedrības negantais naids un niknums sasniedza savu augstāko pakāpi un četri senatori mani publiski apsūdzēja senātā.

Pirms turpinu savu stāstu, gribu, lai lasītājs zinātu, ka scenārijus vienmēr esmu iecerējis un rakstījis pilnīgi patstāvīgi. Prāva bija tikko sākusies, kad tiesnesis pavēstīja, ka viņa tēvs atrodoties uz nāves gultas, un vaicāja, vai mēs kaut kā nevarētu vienoties, lai viņam būtu iespējams steigties pie mirēja. Pretējā puse uzreiz saskatīja savas priekšrocības un steidzās lielisko izdevību izmantot. Normālos apstākļos es būtu uzstājis, lai izmeklēšanu turpina, bet, tā kā pašreiz biju Savienotajās Valstīs tik nepopulārs un tiesa izdarīja tādu spiedienu, tad, nezinādams, kas mani varbūt vēl gaida nākotnē, es piekāpos, un tika panākta vienošanās.

Visas cerības ieņemt par «Verdū» divpadsmit miljonu dolāru izgaisa. Bija skaidri redzams, ka izrādes labākajā gadījumā segs uzņemšanas izdevumus, tāpēc «United Artists» sabiedrība tagad pārdzīvoja nopietnu krīzi. Lai ietaupītu līdzekļus, Mērija pieprasīja atlaist manu pārstāvi Arturu Kelliju un dusmojās, kad es atgādināju, ka man pieder puse sabiedrības akciju. — Ja jau jāiet maniem pilnvarotajiem, Mērij, tad nav vajadzīgi arī tavējie, — es pavēstīju. Strīds nonāca strupceļā un beidzās ar to, ka es pateicu: — Vienam no mums vai nu jāpērk, vai jāpārdod. Saki — cik tu gribi? — Taču Mērija nekādu cenu neminēja un es tāpat.

Galu galā palīgā nāca kāda advokātu firma, kas pārstāvēja vienu no austrumu teātru sabiedrībām. Tā izteica vēlēšanos pirkt «United Artists» kontrolpaketi un bija ar mieru maksāt mums divpadsmit miljonus dolāru: septi-

ņus no tiem skaidrā naudā un piecus — akcijās. Tā bija tīrā debesu dāvana.

— Paklausies, — teicu Mērijai, — dod man piecus miljonus skaidrā naudā, tad es izstāšos, un tev paliks viss pārējais. — Mērija piekrita. Neko neiebilda ar! sabiedrība.

Pēc vairāku nedēļu pārrunām tika sastādīti attiecīgie dokumenti. Beidzot man piezvanīja advokāts un sacīja: — Čarlij, pēc desmit minūtēm jūsu īpašumā būs pieci miljoni.

Tomēr pēc šīm desmit minūtēm viņš paziņoja: — Čarlij, darījums izjucis. Mērija jau bija paņēmusi rokā spalvaskātu un grasījās parakstīt, kad pēkšņi izsaucās: «Nē! Kāpēc lai viņš saņem piecus miljonus tūlīt, kamēr man uz savējiem vēl jāgaida divi gadi?» Mēs pūlējāmies pierādīt, ka viņa dabūs septiņus miljonus — par diviem vairāk nekā jūs. Tomēr viņa aizbildinājās, ka radīšoties grūtības ar

ienākumu nodokli.

Tā mēs palaidām garām brīnišķīgu izdevību; vēlāk bijām spiesti pārdot akcijas par daudz zemāku cenu.

Atgriezāmies Kalifornijā. Pilnīgi atspirdzis pēc smagā pārbaudījuma, kura cēlonis bija «Msjē Verdū», sāku prātot par jaunu ideju, jo nezaudēju optimismu un vēl joprojām īsti neticēju, ka amerikāņu sabiedrībā būtu gaisušas visas simpātijas pret mani. Vai tiešām ļaudis tik asi reaģēs uz politiskām intrigām un būs aizmirsuši jebkuru humora izjūtu, ka boikotēs aktieri, kas sniedzis tik daudz prieka? Man bija iešāvusies prātā kāda doma, tāpēc triecu ratā visas šaubas par iznākumu; filma bija jāuzņem, lai tur vai kas.

Par spīti visādām modernisma vēsmām ļaudīm arī tagad vēl patīk mīlas stāsti. Kā saka Hezlits, jūtas iedarbojas spēcīgāk par prātu un dod arī svarīgāku ieguldījumu mākslas darbā. Savu nākamo filmu biju iecerējis kā mīlas romānu, turklāt tai vajadzēja paust kaut ko pilnīgi pretēju «Msjē Verdū» ciniskajam pesimismam. Taču izšķirīgākais bija tas, ka ideja izraisīja manī atkal jaunrades rosmi.

«Rampas gaismas» sagatavošanas darbi prasīja pusotra gada laika. Bija jāsacer divpadsmit minūtēm baleta mūzika. Šis uzdevums likās gandrīz nepārvarams, jo man

vajadzēja iztēloties baleta darbību. Agrāk komponēju pavadījumu, kad pabeidzām uzņemšanu un es varēju redzēt dejotāju kustības. Taču, piepūlēdams fantāziju, tiku ar melodijām galā, šaubīdamies vienīgi, vai tās būs piemērotas baletam, jo horeogrāfija bija vairāk vai mazāk atstāta pašu dejotāju ziņā.

Būdams liels Andrē Eglevska cienītājs, gribēju angažēt viņu deju ainām. Mākslinieks uzturējās Ņujorkā, tāpēc piezvanīju un pavaicāju, vai viņš būtu ar mieru nodejot savu «Zilo putnu» citas mūzikas pavadījumā un ieteikt kādu balerīnu partneres lomai. Eglevskis atteica, ka vispirms vēlētos dzirdēt kompozīciju. «Zilais putns» Čaikovska mūzikas pavadījumā ilga četrdesmit piecas sekundes. Tāpēc sacerēju savas melodijas tādam pašam laika sprīdim.

Pie «Rampas gaismas» baleta mūzikas strādājām mēnešiem ilgi. Ierakstu izdarīja piecdesmit cilvēku liels orķestris. Ļoti raizējos, ko teiks dejotāji. Beidzot uz Holivudu izlidoja balerīna Melisa Heidena un Andrē Eglevskis. Kad nu mākslinieki tā sēdēja un klausījās, mani pārņēma neizsakāma nervozitāte un nedrošība, taču, paldies dievam, gan viens, gan otrs kompozīciju uzteica un novērtēja kā dejošanai piemērotu. Redzēt to abu meistaru izpildījumā bija viens no jaukākajiem brīžiem manā aktiera un režisora mūžā. %Viņu interpretācija bija visai glaimojoša un piešķīra mūzikai klasisku nokrāsu.

Jaunās varones lomas tēlotājai es uzstādīju gluži vai neiespējamas

prasības: viņai bija jābūt skaistai, talantīgai un ar dziļu izjūtas spēju. Pēc mēnešiem ilgiem veltīgiem meklējumiem un izmēģinājumiem man galu galā laimējās, un es noslēdzu līgumu ar Klēru Blūmu[96], ko ieteica mans draugs Arturs Lorencs[97].

Cilvēka daba ir iekārtota tā, ka naids un nepatikšanas drīz aizmirstas. Atmiņas par tiesas prāvu un ar to saistītajām mokām izklīda kā rīta migla. Una pa šo laiku bija dzemdējusi četrus bērnus: Džeraldīnu, Maiklu, 2o-zefīni un Vikiju. Dzīve Beverlihilā tagad bija pilna laimes. Saimniecībā nekādi sarežģījumi neradās, viss ritēja kā pa diegu. Svētdienās mūsu durvis bija vaļā visiem, un mēs pieņēmām daudz viesu, to vidū arī Džimu Eidžiju, kas bija atbraucis uz Holivudu rakstīt scenāriju Džonam Hjūstonam[98].

Holivudā uzturējās arī rakstnieks un filozofs Vils Dju-rants, kas tolaik lasīja lekcijas Losandželosas universitātē. Viņš bija mums sens draugs un šad un tad ieradās uz pusdienām. Tie bija interesanti vakari. Viļu varēja viegli iejūsmināt. Lai apreibtu, viņam nevajadzēja alkoholu, pietika ar pašu dzīvi. Reiz viņš man vaicāja: — Kas, pēc jūsu domām, ir skaistums?

Sacīju, ka, manuprāt, tas ir nāves un daiļuma mūžīgā klātbūtne, smaidošās skumjas, ko mēs saskatām dabā un ikvienā lietā, to noslēpumainajās savstarpējās saitēs, kuras sajūt dzejnieks un kuras var izpausties gan atkritumu tvertnē, ko apspīd saules stars, gan rozē, kas iekritusi notekā. E1 Grēko saskatīja to krustā sistajā pestītājā.

Sastapāmies ar Viļu atkal kādās pusdienās Duglasa Fērbenksa, jaunākā", namā. Tur bija arī Klemenss Deins un Klēra Būta Lūša. Tiku iepazinies ar Klēru pirms daudziem gadiem Ņujorkā kādā Hērsta maskuballē. Tovakar viņa savā astoņpadsmitā padsimta tērpā un baltajā parūkā izskatījās aizraujoši skaista un šķita ļoti apburoša, kamēr es izdzirdēju, kā viņa strīdas ar manu draugu Džordžu Mūru, izglītotu un smalkjūtīgu cilvēku. Pielūdzēju pulka ielenkta, viņa skaļi ņēmās Džordžu pratināt: «Jūs nu gan esat mīklaina persona. Kur jūs ķerat tik daudz naudas?»

Tā jautāt bija visai netaktiski, sevišķi citu klātbūtnē. Tomēr Džordžs nedusmojās un smiedamies atbildēja: «Pārdodu ogles, brīvajā laikā spēlēju polo ar savu draugu Hičkoku 10°, un, rau (es tieši šai mirklī gāju garām), mans draugs Čarlijs Čaplins arī mani pazīst.» No šī brīža sāku par Klēru domāt citādi un nebrīnījos, vēlāk dzirdēdams, ka viņa kļuvusi par kongresa locekli un tad par sūtni, apveltīdama amerikāņu politiku ar dziļdomīgo, filozofisko aforismu — «globālisms».

Tovakar klausījos, kā Klēra Lūša pareģones tonī visus pamācīja. Saruna, protams, novirzījās uz reliģiju (Klēra nupat bija kļuvusi par katolieti), un strīda karstumā es pateicu: — Nemaz nevajag, lai cilvēkam uz pieres būtu rakstīts, ka viņš ir kristietis; tādu zīmogu var

nēsāt gan svētais, gan grēcinieks; turpretī patiesais svētais gars iemīt ikvienā lietā. — Šķīrāmies, juzdamies mazliet atsvešinājušies.

Beidzot «Rampas gaismas» ekranizāciju, es par filmas likteni raizējos mazāk nekā par jebkuru agrāko darbu. Parādīju veikumu vispirms draugiem, un to atsauksmes bija jūsmīgas. Tāpēc sākām domāt par braukšanu uz Eiropu, jo Una ļoti gribēja, lai bērni saņemtu izglītību vecajā pasaulē un nenokļūtu Holivudas ietekmē.

Iesniedzu lūgumu pēc atļaujas atkal atgriezties Amerikā, taču aizritēja trīs mēneši, un atbildes nebija. Es tomēr turpināju naudas darījumu kārtošanu, gatavodamies doties ceļā. Visi nodokļu saraksti bija iesniegti un parādi nolīdzināti. Taču, kad nodokļu departaments uzzināja, ka es braucu uz Eiropu, tad pēkšņi atklāja, ka man jādzēš vēl kāda summa. Tika sabrūvēts sešzīmju skaitlis un pieprasīts, lai paceļu savus ieguldījumus līdz diviem miljoniem dolāru, kas bija desmit reižu vairāk, nekā no manis pieprasīja iepriekš. Nojauta iečukstēja, lai es nepiekāpjos un nododu lietu tūlīt tiesai. Rezultātā mēs ātri vienojāmies par ļoti mērenu summu. Tā kā nu vairs pret mani nekādu pretenziju nebija, es no jauna iesniedzu lūgumu pēc atgriešanās atļaujas un atkal vairākas nedēļas velti gaidīju atbildi. Beidzot aizrakstīju uz Vašingtonu, paziņodams, ka aizbraukšu arī tad, ja viņi nevēlēsies man dot atgriešanās vīzu.

Pēc nedēļas man piezvanīja no imigrācijas departamenta un, aizbildinoties, %ka nepieciešams uzdot vēl dažus jautājumus, vaicāja, vai ierēdņi varot ierasties pie manis.

— Protams, — es atbildēju.

Atnāca trīs vīrieši un sieviete, kas nesa stenogrāfisko pierakstu mašīnu. Citiem rokās bija mazas, četrstūrainas somiņas, kurās, acīm redzot, atradās magnetofoni. Jautājumus lielāko tiesu uzdeva slaids, kalsns, gadu četrdesmit vecs cilvēks ar glītu seju un atzīstamām gara spējām. Redzēju, ka esmu viens pret četriem un ka patiesībā būtu vajadzējis ataicināt advokātu, taču, raugoties no cita viedokļa, man nebija ko slēpt.

Ievedu atnācējus verandā. Sieviete attaisīja stenotipu un novietoja uz maza galdiņa. Pārējie apsēdās uz dīvāna, nolikuši savā priekšā magnetofonus. Jautātājs izvilka garu garo sarakstu un akurāti noklāja to uz galda. Es apsēdos viņam pretī, un viņš sāka lapu pēc lapas šķirstīt sarakstu.

— Vai Čarlzs Čaplins ir jūsu īstais vārds?

— Jā.

— Daži apgalvo, ka jūs saucot... (te viņš minēja kādu sarežģītu svešzemniecisku vārdu) — un ka jūs esot no Galīcijas.

— Nē. Mani sauc par Čarlzu Čaplinu, tāpat kā manu tēvu, un es esmu dzimis Londonā, Anglijā.

— Jūs sakāt, ka nekad neesat bijis komunists?"

— Nekad. Nekad savā mūžā neesmu iestājies nevienā politiskajā organizācijā.

— Jūs teicāt runu, kurā lietojāt vārdu «biedri» — ko jūs ar to domājāt?

— Tieši to, ko sacīju. Paskatieties vārdnīcā. Šo terminu nav izgudrojuši komunisti.

Tādā pašā garā viņš turpināja tālāk un tad pēkšņi pavaicāja: — Vai jūs kādreiz esat pārkāpis laulību?

— Paklausieties, — es sacīju, — ja jums vajadzīgs formāls iegansts, lai neļautu man atgriezties, tad pasakiet to vaļsirdīgi un es atbilstoši kārtošu savus darījumus, jo nebūt negribu dzīvot kaut kur kā «persona non grata».

— Nē, nē, — ierēdnis steidzās apliecināt, — izsniedzot atgriešanās atļauju, mēs vienmēr uzdodam šādus jautājumus.

— Un ko jūs saprotat ar vārdiem «laulības pārkāpšana»? — es vaicāju.

Lai tiktu skaidrībā, vajadzēja sameklēt šo terminu vārdnīcā.

— Nu, teiksim, ka tas nozīmē «ielaišanos intīmos sakaros ar cita sievu», — ierēdnis precizēja.

Brītiņu padomājis, sacīju: — Cik man zināms, neesmu to darījis.

— Ja mūsu zemē iebruktu ienaidnieks, vai jūs cīnītos pret to?

— Protams. Es mīlu šo zemi — te ir manas mājas, esmu nodzīvojis te četrdesmit gadu, — es atteicu.

— Bet jūs neesat kļuvis par tās pilsoni.

— Neviens likums to arī neprasa. Nodokļus es tomēr maksāju te.

— Bet kāpēc jūs pieturaties pie partijas līnijas?

— Ja jūs man pateiksiet, kāda šī partijas līnija īsti ir, es jums pasacīšu, vai turos pie tās vai ne.

Iestājās klusums, kuru es pārtraucu, pavaicājot: — Vai zināt, kā es iepinos visās šajās nepatikšanās?

Viņš papurināja galvu.

— Izdarīdams pakalpojumu jūsu valdībai.

Viņš izbrīnā sarauca uzacis.

— Jūsu bijušajam sūtnim Krievijā misteram Džozefam Deivisam vajadzēja runāt Sanfrancisko par Krievijai sniedzamo palīdzību, taču pēdējā brīdī viņš saslima ar laringītu, un kāds augsts jūsu valdības pārstāvis lūdza, vai es nebūtu tik laipns un neuzstātos viņa vietā. Kopš tās reizes man vienmēr mazgā galvu.

Mani pratināja trīs stundas. Pēc nedējas imigrācijas departamenta ierēdņi zvanīja atkal un lūdza, lai iegriežos pie viņiem. Advokāts nelaida mani vienu un nāca man līdzi. — Var gadīties, ka viņi gribēs jums vēl ko jautāt,— viņš teica.

Saņemšana bija gaužām sirsnīga. Imigrācijas departamenta vadītājs, laipns pusmūža cilvēks, gandrīz vainīgi sacīja: — Piedodiet,

ka mēs jūs aizkavējām, mister Čap-lin. Tagad, kad Losandželosā nodibināta imigrācijas departamenta filiāle, mēs varēsim rīkoties daudz ātrāk — iesniegumi nebūs jāsūta uz Vašingtonu un jāgaida atbilde. Tikai vēl viens jautājums, mister Čaplin: cik ilgi jūs paliksiet projām?

— Ne ilgāk par sešiem \nēnešiem, — es atteicu. — Mes braucam tikai atpūsties.

— Citādi, ja jūs paliktu ilgāk, jums vajadzētu lūgt, lai vīzu pagarina.

Viņš nolika uz galda kādu dokumentu un izgāja ara. Advokāts aši pameta uz to acis. — Re, kur ir! — viņš iesaucās. — Tā ir jūsu vīza!

Ierēdnis atgriezās ar pildspalvu. — Esiet tik labs un parakstieties šeit, mister Čaplin, — viņš sacīja. — Protams, vēl vajadzēs nokārtot braukšanas dokumentus.

Kad biju parakstījies, viņš man mīlīgi uzsita uz pleca un sacīja: — Te ir jūsu atļauja. Novēlu jauku atputu, Čarlij — un drīzāk atgriezieties mājās!

Bija sestdiena, un svētdienas rītā mēs gatavojamies izbraukt ar vilcienu uz Ņujorku. Gribēju iedot Unai pilnvaru naudas izņemšanai no seifa — gadījumā, ja ar mani kas notiktu. Seifā glabājās gandrīz visi mani līdzekļi. Taču Una atkal un atkal novilcināja nepieciešamo doku-

mentu parakstīšanu bankā. Nu bija pienākusi mūsu pēdējā diena Losandželosā, un bankas pēc desmit minūtēm slēdza. — Atlikušas tikai desmit minūtes, tāpēc pasteigsimies, — es skubināju, bet Una tādās reizēs allaž kavējas.

— Kāpēc mēs nevaram pagaidīt, kamēr atgriežamies no atpūtas? — viņa vaicāja.

Tomēr es neatlaidos, un labi, ka tā darīju, citādi mēs būtu līdz mūža galam tiesājušies, pūlēdamies dabūt ārā paši savu īpašumu.

Diena, kurā izbraucām uz Ņujorku, nesa vienīgi mokas. Kamēr Una beidza kārtot saimniecību, es stāvēju laukā zālienā un, pretrunīgu jūtu tirdīts, lūkojos uz māju. Tik daudz kas bija tajā noticis, tik daudz ciešanu un laimes es te biju piedzīvojis. Tagad dārzs un māja izskatījās mierīgi un jauki, un man kļuva skumji, tos atstājot.

Pateicis ardievas istabmeitai Helēnai un sulainim Henrijam, iegāju virtuvē atsveicināties no virējas Annas. Tādos gadījumos mani pārņem neaprakstāms biklums, turklāt tuklā, plecīgā Anna lāgā nedzirdēja. — Ardievu, — es atkārtoju, pieskardamies viņas plecam. Una iznāca ārā pēdējā; vēlāk viņa pastāstīja, ka atradusi virēju un istabmeitu mirkstam asarās. Uz staciju mūs pavadīja Džerijs Epstainš, mans palīgrežisors.

Brauciens pāri Ziemeļamerikas kontinentam likās man īsta atpūta. Pirms aizceļošanas nolēmām palikt nedēļu Ņujorkā. Gatavojos jau pēc

iespējas patīkamāk pavadīt laiku, kad piezvanīja mans advokāts Čarlzs Švarcs un pavēstīja, ka viens no bijušajiem «United Artists» darbiniekiem tiesas ceļā pieprasījis no sabiedrības vairākus, miljonus dolāru. — Tas nav nekas vairāk kā blefs, Car-lij, tomēr ieteicu jums izvairīties no tiesas pavēstes, citādi viss atvaļinājums būs vējā. — Tā nu es pēdējās četras dienas biju spiests nosēdēt istabā un nevarēju izbaudīt prieku, ko būtu sniegusi Ņujorkas apskate kopā i ar Unu un bērniem. Taču presei domātajā «Rampas gaismas» izrādē nolēmu ierasties, lai arī pēc tam notiktu kas notikdams.

Krokers, kas tagad bija mans reklāmu aģents, noorganizēja lenču ar žurnālu Time un Life darbiniekiem, jo-vajadzēja panākt, lai par filmu raksta presē. Tas nozīmēja tikpat kā lēkt cauri tradicionālajai cirka uguns

stīpai. Redakcijas telpas ar neizteiksmīgajām, nobalsinā-tajām sienām pilnīgi atbilda ledainajai atmosfērai, kas valdīja lenča laikā. Sēdēju un vaiga sviedros pūlējos būt laipns un asprātīgs, lai savaldzinātu veselu baru uzpūtīgu žurnāla Time darbinieku, kas honorāru saņēma par uzrakstīto rindiņu skaitu. Ēdiens arī bija piemērots noskaņojumam: gandrīz vai nebaudāms cālis ar iedzeltenu mērci, kas garšoja pēc stērķeles. Kas attiecas uz labvēlīgām atsauksmēm par «Rampas gaismu», tad te nelīdzēja ne mana klātbūtne, ne mēģinājumi iekarot reportieru simpātijas, ne arī cālis — žurnāls nokritizēja filmu bez žēlastības.

Lai gan presei domātajā izrādē kinoteātrī neapšaubāmi jautās naidīgums, tomēr vēlāk mani sagaidīja patīkams pārsteigums: recenzijas vairākos ietekmīgākajos laikrakstos izrādījās pozitīvas.

TRĪSDESMITĀ NODAĻA

Uz «Karalienes Elizabetes» klāja uzkāpu pulksten piecos rītā — romantiskā stundā. Iemesls tam bija diezgan pretīgs — vajadzēja izvairīties no tiesas kurjera. Advokāts ieteica man slepus ierasties uz kuģa, ieslēgties kajītē un nerādīties ārā, kamīr locis nav atstājis tvaikoni. Iemācījies pēdējos desmit gados vienmēr sagaidīt ļaunāko, es paklausīju.

Biju sapņojis, kā kopā ar ģimeni stāvēšu uz augšējā klāja un baudīšu satraucošo brīdi, kad kuģis aizslīdēs no krasta un dosies pretī citai dzīvei. Tagad turpretī apkaunojošā kārtā biju ieslēgts kajītē un lūrēju ārā pa mazo lodziņu.

— Tā esmu es, — teica Una, klusi pieklauvējusi pie durvīm.

Es atvēru.

— Džims Eidžijs atbraucis mūs pavadīt. Viņš stāv piestātnē. Pakliedzu, ka tu slēpies no tiesas kurjeriem un pamāsi viņam no iluminatora. Tur viņš stāv dambja galā, — viņa sacīja.

Redzēju Džimu mazliet atstatu no ļaužu bariņa, kas, saules kveldēti, vērās uz kuģi. Aši paķēru cepuri, izbāzu roku pa kajītes lodziņu un ņēmos vēcināt. Una skatījās

Beidzot atradāmies ceļā, un, vēl pirms locis atstāja kuģi, es atslēdzu durvis un uznācu uz klāja kā brīvs cilvēks. Tur tie bija — augstie Ņujorkas apveidi, kas, saules staru pārlieti, majestātiski un vienaldzīgi arvien vairāk attālinājās, ar katru brīdi kļūdami netveramāki un skaistāki... un, milzu kontinentam pagaistot miglā, mani ; pārņēma savādas jūtas.

pa otru iluminatoru. — Nē, vēl viņš tevi nav ieraudzījis, — viņa sacīja.

Džims tomēr mani nesaskatīja, un tā bija pēdējā reize mūžā, kad es viņu redzēju, stāvam it kā atšķirtu no pasaules un meklējošu skatienu veramies tālē. Pēc diviem gadiem viņš nomira ar sirdstrieku.

Lai gan gaidāmais Anglijas apciemojums kopā ar ģimeni viesa sirdī satraukumu, tomēr jutu arī patīkamu atvieglojumu. Atlantijas plašais klajs šķīsta dvēseli. Likos sev gluži cits cilvēks. Nebiju vairs ne ļaužu fantāzijas radīts kinopasaules elks, ne arī mērķis, pret ko vērst dzēlīgus uzbrukumus, bet precēts vīrs, kas ar sievu un bērniem dodas atpūsties. Mazie uz augšējā klāja nodevās rotaļām, bet mēs ar Unu zvilnējām šūpuļkrēslos. Šai brīdī laimes sajūta bija tik pilnīga, ka gandrīz robežojās ar skumjām.

Ar mīlestību atcerējāmies draugus, kas bija palikuši Amerikā. Pat imigrācijas departamentu nepieminējām ar ļaunu. Cik viegli gan cilvēks uzķeras uz nelielas laipnības āķa —- grūti ir barot sirdī ļaunumu.

Abi ar Unu nolēmām kārtīgi atpūsties un dažādi izklaidēties. Taču mums bija arī savs mērķis: vajadzēja nodot publikas vērtējumam «Rampas gaismu». Ar patiku apzinājāmies, ka varēsim darbu apvienot ar jauku atpūtu.

Nākamajā dienā jautrā garastāvoklī paēdām brokastis. Ielūdzām pie sava galda Arturu Rubinšteinu ar sievu un Ādolfu Grīnu. Taču maltīte nebija vēl galā, kad Harijam Krokeram pasniedza telegrammu. Viņš jau grasījās bāzt J to kabatā, bet atnesējs sacīja: — Viņi gaida atbildi pa j radio. — Lasot Harija seja apmācās. Viņš atvainojās un j izgāja ārā.

Vēlāk Krokers ieaicināja mani savā kajītē un nolasīja radiogrammas tekstu. Tajā bija sacīts, ka man aizliegts iebraukt Savienotajās Valstīs un, lai dabūtu attiecīgo at- , ļauju, es būšot spiests stāties imigrācijas departamenta

izmeklēšanas komisijas priekšā un atbildēt uz politiska un morāla rakstura apvainojumiem. United Press vaicāja, vai es nevēlētos šo paziņojumu komentēt.

Ik nervs bija sasprindzināts līdz pēdējam. Nebija svarīgi, vai es atgriezīšos šai nelaimīgajā zemē vai ne. Labprāt būtu atbildējis, ka priecājos, ja ātrāk tikšu ārā no naida piesātinātās atmosfēras, ka Amerikas nebeidzamie apvainojumi un morālā liekulība man apnikuši līdz kaklam un ka tas viss nomoca cilvēku līdz nāvei. Taču mans īpašums atradās Savienotajās Valstīs un es ar šausmām domāju, ka ienaidnieki varētu izgudrot iespējas, kā to konfiscēt. Tagad bija gaidāms, ka viņi nenonicinās pat pašus negodīgākos līdzekļus. Tāpēc nācu klajā ar augstā stilā sastādītu paziņojumu, ka es, protams, atgriezīšos un atbildēšu uz visiem apvainojumiem, ka atgriešanās atļauja nav vienkāršs «papīra gabals», bet dokuments, ko, apliecinādama man pilnīgu uzticību, izdevusi Amerikas valdība, — un tā tālāk un tamlīdzīgi.

Par atpūtu vairs nebija ko sapņot. No visām pasaules malām lidoja radiogrammas, kas aicināja izteikt savas domas. Šerburgā, kur tvaikonis iegriezās pirms Sauthemp-tonas, uz klāja uzkāpa simt vai vairāk Eiropas žurnālistu un lūdza interviju. Norunājām, ka pēc lenča es turpat restorāna telpās veltīšu viņiem kādu stundu laika. Lai gan sarunu biedri bijai noskaņoti līdzjūtīgi, šī preses konference mani galīgi nomocīja.

Brauciens no Sauthemptonas uz_ Londonu aizritēja nemierīgās gaidās, jo doma, ko teiks Una un bērni, pirmoreiz ieraudzīdami Anglijas ainavu, mani satrauca vairāk nekā izraidīšana no Savienotajām Valstīm. Gadiem ilgi tiku cildinājis savas dzimtenes dienvidrietumu daļas — Devonšīras un Kornvolas brīnišķīgo skaistumu, bet tagad mēs braucām cauri garlaicīgu sarkanu ķieģeļu ēku puduriem un kalnupkāpjošu ieliņu vienveidīgo māju virknēm. —

Viss izskatās ļoti vienmuļš, — teica Una.

— Pagaidi, pagaidi, — es pretojos, — mēs tikai nupat pametām aiz muguras Sauthemptonu. — Pamazām daba, protams, kļuva gleznaināka.

Kad vilciens piestāja Londonā, Vaterlo stacija čumēja un mudžēja no uzticamajiem cienītājiem, kas izturējās

tikpat lojāli un jūsmīgi kā vienmēr. Kad devāmies ārā no stacijas, viņi māja ar rokām un skandēja apsveikumus. — Sadodiet tiem ļaundariem, Čarlij, — kāds sauca. Kļuva patiesi silti ap sirdi.

Apmetāmies Savojas viesnīcas sestajā stāvā un, palikuši beidzot ar Unu vienatnē, piegājām pie loga. Rādīju jauno Vaterlo tiltu. Tas bija skaists, taču manās acīs nozīmīgs tikai tāpēc, ka veda uz bērnības takām. Stāvējām klusēdami, ietverot skatienā šo lieliskāko pilsētu pasaulē. Esmu apbrīnojis Konkordijas laukuma romantisko eleganci Parīzē, tvēris noslēpumainās vēstis, ko saulrietā sūta tūkstošiem blāzmojošu logu Ņujorkā, taču skats uz Londonas Temzu no mūsu viesnīcas augstumiem, manuprāt, pārspēja visu citu ar savu dziļo cilvēcību un ar to, ka pauda neˆvien diženumu, bet arī lietderību.

Pavēros Unā, kas alkani lūkojās ainavā. Satraukumā viņa izskatījās jaunāka par saviem divdesmit septiņiem gadiem. Kopš mūsu apprecēšanās Una līdz ar mani bija daudz ko pārdzīvojusi, un šinī brīdī, kad viņa raudzījās uz Londonu un saule apspīdēja viņas tumšos matus, es pirmo reizi pamanīju tajos dažus sudraba pavedienus. Nebildu ne vārda, bet, kad viņa klusi sacīja: «Man patīk Londona,» — izjutu pret savu dzīvesbiedri bezgalīgu padevību.

Kopš iepriekšējās viesošanās Anglijas galvaspilsētā bija aizritējuši divdesmit gadi. Man šķita, ka neglītās, modernās būves gluži sagandējušas upes pļavu un krastu apveidus pie apvāršņa. Puse no maniem zēna gadiem bija aizvadīta tukšoˆ piekvēpušo ogļu bedru izdedžos.

Staigājot ar Unu pa Lesterskvēru un Pikadilli, kur tagad nepatīkami dūrās acīs dažādi amerikāniski vizuļi, brokastu paviljoni, kioski ar sviestmaizēm un karstām desiņām un piena bāri, redzējām tur klīstam jaunekļus ar kailām galvām un zilās, īsās biksēs tērptas meitenes. Atceros, kā agrāk, dziroties iet uz šo Vestendas daļu, puiši uzcirtās dzeltenos cimdos un vicināja rokā niedres spieķīti. Taču senās dienas nogrimušas pagātnē, citas nāk to vietā, mainās dzīves uztvere, jūtas nodarbina jaunas problēmas. Cilvēki raud, klausoties džezu, un seksualitātei piemīt varmācības nokrāsa. Laiks soļo uz priekšu.

Aizbraucām taksometrā uz Keningtonu palūkoties, kāds izskatās Pounelterases trešais nams, taču tas bija tukšs

un sagatavots nojaukšanai. Apstājāmies pie Kenington-roudas divsimt astoņdesmit septītās mājas, kur abi ar Sidneju reiz dzīvojām pie tēva. Izbraucām cauri Belgrei-vijai un redzējām, ka agrākajos

greznajos savrupnamos mirdz neona spuldzes un pie rakstāmgaldiem, darbā iegrimuši, sēž ierēdņi. Citur pret debesīm slējās gan ovālas, gan stikla kastēm un cementa sērkociņu kārbām līdzīgas celtnes. To visu būvēja progresa vārdā.

Mums bija jāatrisina daudz problēmu: pirmkārt, kā izvest no Savienotajām Valstīm naudu. Unai vajadzēja tāpēc lidot atpakaļ uz Kaliforniju un izņemt visu, kas atradās seifā. Viņa palika projām desmit dienas un atgriezusies pastāstīja, kā ceļojums noritējis. Bankā ierēdnis nopētījis viņas parakstu, ielūkojies sejā, tad izgājis ārā un ilgi apspriedies ar bankas direktoru. Una dabūjusi krietni panervozēt, kamēr seifs beidzot atvērts.

Kad bankas darījumi bijuši nokārtoti, viņa devusies uz mūsu māju Beverlihilā. Tur viss izskatījies tāpat kā agrāk: dārzs un puķes bijuši brīnišķīgi. Una brītiņu pastāvējusi viena pati dzīvojamajā istabā un jutusies dziļi saviļņota. Tad ienācis virssulainis Henrijs, pēc tautības šveicietis, un pastāstījis, ka pēc mūsu aizceļošanas divreiz ieradušies FIB aģenti un ņēmušies viņu pratināt. Prasījuši, kas es esot par cilvēku, vai viņš esot redzējis, ka mājā notiek mežonīgas orģijas ar kailām meitenēm utt. Kad viņš pateicis, ka es dzīvojot klusi kopā ar sievu un ģimeni, aģenti mēģinājuši viņu iebiedēt, taujājuši, kas viņš esot pēc tautības, cik ilgi dzīvojot Amerikā, un likuši uzrādīt pasi.

To dzirdot, Unas mīlestība pret māju izgaisusi vienā rāvienā. Pat istabmeitas Helēnas asaras tikai mudinājušas pasteidzināt aizbraukšanu.

Draugi reizēm vaicā, kāpēc amerikāņi sāka mani tā nīst. Mans lielākais grēks ir bijis un paliek tas, ka es nepakļaujos nekādiem priekšrakstiem «no augšas». Nebūdams komunists, es tomēr atsacījos solidarizēties ar cilvēkiem, kas šo partiju nīst. Tas, protams, aizdeva dusmas daudziem, Amerikāņu leģionu ieskaitot. Neesmu naidīgi noskaņots pret šo organizāciju, pareizāk sakot, pret mērķiem, kuru vārdā tā radīta; likums par armijas locekļu tiesībām, priekšrocības atvaļinātajiem karavīriem, pabalsti trūcīgajiem kara veterānu bērniem ir humāni un

slavējami pasākumi. Bet, kad leģionāri sāk bāzt degunu, kur nevajag, un patriotisma aizsegā uzbrūk citu tiesībām, tad viņi grauj amerikāņu iekārtas pamatus. Šādi «super-patrioti» var būt šūniņas, kas pārvērtīs Ameriku par fašistisku valsti.

Otrkārt, es nosodīju pretamerikāniskās darbības izmeklēšanas komisiju — šis nosaukums jau pats par sevi ir acu apmānīšana. Tas ir pietiekami elastīgs, lai kā cilpa sažņaugtu rīkli ikvienam godīgam Amerikas pilsonim, ja viņa uzskati atšķiras no vairākuma nostājas.

Treškārt, es ne reizes neizteicu vēlēšanos kļūt par Amerikas

pilsoni. Tomēr arī daudzi amerikāņi, kas pelnīja savu maizi Anglijā, tāpat necentās iemantot Lielbritānijas pavalstniecību. Piemēram, kāds «Metro-Goldwyn-Mayer» firmas pārstāvis, kas nedēļā saņēma četrzīmju summu, dzīvoja un strādāja Anglijā vairāk nekā trīsdesmit piecus gadus, un angļi nelikās par to ne zinis.

Šis paskaidrojums nav taisnošanās. Kad iesāku rakstīt savu grāmatu, jautāju pats sev, kāpēc to daru. Iemeslu ir daudz, taču taisnošanās tajos neietilpst. Apsverot stāvokli, kādā es toreiz Savienotajās Valstīs atrados, es teiktu, ka vareno kliķu un neredzamo valdoņu radītajā atmosfērā es iemantoju daudzus jo daudzus nelabvēļus un tā diemžēl zaudēju amerikāņu skatītāju simpātijas.

«Rampas gaismas» pirmizrādei vajadzēja notikt Ode-onā, Lesterskvērā. Raizējos, kā publikai filma patiks, jo tā nebija parastā Čaplina stilā uzņemtā komēdija. Pirms premjeras parādījām to preses pārstāvjiem. Kopš filmas pabeigšanas bija aizritējis pietiekami ilgs laiks, lai es to varētu skatīties objektīvi, un, jāsaka, darbs mani aizkustināja. Tā nav tīksmināšanās pašam par sevi, jo manās filmās ir epizodes, kas man patīk, un ir arī savukārt tādas, kuras es nevaru ciest. Taču raudājis (kā apgalvoja kāds liekulīgs reportieris) es gan netiku, — bet, ja arī būtu to darījis, kas par to? Ja darbs nesaviļņo pašu autoru, ko viņš var gaidīt no publikas? Vaļsirdīgi runājot, es par savām komēdijām esmu lielākā sajūsmā nekā skatītāji.

Ienākumus no «Rampas gaismas» pirmizrādes bija pa-

redzēts ziedot labdarīgiem mērķiem, tāpēc teātrī ieradās princese Mārgareta. Nākamajā dienā filmu noskatījās parastā publika. Atsauksmes bija remdenas, tomēr peļņa pārspēja visus pasaules rekordus, un, kaut arī Amerika «Rampas gaismu» boikotēja, tā ienesa vairāk par jebkuru no manām iepriekšējām filmām.

Pirms aizbraucām no Londonas uz Parīzi, lords Stra-bougi uzlūdza mūs ar Unu pusdienās augšnamā. Sēdēju blakus Herbertam Morisonam un biju pārsteigts, dzirdot, ka viņš, būdams sociālists, atbalsta atombruņošanās politiku. Teicu viņam, ka, lai cik mēs palielinātu savus bumbu krājumus, Anglija allaž izrādītos viegli ievainojams mērķis; tā ir maza sala, un, kad mūs visus pārvērtīs par pelniem, no atmaksas liela prieka nebūs. Esmu pārliecināts, ka vissaprātīgākā Anglijas aizsardzības stratēģija ir pilnīga neitralitāte, — nešaubos, ka to nepārkāptu pat atomu laikmetā. Taču mani uzskati pavisam nesaskanēja ar Mo-risona domām.

Brīnos, cik daudz inteliģentu cilvēku izsakās par labu atomieročiem. Kādā citā namā iepazinos ar lordu Solsbe-riju, kas bija vienis prātis ar Morisonu. Klaji .izpaudis savu negatīvo nostāju pret atomaizsardzību, manīju, ka neesmu viņa gaišībai lāgā pa prātam.

Te nu man gribētos apkopot savus uzskatus par stāvokli, kādā pasaule atrodas šodien. Pieaugot modernas dzīves sarežģījumiem un

divdesmitā gadsimta kinētikai nākot neatlaidīgā uzbrukumā, cilvēku savās spīlēs sažņaudz milzu organizācijas, kmas draud viņam no visām pusēm gan politiski, gan zinātniski, gan ekonomiski. Mēs visi krītam par upuriem vai nu dvēseļu apstrādei un dažādiem iebrobežojumiem, vai arī pārliekai brīvībai.

Formu, kurā mēs atļaujam sevi ieliet, nosaka tas, ka mēs nespējam paredzēt, kādus ceļus ies kultūra. Mes gluži kā akli esam nomaldījušies uzskatu kroplībā un neskaidrībā un nezinām vairs, kas ir estētisks vērtējums. Mūsu dzīves izpratni notrulinājusi dzīšanās pēc peļņas, varas un visvisādām monopoltiesībām. Mēs esam ļāvuši šiem spēkiem mūs apmāt un iedvest pilnīgu nevērību pret to draudīgajām sekām.

Zinātne, kurai trūkst iejūtīgas vadības, neapzinādamās savu atbildību, devusi politiķiem un militāristiem ieročus

ar tik lielu postīšanas spēku, ka šie cilvēki tur savās rokās visu zemeslodes dzīvo būtņu likteņus.

Šī varas pārpilnība, kas uzticēta cilvēkiem, kuru morālās atbildības sajūta un gara spējas, maigi izsakoties, nav nemaldīgas, bet daudzreiz pat visai apšaubāmas, var novest pie kara, kurš iznīcinās virs zemes visu dzīvo radību. Un tomēr mēs akli soļojam tikai uz priekšu.

Doktors Dž. Roberts Openheimers reiz man teica: «Cilvēka dzinējspēks ir zinātgriba.» Tas ir labi un jauki — taču bieži vien neviens nedomā par sekām. Tam doktors Openheimers piekrita. Daži zinātnieki atgādina reliģiskus fanātiķus. Viņi brāžas uz priekšu, pārliecināti, ka viss, kas tiek atklāts, allaž ir labs un ka viņu ciedo «Izzini» ir tikumisks likums.

Cilvēcisko būtņu spēcīgākais instinkts ir saglabāt dzīvību. Tātad viņu izmaņa attīstījusies pirmā un dvēsele —* pēc tam. Acīm redzot, tāpēc zinātne aizsteigusies tālu priekšā cilvēka estētiskajai uzvedībai.

Altruisms virzās pa cilvēces progresa ceļu gausi. Klupdams krizdams tas kūņojas pakaļ zinātnei. Un tikai apstākļu likumsakarība ļauj tam kādreiz darboties enerģiskāk. Nabadzību neuzveica vis altruisms vai valdību filantropija, bet dialektiskā materiālisma spēki.

Karlails teica, ka pasauli izpestīs cilvēki, kas sāks domāt. Taču, lai tas notiktu, ļaudīm jānokļūst nopietnās grūtībās.

Saskaldījis atomu, cilvēks ir iedzīts strupceļā un spiests domāt. Viņa priekšā paveras divi ceļi: viens ved uz iznīcību, otrs aicina atjēgties. Zinātnes virzošais spēks liek viņam izlemt. Un es ticu, ka šajos apstākļos mūsu altruisms gūs virsroku un mīlestība pret cilvēci uzvarēs.

Pēc aizbraukšanas no Amerikas mūsu dzīve iegāja pavisam citās sliedēs. Parīzē un Romā mūs saņēma kā varoņus, kas atgriežas mājup ar uzvaru. Prezidents Vensāns Oriols ielūdza mūs uz lenču Elizejas

Laukos. Lielbritānijas vēstniecība darīja to pašu. Francijas valdība paaugstināja mani par Goda leģiona kavalieri un Dramatisko autoru un komponistu savienība tai pašā dienā ievēlēja par goda biedru. Vēstule, ko šai sakarā saņēmu no savienības prezidenta msjē Rožē Ferdinanda, bija ļoti aizkustinoša. Citēšu to šeit.

«Dārgo mister Čaplin,

ja atradīsies cilvēki, kas izteiks izbrīnu pai uzņemšanu, kuru Jums te sarīko, tad tie vienkārši nezina iemeslus, kāpēc mēs Jūs mīlam un par Jums jūsmojam; viņiˆ slikti izprot cilvēka vērtību un nav papūlējušies padomat,ˆ cik daudz laimes Jūs mums esat sniedzis aizritējušajos četrdesmit gados; viņi nav pratuši saskatīt nedz, ko Jūs mums mācījāt, nedz, ar kādiem piiekiem un jūtām dāsni apveltījāt un kāda nozīme tam bija; viņi ir, ja ne vairāk, tad vismaz nepateicīgi.

Jūs esat viena no izcilākajām mūslaiku personībām, un Jūsu slava ir tikpat pelnīta kā citu ievērojamu cilvēku slava.

Pirmām kārtām jāmin Jūsu ģēnijs. Šis bieži vien velti valkātais vārds atgūst savu patieso nozīmi, kad to attiecinām uz cilvēku, kas ir ne vien lielisks komiķis, bet arī autors, komponists, režisors un (tas šķiet pats svarīgākais) personība ar cēlu un skaidru sirdi. Jūs sevī apvienojat visas šīs īpašības, darot to turklāt ar apbrīnojamu vienkāršību, kas piešķir Jums vēl lielāku cildenumu un bez kādas piepūles un īpašiem nodomiem mīļi un vienkārši pievērš Jums ļaužu sirdis, kuras moka tādas pašas ciešanas kā Jūsējo. Taču, lai iemantotu cieņu, ar ģenialitāti vien nepietiek; ar td nepietiek arī, lai modinātu mīlestību. Bet mīlestība ir vienīgais vārds, ar ko apzīmēt jātas, ko Jūs modināt.

Kad redzējām «Rampas gaismu», tad bieži ne tikai no sirds smējāmies, bet lējām arī rūgtas asaras — Jūsu izraisītās asaras, jo Jums piemīt brīnišķā spēja panākt arī to.

īstu slavu nevar iekarot ar negodīgiem līdzekļiem; jēgu, vērtību un ilgu mūžu tā iemanto vienīgi tad, ja tiek virzīta uz cildenu mērķi. Un Jūs spējat gūt uzvaru tieši tāpēc, ka Jums piemīt cilvēcisks dāsnums un sirsnība, kurus neierobežo nekādi mākslas likumi un izsmalcināti paņēmieni; šīs īpašības sakņojas Jūsu pašu ciešanās, priekos, cerībās un vilšanās; to visu izprot Jūsu brāļi, kuru mokas iet pāri spēkiem, kuri lūdz pēc līdzjūtības un nezaudē cerību, ka gūs mierinājumu, ka varēs uz mirkli aizmirsties smieklos, kas nesola dziedināšanu, bet spēj remdēt sāpes.

Pat ja mēs nezinātu, tad varētu iedomāties, kādu cenu

Jūs esat maksājis par šo apbrīnojamo talantu, kas ļauj mūs smīdināt un tad pēkšņi saraudināt. Var uzminēt vai, pareizāk sakot, izjust, kādas mokas Jums vajadzēja pārciest, lai spētu tik smalkjūtīgi attēlot visus sīkumus, kas mūs dziļi aizkustina un ko Jūs esat aizguvis no savas paša dzīves.

Jo Jūs protat labi atcerēties. Jūs paliekat uzticīgs savām bērnības atmiņām. Jūs neesat aizmirsis ne skumjas, kas to apvija, nedz zaudējumus, kuri Jums tika nodarīti; Jums gribētos aiztaupīt citiem bēdas, kuras Jūs piemeklēja, vai vismaz iedvest ikvienam cerības. Jūs nekad neesat nodevis savu bezprieka jaunību, un slava nav spējusi nošķirt Jūs no pagātnes, kā dzīvē diemžēl atgadās ļoti bieži.

Šī uzticība pirmajiem bērnības iespaidiem ir varbūt Jūsu lielākais nopelns, vērtīgākā īpašība un īstais cēlonis, kāpēc cilvēki Jūs dievina. Viņi atsaucas Jūsu smalkajam tēlojumam. Šķiet, ka Jums allaž ir tieša saskare ar skatītāju sirdīm. Un patiesi — nav nekā harmoniskāka par to, ja vienā cilvēkā apvienojas autora, aktiera un režisora talanti, kalpojot visam humānajam un labajam.

Tāpēc Jūsu darbs allaž ir tik dāsns. To neierobežo teorijas un gandrīz nekavē tehnika; tas mūžam paliks atzīšanās, savu noslēpumu uzticēšana, lūgsna. Un katrs, kam Jūs paverat savu sirdi, kļūst Jūsu līdzzinātājs, jo domā un jūt tāpat kā Jūs.

Ar savu talantu vien Jūs esat uzvarējis kritiķus, tos savaldzinādams. Tas ir grūts uzdevums. Jo viņi nemūžam nepiekritīs, ka Jūsu māksla satur vienādās daļās gan senlaicīgās melodrāmās burvību, gan Feido[101] velnišķīgās ņirgas. Un tomēr tā ir. Jums piemīt arī zināma grācija, kas atsauc atmiņā Misē [102], kaut gan Jūs nevienu neatdarināt un nevienam neesat līdzīgs. Arī te meklējams Jūsu slavas noslēpums.

Šodien mūsu prozas rakstnieku un dramaturgu savienībai ir lemts prieks un gods Jūs apveikt. Mēs Jūs apgrūtināsim ar vēl vienu īsu tikšanos. Daudzas tai līdzīgas Jūs jau varonīgi esat bijis ar mieru pārdzīvot. Mums ārkārtīgi gribētos redzēt Jūs savā vidū, pasacīt, cik ļoti mēs Jūs apbrīnojam un mīlam, kā arī apliecināt, ka Jūs patiesi esat viens no mums. Jo Jūsu filmu scenārijus ir rakstījis misters Čaplins. Viņš ir arī komponējis mūziku

un vadījis režiju. Papildieguldījums tam ir brīnišķīgais komiķa tēlojums.

Še ar Jums kopā būs Francijas lugu rakstnieki un kino-dramaturgi, komponisti, režisori, un visi viņi, tāpat kā Jūs — ikviens savā veidā — pazīst ziedošanos grūtam darbam un lepnumu, ko sniedz tā augļi. Jo viņus virza vieni un tie paši centieni: aizkustināt un ielīksmot cilvēkus, parādīt viņiem dzīves priekus un bēdas, attēlot zaudētas mīlas traģēdiju, iedvest līdzjūtību pret nepelnītām likstām un vēlēšanos sadziedēt cilvēces brūces ar miera, cerību un brālības garu.

Paldies Jums, mister Čaplin.

Rožē Ferdinands.»

Parīzē «Rampas gaismas» premjerā ieradās visizmeklētākā publika. Skatītāju vidū bija franču ministru kabineta locekļi un ārzemju sūtņi. Amerikas vēstnieks gan neatnāca. _

«Comédie Française» sniedza Unai un man par godu Moljēra «Donžuāna» izrādi, kur tēloja diženākie Francijas aktieri. Tovakar Palērojālā, gaismas apvizētas, šļācās visas strūklakas, un «Comédie Française» studijas audzēkņi, tērpušies astoņpadsmitā gadsimta kostīmos, degošiem svečturiem rokās sagaidīja mūs un aizveda uz zāli, kuru pildīja daiļākās sie*etes Eiropā.

Romā mūs saņēma tāpat. Mani godināja, apbalvoja un uzaicināja audiencē pie prezidenta un ministriem. «Rampas gaismas» premjeras vakarā atgadījās jocīgs notikums. Mākslas lietu ministrs ieteica man izmantot darbinieku ieejas durvis, lai izvairītos no lielajām ļaužu masām. Man ministra priekšlikums likās visai dīvains, un es_ atrunājos: sak, ja jau cilvēkiem pietiek pacietības stāvēt teātra priekšā, lai dabūtu mani redzēt, tad es taču varu būt vismaz tik žēlīgs, lai dotos iekšā pa galveno ieeju un parādītos gaidītājiem. Man šķita, ka ministra sejā pavīd ērmīga izteiksme. Viņš vēlreiz rāmi atkārtoja, ka, ieiedams pa sāndurvīm, es izbēgtu no liekas kņadas. Tā kā es tomēr paliku pie sava, viņš vairs neuzstāja.

Tovakar, kā pirmizrādēs parasts, bija gaidāma spoža publika. Piebraucām limuzīnā pie teātra. Virvēm norobežotais ļaužu pūlis drūzmējās viņā ielas malā, manuprāt, pārāk tālu. Savilcis seju visburvīgākajā smaidā, es

cēli izkāpu no mašīnas, apgāju tai apkārt, nostājos ielas vidū spožā starmešu gaismā un, plati smaidīdams, pasviedu rokas gaisā pēc de Golla manieres. Nākamajā mirklī man garām aizšāvās kāpostgalvu un tomātu lietus. Lāgā neaptvēru, kas ap mani lido un ko tas nozīmē, bet tad izdzirdu, kā mans draugs, itāliešu tulks, aizmugurē novaidās: — Un tas notiek mūsu zemē! — Taču ķēris mani nekas nebija, un mēs steidzāmies iekšā teātrī. Tikai tad aptvēru visu notikušā komismu un smējos kā kutināts. Pat draugs itālietis nespēja noturēties nepiebalsojis.

Vēlāk uzzinājām, ka dauzoņas bijuši jaunieši neo-fašisti. Jāatzīstas, ka ar spēku viņi nesvieda, drīzāk tā bija demonstrācija. Četrus tūlīt arestēja, un policisti jautāja, vai es gribot celt pret viņiem apsūdzību. — Protams, nē, — atteicu, — tie taču ir tikai puikas (notvertie bija no četrpadsmit līdz sešpadsmit gadu veci), — un ar to incidents beidzās.

Pirms aizbraucām no Parīzes uz Romu, piezvanīja Luī Aragons, dzejnieks un Les Lettres Françaises redaktors, un sacīja, ka ar mani gribot sastapties Žans Pols Sartrs un Pikaso. Ielūdzu viņus pusdienās. Galdu klāja manās istabās viesnīcā, jo ciemiņi vēlējās, lai tikšanās noritētu bez lieka trokšņa. Kad to uzzināja mans reklāmu aģents Harijs Krokers, viņš aiz dusmām gandrīz vai dabūja trieku. — Tas sagrauj visu, ko esam uzcēluši, kopš atstājām Savienotās Valstis!

— Bet, Harij, šī ir Eiropa, nevis Amerika, un šie džentlmeņi, starp

citu, ir trīs pasaules slavenības, — es protestēju. Savu nodomu nebraukt vairs atpakaļ uz Ameriku rūpīgi slēpu kā no Harija, tā arī no jebkura cita, jo nebiju vēl paspējis atbrīvoties no visa īpašuma, kas atradās Savienotajās Valstīs, Harijs man svīzdams centās iegalvot, ka sastapšanās ar Aragonu, Pikaso un Sartru esot gandrīz vai sazvērestība pret rietumu demokrātiju. Par spīti šīm raizēm viņš tomēr atļāvās uzkavēties pie manis ilgāk un izkaulēt no viesiem autogrāfus. Hariju uz pusdienām neielūdzu.

Necerēju, ka šis vakars būs sevišķi veiksmīgs. Angliski prata vienīgi Aragons, un saruna ar tulka palīdzību atgādina šaušanu tālā mērķī — cilvēkam jānogaida krietns brīdis, lai uzzinātu, vai viņš trāpījis vai ne.

Aragons ir skaists vīrietis ar pareiziem sejas vaibstiem.

Pikaso ar savu zobgalīgo, jautro izteiksmi šķiet vairāk līdzīgs akrobātam vai klaunam nekā gleznotājam. Sartra apaļās sejas vaibsti gan nav klasiski, tomēr pauž garīgu daiļumu un dziļu jūtu dzīvi. Viņš bija atturīgs un runāja ļoti maz. Tovakar, kad maltīte beidzās, Pikaso mūs aizveda uz savu studiju Sēnas kreisajā krastā. Viņšjopro-jām to izmantoja darbam. Dodoties augšup pa kāpnēm, mēs redzējām, ka pie apakšējā dzīvokļa durvīm piesprausta zīmīte: «Šī nav Pikaso studija, lūdzu, vienu stāvu augstāk!»

Iegājām galīgi nožēlojamā, šķūnim līdzīgā bēniņu telpā, kur nebūtu paticis mirt pat Četertonam ,03.Pie sijā iedzītas naglas karājās elektriskā spuldze bez abažūra. Tā apspīdēja vecu, ļodzīgu dzelzs gultu un pussagruvušu krāsni. Pret sienu bija atslieta apputējušu audeklu kaudze. Pikaso pacēla vienu — tā bija ļoti skaista Sezāna glezna. Tā viņš pārcilāja citu pēc citas. Droši vien mēs toreiz redzējām ap piecdesmit šedevru. Jutu kārdinājumu piesolīt par visu apaļu summu — vienkārši, lai atpestītu mākslinieku no drausmīgās nekārtības. Pasaule, ko Gorkijs tēlojis lugā «Dibenā», salīdzinot ar te redzēto, ir tīrais zelts.

TRĪSDESMIT pirmā nodaļa

Pec Parīzes un Romas premjeram atgriežamies Londonā, kur palikām vairākas nedēļas. Man bija jāatrod ģimenei māja. Kāds draugs ierosināja doties uz Šveici. Man, protams, būtu paticis apmesties dzimtajā pilsētā, taču baidījāmies, ka Anglijas klimats nebūs piemērots bērniem. Vaļsirdīgi sakot, zināmā mērā mūsu lēmumu ietekmēja arī valūtas ierobežojumi.

Tā nu bēdīgu prātu savācām savas mantiņas un līdz ar visiem četriem bērniem aizbraucām uz Šveici. Uz laiku apmetāmies Lozannā — viesnīcā «Beau Rivage», no kuras logiem atklājās skats uz ezeru. Laiks, kā jau rudenī, bija nemīlīgs, bet kalni — skaisti.

Četrus mēnešus meklējām piemērotu māju. Una, kas gaidīja piekto bērnu, kategoriski pateica, ka, iznākusi no slimnīcas, nevēlas atgriezties viesnīcā. Šis apstāklis spieda mani rīkoties ātri un enerģiski un beidzot apstāties pie Manuārdebanas Korsjē ciematā, kas atrodas mazliet

augstāk kalnos par Vevē. Sev par brīnumu atklājām, ka mājai pūrā nāk līdzi trīsdesmit septiņi akri zemes. Tajos ietilpa augļu dārzs, kur, starp citu, nobrieda lieli melni ķirši, brīnišķīgas zaļas plūmes āboli un bumbieri. Netrūka arī sakņu dārza, kur bez garšīgiem sparģeļiem auga arī zemenes un kukurūza. Vasarā mēs, lai būtu kur būdami, šo vietu nekad nepiemirstam. Terases priekšā plešas piecu akru liels maurs ar majestātiskiem, slaidiem kokiem, kas veido it kā ietvaru kalniem un attālajam ezeram.

Man izdevās sameklēt ļoti lietpratīgus palīgus: mis Rei-čelu Fordu, kas iekārtoja mūsu saimniecību un vēlāk kļuva par manu administratori, un sekretāri šveicieti Burnjē kundzi, kura prot arī angļu valodu un ir daudz reižu pārrakstījusi šo grāmatu.

Mūs mazliet biedēja mājas un tās apkārtnes krāšņums, un mēs prātojām, ka nez vai tā būs mums pa kabatai, taču, kad īpašnieks pateica, cik apmēram pirkums varētu izmaksāt, redzēju, ka summa iekļaujas budžeta ietvaros. Tā nu apmetāmies Korsjē ciematā, kurā ir tūkstoš trīssimt piecdesmit iedzīvotāju.

Pagāja vismaz gads, līdz apradām ar jaunajiem apstākļiem. Sākumā bērni apmeklēja Korsjē ciemata skolu. Pirmajā laikā viņiem klājās diezgan grūti, jo visi priekšmeti bija jāmācās franču valodā, un mēs raizējāmies, kā mazie ar šo uzdevumu tiks galā. Taču drīz vien viņi jau tekoši runāja franciski, un bija aizkustinoši noskatīties, cik labi viņi pielāgojās šveiciešu dzīves veidam. Pat bērnaukles Keikeja un Pinija ņēmās lauzīties franču mēlē.

Tad pamazām sākām atraisīt visas saites, kas mūs sēja ar Savienotajām Valstīm. Tas prasīja krietnu laiku. Aizbraucu pie

amerikāņu konsula un atdevu viņam savu iebraukšanas atļauju, pavēstīdams, ka Saviēnotajās Valstīs vairs neatgriezīšos. — Jūs vairs nebrauksiet atpakaļ, Čarlij?

— Nē, — es, gandrīz vai atvainodamies, teicu. — Esmu mazliet par vecu, lai ciestu atkal visas šīs nejēdzības.

Viņš nestrīdējās pretī un tikai piezīmēja: — Nu, ja gribēsiet, varēsiet jebkuru brīdi atgriezties, pieprasot parastu vīzu.

Smaidīdams papurināju galvu. — Esmu nolēmis apmesties Šveicē. — Paspiedām rokas un šķīrāmies.

Arī Una nolēma atteikties no Amerikas pavalstniecības.

Reiz, kad ieradāmies Londonā, viņa to paziņoja amerikāņu vēstniecībai. Ierēdņi sacīja, ka formalitāšu kārtošana aizņemšot vismaz trīs ceturtdaļstundas.

— Kādas muļķības! — sacīju Unai. — Kāpēc tam vajadzīgs tik daudz laika? Taisni smieklīgi. Iešu tev līdzi.

Kad ieradāmies vēstniecībā, atmiņā uzvilnīja visi pagātnē pārciestie apvainojumi un apmelojumi, un es jau biju gatavs eksplodēt tikpat kā gaisa balons. Skaļā balsī noprasīju, kur atrodas imigrācijas departaments. Una tīri vai apjuka. Vienas no durvīm tūlīt atdarījās, un tajās parādījās kāds vīrs, kas teica: — Hallo, Čarlij, lūdzu, ienāciet kopā ar laulāto draudzeni manā kabinetā!

Acīm redzot, viņš bija uzminējis manas domas, jo tūlīt paskaidroja: — Katram amerikānim, kas atsakās no pavalstniecības, jāaptver, ko viņš dara, un jābūt pie skaidra prāta un saprašanas. Tas arī ir iemesls, kāpēc mēs sarīkojam šo aptauju, kuras vienīgais mērķis ir aizsargāt pašu pilsoņu intereses.

Tas mani, dabiski, mazliet atvēsināja.

Ierēdnim varēja būt gadu sešdesmit. — Redzēju jūs 1911. gadā Denverā vecajā «Empresā», — viņš teica, pārmetoši vērdamies manī.

Es, protams, atsilu, un mēs papļāpājām par senajiem labajiem laikiem.

Kad šīs mokas beidzās un pēdējais dokuments bija parakstīts, mēs jautrā garā atvadījāmies, bet man kļuva gandrīz vai bēdīgi ap sirdi, ka tāds notikums neizraisa nekādas izjūtas.

Londonā mēs šad tad sastopamies ar draugiem. To pulkā irSidnejs Bernstains, Aivors Montagjū, sers Edvords Bedingtons-Bērenss, Donalds Ogdens Stjuarts, Ella Vintere, Greiams Grīns, Dž. B. Prīstlijs, Maksis Reinhards un Dug-lass Fērbenkss, jaunākais. Lai gan dažus no viņiem redzam reti, tomēr jau pati jaukā apziņa, ka viņi te mīt, sagādā mierinājumu: ja kādreiz gribēsim iebraukt ostā, mums te būs drošs enkurs.

Kādu vakaru abi ar Unu vieni paši ēdām pusdienas Sa-vojas viesnīcas restorānā. Bijām tikuši jau līdz saldajam ēdienam, kad ienāca sers Vinstons Čērčils ar lēdiju Čēr-čilu un apstājās pie mūsu galda.

Nebiju ne redzējis, nedz

dzirdējis par seru Vinstonu kopš 1931. gada. Taču pēc «Rampas gaismas» pirmizrādes Londonā saņēmu ziņu no «United Artists» nomātājiem: viņi lūdza, lai atļauju parādīt filmu seram Vinstonam mājās. Protams, tas mani ļoti iepriecināja. Pēc dažām dienām Čērčils atsūtīja sirsnīgu pateicības vēstuli, kurā rakstīja, ka darbs viņam ļoti paticis.

Un tagad sers Vinstons stāvēja pie mūsu galdiņa. — Te nu jūs esat! — viņš noteica.

Piezīmē jautās tāds kā īgnums.

Es, starodams smaidā, aši pietrūkos kājās un iepazīstināju Čērčilus ar Unu, kas patlaban gatavojās doties mājup. _

Kad Una aizgāja, pajautāju, vai drīkstu padzert kafiju kopā ar Čērčiliem, un piesēdos pie viņu galdiņa.

Taču visu laiku bija manāms, ka sers Vinstons ir ar kaut ko neapmierināts. Protams, kopš 1931. gada bija daudz kas noticis. Ar savu nesatricināmo drosmi un dedzīgajām runām viņš bija izglābis Angliju, taču viņa «dzelzs aizkara» runa Fultonā, pēc manām domām, nebija panākusi neko citu kā vienīgi aukstā kara saasināšanos.

Saruna pievērsās filmai «Rampas gaismā». Beidzot Čērčils ieteicās: — Pirms diviem gadiem nosūtīju jums vēstuli, apsveikdams ar jauno filmu. Vai jūs to saņēmāt?

— Jā gan, — es jūsmīgi apliecināju.

— Kāpēc tad jūs neatbildējāt?

— Nedomāju, ka atbilde nepieciešama, — atvainodamies sacīju.

Tomēr Čērčilu nevarēja apmānīt. — Hm, — viņš nīgri norūca. — Manuprāt, tas bija zināma veida pārmetums.

— Nē, protams, nē, — es steidzos iebilst.

— Lai nu kā, — viņš pārtrauca manu taisnošanos, »— jūsu filmas man allaž sagādā prieku.

Mani sajūsmināja dižā cilvēka vienkāršība: brīnījos, ka viņš atceras pirms diviem gadiem rakstītu vēstuli, kas palikusi bez atbildes. Taču nekad neesmu piekritis viņa politikai. «Neatrodos šeit, lai veicinātu britu impērijas sabrukumu,» Čērčils reiz sacīja. Tas varbūt ir ļoti asprātīgi teikts, taču, ņemot vērā pašreizējo stāvokli, šķiet tukša frāze.

Sairuma cēloņi nav meklējami ne politikā, ne revolucionārajās armijās, nedz komunistu propagandā, ne pūļa dumpības garā, ne arī ielas oratoru runās. Tā iedvesmotā -

jas ir starptautiskās firmas, kas reklamē savu preci, kā arī radio, televīzija un kinofilmas, automobilis, traktors, zinātnes atklājumi, ātrumu un sakaru pieaugums. Tie ir revolucionārie dzinuļi, kas noved pie impēriju sabrukuma.

Drīz pēc atgriešanās Šveicē saņēmu vēstuli no Neru, kurā bija

ielikts ieteikums no lēdijas Mauntbetenas. Viņa izteica pārliecību, ka man ar Neru būšot daudz kopēja un, tā kā viņš braucot cauri Korsjē, mēs varbūt varētu tikties. Neru vajadzēja piedalīties gadskārtējā sūtņu sanāksmē Lucernā, un Indijas valstsvīrs rakstīja, ka būtu ļoti priecīgs, ja es varētu tur ierasties: tad mēs kopā pavadītu vakaru un nākamajā rītā viņš aizvestu mani atpakaļ uz Manuārdebanu. Tā nu devos uz Lucernu.

Brīnījos, ieraudzīdams neliela auguma cilvēku, apmēram tādu pašu kā es. Mums tiekoties, bija klāt arī Neru meita misis Gandija — pievilcīga, mierīga sieviete. Neru man likās garastāvokļa cilvēks, atturīgs un jūtīgs, ar ārkārtīgi možu un analītisku prātu. Sākumā viņš izturējās bikli, kamēr kopā izbraucām no Lucernas un devāmies uz Manuārdebanu, kur biju ielūdzis viņu uz lenču. Misis Gandija, kam vajadzēja nokļūt Ženēvā, sekoja otrā mašīnā. Pa ceļam izraisījās interesantas pārrunas. Neru augsti novērtēja lorda Lūisa%Mauntbetena darbību: bijušais Indijas vicekaralis bija lieliski organizējis pārvaldes likvidēšanu un angļu aizceļošanu.

Vaicāju, kāda būs Indijas ideoloģiskā ievirze. Neru atbildēja:

— Tāda, kas palīdzēs uzlabot Indijas tautas dzīves apstākļus, — un piebilda, ka valdība jau apstiprinājusi piecgades plānu. Brauciena laikā viņš runāja ārkārtīgi interesanti, bet šoferis, šķiet, traucās ar septiņdesmit jūdžu lielu ātrumu stundā, drāzdamies pa šaurajiem kalnu ceļiem, kur ik brīdi vajadzēja mest straujus līkumus. Neru aizrautīgi skaidroja Indijas politiku, taču jāatzīstas, ka apmēram puse no teiktā man paskrēja gar ausīm, baiļojoties, ka nupat būs pēdējā stundiņa klāt. Bremzēm šņirkstot un mašīnai raujoties atkal uz priekšu, Neru mierīgi risināja domu. Paldies dievam, beidzot pienāca īsa atelpa, kad mašīna uz brīdi apstājās krustcelēs, kur misis Gandijai vajadzēja no mums šķirties. Te nu varēja novērot, ka

Neru ir mīlošs un gādīgs tēvs. Apskaujot meitu, viņš maigi piekodināja: — Saudzē sevi! — Drīzāk būtu bijis sagaidāms, ka meita sacīs tādus vārdus tēvam.

Vevē esam iemantojuši jaunus draugus, to vidū msjē Emilu Rosjē un msjē Mišelu Rosjē ar ģimenēm. Visi viņi ļoti mīl mūziku. Emils iepazīstināja mani ar ievērojamo pianisti Klāru Haskilu. Viņa dzīvoja Vevē un, iebraukdama pilsētā, kopā ar abām Rosjē ģimenēm nāca pie mums pusdienās. Pēc maltītes viņa sēdās spēlēt. Būdama jau pāri sešdesmitiem, Klāra tomēr atradās slavas kalngalos un kā Eiropā, tā Amerikā guva kolosālus panākumus. Taču 1960. gadā viņa Beļģijā paslīdēja uz vilciena kāpnēm un tika nogādāta slimnīcā, kur nomira.

Es bieži klausos viņas plates, īpaši pēdējo, kas tika ieskaņota neilgi pirms viņas nāves. Pirms sāku pārrakstīt šo manuskriptu sesto reizi, uzliku Bēthovena Trešo klavierkoncertu, kur Klāra spēlē solo partiju un diriģents ir Markevičs. Šis darbs man šķiet vispilnīgākā

tuvošanās īstai mākslas patiesībai un avots, no kura esmu smēlies drosmi pabeigt šo grāmatu.

Ja mēs nebūtu tik aizņemti ģimenē, tad varētu Šveicē tikties ar daudziem dažādiem cilvēkiem. Samērā netālu no mums apmetusies Spānijas karaliene, kā arī grāfs un grāfiene Ševro d'Antrēgi, kas izturas pret mums ļoti sirsnīgi. Tuvumā mīt arī daudzi filmaktieri un rakstnieki. Bieži sastopamies ar Džordžu un Benitu Sendersiem, kā arī ar Noelu Kouardu. Pavasarī mūs apciemo krietns skaits amerikāņu un angļu draugu. Nereti iegriežas Tru-mens Kapote, kas šad tad strādā Šveicē. Lieldienu brīvlaikā vedam bērnus uz Īrijas dienvidiem. Šo ceļojumu ģimene ar nepacietību gaida ik gadu.

Vasarā ēdam pusdienas uz terases, ģērbušies īsās biksēs, un paliekam ārā līdz desmitiem, vērojot, kā sabiezē mijkrēslis. Bieži mums pēkšņi iešaujas prātā aizbraukt uz Londonu vai Parīzi, bet dažkārt uz Venēciju vai Romu — tur visur var nokļūt pāris stundu laikā.

Parīzē bieži baudām mūsu mīļā drauga Pola Luī Veilera viesmīlību. Augustā viņš mēdz uzaicināt visu ģimeni pavadīt vienu mēnesi Larenžanā, savā brīnišķīgajā muižā Vidusjūras krastā, kur bērni var izpeldēties un izvizināties ar ūdens slēpēm pēc sirds patikas.

Draugi man bieži vaicā, vai man nepietrūkstot Savienoto Valstu — Ņujorkas. Goda vārds, nē. Amerika ir kļuvusi citāda, izmainījusies arī Ņujorka. Milzīgi straujais rūpniecības, preses, televīzijas un tirdzniecības reklāmas temps mani galīgi atsvešinājis no amerikāniskā dzīves veida. Es ilgojos pēc kā cita — pēc vienkāršas, dabiskas dzīves, nevis pēc spožajām avēnijām un debesskrāpjiem, kas mūžam atgādina lielo biznesu un tā dižmanīgos sasniegumus.

Pagāja vairāk nekā gads, pirms varēju likvidēt savas saistības Savienotajās Valstīs. Amerikāņu iestādes gribēja uzlikt nodokļus ienākumiem, ko «Rampas gaisma» bija ienesusi Eiropā līdz 1955. gadam, apgalvojot, ka es toreiz vēl esot skaitījies Amerikas iedzīvotājs, kaut gan patiesībā tiku izdzīts jau 1952. gadā. Nevarēju lūgt aizstāvību no Amerikas tiesas, jo, kā mans advokāts norādīja, bija visai maz cerību, ka man atļautu atgriezties Savienotajās Valstīs aizsargāt savas intereses.

Tā kā tolaik biju jau izstājies no visām amerikāņu sabiedrībām un atbrīvojies no jebkādām turienes saistībām, varēju, patiesību sakot, pasūtīt viņus uz elli. Tomēr, nevēlēdamies lūgt palīdzību no citas zemes un līdz ar to palikt tās parādnieks, es vienojos, ka samaksāšu krietni mazāku summu, nekā no%manis prasīja, taču krietni lielāku par to, kas viņiem pienācās īstenībā.

Atraisīt pēdējos pavedienus, kas saistīja ar Savienotajām Valstīm, bija skumji. Helēna, mūsu Beverlihilas kalpotāja, uzzinājusi, ka mēs neatgriezīsimies, atrakstīja šādu vēstuli:

«Dārgie mister un misis Čaplini,

esmu uzrakstījusi Jums daudz jo daudz vēstuļu, taču tās palikušas nenosūtītas. Šķiet, kopš Jūsu aizbraukšanas viss gājis greizi. Nekad savā mūžā neesmu tā bēdājusies kāda dēļ, izņemot varbūt pašas ģimeni. Viss iznācis tik nelāgi, nevajadzīgi un netaisni, ka es ar to nekādi nespēju samierināties. Un tagad mēs vēl saņēmām skumjo vēsti, no kuras jau tā baidījāmies: ka jāiesaiņo viss, ko vien var pārvadāt, — tas taču nav iespējams... tas nedrīkst būt — lietas, kuras esam iesaiņojuši, gandrīz aizskalotas projām asarās. Galva aiz bēdām plīst pušu — nezinu, kā cilvēki tādas sāpes spēj izciest. Lūdzu, lūdzu, misis Čaplina,

ja vien varat, neļaujiet misteram Caplinam pārdot māju. Katrā istabā joprojām dzīvo tās gars, kaut arī palikušas gandrīz vienīgi grīdsegas un aizkari. Man šis nams ir tik tuvs, ka es gan citu te neielaistu. Ja vien man pašai būtu tik daudz naudas... taču tas ir muļķīgi: kur es tik lielu māju liktu? Ja gribat, samaziniet visus izdevumus, cik vien iespējams. Bet, lūdzu, lūdzu, paturiet māju. Zinu, ka man to nevajadzētu sacīt, taču nespēju neko darīt ... nemūžam nezaudēšu cerības, ka nāks diena, kad jūs visi atgriezīsieties. Misis Caplina, vairāk tagad nerakstīšu — man jums jānosūta trīs vēstules, bet tām vajadzīgas lielākas aploksnes. Sveiciniet visus un piedodiet, ka rakstu ar zīmuli — pat pildspalva sabojājusies.

Ar sirsnīgiem sveicieniem Helēna.»

Saņēmām arī vēstuli no sava sulaiņa Henrija. Tā skanēja šādi :

«Dārgie mister un misis Čaplini,

neesmu jums ilgi rakstījis, jo man, kā jau šveicietim, grūti izteikties angliski. Pirms dažām nedēļām piedzīvoju lielu prieku — man gadījās izdevība noskatīties filmu «Rampas gaismā». To demonstrēja privātā mājā. Mani ielūdza mis Ransera. Klāt bija ap divdesmit cilvēku. Es pazinu vienīgi misteru Sidneju Čaplinu un viņa sievu, mis Ranseru un Roliju. Apsēdos aizmugurē, lai varētu būt viens ar savām domām. Filma bija tā vērta. Es laikam smējos visskaļāk, taču arī raudāju visrūgtāk. Tā ir vislabākā filma, ko es jebkad esmu redzējis. Losandželosā to ir nedomā rādīt. Radio gan pārraida vairākas plates ar mūziku no «Rampas gaismas». Tā ir skaista. Klausoties to, jūtos bezgalīgi aizkustināts. Komponistu misteru Čaplinu nekad nepiemin. Priecājos dzirdēt, ka bērniem Šveice patīk. Protams, pieaugušajiem vajag vairāk laika, lai pierastu pie svešas zemes. Manuprāt, Šveice ir viens no visjaukākajiem zemeslodes stūrīšiem. Tur ir vislabākās skolas pasaulē. Tā ir arī visvecākā republika pasaulē: dibināta 1191. gadā..Pirmais augusts tur ir tas pats, kas te 4. jūlijs. Neatkarības diena. Tur to nesvin, bet jūs redzēsiet, kā kalnu galotnēs liesmos ugunskuri. Visumā Šveice ir viena

no nedaudzajām konservatīvajām, bet pārtikušajām zemēm.

Aizbraucu no turienes 1918. gadā uz Dienvidameriku. Divas reizes atgriezos atpakaļ. Nokalpoju arī dubultu dienesta laiku Šveices armijā. Dzimis esmu Sentgallena, Šveices austrumdaļā. Jaunākais brālis man dzīvo Berne, bet otrs — Sentgallenā.

Sūtu Jums visiem labākos novēlējumus.

Jūs cienīdams, Henrijs.»

Visi mani Kalifornijas kalpotāji joprojām saņēma algu, taču nu, kad biju apmeties uz pastāvīgu dzīvi Šveicē, nevarēju vairs atļauties maksājumus turpināt. Tāpēc šķiroties izsniedzu katram pa čekam kā prēmiju. To kopsumma aptvēra astoņdesmit tūkstošus dolāru. Tomēr Edna Per-viensa, saņēmūsi prēmiju, palika štatā līdz pat savai nāves stundai.

Meklēdams aktierus «Msjē Verdū», nospriedu, ka Edna varētu tēlot madame Grosneju — vienu no galvenajām lomām. Nebiju savu draudzeni redzējis divdesmit gadus: uz studiju viņa nekad nenāca, jo čeku kantoris ik nedēļu izsūtīja pa pastu. Vēlāk viņa atzinās, ka, saņēmusi studijas izsaukumu, jutusi drīzāk bailes nekā prieku.

Kad Edna ieradās, marˆī ģērbtuvē ienāca operators Ro-lijs, kas arī nebija viņu redzējis divdesmit gadus. — Klāt ir! — viņš dzirkstošām acīm iesaucās. — Protams, nav jau tāda, kā bija — taču izskatās lieliski! — Rolijs paziņoja, ka Edna gaidot zālienā ģērbtuves priekšā.

Baidīdamies no pārāk saviļņojošas atkalredzēšanās ainas, nolēmu izturēties pavisam lietišķi: tā, it kā pēdējo reizi būtu redzējis viņu tikai pirms dažām nedēļām. — Te nu tu esi! Dabūjām gan tevi rokā, — es jautri uzsaucu.

Edna smaidīja, taču spožajā saulē varēja redzēt, ka viņai dreb lūpas. Tūlīt ņēmos skaidrot, kāpēc esmu viņu izsaucis, un pastāstīju par filmu. — Izklausās brīnišķīgi, — viņa sacīja: Ednu allaž varēja viegli iejūsmināt.

Viņa palasīja man lomas tekstu; izdevās gluži labi, taču viņas klātbūtne visu laiku izraisīja sāpīgu smeldzi, jo Edna atgādināja pirmos panākumus — dienas, kad visa nākotne vēl bija priekšā.

Edna dedzīgi iegremdējās darbā, taču nekas neiznāca — tēlojumam vajadzēja eiropisku izsmalcinātību, kāda manai senajai draudzenei nekad nebija piemitusi. Nostrādājis ar viņu trīs četras dienas, biju spiests atzīt, ka viņa lomai neder. Edna pati jutās drīzāk atvieglota nekā vīlusies. Pazaudēju savu bijušo primadonnu no redzes loka, kamēr beidzot viņa atrakstīja uz Šveici, apstiprinādama, ka saņēmusi čeku:

«Dārgo Čarlij,

pirmo reizi mūžā rakstu Tev, lai pateiktos par Tavu gadiem ilgo draudzību un par visu, ko esi darījis manā labā. Jaunību uzskata par bezrūpīgu laiku, bet es zinu, ka Tavējā bijusi raižu un nemiera pilna. Tomēr ticu, ka tagad, dzīvojot ar tik jauku sievu un ģimeni, Tavs

laimes kauss ir pilns līdz malām.

(Tālāk viņa aprakstīja savu slimību, milzīgos izdevumus, ko prasot ārsti un māsas, taču pabeidza kā vienmēr ar joku.)

Paklausies, kādu anekdoti es nesen dzirdēju. Lidotāju y iesēdinājuši raķetē, aizzīmogojuši to un izšāvuši gaisā, lai redzētu, cik augstu kuģis pacelsies. Pasažierim likuši sekot lidojumam. Tā nu viņš arī skaitījis: 25 000 — 30 000 — 100 000 — 500 000... Nokļuvis tiktāl, viņš savā nodabā izsaucies: «Ak Jēziņ!» — un pavisam klusa, maiga balss atbildējusi: «Jā-ā-a?»

Lūdzu, lūdzu, Čarlij, atraksti man drīzumā kaut pāris vārdu. Un, lūdzu, brauc atpakaļ, Tava vieta ir te.

No sirds Tevi skūpsta

Tava visuzticīgākā un patiesākā pielūdzēja

Edna.»

Visus šos gadus nebiju rakstījis Ednai nevienu vārdu; sakarus ar viņu allaž uzturēju ar studijas starpniecību. Viņas pēdējā vēstule bija atbilde uz paziņojumu, ka viņa joprojām saņems savu algu.

«1956. gada 13. novembrī.

Dārgo Čarlij,

te nu es atkal esmu ar pateicības pilnu sirdi — un no jauna slimnīcā («Libānas Ciedrās»), kur manu kaklu apstaro ar kobalta un rentgena stariem. Elle pēc tam nemaz nelie-

kas briesmīga! Taču, kamēr cilvēks spēj kustināt kaut mazo pirkstiņu, viņam tas jāpacieš. Lai nu kā, pagaidām šī ir vislabākā dziedniecības metode, ar kuru ārstētas tādas slimības kā manējā. Ceru, ka nedēļas beigās varēšu doties mājās un pēc tam ārstēties ambulatoriski (cik brīnišķīgi!). Esmu pateicīga, ka mani iekšējie orgāni ir kārtībā, ārsti apgalvo, ka slimība esot tīri lokāla. Tas vi£s man atgādina stāstu par kādu puisi, kas stāvējis Septītās ielas un Brod-vejas stūrī, plēzdams sīkās sloksnītēs papīra gabalu un lidinādams uz visām četrām debess pusēm. Kāds polismens, pienācis viņam klāt, vaicā, kāpēc viņš piegružojot ielu. Puisis atbild: «Lai atbaidītu ziloņus.» Polismens paskaidro: «Šai rajonā neviena ziloņa nav.» Jauneklis atsaka: «Nu, tātad tas līdz, vai ne?» Tas nu ir kārtējais muļķīgais joks —■ lūdzu, piedod.

Ceru, ka Tu un Tavi ģimenes locekļi esat veseli un baudāt labumus, kurus Tu ar savu darbu esi sagādājis.

Vienmēr Tava mīlošā Edna.»

Drīz pēc tam, kad saņēmu šo vēstuli, viņa nomira. Pasaule ap mums atjaunojas. Jaunība uzvar. Un, jo ilgāk mēs dzīvojam, jo vientuļāki kļūstam.

Un nu mana odiseja if galā. Saprotu, ka laiks un apstākļi bijuši man labvēlīgi Pasaule mani auklējusi savās skavās, mīlējusi un nīdusi. Jā, tā man dāvājusi pašu labāko un mazliet arī no ļaunākā. Lai kādas

bijušas manas dzīves likstas, es ticu, ka laime un nelaime nāk nejauši kā vēja dzīti mākoņi. To zinādams, es nekad nejūtos pārāk satriekts, kad mani piemeklē bēdas, un ļaujos patīkamam pārsteigumam, kad ciemos atnāk prieks. Man nav noteikta plāna dzīvei, nav nekādas filozofijas — kā gudrajam, tā muļķim virs zemes lemta cīņa. Es neesmu allaž konsekvents: sīkumi mani dažreiz aizvaino, kamēr katastrofas atstāj vienaldzīgu.

Lai nu kā, mana dzīve šobrīd ir aizraujošāka nekā jebkad iepriekš. Esmu pilnīgi vesels, pilns enerģijas un gatavojos uzņemt jaunas filmas — pats varbūt netēlošu, bet rakstīšu scenārijus saviem ģimenes locekļiem: dažiem no viņiem ir tīri labs aktiera talants. Esmu joprojām ļoti godkārs un netaisos doties pie miera. Daudz ir tāda, ko gribētos padarīt. Neesmu pabeidzis vairākus iesāktus kino-scenārijus un bez tam vēlētos sarakstīt lugu un operu — ja laiks atļaus.

Šopenhauers sacījis, ka laime esot negatīvs stāvoklis, taču es viņam nepiekrītu. Pēdējos divdesmit gados esmu uzzinājis, kas ir laime. Labvēlīgais liktenis dāvājis man brīnišķīgu dzīves biedri. Man gribētos rakstīt par viņu vairāk, bet tad būtu jārunā par mīlestību, un īstas mīlestības priekšā jebkuri vārdi ir bezspēcīgi. Dzīvojot kopā ar Unu, es ik dienas no jauna atklāju viņas rakstura dziļumu un skaistumu. Pat kad viņa, dabiskas cieņas pilna, maza un jauka, taisni izslējusies, soļo man pa priekšu pa šaurajām Vevē ielām un viņas tumšajos, gludi atpakaļ atsu-kātajos matos pamirdz sudraba pavedieni, man sirdī pēkšņi ielīst mīlas un apbrīnas vilnis par to, ka viņa radīta tieši tāda, kāda ir, — un acīs ieriešas aizkustinājuma asaras.

Pilns laimes, es reizēm saulrietā sēžu uz terases. Skatiens slīd pār plašo zālāju uz attālo ezeru un rāmajiem kalniem aiz tā. Un es nedomāju neko, ar visu būtni ļaudamies brīnumainajam mieram.

Čarlija Čaplina filmas

«Kīstounas» studijas filmas
1914. Iztiku pelnot (1 da|a)
Bērnu autosacīkstes Venēcijā (1/2 daļas)
Meiblas kļūmīgais stāvoklis (1 daļa)
Kad lietus pierimst (1 daļa) Džonijs kinoteātrī (l da|a) Tango mežģi (1 daļa) Viņa iemīļotā nodarbošanās (1 daļa)
Cietsirdīgā, cietsirdīgā mīla (1 daļa)
Labākais iemītnieks *
(1 daļa)
Meibla pie stūres (1 daļa) Divdesmit minūšu mīlestības (1 daļa)
Kabarē sprostā (2 daļas)
Negaidīta lietusgāze (1 daļa)
Darba pilna diena (1/2 daļas)
Liktenīgais āmurs (1 daļa) Viņas draugs bandīts (1 daļa)
Nokauts (2 daļas)
Meiblai šodien daudz
darba (1 daļa)
Meiblas ģimenes dzīve
(1 daļa)
Smieklu gāze (1 daļa) Rekvizitors (2 daļas)
Seja uz bāra grīdas (1 daļa)
Making a Living
Kid Auto Races at Venice
Mabel's Strange Predicament
Between Showers A Film Johnnie Tango Tangles His Favorite Pastime
Cruel, Cruel Love
The Star Border
Mabel at the Wheel Twenty Minutes of Love
Caught in a Cabaret
Caught in the Rain
A Busy Day
The Fatal Mallet Her Friend the Bandit
The Knockout Mabel's Busy Day
Mabel's Married Life
Laughing Gas
The Property Man
The Face on the Bar-room Floor
Atpūta (1/2 daļas) Karnevāla maska (1 daļa) Viņa jaunā profesija (1 daļa)
Izšķērdētāji (1 daļa) Jaunais šveicars (1 daļa) Ak, šīs mīlas mokas

(1 daļa)
Dinamīts un maizes mikla (2 daļas)
Džentlmenis ar dzelzs nerviem (1 daļa)
Viņa muzikālā karjera
(1 daļa)
Viņa tikšanās vieta (2 daļas)
Tillijas pārtrauktais romāns (6 daļas) Iepazīšanās (1 daļa)
Viņa aizvēsturiskā pa
gātne (2 daļas)
Recreation
The Masquerader
His New Profession
The Rounders The New Janitor Those Love Pangs
Dough and Dynamite
Gentleman of Nerve
His Musical Career
His Trysting Place
Tillie's Punctured Romance
Getting Acquainted His Prehistoric Past
«Esenejas» studijas filmas
1915. Viņa jaunā nodarbošanās
(2 daļas)
Izpriecu nakts (2 daļas) Čempions (2 daļas)
Parkā (2 daļas)
Bēgšana automobilī (2 daļas)
Klaidonis (2 daļas)
Pie jūras (1 daļa)
Darbs (2 daļas)
Sieviete (2 daļas)
Banka (2 daļas)
Savervēts (2 daļas)
Vakars mjūzikhollā (2 daļas)
1916. Karmena (4 daļas)
Policija (2 daļas)
1918. Trīskārtējas nepatikšanas (2 daļas)
His New Job
A Night Out The Champion In the Park The Jitney Elopement
The Tramp
By the Sea
Work
A Woman
The Bank
Shanghaied
A Night in the Show

Carmen
Police
Triple Trouble
«Mutual» studijas filmas
1916. Universālveikala administrators (2 daļas) Ugunsdzēsējs (2 daļas) Bezpajumtnieks (2 daļas) Vienos naktī (2 daļas)
The Floorwalker
The Fireman The Vagabond One A. M.
Grāfs (2 da]as)
Augļotāja kantoris (2 daļas)
Aiz kulisēm (2 daļas) Slidotavā (2 daļas)
1917. Klusā iela (2 daļas)
Dziedināšana (2 daļas) Ieceļotājs (2 daļas)
Dēku meklētājs (2 daļas)
The Count The Pawnshop
Behind the Screen The Rink Easy Street The Cure The Immigrant The Adventurer
«The First National» studijas filmas
1918. Suņa dzīve (3 daļas) Obligācija (1/2 daļas) Plecā ņemt! (3 daļas)
1919. Saules pusē (3 daļas) Izpriecu diena (2 daļas)
1920. Mazulis (6 daļas)
Dīkdieņu šķira (2 daļas)
1922. Algas diena (2 daļas)
1923. Svētceļnieks (4 daļas)
A Dog's Life The Bond Shoulder Arms Sunnyside A Day's Pleasure The Kid The Idle Class Pay Day The Pilgrim
«The United Artists» studijas filmas (visas pilnmetrāžās)
1923. Parīziete 1925. Zelta drudzis 1928. Cirks
1931. Lielpilsētas ugunis 1936. Modernie laiki 1940. Lielais diktators 1947. Msjē Verdu 1953. Rampas gaismā 1957. Karalis Ņujorkā
A Woman of Paris The Gold Rush The Circus City Lights Modern Times The Great Dictator Monsieur Verdoux Limelight
The King in New York

KOMENTĀRI

[1] Nella (Eleonora) Gvina — angļu aktrise, karaļa Čarlza II (17. gs.) favorīte.

[2] «Viņa» — angļu rakstnieka Raidera Hagarda 19. gs. beigās popularitāti iemantojušā romāna dramatizējums.

[3] Frensiss Dreiks — 16. gs. jūras braucējs un pirāts, kas kļuva par angļu flotes admirāli. Dreiks nēsāja sarkanas zeķes, un no tā cēlās Čaplina bērnu dienu iesauka.

[4] Džordžs Krukšenks (1792.—1878.) — angļu mākslinieks karikatūrists, Dikensa darbu ilustrētājs.

[5] Viljams Džilets (1855.—1937.) — aktieris un dramaturgs, kas ar panākumiem tēloja paša lugās, īpaši Konandoila stāstu inscenējumos, kur galvenais varonis bija Šerloks Holmss.

[6] Henrijs Ērvings (1838.—1905.) — angļu režisors un aktieris, daudzu Šekspīra traģēdiju inscenētājs.

[7] Čarlzs Gibsons (1867.—1944.) — amerikāņu gleznotājs un grafiķis. Viņa sieviešu portretu litogrāfiju sērija 20. gs. sākumā ieguva plašu popularitāti.

[8] Els Džolsons (īst. v. Džozefs Rozenblats) (1888.—1950.) — amerikāņu estrādes dziedonis. 1927. gadā tēloja pirmajā skaņu filmā «Džeza dziedonis» un pēc tam kļuva par vienu no populārākajiem ASV kinoaktieriem.

[9] Kāris Senbergs (dz. 1878.) — progresīvs amerikāņu dzejnieks un rakstnieks.

[10] Niks Kārters — daudzu lētu detektīvstāstu un kriminālromānu varonis, kuru izmantoja savos darbos vairāki autori. Stāstu un romānu darbība parasti notika ASV rietumu rūpniecības un kalnraču pilsētiņās.

[11] «Biograph» — viena no pirmajām ASV kinofirmām, kur savu darbību sākuši daudzi ievērojami amerikāņu kinorežisori un aktieri pirms pirmā pasaules kara.

[12] Deivids Vorks Grilits (1875.—1948.) — ievērojamākais amerikāņu mēmā kino režisors, kas inscenēja pazīstamās filmas «Nācijas dzimšana», «Neiecietība», «Nolauztās atvases», «Ceļš uz austrumiem» un daudzas

citas. Grifita darbība jūtami ietekmēja kinomākslas attīstību visā pasaulē.

[13] Maks Senets (īst. v. Maikls Sinots) (1884.—1960.) — kinorežisors un aktieris, amerikāņu komiskās filmas radītājs. Divdesmit gadu darbības laikā laida klajā vairākus simtus īsmetrāžas uņ vairāk nekā desmit pilnmetrāžas situāciju komēdiju. Viņa vadībā savu ceļu sāka Holivudas vecākās paaudzes komiskie aktieri un režisori. Senets tēloja daudzās savās filmās un bija Čaplina partneris

filmās «Meibla pie stūres», «Liktenīgais āmurs», «Rekvizitors».

[14] Roberts Ingersols (1833.—1899.) — amerikāņu rakstnieks un publicists, kas asi kritizēja bībeli un reliģisko liekulību.

[15] Ralfs Voldo Emersons (1803.-1882.) — amerikāņu rakstnieks, dzejnieks un filozofs ideālists, kas aicinājumu pēc cilvēka pilnveidošanās apvienoja ar buržuāziskā pragmatisma idejām.

[16] Arturs Šopenhauers (1788.-1860.) — pazīstams vācu filozofs ideālists, kas noliedza zinātniskās izziņas iespēju un vēstures progresu.

[17] Nataniels Hotorns (1804.—1864.) — amerikāņu dzejnieks romantiķis.

[18] Vošingtons Ervings (1783.—1859.) — amerikāņu rakstnieks, viens no ASV literatūras pamatlicējiem.

[19] Viljams Hezlits — 19. gs. sākuma angļu publicists un kritiķis, Šekspīra monogrāfijas autors.

[20] Fords Sterlings (īst. v. Džordžs Stīčs) (1880.—1939.) — viens no populārākajiem ASV mēmā kino komiķiem. Bija Caplina partneris tā pirmajās komēdijās.

[21] Meibla Normana (1894.—1930.) — slavena komiskā aktrise; sāka

filmēties pie Grifita sabiedrībā «šiograph», pēc tam kļuva par Kīstounas zvaigzni. Vadīja kopā ar Čaplinu režiju un bija viņa galvenā partnere vairākās filmās: «Meiblas kļūmīgais stāvoklis», «Meibla pie stūres», «Kabarē sprostā», «Liktenīgais āmurs», «Viņas draugs bandīts»,

«Meiblai šodien daudz darba», «Meiblas ģimenes dzīve», «Atpūta», «Džentlmenis ar dzelzs nerviem», «Viņa tikšanās vieta», «Tillijas pārtrauktais romāns», «Iepazīšanās». Meiblas Normanas karjera izbeidzās 1922. gadā, kad viņa tika iejaukta kādā sensacionālā slepkavībā un sieviešu klubi nolēma boikotēt visas viņas filmas.

[22] «Kīstounas polismeni» — groteski personāži Maka Seneta pirmajās komēdijās. Polismeni allaž piedalījās «vajāšanās», uz kurām balstījās filmu komiskās situācijas.

[23] Rosko Ārbakls (1881.—1933.) — ievērojams komisks kinoaktieris, Bestera Kītona un Montija Benksa skolotājs, Čaplina partneris filmās «Džonijs kinoteātrī», «Tango mežģi», «Viņa _iemīļotā nodarbošanās», «Nokauts», «Karnevāla maska», «Izšķērdētāji». Arbakls izveidoja Jcomiķa resnīša tēlu, iemantodams iesauku «Fetijs» (resnītis), 1921. gadā Arbakla karjerai pienāca gals: viņa namā noslepkavoja sievieti, un, kaut gan tiesa saimnieku attaisnoja, visas filmas, kurās viņš piedalījās, tika boikotētas. Vēlāk Ārbakls, pieņēmis pseidonīmu Džons Gudričs, kļuva par režisoru un uzņēma galvenokārt īsmetrāžas filmas.

[24] Henrijs Lērmans — pirmo Čaplina filmu «Iztiku pelnot» un «Bērnu autosacīkstes Venēcijā» režisors.

[25] Mērija Pikiorda (īst. v. Mērija Smita) (dz. 1893.) — iemantoja

pasaules slavu, tēlodama «pelnrušķītes», nabadzīgas pusaudzes, kas iemanto laimi ar savu pazemīgumu, labo sirdi un darba mīlestību. 1933. gadā filmēšanos pārtrauca.

[26] Mirjama Kupera un Blanša Svita — tēloja daudzās Grifita un citu

režisoru filmās visdažādākās lomas.

[27] Klāra Kimbela Janga — kinozvaigzne, kas strādāja vienā no vecākajām amerikāņu kinofirmām («Vitagraph»). Pirmā sieviete Holivudā, kas organizēja pati savu kinosabiedrību.

[28] Māsas Gišas (Dorotija un Liliana) — dramatiskas kinoaktrises. Sevišķi ievērojama kļuva talantīgākā — Liliana (dz. 1896.), kas tēloja gandrīz visas galvenās sieviešu lomas Grifita filmās. Kopš 1930. gada lidz pat pēdējam laikam filmējas dažādu režisoru vadībā mazākās lomās.

[29] Tomass lnss (1882.—1924.) — ievērojams režisors un viens no Holivudas dibinātājiem. Ieveda t. s. «dzelzs scenārijus» un kļuva par pirmo «prodjūseru»: proti, viņa vadībā strādāja 8—10 režisori, kamēr viņš pats tikai sniedza vispārējos norādījumus un veica filmu montāžu. Vispopulārākās bija viņa kovboju filmas (vesterni).

[30] Mērija Dreslere (1869.—1934.) — komiska aktrise, kas tēloja pie Seneta kopā ar Čaplinu filmā «Tillijas pārtrauktais romāns». Vēlāk viņa piedalījās vairākās skaņu filmās, gūdama ļoti lielu publikas atsaucību.

[31] Dž. M. Andersons — vodeviļu aktieris, kas ienāca kinomākslā tās rītausmā un uzņēma pirmās kovboju filmas, kurās pats piedalījās ar Bronko Bilija vārdu. Šo filmu vērtību raksturo to nosaukumi: «Bandīta sirds», «Bandīts un mazulis», «Grāfs un kovbojs» utt. Peļņa, ko filmas ienesa, atļāva Andersonam kļūt par uzņēmēju.

[32] Bens Tērpins (1874.—1940.) — aktieris komiķis, kura kinomaskas raksturīgākā iezīme bija šķielējošais skatiens. Piedalījās Caplina filmās «Viņa jaunā nodarbošanās», «Izpriecu nakts», «Čempions».

[33] Glorija Svensone (dz. 1899.) — pazīstama kinoaktrise, kas tēlojusi lielāko tiesu mēmā kino laikā režisora Sesila de Mila filmās «augstākās sabiedrības» dāmas.

[34] «Esenejas» firma ietilpa desmit vecāko ASV kinosabiedrību skaitā (līdzās «Vitagraph», «Biograph» un citām), kas 1908. gadā apvienojās trestā «Motion Picture Patents Company» (MPPC), lai stātos pretī jaunākajiem konkurentiem. Dabūjis savās rokās kinoaparatūras patentus, trests vairākus gadus veiksmīgi pretojās neatkarīgo kinorūpnieku un nomātāju spiedienam. Taču tā saimnieki uzskatīja kino tikai par biznesu, baidījās no ikviena jaunieveduma un neļāva atraisīties režisoru un aktieru jaunrades spējām. Šāda konservatīva politika noveda pie tā, ka no tresta aizgāja visi talantīgākie

mākslinieki. Tas atviegloja «neatkarīgo» prodjūseru uzvaru. Pametuši «MPPC» mājvietu — Ņujorku, viņi nodibināja jaunu kinorūpniecības centru — Holivudu. Divdesmitajos gados «neatkarīgās» sabiedrības spēcīgās konkurences dēļ pašas sāka apvienoties trestos, kam bankas un rūpniecības korporācijas, sniegdamas finansiālu palīdzību, palīdzēja sakaut vājākos konkurentus. Pašu banku un korporāciju pārstāvji bieži tika iecelti par kinofirmu direktoriem un inspektoriem vai arī kļuva par prodjūseriem.

35 Edna Perviensa (1894.—1958.) — galveno sieviešu lomu tēlotāja Čaplina īsmetrāžas komēdijās (sākot ar 1915. gadu), kā ari filmās «Mazulis», «Svētceļnieks» un «Parīziete». 1926. gadā piedzīvoja neveiksmi režisora Džozefa fon Šternberga filmā «Kaija», kas neparādījās uz ekrāna. Pēc otrreizējas neveiksmes franču režisora Anrī Diamana-Beržē darbā «Prinča audzināšana» vairs nefilmējās, palikdama līdz savai nāves stundai Čaplina studijas štatā.

36 Hels Roučs — vēlāk kļuva par kinorežisoru, uzņēma vairākas filmas ar Herolda Loida piedalīšanos.

37 Herolds Loids (dz. 1893.) — viens no populārākajiem Amerikas mēmo filmu komiķiem (tēlojis filmās «Vecmāmiņas mazdēliņš», «Beidzot drošībā», «Sievu nīdējs» u. c.). Skaņu filmas, kurās viņš piedalījās, panākumus neguva.

38 Sesils de Mils (1881.—1959.) — kinorežisors, viens no Holivudas pionieriem un savā ziņā tās likumdevējs; allaž izstrādāja «vismodernākos» sižetus, kas ienesa lielu peļņu. Ekranizēja gan krāšņus «grāvējus» par pseidovēsturiskiem un bībeles tematiem, gan melodrāmas ar krietnu seksualitātes piejaukumu, gan vesternus, gan muzikālas cirka rēvijas.

39 Deivids Belasko (1853.—1931.) — pazīstams amerikāņu teātru an-treprenieris, režisors un dramaturgs.

40 PRS (Pasaules rūpniecības strādnieki) — arodbiedrību organizācija, kas tika dibināta 1905. gadā, taču divdesmitajos gados zaudēja ietekmi uz strādnieku kustību, jcˆ ļāva savās Rindās attīstīties anarhistiskām un sektantiskām tendencēm.

41 Rudollo Valentino (1895.—1926.) — dejotājs un kinoaktieris, viena no vispopulārākajām Holivudas «zvaigznēm». Ieguva skaļu slavu visā pasaulē ar savu skaisto ārieni un «romāņu tipa» mīlētāja tēlojumu.

42 Ēriks Kempbels (miris 1917.) — gandrīz visās sabiedrības «Mutual» uzņemtajās Čaplina filmās tēloja «ļaundarus» — Čarlija antipodus.

43 Henrijs Bergmans (miris 1946.) — izpildīja daudzas lomas Čaplina īsmetrāžas komēdijās, filmējās arī darbos «Mazulis», «Svētceļnieks», «Parīziete», «Zelta drudzis», «Cirks», «Lielpilsētas ugunis», «Modernie laiki»; bija režisora palīgs filmās «Lielpilsētas

ugunis», «Modernie laiki» un «Lielais diktators».

[44] Alberts Ostins (dz. 1885.) — raksturkomiķis, kas strādāja Freda Kārno trupā un kopš 1916. gada Holivudā. Vienā no filmām tēloja kopā ar Mēriju Pikfordu; vēlāk vadīja režiju divās filmās, kurās piedalījās Džekijs Kūgans. Bija Čaplina partneris daudzās īsmetrāžas komēdijas un filmās «Mazulis», «Lielpilsētas ugunis» («Ugunīs» bija arī režisora palīgs).

[45] Loids Beikons — filmējās vairākās Čaplina komēdijās «Esenejas» periodā. Vēlāk kļuva par kinorežisoru.

[46] Džons Rends — nelielu lomu tēlotājs vairākās Čaplina ismetrāžas komēdijās, kā arī «Cirkā», «Lielpilsētas ugunīs» un «Modernajos laikos».

[47] Frenks Džo Koulmens — filmējās komiska vientiesīša lomās virknē Čaplina ismetrāžas komēdiju.

[48] Leo Vaits — Čaplina partneris daudzās ismetrāžas komēdijās. Tēloja arī epizodisku lomu filmā «Lielais diktators».

[49] «First National» — viena no pirmajām lielajām kinorūpnieku un nomātāju sabiedrībām ASV; vēlāk apvienojās ar firmu «Warner Brothers».

[50] Duglass Fērbenkss (1883.—1939.) — slavens kinoaktieris, Holivudas kinomākslas un zinātnes akadēmijas organizētājs un prezidents (1927.—1939.). Sāka filmēties 1915. gadā, izveidoja idealizētu «simtprocentīga» amerikāņa tipu. Vislielākos panākumus guva Fērbenksa piedzīvojumu filmas, kurās viņš varēja plaši izmantot savas sportista iemaņas («Zoro zīme», «Trīs musketieri» u. c.).

[51] Luī Maijers — viens no lielās kinofirmas «Metro-Goldwyn-Mayer» līdzīpašniekiem. Brāļi Vorneri — firmas «Warner Brothers» īpašnieki.

[52] Tomass Meigans — sākumā teātra, tad mēmā kino aktieris. Tēloja tikumīgus mietpilsoņus, kas tiek pie bagātības. Visām viņa filmām piemita lēts melodramatisms, kura nolūks bija izdabāt mietpilsoniskai gaumei.

[53] Fannija Vorda — 19. gs. beigu un 20. gs. sākuma amerikāņu un angļu muzikālās komēdijas aktrise. Holivudā filmējās no 1913. gada līdz divdesmito gadu sākumam.

[54] Viljams Hārts (1870.—1946.) viens no amerikāņu «tipāžas kinematogrāfa» veterāniem, kovboja un «cildenā bandīta» tēlu izveidotājs («Hārts no Melnās gravas», «Dzelzceļa vilki», «Roudens — zilā zīme», «Nerunīgais cilvēks» utt.). Sākumā strādāja pie Tomasa Insa; divdesmitajos gados kļuva par kinorūpnieku.

[55] Semjuels Goldvins — liels kinorūpnieks, viens no firmas «Metro-Goldwyn-Mayer» dibinātājiem. Vēlāk viņš no sabiedrības izstājās un kļuva par «neatkarīgu» prodjūseru.

[56] Eliots Deksters — kinoaktieris, kas visbiežāk filmējās kā

slavenu kinozvaigžņu (Mērijas Pikfordas u. c.) partneris.

[57] Džekijs Kūgans (dz. 1914.) — kinoaktieris. Kopš agras bērnības uzstājās teātrī. Plaši pazīstams kļuva pēc filmas «Mazulis». Vēlāk Holivudas režisori parasti Kūganu uzņēma tai pašā lomā, ko ar viņu bija izstrādājis Čaplins — proti, viņš tēloja mazu bezpajumtnieku, ko vecāki pazaudējuši un kas galu galā kļūst laimīgs. Kad Kūgans paaugās un nevarēja vairs izpildīt ierasto lomu, viņa slava tūlīt apdzisa; vēlāk viņš tēloja epizodiskās, mazās lomās.

[58] Vilhelms Lībknehts (1826.—1900.) — ievērojams vācu demokrātiskās un strādnieku kustības darbinieks.

[59] Viljams Bleiks (1757.—1827.) — angļu dzejnieks, kas savā daiļradē protestēja pret jebkuru tirāniju, aizstāvēdams cilvēka personību.

[60] Semjuels Džonsons — 18. gs. angļu dzejnieks, prozaiķis, kritiķis un lingvists.

[61] Ferencs Molnārs (1878.—1952.) — ungāru romānu rakstnieks un dramaturgs, kas ilgu laiku dzīvoja ASV; no viņa sarakstītajām komēdijām sevišķus panākumus guva «Moulin rouge» («Sarkanās dzirnavas»),

[62] Lorenss Olivjē (dz. 1907.) — slavens angļu teātra un kino aktieris un režisors.

[63] Džons Drū un Deivids Vorfīlds — amerikāņu teātra komiķi.

[64] Maks Sveins — vodeviļu aktieris. Sāka filmēties Maka Seneta vadībā kā komiķis resnītis. Čaplina partneris daudzās viņa Kīstounas perioda filmās. Piedalījās arī filmās «Dīkdieņu šķira», «Algas diena», «Svētceļnieks» un «Zelta drudzis».

[65] «Senā, karaļa Jēkaba piekritēju iemīļotā dziesmiņa ...» tika dziedāta pēc Anglijas revolūcijas 1688.—1689. g. To bija iemīļojuši gāztās Stjuartu dinastijas piekritēji (jakobīņi).

[66] Deivids Gariks — slavens angļu traģiķis un režisors (18. gs.).

[67] Te Čaplins min angļu aristokrātijas un lielā rūpniecības kapitāla pārstāvju vārdus, kā arī nosauc vairākus kultūras darbiniekus.

[68] Rebeka Vesta — amerikāņu kritiķe.

[69] Zoržs Karpantjē un Džeks Dempsijs — bokseri.

[70] Pola Negri (īst. v. Apolonija Sapuleza) (dz. 1897.) — vācu un amerikāņu kinoaktrise, kas tēloja «liktenīgās sievietes» lomas.

[71] laks Kopo (1879.—1949.) — franču teātra aktieris un režisors.

[72] Džons Kitss — 19. gs. sākumˆ angļu dzejnieks romantiķis. ___

[73] Harijs Krokers — Čaplina asistents filmās «Cirks» un «Lielpilsētas ugunis», kur tēloja arī mazas lomas.

[74] Tomass Makolijs — 19. gs. vidus angļu vēsturnieks, publicists un politisks darbinieks.

[75] Džozefs Šenks — ievērojams Holivudas prodjūsers.

[76] Norma Tolmedža — kinoaktrise, kas guva skaļu, taču ļoti

īslaicīgu slavu amerikāņu skatītāju vidū.

[77] Ādolfs Menžū (dz. 1890.) — kinoaktieris, kas ilgi strādāja par statistu, kamēr beidzot piedalījās Čaplina filmā «Parīziete». Pēc tam viņš visbiežāk tēloja švītīgu varoni — laulības pārkāpēju salona komēdijās un melodrāmās.

[78] Ernsts Lubičs (1892.—1947.) — vācu kinoaktieris un režisors; kopš 1922. gada strādāja par režisoru Holivudā, kur kļuva slavens ar salona komēdiju un melodrāmu ekranizējumiem.

[79] Ģertrūde Staina (1874.—1946.) — amerikāņu rakstniece un kritiķe.

[80] «Čipendeila stils» — mēbeļu stils, kas tā nosaukts par godu 18. gs. angļu meistaram Tomasam Čipendeilam.

[81] Aivors Montagjū (dz. 1888.) — progresīvs angļu publicists un kritiķis, Starptautiskās Ļeņina prēmijas «Par miera stiprināšanu starp tautām» laureāts.

[82] «Desmit dienas, kas satricināja pasauli»— amerikāņu nosaukums Eizenšteina filmai «Oktobris».

[83] Fridrihs Murnavs (Ist. v. F. V. Plimpe) (1889.—1931.) — vācu kinorežisors; Holivudā strādāja kopš 1927. gada.

[84] Ērvings Berlins (Ist. v. Izrails Belains) — populārs amerikāņu dziesmu komponists.

[85] Moriss Ševaljē (dz. 1889.) — franču estrādes dziedonis un kinoaktieris. Filmējās arī Holivudā.

[86] «Madame Tiso slavenību zāle...» — vaska figūru muzejs Londonā, kas nosaukts dibinātājas vārdā.

[87] Džons Meinards Keinzs — angļu ekonomists, kas ietekmēja Fran-klina Rūzvelta ekonomiskās politikas izstrādāšanu.

[88] Džagernauta rati — viens no indiešu dieva Višnu pielūgšanas ceremoniju atribūtiem.

[89] Polete Godāra (īst. v. Paulīna Levi) (dz. 1911.) — kinoaktrise. Piedalījās Čaplina filmās «Modernie laiki» un «Lielais diktators». Pēc tara ne reizi vien filmējas citu režisoru darbos, neradīdama tomēr ievērojamus tēlus.

[90] 2ans Kokto (1889.—1963.) — franču dzejnieks, prozaiķis, dramaturgs, kritiķis un kinorežisors.

[91] Aleksandrs Korda (1893.—1956.) — angļu kinorežisors un prod-jūsers, kās galvenokārt ekranizēja pseidovēsturiskas filmas, kurās tēloja daudzi talantīgi aktieri (Viviana Lī, Lorenss Olivjē, Čarlzs Loutons un citi).

[92] Džeks Vorners — viens no firmas «VVarner Brothers» līdzīpašniekiem.

[93] Orsons Velless (dz. 1915.) — amerikāņu kinorežisors un aktieris, kas kļuva slavens ar filmas «Pilsonis Keins» ekranizāciju

(1941.). Filmas varonis ir liels preses magnāts, kuram piemīt daudzas rakstura īpašības, kas atgādināja Viljamu Hērstu.

94 «Motion Pieturēs Association oi America» («Amerikāņu filmrūpnie-cības savienība») — kartelis, kurā bija apvienotas ASV lielās kino-sabiedrības. Savienību nodibināja 1922. gadā, un sākumā tā saucās «Amerikas kinoprodjūseru un nomātāju asociācija», taču 1946. gadā tika pārdēvēta. Tajā neiestājās daži «neatkarīgi» prodjūseri (arī Čarlzs Čap-lins), kurus savienībai monopolizētās nomāšanas sistēmas dēļ tomēr bija iespējams netieši kontrolēt. MPAA sākotnējais mērķis bija iekšējās cenzūras realizācija (blakus vairākos štatos ievestajai oficiālajai cenzūrai un tai cenzūrai, ko saskaņā ar vienošanos ar MPAA veica tādas reliģiskas organizācijas kā, piemēram, Katoļu tikumības leģions). Taču drīz vien MPAA darbības sfēra krietni paplašinājās, un savienība kļuva par lielo firmu cīņas ieroci, kas tika vērsts pret «neatkarīgajiem» prodjū-seriem, kā arī par sava veida centru, kas koordinēja kinouzņemēju politiku darba un streiku cīņas apspiešanas jautājumos. Savienība (ar val-

dības atbalstu) nodarbojas ari ar ārējā kinotirgus paplašināšanas problēmām, kontrolē kinoreklāmu utt.

95 «Kinorūpniecības tikumiskais kodekss» — likumu krājums, ko trīs desmito gadu sākumā izstrādāja Holivudas saimnieki — formāli, lai «stiprinātu morāles standartus», taču īstenībā, lai apklusinātu Amerikas īstenības negatīvo parādību kritiku.

96 Klēra Blūma — angļu aktrise, kas piedalījās Čaplina filmā «Rampas gaismā» un vēlāk veiksmīgi tēloja vairākas lomas vēsturiskās lugās: «Ričards III» (režisors Lorenss Olivjē), «Aleksandrs Lielais» (režisors Roberts Rosens) u. c.

97 Arturs Lorencs — amerikāņu dramaturgs; sevišķi pazīstams kļuva ar lugu «Vestsaidas stāsts».

98 Džons Hjūstons (dz. 1906.) — ievērojams mūslaiku kinorežisors («Sjeramadras dārgumi», «Asfalta džungļos» u. c.).

99 Duglass Fērbenkss, jaunākais (dz. 1909.) — sākumā Holivudas kinoaktieris, vēlāk televīzijas prodjūsers Anglijā.

100 Alfrēds Hičkoks (dz. 1889.) — angļu kinorežisors; kopš 1939. gada strādā Holivudā; ekranizējis daudzas psiholoģiskas detektīvfilmas un «šausmu» filmas.

101 Zoržs Feido (1862.—1921.) — franču dramaturgs, vairāku dzēlīga humora pilnu komēdiju autors.

102 Alfrēds Misē (1810.—1875.) — franču dzejnieks, romānu rakstnieks un dramaturgs, kas piederēja pie romantiskās skolas.

103 Tomass Četertons — 18. gs. angļu dzejnieks.

Charles Chaplin
MY AUTOBIOGRAPHY
New York 1964

Чарльз Чаплин МОЯ БИОГРАФИЯ
Издательство «Лиесма»
На латышском языке
%
Redaktore L. Jurka, Māksi, redaktore Ņ. Šakirjanova. Tehn. redaktores L. Engere un V. Dārziņa, Korektore L. Piņķē.
Nodota salikšanai 1966. g. 1. augustā, Parakstīta iespiešanai 1966. g. 14. oktobrī. Papīra formāts 84X108/32. 16,95 fiz. iespiedi.; 27,78 uzsk. iespiedi.; 31,55 izdevn. 1. Metiens 40 000 eks. Maksā—2—т4Цˆ--4ˆˆ”kap'. Izdevniecība «Liesma» Rīga. Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 20483 MM 1082. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Preses komitejas Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes 3. tipogrāfijā Rīgā, Ļeņina ielā 137/139.
Pasūt. Nr. 429.
778A

notes

1

Liela zāle, kas atradas Viktorijas ielas stūri pretī Vestminsteras abatijai. Tajā uzveda interesantus divertismentus un intermēdijas.

2

Iesauka. (Franču vai.)

3

Es jūs dievinu. Es jūs iemīlēju kopš pirmā acu uzmetiena. (Franču vai.)

4

Šovakar. (Franču vai.)

Priecājos, msjē. (Franču va7.)

6

Jā, šovakar. (Franču vai.)

7

Visu nakti. (Franču vai.)

8

O, nē, nē, nē! Visu nakti ne! (Franču vai.)

9

Divdesmit franku par vienu mirkli? (Franču vai.)

10

Tā tas ir. (Franču vai.)

11

Kārno trupā aktieriem parasti vajadzēja vismaz sešu mēnešu, lai varētu panākt vēlamo tempu. Līdz tam mūs dēvēja par «steigā salasītiem».

12

Pentedža teātru uzņēmuma locekļi sniedza trīs izrādes dienā.

13

Pēc jūsu vēlēšanās. (Latiņu vai.)

14

Provansiešu gaumē. (Franču vai.)

15

Tāda ir dzīve. (Franču vai.)

16

Lielais Oskars — amerikāņu kinematogrāfijas augstākais apbalvojums. (Tulk.)

17

Stāstīja, ka Hetija Grīna, viena no pasaules bagātākajām sievietēm, tikai pateicoties savam komersantes talantam, saraususi vairāk par 100 miljoniem dolāru.

18

Bez kura nevar iztikt. (Latīņu vai.)

19

Blakus ar savu gaišmati. (Franču vai.)

20

Vardu spele: fare (homonīms vārdam «fair», uzvārda «Fērbenkss» pirmajam balsienam) — braukšanas maksa, bank — krasts.

21

Tā es nekad neesmu teicis. Mēs staigājām pa Losandželosas meksikāņu kvartālu, un es iesaucos: «Te dzīve ir pilnasinīgāka nekā Bever-lihilā.»

22

Ļoti ietekmīga persona Anglijā. (Franču vai.)

23

Kāpēc? (Franču vai.)

24

Aplamība, neveiklība. (Franču vai.)

«Daiļās mākslas». (Franču vai.)

Kas tas ir? (Vācu vai.)

27

Kopē pils Šveicē, Ženēvas tuvumā, piederēja slavenajai 19. gs. rakstniecei de Stāla kundzei. Viņas literātu salons stipri ietekmēja romantisma attīstību Francijā.